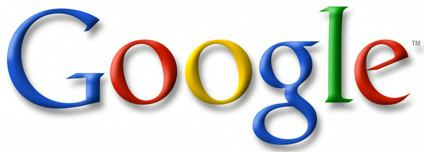

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

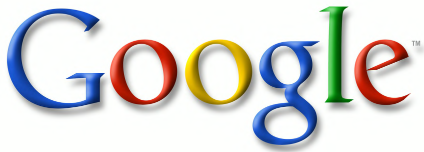
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

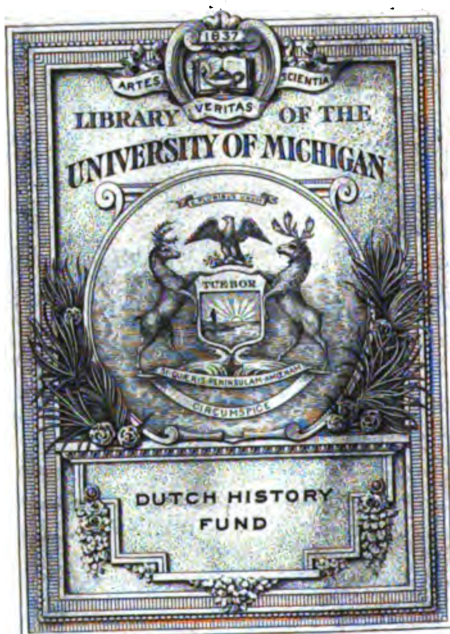
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE
DUTCH HISTORY
FUND

AP
14
.V123

LETTER-OEFENINGEN,

VOOR

1814.

VADERLANDSCHE LETTER-OEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN
ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUN-
DIG TEVENS EN VRIJMOEDIG
VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

EERSTE STUK.

VOOR

1814.

BOEKBESCHOUWING.

Te AMSTERDAM, bij
G. S. LEENEMAN VAN DER KROE
en
J. W. IJNTEMA.
1814.

Dutch Lit.
Nijhoff
10-5-24
10842

WAARDE LANDGENOOTEN!

Buiten twijfel trok het uwe aandacht, dat ook ons Maandwerk den ouden titel, den ouden vorm heeft hernomen. Wie kan nalaten te ſchuwen, wat ons, hoe onſchuldig in zichzelve ook, aan den laatst-verloopen tijd herinnert? Het toeval wilde, dat wij bij een gedeelte van ons natuurlijk regt gehandhaafd werden, om door nuttige werkzaamheid ons beſtaan te blijven zoeken. Doch, zouden wij de algemeene onderdrukking daarom minder gevoeld, minder gewraakt hebben? Zouden wij, bij onze verleende vrijheid zelve, (want naauwelijks mogt men in deze dagen zijn wettigst en natuurlijkst eigendom als een ter leen ontvangen goed beſchouwen!) de kluisters min, wat zeggen wij? niet veel meer hebben ontwaard, die vooral den geest, der vrije penne al mede waren aangelegd? Neen! Zwakheid ware het, als door een ſlaapmiddel geſust, de duizendvoudige grieven, elken Nederlander toegebragt, niet gevoeld te hebben. Zwakheid ware het, den woedenden orkaan erkentelijkheid te willen betuigen, omdat hij ons, na de algemeene ſchipbreuk, op eene rots wierp, waar wij het kommerlijke leven konden blijven rekken. Zwakheid ware het, eenig nutteloos gedenkteeken van de gunst eens Overheerſchers over te laten, waarmede men toch het denkbeeld van de ketenen onwillekeurig zou verbinden.

Dit denkbeeld, intusſchen, mag hier niet meer plaats grijpen. Gelijk de Schrijver, zoo is de Beöordeelaar en Uitgever voortaan wederom een vrij man. Geen gevaar, geene hatelijke *cenſure* zal zijn vernuft

meer boeijen. Gelijk het verstand ziet en het hart gevoelt, zoo spreekt de mond; zoo vloeit hij over van waarheid, van ongekunstelde aandoening, van vrije en zuivere zucht voor Godsdienst en Vaderland, voor eigen Vorst en Landaard, voor alles, waarop wij boven of met anderen mogen roemen. ô Gouden tijd, om met lust te schrijven, om den lang gekeerden vloed rijk en weldadig te zien stroomen, en met even veel lust te lezen, met even onbekrompen hand zijne, dan weer onuitputtelijke, schatten te openen; ten einde wijsheid te koopen! Ja, snel gij der geheele vervulling tegen, beste, eeniglijk gevoelde onzer wenschen! Snel ze tegen op vleugelen der geestdrift van een gered en dankbaar, van een vrij en moedig Volk! Snel ze tegen, beschermd door den Allerhoogsten, wien Vader WILLEM's laatste bede gewis nog tegenwoordig was: *ô God, wees dit arme Volk genadig!* Ja, daarbij gedachtig aan zijn andermaal verdrukte Volk van Nederland, rigtte Hij voor ons op nieuw den standaard van WILLEM DEN I op; en onder dien standaard zullen wij zegevieren! . . . .

Wij hebben, Landgenooten! bij deze uitboezemingen en hartelijke wenschen voorts weinig te voegen. Tijden en omstandigheden uitgezonderd, zullen deze LETTEROEFENINGEN meestal blijven, wat het *Tijdschrift* was, en zij in vroeger dagen ten naastenbij mede geweest zijn. Wij bevelen ons der gunste aan, die wij zoo lang hebben mogen genieten, en durven even gerust beloven, dat de weldadige invloed der straks geschetste verandering doorgaans merkbaar zal zijn in ons werk, als wij, om die zelfde reden, op meerdere en meerdere aanmoediging staat maken.

DE UITGEVERS.

BOEKBESCHOUWING.

Nieuwe Verhandelingen van het Genootschap ter verdediging van den Christelijken Godsdienst tegen deszelfs hedendaagsche bestrijderen. Voor het jaar 1812. *IIIde Deel. In den Haag,* bij de Erve J. Thierry en C. Mensing en Zoon. 1813. *In gr. 8vo. X en* 272 *Bl. f* 2-4-:

Dit Deel bevat éene Verhandeling, dienende ter aanwijzing, *dat al het goede, betrekkelijk eene Godsdienstleer, welke een genoegzaam onderrigt tot 's menschen geluk bevat, in de Stelsels der Wijsgeeren, zoo voor als na* JEZUS *tijd, te vinden, op eene meer volkomene wijze, en zonder de minste dwaling, door* CHRISTUS *en de Apostelen geleerd is,* door L. VALK, *Predikant te Hoogvliet,* met den gouden eereprijs bekroond.

Het onderwerp dezer Verhandelinge is, hoewel op eene andere wijze, te meermalen meer of min opzettelijk behandeld. Men herinnere zich slechts de Prijsverhandelingen van het *Stolpiaansche Legaat,* IIte Deel, (1757) *over de Zedekunde der Heidenen,* waaronder voornamelijk die van wijlen den Heer VAN OOSTEN DE BRUYN door bondigheid en onpartijdigheid uitmunt. Dit laatste, nogtans, is bij vele andere Schrijvers over deze stoffe het geval niet. Sommigen, onder de *Duitschers* vooral, hechten aan de oude Wijsgeeren een gelijk gewigt met de Christelijke Openbaring, en sommigen (schoon weinigen) vermeten zich die nog hooger te stellen. Aan den anderen kant heeft men gemeend, het Christendom grooten dienst te doen, wanneer men het licht der Natuur zoo flaauw en duister trachtte voor te stellen als immer mogelijk, en niet alleen de stelsels, maar ook de personen van *Griekenland's* en *Rome's* Wijzen uit een ongunstig oogpunt te beschouwen: —

even

even alsof het goud iets verliezen kon, wanneer men de waarde en echte gehalte van het zilver erkende! Eenige Verhandelingen, ter beäntwoording der bovengenoemde prijsſtoffe van het *Stolpiaanſche Legaat*, dragen daarvan onmiskenbare ſporen (*), en men kent de beöordeeling van MARMONTEL's *Beliſarius* door wijlen Prof. HOFSTEDE. Juist zulk eene partijdigheid, echter, moest lieden van de eerstgenoemde ſoort in de hand werken, die nu met reden zeggen konden, dat men, de eene zijde der vergelijking verkeerdelijk voorſtellende, onmogelijk tot voldoende *reſultaten* kon komen. Met zeer veel oordeel hebben dus Beſtuurderen van het loffelijke Haagſche Genootſchap de vrage dus voorgeſteld, dat men als van zelve gedrongen werd, bepaaldelijk het *goede* in de ſchriften der Wijsgeeren op te zoeken, en met het *betere* in de Evangeliën en Brieven der Apostelen te vergelijken; iets, 't welk voor de veelal ongerijmde beſchuldigingen, waarmede men de nagedachtenis van eenigen der eerbiedwaardigſte mannen uit de Heidenſche oudheid poogde te bezwalken, geene ruimte liet, en het ware punt van geſchil *in dezen*, of de Christelijke leer zelfs het *voortreffelijkſte* (niet het berispelijke) der *Griekſche* en *Romeinſche* wijsheid te boven gaat, eigenlijk en bepaaldelijk vermag op te losſen.

Aan den Eerw. VALK, den eenigen, die deze vraag, doch ook tot volkomen genoegen der beöordeelaren, beäntwoord heeft, is deze bedenking niet ontſnapt. „ Er moet, zegt „ hij, worden aangetoond, dat JEZUS en de Apostelen, „ hetgeen de Heidenſche Wijsgeeren *goeds* hadden, nog „ beter, volkomener, zoo wel als zuiver of zonder dwa„ ling, geleerd hebben, opdat *hieruit* de voorkeur blijke, „ wel-

(*) *Legat. Stolp.* I. p. 202. *Quale exemplum gentilium philoſophorum philoſophia practica imitandum praebet? Fortasſe exemplum* SOCRATIS *παιδεραστου? Fortasſe* PLATONIS *flagitioſi*, ARISTOTELIS *ambitioſi*, EPICURI *voluptuoſi*? — *Pudet referre!* Die Schrijver had MATTH. VII: 1. wel wat beter mogen beſtuderen.

„ welke aan het Christendom toekomt." Na voorts, gelijk bij elke geregelde Verhandeling vereischt wordt, de vraag behoorlijk uiteengezet te hebben, (waarbij echter het woord, *Wijsgeeren zoo voor als na Christus*, niet behoorlijk opgehelderd wordt, alzoo de Schrijver alleen zegt, daarin van geene Christenen te zullen spreken, en niet, waarom hij met geen woord van ZOROASTER, CONFUCIUS en de *Indianen* gewaagt) gaat de Heer VALK over tot de wijze van behandeling. Hij zegt, volgens zijn bestek, noch eene *methodieke* verdeeling gelijk BRÜCKER, noch een stelsel van eigen maaksel gelijk PFANNER, noch eene oppervlakkige bloemlezing gelijk OLIVET en LA BEAUNIELLE te kunnen volgen, maar liever de hoofdpunten der leere van ware gelukzaligheid, volgens de eigene bekentenis van Lord HERBERT en EBERHARD, (mannen, althans niet partijdig voor de zaak des Christendoms) zoo volgens de leere der Wijsgeeren als van het Evangelie, te willen doorloopen. Deze punten zijn ten getale van vijf: 1) *over God*, 2) *over de Voorzienigheid*, 3) *over Godsdienst en deugd*, 4) *over berouw en beterschap*, 5) *over toekomstig bestaan en vergelding*. Tot 's menschen geluk *behooren* deze stukken althans zekerlijk; of zij eene *volkomene* gelukzaligheidsleere vervatten, doet hier niet ter zake.

De Schrijver laat daarop hier, nopens elke dezer hoofdzaken, treffende plaatsen uit de Oudheid volgen, wier keuze zijne belezenheid, kunde en smaak eere aandoet, en waarvan hij doorgaans eene vrij naauwkeurige vertaling in den tekst, en het oorspronkelijke (in zoo verre het *Latijnsche* Schrijvers betreft) aan den voet der bladzijden plaatst. De leer der Wijsgeeren van Gods bestaan en volmaaktheden wordt eerst op zichzelve met de leere van JEZUS over dat onderwerp vergeleken, en daarna over de zekerheid van Gods Eenheid, welke deze ons boven gene verschaft, gehandeld. In beide deze hoofdstukken ontmoetten wij schoone plaatsen, en wij gelooven gaarne, dat het bestek van den Schrijver hem verbood, er meer bij te brengen; maar

 toch

toch hadden wij, bij de hier bijgebragte proeven van zuivere begrippen der Wijsgeeren, vooral omtrent Gods wijsheid en geestelijkheid, gaarne ook eenigen van zijne *goedheid* aangehaald gevonden, die van zoo veel *praktischen* invloed op ons geluk en zedelijkheid is. Het gezegde van JUVENALIS, hoewel een' Dichter, had men hier niet moeten voorbijgaan, daar het gewis uit eene of andere wijsgeerige Schole ontleend is: *De mensch is der Godheid dierbaarder dan zichzelven.* (*Satir.* X. v. 350.) PLATO schrijft de schepping der wereld aan Gods goedheid toe, die alles zoo veel mogelijk naar zijne gelijkenis voortbrengen wilde (*). Men mag geene Godgeleerdheid toelaten, die Gods goedheid zou te kort doen, en Hem tot oorzaak van het kwade maken (†). Niet alleen in den *Timaeus*, maar ook in den *Sophistes*, erkent PLATO letterlijk de *schepping* der wereld door de Godheid (§), en elders hare waarachtigheid, die noch omgezet wordt, noch anderen misleidt (**). (Zie JAC. I: 13.) Omtrent de vraag, of de betere Wijsgeeren *Theïsten* of *Polytheïsten* waren, kiest de Schrijver den middelweg, die ook ons als hunne ware bedoeling voorkomt, dat zij namelijk één' hoogeren, ongeschapenen en geheel volmaakten God en vele mindere Ondergoden stelden. PLATO leert zulks in den *Timaeus* uitdrukkelijk, en op die wijze laat zich het *Polytheïsmus* van dezen grooten man in zijne *Wetten* zeer goed, en in een' meer of min gezonden zin verklaren. De laatste woorden van SOKRATES zouden wij liefst als eene *ironische* leenspreuk opvatten, alsof hij zeide: *Thans eerst word ik van ongemak ontslagen; offer daarvoor den God der gezondheid een' haan!* Na dit alles zal de verhevene en vlekkelooze leer des Verlossers en zijner Gezanten nog

(*) *In Timaeo*, p. 29. *Ed. Serr.* T. III.

(†) *De Republ.* L. II. p. 379. T. II.

(§) Θεοῦ δημιουργοῦντος φήσομεν ὕστερον γίγνεσθαι, πρότερον οὐκ ὄντα. PLATO *in Soph.* p. 265. T. I.

(**) *De Republ.* L. II. p. 383. T. II.

nog genoeg bij die der *Grieken* en *Romeinen* affteken.

Over de *Voorzienigheid* en haren invloed zijn vooral uitnemende plaatſen uit de Ouden hier bijgebragt, en tevens zeer ſchrander en met de onzijdigſte waarheidsliefde aangetoond, hoe zeer dezelve bij het Christelijk leerſtuk der Voorzienigheid te kort ſchieten, vooral in het dadelijk gebruik, bovenal in het knellen van rampen.

Het derde gedeelte der Verhandelinge loopt over *Godsdienst en deugd;* over Godsdienst namelijk, in zoo verre die niet in uiterlijkheden, maar in de waarachtige gezindheid des harten beſtaat, om God te dienen. Ook hier vinden wij eene reeks van welgekozene plaatſen uit de Ouden, die echter in de ſchaduw ſtaan bij de nog zuiverder, nog ſtelliger leere der Heilige Schrift, om niet ſlechts al het mogelijke goede te doen, maar ook uit beginſel deugdzaam te zijn, en zelfs den ſchijn des kwaads te vermijden. Deze *heiligheid*, of afkeer van het kwade, is zulk eene kenſchetſende eigenſchap der Christelijke leere, dat zelfs EBERHARD, die (werkende) *deugd* voor het beginſel der *Griekſche* beſchaving houdt, aan het Christendom de eere toekent, van die met *heiligheid*, een uit het Oosten herkomſtig beginſel, verrijkt te hebben. Met regt merkt de Heer VALK op, dat de *Griekſche* en *Romeinſche* Wijsgeeren menige ondeugd oogluikend gedoogden; en had hij hier kunnen bijvoegen, dat zelfs de besten, een SOKRATES, PLATO, XENOPHON, ſchoon van de grove *Pederastie* geheel afkeerig, dezelve echter niet zoo zeer als een zedelijken gruwel, dan als eene dwaasheid, eene onberadenheid, afkeurden, of ſlechts zijdelings door voorſtelling eener verhevener liefde beſtreden. (Zie XENOPH. *Memorab.* L. I. C. 3. en PLATO *in Sympoſ.*) De overeenſtemming dier hooge eiſchen van het Christendom met de wetten der menſchelijke natuur, boven die der *Stoïcijnen*, (wier ſtelſel echter het volkomenſte der Oudheid is) wordt verder aangetoond. Dat er echter (zie bladz. 98 in de noot) „ niet alleen geen een der oude „ Wijsgeeren is, die een volledig zamenſtel van Zedekun-

 „ de

„ de geleverd heeft, gelijk zelfs ARISTOTELES en „ CICERO de eenigsten zijn, die stelselmatig geschreven „ hebben, maar ook, dat men uit allen bij elkander niet „ één volledig geheel zou kunnen opmaken," kunnen wij onmogelijk toestemmen Leveren de *Officia* van CICERO dan geen vrij goed zamenstel van dien aard op? En wat het tweede betreft, beroepen wij ons op LACTANTIUS, gewis geen partijdig regter ten voordeele der Heidensche Wijsgeeren, die zegt: *Si extitisset aliquis, qui veritatem sparsam, per singulos per sectasque diffusam, colligeret in unum ac redigeret in corpus, is profecto non dissentiret a nobis*, en dus de mogelijkheid van zulk een zamenstel niet in twijfel schijnt te trekken.

Na vervolgens de zedelijke grondbeginselen der Wijsgeeren te hebben aangestipt, waarinechter alleen die van PLATO en der *Stoïcijnen* vermeld, en die van ARISTOTELES en EPICURUS voorbijgegaan worden, (schoon beiden, goed verklaard, wel eenig gewag verdienden) en met reden aan het Christelijk grondbeginsel, *gehoorzaam God, bemin Hem, en, om zijnentwil, uwen naasten*, als algemeen geldig en bruikbaar, de voorkeur gegeven te hebben, gaat de Schrijver tot de vergelijking van sommige bijzondere pligten over. Over de leere des gebeds wordt te regt de *locus classicus* uit PLATO's *tweeden Alcibiades* niet vergeten; doch hadden wij wel gewenscht, tot stichting, zelfs voor Christenen, het schoone gebed van den dáár aangehaalden Dichter te lezen: *ô Koning Jupiter! geef ons het goede, het zij wij u daarom bidden of niet, en weer van ons het kwade, al mogten wij zulks van u bidden!* Voorts wordt de trotschheid der *Stoïcijnen*, die God om geene deugd wilden bidden, met zeer veel grond berispt, en aangewezen, dat de oude Wijsgeeren geene *verhooring* des gebeds beloven konden. Vervolgens gaat men over tot de dankbaarheid omtrent God, tot de heiligheid van den eed, en daarna tot de pligten omtrent onszelven, achting voor ons wezen, zelfstrijd, vooral tegen hebzucht, wellust, overdrevene liefde

tot,

tot, maar ook afkeer van het leven, (zeer goed worden hier kortelijk de hoofddenkbeelden der Ouden omtrent den zelfmoord aangeſtipt) en daarin telkens het voortreffelijkſte der Ouden tegenover het nog voortreffelijkere der Christelijke leere geplaatst. Het beviel ons bovenal, dat de kundige Schrijver heeft aangetoond, dat het Christendom de onzuivere *bronnen* van den zelfmoord tracht op te droogen; iets, 't welk zoo waar is, dat dit misdrijf, ſchoon niet letterlijk verboden, ſchaars door menſchen gepleegd wordt, die innig van de waarheid des Christendoms overtuigd zijn, en ſlechts met de ongodsdienſtigheid zich zoo algemeen over *Europa* verſpreid heeft, terwijl men in vroegere tijden zelfs de lijken der zelfmoordenaars met overdrevenen afſchuw behandelde.

De pligten omtrent den naasten, en vooreerst de *algemeene menſchenliefde*, worden daarna in aanmerking genomen. Het in 't oog loopend onderſcheid tusſchen de leere der Wijsgeeren en van onzen Zaligmaker op dat ſtuk wordt hier in het licht geſteld. CICERO en de latere *Stoïcijnen* hebben wel veel goeds daaromtrent; doch hoe verſchilt het nog van de *zalving*, (om dit godgeleerde kunstwoord te gebruiken) waarmede de liefderijke Inſteller van onzen Godsdienst en zijne leerlingen de hoogſte welwillendheid omtrent alle menſchen en de vurigſte onderlinge liefde der Christenen hebben voorgeſchreven! SENECA's heerlijke voorſchriften op dit ſtuk verliezen veel van hunne kracht, wanneer men bedenkt, dat hij het *medelijden* voor eene zwakheid erkent. Om toch uit louter pligtbeſef, zonder diep gevoel voor den hulpbehoevenden, zóó te handelen als de Wijsgeeren voorſchrijven, — of het doenlijk zij, weten wij niet. Van het bedoelde onderſcheid wordt ook nog iets gezegd, waar de Schrijver nu verder over *gramſchap* en de verwante ondeugden handelt, en het onderſcheid tusſchen de wijsgeerige verachting van beleedigingen en de Christelijke verzoenlijkheid jegens vijanden aantoont. Eene juiste aanmerking kunnen wij niet voorbij hier over te nemen, waar de Schrijver van de

reeds dikwerf beantwoorde tegenwerping, dat het Christendom de vriendſchap niet aanbeveelt, gewaagt: „ Ik „ geef hier in bedenking, of zij, die zulke lesſen geven „ en opvolgen, als wij zoo even uit JEZUS en der „ Apostelen mond van het behartigen van anderer welzijn „ gehoord hebben, dan of zij, die doen gelijk de *Stoïcijnen* leerden, betere vrienden worden en blijven zullen."

Het vierde der behandelde ſtukken, *over berouw en beterſchap*, levert bij de Ouden op verre na zulk een' rijken oogst niet op als het vorige. De bedorvenheid van het Menschdom, nogtans, erkenden de Ouden gereedelijk. Eene hoofdplaats uit PLATO, daartoe betrekkelijk, hebben wij hier niet gevonden; waar de Wijsgeer, na een zwart tafereel van het bederf, althans zijner Landgenooten, te hebben opgehangen, de vruchteloosheid van de pogingen der Wijsgeeren erkent, om deze algemeene bedorvenheid te heelen (*). Ook is PLATO het ſtelligst in het geloof aan bepaalde toekomende ſtraffen, door de anderen veelal verworpen. — Nog ſchraler zijn zij ten aanzien van de leer der verbetering en vergeving van zonden. Hier moet de meerdere volkomenheid van het Christelijk ſtelſel ook den meest bevooroordeelden in de oogen ſchitteren. Nogtans zijn ook de hulpmiddelen, door de Ouden tot bekeering aangewezen, met veel onzijdigheid opgenoemd. Treffend, onder andere, is het gezegde: *De kennis der overtreding is het begin van ons heil.* Wie zou dit, volgens de gewone voorſtelling, aan EPICURUS toeſchrijven? En echter haalt SENECA het van hem aan. Zelfkennis, zelfonderzoek, en gedachte aan Gods Alwetendheid, komen hier in 't bijzonder voor, die de Christelijke leer met nog veel meer kracht aangedrongen heeft, en die bovendien met belofte van verhooring des gebeds, van onderſteuning door den H. Geest, en door het volmaakte voorbeeld des Zaligmakers verſterkt worden. Onder de drangredenen tot deugd ſtelden de oude Wijzen het be-

ſef

(*) PLATO, *de Republ.* L. VI. p. 496. T. II.

lef van de schoonheid der deugd bovenaan, 't welk, hoe edel ook, door de ondervinding blijkt ongenoegzaam te zijn, wanneer het *geheel op zichzelve staat*. Ook hier heeft het Christendom, door den edelen aard der toegezegde belooning, die in opklimmende volmaking bestaat, eene besliste meerderheid.

Dit laatste werd bij de Ouden zeer spaarzaam en twijfelachtig geleerd, gelijk in het vijfde gedeelte nader betoogd wordt. In het onderzoek naar de meer of min zuivere begrippen op dit stuk, is de Heer VALK zeer onpartijdig; eene lofselijke eigenschap vooral hier, waar men veeltijds, om het Christendom, zoo men waande, te bevoordeelen, de denkbeelden der Heidenen geheelenal in het duister plaatste. Onze Schrijver erkent, dat de leere der toekomst bij de Volken algemeen was aangenomen, en dat de Wijsgeeren daaruit zelfs een bewijs voor haar ontleenden. Van SOKRATES, PLATO, CICERO en PLUTARCHUS bewijst hij, volgens aanhalingen uit hunne werken, dat zij de Onsterfelijkheid erkenden, althans zeker voor waarschijnlijkst hielden. Eene treurige vlaag des *Romeinschen* Redenaars, in welke hij zich eene dubbelzinnige uitdrukking liet ontvallen, kan hiertegen niet in aanmerking komen, daar wij immers ook wel zeggen: *als ik dood ben, zal ik er geen gevoel meer van hebben* (*). Eene andere plaats in de *Tusculanae Quaestiones* (L. I. C. 49) bewijst meer twijfeling, dan ongeloof aan die leere. Eene enkele plaats van PLUTARCHUS kan men tegen verscheidene stellige betuigingen van zijn geloof niet overstellen. SENECA, daarentegen, weifelt geheelenal; nu schijnt hij overtuigd, dan noemt hij de toekomst *een' schoonen droom*. Hoe veel stelliger en duidelijker, hoe geheel zonder eenige twijfeling is daarentegen het onderwijs van JEZUS en zijne Apostelen nopens deze troostrijke leer, vooral ook doordien zij met een Goddelijk gezag bekrachtigde, hetgeen de Ouden op zeer onzekere gronden beweerden, en de droomen der zielsverhuizing,

(*) *Epist. ad Famil.* L. VI. Ep. 3.

zing, die in het grootste deel der oude wereld, van *China* tot *Italië*, door Volk en Wijzen geloofd werden, geheelenal verbande. (Merkwaardig is het, dat deze leer bij de Wijsgeeren na CHRISTUS tijden veel zeldzamer voorkomt, en doorgaans met veel zuiverder begrippen verwisseld wordt.) Ook belooningen en straffen geloofden de besten der oude Wijsgeeren. Menige voortreffelijke plaats wordt hier ten bewijze aangevoerd. Wij zijn het echter met den Schrijver niet eens, wanneer hij zegt: „ PLATO „ spreekt dikwijls van toekomstige straffen, maar meermalen spreekt hij weder verachtelijk van het geloof aan dezelve." De ten bewijze hierop aangehaalde plaats toch laakt volstrekt niet het geloof aan straffen der boozen, maar wel het tegendeel, de eenvormige treurigheid van den *Hades*, zelfs ten aanzien der edelste mannen en helden, gelijk uit de daarop volgende verzen van HOMERUS blijkt. Omtrent de straffen der toekomende Eeuwe spreekt PLATO stellig, zoo wel in den *Phedon*, als in den *Gorgias*, (waar hij een' drievoudigen staat erkent; belooning voor deugdzamen, eindige straffen ter verbetering, en volstrekt eeuwige voor onverbeterlijken ten voorbeelde voor anderen) en niet minder bepaald in zijne *Republiek* en *Wetten*. Latere Wijsgeeren spraken, gelijk de Schrijver met reden beweert, daaromtrent veel twijfelachtiger, of ontzeiden dier leere liever allen geloof, terwijl zij echter het geluk der deugdzamen na dit leven zonder bedenking aannamen. Dit alles, echter, wordt door het Christendom veel *consequenter* niet alleen geleerd, maar ook vermeerderd met de leere van de opstanding der ligchamen en van een toekomend oordeel; terwijl de onzuivere wanbegrippen der Wijsgeeren hier wegvallen, en de eeuwige zaligheid, volgens het Christendom, voor de behoeften van een zedelijk wezen allergeschiktst is. PLATO, wien men, waar van dit leerstuk gesproken wordt, onder de *Grieken* altijd de eerste plaats moet geven, erkent met vuur den gewigtigen invloed dezer leere op deugd en ondeugd, dien anderen, met name CICERO, genoegzaam ter zijde stellen.

Hier-

Hiermede vergelijke men nu de bijna ontelbare vermaningen tot geloof, bekeering, deugd, lijdzaamheid, en moed in 't fterven, uit aanmerking van 's menfchen hooge beftemming, in de gewijde bladeren te vinden.

Ten flotte toont de Eerw. Schrijver, dat de voortreffelijkheid der Christelijke leere nog veel ruimer zou gebleken zijn, wanneer men, of het Volksgeloof, of de vele gebreken in de wijsgeerige Stelfels, opzettelijk had willen doen zien; waaruit dan met regt de verkeerdheid blijkt dier laauwheid of onverfchilligheid, welke alle godsdienftige Stelfels voor even goed verklaart. En hiermede eindigt deze fchoone, welgefchrevene Verhandeling, die in den Schrijver eene niet zeer gewone mate van kennis, ook aan de ongewijde Oudheid, en van bezadigde, gematigde oordeelkunde vooronderftelt. Zulke Verhandelingen ftrekken, zoo het Genootfchap, als den Schrijver, tot eere.

Tweede zestal Leerredenen; door J. H. VAN DER PALM. *Te Leyden*, bij D. du Mortier en Zoon. 1812. *In gr. 8vo. f* 1-12-:

Openlijke beöordeelingen kunnen in tweederlei opzigt belangrijk zijn: *of* als het gevoelen van eenen enkelen bevoegden en geäccrediteerden regter of regtbank; en in dit geval heeft men ze hoe eerder hoe liever, fommigen zelfs liefst *vóór* het werk zelve; — *of* als de flotfom van het algemeene oordeel; en dan zouden zij eerder te vroeg, dan te laat kunnen komen, maar ook, althans voor den Schrijver, welligt de meeste waarde hebben. Bij werken als dit, echter, kan het eene zoo wel als het andere overtollig fchijnen, omdat over dezelve flechts éénе ftem is. Zij worden minder beoordeeld, dan genoten. Men ontvangt ze als een' Vriend, die ons op gezette tijden bezoekt, en wiens onderhoud, naar bijzondere ftemming of gelegenheid, wel kan verfchillen, maar die toch altijd even welkom is.

De

De onderfcheidene deelen van zoodanige werken onderling te vergelijken, zou dus niet eenmaal te pas komen. Intusfchen, men doet het bijna onwillekeurig; even als wij over alles, wat wij lezen of hooren, bijkans zonder het te willen, een oordeel vellen. Zoo is er b. v., die dit tweede zestal boven alle de vorige bundels ftellen. Trouwens, het zou voor den grootften Redenaar, althans den Christelijken, geene fchande, maar veeleer de grootfte eer zijn, zoo zijne werken gedurig volmaakter wierden; omdat zij het zekerfte bewijs zouden opleveren van zijne eigene volmaking.

„ Bij het eindigen van elke Leerrede," zoo fchreef ons een Vriend, „ kon ik mij niet onthouden te betuigen: ja! dit is de ware preektrant, — of liever uit te roepen! hoe Goddelijk, hoe troostrijk is het Evangelie! Wanneer Leerredenen den *Lezer* reeds in deze biddende ftemming kunnen brengen, wat moeten zij dan niet bij het *hooren* doen, waar de vergadering, de fpreker, het gezang, het gebed, kortom alles bijdraagt, om deze heilige roering te bevorderen en te verfterken? — 't Is alsof het licht uit den Bijbel, of liever uit de behandelde ftoffen, van zelve oprijst, alsof zij leven ontvangen.

„ Alle deze opftellen hadden deze eigenaardige uitwerking op mijn gemoed, hoewel het eene meer, het andere minder, en ik moet betuigen, dat het laatfte, over de Christelijke onbezorgdheid, mij het levendigst trof. Diep was ik, na de lezing, geroerd; ik zeide bij mijzelven: Ja, dat is waarheid, eeuwige waarheid! begon met den Redenaar in den geest te bidden, en het Opperwezen te danken voor de ftichting, die ik had mogen genieten, mijzelven heiliglijk voornemende, *om in geen ding bezorgd te zijn*, maar voortaan den raad van Paulus te volgen. En deze opgewektheid was geene opwelling of verhitting van het gevoel, maar op rede en overtuiging gegrond, en voor mij derhalve een zekere toets van de hooge waarde der preek.

„ Over 't geheel komt mij deze bundel niet minder fchoon,

schoon, ja nog schooner voor, dan de vorigen, nog meer naderende aan het ideaal van Christelijke Leerredenen. Zij hebben, dunkt mij, meer, dan de vorigen, van dat stille en eenvoudige, dat preken moeten hebben; men bemerkt zoo nergens den toeleg om te willen schitteren of behagen, of door eenige kunstgrepen, die voor ieder' anderen, dan den Leeraar des Christendoms, geoorloofd mogen zijn, in te nemen. Men zou den Schrijver onregt doen, wanneer men wilde beweren, dat dit te voren zijne bedoeling geweest ware; en echter houde ik mij verzekerd, dat VAN DER PALM zelf zal toestemmen, dat men, bij gedurige vordering in Christelijke gezindheden, steeds meer voor soortgelijke verzoekingen beveiligd wordt, alsmede om de Goddelijke waarheid te wringen naar eenig opgevat of heerschend stelsel van een Genootschap, zelfs datgene, waarvan hij een waardig lid uitmaakt. Ten bewijze hiervan strekt de tweede Leerrede (over Joan. VI: 44.) Hoe geheel vrij, en daarom hoe waar en overtuigend voor elk Christelijk gevoel! Niets, inderdaad, is moeijelijker, dan de menschelijke vrijheid met den hoogeren invloed van Gods geest overeen te brengen, zoo dat men geen van beiden te kort doe, noch zich aan eene of andere zijde in tegenstrijdigheid wikkele; en nogtans hoe voorzigtig zijn hier beide klippen vermijd! In plaats van elkander onderling te stooten en in den weg te staan, vloeijen hier beide deze grondwaarheden van den Godsdienst in één punt, 's menschen zedelijke volmaking, zamen. Men gevoelt bij het lezen zoo duidelijk: Ja, ik heb de Goddelijke genade en medewerking noodig, om rein van hart en den kinderen gelijk te worden.

„Uitmuntend vind ik ook in de eerste (over Openb. XIV: 13.) de waarheid en den troost der zalige onsterfelijkheid betoogd en aangedrongen, en inzonderheid behaagde en trof mij, zoo om hare nieuwheid — althans voor mij — als duidelijke uiteenzetting, de verklaring van vs. 4, 5 en 6 des behandelden hoofdstuks. Daar noch de zin der woorden, noch de zamenhang verhinderen, om dezelve van jonge kinderen te verstaan, bevatten zij de heerlijkste opbeuring

voor

voor geprangde ouderharten, het verlies hunner dierbare panden beweenende.

„ Onder alle deze buitengewone ſchoonheden," aldus gaat onze Vriend voort, „ heb ik toch ook niet kunnen nalaten eene en andere aanmerking te maken. De eerſte, en wel de voornaamſte, betreft de derde Leerrede, over Paulus, Agrippa en Festus, welke Gij, dezen enkelen trek uitgezonderd, met mij meesterlijk vinden zult. Ik bedoel, gelijk Gij reeds denken kunt, de woorden van Agrippa: *Gij beweegt mij, bijna, een Christen te worden.* Waarlijk, om dezelve, gelijk VAN DER PALM wil, op zijn best als uiterlijke klanken, ja zelfs als een bitter en ſpottend gezegde op te vatten, verbiedt mij het geheele verband, de achtbaarheid der vergaderinge, en vooral het antwoord van Paulus; welk alles, behoudens de vernuftige wending des Hoogleeraars, mij geene *ironie* ſchijnt toe te laten. Ik wil gaarne toeſtemmen, dat *Christen* in die tijden een ſpotnaam voor de meestal verachte ſekte der belijders van Jezus geweest zij; maar kon men dan van Agrippa verwachten, dat hij, ook in den heiligſten ernst, een' anderen naam zou bezigen, dan dien men aan het Hof gewoon was van hen te gebruiken, b. v. dien van *broeder*, of *vriend*, of *discipel*, of *geloovige*? Het komt mij zoo eigenaardig voor, dat een wellustig hoveling, gelijk Agrippa, door 's Apostels vrijmoedigheid, gezond verſtand, de edelheid van zijn voorkomen, en vooral door zijn eigen knagend geweten getroffen, zich hier eene oogenblikkelijke opwelling van zijn gemoed onwillekeurig laat ontvallen. Vooral komt mij dan het antwoord des Apostels veel klemmender en gepaster voor. Zou Paulus, zulk een ſcherpziende menſchenkenner, en die zelf, waar het pas gaf, zich van de *ironie* in eenen heiligen zin zoo uitſtekend wist te bedienen, hem, die hier nog durfde ſpotten, waar alles tot ernst en waarheid riep, niet door een diepen blik in zijn hart hebben beſchaamd? Vooronderſtellen wij, daarentegen, dat menſchenvrees en te groote verkleefdheid aan *de begeerlijkheden en grootschheid des levens* Agrippa weêrhielden, om de in-

ſpraak

spraak van zijn geweten op dat tijdstip te volgen, dan verdiende bij juist het medelijden van den Apostel, en niets kon gepaster zijn, dan het antwoord, dat hij hem geeft. Had, daarenboven, Agrippa hem zoo honend behandeld, hij zou niet zoo gereedelijk hebben betuigd, als voor hem ingenomen: *Deze mensch kon worden losgelaten, indien hij zich niet op den Keizer had beroepen.*

„Nog eene vraag betrekkelijk de vierde Leerrede, (de ontmoeting van Jezus met Zacheus.) Zou aldaar de vooronderstelling, dat Zacheus door de prediking van Joannes den Dooper tot andere gevoelens ware gekomen, niet wat al te sterk gedrukt, te zeer als eene bewezene waarheid aangenomen worden, zoo zelfs dat er de toepassing gedeeltelijk op gebouwd is? „Toen de prediking van Joannes, „den boetgezant," heet het bl. 158, „indruk op hem ge„maakt en de begeerte naar Jezus in hem opgewekt had; „toen werd hij naauwgezet, eerlijk" enz. Waren er dan buitendien geene gelegenheden genoeg, dat Zacheus tot inkeer en bekeering kon komen? En is het wel te denken, dat Jezus zelf toenmaals, tegen het einde zijns levens, te Jericho nog onbekend zal zijn geweest, zoo hij er al niet in persoon moge zijn verschenen, waarvan wij zeker geen uitdrukkelijk berigt vinden? — Intusschen wil ik, dat weet Gij, mijn Vriend! door deze kleine bedenkingen geenszins mijnen dankbaar toegezwaaiden lof verkleinen. Nogtans kan ik voor mij den wensch niet onderdrukken, dat de Heer VAN DER PALM goedvinden moge, ons nog verder met zijne schoone en leerzame tafereelen uit het Oude Verbond te vergasten en op te bouwen."

Zie daar eene recensie in eene recensie! Niemand onzer Lezers, des houden wij ons verzekerd, zal het ons verwijten. Niemand althans zal hier den waren geest miskennen, waarmede men over werken van dien aard moet oordeelen. Wij zelven willen gaarne bekennen, dat onze Vriend bijna alles uit ons hart heeft geschreven. Ook ons had hetzelfde, wat hem bijzonder smaakte, boven al getroffen; ook wij hadden bij onszelven juist dezelfde aanme-

kingen gemaakt, en durven ze met te meer vrijmoedigheid in het midden brengen, daar ook het gevoelen van anderen, zoo ver het ons ter ooren gekomen is, ons in het een en ander bevestigde. Zoo zij dan het oordeel van onzen Vriend onze recensie, en deze, indien men het wil aannemen, de tolk van het algemeen gevoelen! Dit toch zal ook op den duur altoos daarop neêrkomen, dat alles alleen in zijne soort goed kan zijn, en dat de beste Leerredenen niet zoo zeer de welsprekendste redevoeringen of grondigste verhandelingen, maar diegene zijn, die het leerende met het vermanende zoodanig vereenigen, dat alles tot stichting en verbetering zamenwerke, en daartoe als ineenvloeije; waar, gelijk onze Vriend zegt, het licht uit de behandelde stoffe als van zelve oprijst, en zoo eene levende kracht Gods tot zaligheid wordt. De ware kunst is hier voorzeker die, welke alles uit den Bijbel en uit ons eigen hart ontwikkelt, en den toehoorder, mogen wij zoo zeggen, zelf aan het preken brengt. Deze schijnt ons ook hoe langer zoo meer het eigenaardig talent van den Hoogleeraar VAN DER PALM te zijn, gelijk een natuurlijke *tact* ze hem ook al aanstonds, als de ware preekmethode, deed vinden en voorstellen.

Schooner voorbeelden van deze heilige kunst, dan de beide hier genoemde en geroemde, t. w. de tweede en zesde, zijn ons ook waarlijk zelden voorgekomen. Bij de laatste vooral weet men niet, of de Leeraar, of de Apostel, of wij zelven spreken. Zonder hierdoor aan de eigenaardige voortreffelijkheid der anderen, met name der vijfde, over Hand. II: 23, *Jezus lijden een spiegel van Gods Voorzienigheid*, deze heerlijke, grootsche Theodicee, iets te willen onttrekken, willen wij dan ook met deze betuiging besluiten; te meer, daar eene breedere opgave van den inhoud, of eenig uittreksel, thans weinig meer zou te pas komen, en wij ons bij voorraad reeds met den Lezer op het onthaal verheugen, 't welk ons een volgend bezoek van dezen geachten Vriend belooft.

Handboek der algemeene Vee-Artsenijkunde; of Onderrigt, hoe de Landman zijne Paarden, zijn Rundvee, zijne Schapen, Zwijnen, Geiten en Honden aankweeken, oppassen en voederen, alsmede derzelver Ziekten onderkennen en genezen kan; benevens een Aanhangsel. Door JOH. NIC. ROHLWES, *Koninklijk-Pruissische Vee-Arts, enz. Naar den derden druk uit het Hoogduitsch, door* A. NUMAN, *op het Hoogezand. Te Groningen, bij* R. J. Schierbeek. 1812. *In* 8*vo. Behalve de Voorredenen*, 416 *Bl. f* 2-:-:

Wie, die op den toestand van den Nederlandschen Landbouw eenige aandacht heeft geslagen, is onkundig, dat de Vee-artsenijkunde in ons Vaderland nog weinig beoefend wordt, en dat de Landman den weldadigen invloed dezer wetenschap nog schaars ondervindt? Voor zijn zieke vee kan hij zelden eenige andere raadgeving ontvangen dan van zoogenoemde Vee-doctors, die zichzelven hiertoe hebben opgeworpen; alle gronden van deze wetenschap ontberen; uit eenige weinige ondervinding, die zij hebben opgedaan, zich vermeten alle ziekten van het onderscheiden vee te kunnen beöordeelen, en veelal een recepte-boekje, hun door hunne voorouders overgeleverd, slechts nagaan, om daaruit iets ter gewaande genezing op te geven! — De Paarden treffen hieromtrent doorgaans nog een gunstiger lot dan het overige vee. Deze dieren, vooral die tot vermaak gehouden worden, van de grootste waarde zijnde, heeft men reeds lang ook hier te lande derzelver ziekten gadegeslagen, en zijn hiertoe onderscheidene Hulpboekjes, die hunne waarde hebben, in het licht gekomen; maar ten aanzien van het Rundvee, dat den belangrijksten tak van Neêrlands Landbouw uitmaakt, even als van de overige dieren, zijn in onze taal bijna geene werkjes voorhanden, die men bij hunne ziekten met vrucht kan raadplegen: althans ontbreekt

ons geheel, 't zij oorſpronkelijk, 't zij uit eenige andere taal overgezet, een goed en eenvoudig Handboek, dat den Landman den aard der ziekten van het onderſcheiden vee doet kennen, en voldoende middelen ter genezing aan de hand geeft.

Terſtond moest dus onder eene bijzondere opmerking vallen de uitgave van het Handboek, dat wij thans aankondigen, en 't geen door zijnen breeden titel dadelijk de behandeling van den geheelen omvang dezer wetenſchap doet verwachten. De wezenlijke behoefte van zulk een Handboek kan reeds worden opgemaakt uit den grooten aftrek van dit werk, 't geen, eerst uitgekomen zijnde te *Weener* bij J. THIEL in den verleden jare, thans het eigendom is geworden van den *Groningſchen* Boekhandelaar R. J. SCHIERBEEK, welke, zoo als ons berigt is, op een tweeden druk bedacht moet zijn.

Het werk beveelt zich reeds terſtond aan, als zijnde eene Prijsverhandeling, door het *Marksch oekonomisch Gezelſchap te Potsdam* bekroond, en waarvan reeds de derde Hoogduitſche druk het licht ziet. Men zal zich in zijne verwachting niet bedrogen vinden, daar het over het geheel alle de vereischten bezit, welke in zulk een Handboek verlangd worden. De Landman zal het gemis van een kundigen Vee-arts daarin grootelijks vergoed vinden, en zijn vee eene hulpe kunnen bieden, welke hij te vergeefs bij den onkundigen Vee-doctor zocht. Dit werk prijst zich zoo zeer aan door klaarheid en beknoptheid tevens, dat het moeijelijk zoude zijn, om zoo vele nuttige zaken in een kleiner beſtek te bevatten, zonder minder verſtaanbaar te worden voor de klasſe van menſchen, voor welke het inzonderheid geſchreven is.

De teekenen der ziekten, waarop het ter behoorlijke bepaling van eene ziekte zoo zeer aankomt, zijn wel onderſcheiden en uiteengezet; zoodat elk, die ſlechts een weinig verſtand en oplettendheid gebruikt, daaruit de ziekte gemakkelijk zal kennen, 't geen bij de dieren, wegens het veel minder zamengeſtelde van hunne ziekten, dan van die

der

der menſchen, niet zeer moeijelijk is. „ De raadgevin„ gen en geneesmiddelen, (zegt de Vertaler in zijne Voor„ rede met regt) welke in dit werk worden aangeprezen, „ zijn weinig omſlagtig en ſchier alle zeer goedkoop, zoo „ dat alles met gemak en zonder groote onkosten kan in „ het werk geſteld worden." Sommige geneesmiddelen kunnen misſchien nog vereenvoudigd worden. Zoo, bij voorbeeld, kon in het recept op bl. 37 van mastik en wierook een van beiden gemist worden, dewijl de dubbele doſis van één dezer middelen voldoende is. Dit is ook het geval van de daarbij opgegevene laurier- en terpentijnolie. — In het recept, bl. 40, tegen het boeglam der Paarden, zullen de lijn-olie 4 lood, terpentijn-olie en ſpijk-olie van ieder 3 lood, genoegzaam zijn. Indien echter door het laatst bij het recept aangeprezen ingrediënt, namelijk de vitriool-olie, 2 drachmen, (zie de lijst van drukfeilen) gelijk gemeenlijk, het geconcentreerd zwavelzuur verſtaan wordt, en dit tot 2 drachmen bij de drie genoemde ingrediënten gevoegd wordt, zoo zal 't het geneesmiddel niet aan kracht ontbreken.

De Schrijver treedt in eene volledige behandeling der Vee-artſenijkunde, door niet alleen den ziekelijken, maar ook den gezonden ſtaat van het vee in opmerking te nemen, en aan te wijzen, hoedanig Paarden, Runderen, Schapen, Zwijnen, Geiten en Honden behooren aangefokt, opgekweekt, verzorgd en gevoederd te worden. De Schrijver toont dit aan in zoo vele bijzonderheden, als de aard van zijn beſtek en plan toeliet. Het lijdt geene tegenſpraak, dat die opkweeking en verzorging van het vee, welke regtſtreeks tot den Land- en Veebouw behoort, niet in alle gewesten dezelfde kan zijn, en dat het verſchil van luchtſtreek, gronden, voedſel, en de onderſcheidene huishouding der landlieden en wijze van landbouw, hierop een aanmerkelijken invloed hebben. Men vindt dus in dit gedeelte des werks eenige bedenkingen en raadgevingen, die van bijzondere toepasſing zijn op Duitschland, doch minder voor den Nederlandſchen Landbouwer geſchikt zijn.

Het Rundvee, dat in de meeste ſtreken van Duitschland gevonden wordt, kan in kracht, ſterkte en opbrengst niet vergeleken worden bij hetgeen de vruchtbare gedeelten van ons Vaderland opleveren; hetwelk vooral is toe te ſchrijven aan de overvloedige en voortreffelijke graslanden, welke in het midden van Duitschland zeer ſchaars zijn. Alzoo wil de Schrijver den Stier en de Koe niet tot de voortteling hebben toegelaten vóór het derde jaar, en maakt hier geene uitzondering op. Dit is een heilzame raad voor een zwak ras, en 't geen van een mageren grond het ſchrale voeder bekomt; maar in ons Vaderland heeft de ondervinding geleerd, dat het Rundvee met het tweede jaar volkomen tot de voortteling geſchikt is, en er dus geen derde jaar behoeft verloren te gaan, waarin de Landbouwer geen het minſte voordeel van zijn vee zou trekken. Geen Nederlandſche Landman, vooral in de voorname vee-ſtreken, zal ook zijne toeſtemming hechten aan het beweerde van den Schrijver, dat men zich aan geen tijd behoeft te bepalen van de Koe te doen kalven, omdat men dan dikmaals genoodzaakt zou zijn, Kalveren van ſlechte Koeijen aan te fokken. Deze tijd is integendeel voor het Kalf van groot belang, opdat het, drie of vier maanden oud zijnde, goed groen voeder zou vinden: het mogelijk verkrijgen van ſlechte Kalven kan hiertegen ruim opwegen; doch waar men ruim gras ontbeert, en voornamelijk ander voeder op den ſtal moet geven, gelijk in Duitschland, is de tijd van kalven meer onverſchillig.

Over het geheel zullen de ſchrale ſtreken van het Vaderland meer toepasſelijke aanmerkingen vinden, dan de vruchtbare oorden. Het ware te wenſchen, dat de Vertaler door eenige bijgevoegde aanmerkingen hierin had voorzien: maar hij zal dit mogelijk minder noodig gekeurd hebben, omdat onze Natie hierin minder voorlichting behoefde, dan in de behandeling der ziekten, nadat in de Verhandelingen van de Maatſchappij van Landbouw, D. XV, St. 2, en vooral in het Leerboek over den Landbouw door H. PONSE, 2de Stukje, uitgegeven op last van het

Hol-

Hollandsch Gouvernement, hieromtrent de beste raadgevingen voorkomen.

Ondanks onze bijgebragte aanmerkingen, kunnen wij in het algemeen onzen Landman des Schrijvers opgave van de behandeling van het gezonde vee zeer aanprijzen: ook omtrent de voedering zal hij misbruiken zien aangewezen, waarvoor hij den Schrijver mag dank weten. Aldus zegt hij naar waarheid: „ Niets is nadeeliger „ voor het vee, dan dat het hooi op ſchollen of rikken „ boven den koeſtal ligt; want deels trekt de uitwaſe- „ ming des mests in hetzelve, deels ook de uitwaſeming „ van het vee, en hierdoor kunnen gevaarlijke en onher- „ ſtelbare ziekten te weeg gebragt worden."

Het is van belang, ook iets wegens de Vertaling bij te brengen. Wij zijn onderrigt, dat de Vertaler, de Heer NUMAN, een Medicinæ Doctor is, en wij hadden gewenscht, dat dezelve zijne waardigheid op den titel had uitgedrukt, daar zulks terſtond gezag aan zijne vertaling zou hebben bijgezet, welke aan geene betere handen dan van een Geneeskundigen was toe te betrouwen, en waarvoor de Heer NUMAN getoond heeft zeer berekend te zijn. Wij hebben geene gelegenheid gehad, om deze vertaling met het oorſpronkelijke te vergelijken; doch taal en ſtijl zijn zuiver en eenvoudig, en men ontdekt bijkans geene ſporen, dat het werk uit het Hoogduitsch vertolkt is. De geneesmiddelen zijn mede in het Nederlandsch opgegeven; doch daar deze namen, vooral van geneesmiddelen uit het Plantenrijk, niet in alle gewesten van ons Vaderland dezelfde zijn, en vele lieden in het onzekere laten, welk geneesmiddel bedoeld zij, zoo ware het te wenſchen, dat de Latijnſche benamingen uit de *Pharmacopœa Batava* door den Vertaler hierbij gevoegd waren, wanneer de Landman bij het aanſchaffen der geneesmiddelen niet verlegen zou behoeven te zijn, of men hem het voorgeſchrevene middel had gegeven. Zoo wordt, bij voorbeeld, door *luiszaad* niet overal in ons Vaderland *Staphiſagria*, noch door *reinevaren*, *Tanacetum vulgare* verſtaan; zoodat er verkeerde middelen zouden kunnen aangewend worden.

Het was bezwaarlijk, de juiste benamingen der ziekten in het Nederlandsch over te brengen, daar onze benamingen hieromtrent nog dikwijls onzeker zijn. De Vertaler is over het geheel hierin mede niet ongelukkig geslaagd. Sommige ziekten zijn echter onder eenen anderen naam, dan welke hier voorkomt, meer algemeen bekend. Het *roode water* van Runderen en Schapen, alhier onder dezen naam opgegeven, heet algemeen in ons Vaderland het *bloedpissen*; en wie spreekt niet van het *ongans*, de leverziekte der Schapen? welk woord hier echter nergens gevonden, maar zeer kortelijk iets gemeld wordt van de *egelwormen*, die zich in hunne ingewanden en in de lever verbreiden.

De Vertaler heeft op enkele plaatsen breede noten gegeven, inzonderheid bl. 204—206 wegens de behandeling der Koeijen, bij het achterblijven der nageboorte en de ongesteldheid der baarmoeder in zoodanig geval, en bl. 278—280 en 392 wegens de middelen tegen den dollenhondsbeet; en deze aanmerkingen van Doctor NUMAN, indien de geheele wijze van vertaling ons hiervoor niet reeds waarborgde, toonen zijne geschiktheid, om de bedenkingen van den Duitschen Schrijver op onderscheidene plaatsen meer op ons Vaderland toe te passen. Alzoo zouden wij ter plaatse, waar de Schrijver handelt over de kwaadaardige longeziekte of het longevuur der Runderen, en er bijvoegt, dat hier niet gehandeld wordt over de zoogenaamde Veepest, omdat nog geen middel tot genezing van dezelve bekend is, althans gewenscht hebben, dat de Vertaler eenige melding had gemaakt van de belangrijke inenting tegen de Runderpest, welke, inzonderheid door de onvermoeide pogingen van den nog levenden Grijsaard G. REINDERS, zulk een grooten opgang in Nederland heeft gemaakt (*); terwijl de maatregelen van ons Gouvernement, om door het dooden van het besmette vee, onder behoorlijke schavergoeding, den voortgang des kwaads te

(*) Zie, onder andere, deswege een beknopt verslag in het *Mengelwerk* van het *Tijdschrift voor* 1813, bl. 662.

te ſluiten, hier inzonderheid verdiend hadden te worden opgegeven. Ook wegens het ongans der Schapen had de Nederlandſche Landman bijzondere raadgevingen kunnen verwachten; gelijk ook het rotkreupel dezer dieren, dat thans de geeſel van onderſcheidene Schaapskudden is geworden, bij de ziekte der klaauwen, mede in bijzondere opmerking had mogen genomen worden.

Wij wenſchen den kundigen Vertaler genoegzamen tijd en lust toe, om bij eene tweede uitgave van dit werk, dat reeds zoo hoogst nuttig voor onze Landlieden is, en dat wij allen Veehouders ten ſterkſte kunnen aanbevelen, door noodige bijvoegſels voor hen nog belangrijker te maken. De Heer NUMAN verklaart wel, in zijne Voorrede, hiervan terug te zijn gehouden door de overweging, dat het werkje daardoor te zeer zou uitdijgen, en de prijs te veel zou verhoogd worden; maar deze overweging moet, onzes oordeels, zwichten voor het meerdere nut, dat hiervan zou getrokken worden.

Op de bijgevoegde Plaat is afgebeeld een Trokaar, zijnde een priem, om bij de opgeblazenheid van het Rundvee in het dunne van het lijf te ſteken, en dien wij ook bezigtigd hebben in het belangrijk Kabinet van Landbouwkundige Werktuigen te *Amſterdam*. Op dezelfde Plaat vindt men ook de afbeelding van eene Klisteerſpuit voor het Vee.

De Schrijver belooft in zijne Voorrede, in het tweede gedeelte van zijn Handboek eene aanwijzing te zullen geven omtrent de voortteling, het oppasſen en voederen van Zijde-hazen, Konijnen, Katten en de *gevoederde* (dit is waarſchijnlijk eene drukfeil, en zal moeten zijn *gevederde*) dieren; alsmede eene handleiding tot het onderkennen en genezen van derzelver ziekten. Hoe naauwkeurig en volledig dit ook moge behandeld worden, gelooven wij echter, dat de vertaling daarvan minder aftrek bij onze Natie zou vinden, dan die van het eerſte gedeelte.

De Geest der Geschriften van wijlen JOANNES LE FRANCQ VAN BERKHEY, *in huisselijke Zamenspraken van Dichtlief en Gloorroos met hunne Kinderen, door* A. LOOSJES, PZ. *Te Haarlem, bij* A. Loosjes, Pz. 1813. *VIII en* 151 *Bl. In gr.* 8*vo. f* 2-6-:

Zonder twijfel verdiende de, in den voorledenen jare gestorvene, waarlijk oorspronkelijke *Hollandsche* Dichter en Natuurkenner LE FRANCQ VAN BERKHEY de hulde, die de Heer LOOSJES hier aan zijne nagedachtenis brengt. Gloeijende van eene zeldzame mate van liefde voor zijn Vaderland en zijne geboortestad, werd hij daardoor, gelijk de Schrijver zeer te regt aanmerkt, in een' tijd dat de Vaderlandsche Poëzij nog onder het juk van taalzifters en rijmelaars gebukt ging, ten minste tot echt dichterlijke, tot eigenaardige voortbrengselen bezield, onder welken *het verheerlijkt Leyden* uitmunt. Zoo wij tijdgenooten gelooven, moet het uitspreken van dit dichtstuk in de Gasthuiskerk te Leyden, op den 200sten verjaardag van het ontzet, eene uitwerking gedaan hebben, die ons een' zweem geeft van hetgeen de Redenaars in de vrije Staten der Oudheid vermogten, wanneer het Vaderlandsche onderwerpen gold. Ook sommige andere van 's mans dichtwerken, bovenal zijn *Vaderlijk Afscheid* en *Proeve van het vermogen der Nederduitsche Dichtkunst*, verdienen vermelding. Zijne verdiensten als Natuurkenner zijn mede niet gering, en de *Natuurlijke Historie van Holland* draagt de algemeene goedkeuring weg van bevoegde regters.

Tot dusverre zijn wij het met den Heer LOOSJES volkomen eens, doch niet zoo zeer over den *vorm*, welken hij aan zijne hulde verkiest te geven. In de Voorrede zegt hij, geen groot vriend te zijn van zoogenaamde *geesten*, *bloemen*, *ana's*, die maar al te dikwerf verschaald en verfletst zijn. Nogtans tot het geven van den geest van BERKHEY's werken aangezocht, beproefde hij eenen anderen

weg

weg in te slaan. Hij koos DICHTLIEF en GLOORROOS, de helden van BERKHEY's *Eerbare Proefkusjes of Arkadische Vrijerijen*, tot hoofdpersonen, welken hij, tijdens de laatste dagen der ziekte van den ouden man, zich over dezen laat onderhouden, en vervolgens in huisselijke zamenspraken het fraaiste uit 's Dichters werken aan elkander voorlezen. Deze vorm is meer of min nieuw: de vraag is, of hij goed is. Voor een' roman is hij te eentoonig, en zelfs voor zamenspraken wekken zij weinig belang, daar de Schrijver de hoofdpersonen niet anders invoert, dan sprekende over BERKHEY, en uit zijne werken het een of ander lezende of aanhoorende. Men ziet d. delijk, dat deze vorm met opzet *gekozen* is, om er den geest van BERKHEY in te brengen; de geheele *illusie* verdwijnt dus, en men zou het, althans naar ons oordeel, den Heere LOOSJES niet ten kwade geduid hebben, zoo hij alleen het schoone uit de gedichten zelve, met eene korte aanwijzing der gelegenheid, waarbij dezelve vervaardigd werden, of iets dergelijks, aan ons had medegedeeld, zonder die waarlijk niet zeer gewigtige gesprekken van BERKHEY's vrienden met hunne kinderen, welke of slechts de *individuële* gewaarwordingen dier menschen moeten uitdrukken, welke, als vrienden des Dichters, gewis niet van alle eenzijdigheid vrij zijn, of vrij onbeduidende huisselijke gesprekken voeren! Het *dramatische*, dit bekennen wij, is wel uitlokkend in zeer vele gevallen; doch er zijn er ook, waarin dit minder te pas komt, en van dezen aard beschouwen wij eene uitgelezene verzameling van stukken uit eenigen Dichter. De vader des huisgezins kan toch niet wel veel anders zeggen, dan: „ Hoort, kinderen! De overledene was een „ braaf en kundig man, was mijn vriend, en een zeer goed „ Dichter. Wilt gij er bewijzen van? hoort dan! ...." en daarop zijn gestelde met proeven staven. Één van beiden: of de medegedeelde stukken behoeven slechts aan het Publiek herinnerd en in een kleiner bestek te worden bijeengebragt, om zich terstond als voortreffelijk voor te doen; en dan zien wij niet, dat de vorm, door den Heer LOOS-

JES

JES gekozen, daartoe een vereischte zij; — of zij verdienen geene aanprijzing, en dan....? Maar goede waar heeft geen uithangbord noodig. — Het beste, dat deze manier, onzes inziens, zou kunnen hebben, moest daarin bestaan, dat DICHTLIEF, bij voorbeeld, de bijzondere verdiensten en gebreken van ieder stuk aantoonde. Dit is echter zeer spaarzaam geschied, en het meeste komt op algemeenen lof, verontschuldiging, of ook (hoewel zeer zelden) berisping neder.

Maar, wanneer nu de man, waarover men spreekt, meer dan Dichter, wanneer hij tevens Natuurkundige was, hoe zal men hem dan naar behooren in die zoo veel omvattende hoedanigheid leeren kennen uit zamenspraken tusschen huisgenooten, welke niet geschikt zijn om de eigenaardige en bijzondere verdiensten des mans in dat vak te doen opmerken, zonder geheel haar doel — meerdere bevalligheid in de voordragt — te missen? Het éénige, 't welk men daarvan, in een gezelschap van dien aard, zeggen kon, zou de meer of min onderhoudende stijl zijn. Dan, hier heeft de Heer LOOSJES zijne eigene keuze geene eer aangedaan. Na eene zekerlijk ongemeen lange aanhaling uit de *Natuurlijke Historie van het Rundvee*, (een verslag van het gebruik der ossenhoornen) bl. 97—113, zegt HAGEROOS, DICHTLIEF's dochter, in weerwil van haars vaders lofspraak, zeer *naïf:* „ Met „ dat alles, vader! moet ik u dan maar zeggen, dat ik „ toch veel liever, dan uit dat Koeijenwerk, het een of „ ander gedichtje hooren zou." En toen de vader aan dien wensch voldaan heeft, zegt zij: (bl. 119.) „ Dat lijkt mij „ beter als al die horenen." En wij zijn het volkomen met het goede meisje eens, wat den stijl betreft; schoon wij gelooven, dat zij over de zaken zelve geen oordeel kon, noch ook wilde vellen. Deze moet men daartoe in haar verband lezen. Maar reeds uit de medegedeelde proeve ziet men, dat BERKHEY, wanneer hij op eenig onderwerp kwam, volstrekt niet van uitscheiden wist, en dus zijne uitweidingen wel eens langdradig en vervelend werden,

den. Ook aan het verslag van de harddraverij (bl. 67-77) kunnen wij juist die breede lofspraak van stijl niet toekennen, welke de Heer LOOSJES het waardig acht; schoon zekerlijk meer bij de zaak blijvende, dan het voorheen gemelde. Voor liefhebbers van paarden, ja, is het belangrijk en onderhoudend; doch minder voor den algemeenen Lezer, en ook, naar 't ons voorkomt, te lang voor een' uitstap bij de Natuurlijke Historie van dat dier. De stukken, daarentegen, door den Verzamelaar uit het dichterlijke gedeelte van 's mans werken gekozen, zijn doorgaans uitmuntend, en zullen, naar ons gevoel te oordeelen, meestal de algemeene goedkeuring wegdragen. De reeds boven genoemde, verreweg uitmuntendste stukken van LE FRANCQ, benevens enkele staaltjes uit zijne *Gedichten* en *Zeetriumf der Bataafsche Vrijheid*, worden aangenaam onderling afgewisseld. (Uit de *prozaïsche* vinding, *Eerbare Proefkusjes enz. van* DICHTLIEF *en* GLOORROOS, eenige meer uitgebreide proeven te geven, belette gewis den Uitgever de gekozen vorm, daar de sprekende personen elkander niet wel opvijzelen konden.) Minder bevielen ons de herderskouten uit het *Bataafsch Athene*, waarin te veel *heterogene* denkbeelden in een zonderling verband gesteld worden, zoo als het land, *Athene*, de *Alpen*, en Prof. VAN ROIJEN. Het luidt toch vrij kluchtig, als TITIR zingt:

Aloude *Rijnstroom*, die *Athene's boord en muren*
Door uwe golfjes steeds besproeijen laat en schuren,

(en onmiddellijk daarop:)

Gij gouden *Rijnbaars*, die met troepen digt bijeen
Naast *Waterkruiken* speelt door Rijn- en Vlietstroom heen,
Zwemt met *Athene's* roem dan tot aan de *Alpen* voort.

En dat stroom-op! Wat zou die baars moeten zwemmen!

Het dichtstuk over de *Dankbaarheid*, schoon het een gouden eereprijs behaald hebbe bij het Dichtgenootschap: *Kunst-*

Kunstliefde spaart geen Vlijt, komt ons, naar de medegedeelde proeve te oordeelen, mede vrij onbepaald voor, en verheft zich naauwelijks boven het middelmatige. In het eerste *couplet* roept de Dichter het uitspansel, in het tweede het menschelijk ligchaam, in het derde het koopmanskantoor, in het vierde de zee, in het vijfde het veld enz. als getuigen der dankbaarheid op. (Trouwens, de Verzamelaar mist er zelf het gewone krachtige van zijnen Dichter in.) De *Lof der Vriendschap en der Vrouwen*, uit 's mans *Oud-Hollandsche Vriendschap*, (bl. 119) is beneden de kritiek, en meermalen wartaal. Wat wil het, bij voorbeeld, zeggen:

Gij zijt de lachjes der gelaatkunst van LAVATER
Bij Hollands tafellied, de geest van LUKAS PATER.

Wij maken deze aanmerkingen, omdat het ons spijt, zoo veel goeds als men hier bijeen vindt, vooral de schilderingen van den aanvang van *Leyden's* beleg, de forsche *Zeeuwsche* zeebonken, de hongersnood, het ontzet, *Leyden's* toestand tijdens den bloei der fabrijken, de lof dier geboortestad van den Dichter, de bakker en tinnegieter uit de *Proeve* enz.; het oogenblik der scheiding uit het *Vaderlijk Afscheid*, en zelfs enkele brokken uit den *Zeetriumf*, enz. door enkele andere, zoo geheel daarbij afstekende, meer of min ontsierd te zien. Voorts keuren wij het zeer goed, dat er niets uit de zee van staatkundige twistschriften en dichtstukken, die BERKHEY's naam waarlijk niet tot de nakomelingschap zullen overbrengen, in dezen *geest zijner geschriften* is opgenomen.

Wij kunnen dit verslag niet eindigen, zonder den Lezer een gedeelte der uitmuntende beschrijving van het *Zeeuwsche* scheepsvolk onder BOISOT mede te deelen.

—————— De golven, gram en dol,
Zag men van allen kant de blaauwe kronkels zwieren,
Gegeefeld door den wind, langs meren en rivieren.

Op

Op hare deiningen zworf eene heldenvlugt
Van *Zeeuwsche* hagjes, die, als zwanen aan de lucht,
De witte zeilen aan de kimmen deden blinken,
En klaatrend langs den ſtroom hun donders lieten klinken;
Taangeel van opſlag, met een ſtuursch en forsch gezigt,
Van ſchoudren breed en vast, van voeten rap en ligt,
Gehard door teer en pik, en taai van ſpier en knuisten,
Met *Zeelands* moed in 't hart, en daden in de vuisten:
Een volk, dat, tuk op wraak, in 't hart zijns vijands beet;
Het, walgend, bitter noemde, en, vloekend, van zich ſmeet.

Waren alle verzen van LE FRANCQ VAN BERKHEY van dien ſtempel, hij verdiende gewis eene uitſtekende plaats onder onze grootſte Dichters.

Beknopt en echt Verſlag van de oproerige bewegingen en gepleegde geweldenarijen, binnen de Stad Amſterdam, op den 15 *en* 16*den Nov.* 1813, *vervat in twee Misſives, geſchreven door* CORNELIS VAN DER AA, *aan een zijner Vrienden, ter logenſtraffing van de allezins allarmerende en vergrootende geruchten, allerwegen verſpreid. Te Amſterdam, bij* J. Ruys. *In gr.* 8*vo.* 44 *Bl. f* :-8-:

Historiſche Brieven, over den ſtaat der zaken in Utrecht, gedurende het verblijf van den beruchten Franſchen Generaal MOLITOR *aldaar en deszelfs vertrek. Te Amſterdam, bij* H. Molenijzer, Jun. *In gr.* 8*vo.* 16 *Bl. f* :-4-:

Het oogmerk, dat zich de Heer VAN DER AA, volgens den titel, voorſtelde met de uitgave dezer twee brieven, is buiten twijfel loffelijk. En al ware het ook niet, dat ginds en elders veel te ſchrikbarende geruchten omtrent het gebeurde in Amſterdam waren verſpreid geworden, zoo zou toch dit gebeurde op zichzelve wel waardig zijn tot kennis van den geheelen lande gebragt te worden. Voor zoo verre als de dadelijke behoefte, inzonderheid van den meer of min verwijderden landgenoot, betreft, is ook het genoemde oogmerk, naar ons inzien,

zien, bereikt. Het berigt is tamelijk volledig, voor zoo veel het algemeen bekende aangaat; en, een of ander gedeelte moge ons al eens in een daarvan afwijkend licht zijn voorgesteld: hoe is het mogelijk, in zulk eene zee van gebeurtenissen, en nog veel meer vermenigvuldigde geruchten, nooit mis te tasten en altijd gelijk te zien? Als een eigenlijk gedenkstuk, daarentegen, en waardige historie van het voorgevallene, kunnen deze twee missives niet gelden; en wij, die ons in de stad zelve bevonden hebben, zochten er te vergeefs die natuurlijke ontwikkeling, klare ontvouwing en volledige schetse der gezamenlijke bewegingen, welke ons en den nakomeling behoefte is. De eerste brief bleef zelfs vrij verre beneden hetgeen wij algemeen bekend achteden, inzonderheid ten aanzien van de orde en het verband van het voorgevallene; en de tweede moet grootendeels als eene verzameling van teregtwijzende noten opgenen worden aangemerkt. Hieruit reeds is op te maken, dat de spoed grootelijks heeft medegewerkt tot het afgebrokene, min ordelijke en klare in het eerste berigt; gelijk een brief, in de eerste oogenblikken na eene belangrijke gebeurtenis, en vooral zulk eene uit eigen aard verwarde en verwarrende gebeurtenis, geschreven, altijd dit aanzien zal hebben. Doch, kan men ook de andere vlekken, dit geschrift ontsierende, aan deze oorzaak toeschrijven, en alzoo verschoonlijk achten? Bij voorbeeld, dat de gezamenlijke muitelingen zoo maar in eens af *geboefte* worden genoemd, zonder dat, noch in de opvolging der gebeurtenissen, noch in de gesteldheid der zaken, eenige aanleiding, tot de plundering, eenige verschooning der maar al te gegronde, schoon kwalijk bestuurde, woede wordt aangewezen, of het minste onderscheid gemaakt. En van den anderen kant, dat eene, zeer ongepast aangebragte, lofrede op den weer aangestelden Heer Schout J. PAPEGAAI, — eene soort van *verwondering* over het besluit van onzen Vorst, om de roepstem van zijne, in vroeger tijd ten deele misleide, maar ten aanzienlijker deele slechts overweldigde, landgenooten te volgen, ter aanvaarding zijner oude, ja hoogere waardigheid, — des mans betuigd verlangen, om slechts *eigendunkelijke wraakbetooningen* over vroeger gebeurde zaken vermijd te zien, enz. de duidelijkste sporen van eenen ouden partijgeest doen kennen. Ja, misschien was het de overhaasting, die hem, ten aanzien van het eerste, het wel onderscheiden, om juist te onderrigten,

deed

steed uit het oog verliezen. Misschien was het slechts de eerste warmte van de zegepraal der zake, door den Schrijver steeds zoo ijverig aangekleefd, die hem meer dan ooit de grenzen der welvoegelijkheid enz. drong te overschrijden? Misschien is het den man, onder deze omstandigheid, niet zoo volkomen ten kwade te duiden, dat hij geenszins tot die hoogte der vergevensgezindheid, tot die zuiverheid van alle partijschap, tot die volkomene, alles vergetende, alles achterstellende zucht voor het eenige behoud des gemeenen Vaderlands zij gekomen, welke in de stukken van den zoo zeer gewenschten, en nu reeds door allen geliefden Vorst, weldadig pralen. Het blijven daarom echter wezenlijke, in onzen tijd nimmer geheel verschoonlijke, gebreken. En wij roepen daartegen, met den Vorst zelven, uit: Weg met allen denkbeeld van wraak, die altijd den Christen onteert! Weg met alle herinnering aan oude partijschappen, die, als de bron van zoo vele rampen, door iedereen vervloekt, en, door de verheffing van Oranje tot de Souvereiniteit, in de wellen zelve verstopt, nu nog maar alleen door deze herinnering en wraak zouden kunnen verlevendigd en staande gehouden worden! Dat de schelmachtige verrader en dief met den tijd worde gestraft of ten toon gesteld! maar regt vorstelijke, regt staatkundige, den grooten naam van Isten WILLEM waardige liefde het jammertooneel onzer oneenigheden, voor eeuwig, als met eenen mantel bedekke! Zoo sta Nederland, als een eenig man, tegen het uitwendig geweld! Zoo vinde overal bekwaamheid en deugd gelegenheid deszelfs heil te bevorderen! Zoo volge het algemeen gevoel en gevoelen den schoonen, den hemelschen geest, die in de eerste toespraken en gedragingen van onzen Vorst ademt!

Doch, wij zouden, door onzen ijver vervoerd, welhaast vergeten eenig kort begrip van het berigtte te geven:

Het inloopen eerst der belangrijke oorlogstijdingen, het verzenden daarna van bagaadje en vrouwen der Fransche beambten, het aankomen van de laatsten zelven uit noordelijker provinciën, het vertrek eindelijk van het garnizoen en der douaniers, enz. enz. bragt de eerste beweging en vreugde in de stad. Eerst met den avond, echter, van Maandag 15 begon het gemeen baldadigheden, bestaande meest in het verbranden der opgeslagene huisjes voor de douanerie, het octrooi, en eindelijk ook policie, benevens wegnemen en der vlamme offeren

van allerlei uithangbord, met den gehaten adelaar pronkende. Vervolgens sloeg men de hand aan de gewezene verblijven en pakhuizen der douanes, en zou ook de tabaksfabrijken op Kattenburg enz. niet gespaard hebben, ten zij de goede geest der inwoners van deze streken, benevens de ijver en cordaatheid der gewapende burgers het werk voor ditmaal hadden gestuit.

Dan, des anderen daags ging het er terstond weer op los. Inzonderheid de Jan Roodenpoorts-toren, thans eene soort van militaire gevangenis, werd ingebroken, uitgeplunderd, en de klok daarin geluid. Ook het Spinhuis werd opengezet, en sommige gevangenen in triomf rondgevoerd. Bureaux, hotels en huizen van ambtenaren werden bedreigd; zijnde, zoo men zegt, op eene lijst aangeteekend als gedoemd ter plundering. Deze begon met den avond dadelijk op de oude Turfmarkt; terwijl, onder andere, het huis van den ontvanger JONES, op de Prinsengracht, aan de uiterste woede ter prooije was. Ondertusschen was van wege de schutterij een provisioneel bestuur aangesteld; hiervan werd den volke kennis gegeven, en vertoonden zich de Heeren zelven bij fakkellicht op de straat; tevens was eene wacht te paard gevormd, grootendeels uit voorname inwoners, om, met sabels gewapend, door de stad te patrouilleren; en dit een en ander, gevoegd bij de klem, den moed en ijver, waarmede de schutters, voorheen nationale gardes, nu der woedende menigte tegengingen, bragt het oproer welhaast tot bedaren. De inwoners in de onderscheidene wijken voorts mede zijnde geroepen, om des nachts voor de rust te helpen waken, is er alleen nog des Woensdags middags een aanval op het Hospitaal gedaan, doch spoedig gestuit, en voorts de rust geen oogenblik gestoord geweest. De zaak is dus zoo geheel erg niet. Het strekt der zachtheid van het volkskarakter tot eere, dat zelfs geen enkele Franschman der welgegronde woede is geöfferd geworden. En het is intusschen aan de Fransche auctoriteiten, die, de stad verlatende, haar ontbloot lieten van alle middelen ter defensie, alleen toe te kennen, dat er de minste ongeregeldheid heeft bestaan. Nu volgden meer en meer blijde dagen. De Kozakken kwamen. De Prins was geland. De Hollandsche vlag waaide van het Raadhuis. In één woord: het licht is aangebroken. God zegene den heugelijken dag! ☧

De twee brieven, No. 2, zijn zeer wel geschreven, en ademen den geest van eensgezindheid onderling, maar woedenden

af-

afkeer tegen de Franſchen (*). Veel bijzonders vonden wij in dezelven niet, of het is meer algemeen bekend. De achterdochtige geſtrengheid van Kommandant en troepen, hunne ongemakkelijkheid en geweldige eiſchen, hunne beſpotting van de Hollandſche edelmoedigheid, die hen te Amſterdam beſchermde en van hunne wapens weer voorzag, hunne lafheid, die ten getale van tweehonderd voor twintig Kozakken van Soestdijk kwamen vlugten, en daarentegen de voorzigtigheid, de verſchrikkelijke angst en vervolgens verraſſende vreugde bij de burgerij, het geluk van den Heer VAN WESTREENEN, die, tot gijzelaar beſtemd, niet was te vinden, en de ramp van den Heer DE PERPONCHER, die, om dezelfde reden, in eene beroerte verviel, — dit alles en nog meer wordt met treffende en opwekkende kleuren gemaald.

(*) Zie hier, ten bewijze, onder andere zoetigheden, voor onze Franſche *broeders* een klein *douceur.* „ De *Kozakken*, die hier zijn, ſpreken van hun voornemen om naar *Parijs* te gaan, en dat te behandelen, „ zoo als NAPOLEON *Moskou* heeft behandeld. Indien zij hun oogmerk „ bereiken, zou de aarde van veel ongedierte worden gezuiverd." —!

Brieven van A. aan Z. Te Leyden, bij L. Herdingh en Zoon. 1813. *In gr. 8vo.* 20 *Bl. f* 1-5-8

Deze zeer wel geſtelde, ſchoon eenigzins omſlagtige brief (het is ſlechts de eerſte) heeft ten oogmerk, als het ware de tolk der Natie bij den Vorst en het hooge Beſtuur te zijn, om eenige perſonen, deels met name, deels met eene letter, of ook niet bijzonder aangeduid, als allen vertrouwen en bewind onwaardig, uit te monſteren, uit hoofde hunner verkleefdheid aan den Keizer, en deelneming in zijne dwingelandij.

Er is geen twijfel aan, of dit ſtuk zal algemeen opzien baren, inzonderheid daar de aangeklaagden mannen van den eerſten rang, en deels van hoog aanzien en invloed onder het voormalig Stadhouderlijk bewind zijn. Doch, van welken aard zal dit opzien wezen? In hoe verre heeft het Publiek inderdaad grond, met dezen ongeroepen en ongenoemden tolk te vrede te zijn? Wij willen ons het oordeel hierover niet aanmatigen. Doch ons bijzonder gevoelen zou hierop neêrkomen: dat wij juichen in deze eerſtelingen eener volkomene, eener Engelſche vrijheid

van drukpers; dat wij altijd de cordaatheid zullen prijzen van den man, die, zonder aanzien van rang of partij, den onwaardigen en gevaarlijken voor den dienst des Vaderlands openlijk durft ten toon ſtellen; — dan, van de andere zijde, dat het misſchien niet zonder gevaar is, in deze eerſte dagen der herkregen vrijheid, met verwijten en nieuwe zaden van oneenigheid voor den dag te komen, die, dunkt ons, zonder zoo groote publiciteit, bij den Vorst zelven aangebragt, even zeer hadden kunnen de gewenschte, en maar alleen de gewenschte, vrucht dragen; en, daar het toch wel mogelijk is, dat het geheele Volk van Nederland over de bewuste perſonen niet zoo eenſtemmig denkt, van hun gedrag en denkwijze niet zoo wel onderrigt is, en tot het magtigen van zulken tolk niet zoo genegen, als de Schrijver ſchijnt te vooronderſtellen, dat het dus, wilde men evenwel beſchuldigen, misſchien wel noodzakelijk geweest ware, zijne beſchuldiging te ſtaven, en, wel verre dat zulks te regt achtergebleven zou zijn, omdat het ſtuk in veler handen moest komen, gelijk men voorgeeft, zulks daarom juist — naar ons oordeel — had moeten geſchieden.

De Hemel verhoede intusſchen, dat het een dier kwade gevolgen hebbe, omtrent welken wij niet geheel gerust zijn; en geve, dat in tegendeel de onſchuld te beter blijke, en het heil des lieven Vaderlands te volkomener gehandhaafd worde!

Vaderlandſche Uitboezeming. Te Leyden, bij D. du Mortier en Zoon. 1813. *In gr. 8vo.* 15 *Bl. f*:-5-8

Dichterlijke Gedenkrolle van Nederlands Verlosſing en Herſtelling. In November, 1813. *I. Te Amſterdam, bij* P. G. *en* N. Geysbeek. *In gr. 8vo.* 32 *Bl. f*-:11-:

Het juichend Nederland. Te Amſterdam, bij J. Ruys. 1813. *In gr. 8vo.* 8 *Bl. f* :-11-:

Lierzang aan mijne Landgenooten, in Slagtmaand 1813. *Door* MARIA VAN ZUYLEKOM. *Te Amſterdam, bij* H. Moolenijzer, Jun. *In gr. 8vo.* 19 *Bl. f* :-5-8.

Dank zij u, welbeſpraakte tolk van ons, van het Nederlandſche

ſche hart! Dank zij u, wien vaderlandsmin en wijsheid zoo gaven te ſpreken; te ſpreken, dat ieders hart en geest uwe taal beämen, en alzoo tevens die rigting hunner inzigten en hunner gewaarwordingen aannemen, welke zij aan de hand geeft. Ja! één hart en ééne ziel is wederom ons juichend Nederland. Verdeeldheid, zij-alleen, bragt ons op den rand des verderfs, in het verderf. Onze eigen ondervinding, gelijk het voorbeeld van Frankrijk, hebben het herſenſchimmige der hope en verwachting doen zien, die zoo velen misleidden. De bron zelve, waaruit onze partijſchap opborrelde, is verſtopt. Zij verdwijne dan, en late enkel de herinnering achter aan hare ijsſelijke *gevolgen!* Hare herdenking rolle niet over onze lippen, dan om ze te ſchandmerken, afſchuwelijk in elks oog te maken, en, onder wat masker ook, te doen vlieden, met dezelfde kracht, met welke wij den jammer onzer onderdrukking in het harte voelen! — Wij hebben geene andere beöordeeling voor deze regt vaderlandſche uitboezeming van onverwachte en verhaasde vreugde, van deelneming in het lot van nu weêr blijde moeders, echtgenooten en allerlei ontſnapten aan den klaauw van het Roofdier, van alle die gevoelens in één woord, welke het regt geſtemde Nederlandſche hart, en de geest, door vele tuchtiging geleerd, overal moet gewaarworden. Wij, voor ons, meenen wel de pen te herkennen, waaruit deze Salomoniſche wijsheid moet zijn *gevloeid.* Doch, ſlechts de toon, niet de inhoud, *duidt* haar aan. Want, wie onzer denkt anders? Men verlustige zich dus in zijne zachte warmte, zijne wijze gematigdheid en klare overtuiging, als in het eigendom en doorgaand kenmerk onzer Natie!

No. 2. Het oogmerk dezer bij inteekening geöpende Gedenkrolle is, de verzamelde ſtukken voor eene ſpoedige verſtrooijing en verdwijning te bewaren. Geen ongelukkige inval, zoo de inhoud ſlechts medewerkt om het oogmerk te bereiken; de ſtukken doorgaans der verzamelinge en bewaringe waardig zijn. Van de twee, in dit deeltje bevat, mogen wij zulks met ruimte verklaren. Het eerſte is een zoogenaamde *Dithyrambus* van den Heer WITSEN GEYSBEEK, ten opſchrift voerende *Jeſaia* XIV: 5, 6, èn behelst eene ſchets van ons lijden en onze verlosſing, welke het hart van den Dichter vereert en menig treffend bewijs van zijn talent oplevert. Deze ſoort van poëzij, intusſchen, waarvan wij ons, buiten een paar ſtukken van HEL-

MERS, weinig voorbeelden in onze letterkundige geschiedenis herinneren, vereischt eenen geweldigen stroom van dichtvuur, om behoorlijk volgehouden te worden, en noch in bombast te ontaarden, noch tot karrikatuur te vervallen. Wij hebben ons verbeeld, des mans bijzonderen aanleg voor het *puntdicht*, in dit geheel ongelijksoortig voortbrengsel van zijn vernuft, soms op te merken; en, zoo wel ter snede, ja stout en oorspronkelijk, ons sommige denkbeelden voorkwamen, zoo zeer kunnen wij toch andere van overdrijving en mindere gepastheid niet geheel vrijpleiten.

Zie hier stalen van het een zoo wel, als van het ander, in de orde, die ze in het stuk zelve hebben.

Vergeefs, verlichting! hebt gij nevlen op doen klaren,
De domheid van ons erf geweerd:
De drukpers-dwang heeft in drie jaren
Drie eeuwen ons terug doen varen,
En licht in duisternis verkeerd.

———

ô Amstelaar! hoe diep, hoe diep zijt gij gevallen!
Gij zonder kapitool, en zonder muur uw wallen,
Uw eerlijk wapenschild geschandvlekt en verminkt,
En uwe woningen door puin en stilte omringd!

Wie zijn de schimmen, die hier waren,
In haveloos gewaad, met losgerukte haren?
't Zijn moeders. — Groote God! men sleept haar zonen voort,
En drijft ze als slagtvee weg naar 't eeuwig barre noord',
Alwaar gebrek of zwaard hunn' leefdraad af zal knotten,
Opdat in 't zuid' een troon, alreede in 't bloed aan 't vlotten,
Niet omstort'. — Wee den vorst, wien zulk een troon bekoort,
Die, waggelende in bloed, door lijken wordt geschoord! —

———

Gelijk een hollend ros . . . .
Zoo was Napoleon tot Moskow voortgestoven,
En holde bergen op van steengeworden ijs:
De noordewind blaast hem van boven,
En smakt hem neder in Parijs.

———

Wat vreugdekreet stoort onverwacht
De stilte van den sombren nacht?

Wat

Wat lichtstraal heeft eensslags de duisternis verdreven?
Wat liedren, vrolijk aangeheven,
Vervullen markt, en straat, en gracht?...

De dag breekt aan, — durf ik mijn oog gelooven?...
De knevlaarsholen zijn niet meer;
Het knettrend wraakvuur smeet ze omveer:
In assche zijn ze weggestoven.

Oranje, ô volk! genaakt uw strand:
Verwelkomd door uw liefde, eenstemmig hem gezworen,
Ziet hij zich in uw hart den schoonsten troon beschoren,
Dien immer opperheer verkreeg:
Geen bloed, uw welvaart zal den zetel onderschragen,
Dien hij niet met geweld, maar op uw beê besteeg;
Besteeg?... ô Neen! hem heeft uw liefde er op gedragen.

Dit zij genoeg. Slechts den wensch voegen wij er bij, dat men in zijnen ijver geen schuld en onschuld vermenge, noch hen, die het ten minste goed meenden, hoe verkeerd zij ook mogen gehandeld hebben, met gruwzamen op ééne lijst plaatse? — De Heer GEYSBEEK houde ons ten goede, dat wij deze algemeene aanmerking min of meer toepasselijk vinden op bl. 5. reg. 9-16 en op bl. 15. reg. 3-17; terwijl wij voorts met genoegen vermelden, hoe ons *berigt* is, dat de Vorst den Dichter vereerd hebbe met eenen brief, ten blijke van bijzondere voldoening.
Het andere stuk, in deze Gedenkrolle voorkomende, is getiteld: *Aan mijn Vaderland, in November* 1813, en behoort den Heer H. MEIJER, *Jun.* Hetzelve is in eene zeer zoetvloeijende maat gedicht, en heeft ons, over het geheel, veel genoegen gegeven. De tegenwoordige omstandigheden verrassen ons op nieuw met dichterlijke talenten, tot nog toe min bekend gebleven. En inderdaad, zouden wij niet mogen hopen, dat het heil, dat wij wederom verwachten, eene uitwerking op het vernuft zal hebben, niet ongelijk aan den eersten milden regen in het voorjaar? Sedert lang aan alle kanten uitbottende, vertoont zich het geboomte dan eensklaps in vollen schoonen dos, en spreidt zijne afwisselende schaduw langs een even versch en groen tapijt van gras en kruiden. — Intusschen stieten wij hier en daar op eenige donkerheid, onder andere

in de volgende twee coupletten, waaruit onze Lezers overigens den trant mogen leeren kennen.

Bataven, wie geen schaamt' doet blozen,
  Dat vreemde magt u heeft gered!
Uw bloei zal haast de ellend' verpoozen,
Die, om het laf verroekeloozen
  Van uwe waarde, u had verplet.
Dan moogt ge ook weêr het hoofd verheffen,
Dat, Flevo! u, bij 't schuldbeseffen,
  De Newa onderhalen doet.
't Zegt weinig 's vijands haav' te plondren;
Maar 's dwinglands zetel neêr te dondren:
  Ziedaar het voorwerp van uw' moed.

Maar neen! door onweêrspreekbre daden
  Hebt gij die smaad reeds uitgewischt;
Neen! schandlijke ontrouw te verraden,
Met aller vloek u te overladen,
  Dit, Amstel! ware uw doel gemist;
De storm mogt u een wijl vertragen,
Om 't hulkje een' dollen vloed te wagen,
  Straks greep uw hand de roerpen aan,
En durfde, 't hart tot God geheven,
Den vloed in 't dreigend aanzigt streven,
  En keert langs stiller waterbaan.

Wij verbeelden ons, dat men hier op de kortstondige neutraliteit van Amsterdam doele; schoon Flevo, dat is immers de Zuiderzee, deze hoofdstad niet wel schijnt te kunnen vertegenwoordigen of aanduiden.

Voorts schijnt ons de rijkdom onzer tale zoo wel, als de kieschheid eens gezuiverden smaaks, uitdrukkingen als deze te wraken:

Eer stort' paleis en stulp te pletter,
Eer stikke al 't volk in bloed en etter,
  Eer weêr die dwingland zegeviert!

No. 3 is in goede Alexandrijnsche verzen gedicht, en gewis zeer

zeer welmeenend, zonder dat wij er overigens heel veel bijzonder loffelijks, schoon ook het tegendeel niet, van te zeggen weten. Het eerste gedeelte zou ons nog al beter behaagd hebben; maar dat bezingt eigenlijk, althans voornamelijk, den Vrede, die — nog niet bestaat. Ook heeft ons het onophoudelijk: *juich! juich!* dat in het bestek van 7 bladzijden wel veertigmaal weergalmt, eenigzins vermoeid.

No. 4. Met Dames moet men niet te streng zijn. Wanneer zij het zoo ver brengen als deze, zijn ze althans gewis aan vele, welgegronde, complimenten gewoon. Wij maken haar het onze allernederigst. Intusschen meenen wij toch, dat hier en daar uitdrukkingen voorkomen, op welker mindere gepastheid wij haar mogen opmerkzaam maken. De vrouwen zijn misschien gewoon, het met zulke zaken niet zoo naauw te nemen; en duidt men haar zulks in het dagelijksch leven, in een brief, een gelegenheidsversje, niet ten kwade. Maar, in het rijk der letteren, gedrukte letteren namelijk, maken de mannen (wij zullen het maar bekennen, Dames!) volkomen gebruik van hunne meerderheid in aantal, en doen alles voor strenge wetten buigen. Dit heeft zelfs de Fransche egalité niet kunnen vereffenen, die anders de twee uitersten in de maatschappij, de rijken en de armen, bijna op éénen bodem gebragt had. Zie hier, wat wij zoo al bedoelen:

Hij, (de Gauler) uit den afgrond *opgedolven*,
Aasde, als een kudde wreede wolven,
Op Neêrlands rijke *voorraadschuur*.

Hij *wierp*, door zijn gevloekt vermogen,
De *veêrkracht* aller kunsten *neêr*.

Vertradt de Zenuw van den staat.
Vermagerd en *verarmoed* tevens,
Werdt al uw glorie uitgeroeid,
De Gauler hadt millioenen levens
Aan zijne Zegenkar geboeidt.

ô, Rotte! ook aan uw grijze boorden
Heeft STASSART vreeslijk rond gewoed!
Toen hij der burgren *stem* dorst *moorden*,
Die smeekend kroopen aan zijn voet.

Geen wichtjen zelf, in Moeders armen,
Kon door zijn klacht *den beul ontfermen*.

Veréénigt u, gij *Schevolusſen!*
Gij *Fredriks! Karels! Jozephusſen!*

Geen Vesperfeest, Siciliaanen!
Nam zoo veel bloed van de onderdaanen,
Als 't Fransch gebroed, zoo wreed als ſnood!

En terſtond hierop:

Dan, eindlijk, neemt de God der Vadren —

Wier vaderen? van de Nederlanders, zien wij vervolgens; doch in den eerſten opſlag, en volgens het voorafgaande, kan men daaraan niet denken.

Hierbij kunnen wij het laten; er in het algemeen bijvoegende, dat wij van deze dichtſtukjes geenen inhoud hebben opgegeven, omdat men dien wel zoo wat gisſen kan. De een zweeft wat meer in ruimte en tijd rond, de ander wat minder; maar hun thema verſchilt al zoo veel niet, en, God dank! even min hun geest, daar ten minſte allen der partijſchap den dood zweren. Ook hebben wij de verſificatie op geene te ſtrenge proeven willen brengen, daar het gelegenheidsverzen, uitboezemingen zijn, die grooten lof kunnen verdienen, al zijn ze ook niet volkomen gepolijst, noch vruchten van echt en rijp genie.

Het Leven van Willem Vlijtig. Eene Familie-geſchiedenis. IIIde Deel. Met Platen. Te Amſterdam, bij Schalekamp en van de Grampel. *In gr. 8vo. 476 Bl. f* 3-12-:

Wij gaven in No. 9 van ons Tijdſchrift, in het vorig jaar, verſlag van de vroegere deelen dezes werks, en dit verſlag was gunſtig; evenzeer mogen wij dit derde en laatſte deel nu aanprijzen. Willem gevoelt het drukkende der afhankelijkheid, hoezeer de edelmoedigſte vriendſchap hem niets van dien vernederenden last doen voelen, maar het als het betalen eener oude ſchuld rekenen wil, dat hij hem en de zijnen nu zoo zeer verpligt. Hij gevoelt daarenboven, dat hij zelf het eigenlijk is, die voor moeder en zuster zorgen moet. Hij bepaalt zich

tot het handwerk, dat hij uit liefhebberij als student geleerd, en op zijne vlugt als kostwinning geöefend had; hij wordt schrijnwerker. Het gaat hem gezegend, zoodat hij niet alleen voor moeder en zuster eerlijk brood heeft, maar ook het voorgeschoten kapitaal spoedig kan aflossen. Zijne zuster doet vervolgens een gelukkig huwelijk, en kort daarop huwt hij ook een lief meisje, dat regt voor hem berekend was. Zijne rampen waren echter niet voor altijd opgeheven: hij had vijanden; men belaagde hem, zijne vrouw; — de overgeblevene dochter van zijn' vriend en weldoener, zijne pupil, aan wie hij edelmoedig de weldaden hares vaders vergolden had, behandelde hem gruwelijk ondankbaar; — en eindelijk verbrandde zijne woning, en met dezelve al zijne welvaart. Dan, hij herstelde zich, en zette zich elders in denzelfden stand; doch hij moest nu met kommer en zorg aanhoudend kampen, en was zeer nabij aan volslagen gebrek. Eindelijk, evenwel, daagt een onbekende op, die zijnen vader in zekere koopmans-speculatie had ingewikkeld, waartoe deze het geld geschoten had; terwijl de vreemde, bij derzelver ongelukkige uitkomst, zich had te zoek gemaakt. Deze kwam nu schatrijk uit de Indiën terug, en voldoet de schuld met den intrest. Nu kan dan ook zijne moeder aan hare verpligting en haar hart voldoen; WILLEM VLIJTIG krijgt het hierdoor ruim, en geniet met gade en kinderen het welverdiende loon zijner standvastige braafheid, huisselijk geluk. — Zoo loopt deze Roman af, die aanwijzen zal: „*dat een deugdzaam* „*mensch, door standvastigheid, ijver, en overleg, ondanks al-* „*le lotverwisselingen, zich boven het onheil kan verheffen,* „*en gelukkig worden.*"

Wij mogen wel eene kleine proeve geven der schrijfwijze en het doorgaans leerzame van dit produkt eener vaderlandsche pen, en kiezen daartoe een *tusschenbedrijfje*, een gesprek van den schrijnwerker, VLIJTIG, met zijnen eerlijken buurman, den heelmeester, een zeer goed mensch, schoon een weinig ruw, — het gebrek van zijne opvoeding, en het gevolg van zijne zeevaart in vroegeren tijd.

Deze kwam eens op zekeren avond, zoo vergramd als VLIJTIG hem immer gezien had, bij hem inloopen.

„Wat scheelt er aan? wat scheelt er aan?" vroeg hij.

„Wat zou er aan schelen? dat vervloekte wijf kwelt mij den ganschen dag met haar d.....s geboen en gedwijl. — Ik kom t'huis, koud en nat, en er is waarachtig niet eens vuur aan

 den

den haard, omdat ze nu juist in haar kop gekregen had, de binnenkamer te boenen; en nog onthaalde ze mij op een zuur gezigt, omdat ik mijne laarzen niet gaauw genoeg naar haar zin uitdeed — en JANTJE zat in de keuken bij den aschpot te huilen, omdat hij, de Satan weet wat, vuilgemaakt had. — Is dat een vervloekt huishouden! men zou zich aan zoo'n wijf vergrijpen, dat zou men —— "

„ Sus, bedaar — ga zitten, en blijf een pijp met mij rooken. Uw vrouw meent het zoo kwaad niet — zij is eene *Noordhollandſche*; gij moet haar wat inſchikken, — zij zal misſchien niet geweten hebben dat gij al te huis zoudt komen."

„ Het mogt de duivel! — (zijn pijp opſtekende) dat kan haar niet ſchelen, als zij maar werken mag. — Dat duurt zoo het godganſche jaar door, en nooit is het werk aan kant, nooit haast kan ik met rust in de kamer zitten, of er wordt geveegd. — Zit ik eens wat te lezen of te ſchrijven, dan is het: *o wat maakt gij weer een 'boel!* — zij gaat dan, zoo zij het noemt, aan het redderen, en maakt dan ſoms, zoo als laatst nog, papieren van mij zoek. Ik word driftig, en dan volgt het eene woord uit het andere — o ik heb tegenwoordig een regt verdrietig leven."

„ Uwe vrouw doet waarlijk niet wel, dat zij zoo afgodisch met haar huis is. Ik beken u, dat is lastig; maar maakt gij haar nog niet erger, en hebt gij niet wel wat ſchuld aan uw eigen ongemak?"

„ Ik?"

„ Ja, mijn Vriend! indien gij het mij niet kwalijk neemt."

„ Gansch niet. — Maar waar is uwe vrouw en moeder?"

„ Bij eene arme vrouw in de buurt, of mogelijk bij u."

„ Dat doet mij vermaak. — Ga voort!" ——

„ Hoor eens, mijn Vriend! — wij mannen moeten in zulke beuzelingen onze vrouwen wat toegeven, willen zij ook toegeeflijk omtrent onze kleine ſtukken zijn. Uwe vrouw overdrijft de deugd der zindelijkheid. — Alle hare kamers brandſchoon en in orde te houden, is de lust hares levens, en gij, mijn Vriend! zijt daaraan niet gewoon, — gij loopt uit en in, zonder u te ſtoren, of het buiten wat morſig en in huis zindelijk is — gaat zitten lezen en ſchrijven, of in een aantal boeken, die rondom u liggen, *ſtuderen*, en noodzaakt haar, door uwe ontoegeeflijke onoplettendheid, van nieuws af aan te beginnen. — Uw vrouw geraakt dan uit haar humeur, beknort u wat ſcherp, gij wordt driftig, en zie daar, gij beiden, die zoo gerust en gelukkig,

als

als mogelijk was, kondet zijn, verbittert elkander het leven, en vernietigt de schoonste genoegens, die liefde en huisselijke vrede u zouden kunnen schenken."

„ Gij hebt waarachtig gelijk. — Ik hou veel van mijn wijf, en zij van mij, en echter leven wij als katten en honden. — Maar, wat satan! is dat mijn schuld? — Dat geduiveljaag in het huishouden zou ik misschien nog kunnen overstappen, omdat ik vertrouw, mijn wijf zou van verdriet sterven, als zij niet meer mogt boenen en schrobben. — Maar dat ik er zoo veel ongemak om moet lijden, en nog meer dat zij mijn jongen zoo partijdig behandelt, daar kan ik hagels boos over worden — en dat is wel eigenlijk de grootste reden van onze onaangenaamheid."

„ Gij komt daar juist tot het punt, waar ik u wilde hebben. — Het is te beklagen, dat zoo vele ouders onderscheid tusschen hunne kinderen maken, en daardoor niet alleen hunne huisselijke rust verstoren, maar tevens de onzalige oorzaken zijn van de ongehoorzaamheid en het ongeluk hunner kinderen. — o Het smart mij zoo, dat gij zoo' wel als uwe vrouw u aan deze fout schuldig maakt."

„ Doe ik dat?"

„ Ja! — Even als uwe vrouw uw dochtertje door malle toegevendheid bederft, even zoo doet gij uw JANTJE. — Gij kunt geen kwaad in den jongen zien, hij moge doen, wat hij wil, — en van daar dat het knaapje gevaar loopt zeer ondeugend en onverbiedelijk te worden."

„ Gij waant dan, dat ik even zoo partijdig in mijne genegenheid ben, als mijne vrouw?"

„ Zeer zeker. — En ik geloof, dat gij hiervan zelf wel overtuigd zijt, als gij maar nadenkt."

„ Mijn jongen is levendig, aardig, en vrolijk. — Hij doet wel eens kattekwaad, maar dat is niet veel in vergelijking van hetgeen die gemelijke stille meid, die er altoos zoo bedeesd uitziet, doet. — En dat wordt bij mijne vrouw niet geteld; maar als er bij JAN maar een zikkepitje buiten den haak is, dan maakt zij een leven, alsof de jongen de grootste misdaad van de wereld gepleegd had. — Hij is wild, doch goedaardig; zijn zus bedaard, maar valsch. — Daar zal ik u een staaltje van vertellen. — JAN had een glas gebroken. — Van angst, dat zijne moeder hem zou beknorren en slaan, wilde hij de stukken versteken. — LEENTJE zag het, en verklikte het oogenblikkelijk aan mijne vrouw, die den jongen daarom vreesselijk

sloeg,

floeg, en dat om een glas van een dubbeltje. — Juist kwam ik op het mat, en of ik een bek opzette! — waarachtig, het spookte er! — want als ik begin, ben ik niet makkelijk. — LEENTJE kreeg menige oorvijg — mijn wijf huilde — ik vloekte — JAN nam de vlugt — kortom het was een duivel van een huishouden — en sinds dien tijd keffen mijne kinderen den geheelen dag, en ik heb een leven, dat ik wel wenschte weer op een goed schip naar 't peperland te varen; en ware het niet, dat die verduivelde oorlog alles zoo dit en dats in de war stuurde, dan droste ZEELOF op, zoo waar als hij hier als een zondaar voor je zit!" (Hij klopte zijn pijp zoo hevig uit, dat de kop er afvloog.)

„ VLIJTIG had hem met bedaardheid hooren uitspreken, en zeide vervolgens: „ Ik beklaag u, mijn Vriend! zoo wel als uwe vrouw. Door uwe eigene partijdigheid zult gij, het geluk uwer kinderen verwoestende, hen de slagtoffers doen worden uwer dwaasheid, waaruit dezelve dan ook moge voortspruiten."

„ De terugkomst van VLIJTIG's gade en moeder bespaarde ZEELOF een wederantwoord." enz.

De Heer G. G. VAN PADDENBURGH, *Leeraar bij de Gemeente der Remonstranten te Berkel enz.*, maakt zich bij dit *derde* deel als den Schrijver bekend, en wij wenschen hem van harte met het wel slagen van deze zijne eerste proeve in dit vak geluk. Onze onpartijdigheid, intusschen, doet ons hem nogmaals herinneren aan den hem gegevenen wenk, bij de beoordeeling der vroegere stukken, ten aanzien van eene en andere onnaauwkeurigheid van meer- of minder belang; daar het ons weinig moeite kosten zou, ook nu deze en gene bijzonderheid aan te stippen, daar zijn Eerw. b. v. in den afstand der plaatsen wederom heeft misgetast. Ook zal eene mindere omslagtigheid of langwijligheid (hier en daar) van het verhaal sommige lezers, ja verre de meesten, (bij de tegenwoordige schaarschheid van penningen) niet onaangenaam zijn. Deze Roman kon, zonder merkelijk verlies, gemakkelijk tot twee deelen worden ingekort. De Eerw. Schrijver neme deze aanmerkingen ter harte, en zal zich dan van de *Levensgeschiedenis van eenen Ouden Vrijer*, op welker vervaardiging hij plan heeft, vooral geenen minderen bijval mogen beloven.

Al-

Almanak voor Vrouwen door Vrouwen, *voor het Jaar* 1814. *Te Amsterdam*, *bij* de Wed. J. Doll. *f* 1-18-:

Almanak van Vernuft en Smaak, *voor* 1814. *Bij dezelfde.* *f* 1-18-:

Te midden van den weldadigen vloed van *Lierzangen*, *Uitboezemingen*, *Brieven* enz. enz., waarvan hart en mond en pen ter heugelijke gelegenheid overvloeijen, komen zich, als van ouds, deze *Jaarboekjes* aan ons vertoonen; en offchoon, gelijk natuurlijk was te denken, de inhoud nog geenen vrijen Vaderlandfchen geest mag ademen, blijft ons echter die inhoud zelf, en deze en gene letterteekening, ten aanzien der poëzij, over 't geheel genomen, een ftillen waarborg voor menig regt dichterlijk tevens en regt Vaderlandsch ftukje bij een volgenden Jaarkring. Intusfchen zagen wij met genoegen den Kalender reeds gezuiverd van nuttelooze of onteerende inmengfels, als b. v. van den *Sint-Napoleonsdag*, die ons altijd onwilliekeurig deed gedenken aan die onbefchaafde Volken, welke, een Goed en een Kwaad Beginfel ftellende, bij min gezuiverd begrip en flaaffchen geest, alleen het laatfte vereerden en aanbaden, om, zoo mogelijk, den Onverbiddelijken te vermurwen! — Voorts mogen wij, met genoegen, opmerken, dat deze Jaarboekjes zich nog boven de vorigen aanbevelen in keur van fraaije dichtftukjes; terwijl uitvoering en plaatjes zich volkomen zijn gelijk gebleven. *Zie hier* een aardig, los gedicht ftukje ter proeve:

DE DORPELING.

Een jong, onnoozel Dorpeling,
Die nooit uit moeders keuken ging,
Gelijk 't gemeene fpreekwoord zegt;
Dat *is*: dat onze goede knecht
Nog nooit zijn dorp verlaten had,
Moest evenwel ook eens naar ftad;
Zulks was van oudsher al 's lands wijs:
Hij toog op weg dan naar Parijs.
't Is waar, hij kende daar geen mensch;
Doch in zijn hart beftond geen wensch;
Hij werd door wellust niet gevleid;
't Was enkel uit nieuwsgierigheid.
Hij fpoedde zich niet weinig voort,
Om, bij het oopnen van de poort,

En

En d'allereersten zonneschijn,
Regt tijdig in de stad te zijn.
Hij slenterde den ganschen dag;
't Was alles vreemd, wat hij daar zag,
Gebouwen, menschen, kleeding, stem;
Doch niemand moeide zich met hem.
't Werd avond: welk een grootsch verschiet
Van kunstlicht zag hij toen al niet!
Hij wandelde zoo hier en daar,
En werd op 't lest een tuin gewaar,
Verlicht, alsof het zonlicht scheen;
Hij stapte mede derwaarts heen;
Het hek was open, en daarbij
Las m'op een bord: '*t entree is vrij.*
Dit stond hem dan regt kostlijk aan;
Hij ging van de eene in de andre laan;
Doch wat hij zag of niet en zag,
Hij vond geen volkje van zijn slag.
In 't einde, welk een groote vreugd!
Ziet hij een meisje, frisch van jeugd,
Geschoeid, gekleed, getooid, gehoed,
Zoo als hij ze in zijn dorp ontmoet.
Hij nadert haar — zou zij niet gaan?
Neen! onbeweeglijk blijft zij staan —
Nog ééne schreé; hij groet beleefd;
't Is, of zij niets daar tegen heeft:
Hij lonkoogt op de lieve meid;
Zij toont hem geene afkeerigheid:
Het wordt hem om zijn hart zoo warm;
Hij vliegt — hij sluit haar in zijn arm....
Wat's dit? hoe! welk een kille schrik
Bevangt hem in een oogenblik?...
Het voorwerp, dat hij had gestreeld,
Was... Nu, wat was 't? — Een marmerbeeld.

*

Hoe vaak bedriegt de schijn den mensch!
Hoe dikwerf koestert hij een wensch
Om 't een of ander zingenot,
Hetgeen bij de uitkomst hem bespot!
Hij, die te voren onderzoekt,
Wordt zeldzaam door bedrog verkloekt,

BOEKBESCHOUWING.

Sermons de feu Mr. PIERRE DANIEL HUET, Pasteur de l'Eglise Wallonne d'Amsterdam. A Amsterdam, chez *J. A. Sluyter*. 1813. 8vo. *f* 2-10-:

Het zoude inderdaad eene zeer leerrijke beschouwing zijn, wanneer iemand, des bevoegd, zich verledigde tot het opmaken van een oordeelkundig overzigt van de verandering, welke de predikwijze, ook bij de Waalsche Gemeenten in ons Vaderland, sedert de Hervorming achtereenvolgens heeft ondergaan, en welken invloed die onderscheidene wijziging gehad hebbe op den prediktrant ook in de Nederduitsche Gemeenten dezer Landen. Schaarscher wel, dan bij deze laatstgenoemden, werden er bij de Waalsche Gemeenten kerkelijke Redevoeringen uitgegeven; genoeg echter, om, vooral bij aanvulling door hetgeen men van elders weet, eene zoodanige beschouwing, als wij op het oog hadden, te leveren.

Intusschen willen wij niet langer zuimen, om de kerkelijke Leerredenen van den overledenen Amsterdamschen Waalschen Leeraar P. D. HUET aan het publiek nader te doen kennen, en van wege de welverdiende achting, waarmede 's mans nagedachtenis is versierd, en om de wezenlijke verdiensten van zijne nagelatene Leerredenen zelve. Het is toch algemeen bekend, dat de Weleerw. HUET, zoo als Proponent te *Rotterdam*, als in de onderscheidene Gemeenten van *Harderwijk*, *Haarlem* en *Amsterdam*, om zijne begaafdheden en om zijne godsvrucht, met regt hooggeschat wierd, terwijl zijne nagedachtenis daar en elders, waar hij bekend was, in zegening blijft.

Het kon daarom niet anders dan aangenaam wezen, eenige Leerredenen van den zaligen HUET in druk te zien verschijnen. Het herders- en leeraarsambt is in dit geslacht

als erfelijk, en de laatst overledene heeft den roem van hetzelve deftig staande gehouden. Immers hij was een man van een zeer gezond en scherp oordeel, van een kloek verstand, en hij paarde bij zijne verkregene kundigheden de uitnemende gave, om dezelve met veel duidelijkheid, bondigheid en nadruk mede te deelen. Zijne uiterlijke voordragt was ongemeen ernstig, gepast en hartelijk. De innigste overtuiging van de waarheid en goddelijkheid der Evangelieleer bezielde zijne redevoeringen. Hij was het leerstelsel zijns Kerkgenootschaps welmeenend toegedaan, doch met alle redelijkheid en verdraagzaamheid. In het openleggen der verkeerdheden onzer eeuwe was hij bijzonder getrouw, en, gelijk hij geen oogendienaar was, stond hij, voor hetgeen hem waar en regt voorkwam, met onbezweken volharding pal; even daardoor misschien somwijlen minder toegeeflijkheid en inschikkelijkheid aan den dag leggende, dan aan een minder ernstig en stevig karakter welligt eigen zouden geweest zijn. Hoe dit zij, hij was een eerlijk man, een regtschapen burger, en een godvruchtig Christen.

Deze hoedanigheden ziet men dan ook overal in de Leerredenen, die wij voor ons hebben, doorstralen. Dezelve maken eenen enkelen bundel uit, en zijn twaalf in getal. Uit de bloote inzage van tekst en thema blijkt reeds, dat de Leerredenen, welke het publiek uit den voorraad, die voorhanden was, ontvangt, meestal ten onderwerp hebben zulke stoffen, die of zijdelings, of meer regtstreeks, het betoog, of de verdediging, of de aanprijzing van den Christelijken Godsdienst bedoelen. Zoo wordt in de eerste Leerrede de Christen-leeraar aanbevolen van wege de voortreffelijkheid der leere, die hij verkondigt; en voor eene Intreêrede, uitgesproken te Amsterdam den 13 December 1795, was deze stof ook uitstekend geschikt. Verder vindt men in de tweede Leerrede, uitgesproken in 's Hage, ter opening van de Waalsche Synode, naar aanleiding van den voorgeschrevenen tekst, (2 *Tim.* IV: 1 - 5) de verpligting aangedrongen, die op iederen Leeraar van den Godsdienst rust, om met alle mogelijke zorg de afdwalingen der Chris-

tenen te gemoet te komen. Zoo schetst de vierde Leerrede de zegepraal der goddelijke wijsheid over de menschelijke, door de kracht van het Evangelie. Zoo worden in de vijfde en zesde Leerrede de trapswijze voortgangen der goddelijke openbaringen voorgesteld, en derzelver oorzaken ontvouwd. Zoo wordt in de achtste Leerrede de opwekking van Dorkas krachtig bewezen, en mannelijk verdedigd; terwijl in de volgende de hardnekkige tegenstand van hen, die de goddelijke zending van Jezus Christus, in weerwil van zijne wonderdadige werken, miskennen, nadrukkelijk wordt ten toon gesteld; en in de tiende met veel menschenkennis en scherpzinnigheid wordt aangewezen, hoe na ongeloof en bijgeloof aan elkander grenzen, waartoe de merkwaardige aanspraak van den Zaligmaker aan zijne tijdgenooten, vermeld in het Evangelie van Joannes, H. IX: 30, wordt ten gronde gelegd. Voorts vindt men twee historische en twee zedekundige onderwerpen in de overige Leerredenen behandeld; als de wegneming van Henoch, en de glans van het gelaat van Stephanus: de voordeelen van eene opregte deelneming aan het avondmaal, en de even groote verpligting tot en nuttigheid van gebed en dankzegging, in alle omstandigheden van het leven.

Deze laatste Leerrede ontleent eene bijzondere belangrijkheid uit de omstandigheden, onder welke zij is opgesteld. 's Mans echtgenoote lag te dien tijde zeer gevaarlijk ziek, en het hart van den niet minder getrouwen man als teederminnenden vader was deerlijk beklemd. Onder alle de aandoeningen van zoodanig een tijdstip vond de godvruchtige Leeraar troost en kracht in het overwegen en bewerken dier stof, zoo gepast als nuttig voor hemzelven en voor anderen; doch hij werd in dezen arbeid gestoord door eenen hevigen aanval van de ziekte, die aan zijn nuttig leven, op den 13den Augustus 1810, een einde maakte. De Briel-sche Leeraar, des overledenen waardige Broeder, de verzamelaar dezer Leerredenen, vond zich door het ongemeene en aandoenlijke dezer bijzonderheid genoopt, om de onvoltooide Leerrede af te maken, en dezelve, als het laatste

werk des vereeuwigden Broeders, aan zijne Gemeente en Vrienden mede te deelen; en het komt ons voor, dat hij in deze moeijelijke taak, welke zijn hart en verstand evenveel eer aandoet als zijne bekwaamheid, gelukkig is geslaagd.

Wij zouden verlegen zijn, welke Leerrede als eene proeve nader te doen kennen. Zij hebben alle hare wezenlijke verdiensten. Zij zijn schriftmatig, duidelijk, door en door bewerkt, met veel vlijt en naauwkeurigheid opgesteld, bondig en stichtelijk. De stijl is zuiver, beknopt, gekuischt en krachtig: zoodat deze Leerredenen onder de beste, die in onzen tijd bij de Waalsche Gemeenten zijn uitgegeven, mogen worden gerangschikt. Wij wenschen, dat zij veel mogen gelezen worden, en tot uitgebreide stichting verstrekken voor allen, die op Godsdienst en Deugd prijs stellen.

De heillooze gevolgen van partijschap, en rustverstoorende volksbewegingen, voorgesteld in eene Kerkelijke Redevoering, over het Oproer te Ephesen. Te Harlingen, bij M. van der Plaats. 1813. *In gr.* 8vo. 17 *Bl. f* :-4-:

Plegtige Dank- en Bidstond, na de heugelijke terugkomst van zijne Doorluchtige Hoogheid WILLEM VI. *Prinse van Oranje en Nassau, enz. enz. enz. in Nederland. Gehouden op den 1sten December* 1813, *door* BERNARDUS VERWEY, *Predikant in 's Gravenhage. Aldaar, bij* J. Allart. 1813. *In gr.* 8vo. *VIII en* 38 *Bl. f* :-11-:

Leerrede ter gelegenheid van Nederlands bevrijding, voorgedragen op den 5den December 1813, *door* JOANNES DECKER ZIMMERMAN, *Evang. Luth. Predikant. Te Utrecht, bij* F. D. Zimmerman *en te Amsterdam bij* J. C. van Selm. 1813. *In gr.* 8vo. 26 *Bl. f* :-6-:

Ne-

Nederlands blijde vooruitzigten, godsdienstig gevierd, in eene Leerrede over II Koningen XIX: 30. door J. H. VAN DER PALM. *Te Leyden, bij* D. du Mortier en Zoon. 1813. *In gr. 8vo.* 48 *Bl. f* :-11-8

Wij plaatsen deze vier kerkelijke redevoeringen in de opgegevene volgorde bijeen, omdat ze, tot dezelfde gezegende omwenteling betrekkelijk, drie of vier onderscheidene tijdperken derzelve alzoo geregeld aanwijzen.

No. 1, naar wij hooren, van den Doopsgezinden Leeraar HOEKSTRA, te *Harlingen*, teekent reeds door den titel de eerste gevaarlijke oogenblikken; zonder dat wij echter de plaatselijke gebeurtenissen aldaar genoegzaam kennen, om te weten, of de vreeze en mogelijkheid alleen, dan wel het gezigt en de dadelijkheid, zijn Eerw. aanspoorden, tegen het oproer te waarschuwen. Wij hebben het stuk met genoegen gelezen. De tekst is gelukkig gekozen, en met gepastheid, klaarheid en overtuigingskracht behandeld. Het kwam ons, echter, voor, dat er geene genoegzame opklimming en toenemende warmte in hetzelve gevonden werd. Wij hadden het verschrikkelijke, het uiterst misdadige, tot gruwel en grenzenlooze verwoesting voortslepende, van het oproer gaarne mede in de schilderij opgenomen gezien. Of, verkoos de Leeraar dit niet, ten einde bij zijnen tekst te blijven; dan weer meenen wij, dat het groote punt hier had moeten worden, waarop in zekeren zin alles draaide, *de kracht van bedaarden en moedigen tegenstand*, al is het ook maar van een enkelen; ten einde alzoo de welgezinden, hoedanigen hij toch voor het meerendeel in zijne Christelijke toehoorders mogt vooronderstellen, een regt heldenhart tot tegenstand onder den riem te steken. Dit, echter, zijn niet meer dan onze bijzondere bedenking en meening, op iets onvoldaans bij de lecture eerst gegrond; doch die geenszins als vonnis aangezien, veel min als veroordeeling van dit inderdaad verdienstelijk stuk beschouwd moeten worden. Wij hebben hier en daar nog al op eene drukfout gestooten; b. v. bl.

 4.

4. reg. 3. zal *bonden* toch wel *handen* moeten wezen. Of zinspeelt het op eene bijbelsche uitdrukking? de toehoorder, vreezen wij, zal dit nog minder dan wij begrepen hebben, en het dan welligt een zeer ongepast, onvoorzigtig woord hebben gevonden (*).

No: 2 werd, volgens het voorberigt, den eigen avond der komste van Z. H. voorgedragen; de gewone avondgodsdienstoefening in eene dank- en bidstonde zijnde verkeerd, terwijl de Leeraar eerst zeer kort voor het aangaan zekerheid verkreeg, dat de Vorst zelf den godsdienst zou bijwonen. Waarlijk, wij bewonderen des mans vlugge pen, en de netheid, met welke nog alles voor den dag komt. Om stof, denkbeelden en aandoeningen had hij natuurlijk niet te zoeken; veel min noodig, zich, door opzettelijk nadenken op het onderwerp, te verwarmen en te ontvlammen. Inderdaad, het is feesttoon, die in dit gansche stuk heerscht. Het toeval kon, dunkt ons, geene gelukkiger keus, dan van den Eerw. VERWEY, voor de vervulling dezer beurte, hebben gedaan. Het hart, het ontboeide, lang smachtende, met blijdschap vervulde hart, spreekt uit elken trek, en spreekt, der vergaderinge en des niet onberoemden Leeraars waardig. Het eenige, wat wij zouden aanmerken, zoo de allereerste oogenblik en de tegenwoordigheid van den Vorst geene redenen waren, om ons ook deze aanmerking te verbieden, zou dit zijn. Men ziet en proeft, tot welke staatkundige partij van voorheen de spreker wil of moet geteld worden. En zelfs dit behoorde eigenlijk zoo niet te zijn. *Exempla sunt odiosa.* Dan, dat men op bl. 15 de vrienden des Huizes van Oranje (in de laatstverloopene jaren) het geheele *weldenkende* volk noemt, kunnen wij laten gelden, zoo dit woord in den naauwsten zin genomen worde; maar den gezamenlijken hoop der andersdenkenden te betwisten, dat ook zij het ten deele met den lande *wel meenden*, dit zou.... Doch de Leeraar verklaart zich openlijk en warm tegen alle partij-

(*) Den Eerw. Schrijver, die ons, sedert, zijne toenmalige afwezigheid van de drukpers meldde, houden wij deswege voor verontschuldigd.

wetschap, en wij hebben de natuurlijke verschooning van hetgeen te sterk mogt zijn gesproken reeds aan de hand gegeven. Eene voorafspraak, eene korte rede over Psalm CXXVI: 3, een vrij lang nagebed, benevens welgekozen psalmen en gezangen, met eene voorrede aan den lezer, maken het geheel uit. Het thema der korte leerrede is: 1°. De Heer heeft groote dingen bij ons gedaan. 2°. Dit is eene stof van regtmatige vreugde en dankbaarheid. 3°. Willen wij onze redding volkomen maken en het begonnen werk gelukkig zien voleindigen, dan moeten wij deze vreugde regt besturen, door het vervullen van gewigtige pligten.

No. 3 verplaatst ons op een ander tooneel. Het schetst ook den eersten oogenblik der blijde redding, maar onder verschillende omstandigheden. *Utrecht* had nog te lijden en alles te vreezen, toen het grootste deel van Nederland reeds juichte. *Utrecht* ontkwam met regt als een vogel uit den strik. De strik was verbroken, en ook zij waren vrij. Met deze woorden van den 124sten Psalm houdt de Leeraar dan ook zijne Gemeente bezig; ten einde haar, zoo voor het land in het algemeen, als voor de stad in het bijzonder, op het *onverwachte* en op het *heugelijke* der gegeven uitkomst oplettend te maken. Eene uitvoerige en nauwkeurige schriftverklaring wordt hier, natuurlijk, niet gevorderd. Ligt kon de Prediker dan ook het opschrift van den Psalm, waarbij hij aan David uitdrukkelijk wordt toegekend, over het hoofd zien; daar het toch waar mag zijn, dat de latere Joden denzelven op hunne verlossing uit de Babelsche ballingschap hebben toegepast, en hun gevoel bij die gelegenheid met ons tegenwoordige zeer natuurlijk strookt. Het stukje is eenvoudig, klaar en hartelijk gesteld, ademt eenen gezonden, loffelijken geest, en bevat alzulke vermaningen, als den Nederlander en nog steeds zoo gedrukten Utrechtenaar bemoedigen en aansporen kunnen tot vaderlandsche deugd. Zie hier, tot een klein staaltje, het begin des nagebeds:
„ Alregeerder! Zoo dikwerf wij U dankten, wegens voor-
„ deelen, door onzen voormaligen beheerscher wegge-

 „ dra-

„ dragen, deden wij dit in het geloof, dat de weg van „ uw ondoorgrondelijk bestier die voordeelen eens ten beste „ te der menschheid zou doen uitloopen. Thans danken „ wij U in den zelfden geest, in het zelfde geloof, we„ gens het verbreken onzer banden. Maar wij danken U „ thans blijder; wijl in dezen de weg van uw bewind „ meer met de natuurlijke wenschen van ons hart over„ eenstemt; wijl wij niet meer alleen heil in de gevolgen „ verwachten, maar dadelijk vreugde genieten."

No. 4 is wederom eene eigenlijke Leerrede, de eerste, welke de Hoogleeraar uitsprak na de gezegende omwenteling, en daarom aan het opgegeven onderwerp zeer gepastelijk gewijd. Door velen aangezocht om haar in het licht te geven, werd hiertoe te gereeder besloten, omdat ze in geen bundel van 's mans overigen kanselarbeid konde of zal opgenomen worden. Wij mogen — schoon de juiste dag der uitsprake van dit stuk niet gemeld wordt — hier een eenigzins bedaarder overzigt dan bij No. 2 en 3 wachten. Dit vinden wij ook inderdaad. Niet slechts is alles meer uitgewerkt; maar ook de toon verraadt dat hartstogtelijke niet, hetwelk wij daar aantreffen. Doch, dit heeft misschien nog eene andere oorzaak, waarvan straks nader. De tekst is op den titel opgegeven. De Prediker ontvouwt dien met zijne gewone klaarheid en bevalligheid. Treffend zijn vele trekken van gelijkheid der voorafgaande omstandigheden van Juda met de onzen. Men is haast niet te vrede, dat de Leeraar dit niet wat uitvoeriger in het licht stelt. Misschien beschouwt hij zulk eene poging, bij welke de volkomen waarheid en regte gedaante der verhaalde zaken toch ligtelijk iets lijden, als een kunstje, dat beneden hem is, en geenszins gevorderd wordt om de aandacht met zijden koorden aan zijne rede te boeijen. De Steller geeft vervolgens eene andere reden op, zonder dat dit ons vermoeden wegneemt. Intusschen maakt de vergelijking, eerst van onzen dadelijken toestand, en daarna van onze hope en uitzigten, met die van Juda, terstond na de herstelling des rijks, beiden in den tekst bevat, benevens

ons te houden gedrag, om tot de vervulling te geraken, den inhoud der Leerrede uit, die daarenboven van gepaste gebeden en dankzeggingen gaat vergezeld. Met een ſtil en zacht genoegen hebben wij het eene en andere gelezen. Zoo als de man begint, beämen, of liever beäntwoorden en verzellen hem onze gedachten en gewaarwordingen. Er kon — meent men — niet anders geſproken worden. Even gemakkelijk volgen wij hem door de onderſcheidene deelen der rede heen. Geheel eigenaardig, nogtans, is doorgaans, en nu ook weer, ons gevoel bij de lecture der ſchriften van VAN DER PALM. Hetzelve heeft eenige overeenkomst met hetgeen *hij* moet gewaarworden, die eenen grijsaard van vroegere, belangrijke gebeurtenisſen verhalen, en daarbij nu en dan in vermaningen en waarſchuwingen hoort uitweiden. Warmte, ja, verheffing en veel medeſlepends; maar niet de bandelooze vlam, het geweldig bruiſen en wegrukken, dat wij elders wel eens opmerken. Men neme de proef, om een ſtuk van VAN DER PALM en een ander, al ware het bovengemelde van VERWEY, bij beurten, te lezen. En bedriegen wij ons niet, dan zal het laatſte, zonder dat men het wil, den lezer meer ſpoed doen maken, en in zekere, uitwendig meer voelbare, beweging brengen. Intusſchen is dit meer bedaarde wellігt enkel deugd, zoodra de openlijke voordragt het ſtuk bezielt, zonder het door te veel warmte min bevatbaar voor den geest, min volgbaar voor de aandoening van den toehoorder te maken.

Al de ſtukken te zamen verkondigen groote blijdſchap, die heel den volke wezen zal; maar verkondigen tevens orde, vrede, liefde, deugd en kracht, zoo wel als lijdzaamheid, hope en vertrouwen, zal die blijdſchap duurzaam worden tot ſtand gebragt. ô, Dat hunne woorden ingang vinden! Dat men regt bedenke, wat tot onzen vrede dient! en wantrouwen, betweterij, ontevredenheid en lage onwil, om met alle kracht aan het algemeene heil te werken, niet meer bij ons bekénd zijn!

Het is op zichzelven vertroostende, dat de geleden

druk den geest der Natie niet gekneusd of te onder gebragt, maar veeleer zulke talenten bewaard en ontwikkeld heeft, als waarvan ook deze Leerredenen, uit onderscheidene Gezindheden afkomstig, getuigenis dragen; en dat inzonderheid die uit het Hervormd Kerkgenootschap, zoo uitgebreid en daarom zoo belangrijk in ons Land, bij de andere vooral niet ongunstig afsteken. Dat het voortaan uw wezenlijk voorregt zij, magtigste der Christelijke Zusters op den herbergzamen, vredelievenden Nederlandschen bodem, in bekwaamheden en gaven zoo verre uit te blinken, als het aantal, de wedijver en prikkel der loffelijke eerzucht van uwe kweekelingen die van alle anderen bij ons te boven gaan!

Bijdragen tot theoretische en practische Geneeskunde, uitgegeven door het Genootschap Arti Salutiferae *te Amsterdam. Te Amsterdam, bij* L. van Es. 1811-1813. *IIIden Deels* 1, 2 *en* 3*de Stuk. In gr.* 8*vo.* 172, 147 *en* 175 *Bl. f* 5-8-:

Dit derde Deel der, ook uit onze beoordeelingen, genoeg bekende *Bijdragen* van het Amsterdamsche Genootschap is, over het algemeen, in denzelfden geest, als de vorige, gesteld. Wij willen er kortelijk den inhoud van doen kennen.

Het eerste Stuk bevat: 1°. Eene waarneming van eene *lues venerea;* door W. F. BUCHNER, Stads Med. Doct. te Gouda. Dezelve levert een nieuw voorbeeld op van de moeijelijkheid, om eene verouderde *Venusziekte* behoorlijk van eene *kwikziekte* te onderscheiden. Ons komt, met den bekwamen Schrijver, dit geval voor tot de laatste te behooren, waarvan althans de onbesmettelijke aard der kwaal, en de verslimmering, zoo van den geheelen toestand des lijders, als, in het bijzonder, van de huidzweren, bij het gebruik der kwik, al vrij duidelijke bewijzen zijn.

2°. On-

2°. *Onderzoek omtrent den aard, de werking en de toediening van den Hyoscyamus niger*; door Dr. BLOEMRÖDER. Volgens denzelven, werkt deze verdoovend en *deprimerend*, en komt hij in ware astheniën niet te pas; dat wij zoo ruimschoots niet kunnen toegeven, dewijl, in een' hoogen graad van *asthenia directa* van BROWN, de, zoogenaamde deprimerende middelen, dat is, die niet of weinig op het vaatgestel werken, juist te pas komen. Voor het overige begrijpen wij niet, op wat grond het bilsenkruid onder de *waterstofhoudende* middelen gerangschikt wordt. Wij weten wel, dat men veelal de *narcotica* daartoe brengt; maar het verdoovend beginsel is nog nimmer scheikundig onderzocht, en ook voor geene scheikundige onderzoeking vatbaar. Ook verwondert het ons, hier niets te vinden opgeteekend aangaande de eigendommelijke werking van dit kruid op de zenuwen van den haarband.

3°. Waarneming van den Heer F. BUCHNER, te Amsterdam, ter bevestiging van het aanwezen der *contre-coups*.

4°. Eenige waarnemingen, aanmerkelijke hoofdwonden betreffende. Dezelve zijn reeds voor vele jaren gedaan, en getuigen van de schranderheid en bekwaamheid der waarnemers. Dr. NIEUWENHUYS, die dezelve uit de papieren van zijn' vader mededeelt, heeft er eene inleiding en aanteekeningen bijgevoegd, welke der lezing wel waardig zijn. Hij schijnt ons echter het aderlaten bij sterke hoofdwonden een weinig te sterk te wraken. Er is geen ligchaamsdeel, dat zoo veel van overmaat van bloed te lijden heeft, als de hersenen, en men doet wel, het geweld van den bloedstroom te matigen, wanneer die deelen sterk beleedigd en daardoor meestal zeer verzwakt zijn.

5°. 6°. Hierop volgt een brief van den vermaarden RÖSCHLAUB aan HUFELAND, welke den laatsten gelegenheid gaf, om zijne betrekking tot het *Brownianisme* open te leggen. Beide deze stukken zijn belangrijk voor de geschiedenis onzer kunst, vooral het laatste, hetwelk ons den grooten HUFELAND doet kennen als een man, die in de algemeene gisting zijne grondbeginselen getrouw bleef, zonder

der halsſtarrig het goede voorbij te zien, dat er in het *nieuwe* was.

7°. Een kort berigt van Dr. VAN DER BREGGEN over de *keratonyxis*, welke kunstbewerking wij nu ook uit andere geſchriften kennen, beſluit dit Stukje.

Het tweede Stuk behelst: 1°. *Verſlag aangaande de kwaadaardige zenuwkoorts, welke in* 180$\frac{9}{10}$ *in Weimar heerschte;* door J. C. SCHLUITTER; uit het Hoogduitsch, door Dr. VAN BAERLE. Een belangrijk ſtukje, waaruit blijkt, dat ook in die *epidemie* de ziekte in den aanvang een ontſtekingachtig karakter had; dat men de prikkelende geneeswijze niet dan met veel behoedzaamheid moest aanwenden; dat men, zelfs door de werkzaamſte middelen, den loop der kwale afbreken noch verhaasten kon. Het doorleggen ſcheen in deze ziekte eene weldadige ſcheiding te veroorzaken.

2°. *Over de noodzakelijkheid van het afbinden der navelſtreng;* naar het Hoogduitsch van J. CH. G. JOERG, door J. G. F. SCHNEIDER, toen Med. Stud. te Harderwijk, thans, zoo wij meenen, tot groot verlies voor de kunst, overleden. De Schrijver acht dit afbinden over het algemeen noodzakelijk, daar de menſchelijke vrucht bij hare geboorte zwak, en er nog een te ſterk leven in de navelvaten is. Hij deelt voorts eenige zonderlinge gedachten over de betrekking tusſchen de ſtreng en de vrucht mede; bewerende, onder andere, dat de eerſte beginſelen der buiksingewanden, benevens derzelver vaten, in de ſtreng bevat zijn, en naderhand in den buik worden opgetrokken. De bewijzen, welke hij bijbrengt, zijn van dien aard, dat zij allezins nadere overweging verdienen.

3°. *Phyſiologiſche en pathologiſche aanmerkingen en waarnemingen omtrent de haren;* door Prof. WOLFART, te Berlijn. — Is ons te hoog.

4°. *Over de aanwending van beſlisſende geneeswijzen, voornamelijk van heroïſche geneesmiddelen;* naar het Hoogduitsch van Dr. GREINER, door Dr. C. J. NIEUWENHUYS. De nadeelen beide van eene al te groote voorbarig-

tigheid en onstuimige werkzaamheid; en van eene overdrevene schroomvalligheid, in het behandelen van ziekten, worden hier tegen elkander over gesteld. De Schrijver neigt echter meer tot de dralende *methode*. Wat eigenlijk *heroïsche* geneesmiddelen zijn, en wanneer dezelve zijn aangewezen, wordt uit de verhandeling niet zeer duidelijk.

5°. *Genees- en heelkundige waarnemingen* van Dr. MICHAËLIS, te Haarburg. Dezelve verdienen gelezen en overwogen te worden.

6°. *Beschrijving van eene buitengemeene versteening van het hart*; uit de *Salzburgsche Med. Chir. Zeitung* door Dr. BLOEMRÖDER overgenomen. 'Bijna het geheele hart was door versteende brokken omgeven. In de vaten waren hier en daar sporen van dezelfde ontaarding. De lijder, 70 jaren oud, leed lang aan maagpijnen, kreeg vier weken vóór zijnen dood eene ontsteking in het hart, waarop waterzucht, en, met een ongeregelden pols, de dood volgde. — Wij begrijpen, waarom in dit geval van eene *versteening* gesproken wordt, en niet van eene *verbeening*; daar de stof, hier neêrgezet, toch wel niet anders dan *phosphorzure kalk* geweest zal zijn: althans men zegt niets van het tegendeel; en, indien er vermoeden ware geweest, dat dezelve van een anderen aard was, zoude een nader scheikundig onderzoek allerbelangrijkst, en het verzuim daarvan onverschoonlijk geweest zijn.

Het derde Stuk bevat de volgende stukken: 1°. *Over heete ziekten van belette ademhaling in 't algemeen, en de vliezige keelontsteking in 't bijzonder*; naar het Hoogduitsch van J. C. ISAAC, door Dr. BLOEMRÖDER; met aanteekeningen van den vertaler. — Weinig meer dan eene oppervlakkige schets. Wij leeren er niets aangaande de *croup*, dan nieuwe benamingen en onderscheidingen. De onderscheiding, intusschen, van de verschillende borstziekten, naar de deelen en stelsels, waarin zij voornamelijk hare zitplaats hebben, is niet te verwerpen, en verdient althans de aandacht van deskundigen.

2°. De anatomische pathologische waarnemingen van Dr.

Dr. DE MUNCK gaan over eene aanmerkenswaardige ontaarding (eene foort van vleeschwording) der pisblaas, en eene *fectio caesarea* na den dood der moeder. De laatste heeft in ons oog weinig regt op gemeenmaking. — Het antwoord van Prof. KRAUSS zal men niet zonder genoegen lezen; maar veel bijzonders bevat het juist niet.

3°. *Aanteekeningen uit mijn dagboek, betrekkelijk eenige bijzonderheden, bij gevaccineerden waargenomen;* door W. F. BUCHNER. Deze aanteekeningen loopen vooral over de kenmerken der ware koepokken; over de verfchillende foorten van valfche; over de ontaarding der pokftof; over de omzigtigheid, noodig bij het vaccineren van ziekelijke voorwerpen, enz. Zij zijn zeer lezenswaardig, en kenmerken een' opletterden en fchranderen waarnemer. Zij, die deze kunstbewerking zonder nadenken of voorzorge in het werk ftellen, mogen dezelve wel eens met aandacht lezen en ter harte nemen.

4°. *Gefchiedenis eener buikzwangerfchap van een vijftienjarig meisje, welke door de krachten der natuur een' gelukkigen afloop nam;* liever, *gelukkig afliep.*) — Eene belangrijke bijdrage.

5°. *Waarneming eener heilzame werking van den Conftantia-wijn in kramp van den onderbuik;* door Dr. NIEUWENHUYS. Na de vergeefiche aanwending der werkzaamfte krampftillende middelen, gaf dit middel eene onverwachte uitkomst.

6°. *Over het herftel der opwekbaarheid en de werking der zoogenaamde verfterkende middelen;* naar het Hoogduitsch van Prof. WOLFART, door Dr. VAN BAERLE. Ook deze verhandeling ligt in eene *mystieke* duisternis begraven. Hier en daar ftralen eenige lichtende punten, die echter elders meer licht van zich geven.

7°. *Iets over de operatie der Cataract, door middel der depresfie;* door F. BUCHNER. De voordeelen dezer handelwijze, door den ervaren BUCHNER reeds vroeger in een ander gefchrift, op het voetfpoor van den beroemden POTT, bekend gemaakt, worden hier nader aangedrongen

door

door het gezag en de veelgeschatte redenering van SCARPA. Wij bejammeren met den Schrijver de dwaze vooringenomenheid van sommigen tegen nieuwe gevoelens en kunstgrepen, offchoon dezelve door deskundigen met genoegzame redenen worden aangeprezen.

Geologie, of Verhandeling over de vorming en vervorming der Aarde. Te Groningen, bij W. WOUTERS, 1813. *In gr. 8vo. XVI en* 135 *Bl. f* 1-4-:

De ongenoemde Schrijver van dit werk ('t welk met een *titelvignet* van den Heer Mr. W. BILDERDIJK versierd is) heeft in een klein bestek vele zaken vervat. Het geldt niets minder dan de daarstelling van een (althans onder ons) nog nieuw en weinig bekend *Systema* van *Aardkunde*, (*Geologie*) of liever eener nieuwe, op waarnemingen gegronde, *Hypothese* van de vorming en groote veranderingen des Aardbols, waardoor die eindelijk zijne tegenwoordige gedaante bekomen heeft. De Schrijver erkent echter, deze *hypothese* niet uit zichzelven, maar uit de schriften van DE LA SAUSSURE, DOLOMIEU en DE LUC geschept te hebben; gewigtige namen voorzeker! Hem zou dus eigenlijk alleen de verdienste toekomen, van de ontdekkingen dier mannen, welke hij als de scheppers der *Geologie* aanmerkt, in een kort bestek gebragt, en onze Natie, bij welke dezelve tot hiertoe nog minder verspreid zijn, daardoor op een' bij haar nog weinig beöefenden tak der Natuurkunde te hebben opllettend gemaakt.

De Schrijver heeft goedgevonden, alles eerst kortelijk voor te dragen, daarna uitvoeriger te ontwikkelen, en ten slotte in den vorm van betoog zamen te dringen. Wij zullen trachten, de hoofdpunten van dit wel vreemd, maar toch zeer wel zamenhangend gevoelen beknoptelijk op te geven.

De *werding van het Licht* diende niet alleen, om de duis-

duisternis uit den warklomp te verdrijven, maar wel voornamelijk om de *chemische* werking der neêrploffing, door het ontwikkelen der *affiniteiten*, te doen ontstaan. Hiertoe immers is vuur, en derhalve licht noodig. De zwaarste stoffen zonken dus het eerst neder, en derhalve moest de graniet de onderste laag uitmaken, gelijk wij zulks inderdaad zien; terwijl het water bovendreef. Daar echter deze neêrploffing (in een' bol) van alle kanten plaats had, ontmoetten zij elkander in den val, en vormden een gewelf. Verharding deed nu scheuren ontstaan, door welke, uit eene kern der Aarde, die nog geene *chemische* werkingen ondergaan had, dampen oprezen, terwijl aan den anderen kant doorzijgingen der bovenstof ook dieper in de kern gistingen veroorzaakten. Vandaar nieuwe neêrploffingen, verzakkingen, en velerlei veranderingen, tot eindelijk de Aardkorst (nog steeds onder water) eene genoegzame mate van hardheid bekomen had; doch daarom niet effen was, maar zeer groote en diepe kuilen bevatte, die, het zij door drukking van boven of uitzetting en opscheuring van onder, zich eindelijk genoegzaam openden om het water daarin te doen afloopen, waaruit dus het eerste *vaste land* ontstond, de hoogere plaats namelijk, door dien afloop nu droog geworden. Hetzelve behoeft men niet als zeer hoog boven het water uitstekend, of als zeer uitgebreid, te beschouwen. De ongelijke breking der Aardkorst deed op dezelfde wijze hier en daar *eilanden* ontstaan. Dat vaste land, zoo wel als deze eilanden, was nog alleen rotsgrond of graniet; want volgens de onderstelling bestonden er nog geene zeedieren, wier overblijfsels tot de vorming der latere lagen zoo veel hebben bijgedragen. Op deze rotslaag nu stelt men, dat de planten voortkwamen, wier tegenwoordige aarde uit de gewassen zelve ontstaan is. — Gelijktijdig met deze neêrploffingen rezen dampen naar boven, en vormden onzen Dampkring. Dezelve bereikte misschien nog eer dan de vaste bodem zekere mate van ontwikkeling, zoodat die bij MOZES de *tweede* dag of het tweede tijdperk uitmaakt, ge-

gelijk de ontblooting van het drooge en de groei der planten het *derde*.

De Zon werd in het *vierde* tijdperk tot eene bron of verzamelplaats van het licht, dat voortaan haren dampkring uitmaakte. De Maan ontstond nu ook, en beider vereenigde werking op aarde en water maakte het bestaan van levende dieren mogelijk; de dampkring en het water (waarin vocht en gelijkmatige warmte, de twee hoofdvoorwaarden van het dierlijke leven, de overhand hadden) werden het eerst bevolkt. (Het *vijfde* tijdperk volgens MOZES).

Nu was ook het land, in overeenstemming met het overige, genoegzaam gevorderd, om bewoners te kunnen onderhouden. De landdieren ontstonden dus; doch (wij volgen telkens de *hypothese*) er was geen gebergte van eenig belang, geen ijs of sneeuw dus, die rivieren kon telen; misschien alleen bronnen in de hoogste gedeelten, wier water door het *zand* gezuiverd werd, (bl. 31) terwijl (volgens bl. 27) het eerste vaste land uit den blooten *graniet* met *graauwen rotsgrond* bestaan heeft: moeijelijk is het voorzien der rivieren van water te begrijpen; te meer, daar men (uit hoofde MOZES vóór den Zondvloed van geen regen gewaagt) vóór den veertigdaagschen geene regens durft stellen. Te regt zegt dus de Schrijver: *'T is hier alles duisterheid.* De planten en dieren verschilden ook gedeeltelijk van die onzer tegenwoordige Wereld, blijkens de afdruksels in de steenkoolmijnen, welke nog overblijfsels dier aloude Wereld zijn. In de zee vormden zich intusschen de lagen, welke wij nog in den grond onzer landen opmerken, eerst *kalkaardige*, het overblijfsel van zeedieren, daarna krijt en zandsteen. Die Aarde nogtans, zoo min als deze Zee, waren de tegenwoordige. Integendeel heeft eene geweldige omwenteling der Natuur de geheele toenmalige Aarde in het harte der zeeën verplaatst, en alle bewerktuigde wezens doen neêrdalen op den bodem der toenmalige zee. De toppen der hoogste bergen, der *Andes*, den *Murtag* en de *Alpen*, waren slechts eilanden, die even buiten dezelve uitstaken. De oppervlakte der zee

was dus op zijn allerminst 1000 vademen hooger dan thans, en is de omtrek der Aarde door den Zondvloed zoo veel verminderd. Deze vloed, waarvan de overleveringen aller Volken gewagen, werd waarschijnlijk door eene Komeet veroorzaakt, die het water buitengemeen deed opzetten; hierbij voegde zich regen, (de dampen, van de schepping af in den dampkring zwevend, en nu eensklaps verdikt, moesten eene ontzettende watermassa uitstorten) en eindelijk het bezwijken des bodems, hetzij ondermijning door de zee, hetzij uitzetting van dampen, hetzij beide die redenen, hetzij iets anders, dezelve veroorzaakten. Dus werd de zee in deze geweldige holte gestort, en onze tegenwoordige bodem, haar oude grond, ontbloot. Deze onderstelling, het voorname punt waarom het geheele gevoelen zich beweegt, wordt hier vooral aangedrongen door de genoegzaam bewezene daadzaak, dat ons land eenmaal door de zee is bedekt geweest; voorts, dat dezelve het land niet gedeeltelijk overstroomd, of van lieverlede verlaten, maar door eene algemeene omwenteling eensklaps haren boezem ontbloot heeft. De hooge toppen nu, eertijds voor den groei van planten geschikt, (gelijk blijkt uit NOACH's duif, die een' olijfboom vond op den top des bergs *Ararat*) werden ontbloot, doordien de zee inzakte, en dus den dampkring anders wijzigde, boven welken deze naakte kruinen, als achtbare gedenkzuilen eener vergane Wereld, het grijze hoofd bleven verheffen. — De zee onderging intusschen, ook in hare nieuwe bedding, nog neêrploffingen, waarvan die van het zand waarschijnlijk de laatste was, die door aanspoeling de voorlanden vormde. Met het ophouden dier *precipitatiën* werd nu ook de toestand des dampkrings gevestigd, die intusschen, door den Zondvloed aanmerkelijk veranderd, doorgaans kouder geworden was, en door de uitstekende bergtoppen de meeste *meteorologische* verschijnselen aangenomen had, welke wij nog zien. De zaden der gewassen, die voorheen op de eilanden te huis waren, (die van het vaste land waren bij de inzakking te zamen in den afgrond gestort) werden nu in de lagere deelen des nieu-

wen

ven aardrijks overgebragt, vergingen daar, en bragten eindelijk onzen plantgrond (*humus*) voort. De wilde dieren, op de voormalige eilanden, (thans hoogste bergen) wonende, zakten ook allengs, daar de lucht hun te koud werd, naar beneden in de nu ontbloote dalen af. Waarschijnlijk bewoonden zij die voormalige eilanden geheel alleen, afgezonderd van den mensch, die op het vaste land vertoefde, en van wien men geene sporen in versteeningen of dergelijke vindt. Deze opvatting strijdt zoo min tegen eene *geheele* verdelging des Aardbols, als tegen de vernieling aller gedierten buiten de Ark, in een' gezonden zin begrepen. Ook bewijst de bouwing dier Ark, voor zoo eene bijzondere omstandigheid, geenszins, dat de mensch reeds zijne scheepvaart tot die eilanden had uitgestrekt, welke misschien verre van het oude vaste land verwijderd waren. Dat wijders de Zondvloed geene bloote overstrooming van het oude, nog bestaande, vaste land is, blijkt uit het gemis, althans van menschelijke overblijfselen. De wording der plantaarde, der turfstof, der voorlanden, het afslijten der voorgebergten, — dit alles levert zoo vele *data* op, waaruit men de echtheid des *Mozaïschen* verhaals, zelfs ten aanzien van het zoo vaak bestreden tijdsverloop, kan opmaken.

Intusschen had de inzakking eener zoo geweldige massa rotsgrond, als het oude vaste land uitmaakte, naar het middelpunt der Aarde, gevoegd bij de neêrstorting van al het water, 't welk voorheen onzen nu ontruimden bodem overstroomde, het punt van zwaarte des Aardbols geheel verwrikt, en eene slingering of zweeping in zijne omwending veroorzaakt, waardoor onze tegenwoordige zonneweg 23½ graden te wederzijden van de evennachtslijn afwijkt; vanwaar het verschil der jaargetijden. Verscheidene diersoorten en planten, minder geschikt voor den nu kouderen bodem en de geheel veranderde luchtsgesteldheid, vergingen of ontaardden. Van daar die sporen, welke men nog soms van *antediluviaansche* bewerktuigde wezens vindt. — Van menschen was dit, zoo als gezegd is, onmogelijk, daar geen

hunner de eilanden, de éénige overblijffelen der aloude Aarde, immer betreden had.

Zie daar in 't kort eene fchets van eene (voor ons althans) nieuwe wijze, om de Gefchiedenis der Aarde met de waargenomene verfchijnfelen op dezelve, en tevens met het verhaal van den oudften Schrijver, in overeenftemming te brengen. De Auteur van dit boekje vergelijkt zijn ftelfel (of liever dat zijner beroemde zegsmannen) met vroegere *Geologifche* ftelfels, vooral met dat van BUFFON, en beweert, dat het voorgedragene uitfluitend op daadzaken, niet op losfe onderftellingen of herfenfchimmen, rust. Gaarne bekennen wij onze onbevoegdheid, om op dit moeijelijk punt eenige uitfpraak te doen. Het zij ons alleen vergund, eenige aanmerkingen in het midden te brengen, niet om de waarde dezer *hypothefe* te verzwakken, die op het gezag van al te groote mannen rust, en te zeer een aaneengefchakeld geheel uitmaakt, om haar los weg voor onbeftaanbaar te verklaren, maar om toch te doen zien, dat zij, gelijk alle gewrochten van het menfchelijk brein, nog verre af is van die zekerheid, welke het bedaarde verftand alleen kan te vrede ftellen.

Vooreerst is dit gevoelen bij uitftek dichterlijk, en geeft daaromtrent weinig of niet aan BUFFON's fchitterende *Epoques* toe. Zoo de verzwijging van den naam des Schrijvers (die zich echter niet geheel heeft *kunnen* verbergen) het ons niet tot pligt maakte, zijn geheim te ontzien, wij zouden, niet zoo zeer in de voordragt, als wel in de geheele houding, in de grootfche denkbeelden, zwanger aan de rijkfte tafereelen, eenen man herkennen, wiens dichterlijke ziel zich zelfs in *proza* niet verloochent, en die niet vermijden kon, aan de denkbeelden van eenen DE LUC en anderen althans zekere eenheid, zekeren vorm bij te zetten, die het Genie onweêrftaanbaar aan elk zijner gewrochten indrukt. Onlangs heeft een *Fransch* Dichter (LEMERCIER) zich vermoeid, in eene zoogenaamde *Atlantide*, de natuurkrachten van het *Newtoniaanfche* wereldftelfel te verzinnelijken, haar althans door hoogklinkende

Griek-

Griekfche namen tot perfonen te verheffen. Doch zijn geheele gedicht is niet zoo dichterlijk, als dit kleine, eenvoudig gefchrevene boekje. Welk een denkbeeld toch, als dat eener van alle zijden befprongene Wereld, hier door de opene zee, die een komeet uit hare palen rukt, dáár door verraderlijke mijnen, die, in 't harte der aarde binnengeflopen, zich met vuurftoffen en dampen vereenigen, om hare zuilen te doen waggelen en zwichten! Dan ploft eindelijk, niet een gebouw of eene ftad, maar eene Aarde van louter graniet in de diepte, fchokt door haren val het evenwigt, rukt den bol uit zijne vaart, en fchept den loop der faizoenen! Deze, thans verdelgde, Aarde toch was niet gelijk de onze; eene eeuwige lente deed er bloemen en vruchten uit de rotfen ontluiken; geen regen, flechts de dauw des hemels bevochtigde die; onbekend was de bron der rivieren, niet in ijzige rotfen verfcholen, maar door eene onzigtbare hand wonderdadig uit den grond geroepen. De groote fchok, intusfchen, herfchept de groene eilanden in barre klippen, en doet de onweders beneden hare toppen nederdalen. De wilde dieren, eerst door den Oceaan, zoo 't fcheen, voor altijd van den mensch gefcheiden, ontmoeten hem na deze omwenteling in eene vlakte, waar voorheen fchelpdieren leefden; nu eerst worden regenvlagen, onweders en ftormwinden geboren; de regenboog fchittert voor 't eerst aan den hemel, voor het verbaasde, bevende menfchengeflacht; nieuwe rivieren doorkruifen eene nieuwe Aarde, die allengs haren zandgrond op vele plaatfen in een Paradijs ziet herfcheppen. Even zeer als zulke grootfche voorftellingen iets uitlokkends hebben voor vele vernuften, en der fchranderheid van den uitvinder of de uitvinders der *hypothefe* tot eer ftrekken, even zeer moeten zij ons op onze hoede doen zijn, om in een ftuk, waar het alleen verftandelijk onderzoek en daadzaken geldt, geenen Roman voor Gefchiedenis aan te nemen.

Het is waar, vele verfchijnfelen, die grootendeels in het werkje zijn opgenoemd, kunnen uit deze *hypothefe* zeer goed verklaard worden. Wij mogen er de zandwoestijnen

in *Afrika* en *Azië* bijvoegen, die eenmaal, volgens HORNEMANN en anderen, bodem der zee geweest zijn, terwijl hare uitgestrektheid onmogelijk aan eene gedeeltelijke overstrooming kan doen denken; alsmede de olifantstanden, die HUMBOLDT (zie zijne *Zoölogie et Anatomie comparée*) 2,600 meters boven de oppervlakte der zee gezien heeft. Doch hoe vele zwarigheden doen er zich aan den anderen kant niet op! Dat op eenen rotsgrond planten groeijen, is niet onmogelijk; op eilanden, uit den schoot der zee verrezen, groeijen spoedig *lichens* en mosplanten; en het is zeer mogelijk, dat na den Zondvloed, door de ontzettende daling der zee, de bergtoppen van de plantaarde zijn beroofd geworden, die zich allengs gevormd had. Het is ook merkwaardig, dat de H. S. juist alleen van *olijfboomen* gewaagt; een gewas, 't welk bij voorkeur in heete, rotsachtige streken groeit, gelijk b. v. *Provence*, *Corfu*, *Moréa*, *Palestina*, enz. Doch het is volstrekt onbegrijpelijk, hoe rivieren zonder bergen, regen en sneeuw hebben kunnen ontstaan; en deze rivieren is men toch, volgens het verhaal van MOZES, waarvan de *hypothese* niet afwijkt, genoodzaakt aan te nemen. Zelfs de toevlugt, (bl. 31) die men neemt tot *bronnen in de hoogste gedeelten, waar het water door het zand gezuiverd werd*, is strijdig met de *hypothese*, volgens welke de aarde vóór den Zondvloed alleen uit rotsgrond bestond, en het zand in de zee gevormd werd. Wil men zeggen, er kunnen andere middelen, ons nu onbekend, geweest zijn, om rivieren te vormen, zoo onderstelt dit eene geheel van de onze verschillende inrigting der Aarde; dus ook andere schepselen, dus ook geene menschen als wij, op dezelve. Reeds buitendien kan men zich bijna geen denkbeeld maken van eenen dampkring zonder eenige dier verschijnselen, welke daarin voor het onderhoud van ons leven en gezondheid zoo onmisbaar schijnen. Liep die lucht dan nooit gevaar, om door smetstoffen te vervuilen? Waren er dan geene winden, stormen en onweders noodig? —

Nog meer. Volgens dit gevoelen moeten wij ons geheel an-

andere eilanden verbeelden, dan de tegenwoordige. Het eene eiland verſchilt wel zeer in hoogte van het andere; doch welk onderſcheid met de *ſtructuur* der Aarde vóór den Zondvloed! De tegenwoordige hooge bergtoppen, waarop de *primordiale* lagen alleen plaats hebben, zijn, volgens het bedoelde ſtelſel, uitſtekende eilanden, gelijk de lagere bergen blinde klippen of banken geweest. De *Altaï*, de *Libanon*, de *Etna*, verſcheidene toppen der *Alpen*, (de *Mont-Blanc*, *Jungfrauhorn*, *Finſteraarhorn*) de *Mont-Perdu*, in *Auvergne*, en anderen, waren dan ook gewis uitſtekende toppen, daar zij uit *graniet* of rotsgrond, zonder inmengſel van andere lagen, beſtaan. Maar deze zijn nog van zeer onderſcheidene hoogte, van 1093, 1491, 1713, 2446, 2148, 2206 en 1763 vademen (*toiſes*), en doen nog zeer aanmerkelijk onder bij verſcheidene *Amerikaanſche* bergen, b. v. den *St. Elias* op de N. W. kust, vele bergſpitſen der *Andes*, in *Zuid-Amerika*, zoo als de *Cotopaxi* en de *Antiſana*, (volgens HUMBOLDT 2952 en 2993 vademen) en vooral de *Chimborazo*, van 3357 vademen. Nemen wij dus eens 1000 vademen hoogte als het *minimum* aan, 't welk met de oppervlakte der oude zee gelijk ſtond, zoo waren er eilanden, die 700, 1100, 1200, 1400, 1700, ja 2300 vademen boven die oppervlakte uitſtaken. Van zulke geweldige masſa's, onmiddellijk uit zee opgerezen, kunnen wij ons geen denkbeeld maken.

Nog eene zeer eenvoudige vraag. Wanneer eene ondermijning van den ouden vasten wal dien geheel en eensklaps, door wegneming zijner ſteunpunten, in de zee heeft geworpen, hoe kwamen dan alle die tegenwoordige tallooze *eilanden* in dezelve? Zijn dit wrakken der oude Wereld? Maar hoe bleven die ſtaan in den algemeenen val? Of min diepe plaatſen der oude zee? Hieromtrent hebben wij geene oploſſing gevonden. Ook komt ons het geheele ſtelſel met den geest des ouden verhaals bij MOZES ſtrijdig voor. Geen ſpoor is daar van eene doorbraak en neêrſtorting van het gebouw der vroegere Aarde: de overſtrooming der lage landen ware dan toch ſlechts eene bijzaak geweest;

maar deze komt bij MOZES als hoofdzaak voor. *De wateren vermeerderden, en hieven de Arke op; de wateren namen de overhand, en vermeerderden zeer; de wateren namen zeer sterk de overhand op Aarde, zoo dat alle hooge bergen, die onder den ganschen hemel zijn, bedekt werden. Vijftien ellen hooger rezen de wateren, en de bergen werden bedekt* (*). Dit laatste is volstrekt strijdig met de *hypothese*, die geene bergen, althans geene *hooge bergen*, op de oude aardkorst wil aannemen. De kleine oneffenheden toch, waarvan zij het bestaan erkent, *hooge bergen* te noemen, zou voor den steller van dit aloude Fragment daarom te meer eene ongerijmdheid zijn, vermits hij op de nieuw ontbloote Aarde geheel andere bergen moest leeren kennen, bij de vorige niet te vergelijken. En van de oude eilanden kan men het ook niet verstaan, daar deze blijkbaar, bij de ondermijning en inzakking van het vaste land, door den afloop der wateren niet *overstroomd*, maar *ontbloot* moesten worden. — Om op het woord *vernieling* of *verdelging*, in de Heilige Schriften van de oude Aarde gebezigd, te drukken, komt ons even ongepast voor, als wanneer men, uit een gezegde des Heilands, wilde opmaken, dat nooit een rijke kon zalig worden. Het is te over bekend, dat men in zulke gevallen niet de letter, maar den geest der gewijde Schrijveren moet raadplegen; en deze, althans die van den oudsten derzelven, schijnt het nieuwe stelsel, zoo als wij gezien hebben, zeer ongunstig.

Andere zwarigheden, welke dit stelsel drukken, — b. v de verzameling der lichtstralen, eerst in het vierde tijdperk, in de *Atmosspheer* der zonne; de mindere uitgestrektheid van het oude vaste land, die dus de zee in evenredigheid moest vergrooten, en daardoor, in plaats van mindere, meerdere dampen verwekken; het zweven dier dampen, gedurende zestien eeuwen, opgelost in den dampkring; de strijdigheid der *hypothese* met CUVIER's opmerkingen, die *successive* overstroomingen schijnen te vereischen, enz. — gaan wij met stilzwijgen voorbij. Gaarne zagen wij de hier geöpperde twijfelingen door den kundigen Schrij-

(*) Gen. VII: 18—20.

Schrijver in een volgend ſtukje beäntwoord; want het ſtelſel verdient wel eene meerdere ontwikkeling en ſtaving.

Vergelijking van de afſchudding van het Spaanſche Juk in 1572 *met die van het Franſche in* 1813, *door Mr.* JACOBUS SCHELTEMA, *Lid van het Hollandsch Inſtituut, enz. en van verſcheidene Maatſchappijen van Wetenſchappen. Te Amſterdam, bij* H. Gartman, 1813. *In gr.* 8*vo.* 38 *Bl. f* :-8-:

Zwaartillenden te bemoedigen, is het loffelijk doel van dit boeksken. De vergelijking, in hetzelve gemaakt, bepaalt zich nader tot het *regt*, den *aanleg*, de *krachten* en de *uitzigten*, eertijds onzen vaderen, of nu ons eigen. Ten aanzien van het eerſte kan geen twijfel beſtaan, bij iemand, met de geſchiedenis van het vaderland maar eenigzins bekend. PHILIPS was de wettige, erfelijke vorst dezer landen, en zijne voornaamſte onderdrukking, de Inquiſitie met den aankleve van dien, trof alleen het kleinſte, Protestantſche gedeelte der natie, ja ook dit niet overal even zwaar. NAPOLEON ..... Zijn wij al door de *Franſchen* wettig veroverd, niet min wettig en openlijk zijn wij vrij-verklaard, en hebben daarvoor den gevorderden prijs betaald, enz. enz enz. Het is zeer belangrijk, al deze *enzoovoorts* bij den Schrijver, kort maar klaar, te zien ontwikkeld, ten einde zich uit eigen herinnering volkomen te overtuigen van het ſchreeuwend onregt, met de privilegie-ſchennis van PHILIPS niet te vergelijken, dat *Frankrijk* en NAPOLEON ons, bij herhaling en opeenſtapeling, hebben doen ondergaan. — Door den *aanleg* verſtaat de Schrijver de *wijze*, hoe de omwenteling begonnen en *aangelegd* wierd, en toont, dat dit bij ons veel ordelijker, veel grondiger dan in 1572 geſchiedde, wanneer de beginſelen inderdaad zoo gering, zoo wankelend, zoo beſmet waren, dat het wél ſlagen bijna een wonder,

der, en zeker een kennelijk blijk van Gods hulpe, moet geächt worden. Ook dit zal ieder gaarne erkennen, die de geschiedenis ooit met oplettendheid heeft gelezen. Doch, de Heer SCHELTEMA, die deze geschiedenis, tot in de minste kleinigheden toe, als een gemaald tafereel duidelijk voor den geest heeft, wijst de noodige punten van vergelijking, ook den minst ervarenen, met onweerstaanbare overtuiging, aan. — De *krachten*, en derzelver vergelijking, kunnen uit het even gestelde ten deele worden opgemaakt. En, wil men beweren, dat de haat destijds meer prikkelde dan thans, de welversneden pen des Schrijvers teekent de *hatelijkheid* der Fransche geweldenarij met trekken, wier waarheid niet min dan verschrikkelijkheid een ieder zal moeten erkennen; terwijl eene naauwkeurige schets van de Spaansche magt op het bedoelde oogenblik, in tegenstelling met de gefnuikte en deerlijk verlamde almogendheid (?) van den hedendaagschen Dwingeland, deze vergelijking op de bemoedigendste wijze voltooit. — De *uitzigten*, eindelijk, op hulp van buiten en rust van binnen, op onbelemmerden handel en algemeene welvaart, zijn oneindig helderder dan in die dagen, toen het aanbod der Souvereiniteit zelve geene hulpe koopen, de verbeelding op geen punt van vestiging en orde der zaken mogt rusten, de zee onveilig, en de eenheid van belangen en inzigten nog verre te zoeken was. . . . .

In allen deele, derhalve, staan onze zaken thans gunstiger dan die onzer voorouders, bij de afschudding van het Spaansche juk. En zij versaagden geenszins, en zij kwamen alle zwarigheden te boven, ja werden al spoedig dat gezegend volk, hetwelk twee eeuwen lang de bewondering en de ijverzucht der magtigste natiën opwekte. Zouden wij dan mismoedig zijn? Zouden wij de handen bij het lijf laten nederhangen, en ons de eere, het nakroost dier edelen te zijn, even onwaardig, als ons hunner zegeninge ondeelachtig maken? Dat zij verre! *Het zwaard is getrokken, de schede is weggeworpen.* De hel gaapt achter ons, en voorwaarts alleen is de weg des heils!

De-

Deze is de ruwe omtrek van opgemelde werkje, dat echter gelezen moet worden, ten einde, naar inhoud en stijl, op den regten prijs te worden gewaardeerd. Zigtbare blijken draagt het overal, van uit het hart geschreven te zijn, in eenen rijkdom van toegevloeide gedachten; van stoute en uitvoerige beelden, van krachtige en scherpe trekken. En, mogt de een of ander hier en daar al eene meerdere beschaving, kieschheid en welluidendheid verlangen, dezelfde oorzaak, benevens de kortheid des tijds, verschoonen zulks volkomen. Wie de manier van SCHELTEMA bijzonder bemint, — en deze zijn niet weinigen — mogen hem in dit kleine stukje regt genieten. Doorzult met onze beste Schrijvers van vroegeren tijd, en hunne eenvoudige maar krachtige taal, hunne eigenaardige beelden en uitdrukkingen, in hoofd en hart bewarende, bestrooit hij, als 't ware, zijn reeds zoo hartig geregt met deze specerijen en geuren. Wiens verhemelte dan dit aangezette niet schuwt, aan laffe modetaal gewoon, of misschien ook, door getrouwheid aan de natuur en aangeboren kieschheid van smaak, tot eenvoudiger voordragt genegen, die zal zich ook in den vorm des geschrifts regt verlustigen. Mogen dit — gelijk wij wel durven vertrouwen — velen doen; en SCHELTEMA's taal der bemoediging, der opwekking, der aansporing tot zuivere en edele Vaderlands- en Vorstenliefde den meestmogelijken ingang vinden!

Zie hier een staaltje, gekozen, niet zoo zeer ter bevestiging van het even opgemerkte, waartoe het weinig strekking heeft, als wel om de vernuftige voorstelling der groote gebeurtenissen, het dierbaar Vaderland sedert een aantal jaren hebbende geslingerd. — „ Meermalen is het lot van den staat bij dat van een schip vergeleken. Wij hebben hetzelve in onze jeugd, bij mooi weêr en voor den wind, met eene labberkoelte en met eene rijke lading zien drijven; wij hebben de onwêren zien opkomen en de golven al hooger en hooger zien gaan; wij hebben het schip zien verzeilen door de tweedragt van het scheepsvolk; wij

heb-

hebben veel geleden door de onkunde des vreemden ſtuurmans: dan, het was door NAPOLEON, dat wij de hulk hebben zien nemen; deze heeft de vlag doen ſtrijken, en door roof van lading en volk, en door wreede prijsmeesters, ons meer doen lijden, dan ooit ſcheepsvolk van een' *Algerijn* of *Tunitaan* ondervond. Wie heeft ooit getwijfeld aan het regt van het ſcheepsvolk, om, wanneer dezen zagen, dat de kaper zelf geklampt lag aan een oorlogſchip, en zij kans vonden, den prijsmeester met zijn volk over te mogen, hiervan gebruik te maken, den vijand in boeijen te ſlaan, de vlag weder op te hijſchen, en hun best te doen, om eene neutrale of eigen haven te bezeilen?"

Nog deze trek: „Onzes inziens is nu elk vader verpligt, zijne kinderen den eed van HANNIBAL te laten doen; en het invoeren van een nieuw ſchoolboek, waarin der *Franſchen* bedrijf naar waarheid wordt beſchreven, wordt pligt. De geheugenis aan ons doorgeworſteld leed moet levendig worden gehouden. Het onvereenigbare van der *Franſchen* en ons volkskarakter moet van jongs af worden ingeſcherpt. Geestig vergeleek de wijze STIJL dit eens bij twee verſchillende vochten in een zoogenaamd ſchudglas: zoo lang dit glas in beweging is, gelijken zij één ligchaam; dan, zoodra is het niet in rust, of de vochten ſcheiden zich, en het zwaarſte zinkt naar beneden. Wij, *Nederlanders*, zijn dit zwaarſte; wij moeten het *ſchuim* van ons afwerpen en afhouden." — —

Gedichten van H. TOLLENS, CZ. *IIde Deel. Te Rotterdam, bij* J. Immerzeel, Junior. 1813. *In gr. 8vo.* 190 *Bladz.* *f* 3-:-:

Maakten wij van het eerſte Deel dezer Gedichten, in den jare 1808 uitgegeven, in onze vorige beöordeelingen een breedvoerig en zeer gunſtig gewag (*), thans verblijden wij ons in deszelfs zóó vereerenden ontvang bij het letterminnend Publiek, dat de Uitgever tot eenen herdruk is verpligt geworden, waardoor hij aan de herhaalde aanvrage in ſtaat is te voldoen. Ge-

(*) Zie onze *Alg. Vad. Letteroef.* voor 1809. bl. 25.

Gelukkig vinden wij ons op nieuw in de aangename gelegenheid en verpligting, om denzelfden lof toe te kennen aan den inhoud dezes tweeden Deels, op grond van deszelfs even zoo eenparige dichterlijke verdiensten. Hoe zeer wel de verscheidenheid van dichtsoort alhier niet zoo groot is, als in het eerste Deel; hoe zeer de heldenzang alhier niet voorkomt; hoe zeer de meeste gezangen tot het lier- of leer-dicht behooren, en een enkele Jubelzang zich door zijnen hoogeren geest en toon onderscheidt; het geheel echter levert eene ongemeen bevallige mengeling van gewaarwordingen en gedachten, welke, door hare vinding, door hare uitdrukking en kracht, zich boven het alledaagsche proza verre verheffen, en alzoo op dichterlijke waarde alle aanspraak maken.

Op deze wijze voert ons het allereerste vers, *de Gedachte*, met eene onderscheidene en verhevene vlugt, door alle de tallooze tooverschetsen henen, waarin zich de denkende mensch verdiept en tot eene Godheid verheft.

Het *Liedje* wijst op den zang, aan den mensch eigen, zoo wel tot ontboezeming van vreugde, als van smart, en tot de uitdrukking van allerlei aandoening en hartstogt.

Met de schets van den *pas geboren Wees*, als het bloempje, van den steel gereten, en het struikje zonder moederplant, krimpt het gevoelig hart weemoedig ineen, en beveelt de weerlooze plant aan de zorg des Albehoeders.

De *Nieuwjaarsgroet voor 1809* is vol van welgekozene punten tot vrolijke uitzigten in de toekomst.

De voorstellingen *aan een bevallig Meisje*, bij haar jaarfeest, doorloopen, bij eene zeer gepaste afwisseling, alle de kenmerken harer waarde en bestemming.

Diepe smart van het ouderlijk hart teekent zich meesterlijk *bij den dood van mijn Dochtertje*, en de tegenoverstelling van de Meimaand, die anders een nieuw leven teelt, maakt eenen treffenden indruk.

's Levens Kaartspel, naar het bekende *l'hombre*-spel gemaald, is allerwegen bevallig door zijne vinding.

ALBRECHT BEILING, uit den Hoekschen en Kabeljaauwschen twist, is eene voortreffelijke Romance, vol van leven en kracht, en juist gepast, om, door aanwakkering van vaderlandschen moed, de heldendeugd te ontvonken.

De *Brief aan* CORNELIS LOOTS levert een volkomen bewijs van des Dichters vermogen, om zelfs daar, waar de ge-

regelde opvolging van gedachten bijkans geene bijsleepende schijnen te vergunnen, den inhoud door allerlei wendingen van geschiedenis en vergelijking te verfraaijen en te verlevendigen.

De Jaarzang *aan mijn oudste Zoontje* is volkomen en zuiver vaderlijk gevoel; het beeld van den fikschen, gezonden, vrolijken, dartelen knaap is ware natuur.

In de Romance van KENAU HASSELAAR ontmoeten wij dien edelen heldengeest, die zoo juist voor zoodanig tooneel voegt, afgewisseld door beschrijvingen en uitboezemingen, welke overal een nieuw leven verspreiden. Bijkans alle kouplets zijn meesterlijk. Wij verkiezen ter proeve het volgende uit KENAU's aanspraak:

Wat suft gij, Vrouwen! diep verstomd;
Met natgekreten krop?
De poort sluit los, de Spanjert komt
En wekt u deerlijk op.

Te wapen! vliegt! hij stroopt de stad;
Hij martelt en schoffeert:
Of wacht gij, tot zijn klaauw u vat,
Voor gij het lijf verweert?

Grijpt aan rappier en moordgeweer,
Waarmeê hij 't land vergruist:
Of vreest gij 't aan uw zijde meer,
Dan in des Spanjerts vuist?

Te wapen! vliegt! vliegt op, vliegt heên!
Lost veldbus en kartouw!
Of past de moed den Man alleen,....
Slechts tranen aan de Vrouw?

Wat stoft hij op zijn stouter kracht
En onversaagder bloed?
De zielen hebben één geslacht:
Alleen de ziel geeft moed.

Op, Moeders van het heldenkroost,
Door Spanjes klaauw verscheurd!
Op, Maagden, die van onschuld bloost,
En ras van schaamte kleurt!

Zweert

Zweert allen, die uw tranen kwist
En laf en weerloos beeft!
Dat Haarlem nog geen Mannen mist,
Zoo lang zij Vrouwen heeft!

Zweert allen, wat verwinne of vall',
Of wat zich were of wijk',
Dat nooit een Spanjert boelen zal,
Dan met uw zielloos lijk!

De *Jubelzang bij de 25ste Verjaring van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, hoe moeijelijk door den beschrijvenden aard des zedelijken onderwerps, bezit, te midden zijner uitvoerigheid, eene schoone afwisseling van gedachten en beelden, die, juist gekozen, telkens het voorwerp in zijne treffende gedaante vertegenwoordigen. Met dat alles heerscht nog zekere stijfheid, welke misschien een gevolg is van de gekozene versmaat. Eene kleine verwisseling tusschen beiden van maat zoude dezelve hebben weggenomen. Voor den zang immers voegt alleen het Lierdicht. De tusschenkomende muzikale aria's en koren zijn uitmuntende.

De Romance van HERMAN DE RUITER is even schoon, als de twee vorige, en overtreft ze welligt door kortheid en kracht van beschrijving.

Het versje *op de Oogen van mijn jongste Zoontje* is meesterlijke *natuur.* Gelijk de ziel in het oog van den knaap, heerscht zij in de voorstelling van den Vader.

De beide stukken: *de eerste Stap*, en *aan mijne Kinderen*, schetsen al dat zuiver, dankbaar, weemoedig, deelnemend en tevens vrolijk gevoel, hetwelk bij uitzondering aan het ouderlijk hart toebehoort, en zijn vol van dichterlijke schoonheden.

In de *Jaargetijden* is eene ongemeene verscheidenheid van voorstelling, eenvoudig in haren aard, levendig door hare wendingen, sierlijk door haren tooi, bevallig door al dat teedere, waarmede zelfs de ruwe winter, in het besneeuwde kluisje, zijnen gram verliest. Elk dezer stukjes hecht een parel aan de lauwerkroon van onzen Dichter.

Moederlijke gewaarwordingen troffen welligt nooit bevalliger zanger, dan den Heer TOLLENS, in de verzen, getiteld: *de Moeder*, en *Verjaargroet aan mijne Vrouw.* Liefde, getrouwheid,

heid, moed, zorg, mededeeling, troost,... alles, wat goedwilligheid en teederheid uitdrukt, ademt in dezen zang, met onovertreffelijke zachtheid, afwisfeling en hemelfchen gloed.

Eindelijk prijken ook het *Dichterlijk Gevoel* en *mijne Zangfter* met alle die goddelijke kracht, welke de verbeelding in ftaat is aan de voorwerpen te leenen, wanneer zij al het fchoone der natuur afziet, om het met de juiste verwen en in het treffendst koloriet te malen.

Zoo doorliepen wij kortelijk dezen tweeden bundel van onzen Puikdichter, rijk in vinding, fchoonheid en kracht. Wij kunnen echter hiermede nog niet van denzelven fcheiden, en vertrouwen dank te zullen behalen bij elken Lezer, door hem te vergasten op, en tevens ons Maandwerk te verrijken met eene der drie uitmuntende Romances in haar geheel. Wij kozen:

HERMAN DE RUITER.

Waar Maas en Waal te zamen fpoelt
En Gorkum rijst van ver,
Daar heft zich op den linker zoom
En fpiegelt in den breeden ftroom
Een flot van eeuwen her.

't Is Loeveftein. — 't Is Loeveftein,
Waarvan de wereld fprak;
Door wal en fchans en vestingwerk
't Rameijen van den krijg te fterk,
Maar huwlijkstrouw te zwak.

Daar is een dapper ftuk gebeurd,
Waar menig pen van fchreef,
Toen Flips zijn gruwzaam rijksbelang
Door marteltuig en zieledwang
Nog onbeteugeld fteef.

Daar is een dapper ftuk gebeurd;
Gebeurd voor jaar en dag,
Toen Alva nog het krimpend land
Bezocht en floeg met moord en brand,
En 't lagchend rooken zag.

„ Dat

„ Dat wil ik niet, bij God niet! neen!"
  Riep Ruiter luidkeels uit:
„ 't Gedrogt, waar jong en oud van beeft,
„ Dat ſtrop en zwaard voor wetten geeft,
  „ Maakt mij niet weerloos buit!

„ Hij zwelg' aan mij, de Spaanſche beul,
  „ Een' bittren beker bloed!
„ Het heug' hem als zijn klaauw mij vat,
„ En ſchoon mijn kracht in duigen ſpatt',
  „ Hij ſidder' van mijn' moed!"

Hij zegt, en grijpt een monnikskap
  En dekt het zwanger brein,
En wapent zich met roer en zwaard,
En rept zich door den Bommelwaard,
  En klopt aan Loeveſtein.

„ Doet op, mijn Spaanſche broeders, op!
  „ U dreigt een loos verraad:
„ Te zwak, bij ontijd en bij nacht,
„ Te zwak, ô ſlotvoogd! is uw wacht:
  „ Ik breng u raad en daad."

Men ſchuift de zware grendels los,
  En opent op zijn ſtem,
En ijlings ploft aan wederskant
De ſlotvoogd met zijn wacht in 't zand,
  En Loeveſtein is hem.

Hij neſtelt zich in 't eenzaam fort,
  En waakt op muur en wal,
En zamelt zich, door wenk en roep,
Een' kleinen, maar te ſtouter troep,
  Naauw twintig man in tal.

„ Nu krijgt de beul het ſlot niet weêr,
  „ Met al zijn Spaanſch geſpuis!
„ Nu krijgt de beul het ſlot niet weêr,
„ Of ploff' het op mijn' kop ter neêr
  „ En zoek mij op in 't gruis!"

Dus ſpreekt en ſlaaft en ſtooft hij voort,
En zwoegt aan gracht en ſchans,
En ſcheurt het Spaanſche vaandel door,
En hijscht Oranjes vlag er voor
En waait haar uit den trans.

Maar Alva hoort nog pas die maar,
Of vliegt in vlam en vier:
„ Op, knechten, breekt er fluks op los,
„ En ſleurt mij aan den ſtaart van 't ros
„ Dien dollen muitling hier!

„ Hij ſterv', geradbraakt voor mijn oog,
„ En ſtikke in 't ſchuldig bloed,
„ En leer', genageld aan 't ſchavot,
„ Dat wie met Alva eenmaal ſpot,
„ Niet andermaal het doet."

Driehonderd knechten breken los,
En ſtuiven in galop,
En rennen, met gezweepten draf,
Op ſlot en vesting regt toe af,
En — ſtooten er den kop.

„ Terug! wie 't leven lief heeft, keer'!
„ Hier wacht de dood u af!
„ Terug!" roept hun De Ruiter toe,
„ Of zijt gij 't leven zat en moê,
„ Treedt nader dan uw graf."

Men antwoordt hem met kruid en lood,
Uit roer en tromp gebraakt,
En beukt met mokers en houweel
De muren kruin van 't oud kasteel,
Dat alles ſchudt en kraakt.

Maar 't wederantwoord baldert los,
En geeft een kloek beſcheid,
En doet geducht met ſlag en ſchot
De keurbloem van 't Castiliesch rot
Door deerlijk feit op feit.

De ſtormbok ramt intusſchen door,
En 't grof geſchut ſpeelt voort,
En brijzelt met vernielend vuur
Een wijde brès in wal en muur,
En ſpaandert post en poort.

Maar Ruiter ſtopt die breuken digt
Met eigen lijf alleen,
En ſtuit, als op een' vaster wal,
Den vloed van 't overmagtig tal,
Die wegſpat om hem heen.

Intusſchen woelt aan de andre zij
Een ander deel van 't rot,
En heeft, terwijl hij elders vecht,
De ſtormleer aan den muur gehecht
En ſtroomt op eens in 't ſlot.

Maar Ruiter zwenkt en ſcheurt zich voort,
En kookt verwoed en wild,
En vaart, met blikken ſtrak en hol,
Van gal en wrok en wrake dol,
Het Spaansch geſpuis in 't ſchild.

Hij werpt er zich ontzind op los
En ſtuit het aan den trap;
En maakt zich post en plaats ten nut,
En ſchoort zich vast aan ſtijl en ſtut,
En zet in eens zich ſchrap.

Hij zwiert zijn vreeslijk treffend zwaard
Met bei zijn vuisten rond,
En zwaait en ſlingert heen en weêr,
En blikſemt al wat nadert neêr,
Vermalen en verwond.

Ontzet van 't ongehoord bedrijf,
Staat alles bleek van ſchrik,
En ducht, van dubble vrees vervaard,
Het vonklen van zijn vlammend zwaard
En 't weêrlicht van zijn' blik.

Maar eensklaps dringt de drom zich op,
  Het kost dan wat het kost,
En ſtuwt zich met vereend geweld,
En ſchokt en overſtelpt den held
  En wrikt hem uit zijn' post.

Hij vecht nogtans en woelt en weert
  En houwt en treft en klooſt,
Tot dat op eens zijn zwaaijend zwaard,
Door duizend ſlagen botgeſchaard,
  Hem ſtukkend vliegt om 't hoofd.

Hij wijkt en vindt geen uitkomst meer,
  Maar neemt een kort beſluit;
Hij wijkt, en grijpt een gloênde lont,
En vlamt ze driewerf om en rond
  En werpt ze neêr in 't kruid.

't Vat vuur en kraakt en barst en ſlaat
  En gruist het hechtst arduin,
En hagelt neêr op huid en kop,
En vliegt met vriend en vijand op,
  En graaft ze zaam in 't puin.

Die donder ſloeg verſchriklijk neêr
  Op Alvaas overmoed,
En ſtoorde hem in 't helsch vermaak,
Terwijl hij zat en zon op wraak,
  En wetten ſchreef met bloed.

Men graaft nogtans De Ruiters kop
  Uit gruis en beenders bloot,
En ſpijkert, naar des bloedhonds last,
Aan 't galgenhout zijn' ſchedel vast,
  Ten afſchuw na zijn' dood.

Intusſchen rees het ſtandbeeld op,
  Tot Alvaas eer geſticht,
En wees, uit trotsch metaal gewrocht,
Den weidſchen rang van 't wangedrogt
  Aan elks verbaasd gezigt.

Maar

Maar niet te min, voor 't Hollandsch hart,
Misleid door fchimp noch praal,
Om 't even wat het oog aanfchouwt,
Rees Alva op aan 't galgenhout,
En Ruiter in 't metaal.

Dat vrij andere Natiën op haren Helikon bogen! wij, Nederlanders, zonder prat te zijn op eigen roem, durven haar vrijelijk op zijde ftreven, om naar de edelfte lauwers te dingen. TOLLENS, door Apollo geheel bezielde TOLLENS! ontvang onzen dank voor dit gefchenk uwer bevallige kunst! Elke van uwe bijdragen is eene eer voor het Godengeflacht, dat nog niet uit ons midden geweken is, maar integendeel, in de thans bij betere uitzigten herborene kunst, den Nederlandfchen Zangberg in nieuwen luister zal doen bloeijen.

L'Hermite de la Chaussée-d'Antin, ou obfervations fur les mœurs et les ufages Parifiens au commencement du XIX fiecle. (*Chaque age a fes plaifirs, fon esprit et fes mœurs.* BOILEAU, *Art Poët.*) Tome III. à Paris, chez *Pilet.* 1813. p. p. 356. 8vo.

Men berigt ons, dat er van dit werk alle zes maanden een deeltje zal uitkomen, van welke het vierde nu reeds moet zijn in het licht verfchenen. Hoe lang dat duren zal, wordt niet bepaald; en. kon ook de onrust der tijden, eenmaal tot het hart van de onrustftookfter, *Parijs*, teruggebragt, daarin welligt eene onverwachte verandering te weeg brengen. Anders, zeker, kan de Schrijver het, op de aangevangen wijze, lang volhouden. Immers, nu eens loopt het in kleinigheden, dan weer worden algemeene mensch- en zedekundige onderwerpen behandeld; nu wordt in oude tijden teruggetreden, ten einde door vergelijking enz. de zaken te meer in het licht te ftellen, dan grijpt hetzelfde met betrekking tot de ruimte plaats, bij de ophaling van zeden en gebruiken in andere deelen des rijks. Het eigenlijk plaatfelijke, daarentegen, *Parijs* alleen behoorende en het kenmerkende, moet van tijd tot tijd wel minder ftof opleveren; althans van dat in het oog loopende en fchilderen.

de verliezen, dat hem, die het woelig tooneel, het hoofdtooneel van menschelijke dwaasheid en grillige afwijking van de eenvoud der natuur, vergeefs te zien wenschte, het meest zal treffen. De Schrijver, nogtans, verstaat de kunst van opmerken, maar inzonderheid den slag, om aan alles eene regt *spectatoriale* houding te geven, en over het geheel om den hier vereischten stijl te treffen, zeer wel. Zijne inleidingen, die doorgaans aanleidingen tot het volgend verhaal bevatten, en daartoe, hoe onverwacht en uit de verte ook, zeer natuurlijk voeren, verdienen hierom lof. Alles wordt daardoor natuurlijk; alles krijgt het verlangde en gewenschte aanzien van eenvoudige vertellingen van hetgene den ouden man al zoo voor het oog en den geest gekomen is. Voor het overige is het niet ons, maar den *Parijzenaren* ten dienste eigenlijk geschreven, en veel kan ons onbelangrijk zijn, wat zulks voor hen zeker, of waarschijnlijk, niet is. Het tegendeel zou plaats hebben, zoo de opmerker zelf een vreemdeling was; zoo gewoonte, vooroordeel, ingenomenheid met het eigene vaderlandsche, en inzonderheid ontzag voor het hooge — geweld, het scherpe licht der waarheid niet zoo dikwijls deden tanen. Dit alles echter belet niet, dat het *frivole*, (een Fransch woord voor een dito denkbeeld) het zedelooze, het verkwistende (van schatten, geenszins, als de onze, door jaren vlijts bijeengespaard) en andere kenmerken van het *nieuwe Rome*, vrij duidelijk uit de mouw komen kijken. Vooral blijkt er de oorlog hoofdzaak, meest geëerde en geliefde bezigheid, algemeene weg tot roem te zijn. Tot de wijze Kluizenaar toe, ook al een oud krijgsman, is trotsch op zijn volk, als *nation guerriere*. Doch hoe strookt dit, vragen wij, met die hooge verlichting, die uitstekende beschaving, die voorbeeldige beminnelijkheid van omgang en zeden, in één woord, die verheffing der menschelijke natuur, op welke zich de *Franschen* al mede beroemen? Den dood niet te vreezen, is, ja, wijsheid; het algemeene welzijn als het eigene, en daarboven, te beminnen, is betamelijk en edel; gelijk door wetten en orde en eerlijkheid tegen inwendig, alzoo door wapenen, krijgsoefening en moed tegen uitwendig geweld steeds beschut te zijn, strekt ter eere van een volk. Doch Barbaren alleen beschouwen den oorlogsmoed en het oorlogsbedrijf als den regten grond des adeldoms. Of, zoo dit begrip, gelijk te *Rome*, de be-

scha-

schaving trotseert en verduurt, wee dan der ongelukkige aarde! wee dat volk zelve, hetwelk, als de roede in de hand des tuchtigers, met bloed bevlekt en aan stukken gehouwen, ten laatste nog de wraak der ongelukkigen meestal daarenboven heeft te vreezen! — Overigens, echter, weet men ook, dat het met de genoemde beschaafdheid zoo breed niet staat, als de Franschjes zich ter goeder trouwe wel inbeelden. Een brillant licht, en sommige partijen heel zorgvuldig behandeld, maar andere daarentegen jammerlijk verwaarloosd, en, om nog een schilders-term, schoon in een anderen zin, te bezigen, volstrekt geene diepte; zie daar derzelver kenmerk!

De drie laatste nommers loopen over de tentoonstelling van 1812, van welke, als de eenige, althans eerste der wereld, magtig veel ophef wordt gemaakt; schoon ons, ten aanzien van die voor 1813, gezegd is, dat zij met de Amsterdamsche niet zou kunnen meten, en dit zelfde ons, uit de vergelijking der beschouwing in deze nommers met hetgene wij van de onze weten, vrij aannemelijk voorkomt. Dan, genoeg van een voortbrengsel, dat, op onzen bodem overgebragt, een herhaald overzigt vorderen zal.

Brieven van B. aan IJ. over den Brief van A. aan Z. Te Leyden, bij A. en J. Honkoop. 1813. *In gr. 8vo. 19 Bl. f* :-5-8

Hetgeen wij voorzagen, gebeurt hier dadelijk. Niet elkeen is bereid, den briefschrijver A. voor tolk der gevoelens van geheel Nederland te laten gelden. B. heeft allezins veel daartegen in te brengen. Het is: nieuwen twist zaaijen — het is: onderscheidingen te willen gemaakt hebben, die niemand de bevoegdheid en het toereikend inzigt om daar te stellen heeft — of, geldt het slechts de aangeduide (door eenen nameloozen bij name genoemde en aangeschonne) personen, dan is het der moeite niet waardig, daarom openbaar gerucht te maken; te meer, daar de meesten wel in *Parijs* zullen moeten blijven, en sommige anderen, die zich metderdaad hebben vijand gesteld, bij het Gouvernement niet kunnen in aanmerking komen. De Schrijver neemt, bovendien, eenigermate de verdediging van

eenen enkelen op zich. Doch inzonderheid is zijne meening, dat niemand der aangewezenen te gebruiken groot verlies voor den lande, hen alzoo in hunnen vooronderstelden afkeer van het tegenwoordig bestuur te bevestigen ten uiterste schadelijk en gevaarlijk, hen, daarentegen, te winnen door vertrouwen, deelgenootschap en weldaden, het eenige verstandige is.

Buiten tegenspraak valt voor deze redenering veel te zeggen; en wij bekennen opregt, dat wij in het schrijven van B. meer behagen dan in dat van A. hebben geschept. Intusschen is het even waar, dat de denkwijze des eersten overdreven en misbruikt zou kunnen worden. Of, zoo men aanzienlijke en bekwame Hollanders, hoedanig zij zich ook in het bedoelde opzigt mogen vertoond hebben, slechts op allerlei wijze aan de tegenwoordige orde van zaken moet verbinden; waarom dan ook VERHUELL, waarom HOGEL niet? De eerste, zegt men, heeft zich vijand gesteld. Weet men dan, wat anderen, in dezelfde gelegenheid zijnde, zouden gedaan hebben; al ware het ook alleen om goede voorwaarden te maken? De laatste is tot den vijand overgegaan. Doch, *kan* dit niet het gevolg van eene cordaatheid, naauwgezetheid, of dankbaarheid zijn? die, men noeme ze al kwalijk gewijzigd, toch boven eigenlijke laaghartigheid, en op eigene grootheid berekend draaijen naar den wind, zeer zeker te verkiezen zou zijn. Wij zeggen dit geenszins, om iemand te beschuldigen, noch ook te verschoonen. *Wij* vermeten ons geenszins, het Hooge Bewind, ter eene of ter andere zijde, te willen voorlichten. Maar, dit heeft ons de ondervinding geleerd, dat iemand, in vroegere partijschappen ingewikkeld zijnde geweest, of slechts aan eenig vroeger bewind op de eene of andere wijze verknocht, bezwaarlijk eene handelwijze kan volgen, die niet wordt berispt. De naam van baatzuchtigen draaijer, of die van schandelijken verrader, gaat hem, hier en daar, onfeilbaar na. En, hoe zeer wij meenen, dat het vaderland, het herkregen vaderland, en de eigen wettige regering, boven alles — boven partijschap, verpligting, gedwongen of vervallen eed enz. — behooren te gaan; zoo meenen wij toch, van de andere zijde, dat men in dezen elk den regter moet laten van zijn eigen gedrag; dat slechts hij, die, het zij onder schijn van vriendschap, of als openbaar vijand, den lande poogt nadeel toe te brengen, of van wien, als blijkbaar geen eerlijk man zijnde, zoo iets te vreezen is, ver-

acht of gestraft, en zeker geweerd moet worden. Men heeft menschen, die zich in de onderhavige omstandigheid, als in elke andere, aan opspraak ligtelijk blootstellen, door levendigen geest vervoerd tot openbare deelneming in elk belangrijk voorval. Men heeft menschen van een tegengesteld gedrag, doch die, met alle hunne onbesprokenheid, misschien de gevaarlijksten zijn. Laten wij, door smartelijke ervaring wijs geworden, zoo veel mogelijk berusten in de keuze en handelwijze van een verlicht en vaderlijk bestuur!

Zie daar eene recensie, naar den aard, en, wat de uitvoerigheid betreft, naar het gewigt, niet naar de uitgebreidheid van het werk. Stijl en behandeling doen ook hier, gelijk inzonderheid in het eerste stukje, eenen bekwamen man kennen. Beiden, hopen wij, meenen het wél met den lande; en de Hemel geve dus, dat hunne talenten eenen aangenamer werkkring mogen vinden, dan de wisseling van staatkundige twistschriften!

Lierzang, bij de komst van Z. D. Hoogheid WILLEM FREDRIK GEORGE LODEWIJK, *Erfprins van Oranje, in Amsterdam. Uitgesproken op het Amsterdamsch Tooneel. Door* M. WESTERMAN. *Te Amsterdam, bij* J. G. Rohloff. *In gr.* 8*vo.* 6 *Bl. f* :-4-:

Aan Nederland, bij de afschudding van het Fransche Juk. Door C. DE KONING, LEEND. Z. *Te Haarlem, bij* F. Bohn. 1813. *In gr.* 8*vo.* 8 *Bl. f* :-3-:

Lierzang aan mijne Stad- en Landgenooten, bij de gelukkige Herstelling van Nederland. Door J. J. VAN WEEZELENBURG. *Te Amsterdam, bij* J. A. Meyboom. *In gr.* 8*vo.* 9 *Bl. f* :-5-8

Wapenkreet voor Neêrlands Volk. Te Amsterdam, bij G. van Dijk. 1813. *In gr.* 8*vo.* 15 *Bl. f* :-4-:

Vloek en Schande. Gevolgd van Redding, gadelooze Blijdschap, en Ontwaking der Vaderlandsche Heldenmoed. Mitsgaders Hulde aan God! en Heil-voorspelling van Overwinning, en bestendige Zegen. Lierzang. Toegewijd aan Zijne Ko-

ninglijke Hoogheid, WILLEM FREDRIK, *Prinſe van Oranje en Naſſau*, *ſouverein Vorst der Vereenigde Nederlanden*, *enz. enz. enz.* *Door* W. P. TURNBULL DE MIKKER. *Te Amſterdam*, *bij* Doorman en Comp. 1813. *In gr. 8vo.* 10 *Bl.* *f* :-3-:

Hetgeen wij voorſpeld hebben, gebeurt al dadelijk; de malſche regen der verlosſing doet overal de vruchten van den dichtgeest welig outſpruiten. Hetgeen echter, bij zulke omſtandigheden, altijd gebeurt, heeft nu ook plaats; het onkruid komt met het goede zaad te gelijk aan den dag. Of liever — want, ſchoon er ook in de natuur geen eigenlijk onkruid beſtaat, de vaderlandſche vreugde brengt het toch nog minder voort — menige plant ſchiet te welig en te ſpoedig op, om hare volle kracht te bezitten.

No. 1 is een ſtukje, den bevalligen, en op zijn' tijd niet min krachtigen, Dichter volkomen waardig. Zonder overdreven vleijerij, zonder nutteloozen omhaal, bezingt het den jeugdigen Held op eene waardige en gepaste wijze, en ademt overal die warme vaderlandsliefde, welke den braven WESTERMAN in menig produkt van den dag zoo uitnemend kenmerkt.

No. 2 is van eenen man, als beöefenaar der vaderlandſche oudheid, en reeds daarom als warm liefhebber des vaderlands, meer, dan wel als Dichter bekend. Het ſtukje, echter, verdient lof. Zie hier, ter proeve, het eerſte couplet:

Waakt op en doet een lofzang hooren,
  Ontſpant den langverdrukten geest;
Want de eeuw der vad'ren is herboren
  En Neêrland viert een jubel-feest.
Ziet, ziet de zegeſtanders planten,
't Krioelt en woelt aan alle kanten,
  't Is alles werking en gevoel;
't Is alles blijdſchap en verrukking,
En wraak en dood aan d' onderdrukking,
  't Streeft alles naar het zelfde doel.

No. 3 heeft veel goeds, maar is niet overal even hecht en even gekuischt. Het volgende, ten minſte, zal wel, om in het ſtraks genoemde beeld te blijven, tot de wateiloten moeten geteld worden:

Ge-

Gelijk een ooilam zacht en teeder
Laagt gij hem (den Dwingeland) in uw schoot ter neder,
Verleid door nooitgemeenden lach;
De schapenvacht, hem afgevallen,
Legt nu, ten duidelijkste aan allen,
Zijn schelmsch karakter aan den dag.

Bij het overnemen van vreemde, inzonderheid bijbelsche Oostersche beelden, wordt steeds veel voorzigtigheid gevorderd. Gewoonte mag het wel nergens zijn, om ooilammen in zijnen schoot te koesteren. Lagchen ziet men die lieve beestjes althans niet. En dezelven, ook bij zoo naauwe kennis, met wolven te verwisselen, dat is wat heel sterk!

Gij, uit ZOO'N *Heldenbloed gesproten*, — dit deugt mede niet veel.

No. 4 is ten minste zeer wel gemeend. Behalve een vers, of lierzang, bevat het eene *Korte schets der wreedheden, door de Franschen te Zwammerdam gepleegd in het jaar* 1672, en ten slotte van het eerste nog een achtregelig versje aan onzen Souverein. Alles strekt ter aanmoediging om zich te wapenen en onder de banieren voor Vaderland en Oranje te scharen. Het is te hopen, dat zoo vele wapenkreten meer een gevolg van inwendige, dan wel van uitwendige, behoefte zijn; meer uit de volheid des harte, dan uit de ledigheid van werfhuizen enz. voortspruiten. Voor vernieuwde partijschap hebben wij wel eens gevreesd; voor onverschilligheid omtrent de verlossing van het Fransche juk, en ijver om hetzelve geheel te helpen vermorzelen, nimmer. Hemel! wat waren wij voor verachtelijken, indien we nu niet liever vrijwillig goed en bloed voor het vaderland opzetteden, dan voorheen, en misschien nog eens weer, gedwongen onze beste jongelingschap, onze schatten en onze voorregten te laten wegslepen, uitzuigen en vertreden, om onze eigen en Europa's gruwzame onderdrukking te helpen schragen? Wat waren wij in het oog der edele bondgenooten, wier ijvervuur, onder Gods zegen, het vreesselijk gevaarte der tirannij heeft verteerd; in het oog van alle braven en van onszelven, wanneer we eenmaal wederom gekneveld en vertrapt daarlagen? En de rijke, en de herlevende handelaar, en de gelukkig ontkomene, en zoo velen, die nu weer hope hebben, dat zij hunne uitgeteerde huis-

huisgezinnen als voorheen het zoete brood der nijverheid zullen kunnen doen eten, zouden hart en hand en schatkist gesloten houden? zouden slechts met gewaand eigenbelang en eigen veiligheid te rade gaan? — Neen, God beware ons voor eene schande, welke de verkrachte Hollandsche Maagd eerst tot eene gemeene h...., tot eene uitsluiting en uitvaagsel der volken zou vernederen, die dan ook het lot van zulk eene ellendige verdiende!

Voor het overige is de Dichter juist geen TYRTAEUS, noch ook een WESTERMAN. Het kleine tusschenstukje heeft ons wel het meest behaagd, en doen denken, dat zijne lier voor vreedzamer onderwerpen misschien beter zou gestemd zijn. Het prozaïsche gedeelte is zeker verschrikkelijk genoeg, misschien nog erger dan de bekende oude *Fransche Tirannij*. Jammer, dat de bronnen van dit verhaal niet aangewezen worden. De een en ander zal nu ligt denken: het is zoo lang geleden; wie weet of het waar is? Enfin, wij kennen de broêrs bij ondervinding genoeg, om van ganscher harte te wenschen, en, zijn we wijs, van ganscher harte te werken, ten einde nooit weer met zulk verschrikkelijk familiebezoek vereerd te worden!

No. 5 is uit den langen titel, inzonderheid met de weinige bladzijden vergeleken, genoegzaam te kennen. *Ex ungue leonem!* of liever: *ex latratu canem!*

Anecdoten, Karaktertrekken en Verhalen van merkwaardige Gebeurtenissen, in den Oorlog van 1813 *en* 1814. *N°. I. In gr.* 8*vo.* 32 *Bl. f* :-5-8

Verzameling van echte Stukken wegens den Afstand van den gewijden Troon van Frankrijk. In gr. 8*vo.* 16 *Bl. f* :-4-:

Merkwaardige Levensbeschrijving van den voormaligen Franschen Generaal VAN DAMME, *enz. In gr.* 8*vo.* 16 *Bl. f* :-4-:

Oproeping tot Landstorm en Landweer, met ontvouwing van het nut en voordeel en de gelukkige uitzigten voor de toekomst. In gr. 8*vo.* 16 *Bl. f* :-2-:

Blik in de Toekomst. Bijlage tot het voorgaande. Met het Reglement van algemeene Wapening. In gr. 8*vo.* 24 *Bl. f* :-3-:

Het

Het Raadsel onzes Tijds, *door* A. VON KOTZEBUE. *In gr. 8vo.* 8 *Bl. f* :-3-:

Ode aan NAPOLEON, *Keizer der Franschen*, *door* A. VON KOTZEBUE. *In gr. 8vo.* 16 *Bl. f*:-5-8

De Stroomgod Niemen, *en nog Iemand. Vreugdespel met zang en dans*, *door* A. VON KOTZEBUE. *In kl. 8vo.* 16 *Bl. f* :-5-8

De twee Duivels. Treurig Kluchtspel, *door* A. VON KOTZEBUE. *In kl. 8vo.* 24 *Bl. f* :-5-8

Afgelegd Bezoek van NAPOLEON *in eene Herberg op den Landweg naar Mentz. Tooneelspel. In kl. 8vo.* 24 *Bl. f* :-5-8

Hulpboekje om de Russen en Kozakken goed te verstaan. In 12mo. 52 *Bl. f* :-4-:

Zak-Dictionnaire voor Hollanders, *om zonder Meester de Russische Taal te verstaan. In 12mo.* 40 *Bl. f* :-4-:

Hollandsch en Hoogduitsch Woordenboekje. In 12mo. 52 *Bl. f* :-4-: *Allen gedrukt te Amsterdam*, *bij* E. Maaskamp.

Na de herlevende Vrijheid der Drukpers in ons Vaderland, was het zeer eigenaardig te verwachten, dat zij haar langdurig stilzwijgen dubbel zoude vergoeden door een aantal voortbrengselen, op tijd en omstandigheden toepasselijk, en vooral die, welken eene uitermate gestrenge Politie, wier willekeur nog verzwaard werd door harer waardige handlangers, te eenemale had onderdrukt. Dit was bijzonderlijk het geval met de Schriften van den vindingrijken en moedigen KOTZEBUE, wiens vernuft, in volkomenen strijd met Frankrijks Staatkunde, zoo dikwerf ijverde, om hare inzigten te wederstreven, en wiens stoute taal inderdaad zoo nadrukkelijk heeft medegewerkt, om den geest der gansche Duitsche Natie tot éénen heldhaftigen tegenstand aan te vuren. Van de meesten der dertien alhier aangekondigde Geschriften mag hij de zamensteller genoemd worden. Een kort verslag zal dienen, om onze Lezers met derzelver inhoud bekend te maken.

No. 1 is zeer belangrijk wegens den inhoud zijner staatsbeschouwingen en karakterbeschrijvingen van groote Mannen, die, op het tegenwoordige tooneel des Oorlogs, door hunne kunde, hel-

heldendeugd en vaderlandsliefde uitmunten. Van dien aard is het overzigt van den Veldtogt van 1813, van het gewezene Rijnverbond, de beöordeeling van MOREAU, Lord WELLINGTON, den ERFPRINS VAN ORANJE, den Hoogleeraar KRUG, den voormaligen KONING VAN HOLLAND, de tooneelen van *Leipzig*, *Dresden*, enz. Dit plan behaagt ons zeer, en wordt het, bij voortduring, in eenen zoo edelen, vaderlandschen geest geschreven, dan vleijen wij ons, dat dit Geschrift bij het Publiek, naar verdienste, een zeer gunstig onthaal zal vinden.

No. 2 is allezins belangrijk door de mededeeling der Verklaringen van LODEWIJK XVIII, en verdere Prinsen van Koninklijken bloede, wegens hunne voortdurende aanspraak op den Franschen Troon, tot welks afstand BONAPARTE den genoemden Vorst, in den jare 1804, door allerlei middelen van overreding en bedreiging, heeft willen dringen. Met een bijzonder deelnemend gevoel vernemen wij den onkreukbaren moed, dien de Koning en de Fransche Prinsen te dier gelegenheid, te midden van hevigen rampspoed, hebben aan den dag gelegd. De twijfel wegens de echtheid dezer stukken wordt, in den tegenwoordigen tijd, na het onlangs gebeurde te *Frankfort*, volkomen opgeheven, en ook Frankrijk zal, hoogstwaarschijnlijk, ten behoeve des algemeenen Vredes van Europa, zijne oude Familie-betrekkingen hernemen.

No. 3 behelst eenige berigten wegens den Franschen Generaal VAN DAM, van *Kassel* geboortig, die, om onkenbaar te zijn, zijnen naam met dien van VAN DAMME verwisseld heeft. Hij was, van den aanvang zijner loopbaan tot op derzelver voleinding, berucht door zijne wandaden, welke dan ook alhier worden opgegeven, te gelijk met zijne gevangenneming door de Russen op 30 Augustus en zijne overvoering naar Moskow en Siberië. — Eene Indaging van zekeren Kasselschen Kantoorbedienden, onder den naam van HIERONYMUS bekend, en tevens door allerlei schanddaden berucht, is hierbij gevoegd. Van welke monsters heeft zich de Fransche Staatkunde niet bediend, om haar heilloos doel te treffen!

No. 4 en 5 verdienen de bijzonderste opmerking door hunne regt vaderlandsche bedoeling tot oproeping van alle Natiën, om tegen Frankrijk de wapens aan te gorden. In beide stukken herkennen wij min of meer de pen van KOTZEBUE, tot de Duitschers sprekende, doch door den uitgever ook tot ons Nederland gerigt. Het belang der algemeene wapening wordt daar-

daarin van alle zijden beschouwd en aangedrongen. De Recensent verlangt ze in handen van elk Nederlander, opdat ieder zijnen pligt leere schatten, ter voldoeninge aan de edelste inzigten van onzen Nederlandschen Souverein. Van daar zouden wij gaarne zien, dat beide stukken in kleiner formaat en op slechter papier gedrukt wierden, om des te gemakkelijker, ook onder de mindere Standen, in algemeenen omloop te komen. Wat toch, Nederlanders! zou uw lot zijn, wanneer Frankrijk, in uwe lafhartigheid, zijne krachten hernam? Van den eersten tot den laatsten, waart gij allen verloren. Uw Land zou een puinhoop zijn. Gij allen zoudt, in het lijden van honger en pest, maar den dood verlangen. Te wapen dus, Nederlanders! uwe eer, uw behoud, uw leven gebieden het u!

No. 6 en 7, tot NAPOLEON gerigt, zijn geheel gesteld in den sedert jaren bekenden geest van KOTZEBUE, die zich nimmer met de Fransche Staatkunde konde verzoenen. Zij schetsen den onverwachten ommekeer van zaken met allen nadruk, en dringen al mede aan tot algemeenen wederstand. De kundige Vertaler is niet ongelukkig in zijnen arbeid geslaagd; zoodat ook de dichterlijke waarde dezelven beveelt.

No. 8, 9 en 10 zijn in denzelfden trant geschreven, als de laatstvorige, maar zijn bestemd en geschikt, om, te midden van den hoogen ernst, dien de tegenwoordige tijd gebiedt, het gemoed door contrasterende voorstellingen te vervrolijken. Over het geheel genomen, zijn de stukjes, hoewel juist niet heel fijn of kiesch bewerkt, niet ontbloot van vinding en vernuft. Het is eene dikwerf herhaalde aanmerking, dat eene wel aangebragte en volgehoudene scherts dikwerf meer vermag, dan diepe ernst. Dat zij dan aan dit oogmerk voldoen, en dat het Nederlandsch Tooneel zich niet afkeerig toone, om deze schertsen, bij gebrek van betere *oorspronkelijke*, tot aanvulling van Nastukjes te bezigen!

No. 11, 12 en 13 waren reeds, zoo wij meenen, in den beginne van Wintermaand 1813 uitgegeven, en voldeden vrij wel aan de behoefte van den dag, om de Kozakken, Russen en Duitschers, bij hunne inrukking in dit Land, eenigermate te kunnen verstaan. Het is toch bij ondervinding gebleken, dat de meeste onaangenaamheden, bij de inkwartiering dier vreemde Troepen, uit het gebrek zijn voortgesproten, om elkander wel te verstaan. Deze boekjes komen alzoo dit gebrek eenigzins te hulp, en zij zouden nog meer voldoen, wanneer zij, even als No. 12, alphabetisch waren gesteld geworden.

De

De Kramertwist, of het Steedje Kijfhoek. Naar het Hoogduitsch van A. F. E. LANGBEIN. *Met Platen. Te Amsterdam, bij* C. Timmer. 1813. *In gr. 8vo.* 239 *Bl. f* 2-:-:

Die eens een ledigen avond, na vermoeijenden arbeid, zich onschuldig wil vervrolijken, raden wij gerust, de jongelingen FRANS en MAURITS te verzellen naar het stedeke *Kijfhoek*. Het gaat daar al koddig toe. Het geheel is karikatuur, maar aardig gevonden en vrij goed volgehouden, en hier en daar, hoopt de Schrijver met regt, zal de Kijfhoeksche Kramertwist den Lezer kunnen strekken tot *eenen leer- en zeden-spiegel*. JOHN BULLING, een originele lompe vrek, is daar *alleenhandelaar*, en heeft er alles in. FRANS zet er zich als koopman neêr; en nu wordt het oorlog. Geheel de belagchelijke Raad, een schurk van een Schout, een verloopen Advokaat, BULLING's hem zeer gelijksoortige vrouw, zijne dochters van verschillende inborst, een paar belagchelijke slechte bedienden, een poppenspeler, eenige huurlingen enz. enz., zijn de handelende personen op dit woelig tooneel, en leveren ons de grappigste bedrijven. Intusschen met en door dat alles bezorgt JOHN BULLING aan den jongeling — twintigduizend daalders, maakt hem Hof-kamerraad, en eindelijk zelfs Graaf en Erfheer van *Kijfhoek*; en hij was in vrees, dat hij door hem nog wel een vorst en een god worden kon. Hij springt ten laatste in de rivier, en, met eenige opgepropte geldzakken beladen, neemt hij de reis aan naar de andere wereld. Behalve de moraal wegens den nijdigen egoïst, die de welvaart van anderen ondermijnt, en het aanhoudend grappige, heeft dit steedje *Kijfhoek* ook nog al wat voor verliefde hartjes. FRANS toch werd gelokt zich in *Kijfhoek* te vestigen door een aardig meisje, de kennismaking met welke echter gansch niet gemakkelijk was; evenwel — het bleek hetzelfde lieve schatje te zijn, waar hij als kind reeds mede was doorgegaan; door velerlei avonturen was het nu bij den Graaf, zijnen vader; en zoo eindigt alles *more solito* met het huwelijk.

BOEKBESCHOUWING.

Salomo, *door* J. H. VAN DER PALM. *Vde Deel*, *V tot IXde Aflevering*, *bevattende N°.* 221—244. *Te Leyden*, *bij* D. du Mortier en Zoon. 1813. *In gr.* 8vo. *f* 1-17-8

Daar het vijfde deel dezes werks hier een einde neemt, zoo willen wij op hetzelve kortelijk terugkomen. Wij zien, dat nu negen hoofdstukken behandeld zijn, en er, zoo men ten einde toe voortgaat, nog twaalf overschieten. Met dit inzigt de lijst van inteekenaren vergelijkende, kunnen wij niet nalaten de zuivere weetgierigheid onzer landgenooten te bewonderen.

Immers, van hetgeen wij voorheen tot lof van dit geschrift hebben gezegd, niets terug nemende, gevoelen wij toch hoe langs zoo meer die eentoonigheid en schraalheid, welke van den aard des werks onafscheidelijk zijn. Voor ons althans bestond de bijzondere prikkel voor den smaak in deze vertoogen altijd daarin, dat de breedere, toepasselijke ontvouwing meermalen eene spreuk, voor het gevoel bevattelijk, daarstelde, die geene louter letterkundige verklaring zou in staat geweest zijn volkomen in het licht te stellen; voorts in het belangrijke van den tekst, en van de, tot mensch- en wereldkennis veelal betrekkelijke, vertoogen, daarop gebouwd. Maar, noch het eene noch het andere heeft altijd plaats. Vele spreuken behelzen algemeene godsdienstige waarheden; vele, herhaling van vroegeren. Derzelver uitlegging kan niet altijd belangrijk zijn; en het vertoog is dan, hoe waar en goed en schoon op zichzelve, niet anders dan een vertoog, gelijk men er bij gelegenheid wel gaarne een leest, doch dat, van vele dergelijken gevolgd, juist geene bijzonder aangename lectuur oplevert. Ter voorkoming van het een en ander voegt de Hoogleer-

aat wel fomtijds meerdere fpreuken bijeen. En waar dit uit hoofde van gelijkheid van inhoud gefchiedt, bevalt het regt. Door kleine afwijkingen helderen zij elkander keurig op. Doch, om mindere belangrijkheid in één blaadje gefcommeld, om elk flechts eenige trekken ter ontvouwing te ontvangen, zullen, daarentegen, de behandelde fpreuken meestal niet behagen. Het fnipperen neemt toe, en men heeft aan de minatuur-verhandelingetjes heel weinig. Misfchien is dit gebrek onaffcheidelijk van eene doorgaande behandeling. Misfchien — is het geen gebrek. Ook de eentoonigheid wilde de Hoogleeraar voorkomen door afwisfeling in den vorm. Dan, wij beklagen ons, dat hiervan in deze laatfte ftukken zoo weinig gebruik wordt gemaakt. Het fchijnt wel haast, dat er geene ruimte overfchiet voor eene behandeling, die ligt wat meer in het breede loopt. Doch, zou misfchien het boven aangeftipte niet met onze tegenwoordige aanmerking in verband gebragt, en het een met het ander kunnen verholpen worden? Iets meer fpectatoriaals, zoo wat van de manier des *Kluizenaars van de Chaussée d'Antin*, met gepaste matiging en wijziging, dat fpreekt van zelve, zou, dunkt ons, den bekwamen Schrijver geheel niet onmogelijk, en tevens voor zijn werk een wezenlijk fieraad zijn.

Bij deze geöpperde aanmerking betuigen wij echter, zoo vele klaarheid, belangrijkheid en bevalligheid in 's mans uitweidingen doorgaans te hebben gevonden, als maar eenigzins kan verlangd worden. Onze gemaakte, of liever van zelve opkomende, reflectiën, ten aanzien van derzelver inhoud, zijn weinige geweest. Eene meer algemeene is, dat de Hoogleeraar VAN DER PALM zich fomtijds moeite geeft, om het zedekundig ftelfel van onvoorwaardelijken pligt en volftrekt belangelooze goedwilligheid, als in het voorbijgaan, te beftrijden. Het komt ons voor, dat hij dit voegzaam, en zelfs meer voegzaam, konde nalaten. Het ligt buiten den kring dier volkswijsheid, welke hij hier te verkondigen heeft; en, terwijl hij tegen zoogenaamde fpitsvondigheden uitvaart, haalt hij zelf die voor den dag uit de af-

Bohandeling der scholen, waar ze alleen behooren. — Eene andere is meer bijzonder. Zij betreft N°. 239, en is minder tegen den Hoogleeraar, dan tegen een zeer algemeen, ook hier als buiten kijf gesteld, begrip gegrond. Straf, namelijk, den kinderen met blijken van toorn toegediend, zou min doelmatig zijn, zou zelfs eer verbitteren dan verbeteren. Wij vragen daarentegen: is kastijding, uit welgegronden toorn zigtbaar voortgevloeid, niet veel meer in den weg der natuur, veel minder beleedigend, en, om zoo te spreken, veel verstaanbaarder, veel nadrukkelijker voor het gevoel van den knaap, dan de koude, afgemeten, en daardoor wreede straf, om niet te zeggen mishandeling, welker grond, bezwaarlijk ingezien en gebillijkt, al mede gevaar loopt aan overmagt en willekeur te worden toegekend? Het is geene loutere bespiegeling, die ons tot deze gedachte noopt. Het gevoel van eene vrouw en eigen ondervinding zijn onze leidslieden. De eerste herinnerde zich iemand, na jaren verloops, met gloeijenden afkeer, om straks gemelde behandeling van zijne kinderen. Wijzelven hadden, benevens broeders en zusters, een diep ontzag voor eenen vader, die wel eens geweldig uitvoer en hevig dreigde, maar zeer schaars strafte. Misschien kan deze wenk zijne nuttigheid hebben; en dit verschoone den, dat wij op eene kleinigheid — gelijk het velen schijnen moge — zoo lang vertoefden.

Nog een woord, het uitlegkundige betreffende. Wij behoeven niet te herhalen, dat het vernuft van VAN DER PALM het vernuftige van eene spreuk hoog waardeert, ijverig zoekt, en dikwijls treffend aanwijst. Het is bij nasporingen van dezen aard, dat hij veelal het meest afwijkt en het stoutst gist; welke afwijking en stoute gissing hem dan ook wel eens ten kwade is afgenomen. Dit belet, echter, niet, dat er nog vele spreuken overblijven, in welke wij het spreukachtige te vergeefs zoeken. Misschien zijn de verzamelaars min kiesch geweest, of was het eigenlijk puntige, voor hunne verzameling, reeds afgesleten en verloren geraakt. Grootendeels, echter, zal dit nog aan onze ge-

brekkige taalkunde haperen; gelijk wij ons eenen, het geheugen ontglipten, regel in dit zelfde gedeelte herinneren, die door eene stoute, maar gelukkige afleiding uit het Arabisch, en vooronderstelling eener gelijke verouderde beteekenis in het Hebreeuwsch, door A. SCHULTENS, opgehelderd en gestaafd door vergelijking met een woord en eene spreuk uit onze taal door VAN DER PALM, in plaats van vrij alledaagsch, zeer treffend wordt. Genoemde ophelderend voorbeeld was *slecht* in het aloude gezegde *regt en slecht*, waar het laatste *eenvoudig*, *ongekunsteld* beteekent. De tweede spreuk, in N°. 239 voorkomende, heeft alzoo, hetzij naar de gewone vertaling, hetzij met de ironische omzetting, naar ons gevoel, niets spreukachtigs; en, liever hadden wij te dezen aanzien dezelfde openhartige belijdenis van onkunde, door den Prof. elders niet geschuwd, dan deze wending gezien. Daarentegen schijnt ons de laatste spreuk in N°. 243 wederom een voorbeeld van zeer gelukkige omzetting der woorden te zijn: *Wie den vader verwoest*, *of de moeder verjaagt*, *is een zoon*, *die beschaamd maakt en schande aandoet*. Hoe dagelijksch! hoe flaauw! hoe zeer beneden de waarheid! Maar: *Een zoon*, *die beschaamd maakt en schande aandoet*, *verwoest zijnen vader en verjaagt zijne moeder*; hoe treffend! hoe waar en krachtig tevens!

Vullen wij het overschietende van ons blad met eene aanhaling, die, waar dit nog noodig mogt zijn, 's mans gemakkelijken stijl en soms vrolijken trant kan doen kennen. Sprekende over menschen van een slecht en onverdragelijk humeur, zegt hij: „ Ik beschouw dit gebrek altijd, ten „ minste zoo lang ik er niet door tot ongeduld vervoerd „ worde, met diep medelijden. Ik geloof, dat de oorzaak „ dier kwaal dikwijls in het ligchaam huisvest, en door „ uitwendige en inwendige geneesmiddelen zou kunnen „ weggenomen, of althans verminderd worden. Ik zou „ derhalve altijd, indien ik er de magt toe had, aan hen, „ als aan wezenlijke *patienten*, eene *medische cuur* be„ proeven, te meer omdat de middelen, al hielpen zij niet,

„ ech-

„ echter ook geen zeer groot nadeel zouden te weeg
„ brengen. Aderlatingen, ſpaanſche vliegen, koeldranken, buikzuiveringen, bij enkele hevige en krampachtige aanvallen der kwaal ook wel een *doſis opium*, zou misſchien velen op den weg der herſtelling brengen; en een goed diëet, mitsgaders volkomen onthouding van Hofmansdroppelen, of zoeten ſalpetergeest, waartoe deze geſtellen maar al te geneigd zijn, zou veelligt de laatſte hand aan de genezing leggen." enz.

Wij dachten bij ſommige dezer eenigzins ſchertſende voorſchriften aan eenen geneesheer, die zijne patient, een meisje, met meer en min ernſtige grillen bezet, en dat onder andere aan verſlapping der ſluitſpier ſcheen te laboreren, het dagelijksch gebruik van een koud bad aanbeval, en het genoegen had, de kwaal op het enkele voorſchrift te zien wijken.

Leerrede over Jeſaia LIV: 7, 8. ter gelegenheid van Nederlands bevrijding, uitgeſproken door H. H. DONKER CURTIUS, *Th. Doct. en Predikant bij de Hervormde Gemeente te Arnhem. Tweede Druk. Te Arnhem, bij* P. Nijhoff. 1813. *In gr. 8vo.* 31 *Bl. f* :-11-:

Twee Leerredenen, uitgeſproken den 19*den van Wintermaand* 1813, *de eene over den (de) Ramp te Woerden, de andere over de Wapening voor 't Vaderland. Door* A. DE KONING, *Predikant te Sliedrecht. Uitgegeven ten voordeele van Woerdens Burgerij. Te Dordrecht, bij* A. Bluſſé en Zoon. 1814. *In gr. 8vo.* 77 *Bl. f* :-12-:

Wij hebben ook deze Leerrede met genoegen gelezen. Eenvoudige duidelijkheid is haar doorgaand kenmerk, bij de behandeling van den tekst-inhoud, op onze omſtandigheden toegepast.

God heeft ons eenen korten tijd verlaten. De inrukking van vreemde troepen, en verlies van wezenlijke onafhankelijkheid, vooreerst; oorlog met Engeland, benevens zware heffingen, en alzoo algemeene verarming, daarna; verscheuring door allerlei factiën, door vreemden invloed aangeblazen, al verder; uitschrapping van de rolle der volken, enz. enz., ten allerlaatste; ziedaar de blijken en bewijzen, door den Prediker met vele juistheid en kennis van zaken, met veel warmte en nadruk in het licht gesteld.

Met groote ontferming zal Hij ons wederom vergaderen. Veel onverwachts is reeds gedaan; en dat het werk voltooid zal worden, dat het waarlijk God is, die dit doet, vertrouwt men, en om het reeds gebeurde, en om de regtvaardigheid der zake, en om de zigtbaarheid van Gods hand tot hiertoe, en om de in het oog loopende zwakheid van den vijand, vergeleken met de veerkracht der Verbondenen.

Maar, wij moeten medewerken. Wij moeten en kunnen ons troosten over de nog bloedende wonden uit den worstelstrijd. Wij moeten ook Fransche ligtzinnigheid enz. tegen echt Nederlandsche godsvrucht verwisselen.

Wat van deze onderscheidene rubrieken al zoo de bijzondere inhoud zij, is over het geheel wel na te gaan; want men vindt er, wat er past en behoort, wat anderen ter zelfde zake ook zullen gezegd hebben, en ieder nadenkende in zijn hoofd en in zijn hart heeft. Schitterende welsprekendheid begrijpt men uit het reeds gezegde hier niet te vinden, misschien ook niet te voegen. Zonder het als eene grove fout te willen opgeven, zouden wij, echter, meenen, dat zich de Prediker der netheid van stijl iets meer zou kunnen bevlijtigen, en b. v. uitdrukkingen, als; wel honderde malen hebben wij het elkander gezegd, een weinig vermijden. Overigens hopen en vertrouwen wij, dat zijn Eerw[s]. wensch, tot opbouwing en bemoediging van vaderlandsche harten, ook door de uitgave dezer regt mannelijke Leerrede zal bereikt worden.

No. 2. Mede een paar eenvoudige, doch fraaije stukjes,

jes, die wij met uitnemende goedkeuring lazen; vooral de eerste Leerrede, hetzij omdat zij de eerste was, of een min belovend en minder behandeld onderwerp bevatte, hetzij omdat ze, inderdaad, beter is. De tekst: *dit deden dan de krijgsknechten*, ter gelegenheid der verdeeling van des Heilands kleederen bij Joannes voorkomende, is zoo gepast, als in zulk eene zaak gevorderd wordt, en geeft den Prediker gereede gelegenheid, niet slechts tot herinnering aan het gebeurde, maar ook tot vragen naar hetgeen zijne toehoorders nu te doen, te denken en op te merken hebben. Namelijk, dat het God is, wiens bestuur ook hierin moet worden geëerbiedigd; dat niet alles zoo wezenlijke ramp is, als het in den eersten opslag schijnt; dat het menschelijk hart, tot zulke gruwelen in staat, zoo bedorven en zwak zijnde, onszelven tot waakzaamheid moet aansporen; dat — en dit is regt hartelijk gesteld — er, uit dankbaarheid over eigen ontkoming, nu gegeven en geholpen moet worden; eindelijk leve men zoo, dat er geene vreeze noodig is voor de genen, die het ligehaam dooden, enz.

Zie hier uit het reeds geprezene een klein staaltje. — „ Zij slaan, die ellendigen — zij slaan op den hemel, en „ op Hollands *volk*, dat nu zoo juicht, hunne schreijende „ oogen, en roepen u toe: ontfermt u onzer! Gij kunt de „ dooden niet levend maken, God alleen kan deze ver„ liezen vergoeden, alleen God kan hier troosten. Maar „ kunnen wij dan niets doen? kunnen wij dan niet toonen, „ dat wij dankbare kinderen van God zijn, die ons be„ hoed heeft? Ja, dat kunnen wij; dat wil ik! wie wil „ mede? — Ik weet, er is veel te geven; maar hier is „ het ongeluk onzer landgenooten, zoo wel als het ge„ luk onzer woonplaats, buitengewoon. Ik weet, gij „ offert veel op, gij hebt schade geleden; maar gij hebt „ nog veel behouden." —

De andere is over 1 Sam. XVII: 37. *Ga heen, en de Heer zij met u!* en doelt bijzonderlijk op de landweer, welke in hunnen waard toen reeds was begonnen gevormd

te worden. De inhoud rigt eene gepaste uitbreiding en toepassing der tekstwoorden tot de naastbestaanden, enz. als de taal door hen tot de vertrekkenden te voeren, tot deze vertrekkenden zelven, en tot allen. Vertrouwen op God, moed, vaderlandsliefde, deugd, gebed, eensgezindheid worden beurtelings en gezamenlijk aangeprezen. En de wijze, waarop dit geschiedt, getuigt van dezelfde aandoeningen en hoedanigheden in het hart des Predikers, die, in allen opzigte, toont een bekwame en waardige leidsman zijner kudde te zijn.

De eene en andere Leerrede wekt, even als die van den bekwamen DONKER CURTIUS, te meer deelnemende aandacht, omdat *Sliedrecht* mede in de gevaren en rampen des oorlogs, des aftogts van den vijand, grootelijks had gedeeld, en welligt nog eenigermate is betrokken. Daardoor heeft ook een en ander te meer klem, hetzij als opwekkend of als beschamend voorbeeld. En al ware het ook maar de voldoening en geestdrift, bij de dadelijke toehoorders geöogst, die als grond van derzelver uitgave moesten beschouwd worden, dan zou reeds alle verzoek om verschooning over gewaagdheid of gebrekkigheid overtollig zijn. Men moet alles naar zijnen aard beöordeelen. En dusdanige gelegenheidsstukken mogen aan naauwkeurigheid en dergelijke soms iets missen; genoeg, zoo zij het door warmte, kracht en gepaste stichting vergoeden. De Heer DE KONING heeft gebeden en welgekozene psalmen en gezangen er bijgevoegd; en dank zij hem voor deze mildheid! Wij vinden dagelijks nieuwe stof, ons in den eenvoudigen, zuiveren, gepasten kanseltoon te verheugen, die ons meer en meer uit allerlei stichtelijken arbeid tegenstraalt.

Be-

Bewerking van den Hoornvliessteek, Keratonyxis *genaamd, eene nieuwe manier om de Cataract te opereren, benevens eenige ophelderende verhalen van gedane operatiën, door* C. J. M. LANGENBECK, *Hoogleeraar enz. te Göttingen. Uit het Hoogduitsch vertaald en met aanteekeningen vermeerderd, door* M. VAN DER MEERSCH BOSCH, *Med. Doct. te Amsterdam. Met Platen. Te Amsterdam, bij* C. G. Sulpke. *In gr. 8vo.* 45 Bl. f 1-4-:

Wij kunnen ons niet herinneren, dat er, onder de heelkundige operatiën, een hoornvliessteek is, welke niet *keratonyxis* genoemd wordt, en wij zien dus niet in, waartoe dit Grieksche woord op den titel pronken moet. Het werkje zelf is eene belangrijke bijdrage tot de kennis en de geschiedenis dezer bewerking, waarvan de nuttigheid hier ook beslissend door de ondervinding bewezen wordt. De verandering, door den beroemden LANGENBECK in de form der *naald* gemaakt, komt ons zeer doelmatig voor, en wij verlangen, dat, ook onder ons, deze kunstbewerking met dezelve worde ten uitvoer gebragt, en de uitkomst zoo algemeen mogelijk bekend gemaakt, om vaderlandsche kunstoefenaars tot navolging op te wekken. — De vertaling is niet overal even verstaanbaar: *verwijderen* zegt men niet van hetgene in omtrek grooter wordt; *cataractlens* is onnaauwkeurig; *te rug drukken* wordt nooit gebruikt voor het *reclineren* der *lens*. Bl. 25, in de noot, past de vertaler op den kunstbewerker toe, wat van den lijder alleen geldt. Onder de drukfouten zijn er, die waarlijk al te geleerd zijn, om ze den zetter toe te schrijven; zoo als *banden der oogledederen*, voor *haarbanden; kristalvocht*, nu eens voor *glas-*, dan eens voor *water-vocht*, enz.

De Koepokinenting getoetst aan het gezond verstand. In Dorpsgesprekken. (Naar het Fransch.) Door J. L. KESTELOOT, *Praktiserend Geneesheer in den Haag, enz. Te Amsterdam en in den Haag, bij* de Gebroeders van Cleef. *In 12mo.* 94 *Bl. f* :-18-:

Schoon het, door den ijver der loffelijke Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, in onze taal, niet ontbreke aan werkjes, die de heilzame Koepokinenting op eene bevattelijke wijze leeren kennen en uit het regte oogpunt beschouwen, meenen wij echter dat dit boekje geenszins overtollig genoemd kan worden, daar het, in een' onderhoudenden en zuiveren stijl geschreven, juist geschikt is ter verlichting der *beschaafde* menigte, wier oogen het helder daglicht al even min verdragen als het domme gemeen, en die dus dezelfde pilletjes, welke men het laatste toedient, met wat zoethout of *Sem. Lycopod.* bestrooid, slechts wat netter gerold en een weinig verzilverd, noodig hebben. Op uitheemschen bodem geteeld, zal het zeker die genen in handen komen, voor welken de Hollandsche trant te plomp is. Wij hebben het met genoegen gelezen, en durven het gerust ter lecture aanbevelen.

Des Progrès de la Puissance Russe, depuis son origine jusqu'au commencement du XIXe. Siècle. Par Mr. L***. A Paris, chez *Fantin*. 1812. 8vo. p. p. 514.

Het zijn, dit spreekt van zelve, maar enkele uitheemsche geschriften, van welken eenig verslag of beöordeeling in ons Maandwerk wordt opgenomen. De reden, waarom het opgemelde tot dezelven behoort, is deze. De belangstelling in het Russische rijk zou den een en den ander kunnen ver-

verleiden om het boek te koopen. En, het zij hij zulks bemerkte of niet, hij zou bedrogen zijn. De Geschiedschrijver moet kunnen worden beschouwd als regter; hij daagt de onderscheidene getuigen voor zich; hij ziet de stukken ter eene en andere zijde in, of hoort de zaakbezorgers, wikt en weegt onpartijdig, en doet daarna uitspraak. Het is de slotsom van zijn onderzoek, meer of min uitvoerig gestaafd, dat wij in de wezenlijke Historie aantreffen. Dan, de Schrijver voorhanden vervult eene andere rol. Hij zelf is de pleitbezorger; de oorlog van Rusland, in verbindtenis met Engeland, tegen Frankrijk is het — evenwel niet openlijk genoemde — onderwerp, en NAPOLEON is zijn meester. En waar is dan de regtbank? vraagt gij welligt; voor wien verwaardigt zich BUONAPARTE zijne zaak te verdedigen? Voor wien anders, Lezer, dan voor hen, op wier verblinding, vrees en besluiteloosheid alleen zijne gansche almagt berustte; voor het Fransche volk, zijne aanhangsels en zoogenaamde bondgenooten. — Doch, laten wij ons nader verklaren. Het boek heeft ten oogmerk, Rusland, zijne geschiedenis en bewind, in het allerongunstigst licht te plaatsen; teffens verachting, mistrouwen en schrik voor hetzelve aan gansch Europa in te boezemen, en per slot in deszelfs verbindtenissen met Albion den regten grond van den allernoodzakelijksten en allerbillijksten oorlog, van den kant van Frankrijk, aan te wijzen. Bij dit oogmerk kon het natuurlijk niet moeijelijk vallen, heel veel kwaads bijeen te brengen, en hetzelve in veelvuldige noten, tot vervelens toe, met de eigen woorden van Schrijvers uit onderscheiden landaard, breed uit te meten. Ieder volk, en nog meer zijne zoogenaamde beschouwers, beöordeelaars en reizende geschiedschrijvers bieden daartoe ruime gelegenheid; en het Russische, om in het oog loopende redenen, meer dan eenig ander. Doch niet zoo gemakkelijk was het, de onderscheidene, veelal strijdige, beschuldigingen tevens te staven en met elkander te doen bestaan. En te dezen opzigte komt het ons dan ook voor, dat de wonderbare

slim-

ſlimheid en ſophistiſche kunst van den Franschman naauwelijks toereikende zijn geweest om te verglimpen, dat hij inderdaad zichzelven tegenſpreekt. Zoo nietig, zoo verachtelijk, zoo verre beneden het algemeene oordeel, en toch zoo vreesſelijk! Zoo ongelukkig, zoo verkeerd in zijne voornaamſte ondernemingen, en toch gedurig toenemende in magt! Zoo vol minachting voor alles, behalve voor geboorte en adel, en toch voornamelijk door gelukzoekende vreemdelingen geleid en beſtuurd! Zoo..... Doch wij willen een einde aan deze *zoo's* maken. De Schrijver zelf zal nu reeds hebben leeren inzien, dat de Rusſiſche ſoldaten zoo verachtelijk niet zijn, en dat inzonderheid van die woeste horden, die ellendige Kozakken, ook in eenen Europiſchen oorlog, ook tegen Franſchen, nog al eenigzins partij te trekken is! Voor het overige kennen wij de ſchoonſchijnende taal der Franſche ſtaatkunde, hebben geleerd om hare ſnoeverij te lagchen, en zien meer en meer in, waartoe ze in ſtaat is, wanneer het er op aankomt, om gruwelen te ſmeden of te bewimpelen. Het is deze zelfde geest van het Buonapartisch bewind, welke in dit ſtuk heerscht, dat, bovendien, om de veelvuldige noten zoo wel, als het onbepaalde, twijfelachtige, enz. niet aangenaam leest, en ons, Hollanders, niet eenmaal de eer heeft aangedaan, van zelfs den naam, onder de grondleggers en bevorderaars der Rusſiſche beſchaving, te ſpelden, die veeleer, zoo verre als ze dan gaat, geheel van Engelſche fabrijk moet zijn.

Voor zekere lieden intusſchen, die gaarne in de contramine zijn, en het veel verder gebragt hebben dan gene filozoof, die, bewerende dat er geen gevoel beſtond, evenwel door den ſtok van het tegendeel overtuigd werd; voor deze lieden bevat het eenen ruimen voorraad van ſchitterende raiſonnementen en diep ſtaatkundige inzigten. Ja waarlijk! NAPOLEON verdient onze bewondering. Zijne overwinningen in het veld zijn welligt nog het minſte deel van zijnen roem. De Policie, die zoo vele monden ſluit, —

nog

nog meer, die ze zoo dikwijls, en soms zoo verleidelijk, tot lofspraak opent, is misschien voorbeeldeloozer.

Doch, men weet nu nagenoeg, van welken geest deze geschiedenis is; de liefhebbers, en zij, die alle dingen onderzoeken, ten einde het goede te behouden, mogen wijders zelven zien. Tot verslag of bijzonderheden ontbreekt ons de lust.

Geschiedkundig Tafereel van den Aftogt der Franschen uit Rusland. Vertaald naar het origineel, te Petersburg uitgegeven in 1812. *Te Amsterdam, bij* E. Maaskamp. 1813. *In gr.* 8*vo.* 32 *Bl. f* :-5-8

Moskow's Verbranding, door A. VON KOTZEBUE. *Te Amsterdam, bij* E. Maaskamp. 1814. *In gr.* 8*vo.* 15 *Bl. f* :-3-8

No. 1. Geen mensch, voorzeker, zal dit stuk zonder de uiterste belangstelling lezen. Hetzelve spreidt een vrij regelmatig licht over dien beslissenden veldtogt, welke bestemd was ter voltooijing, doch uitliep op aanvankelijke verijdeling, der heerschzuchtigste ontwerpen. De Franschen hebben ons van dat belangrijk tafereel slechts afgescheurde brokken voorgelegd, die met elkander en met de uitkomst onvereenigbaar genoeg waren. Wij zien hier dan veel schandelijks, veel leugenachtigs, veel onbeschrijfelijk ellendigs te gelijk ontbloot. In een en ander opzigt moge de menschelijke zwakheid ook op dit Russische berigt haren invloed hebben uitgeöefend; over het geheel draagt het, in zijne eenvoudigheid en goeden zamenhang, den stempel der waarheid. Gaarne deelden wij onzen Lezeren eene schets van het geheel mede. Doch, daar dit niet wel mogelijk is, zullen wij daar, waar de opgave des eigenlijken aftogts begint, omstreeks de helft van het geschrift, het een en ander beginnen aan te stippen.

Drie tijdperken onderscheiden zich in denzelven. Het eer-

eerste brengt hen tot *Krasnow*, na een verlies van 40,000 krijgsgevangenen, waaronder 27 generaals, schier 500 kanonnen, 31 vaandels en onmetelijke buit. Dit viel voor lang vóór de verschijning van het 25ste bulletin, waarin het eerst van terugtrekken, doch op eene wijze gesproken werd, als of daarbij meer werd gewonnen dan verloren. Men verwijst hier van tijd tot tijd op genoemde bulletins; en waarlijk, de vergelijking doet verbaasd staan over de onbeschaamde logentaal zoo wel, als de waakzaamheid der policie, die der waarheid het achterhalen van dezelve, niet slechts bij ons, maar op de naaste plaatsen, door Franschen bezet, wist te verhinderen. — Het tweede tijdperk voert tot aan en over de *Berezina*. In den aanvang van hetzelve schenen de omstandigheden gunstiger. Doch dit had geen duur. Den 13 kwam NAPOLEON aan gezegde rivier, sloeg eene brug over dezelve, en passeerde die gedurende twee dagen. Hier was een der verschrikkelijkste tooneelen. Al de Fransche corps geslagen zijnde, waren de drang en de verwarring reeds terstond zoo geweldig, dat men er allerlei dood stierf; overreden, verdrukt, verslagen, of in het water geworpen. Daarna Russische batterijen de brug en beide oevers beschietende, werd de overgang welhaast geheel onmogelijk. Een afstand van 26 mijlen, een verlies van 20,000 krijgsgevangenen, 200 kanonnen en groote buit waren de uitkomst van dit tijdperk. — Het derde brengt ons tot aan de *Niemen*, en van daar weder in het Pruissische. Nu rees de ellende eerst regt in top. Men kan zich dezelve naauwelijks verbeelden. Door honger en koude en wanhoop waren moed, levendigheid en kracht door het tegengestelde alzoo vervangen, dat, als, in den morgen van den 28sten, te *Wilna* de schrikkreet: *de Kozakken!* werd aangeheven, en de soldaten uit de huizen liepen om naar de poorten te vlugten, hun de *Joden*, oud en jong, op het lijf vielen, en geen gering getal derzelven, inzonderheid der garden, doodsloegen. En geen wonder! Den weg, dien de armé langs trok, vervulde zij met lijken, en iedere bivouak ge-

geleek den volgenden morgen naar een slagveld. Zoodra er een van afmatting nederstortede, vielen de maaten op zijn ligchaam, en trokken hem, nog eer hij dood was, naakt uit, om zich met zijne lompen te behangen. Alle huizen en schuren werden verbrand, en bij elken brandstapel lagen gansche hoopen van lijken, die, om zich te verwarmen, waren toegeschoten, en uit krachteloosheid het vuur niet weder konden ontwijken. — Vele waren reeds zoo zwak, dat zij zelfs geen hout konden aanbrengen; deze zaten dan boven op de lijken hunner makkers, digt ineengedrongen, ergens om een klein vuur, hetwelk zij nog gevonden hadden, en stierven, zoodra hetzelve uitging. Men zag hen, in eenen staat van wezenloosheid, vrijwillig in het vuur kruipen en kermend zich verbranden, in de meening van zich te verwarmen; terwijl anderen hen nakropen, om denzelfden dood te vinden. — Het resultaat van den aftogt, door alle drie de tijdperken, bedraagt ver over de 100,000 krijgsgevangenen, waaronder 50 generaals, en omtrent 990 kanonnen. En gelukkig, zoo van de 300,000 man, die het hart van Rusland waren ingerukt, 30,000 zijn te regt gekomen, om — een jaar later in Duitschland denzelfden dood des hongers, of van het zwaard, meestal te vinden! — *Zoo* wèl berekend waren de plans, zoo uitnemend de zorgen, zoo onverwinnelijk de benden en onuitputtelijk het beleid van den onwaardigen, wien de dwaasheid van vele menschen bijna goddelijke voorzienigheid toekende! Ja, eenmaal zien wij ligt den tijd geboren, die alle zijne gewaande grootheid in eene ongewone mate van verwaten stoutheid, niets ontziende laagheid, schurkerij en onmenschelijkheid, met goede krijgsbekwaamheden, maar veel meer stom geluk en gunst der omstandigheden, oplost. Ô, Dat hij, voor het oog van geheel Europa, zoo laag zinke, als hij verdient, als hij inderdaad welligt reeds gezonken is, en ten onvergetelijken afschrik verstrekke voor ieder, die, als hij, met de menschheid durft spelen en spotten! — Achter het stukje vindt men eene naamlijst der krijgsgevangen generaals.

No. 2

No. 2 is van geheel anderen aard. Het is de kreet der wrake, uit het brandende en verwoeste *Moskow* tot alle Rusfen gerigt. Warm en ftout, naar den aard der zake en des volks gefchikt, heeft het echter geene bijzondere gefchiedkundige waarde, en kan door den Hollandfchen bezitter van No. 1 zeer wel gemist worden.

Echte berigten, officieele ftukken en bulletins, bevattende de correspondentie, manifesten, proclamatiën en aanfpraken, betrekkelijk de veldtogten der geallieerde Mogendheden tegen de Franfchen in Spanje en Duitschland. Uit het Engelsch. No. I en II. Te Amfterdam, bij E. Maaskamp. *In gr.* 8vo. *Te zamen* 130 *Bl.* *f* 1-2-:

„ Zoo lang het geweld heerschte over regt en vrijheid, „ kon men alleen den toon hooren van den drijver: nu „ het juk verbroken is en de kluisters zijn geflaakt, kan „ men rondzien naar waarheid, van waar zij verkondigd „ wordt. Wij wisten niets van den krijg, dan uit de „ bulletins onzer overheerfchers: thans doen zich die der „ Engelfchen, Zweden, Duitfchers en Rusfen door ons „ hooren, en wij bieden ze ter mededeeling aan van het- „ geen hunne officieele ftukken vermelden. Zoo zal de „ waarheid zegevieren over de leugen, en de grond der „ tegenwoordige omwenteling door ieders eigen oordeel „ kunnen worden gewaardeerd. — Noch de vertaalpen, „ noch de drukpers zullen rusten, tot dat alles in volle „ daglicht is gefteld."

Met deze foort van voorrede wordt deze verzameling geopend, uit welke de ftaat van den oorlog, zoo in Spanje als Duitschland, is op te maken, van het voorjaar af tot in October l. l. toe, met behulp ook van zoodanige uitvoeriger ftaatsftukken, als het moeijelijk valt, althans in ééne courant, mede te deelen. Veel, echter, van hetgeen men hier aantreft, is thans ook reeds van el-

elders bekend. De wezenlijke toedragt der vroegste gebeurtenissen, en de gelegenheid tot een meer aaneengeschakeld overzigt, vooral met betrekking tot Spanje, mogen wel het belangrijkste voordeel van deze onderneming zijn, die ons echter — wij moeten dit bekennen — eene aangename lectuur heeft verschaft. Het volgende min bekende stuk scheen ons toe der overneminge wel waardig te zijn.

Brief van Keizer ALEXANDER *aan Mevrouw* MOREAU.

Mevrouw! Toen het rampzalig ongeluk, hetwelk den Generaal MOREAU aan mijne zijde overkwam, mij beroofde van de kundigheden en de ondervinding van dezen grooten man, voedde ik de hoop, dat men door alle mogelijke zorgvuldigheden in staat zou zijn, hem te behouden voor zijne familie en mijne vriendschap. De Voorzienigheid heeft het anders beschikt. Hij is gestorven, zoo als hij geleefd heeft; in de volle kracht van eenen sterken en standvastigen geest. Er is slechts één troost voor groote smarten des levens: de deelneming van anderen. In *Rusland*, Mevrouw, zult gij vooral deze gevoelens vinden; en indien het u voege, aldaar uw verblijf te vestigen, zoo zal ik alle middelen zoeken, om het leven te veraangenamen van eene persoon, wier troost en steun te zijn ik mij tot eenen heiligen pligt stelle. Ik bidde u, Mevrouw, daarop onherroepelijk te rekenen, mij geene omstandigheid onbekend te laten, waarin ik u van eenig nut zou kunnen zijn, en altijd onmiddellijk aan mij te schrijven. Uwe wenschen te voorkomen, zal voor mij een genoegen zijn. De vriendschap, die ik aan uwen echtgenoot had gewijd, gaat verder dan het graf, en ik bezit geen ander middel om mij daarvan te kwijten, ten minste voor een gedeelte, jegens hem, dan door hetgeen ik in staat zal zijn te doen, om het welzijn van zijne familie te verzekeren. Ontvang, Mevrouw, in uwe treurige en smartelijke omstandigheden deze betuigingen en de verzekering tevens van alle mijne genegenheden.

Töplitz, den 6den (Geteekend)
September, 1813. ALEXANDER.

Dit nog. Met uitstekend genoegen hebben wij gezien, dat de lof, voor eenigen tijd aan onzen jongen Vorst, over zijn gedrag in den Spaanschen krijg, toegezwaaid, in deze berigten, al vroeger en bij herhaling, met den meesten nadruk voorkomt. Een vrolijk uitzigt te meer op den aanbrekenden dag van volkomene verlossing.

Wandelingen van een' Ledigganger door de straten van St. Petersburg. Uit het Fransch vertaald. Te Amsterdam, bij C. Timmer. 1813. *In gr.* 8*vo.* 350 *Bl. f* 3-:-:

De Lezers van ons Tijdschrift zullen zich herinneren, verscheidene brokken uit dit aangekondigde boek in het Mengelwerk gelezen te hebben. Er is dus geen twijfel aan ons gunstig oordeel; en de gegrondheid of ongegrondheid van dat oordeel is uit de stukken zelven genoegzaam op te maken. Buiten tegenspraak is *Petersburg*, en als eene der schoonste hoofdsteden van Europa, en als de jeugdige dochter van een enkel genie, en als middelpunt van het groote, gemengde, min bekende Russische rijk en volk, een allermerkwaardigst tooneel; te merkwaardiger in een' tijd, waarin het, den grondslag der vrijheid van vele volken hebbende gelegd, aan de voltooijing van dit gebouw met edele en belangelooze geestdrift blijft werken. Ook strookt de toon, door het gansche werk heerschende, uitnemend met deze belangstelling. De Schrijver, hoewel een Franschman, zwaait bijna overal milden lof aan al het Russische, en inzonderheid aan het volkskarakter, toe, en contrasteert in dit opzigt al zeer sterk met geschriften, wat later en na veranderde omstandigheden, te *Parijs* in het licht gegeven. In de laatsten zijn de onderdanen van ALEXANDER nog altijd *les Barbares*, bij onzen Schrijver *les Français, du Nord*. Vlugheid, handigheid, getrouwheid en gedienstigheid schitteren in hun karakter, zoo als hij hetzelve schetst, zoo luis-

luisterrijk, dat wij — nog onder den druk der *Barbares du Zud* gebogen — het niet altijd durfden wagen, datgene ter vertaling uit te kiezen; wat ons wel het meest smaakte, of toescheen den Lezer te zullen behagen; welke schroomvalligheid, helaas! door de hatelijkste ondervinding maar al te zeer gewettigd werd. Inderdaad, wij vreezen, dat hij somtijds overdrijft; gelijk dit trouwens van de ingenomenheid van eenen Franschman met eenige zaak bezwaarlijk ooit anders te verwachten is. Het is echter niet *alles* lof, wat hij uitdeelt. De ongemakken, onvolkomenheden en gebreken, aan de zeden, beschaving en inrigtingen bijzonder eigen, worden niet verzwegen. De teekening van het geheel is sprekend, natuurlijk en waar; dat is te zeggen, de kenmerken der waarheid dragende. De kleuren voor de onderscheidene partijen mogen slechts wat sterk, schoon niet hard, zijn. Het heeft daardoor iets romanachtigs, of liever dichterlijks; en laat zich met te meer genoegen lezen. Met vol vertrouwen durven wij, dan, onze Lezers noodigen, zich door den gespraakzamen, Rusgezinden Franschman door de straten van het wonderbaar prachtige *Petersburg* te laten rondleiden, hem over veelvuldigheid van equipages, kostbaarheid en weelde van tafel en huishouding, en daarentegen van gebrek aan duizend gemakken, te *Parijs* en elders voor kleinen prijs te hebben, als fatsoenlijke burgerherbergen, gemeubelde kamers, kruijers, schoenpoetsers, krant-ombrengers en wat dies meer zij, benevens honderd andere wetenswaardige zaken, te hooren keuvelen. De Hollandsche vertaling, in welke zijn onderhoud is overgebragt, is ons doorgaans wél voorgekomen; schoon het zeker niet overal even gemakkelijk valt, de levendigheid van dusdanig verhaal, en de geschiktheid van het, anders armoedige, Fransch, om allerlei voorwerpen des dagelijkschen levens aan te duiden, met gelijken tred te volgen. In één woord, het boekje, gelijk het thans verschijnt, is zeer bruikbaar en aangenaam om te lezen; pronkende met een fraai vignet, dat een Petersburger ijstooneel, met de vereischte kostumen, wel wat klein, maar niet onbevallig, voorstelt.

De Kluizenaar van de Chausſée-d'Antin (een voornaam oord van Parijs,) of Opmerkingen over de Parijſche Zeden en Gebruiken, in het begin der XIXde Eeuw. Naar het Fransch, met ophelderende Aanteekeningen van den Vertaler. Te Dordrecht, bij A. Bluſſé en Zoon. 1813. *In gr. 8vo. XII en 278 Bl. f* 2-8-:

Wij hebben van dit werk reeds drie deeltjes, in het oorſpronkelijke Fransch, gunſtig aangekondigd; hetzelve als eenen *Spectator*, naar den aard van tijd en volk geſchikt, doende kennen, die bij de werken van STEELE en VAN EFFEN eene plaats verdient. Moeijelijk was het overigens, een volkomener denkbeeld van een werk te geven, uit den aard der zake zoo verſcheiden van inhoud en manier. Ja, zelfs tot ſtaaltjes waren de meeste vertoogen te lang. En om deze reden is het ons reeds aangenaam, dat de enkel Hollandſche Lezer nu in ſtaat zal zijn, ons oordeel te beproeven, en, zoo wij hopen, ons genoegen te deelen. Inderdaad, wij achten het vreemd gewas der verplantinge wel waardig, en vleijen ons, dat het genoegzame belangſtelling onder ons lezend publiek zal verwekken. De vertaling is gelukkig in handen gevallen van eenen man, die, zeer bekend te *Parijs*, ja daar op het bedoelde tijdſtip verkeerende, en van de opmerking der vreemde zeden mede zijn werk makende, niet ſlechts de waarheid der geſchetſte tafereelen beäamt, en onzen lof in zijne voorrede overneemt, maar ook verſcheidene aanmerkingen er bijvoegt, om het historieele en vooral plaatſelijke op te helderen. Misſchien is hij met het laatſte wel wat rijkelijk; doch dikwijls wekt ook dit een eigen afzonderlijk belang, daar toch *Parijs* zelve een tooneel is, werwaarts ieders oog gedurig wordt getrokken. Voor het overige zou de Vertaler, ware zijn werk niet een weinig te vroeg af geweest, er welligt nog eene en andere noot, ter ontmaskering van den, in ie-

der boek gevergden, lof voor het geweldadig Bestuur, hebben bijgevoegd, en moge zulks in het vervolg doen. Wie toch walgt van dien lof niet, en wil nog het gerammel der ketenen hooren, die *ons* ontvallen zijn? Wij, met de beoordeeling van het oorspronkelijke werk, naar mate het ons moge ter hand komen, voortgaande, zullen alsdan tot eene en andere aanmerking, hiertoe betrekkelijk, van zelve gelegenheid vinden. — Eene fraaije plaat, vertoonende den Kluizenaar voor zijne *chambre obscure*, versiert het titelblad.

Dichtstuk, ter gelegenheid van het Tweede Eeuwgetijde der Beurs van Amsterdam; door CORNELIS LOOTS, *Lid van het Hollandsch Instituut. Te Amsterdam, bij* J. Ruys. 1813. *In gr. 8vo. XXIV en 36 Bl. f* 3-:-:

Vol gedachten en aandoeningen door de lezing van het opgemelde dichtstuk, weten wij slechts niet, waarvan we het eerst zullen spreken. Het onderwerp is zoo gepast, zoo grootsch en belangrijk in elks oog, die de geschiedenis van het vaderland kent. De tijd der uitsprake van dit vers was daarentegen zoo ongunstig, zoo donker, schoon ook een enkele straal van hoop op vrede hem verhelderde; en die tijd is sedert dermate veranderd, en een zoo veel helderder licht is doorgebroken uit de zwarte wolk, die gene straal welhaast weer verduisterde. De man zelf, veel min dan onderscheidene andere vaderlandsche Dichters door bundels en uitvoerige stukken algemeen bekend, en toch zoo zeker een der allereersten onder de voortreffelijke Zangers van onzen tijd, in menigerlei opzigt zoo opmerkelijk en zoo beminnelijk. Het vers, boven al het gezegde, uitnemend geslaagd, een meesterstuk van eenvoudigheid en geregelde orde, met de schoonste poëtische vlugt en de meest mogelijke losheid vereenigd; een gedenkteeken, toereikend om teffens Beurs en LOOTS onvergetelijk te maken,

zoo lang slechts (en langer misschien) een enkele beoefenaar en kenner van Hollands aloude taal zal bestaan.

Welaan, beproeven wij ons alzoo te teugelen, dat een kort verhaal van de aanleiding, uitvoering en inhoud van zelve dat alles eenigermate inzien en gevoelen doe, wat ter zake is dienende.

In Augustus van den voorleden zomer eindigde de tweede eeuw sedert de stichting der Amsterdamsche Beurze; een gebouw, minder door pracht en sierlijkheid, dan door datgene beroemd en belangrijk, wat, van den beginne af aan, binnen zijne muren voorviel, als het verblijf namelijk en het zinnebeeld van den uitgebreiden handel, in dit land, en vooral te Amsterdam, gevestigd. Geen wonder, dat zelfs de bittere ongunst der tijden, de flaauwe hoop op vrede en hervat koopbedrijf, sommige liefhebbers van vaderland, vaderlandschen roem en handel, zoo wel als poëzij, niet belette, op eene eenigzins waardige viering van dezen verjaardag oplettend te zijn. En wien zou men ten priester voor dit feest beter kiezen dan hem, die, zelf koopman, in snipperuren en aan de rust onttogen stonden, het talent heeft ontwikkeld en volmaakt, waarmede hem de natuur zoo rijkelijk begiftigde, zonder tevens der gezelligheid een oogenblik te onttrekken, of voor haar genot en bevordering niet uitmuntend berekend te blijven; den bekenden handhaver van Hollands roem; den dienstvaardigen en even vluggen, maar vooral bekwamen man om het feest-speeltuig te hanteren? De plaats der viering was de kerk der Remonstrantsch-Gereformeerde gemeente, meermalen tot openlijke plegtigheden voor menschenliefde of beschaving gulhartig verleend, en daartoe in allen deele zeer geschikt. Hier was het, dat LOOTS, na eene gepaste inleiding in ongebonden stijl, voor eene zeer aanzienlijke schare van mans en vrouwen, het dichtstuk las, welks beloop wij nu met weinige woorden willen opgeven; het daarbij gerustelijk overlatende aan den smaak onzer lezers, om deszelfs gepastheid en waarde op den regten prijs te schatten.

Ver-

Verhef u op uw waarde, al neigt gij 't hoofd ten onder;
Steek, als 't gebergte, uw fpits door 't midden van den donder. (enz.)

Van toen zich 't eerst uw voet fpoelde in des Amftels baren,
Zijn over uwe kruin twee eeuwen heen gevaren,
Die, als het wolkgevaart', met onderfcheiden vrucht
Bezwangerd, heil en wee neerwierpen uit de lucht. (enz.)

Volgt eene aanroeping van den Geest des Handels, nimmer vijand van de Dichtkunst, (noch van verftand en befchaving in het gemeen) gelijk VAN WINTER, VOLLENHOVEN, DE MARRE en FEITAMA (maar vooral de Dichter zelf) bewijzen.

't Was niets, o Gijsbrechts ftad, dat ge eens uw vest en wallen,
Graaf Floris moord ten zoen, door vuur en zwaard zaagt vallen.(enz.)

Het was eens vorften hand, die u zoo diep deed zinken;
Maar 't was doorluchter vorst, die u te meer deed blinken, (enz.)
Uw' fmaad te niete deed met Keizerlijke hand
En kroonde u tot Vorftin te water en te land.
Voor zoo veel eer en goud werd de oude vest vergeten,
Daar zelfs de nieuwe werd tot vierwerf neergefmeten,
Niet door den ftormram, niet door 't krijgszwaard woest en dol;
Maar door uw' overvloed, die uit zijn' ringmuur zwol. (enz.)
Uw tit'len rijk van zin, meer waard dan wufte klanken,
Hebt ge aan uw koopbedrijf, hebt ge aan uw Beurs te danken.

Volgt eene keurige, dichterlijke befchrijving van de verplaatfing van den wereldhandel uit andere oorden, beurtelings, naar dit land en onder dit, om vele deugden waardig, volk. Lof van Holland om zijne grootheid, op vlijt, op trouw, op menfchenliefde en verdraagzaamheid gegrond.

Ach! 't was menschlievendheid, 't was deernis met het leed
Des ballings, die haar' muur zoo vast zich gronden deed.

Gelijk de afwisfelende faizoenen, zoo waren de toenemende heilrijke gevolgen van onzen handel, die den winter zelv' nog voedt en kweekt. De werkzaamheid van dien handel, al ftouter en ftouter ontwikkeld, ter fchatvergadering en uit-

uitwendige grootheid. Die zelfde werkzaamheid in de tentoonspreiding van weldadige, van grootsche, van schoone gewrochten, benevens allerlei overvloed en keur van weelde. Zijne magt om Koningen te stuiten en Koningen te redden. Zijn rijkdom, door vernuft en vlijt besteed, om den handel, ook van andere volken, door asfurantiën te beveiligen en gaande te houden. Deze alle worden nu beurtelings bezongen, met een zwier en kracht en overvloed van treffende schoonheden, waarvan het ons, door weinige aangevoerde voorbeelden, geenszins mogelijk is een volledig denkbeeld te geven.

't Was weinig, dat gij, 't oog van 't moederstrand ontvaren,
Beproefdet d'overtogt van de oude Britsche baren,
Dat u de flugge Noor gezien had aan zijn strand,
En Zwedens hard metaal gedwee werd voor uw hand;
Dat Fransche en Spaansche kust door u zich zag begroeten,
En wilde uw moeite en togt door vrucht en wijn verzoeten;
Dat Spanjes lamm'renwol u strekte tot een kleed,
Zijn eeuw'ge zomer u geen' winter vreezen deed. (enz.)
Ginds, of 't den trotschen Brit moge al of niet gelusten,
Schiet uw strijdhaftig kroost zijn want op Eng'lands kusten,
Vischt haring, neen vischt goud, op 's vijands weig'rend strand,
En keert daar dond'rend weer en wreekt het vaderland.

Hoe menig Godsgesticht is uit haar' wil geboren,
Hoe menig Godsgesticht gaat, als zij valt, verloren;
Wat handen gaf ze al werk, wat monden gaf ze al brood,
Wat armoe dekte zij, wat rijkdom lei' ze al bloot?

Aanschouwt de stapelplaats, waar 't Oost zijn specerijen
Kwam off'ren en de geur uitriekte aan alle zijën;
Kust, kust den grond, met hout en splinters overstort,
Waar 't trotsche zeegevaart' ineengevlochten wordt,
En afschiet in de golf en doet de baren ruischen,
En toont hoe ver 't de zee zal voor zijn' boeg doen bruischen;
Ziet, hoe 't gevaart' met zijn gedriehoekt ijz'ren blad,
Als met gehaakten klaauw, in 't hart van d'afgrond vat,
En onbewogen ligt; hoe fel door storm besprongen,
Voor stengels van een plant, door kunst te zaam gewrongen.

(Deze beſchrijving is gewis allerkeurigst; ſchoon wij twijfelen, of ze hier geheel op hare plaats zij. De ſcheepsbouw is het middel tot den handel, en komt, echter, hier onder de vruchten en gevolgen voor.)

Toen trotſche Lodewijk 't land blaakte en woest vernielde,
En meer dan één gewest reeds ſidd'rend voor hem knielde,
Was 't Amſtels Beurs, die ſtout dien ſlagboom voor hem ſloot,
En aan den dwingeland haar' heil'gen grond verbood.
Ja, alles zing' van haar, en vreemde en ingeboren,
De wereld brast nog van den ſchat uit haar trezoren:
Toen hof bij hof, door pracht, verzonken lag in nood,
En hoopte of Amſtels Beurs zich mild'lijk nog ontſloot,
Toen ſtrekte zij haar hand ſlechts in de rijke mijnen,
Die onder 't Kapitool nooit zonlicht mag beſchijnen,
ô Neen! haar handſchrift ſlechts had ze op 't papier gezet:
De goudſtroom vloeide weer, Europa was gered.

Ja, vreemd'ling! wil den lof van Amſtels Beurs verhoogen,
Uw welvaart ſteunt nog op de vastheid van haar bogen;
Ja, ruk haar zuilen om, verzwak en ſloop haar' wal,
Gij zelf ſtort met haar mee, en weent om haren val:
Wie was uw toeverlaat, als ge, op de ontrouwe baren,
Meer ſchats dan de uwe was, om winzucht heen deed varen,
En beefdet, als de orkaan dreigde uit de zwang're wolk,
Dat uw geluk en eer niet ſmoorde in 's afgronds kolk;
Wie was uw toeverlaat dan zij, bij 't woen der winden?
Waar kost ge een' trouwer borg voor uw behoud'nis vinden?
Wie nam, voor kleinen loon, de zorgen u van 't hart?
Wie heeft, in uwe plaats, orkaan en krijg getart?
't Was Amſtels Beurs. — Zij ſprak: „ontrolt, ontrolt uw zeilen,
„ ô Volken! ſiddert niet een vreemde kust te peilen;
„ 'k Wil dat ge op mijn altaar ſlechts luttel wierooks brandt,
„ Dan zeilt gij veilig heen naar 't verst gelegen ſtrand:
„ De winst is 't deel van u, de ſcha' mag mij ſlechts deren,
„ Gij, ſlaapt gerust, — ik waak, en zal 't gevaar braveren;
„ De zee kan zoo veel ſchats niet zwelgen *in haar keel*,
„ Of mijn ondoofb're vlijt verſchaft mij eens zoo veel."

(Op kleinigheden te vitten, en alles als het speldsen uit te pluizen, ten einde zoo schoon eene schilderij in de schaduw, of een min gunstig licht, te plaatsen, ware de onedelmoedigheid zelve. De onderstreepte woorden, echter, stieten ons min of meer. Immers, zij zijn voor den zin overtollig, op zichzelven misschien niet juist, en, naar het ons voorkomt, met eene kleine verandering ligt te mijden. Men zwelgt slechts op eenerlei wijze, en niet *in* de keel; doch schrijf: *sling'ren door de keel*, en het beeld moge iets stouter schijnen, de uitdrukking is gewis juister. — Ook de punctuatie, schoon geenszins veronachtzaamd, komt ons niet altijd de regte voor. Er wordt b. v. te weinig gebruik van het punctum, maar vooral te veel van de colon of duo puncta gemaakt. De laatste moet, meenen wij, schaars gebruikt worden; b. v. voor het redegevend woordje *want*, of wanneer een zin in den zin, achter een *hij sprak*, *hij schreef*, enz. voorkomt.)

Uit den slotzang:

Ja! al dooft ge een wijl uw stralen,
  Beurs en kroon van de Amstelstad!
Op uw' feestdag moest gij pralen,
Daar nog wilde uw kroost verhalen,
  Wat al glans gij eens bezat.

Of, wat kindren zouden 't heeten,
  Die, als moeders feest verjaart,
Om hare armoe haar vergeten;
Van haar' naamdag naauw'lijks weten? —
  Kind'ren wis van deugd ontaard. (enz.)

Voegen thans ons hart geen zangen,
  Hoog op vreugdetoon gezet,
Ernst moet thans (dan) die vreugd vervangen,
En, bij 't hijgende verlangen,
  Wordt het jubellied, gebed.

Hij,

Hij, die, boven wereldwing'ren,
Door zijn' adem dwingt hun lot,
Sture u heen door 't hobb'lend sling'ren,
Hij, die de aard draagt aan zijn ving'ren!
Onze helper, onze God!

Dus hebben wij ons best gedaan, om den lezer eenig denkbeeld van het algemeen beloop en de bijzondere schoonheden te geven, in dit vers vervat. Althans het laatste kan niet geheel mislukt zijn: want er is geene halve bladzijde in het gansche stuk, die niet hare voortreffelijkheid en geurige bloemen bezit. Wij konden hier niet mistasten. Intusschen straalt misschien niet zoo klaar in het oog, als wij gaarne hadden doen zien, de wijsheid en kunst, met welke zich de Dichter naar den tijd geschikt, en toch geenszins geplooid heeft. Thans opgesteld, kon het naauwelijks meer waarheid, wezenlijke kracht en duurzame waarde bezitten.

De aanteekeningen, ter opheldering van eene en andere plaats, konden uitvoeriger en veelvuldiger geweest zijn. Intusschen zijn ze voor den min bekenden met de geschiedenis noch overtollig, noch onbelangrijk. Dank hebbe dus de Heer HOLTROP voor dezelve, gelijk voor zijne oplettendheid en ijver, aan welke wij grootendeels dit feeststuk te danken hebben.

Drie fraaije plaatjes — een titelprent, een vignet aan het slot, en het portret van den Dichter — strekken het boekje tot geen gering sieraad. Het eerste is eene zinnebeeldige uitdrukking van het voorname onderwerp, in het algemeen beschouwd — Amsterdam, naast zich hebbende den handel en de godsvrucht, voor hare voeten de vier werelddeelen, elk zijne gaven aanbiedende. Het andere, ook van VINKELES, vertoont de beurs van binnen, van allerlei landaard wemelende. Het derde, van A. DE LELIE, is zoo wél uitgevoerd als treffend ten aanzien der gelijkenis. Slechts een weinig gespannen is het gelaat, en daardoor minder behagelijk, op een eenvoudig, rond en vrolijk karakter duidende, dan het oorspronkelijke.

Met

Met genoegen zien wij de lijst van inteekenaren, in ſpijt van den hoogen prijs van het werkje, zoo aanzienlijk. Strekt dezelve den goeden ſmaak der kooplieden, of den verſtandig vaderlandſchen geest der lieden van ſmaak, meer tot eere? Hoe het zij, bloeije handel en genie van nu af aan even welig! Ontbreke het noch aan geld om te koopen, noch aan zucht om te lezen; noch aan blijde ſtoffe, noch aan bemoedigend vertier voor den Dichter! En zij de vervulling uwer beden, de herhaalde verwezenlijking uwer tafereelen, het zoetſte loon voor uw hart, edele, vaderlandſche, grootſche Zanger!

Verzameling van Hydrographiſche en Topographiſche Waarnemingen in Holland. Door den Oud-Minister van Oorlog, en Generaal, C. R. T. KRAYENHOFF, thans *Gouverneur der Stad Amſterdam, Commandant van de eerſte territoriale Diviſie, enz. enz. Met Kaarten en Tafelen. Te Amſterdam, bij* Doorman en Comp. 1813. *In gr. 8vo. XX, 341 Bl. f 6-10-?*

Daar wij, door eene toevallige gelegenheid, het voorregt hadden, de afgedrukte bladen van het hier aangekondigde werk, waarvan wij het ons tot eenen pligt rekenen, om onzen Landgenooten zoo ſpoedig mogelijk een getrouw en beknopt verſlag mede te deelen, vroeger, dan de uitgave van hetzelve, magtig te worden, vinden wij ons reeds in ſtaat geſteld, om, behoudens alle welvoegelijkheid, ten aanzien van Schrijvers en geſchriften in acht te nemen, al terſtond na de aankondiging der uitgave, aan ons verlangen te voldoen, van namelijk ten ſpoedigſte de ware beminnaars van het geluk en welzijn hunnes Vaderlands op een geſchrift, oorſpronkelijk en eenig in zijne ſoort, opmerkzaam te maken en deszelfs lezing en beöefening aan te bevelen, als behelzende de voldoende gegevens en de ware gronden ter herſtelling van het verzuimde, ter verbetering van hetgene men eertijds, in den geheelen omvang onzes Rivierſtaats, verkeerd begrepen had, en ter daarſtelling eindelijk van die wiskundig zeker berekende hulpmiddelen, welke zouden kunnen worden in het werk geſteld, om ten minſte onzen

zen vaderlandfchen grond van de zoo dikwijls twijfelachtige kans eener gedeeltelijke vernietiging te bevrijden.

Dit werk bevat geene theoretifche gronden van Waterloopkunde, geene algemeene, oppervlakkig fchoonfchijnende, doch in den grond der zake niets afdoende redeneringen, in zulk eene belangrijke zaak, als die van onzen Rivierftaat is, gevaarlijker dan het fcherpfnijdend mes in de hand van het onbedreven en van gevaar onbewust wichtje: neen! het behelst waarnemingen, en echter geene, hier en daar in het werk gefteld, hoedanige flechts ter aanvulling van een geheel zouden kunnen ftrekken; maar eene volledige verzameling van zoodanige waarnemingen en gegevens, als welke ons een volkomen, klaar en geheel zinnelijk tafereel voor oogen ftelt van den natuurlijken toeftand en de verfchijnfelen onzer groote rivieren, in verband met den geheelen waterboezem van Holland en hare vereeniging met de zee genomen, beginnende van Duitschlands grenzen, waar zij het ontbonden ijs en de gefmolten fneeuw der Zwitferfche Alpen met de onmetelijke ijsvelden van het ganfche Rijngebied, over hare beddingen, met het verfchrikkelijkst geweld, afvoeren, tot aan de plaats, waar het geweld van hare wateren, langs onze groote zeeftroomen, in de Noordzee vernietigd wordt.

Bijaldien de bekende bekwaamheden eens Schrijvers het Algemeen reeds een gunftig denkbeeld van eenige aangekondigde vrucht zijnes arbeids doen opvatten, zou reeds de naam des Generaals, *als* geleerde Natuurkenner, en, hier inzonderheid, als bedreven en behendig waarnemer, eene voldoende aanbeveling zijn; maar wij, die ons vleijen in ftaat te zijn dit werk te beoordeelen en deszelfs onfchatbaar nut tot in de bijzonderheden te gevoelen, zouden den pligt eens berigtgevers te buiten gaan, indien wij de waarde van dit werk naar des Schrijvers erkende verdienfte wilden afmeten; daar wij, in dit geval, eene vleijende lofspraak op den Schrijver, en geenszins een onpartijdig verflag van zijnen arbeid, hoedanig men alleen van ons verwachten mag, zouden mededeelen.

Al konde men zich op eene volkomen wiskundige theorie der Waterloop- en Rivier-kunde beroemen, hetgeen echter nog verre af is, en hoedanige theorie, wegens de menigvuldigheid der verfchillende zamenwerkende, en in maat en hoegrootheid onbekend zijnde natuurkrachten, waarfchijnlijk nimmer van voren

gen zal op te maken zijn; dan toch, echter, zou deze meer volkomen beschouwende kennis op den toestand van eenig Land en op deszelfs stroom- en rivier-gebied van geen het minste gebruik kunnen zijn; bijaldien in deze toepassing de ligging van den grond, met betrekking tot de rivierbeddingen; de ligging van de laatste, met betrekking tot het natuurlijk waterpasvlak; de verschillende profielen, (doorsnijdingen) de snelheden en vermogens (capaciteiten) van deze laatsten, voor de onderscheidene riviertakken; de verdeeling van de hoeveelheden des afgevoerden waters op elken van dezelve; de onmerkbaar langzame verandering van stroom en bedding; de verzanding en uitschuring, de verlandingen, opstoppingen en nadeelige opslibbingen, door deze laatste veroorzaakt, enz.; als zoo vele wiskundige gegevens, niet vooraf als volkomen bekend mogten onderfteld en met vertrouwen aangenomen worden; daar men, zonder deze kennis, zelfs met de beste grondregels, gevaar zou loopen, dat ontembare natuurkrachten zich tegen onzen wil zouden verzetten, zonder dat het meer in onze magt zou staan, om de vernielende gevolgen eener verkeerd berekende uitkomst af te weren.

Deze gegevens nu bestonden nimmer, noch in die volledigheid, noch in die strikte naauwkeurigheid, in welke de Generaal KRAYENHOFF ons dezelve thans aanbiedt: zijne verzameling van waarnemingen bestaat uit twee voorname hoofddeelen, waarvan het eerste de Hydrographische en het tweede de Topographische waarnemingen behelst. Verledigen wij ons, om den Lezer met het schoone en gewigtige van elk dezer bekend te maken.

De veertien eerste afdeelingen van het eerste gedeelte des verzameling bevatten den stand der nulpunten, of het begin der verdeeling van de peilschalen, met betrekking tot het nulpunt van de Amsterdamsche stads peilschaal, welke, als het beste en het algemeenste bekend en het naast aan het middelbare waterpas van de zee komende, door den Generaal, met veel juistheid en oordeel, als het geschiktste punt van vergelijking is aangenomen. De standen van de nulpunten der peilschalen langs den *Rijn*, de *Lek* en *Maas*, van *Emmerik* tot *den Briel*, worden in de eerste; die van de nulpunten der peilschalen langs de rivieren, den *Rijn*, de *Waal*, de *Merwede* en den zoogenaamden *Noord*, van *Emmerik* tot aan derzelver vereeniging met

met de *Lek* en de *Maas*, beneden het dorp *Krimpen*, in de derde; die van de nulpunten der peilschalen, langs de Boven- of *Brabandsche Maas*, van de stad *Grave* tot aan hare vereeniging met de *Waal* of *Merwede*, bij het fort *Loevenstein*, in de vijfde; die van de nulpunten der peilschalen langs den *Gelderschen IJssel*, van zijnen bovenmond bij *Westervoort* tot aan zijne uitwatering in de *Zuiderzee*, in de zevende afdeeling, op de naauwkeurigste wijze, niet slechts in Rijnlandsche voeten, duimen, liniën en gedeelten van dien opgegeven; maar tevens ook met de afstanden dezer peilschalen, genomen, niet in eene regte lijn, maar langs den stroomdraad, uitgedrukt in Rijnlandsche roeden. Aan niet minder dan zeven-en-zestig zulke peilschalen, welker plaatsing en merkwaardige bijzonderheden in de eerste ko om der tafelswijze voordragt omschreven zijn, kan de stand van het oppervlak der rivieren worden waargenomen; gelijk dan ook inderdaad, sedert den jare 1782 tot heden toe, de stand van het oppervlak der rivieren op last van het Gouvernement is waargenomen geworden. Is nu die voordragt naauwkeurig, (en dat zij daarvoor kan gehouden worden, zullen wij straks bewijzen) dan kan de minstkundige, naar deze opgave, zichzelven eene figuur ontwerpen, in welke het horizontale of waterpasvlak, door het nulpunt van de Amsterdamsche peilschaal gaande, met de afhellende kromme lijn, door de nulpunten dezer verschillende peilschalen getrokken, vergeleken wordt, en zich door zulk eene figuur intuitievelijk het trapswijze verval onzer rivieren voorstellen; ja hij kan meer doen! de Generaal, niet vergenoegd met ons dit groot gegeven onzes Rivierstaats mede te deelen, heeft ons uit zijne naauwkeurige waarnemingen medegedeeld, op welk eene hoogte boven het Amsterdamsche peil zich, ter plaatse dezer peilschalen, de kruinen der dijken en waterkeeringen, zoo wel aan den regter als linker oever, verheffen; waardoor de liefhebber van zijn Vaderland in staat gesteld wordt, om, uit de dagelijksche berigten, vooral in den winter, en ten tijde van vrees voor overstroomingen, door deze opgegevene riviershoogte, op deze teekening te brengen, niet slechts den stand van het oppervlak des waters in onze rivieren, maar tevens ook het meer- of minder gevaar, dat zij dreigen, zich zinnelijk met eene wiskundige juistheid voor te stellen; al hetwelk hem verder ruime gelegenheid geeft, om, zoo wel uit hetgene de Generaal ons

wijders medegedeelt, als uit de dagelijksche berigten en waarnemingen van volgende tijden, met den omloop en de bijzonderheden onzer rivierverschijnselen bekend te worden.

Dan, de Generaal heeft geoordeeld, het bij dezen, in zichzelven reeds tot dat einde genoegzamen, schat van gegevens niet te moeten laten berusten: de onderscheidene, meest door hemzelven in het werk gestelde, waterpassingen, sedert den jare 1797 ten einde gebragt, hebben hem gelegenheid gegeven, om niet slechts reeds bestaande verkenmerken, maar ook zelfs een groot aantal hakkelbouten en andere verkenmerken, hoedanige wij er driehonderd-acht-en-dertig geteld hebben, almede met het nulpunt van de Amsterdamsche peilschaal te vergelijken: deze zijn in de tweede, vierde, zesde, achtste, negende, tiende, elfde, twaalfde, dertiende en veertiende afdeelingen en derzelver bijlagen voorgedragen; en daar deze moeten beschouwd worden, als eene bepaling van punten, tusschen de voorname peilschalen gelegen, wordt door dezelve het verval of liever de kromme lijn van het oppervlak der rivieren nog zoo veel te naauwkeuriger bepaald; terwijl door deze verkenmerken, opgerigt op plaatsen, rivierspranken, griften en langs de Zuiderzee, alwaar dezelve nimmer te voren bestaan hadden, het geheel van den staat onzes waterboezems met zulk eene volledigheid wordt voor oogen gesteld, dat men voorzeker in dit opzigt niets meer verlangen kan.

Even gelijk de voorname peilschalen, worden opgenoemde hakkelbouten en verkenmerken beknoptelijk, doch tevens zoo omstandig beschreven, dat men, aan de plaats, waar zij gesteld zijn, zelve komende, dezelve volkomen herkennen kan; de Generaal heeft dus aan elk, op die aangewezene plaatsen woonachtig, (en hiertoe wordt geen de minste kunde vereischt) de gelegenheid gegeven, om, indien hij zich daartoe vinde opgewekt, (en wie, die geen egoïst, maar een waar beminnaar van zijn Vaderland is, zal daartoe geen lust hebben?) de waarnemingen, strekkende tot nog vollediger kennis onzer rivieren, te helpen vermenigvuldigen: met één woord, in dit schoon geheel wordt, in dit opzigt, alles gevonden, wat men verlangen kan. Mogt nu de opgewektheid tot het doen van waarnemingen aan den uitgestrekten arbeid des Generaals beäntwoorden, dan zou weldra de kennis van onzen Rivierstaat onder de volmaakt naauwkeurige der menschelijke kundigheden kunnen geteld worden!

Maar

Maar welke zekerheid hebben wij nu, dat deze opgaven of tafels juist en naauwkeurig zijn? Buiten twijfel hangt de waarde van dit gedeelte van den arbeid des Generaals af van het vertrouwen, dat men in hetzelve stellen mag; en, bijaldien deswege eenige twijfel mogt ontstaan, moeten wij in het algemeen doen opmerken, dat de twijfelaars wel altijd de naauwkeurigheid van elke verzameling van waarnemingen zouden mogen verdenken. Inderdaad, wanneer geene zamenhangende waarnemingen zijn in het werk gesteld, wanneer de eene de andere niet kan bevestigen, dan kunnen er, daar toch het dwalen menschelijk is, in die waarnemingen, of in derzelver opgave, misslagen plaats hebben, en het vertrouwen, dat men op dezelve stellen mag, is, in dit geval, eenigzins evenredig aan des waarnemers erkende bekwaamheid en goede trouw. Dan, dit is hier het geval niet. Offchoon die bekende bekwaamheid en goede trouw, in een tegengesteld geval, alles zouden afdoen, hebben deze waarnemingen in zichzelven het kenmerk van waarheid en naauwkeurigheid. Zij zijn alle gegrond op waterpasfingen, meest (immers de voornaamste en gewigtigste) door den Generaal zelven uitgevoerd, met het werktuig van RAMSDEN, dat, zoo als wij zelve gezien en ondervonden hebben, in naauwkeurigheid alle anderen, waarvan men in vroeger tijd gebruik maakte, verre overtreft. „ Alle die waterpasfingen" (zegt de Generaal in zijn voorberigt) „ zijn door dwars- of kruis-water„ pasfingen, van afstand tot afstand, van de eene rivier tot „ de andere, nader onderzocht, terwijl nergens in de uitkom„ sten een merkbaar verschil ontdekt is;" en meer dan eenmaal zijn wij in de gelegenheid geweest, de groote waterpasfingen, door Z. E. langs onze groote rivieren verrigt, met derzelver verificatiën en kruis-waterpasfingen, te zien, en ons te verwonderen over de naauwkeurige sluiting van de laatste uitkomsten. Door deze menigvuldige waterpasfingen, was nu de Generaal in staat, om de nulpunten der peilschalen, de hakkelbouten en andere verkenmerken, met het nulpunt van de Amsterdamsche peilschaal te vergelijken, waaruit dan de naauwkeurigheid van alle deze opgaven tevens met de gevolgen, die men er uit kan afleiden, voor den Lezer (naar ons inzien ten minste) volkomen gewaarborgd is; en is dit zoo, welk een schat van kennis is, door deze onvermoeide werkzaamheid, niet aan den dag gebragt! Te voren waren de nulpunten der peilschalen slechts ten

ruwste en zeer onnauwkeurig bekend; men was buiten het bijzijn van de kennis van den vergelijkenden toestand onzer rivieren; de waarnemingen, federt 1782 in het werk gesteld, mogen den stand van het water aan elke peilschaal leeren kennen, maar geene zekere, geene belangrijke gevolgen voor de kennis van onzen waterstaat konden daaruit worden afgeleid; die geheele verzameling was zonder ziel en leven, en verkrijgt nu, daar zij door des Schrijvers arbeid eerst bruikbaar geworden is, een wezenlijk en onschatbaar nut.

In de vijftiende afdeeling geeft ons de Generaal den stand van het oppervlak van het water in de rivieren van Holland, betrekkelijk het Amsterdamsche peil, voor den dag van den 26 Augustus 1812, en wordt daarenboven die stand des oppervlaks door twee duidelijke en fraai gegraveerde figuren voor oogen gesteld; waarbij gevoegd is eene tafel van het maximum en minimum met het gemiddeld verval der rivieren de *Waal* en den *Rijn*, tusschen de jaren 1782 en 1810, benevens tafelen van vergelijking tusschen den stand der *Waal* en *Merwede*, den *Rijn* en de *Lek* onder dezelfde middaglijnen, en op gelijke afstanden van het punt van separatie; gevende de Generaal, door de bijgevoegde aanmerkingen op deze tafels, den beoefenaren een weluitgewerkt voorbeeld, hoe men de uitkomsten der waarnemingen in eene figuur brengen, en uit dezelve, ten aanzien van den staat en de natuurlijke gesteldheid der rivieren, wezenlijke en afdoende gevolgen kan afleiden.

Dit alles, hoe naauwkeurig en volledig opgegeven, zou slechts een onvolkomen tafereel opleveren, indien de Heer KRAYENHOFF ons niets aangaande het vermogen (*capaciteit*) onzer rivieren had leeren kennen. In eene afzonderlijke rubriek der laatste afdeeling, welke, hoe kort, echter vele theoretische en practische zaken beheist, geeft Z. E. een naauwkeurig verslag van de betere en min omslagtige, dan de tot hier gebezigde, handelwijzen, welke door hem zijn in het werk gesteld, om, gedurende de drie laatst afgeloopene zomer-getijden, dit vermogen met de uiterste naauwkeurigheid te bepalen. De beschrijving van eenen nieuwen, door hem uitgedachten, stroommeter, die, door deszelfs min zamengestelden toestel, gelegenheid geeft, om, met weinig moeite, de proefnemingen te herhalen en te vermenigvuldigen, benevens de opgave van alle de bijkomende hulpmiddelen, met klaarheid en juistheid ontvouwd,

het-

stellen den Lezer in staat, om over de naauwkeurigheid der uitkomsten te oordeelen; welke naauwkeurigheid bovendien, door de vergelijking van de verkregene uitkomsten der capaciteiten van verschillende profielen, over welke de capaciteit van een grooter profiel verdeeld is, volkomen bevestigd wordt. Daar de Generaal in het berekenen zijner waarnemingen op de vermogens der profielen van de formule van PRONY gebruik maakt, vindt de beschouwer in dit beknopte gedeelte belangrijke wenken gegeven, geschikt, om eenmaal door empyrische formulen het beschouwend gedeelte der Rivierkunde tot wiskundig zekere regels te brengen.

De Schrijver besluit eindelijk dit eerste gedeelte van zijnen arbeid: 1°. met de tafelen van het hoogste, laagste en gemiddelde water voor elke maand, van den 1 Januarij 1782 tot den 31 December 1810, overgenomen uit de tafelen, welke, gedurende dit tijdvak, op last van het Gouvernement, aan de peilschalen te *Keulen*, *Emmerik*, *Pannerden*, *Arnhem*, *Vianen*, *Nijmegen*, *Gorcum*, *Doesburg*, *Zutphen* en *Grave*, uit dagelijksche waarnemingen zijn opgemaakt en in druk gegeven; doch waarvan slechts weinige afdrukken meer aanwezig zijn; eindigende 2°. deze opgave achtervolgd door eene korte aanteekening der merkwaardige gebeurtenissen ten aanzien van den staat der hoofd-rivieren in Holland, gedurende een tijdsverloop van negen-en-twintig jaren, en afgeleide uit deze authentieke tafelen getrokken.

Dit laatste gedeelte van het eerste deel dezes werks bevat alzoo, in een kort bestek, de natuurlijke geschiedenis van onzen vaderlandschen Rivierstaat, gedurende bijna dertig jaren. Ongemeen is hierdoor dit werk verfraaid; terwijl, aan den anderen kant, die geheele verzameling van waarnemingen door des Generaals eigen werk eene waarde verkrijgt, welke zij, bij gebrek aan de mogelijkheid om dezelve onderling te vergelijken, nooit te voren gehad had. De werkzame Schrijver heeft dus, onzes oordeels, zijn oogmerk meesterlijk vervuld: door zijne eigene waarnemingen heeft hij ons de natuurlijke ligging van de beddingen onzer rivieren wiskundig afgeteekend, en hierdoor waarnemingen, vóór het tijdpunt zijner werkzaamheden aangevangen, voor de toekomst vruchtbaar gemaakt, en alzoo voor beschouwende en werkdadige beoefenaars het pad afgebakend, dat zij, ter verkrijging van hoogere kundigheden, welke alleen in de waarneming te vinden zijn, betreden moeten.

Het

Het tweede gedeelte der verzamelinge bevat de Topographische waarnemingen, bestaande eigenlijk in de opgave van de uitkomsten der Hollandsche driehoeksopneming, met welker uitvoering onze Landgenooten niet geheel onbekend kunnen zijn. Dit groote en omslagtige werk, door den Generaal in 1799 begonnen en in 1812 voleind, bevat, in honderd-drieën-zestig groote en ontelbare kleine driehoeken, de volkomene opmeting van ons Vaderland, met zoo veel zorg, arbeid en vlijt voortgezet en volbragt, dat het de volkomene goedkeuring van het Fransche Instituut heeft mogen wegdragen, zonder dat hetzelve zich eenige aanmerkingen op dit werk heeft kunnen veroorloven. De hoeken en de zijden der hoofd-driehoeken, met de azimuths der hoofdpunten, op den horizon van elk punt genomen, benevens de lengte en breedte van deze hoofdpunten, worden in dit tweede gedeelte in tafels opgegeven; waardoor zij, die zich in het vervolg met metingen moeten bezig houden, hierin zoo vele verschillende grondlijnen en standpunten bezitten, waarmede zij hunne metingen kunnen vergelijken, verbeteren, en in vele gevallen bekorten; in welk opzigt dan ook, daar men ter volmaking der Rivierkunde met gedurige metingen te doen heeft, dit korte uittreksel uit dien grooten arbeid als eene nadere volmaking van des Schrijvers doel te beschouwen is.

Daar voorzeker het uitvoeriger verslag der geodesische waarnemingen en derzelver berekening, met de uitkomsten van dien reuzen-arbeid, eerlang te verwachten is, zullen wij ons thans onthouden van eene breedvoerige uitweiding over de voortreffelijkheid van dit werk, hetwelk aan de lage verachters van Hollands roem in het vak der wetenschappen zal doen kennen, dat de nakomelingen van SNELLIUS diens roem zijn waardig gebleven, en dat ook, in de ongunstigste omstandigheden en het drukkende der vreemde overheersching, de wetenschappen onder ons zijn blijven bloeijen.

Wij eindigen hier ons verslag, en hopen genoeg gezegd te hebben, om de waarde van dit stuk eenigzins te doen kennen en aan te prijzen. Mogten nu de vele projecten-makers en half-geleerden, die ligtelijk den onkundigen een hoog denkbeeld van hunne ingebeelde kunde weten in te boezemen; (en mogt die kwakzalverij nimmer gestrekt hebben, om wel ontworpen plans tegen te werken!) zich in dit werk spiegelen,

om

om de nietigheid van hunne gewaande kennis daarin te ontdekken, en uit hetzelve te leeren, wat goed en nuttig zij! Voorzeker zullen de aanzienlijken des Lands, in posten van Bestuur geplaatst, door des Generaals arbeid voorgelicht, in hun oordeel niet meer door zulke roekelooze projecten-makers geslingerd, met zoo veel te krachtiger eigen overtuiging de uitkomsten van elk voorgesteld plan ter verbetering van onzen Rivierstaat kunnen beöordeelen; en, zoo dit werk ook dat groote oogmerk bereiken kan, hoe veel verpligting zal het tegenwoordig en toekomend geslacht aan den Schrijver niet verschuldigd zijn! Mogt het loon van zijnen nuttigen arbeid dit zijn, dat herleving van vrede en voorspoed in ons herboren Vaderland ruime gelegenheid geve, dat Z. E. het nog beleven moge, dat dit zijn kostbaar geschenk den grondslag legge tot eene zoo hoognoodige verbetering van onzen Rivierstaat, en tot behoud van dien grond, welke, zoo als men uit dit werk leeren kan, door den verergerden toestand onzer rivieren, zoo menigmaal met eenen geheelen ondergang bedreigd wordt!

Mijne Verantwoording aan het Volk van Nederland, wegens de zoo veel geruchts gemaakt hebbende, zoogenaamde Zamenzwering in Februarij 1813, *voorgevallen binnen Amsterdam. Door* B. A. FALLEE, *Medebeschuldigde in deze zaak. Te Amsterdam, bij* C. Timmer. 1813. *In gr.* 8*vo.* 28 *Bl. f* :-6-:

Echt Verslag van de Gebeur(t)enissen binnen de Stad Amsterdam voorgevallen van 24 *November tot* 3 *December* 1813. *mitsgaders van de gruwelijke plunderingen en wreedheden door de Franschen gepleegt(d) binnen de Stad Woerden,* 24 *Nov. deszelven jaars, vervat in twee Missives, geschreven aan een Vriend door* CORNELIS VAN DER AA. *No. II. Te Amsterdam, bij* J. Ruys. 1813. *In gr.* 8*vo.* 48 *Bl. f* :-8-:

No. I. Schoon tot het gansche volk van Nederland gerigt, zal de belangstelling in dit stukje zich toch wel meest tot Amsterdam en omliggende steden en plaatsen bepalen. Meer verwijderd, weet men waarschijnlijk van de zaak, waarover de Heer

FALLEE zich verantwoordt, weinig af. Zij is deze. Onder hen, die, van wege de opgemelde zamenzwering, gegrepen en te regt gesteld werden, was ook hij. Daarna volkomen vrijgesproken, viel het vermoeden van verraad des complots te eerder op hem, omdat hij, als Vredeöfficier, metderdaad in naauwe verbindtenis met de Fransche Politie stond. Volgens deze verantwoording, daarentegen, was hij wel met den voornamen aanvoerder, A. MAAS, gemeenzaam bekend, en, gelijk naderhand bleek, door dezen bestemd, om, na volbragte omwenteling, aan het hoofd der Politie geplaatst te worden, doch door hem in het geheim der zamenzwering nimmer ingewijd. Eerst nadat een paar gardes soldés, op losſen voet tot ondersteuning van het voornemen aangezocht, hiervan aanklagte hadden gedaan, vervoegde zich MAAS bij de vrouw van FALLEE, met verzoek haren man te melden, dat er een ontwerp bestond om den Lombard in brand te steken tot een sein voor een algemeen oproer, opdat FALLEE daarvan terstond berigt gave aan den Directeur. De vrouw voldeed aan het verzoek; FALLEE besloot schoorvoetende, de zaak, schoon niet den aanbrenger, te melden, en geraakte zelf te meer in verdenking, daar MAAS onvoorzigtiglijk had verklaard, de zaak in persoon aan FALLEE te hebben bekend gemaakt, strijdig met het berigt van dezen, die enkel van een briefje van zijne vrouw had gesproken.

Wat het voldoende dezer verantwoording betreft, zij schijnt ons toe bijkans zoo verre te reiken, als zij uit den aard der zake kan. De betrokkenen in de zaak, voor zoo verre zij leven en hier zijn, wederroepen hun vroeger vermoeden van zijne schuld, ten deele bij ingevoegde verklaring. MAAS is dood, en de papieren, in welke hij zijne medepligtigen opgeeft, waarschijnlijk niet meer voorhanden. Wil men nu op meeningen en vooronderstellingen afgaan, en zeggen, b. v., dat het onwaarschijnlijk is, dat MAAS en FALLEE, hartelijk en vertrouwend over den toestand des vaderlands te spreken gewoon, elkander zoo iets niet zouden hebben medegedeeld, enz. enz., zoo gaat men, onzes bedunkens, op veel te losſen grond te werk. En waarlijk, er was geen verraad noodig, om een ontwerp, dat in allen opzigte zoo onberaden en kwalijk beleid schijnt te zijn geweest, te doen afſpringen en ongelukkig uitloopen.

Evenwel, daar wij, met den Heer FALLEE niet bekend, geenszins behooren tot de zoodanigen, die zich onverschillig betoonen, om te weten, of er een eerlijk man meer of minder in

in de wereld is, willen wij niet ontveinzen, (en de menschlievendheid zelve dringt ons, hem dit te kennen te geven) dat wij eenige meerdere ontwikkeling verlangd hadden van de waarschijnlijke motiven, welke den Heer MAAS genoopt mogen hebben de zaak aan te geven: wij kennen de wet te dien aanzien volkomen, doch vinden daarin geene genoegzame oplossing voor het gedrag van MAAS. Ook wenschten wij, om dezelfde reden, wel een beter bewijs te zien, dat het briefje in questie wezenlijk in der tijd door Mejufvrouw FALLEE geschreven is, en niet nu ex post facto is opgesteld. — Voor het overige wenschen wij regt hartelijk, dat de Heer FALLEE, schoon heftig uitvarende tegen den laster, die hem vervolgt, in allen gevalle zichzelven mag kunnen troosten met zijnen aangenomen grondregel: „dat hij alleen, die braaf en deugdzaam handelt, kan gelasterd worden; daar hij, die slecht handelt, zichzelven lastert."

Dan, wij ontmoeteden eenen bijzonderen trek, die der medodeelinge waardig is. De ongelukkige MAAS bleef standvastig weigeren het plan en de deelgenooten te ontdekken, tot dat een Commisfaris van Politie, ~~zijn gewaande vriend~~, hem, onder omhelzing en broederkus, bezwoer, zijn hart voor hem uit te storten, met de plegtigste verzekering, op het woord van eer, dat dit zijn persoon volkomen zou beveiligen! Wie is deze Judas? Hij wordt niet genoemd. Zou hij een Hollander, en nog onder ons, kunnen zijn? Dat hij dan openlijk het schandmerk ontvange, dat hem voor altijd buiten de gelegenheid stelt, om zoo verraderlijk eene rol, welligt tegen zijn vaderland en meest toegejuichten Vorst, te spelen! —

No. 2. Van de twee vorige brieven moesten wij reeds zeggen, dat de een meestal aanvulling en teregtwijzing op den ander was. En nu ontvangen wij er wederom twee, van welke echter de laatste alleen *Woerden* betreft. Waarlijk, het Publiek is wel geduldig, van zich deze opgewarmde en aangelengde soep des Heeren VAN DER AA telkens weer in de maag te laten duwen! De man heeft een aantal boekdeelen *geschiedenis* geschreven; en elk, die niets meer wist, moest dus, even als wij, naar het eerste stuk dezer berigten met zekere gretigheid haken. Dan, hoe is het mogelijk, als geschiedschrijver ook maar een oogenblik te bestaan, met zoo weinig bondigheid en beknoptheid van stijl, met zoo weinig begrip van volledigheid,

orde en klaarheid des verhaals, en zoo weinig bezadigd, onderscheidend en onpartijdig oordeel? Schandelijk indedaad, ja oproerig, is het slot des tweeden briefs. Hoe! daar mannen van verschillende, vroegere, denkwijze in het staatkundige de handen ineen slaan; om de gezegende omwenteling te bespoedigen; daar de teruggeroepen Vorst van de eene zijde vergiffenis en vergetelheid verkondigt, van de andere zijde wegsmelt van aandoening over de herleefde eensgezindheid; daar het deze eendragt is, voor welke, als de vrucht der gregtigheid na lange zware tuchtiging, de tempels en de godvruchtige harten weergalmen; — daar waagt het een...... CORNELIS VAN DER AA, allerlei denkbeelden, geheel verschillende ondeugden en zwakheden onder elkander te mengen, om de eene, niet meer bestaande partij, om een groot, aanzienlijk en veelal achtenswaardig deel der natie jammerlijk te schandvlekken!!! Inderdaad, wij hebben geene woorden, om onze verontwaardiging uit te drukken. Die het Fransche juk terug wenscht, is een aterling, een slechthoofd, of een...... Maar waarlijk, die de oude tweedragt terug roept, is niet beter.

Almanak der Akademie van Groningen voor 't Jaar 1814, *door* TH. VAN SWINDEREN. (*Tweede Jaargang.*) *Te Groningen, bij* J. Oomkens. *In* 12*mo*. 139 *Bl. f* :-14-:

Zoo wat een vruchtje buiten den tijd, anders mosterd na den maaltijd. Daar intusschen de ijverige Schrijver al terstond had goedgevonden dit Jaarboekje met onderscheidene belangrijke stukken te versieren, zoo behoefde het reeds afgedrukte nog niet weggeworpen te worden. Men late een groot deel der pagina's maar onopgesneden, verstore zich om de kwade, Fransche namen enz. enz. niet, en bepale zich tot de oude en nieuwe Jaarboeken. In de eerste vindt men een welgeschreven levensberigt van UBBO EMMIUS, benevens eene naamlijst van Curatoren sedert de oprigting in 1614. In de nieuwe beslaan een deel van het Rapport van de Heeren CUVIER en NOËL, en de Inwijdings-redevoering van Prof. YPEY, *de studiis Theologiæ Dogmaticæ recte regendis*, de voornaamste plaats. Ook vindt men voorop het silhouet van den Heer Inspecteur A. G. AMPER, en achteraan nog eene uitslaande lijst der permanente Curatoren sedert 1749.

BOEKBESCHOUWING.

Verklaring van Paulus' eersten Brief aan de Korinthers; door P. BOSVELD, *in leven rustend Predikant te Dordrecht. IIde Deel. Te Dordrecht, bij* P. van Braam. *In gr. 8vo.* IV, 513 *Bl. f* 3 - 6 - :

Met dit laatste Stuk der verklaring van den eersten Brief van Paulus aan de Korinthers wordt de uitgave der uitlegkundige werken van den waardigen BOSVELD ten einde gebragt. De daaraan bestede arbeid zal ongetwijfeld denzelfden bijval vinden, die den Uitgever bestendig heeft aangemoedigd, om niets van deze soort van 's mans werken ongedrukt te laten blijven.

De acht eerste Hoofddeelen van dezen Brief zijn in het eerste Deel afgehandeld (*). Van het vijftiende Hoofdstuk is voorlang eene uitvoerige verklaring, die een geheel boekdeel uitmaakt, in het licht verschenen; en daarvan wordt hier niets herhaald, noch ook iets naders er bijgevoegd. Voor dit tweede Deel was dan alleen de verklaring van Hoofdst. IX tot XIV, en van het XVIde Hoofdstuk, overgebleven. Gelijk de geheele Brief, zoo bevat ook inzonderheid dit gedeelte vele moeijelijke plaatsen. Allerwegen ziet men het helder doorzigt en snedig oordeel, waarmede de Eerw. Schrijver zoo bij uitnemendheid begaafd geweest is, doorstralen. Daarmede wist hij zich meesterlijk van zijne buitengemeene kundigheden te bedienen, om den zin en de meening van alle bijzondere, ook de allerduisterste gezegden, en den zamenhang der geheele redenering van Paulus, wiens Brieven hij met de grootste oplettendheid had doorgestudeerd, na te sporen, en, op de be-

(*) Zie *Alg. Vaderl. Letteroef.* voor 1811. No. III, bl. 97.

bevattelijkste wijze, uit te leggen. Wij kennen geen Uitlegger, die zich, met meer schranderheid, de navorsching van de schakel der redenering, en van den zamenhang van alle onderscheidene voorstellingen, in de Brieven van Paulus, tot dat einde, heeft weten ten nutte te maken. Echter ging hij hierin, onzes inziens, wel eens te verre, zonder het spraakgebruik en andere ontwijfelbare uitlegregels genoeg in acht te nemen. Bladz. 175 zegt hij zelf: „Het beloop der redenering is mijn voorname regel van uitleggen." Hier en daar hadden hem andere Schriftverklaarders, die hij niet altijd, daar het pas gaf, raadpleegde, kunnen te regt helpen. Over 't geheel genomen, verdient 's mans arbeid den grootsten lof, en, ook in dit laatste Deel, is over zeer vele plaatsen zoo veel licht verspreid, als men zelden bij eenen Uitlegger bijeen vindt.

Zie hier eenige proeven. De Israëliten worden H. X: 2 gezegd *in* of *tot Mozes* gedoopt te zijn, in zoo verre zij, door in de wolk en in de zee nat gemaakt te worden, aan Mozes verbonden werden. Vs. 4 heeft dezen zin: *Zij dronken uit de steenrots, die* (het Manna, te weten in de geschiedenis) *volgde*. Het moet H. XI: 19 niet zoo letterlijk opgevat worden: *Er moeten ketterijen* (liever *sekten*) *onder u zijn*. Paulus wil alleen zeggen: Terwijl toch deze verdeeldheid plaats heeft, kan zij nog wel eenige nuttigheid aanbrengen. Tot verklaring van het gezegde, *tot dat hij komt*, vs. 26, moet aan de onderstelling, die Paulus en zijne tijdgenooten hadden, gedacht worden, dat de Toekomst des Heeren zeer nabij was. Vs. 28 vertale men niet, een iegelijk *beproeve*, maar, een iegelijk *loutere zich*. Wij herinneren ons, deze verklaring, die reeds door WERRENFELS voorgedragen is, ook in de *Brieven*, onder den naam van *Philadelphus*, door BOSVELD voorheen in 't licht gegeven, aangetroffen te hebben. H. XII: 8 hebben de Nederlandsche Overzetters, wel wat stijf, doch echter zeer goed vertaald: *Niemand kan zeggen Jezus den Heere [te zijn], dan door den Heiligen Geest.* De zin zal deze zijn: Niemand kan den Heer Jezus verkondigen, dan door

den

den Heiligen Geest. Vs. 13. *wij alle zijn tot eenen Geest gedrenkt*, wil zeggen: de Geest van God maakt de Christenen tot één ligchaam, terwijl zij met denzelfden doop gedoopt zijn, en te zamen denzelfden maaltijd houden. Vs. 28 moet de optelling van onderscheidene standen in de Korinthische Gemeente niet zoo naauw genomen worden, alsof alle die waardigheden door menschen uit die Gemeente vervuld wierden. Men moet Paulus zulke kleine onnaauwkeurigheden ten goede houden. H. XIV: 16, 17. Wordt het zonderlinge van den stijl van Paulus opgemerkt, die den grond zijner redenering gelegd had, met in zijn eigen persoon te spreken, doch, in de redenering zelve, den persoon verandert, en *Gij* zegt, in plaats van *Ik*, en, daar hij met *bidden* en *zingen* begonnen had, met *dankzeggen*, of wel *zegenen*, eene *lofspraak houden*, vervolgt. Zeer uitvoerig wordt inzonderheid over de zware plaats, H. XI: 10, gehandeld. De gewone vertaling: *de vrouw moet eene magt op het hoofd hebben, om der Engelen wille*, levert zeker geen dragelijken zin. De Eerw. BOSVELD weet er niets op, om deze anders wanhopige plaats, zoo als hij ze bl. 175 noemt, te redden, dan door onder den naam *magt* zekeren toen in gebruik zijnde vrouwelijken sluijer te verstaan, 't geen reeds door MICHAËLIS en anderen is voorgeslagen, en dan in plaats van, *om der Engelen wil*, te vertalen, *door* of *van wege de gemagtigden der Gemeente*. De Apostel wil, dat de mannen, in de Christelijke vergaderingen, ontdekt verschijnen, maar dat de vrouw een sluijer behoort op het hoofd te hebben, en dat de voorstanders der Gemeente daarop order zullen stellen.

Men ontmoet bovendien ook ginds en elders belangrijke aanmerkingen en uitweidingen over verscheidene, in dezen Brief, of opzettelijk behandelde, of alleenlijk in 't voorbijgaan aangeroerde onderwerpen; bij voorb. over het regte denkbeeld, dat Paulus zich bij het woord *liefde*, waarvan hij zich zoo dikwijls bedient, voorstelde; over het ambt der *Profeten*, die bij Paulus, in de optelling der onderscheidene Kerkelijke bedieningen, op de *Apostelen* volgen, en den

voorrang boven *Herders en Leeraars* hebben; over het onwaardig eten van 's Heeren Avondmaal; over de rangschikking der vrouw onder den man, die Gods heerschappij en gezag op aarde vertoont, waarin hij alleen, en niet de vrouw, het beeld van God is; over de viering van den eersten dag der weke bij de eerste Christenen; en over den armoedigen staat der Jeruzalemsche Gemeente. Lezenswaardig is ook de geleerde aanteekening over de onvoldoende gronden, waarop velen zich van de hooge oudheid van den doop der zoogenaamde proselyten, of Jodengenooten, overtuigd houden. Jammer evenwel, dat ook hier de nieuwere Schrijvers over dit onderwerp niet zijn geraadpleegd.

Philosophische Vertheidigung der Wunder Jesu und seiner Apostel. Von D. J. F. C. GRÄFFE. Göttingen, bei *H. Dieterich*. 1812. 8vo. p. p. 166.

Het is bekend, hoe sterk zich de ingenomenheid tegen wonderen, met name die van het Nieuwe Verbond, sedert verscheidene jaren, in de Duitsche godgeleerde wereld heeft laten zien. De een viel dezelven met de zoogenaamde hoogere oordeelkunde, de andere op uitlegkundigen voet, een derde weer anders aan; en ook aan dezulken ontbrak het niet, die, als wijsgeeren, de ongepastheid, of wel onmogelijkheid, van eenig wonder beweerden. Indien wij de zaak naar waarheid beöordeelen, en op gronden, uit haren aard en dien des menschen afgeleid, willen beslissen, dan komt het ons voor, dat de laatsten alleen geheel opregt en voor de vuist te werk gaan. De echtheid, onvervalschtheid, geloofwaardigheid en letterlijke zin der Evangelische verhalen zijn blijkbaarder dan die van meest alle oude geschriften, omtrent welken echter, voor ver het grootste gedeelte, nooit twijfel of twist gevallen is. Dit ontkent bezwaarlijk iemand deskundig. Alleen zal hij ligtelijk beweren, dat zaken, zoo vreemd, zoo ongeloofelijk in zich-

zelv

zelven, zoo overeenkomftig met de veelvuldige ijdele voorgevens van het bijgeloof, en die tevens zoo gewigtige gevolgen voor ons geloof en verwachting zouden moeten hebben, eene oneindig krachtiger bevestiging dan alle anderen vorderen. En, komt hij eindelijk voor zijnen afkeer van het geloof te dezen aanzien volkomen uit, dan ftaat de kans gewis als drie tot een, dat het de wonderwerken zelven zijn, wier aard, in het afgetrokkene zoo wel, als in derzelver hoedanigheid en zamenhang, in de gefchiedenis van het N. Verbond, hem tegenftaat. Wij ontkennen wel niet, dat het bedorven hart hieronder eene rol kan fpelen, als meer genegen zijnde den Godsdienst naar zijne wenfchen en verlangens te kneden, of wel denzelven voor geheel onzeker te houden, dan hem op zoo ontwijfelbare gronden gebouwd en door zoo bepaalde perken omfchreven te zien. Wij ontkennen niet, dat oppervlakkige gehechtheid aan eene wijsgeerige denkwijze, overdreven afkeer van het gemeene bijgeloof, en zoo ongegronde als verwarde denkbeelden omtrent de gefchiedenis van het N. Verbond, bij anderen de drijfveren des ongeloofs zijn. Doch, met onze eigene ondervinding te rade gaande, meenen wij nogtans, dat een befchaafde en vrije geest allen tegenzin omtrent uitzonderingen op den gang der Natuur niet gemakkelijk te boven komt. De poging, om den tijd der wonderen zoo veel mogelijk te bepalen, het getal en het zaamgeftelde ten meeste en beste te doen inkrimpen, is althans wel eens als voorfchrift van uitlegkunde opgegeven. En ieder ziet van zelve in, ja weet uit de ondervinding van verloopene tijden, dat de vermenigvuldiging op verzwakking, zelfs ten laatfte op vernietiging van het grootfte aller wonderen, de Natuur zelve en hare wijze wet, gewoon is uit te loopen.

Dit een en ander voor waarheid houdende, moeten wij de wijsgeerige verdediging der wonderen van JEZUS CHRISTUS en zijne Apostelen voor een uiterst belangrijk onderwerp houden; te belangrijker, omdat de uitvoerigfte twistfchriften, van wederzijden over de zaak gewisfeld, fteeds eenen anderen gang hebben genomen, en de ei-

eigenlijke grond der zake dus maar zelden is ontbloot ge worden. Ook kan het ons niet anders dan tot genoegen verstrekken, dat een Duitscher de behandeling van dit onderwerp heeft op zich genomen. Wij zien daaruit, dat niet alles in die streken de zaak der Openbaring heeft verlaten; of welligt, dat men tot dezelve al van lieverlede terug keert. De Schrijver toont zich, bovendien, een vriend van de zoogenaamde kritische wijsgeerte, aan welke en derzelver stichter hij zelf de geweldige uitbreiding van het bewuste ongeloof in zijn vaderland toekent; en, de taal dezer wijsgeerte voerende, bestrijdt hij alzoo dat ongeloof op deszelfs eigen grond. Wat hij eigenlijk te voldingen heeft, dat doet hij, naar ons inzien, ook ten volle af. De onderscheidene zwarigheden tegen de mogelijkheid der wonderen — zoo op zichzelve, als ten aanzien der gevolgen voor de geheele orde der Natuur, — worden opgenoemd en behoorlijk ontzenuwd. Ja, eene enkele keer slechts scheen het ons toe, dat de afgetrokken redenering, gelijk ze hiertoe zoo ligtelijk verleidt, den Schrijver op eenig punt wat te stout deed doordraven.

Vraagt men, echter, nu aan ons, of het stuk eene hooge waarde schijne te hebben? of het ook hier vervulling van eenigzins algemeene behoeften is? of wij zelven eenige gewenschte verdrijving dier wolke hebben opgemerkt, welke het wondergeloof bij eenen beschaafden en vrijen geest kan drukken? dan moeten wij openhartig bekennen, dat dit het geval niet is. Wat immer tegen de mogelijkheid van een wonder gezegd is, dat is ons altijd voorgekomen zeer weinig om het lijf te hebben. Wie eenen Schepper en eenen vrijen wil in den mensch eerbiedigt, die kan en moet een wonder mogelijk achten. De laatste toch is niet onjuist als het vermogen beschreven, om eene nieuwe (in vroegere niet gegronde) rij van veranderingen en gebeurtenissen in het rijk der Natuur te doen ontstaan; en de eerste kan gewis nog even zeer, als in den beginne, het zijn uit het niet, de orde uit den chaos, het licht uit de duisternis te voorschijn roepen. Wie, daarentegen, den een en an-

der niet aanneemt, die moet ook ieder eigenlijk wonder verwerpen. SPINOZA zelf zag zich, uit dezen hoofde, genoodzaakt, eene andere dan de ware bepaling van hetzelve te geven. Ja, dit is zoo zeker, dat men, naar ons oordeel, het geval omkeeren, en het geloof in God met den aankleve van dien, onsterfelijkheid en vrijheid, op de overtuiging van wonderen vestigen, den zoogenaamden natuurlijken Godsdienst door den geöpenbaarden ondersteunen, vervangen, of wel beiden geheel kan laten ineensmelten. Even zoo is ook het verwijt, dat ééne uitzondering op den gang der Natuur dien geheelen gang zou stremmen en verwarren, van weinig waarde. Wat toch zou de genezing van een' zieken, de verdorring van een' boom, kunnen afdoen ten nadeele van het groote zamenstel? Dit intusschen is alles, wat wij hier, ter zake dienende, aantreffen. En, hoe belangrijk menig onderzoek, hiertoe strekkende, moge zijn; het omslagtige, maar vooral het schoolsche, nutteloos donkere, enz. ontneemt niet weinig aan het vermaak, daaruit te scheppen. Een geheel hoofdstuk over de *Causaliteit*, waarover de Schrijver gelooft een nieuw licht verspreid te hebben, is misschien in zijne kracht door ons niet gevat. Daar wij echter in dit stuk geen *Humisten* zijn, zoo schaadde dit minder. Dat er geene geschapene geesten zouden kunnen zijn, die onmiddellijk door den wil werken, schijnt ons niet bewezen te zijn; gelijk ook den mensch alle blijk van dit vermogen niet wordt ontnomen door de aanmerking, dat de spier de prikkeling der zenuw, deze weer eenen anderen prikkel (immers niet tot in het oneindige!) volgt. En, zoo moge dan het voorkomen nog zoo wijsgeerig zijn, de volkomene juistheid, scherpte en grondigheid scheen ons toe somtijds te ontbreken.

Het minder systematische, daarentegen, ook de inleiding, is zeer wel en juist geschreven. En de laatste afdeeling, de letterkundige geschiedenis der behandelde stoffe in de laatste jaren bevattende, verhoogt de waarde van het werkje.

Zie hier, ter betere kennis, deszelfs gansche indeeling: Inleiding. Eerste afdeeling — natuur der Causaliteit, (begrip van oorzaak en gewrocht.) Tweede afdeeling — aanwending der Causaliteits-wetten op de beöordeeling der wonderen van het N. Verbond. Derde afdeeling — beäntwoording der tegenwerpingen. Vierde afdeeling — litteratuur.

Taalkundige Aanmerkingen over verouderde en minverstaanbare woorden in de Staten-Overzetting des Bijbels, vervolgd door A. YPEY, *Hoogleeraar te Harderwijk, en* W. C. ACKERSDIJCK, *Jur. Utr. Doctor, thans Vrederegter te Utrecht. Te Utrecht, bij* G. T. van Paddenburg en Zoon. VIII *en* 195 *Bl. In gr. 8vo. f* 2-:-:

Reeds vroeger moesten wij van dit belangrijke werkje gesproken hebben, 't welk, ten vervolge strekkende op een' dergelijken arbeid, door den Hoogleeraar YPEY in 1807 in 't licht gegeven, nieuwe schatten voor onze rijke moedertaal ontsluit. Immers, het bevat de opheldering eener groote menigte in onbruik geraakte woorden, weleer door de kundige Overzetters des Bijbels, van Staatswege aangesteld, gebezigd, wier uitgave door een voorstel van den Heer ACKERSDIJCK, door den Heer YPEY terstond beämd en uitgebreid, werd veroorzaakt. Dan, men vindt hier meer, dan men verwachten zou. Het zijn niet alleen korte verklaringen *dier* woorden, zonder meer, waarmede de verdienstelijke Uitgevers onzer Letterkunde dienst doen; maar veelal belangrijke uitweidingen in het ruime veld onzer oude taal, en drie bijvoegsels van eenigzins langeren adem, over het woord *kerk*, — over de oudduitsche namen *Baduhenna*, *Tanfana*, *Aurinia* en *Velleda*, voorkomende in de Geschiedschriften van TACITUS, en over den oorsprong en de natuur der woordvorming in de *Nederlandsche* taal. Dit

laat-

laatste stuk is grondig en wijsgeerig bewerkt, en dringt diep in den aard der algemeene taalkunde, gelijk het tweede van veelomvattend onderzoek getuigt. Onder de uitweidingen behooren die over het woord *Loo* (bl. 26 — 43.) en over de woordelijke overbrenging van *Latijnsche* denkbeelden bij het vormen van *Duitsche* woorden van eene overdragtelijke beteekenis (bl. 106 — 114.) wel tot de uitgebreidste en belangrijkste. Dáár bestrijdt de Heer YPEY het denkbeeld, 't welk men na KILIAN veelal aan het woord *Loo* heeft gehecht, als van *hooge plaatsen, aan wateren gelegen*, zoo wel als dat van CANNEGIETER, die daaronder eene *lage moerassige plaats* verstaat, en vat *Loo* eenvoudiglijk op voor eene *plaats*, gelijk het *Latijnsche locus*, welk woord dan van éénen wortel met het *Grieksche* λέγειν, ons *leggen*, *doen liggen*, zou wezen, en dus uit de oorspronkelijke taal des menschdoms herkomstig, even als de andere mogelijke opvatting van *laag*, (of effene laagte) overeenkomende met *plaats*, dat aan het *Grieksche* πλατεία, het *Latijnsche platea*, ons *plat*, ja aan πλάξ, *vlak*, *vlakte*, duidelijk, zoo wel in klank als beteekenis, beäntwoordt. Het komt ons voor, dat deze beide beteekenissen te naauw aan elkander verwant zijn, om ze als onderscheiden op te vatten; wij zouden veeleer, met den Heer YPEY zelven, *laag* voor het grondwoord houden, van waar *liggen*, *leger*, het *Grieksche* λέχος enz. *Loo* is dus, volgens deze afleiding, eene *effene*, *vlakke plaats*, die ter vergadering of woning dient, en met het *Vriesche goo* of *gâe*, het *Hoogduitsche gan*, en het *Grieksche* γαία of γῆ (*terrae tractus*, *regio*) overeenkomt. Bij deze gelegenheid merkt de Heer YPEY ook op, dat *Oorlog* afkomt van *Oz* (*oir*, Hoogd. *ur*) en *leger* of *lager*, (dus zoo veel als *hoofdkwartier der strijdenden*, zijnde naderhand in den zin van *strijd* of *krijg* zelven overgegaan). — In de tweede uitweiding toont de Hoogleeraar door eene menigte voorbeelden, dat de *Duitsche* Schrijvers der vroegere middeleeuwen vele woorden volkomen naar het *Latijn*

gevormd hebben, b. v. *aangaan*, *aangenaam*, *aanstonds*, *aanvangen*, (*inire*, *acceptus*, *statim*, *incipere*) enz.

Over 't algemeen (zoo wij aan de geleerde Verzamelaars, bij allen verschuldigden lof, ook eenige bedenkingen mogen opperen) vinden wij wel uit *onze* oude taal een' buitengemeenen rijkdom van ophelderingen, doch minder uit de verwante en andere talen, voornamelijk de *Hoogduitsche*, die men altijd bij de onze dient te raadplegen. Men had b. v. bl. 17. de bijvoeging van het lidwoord voor eigennamen (*den Nahor*) uit het *Hoogduitsche* spraakgebruik kunnen ophelderen, ten minste zoo als het oudtijds algemeen in geschrifte, en thans nog hier en daar in de taal der zamenleving, zoo in *Hoog-* als *Nederduitschland*, gebruikelijk is. Bl. 18. staat: *het schip dachte te breken*. Men ziet hieruit de toenmalige overeenkomst onzer taal met de *Fransche*, waarin men b. v. nog zegt: *il pensait périr*. (Zie *l'Académie* en BOISTE.) Bl. 56. *Hulse*, voor *peul*, mede volkomen *Hoogduitsch*. *Peulvruchten* zijn daar *Hülsenfrüchte*. Bl. 63. *Nastellen*, *insidiari*, Hoogd. *nachstellen*. Bl. 70. zegt de Heer YPEY in eene noot: ,, *weder*... was even zeer in de beteekenisse van *of* bekend, ,, als thans in de *Hoogduitsche* taal." Dit is zekerlijk eene vergissing. *Weder* is in 't *Hoogduitsch* het eerste *noch*; b. v. *weder dieser noch jener*, *noch deze noch gene*, en niet of. De Hoogleeraar heeft zekerlijk aan het *Engelsch* gedacht, waar *whether* inderdaad, en juist in den bedoelden zin, *of* beteekent. Bl. 73. *ontwenden*, voor *vervreemden*, Hoogd. *entwenden*. Bl. 89. *tsissen*, Hoogd. *zischen*, ook als een dadelijk werkwoord gebezigd. Bl. 90. *Twijch*, Hoogd. *Zweig*, voor de mindere of zijtakken. De grootere, onmiddellijk uit den stam des booms voortkomende, heeten *Ast*, (*Aeste.*). Bl. 102. *Versoeken*, voor *beproeven*, Hoogd. *versuchen*. Bl. 152. *Hoorn* voor *hoek*, ook wel voor *plaats*; volgens nieuwere *Hoogduitsche puristen*, ook wel voor *kaap*, voorgebergte. Bl. 172. delft de Heer YPEY uit onze aloude taal het woord *Vrouw* op, als afkomstig van *Fro*, *Heer*. Ter bevestiging van dit laatste kan

kan nog het woord *Frohnleichnamsfast*, het feest van 's Heeren ligchaam, (Sakramentsdag) 't welk algemeen in *Duitschland* in gebruik is, en ook met de beteekenis *facer*, *summus* enz. overeenkomt, van dienst zijn. Deze voorbeelden, die de naauwere verwantschap der beide taaltakken in oude tijden bevestigen, dienen tevens ter staving van 's Hoogleeraars aanmerking in een ander werk: (*Geschiedenis der Nederlandsche Taal*, bl. 560.) dat men voorzigtig behoort te zijn in uitspraak te doen over *Germanismen*. Bl. 24. komt het woord *gast* voor in de beteekenis van *vreemdeling*, *peregrinus*. Dus werd het ook oudtijds *hostis* bij de *Latijnen* gebezigd, volgens CICERO (*de Offic. L. I. C.* 12.) *Hostis apud majores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. Indicant duodecim tabulae: aut status dies cum hoste. Itemque adversus hostem aeterna auctoritas.* Dit woord, naderhand bij de *Franschen* in *hôte* veranderd, komt in klankuitdrukking, zoo wel als in beteekenis, met ons *gast* overeen, daar toch de verwisseling van *h* en *g*, en van *o* en *a* zeer algemeen waren. Dit voorbeeld strekke weder ter staving van 's Hoogleeraars gevoelen nopens den *gelijktijdigen* (niet *afgeleiden*) oorsprong dér grondtalen uit de oorspronkelijke menschenspraak. *Gast* toch is blijkbaar niet van de *Romeinen* ontleend, die het woord, tijdens hun verkeer in *Duitschland*, in dien zin niet meer gebruikten, even min als men reden heeft te denken, dat het *Duitsche* woord de oorsprong van het *Latijnsche* geweest zij. Zoo ook mag men stellen, dat het geval zij met *hortus* (*garten*, *gaard*, *jardin*) en meer anderen. In de *Fransche* taal kunnen deze woorden misschien reeds door de *Galliërs* gekomen zijn.

Bl. 12. vindt de Heer YPEY zwarigheid in het woord *beteekenende*, „hoedanigen dood hij sterven zoude," namelijk *activè*, voor *iemand iets te kennen geven*. Zou het ook hier alleen *onzijdig* kunnen wezen, in dezen zin: „opdat het „woord van JEZUS vervuld wierd, '*t welk beteekende*, (of

„ aan-

„ aanduidde) hoedanigen dood hij sterven zoude." ? In dezen zin toch gebruiken wij deze uitdrukking nog wel.

Wij zullen dit verslag besluiten met eene korte opgave der nasporingen van den Schrijver in de *bijvoegsels. Kerk* (*Chirik*) is niet oorspronkelijk in den zin van *Ecclesie*, (dit was *Samanunga*) maar van *templum*, of liever van *oratorium*, in gebruik geweest. De *Moesogothen* schreven *kelikn*, eigenlijk een *steenen burg*, misschien afkomstig van het *Grieksche* χάλιξ (*tophus*). Schoon de Heer YPEY deze afleiding *eenvoudig* noeme, en haar daarom ook de voorkeur geve boven eene andere, volgens welke *Chirik*, van *Haerg* (*een' afgodstempel*) afkomstig, het grondwoord zou wezen, vinden wij haar nogtans zeer gekunsteld, en, door de omzetting der *ir* in *el*, niet vrij van gedwongenheid. De Lezer beslisse! — *Baduhenna* oordeelt de Heer YPEY afkomstig van *bieden*, *offeren*, en *horne*, *herne*, (*hoek* of *plaats*); *Tanfana* van *Te An* (*Ahn*) *Fana*, *de opperste Godin*, of, zoo het *Tamfana* is, *Te Am Fana*, *de Moeder Godin*. *Velleda*, ook bij TACITUS voorkomende, is *welluidend*; *Nehalennia Ne heal anne*, *Nieuwen Tempels Moeder* (*Godin*). — In het derde bijvoegsel betoogt de Schrijver, dat de grondwoorden der tale, uit ééne of twee lettergrepen bestaande, gevormd zijn naar den klank der voorwerpen, of naar het geluid, 't welk de mensch bij de gewaarwording dier voorwerpen van zich gaf, overeenkomstig het gevoel, 't welk zij in zijn binnenste verwekten. Dit laatste wordt aangetoond door eenige voorbeelden van woorden, beginnende met *wr*, *z*, *l*, *m*, (zonder *r* in de eerste lettergreep, en onmiddellijk door een' klinker gevolgd, *sm*, *vl*, *re* of *rei*, *bo*, *sl*, en *st*. De eerste klasse moet *harde* voorwerpen of werkingen, de drie volgende, iets, dat *zacht*, *teeder* of *aangenaam* is, de *sm* en *vl* mede iets zachts, de *re* of *rei* iets, 't geen eene *opgaande strekking* heeft, en *bo*, 't geen *rond* of *rondachtig* is, *sl* een' *langzamen voortgang* of *taaiheid*, en *st plaatshouding*, *werking tot één punt*, *zonder verder*, en *tegenstand* aanduiden. Schoon wij het vernuft en de schranderheid des Schrij-

Schrijvers bewonderen, en het voor een groot gedeelte met hem eens zijn, komen ons echter zijne tweede, derde en vierde klasſe veel te algemeen voor, om er bepaaldelijk iets *zachts*, *teeders*, *aangenaams* in te vinden. Of zijn (om alleen de voorbeelden van den Schrijver te houden) de *zee*, *zeef*, *zijde* (*latus*), *zwavel*, *zweet*, *zwemmen*, *zwoegen*; is *lap*, *leder*, *les* (lectio), *lijf*, *lont*, *lui*, enz.; is vooral de *m*, *mager*, *mensch*, *moed*, *molen*, *mout*, *meeuw*, *muts*, *muis*, enz. *zacht*, *teeder*, en *aangenaam*? Van de *m* zullen wij uit eene kleine, door ons gemaakte verzameling ſlechts *maauwen*, *magt*, *man*, *mank*, *mast*, *meester*, *mes*, *moker*, *mop* (ſteen), *mostaard*, *mot*, *muf*, *muil*, *muiten*, ten tegendeele aanvoeren. Even goed kon men beweren, dat *ſch* iets laags, verachtelijks en onaangenaams aanduidde, omdat men daarin de volgende woorden heeft: *ſchande*, *ſchavuit*, *ſchelm*, *ſchenden*, *ſchimp*, *ſchobbejak*, *ſchoelje*, *ſchoft*, *ſchor*, *ſchotbeest*, *ſchok*, *ſchraal*, (*ſchriel*) *ſchrapen*, *ſchrok*, *ſchreijen*, enz. Doch wij zouden dan *ſchat*, *ſchaven*, *ſcheppen*, *ſcherts*, *ſchijnen*, *ſchik*, *ſchoon*, *ſchoor*, *ſchut* (*beſchutting*) enz. moeten over het hoofd zien. Bij de woorden in *bo* merken wij nog ſlechts aan, dat alle woorden van ééne lettergreep, bij welken onmiddellijk eene vokaal op de *b* volgt, iets ronds aanduiden, als *bal*, *bel*, *bil*, *bol*, enz.

Deze aanmerkingen mogen ten bewijze dienen, dat wij dit klein, maar zeer veel bevattend werkje met aandacht gelezen hebben. Het zou ons leed doen, zoo men dezelve aan vitlust toeſchreef. Integendeel betuigen wij aan den voortreffelijken Geſchiedſchrijver der Nederlandſche taal en zijnen waardigen Vriend onzen welmeenenden dank voor den ſchat van nieuwe opmerkingen betrekkelijk onze moedertaal, die zij ons hebben doen kennen.

H. LICHTENSTEIN, *Reizen in het zuidelijk gedeelte van Afrika, in de jaren* 1803 *tot* 1806. *Uit het Hoogduitsch vertaald, door* W. GOEDE. *Met Platen. IIde Deel. Te Dordrecht, bij* A. Blussé en Zoon. 1813. *In gr.* 8vo. 346 *Bl. f* 3-18-1

Het tweede Deel dezes belangrijken werks loopt meestal over de *Kaffers*, welke hier, zoo naar hunnen natuurlijken als zedelijken toestand, uitvoerig beschreven worden; waarin ook de berigten van ALBERTI en VAN DER KEMP (beiden reeds, de een in zijn geheel, de ander zakelijk, in onze taal bekend) versmolten zijn. De beschrijving van BARROW, daarentegen, onderstelt de Schrijver, en prijst derzelver doorgaande naauwkeurigheid.

De *Kaffers* strekken zich zeer verre langs de zuidoostkust van *Afrika* uit. Door de eerste *Portugésche* ontdekkers gebrekkig opgemerkt, werden zij genoegzaam drie eeuwen lang uit het oog verloren. Deze Natie of Volksstam, waarvan de *Koossa's*, die ten oosten der Volkplanting van *Kaap de Goede Hoop* wonen, slechts een klein gedeelte uitmaken, is even zeer van de *Negers* en *Mahomedanen* ten noorden, als van de *Hottentotten* ten westen onderscheiden; en heeft hare eigene, bepaalde grondtrekken. Zij is zoo verre boven de *Hottentotten* verheven, als de *Britten* boven de *Muzelmannen*. Daar dit groote onderscheid eene verschillende afkomst aanduidt, zoo heeft BARROW hen van de *Arabieren* doen afstammen; onze Schrijver, echter, houdt den verloopen tijd sedert de invallen der *Arabieren* te kort voor het groote verschil, 't welk men tusschen de tegenwoordige *Arabieren* en *Kaffers* opmerkt. Waarschijnlijker komt het hem voor, dat beide Volken wel van éénen stam zijn, doch reeds in zeer oude tijden van elkander gescheiden werden, en dat de *Ethiopiërs* der Ouden eene tusschenschakel dezer keten uitmaakten. (Daar de *Abyssiniërs* waarschijnlijk afstammelingen der *Ethiopiërs* zijn, zou men door eene

eene vergelijking van hun met de *Kaffers* dit gevoelen nader toetsen kunnen.) De voorzaten van laatstgemelden, waarschijnlijk in overoude tijden uit *Azië* gekomen, zakten dus uit het noorden van *Afrika* naar het zuiden af langs de *oostkust*, gelijk die der *Hottentotten* langs de *westkust*, en, daar de laatste onvruchtbaarder, vlakker en zonniger is, daalde de *Hottentot* van het herders- tot het jagersleven, en dus tot een' lageren trap van beschaving, af, terwijl de *Kaffer* in zijne vruchtbare hoogten een herder bleef. De *Hottentot*, echter, door gebrek genoopt, had vóór den *Kaffer* de zuidkust bezet, (blijkens de *Hottentotsche* namen der rivieren) doch moest voor de natuurlijke en zedelijke meerderheid van dezen wijken.

De andere *Kaffer*-stammen voor het oogenblik daarlatende, bepaalt de Heer LICHTENSTEIN zich voor het tegenwoordige bij de *Koosa's*, die bij de *Europeanen* alleen den naam van *Kaffers* dragen. Hun ligchaam is rijzig en schoon; vijf voet en zes tot negen duim is de gewone maat; doch de vrouwen zijn veel kleiner. Ziekten treft men zelden bij hen aan; de *kinderpokken*, echter, hebben soms vreesselijk bij hen gewoed. Niezen, geeuwen, hoesten of dergelijke ziet men *nooit* onder hen, en zij zijn op uiterlijke welvoegelijkheid ongemeen gesteld. Zij gelooven aan een Opperwezen, Schepper der Wereld, doch zonder eenige uitwendige hulde; maar het bijgeloof heeft diepe wortelen bij hen geschoten. De *Europeanen*, als meer verlicht, vooral de Zendelingen, houden zij volstrekt voor toovenaars, en VAN DER KEMP was zijn lijf niet zeker, omdat hij niet altijd, naar de verkiezing dier menschen, regen kon schaffen. Zeer vele voorwerpen achten zij meer of min heilig; ontelbare ontmoetingen en toevallen maken hen onrein, (*tahbu*, zouden de *Nukahiwers* zeggen (*), met welke de *Kaffers*, ook in meer opzigten, overeenkomen.) Ziekten vooral schrijven zij aan betoovering, het zij van

boo-

(*) Zie onze beöordeeling van LANGSDORFF's *Reize*, 1813. No. XV. bl. 675.

booze menschen of geesten, toe, en zoeken zich daartegen door hunne *toovenaars* of *tooveresfen* te vrijwaren, aan welken, gelijk bij alle onbeschaafde volken, eene onbekende, doch groote magt wordt toegekend. Wreed is de straf van den ongelukkigen, dien de tooveres opgeeft als schuldig aan behekfing van den zieken; hij wordt onder mieren of gloeijende steenen begraven. (Hoe kan hij daarvan het leven nog afbrengen, gelijk, volgens onzen Schrijver, somtijds gebeurt?) Rijkdom is hier veeltijds een gevaarlijk middel, om in verdenking van toověrij te geraken, daar het Opperhoofd met zijne Raden de goederen verbeurd verklaart. De toovenaar, die geen' regen bezorgt als het vereischt wordt, moet sterven, en over 't algemeen is hij onrein en eerloos; slechts afwasfching in de rivier kan hem zijne eere hergeven. Allerzonderlingst zijn de gebruiken omtrent stervenden, en maken die een aanzienlijk deel uit der tallooze onreinheden, waaraan de *Kaffer* is blootgesteld. Niet alleen mag niemand binnen zijne hut, maar moet op het open veld sterven; zelfs die hut moet door de vrouw des overledenen des nachts verbrand worden, en de vrouw blijft eene volle maand lang onrein. Hetzelfde is het geval met den weduwenaar, doch duurt zijne onreinheid slechts eene halve maand. De plotfelijke dood van een' volwasfenen in zijne hut veroorzaakt de ontruiming der geheele dus verontreinigde kraal; die van een kind slechts van de hut, waarin het gestorven is. De lijken laat men aan de wilde dieren ter prooije, en begraaft slechts de opperhoofden en derzelver vrouwen. (De verbranding der hut na het overlijden vindt mede plaats bij de bewoners der vlakte *Pampa del Sacramento* in *Zuid-Amerika*, en bij zekere volksstammen in *Aziatisch Rusland* wordt zij verlaten. Het is merkwaardig, dat almede de *besnijdenis* zoo wel bij de *Madagaskars* en *Nukahiwers*, als bij de *Kaffers*, plaats heeft, en van overoude tijden af bij de *Egyptenaars* en *Hebreërs* plaats had. Van waar deze overeenkomst van schijnbaar willekeurige gebruiken bij zoo ver van elkander af gelegene Volken? Voor de besnijdenis, 't is waar, pleit misschien

schien gezondheid en zindelijkheid in warme gewesten, en het denkbeeld van verontreiniging door den dood is welligt door het afgrijzen voor de daarop volgende verrotting geboren.) De besnijdenis wordt niet in de kindschheid, maar in de jongelingsjaren verrigt, en maakt den overgang tot de manbaarheid. Te voren zijn de jonge lieden onrein. De vrouwen worden, gelijk doorgaans in onbeschaafde landen, gekocht. De aanneming van het meisje tot vrouw geschiedt zinnebeeldig door melk, die ook in vele andere gevallen eene geheimzinnige beteekenis heeft. Men kent bij de *Kaffers* verbodene graden van bloedverwantschap; zelfs broeders- en zusters-kinderen mogen niet met elkander huwen. De vrouw heeft, gedurende den ganschen zoogtijd, geene gemeenschap met den man. De veelwijverij heeft bij de *Koosa's* plaats, doch gematigd; lieden van minderen rang hebben zelden meer dan twee vrouwen. De eer van ongehuwde vrouwen lijdt niet door gemeenschap met vreemden.

Met naauwkeurigheid worden vervolgens de woningen, veehorden, de veeteelt, de jagt, en de weinige en gebrekkige landbouw, (van gierst) de kleeding en de wapenen der *Kaffers* beschreven. Zij zijn gastvrij van aard, en geenszins wreed of oorlogzuchtig, maar koesteren den meesten smaak voor het stille herdersleven. Nogtans zijn zij tevens geheel niet lafhartig, maar voeren een' genoegzaam eeuwigen oorlog tegen hunne verwilderde naburen, de *Boschjesmannen*. Ongeloofelijk is de *nationale* haat, die hen tegen deze roofzieke Barbaren bezielt. De oorlogen onder elkander, daarentegen, worden zonder hinderlagen en niet onmenschelijk gevoerd; zelfs maken zij ongewapende vijanden niet tot slaven, maar geven die bij het einde van den oorlog zonder losgeld terug, en koesteren het edel beginsel: „ Men moet „ zijnen vijand niet van honger laten sterven." Ook is onderwerping aan den overwinnaar voldoende, om vrede te bekomen. — Ten slotte van dit natuurlijk en zedelijk tafereel der *Koosa's* worden hunne kunstbekwaamheden opgegeven.

Hierop volgt de aardrijkskundige beschrijving van hun land, en van deszelfs vruchtbaarheid, ten gevolge van het

zacht en aangenaam klimaat, zeer verschillend van dat der Volkplantinge. Gedurende den zomer (September tot April of Mei) wordt de hette der luchtstreek in den tweeden namiddag zeer dikwijls door verkoelende onweêrs- en regenbuijen afgewisseld; in den winter, daarentegen, schijnt de minder brandende zon meestal aan den helderen hemel. En hierop volgt nu een verslag van 's Volks staatkundige gesteldheid, ter inleiding voor de eigenlijke geschiedenis van dezen stam. (Men ziet, dat deze orde niet de beste is, daar het aardrijkskundige verslag van *Kafferland* meer voegzaam dat der *Kaffers* zelven had kunnen voorafgaan.) Bij deze onbeschaafde Natie is reeds het *Despotismus* in zwang; echter geeft ook hier de overmaat der kwaal het geneesmiddel aan de hand, en het verdrukte Volk verwijdert zich, gelijk de tien stammen van *Israël* onder REHABEAM, of de *Romeinen* onder den ijzeren schepter des Raads op den *heiligen berg*, aftrokken. Deze volksverhuizingen, als blijken van misnoegen op den Koning, zijn eene bron van onaangenaamheden en verwoestingen voor de Kolonie geweest, in de burgerlijke oorlogen, die over de opvolging in de Regering bij de *Kaffers* gevoerd werden. De Schrijver schildert den tegenwoordigen Koning der *Kaffers*, GEIKA, als een man van verstand, goedheid en zachtaardigheid. Zijne aanspraak aan zijn' gevangen' oom SAMBEH is, in den mond vooral van een' *Kaffer*, te schoon, om die niet mede te deelen. „Oom!" zeide hij, „ik heb „het aan uwe opvoeding te danken, dat ik geleerd heb „een edelmoedig Koning te zijn. Daarom wilde ik het „ook vergeten, hoe kwalijk gij jegens mij gezind zijt ge„weest, en jegens u zelve zoodanig handelen, als gij mij „geleerd hebt. Ga heen en leer, daarentegen, van mij, „u als een getrouw onderdaan te gedragen."

Daar de Heer VAN DER KEMP deze gezegden zelf gehoord heeft, en derzelver echtheid dus boven bedenking is, zoo staan of de *Kaffers* reeds op een' hoogen trap van zedelijk gevoel, of Koning GEIKA is verre boven zijne landslieden vooruit; welk laatste wij, uit hoofde van zijnen

omgang met verscheidene *Europeërs*, liever gelooven zouden. — Deze goede Vorst, nogtans, werd door het bedrijf van dien zelfden SAMBEH, wien hij zijnen opstand volkomen vergeven had, van een aanzienlijk deel zijner bloedverwanten en onderdanen beroofd, die het land verlieten, om zich op het gebied der Kolonie neder te zetten. Ongelukkiglijk werd deze op het zelfde tijdstip door binnenlandsche verdeeldheid en buitenlandsche overheering (den aanval en de verovering door de *Engelschen* in 1795) geteisterd, en door dit alles voornamelijk de oostelijke streken, jaren lang, een tooneel van verwarring, vernieling, plundering en armoede. Sommige hoofden der *Hollandsche* volkspartij, vooral misnoegd op de *Britsche* Regering, ontweken de Volkplanting; en één derzelven, KOENRAAD BUIS, was langen tijd de raadsman van GEIKA. Hij is de voornaamste zegsman des Schrijvers in hetgeen ons deze vervolgens van de overige *Kaffer*-stammen mededeelt. Deze berigten, nogtans, zijn zeer onbepaald en los; een volgend Deel zal ons naauwkeuriger bescheiden omtrent den binnenlandschen stam der *Beetjuana's* leveren, die de Heer LICHTENSTEIN zelf bezocht heeft, en in vele opzigten nog hooger stelt dan de *Koossa's*.

(*Het vervolg hierna.*)

L'Art de juger du Caractère des Hommes sur leur Ecriture, avec vingt-quatre Planches, représentant les Ecritures de diverses Personnes célèbres, gravées d'après les originaux autographes. Par M***. *Paris, chez* Saintin. 1812. *12mo. p. p.* 52.

Menschenkennis, dat is, de kennis van bijzondere menschen, in tegenstelling met menschkunde, die van den mensch in het algemeen, wordt ook karakterkunde genoemd, en is gewis onze aandacht en beoefening waardig.

dig. Het is dan ook geen wonder, dat men vaste uitwendige teekenen heeft gewenscht te vinden, om het inwendige van den mensch daaraan te kennen. LAVATER zocht deze teekenen in de trekken van het aangezigt; GALL in de onderscheidene verhevenheden van het bekkeneel; de Heer M., schrijver van dit werkje, in het handschrift. Gelijk elk der genoemden wel iets voor zich heeft, en de zaak nergens geheel uit de lucht gegrepen schijnt te zijn, zoo komt ons voor, dat het ook hier gesteld is. Wat er in het algemeen van wordt beredeneerd, dat hebben wij met genoegen gelezen. Gelijk ieder zijne eigen hand heeft, en hierin tusschen naastbestaanden vaak eene zekere overeenkomst plaats heeft, (op dezelfde wijze als in gelaat en geäardheid) zoo is het zeer waarschijnlijk en aannemelijk, dat de hand, even als het gelaat, gewijzigd wordt door de geäardheid. Bedaardheid of drift, vastheid of zwakheid van karakter, orde, netheid, bestendigheid, of de tegengestelde gebreken, moeten zich dus bijna onmisbaar in het handschrift openbaren; en niet minder winderigheid of eenvoudigheid, enz. enz. Wat wijders in algemeene trekken, ter aanduiding dezer kenmerken, wordt gezegd, behaagt ons mede niet kwalijk. Doch, wanneer het aan de proeven komt, dan moeten wij belijden, dezelfde voldoening geenszins gevonden te hebben. Op zichzelven verstrekken deze proeven tot geen gering sieraad van het werkje, daar zij, voor het grootste gedeelte, *facsimile's* der handschriften zijn van onderscheidene zeer beroemde vorsten, staatslieden en geleerden, meest uit de Fransche geschiedenis, en wel vooral derzelver gouden eeuw. Doch, wanneer wij, onze nieuwsgierigheid naar den persoon en zijne hoedanigheden eenigzins betoomende, de laatsten uit de trekken van het geschrevene wilden opmaken, dan stonden wij meermalen verlegen. Van achteren, ja, gaat het veelal beter. Doch, wil men zichzelven niet misleiden, zoo zal men toch dikwijls moeten erkennen, datgene, wat den Schrijver onmiskenbaar schijnt, geenszins zoo duidelijk op te merken. Veel-

ech-

echter, kan, en zal voorzeker, het vreemde voor ons, den Franschman in zijn schrift algemeen eigen, hiertoe bijdragen, en zou de proef met Hollandsche handschriften gewis beter uitvallen. Ver het grootste deel komt ons voor, zeer slecht, niet zelden bijna onleesbaar, geschreven te zijn. Inzonderheid heeft dit plaats met het handschrift des diepdenkenden en diepgevoeligen PASCALS, hetwelk er even zoo donker, vreemd, en toch vast en scherp, als veelal zijne wijsgeerte, uitziet. LODEWIJK XIV, daarentegen, schrijft groot, vlug en duidelijk; ELIZABETH van *Engeland* veel meer eene mans- dan eene vrouwe-hand, krachtig en eenigzins winderig. In het kort, achteruit geredeneerd, is de aanwijzing van dit boekje vaak niet onbelangrijk of onbehagelijk. Wij prijzen het den liefhebberen aan, en wenschen hun bij de beöefening veel genoegen en — veel nut.

Het Leven is een Droom. Eene der nagelaten Verhandelingen van ARREND FOKKE, SIMONSZ. *en door hem voorgelezen in de Maatschappij der Verdiensten, onder de zinspreuk:* Felix Meritis. *Voorafgegaan door eene korte schets van het karakter en het leven van den Auteur. Te Amsterdam, bij* A. B. Saakes. 1813. *In gr. 8vo.* XXVIII, 33 *Bl. f* :-12-:

Schoon wij de veel omvattende kunde van den Heer FOKKE huldigen, zoo gevielen ons toch zijne ernstige, inzonderheid wijsgeerige, verhandelingen doorgaans minder, dan wel zijne boert; en hebben wij ook met dit stuk, dat het leven, niet in den gewonen, als dichterlijken, maar meer eigenlijken, wijsgeerigen zin, als een droom poogt te doen voorkomen, (het kenmerkend onderscheid tusschen waken en droomen min gegrond houdende) niet buitengewoon veel op. Hetzelve zal echter, des twijfelen wij niet, zijne lezers en liefhebbers vinden. Het eerste te meer en

vooral om de voorafgaande korte schets van des ongemeenen en belangrijken mans karakter en leven. Waarvan wij dan ook, schoon het elders reeds eenige vermelding mag hebben gevonden, een kort uittreksel willen geven. Wat het karakter betreft: overgegevenheid aan studie, en daardoor zekere afgetrokkenheid en onverschilligheid omtrent vele dingen, bescheidenheid met alle hare beminnelijke gevolgen, gelijkmoedigheid bij de slingering van allerlei wederwaardigheden, met aanhoudende vlijt en veelomvattende wetenschap, zijn de voornaamste deugden en eigenschappen, hem door zijnen levensschetser, een vriend en leerling, toegekend. — Hij werd geboren te Amsterdam, 3 Julij 1755. Zijn vader, SIMON FOKKE, was een bekend en bekwaam plaatsnijder; van welke kunst de zoon wel de theorie, maar niet de praktijk, volkomenlijk leerde. Zijne opvoeding was zorgvuldig, en strekte zich grootelijks uit tot de beöefening van kunsten en wetenschappen. De omstandigheden zijner ouderen vergunden hem, echter, niet, zich hieraan geheel toe te wijden. Bij den boekhandelaar STEVEN VAN ESVELD als leerjongen aangenomen zijnde, strekten zijne liefhebberij en vlijt om zijnen patroon meer dan ooit belangrijke werken te doen in het licht geven. In 1778 rigtte hij zelf eenen boekwinkel op, en, goede uitzigten geöpend ziende, trouwde hij kort daarna met zijne nicht. Gedurende ruim zestien jaren vond hij op deze wijze voldoening zijner zeer matige behoeften; gevende ook verscheidene, deels uitvoerige, eigen werken en vertalingen in het licht. Omstreeks 1794 verliet hij den boekhandel; bekleedde eenen wenkelijken post bij de stads Secretarij; schreef onderscheidene werken, en hield in onderscheidene maatschappijen gedurige voorlezingen, waartoe hem somtijds bijna geene voorbereiding overschoot. In 1804 huurde hij eene woning buiten de Utrechtsche poort, het lastige daarvan aan zijne zucht tot afzondering en buitenleven gereedelijk opofferende. Hier troffen hem, gedurende zes jaren, vele ziekten, daarna vermindering van inkomen, eindelijk nog eene schrikverwekkende ramp. En nu

keer-

keerde hij, verarmd, vervallen, bijna verdoofd, naar eene armoedige woning, in een onaanzienlijk deel der ſtad, terug. Lijden was thans zijn deel; hetzelve nam gedurig toe, en deed hem den 15 November 1812, in den ouderdom van ruim 57 jaren, bezwijken. Zijn lijk werd niet zonder deelneming en ſtaatſie ter aarde beſteld; noch bleef zijn lof onvermeld. 's Mans voornaamſte werken zijn: *Catechismus der Kunſten en Wetenſchappen* in elf deelen. *Ironiesch-Comiesch Woordenboek. Boertige Reis door Europa. Iets over Alles. Boertig beſchrevene Vaderlandſche Geſchiedenis. De Mode. Antieke en Moderne Helicon. Lucifer. Verklaring van een zestal ſpreekwoorden en zinbedige uitdrukkingen. De Lach. De Fortuin. De Nul. De Zeevaart. De Gelaatkunde. De vergankelijkheid des menſchelijken verſtands.*

„ Over het algemeen — het zijn de woorden van het be„ rigt — was FOKKE's geest meer geneigd tot wijsgeerige „ en ernſtige beſpiegelingen; en het was alleen een gevolg „ van eene bij toeval gewaagde en welgelukte proef in het „ vak der *ironie*, gevoegd bij de niet dubbelzinnige nei„ ging van vele zijner hoorders en lezers, die hem, in ver„ volg van tijd, de meeste zijner voortbrengſelen in het „ gewaad der boert deed inkleeden." Wij, voor ons, noemen dit toeval waarlijk gelukkig, daar het inderdaad de boert is, in welke hij oorſpronkelijk en, bij genoegzamen tijd, geſchiktheid van onderwerp enz., waarlijk groot was, en zijn ſtijl in het ernſtige op ſierlijkheid of kracht geenszins mogt bogen.

Ook in het dichtkundige heeft hij nu en dan iets geleverd. Voor het tooneel vertaalde hij meermalen, en vervaardigde, ter gelegenheid van den *Amienſchen* vrede, binnen naauwelijks tweemaal vier-en-twintig uren, een eigen zangſtuk. — Voorts bezorgde FOKKE aan dit Tijdſchrift verſcheidene belangrijke ſtukken, deels in de Maatſchappijen *Felix Meritis*, *Doctrina*, en *Tot Nut van het Algemeen*, door hem voorgelezen.

Dank zij den vlijtigen levensberigter, wiens erkentelijk

hart overal doorstraalt! Wij betreuren met hem het verlies des verdienstelijken, in sommige opzigten eenigen mans, die, buiten tegenspraak, een beter lot had verdiend. Zijne gedachtenis verga niet te ras bij hen, welken hij zoo menig aangenaam, en vaak nuttig, uur verschafte! en moge zulks uit het ruim vertier van dit, en meer te wachten stukken van den overledene duidelijk blijken!

Nieuwe Tooneelpoëzij van A. L. BARBAZ. *IIde. Deel. Te Amsterdam*, *bij* H. van Munster en Zoon. *In kl. 8vo.* *f* 2-8-:

Het oogpunt, waaruit wij de Tooneelpoëzij van den Schrijver meenen te moeten beschouwen, hebben wij reeds bij de beöordeeling van het eerste Deel dezes werks opgegeven (*). Het komt ons nog altijd voor, dat een gestrenge *kritiek* hier niet voegt. Wanneer men toch onze armoede in oorspronkelijke Treurspelen in aanmerking neemt, moeten wij ons wel met middelmatige voortbrengselen te vrede houden, — en wanneer men de groote moeijelijkheid van dit vak kent, wanneer men gevoelt, hoe veel er toe vereischt wordt, om in hetzelve naar eisch te slagen, dan zal men gedrongen worden, om over den arbeid des Heeren BARBAZ een zachter en meer gematigd oordeel te vellen, dan door andere kunstregters wel eens gedaan is.

In dit tweede Deel treffen wij één oorspronkelijk Stuk en twee Vertalingen aan. Het eerste verdient, dat wij er eenige oogenblikken bij vertoeven. Het onderwerp is reeds door den Franschen Treurspeldichter CRÉBILLON behandeld, wiens werk echter grove gebreken had: zoodat de Heer BARBAZ met regt dit Treurspel mogt vervaardigen, zonder bevreesd te zijn van daardoor van verwaandheid te zullen worden beschuldigd. *Idomeneus*, Koning van *Krete*, een der verwoesters van *Troje*, is op het punt, om, na een tienjarig afzijn, weder in zijn Koningrijk aan te landen. Een verschrikkelijk onweder, plotseling losgeborsten, dreigt met wisse schipbreuk. In den hoogen nood roept *Idomeneus* den Zeegod aan, en doet hem de gelofte, om, bij-

(*) Zie *Letteroef.*, of *Tijdschrift*, 1813, No. V, bladz. 222. Beöord.

bijaldien hij gelukkiglijk op *Krete* landen mag, hem den eersten sterveling, dien zijn oog zal ontmoeten, te zullen offeren. Dadelijk bedaren storm en zee. De held treedt aan wal... en de eerste, dien hij ontmoet, is zijn eenige, brave, hem hartelijk dierbare, zoon. Ziet daar de geschiedenis, door den Dichter ter behandeling gekozen, en door hem in drie bedrijven ontwikkeld en afgewerkt. Een schoon, stout en veelbevattend, maar tevens een verheven en moeijelijk onderwerp voorzeker! Hoedanig is de Dichter in de behandeling van hetzelve geslaagd? Op eene wijze, die naar het ons toeschijnt, de kunstbekwaamheden van den Heer BARBAZ in een gunstig licht plaatst, doch tevens zeer veel te wenschen overlaat. Wij denken, dat de Schrijver, eenmaal dit onderwerp gekozen hebbende, alles gedaan heeft, wat in zijn vermogen was, en men, billijkerwijze, van *hem* konde verwachten; maar dat hij zich te vermetel aan een onderwerp gewaagd heeft, dat, naar ons gevoelen, verre boven zijne krachten is. Hij noemt zelf het onderwerp vrij ongunstig voor de behandeling, omdat het weinig uitgestrekt is en slechts drie tooneelmatige *situätiën* bevat, te weten, de ontmoeting van vader en zoon, de ontdekking van 's Konings gelofte aan zijnen zoon, en het oogenblik der offerande. Hij heeft daarom zijn stuk slechts in drie bedrijven verdeeld, ten einde in elk bedrijf een gedeelte der hoofddaad te brengen, die weinig vatbaar is voor bijverdichtselen. Hoe! moet dan zulk eene stof door bijverdichtselen verrijkt — moet het spel zelve daardoor levendig gehouden worden? waarom heeft dan toch de Heer BARBAZ zulk een, voor de behandeling ongunstig, onderwerp gekozen? waarom doet hij daaraan de dubbele moeite van het eerst in het Fransch te bewerken en naderhand het eigen Fransche stuk weder in het Hollandsch over te brengen? De Dichter vreesde, dat men hem van verwaandheid zoude verdenken, omdat hij zich waagde aan eene stof, reeds door CRÉBILLON behandeld — maar hier? zijne eigene stukken te vertalen!... Maar hij heeft deze geschiedenis eenmaal tooneelmatig bewerkt, en nu klaagt hij, dat zij geene bijverdichtselen duldt. Hier leert men den Tooneelspelmaker, wien het anders niet aan bekwaamheid mangelt, van den echten, oorspronkelijken, alles bezielenden Dichter onderscheiden. Waar de eerste armoede ziet en tot *episoden* zijne toevlugt moet nemen, om het stuk tot drie bedrijven te rekken, vindt de laatste rijk-

 dom

dom en overvloedige stof, om zijnen dichtgeest uit te storten en alles aan zijn onderwerp te boeijen. En wat wordt niet al dit onderwerp? welke behagen, welke gewaarwordingen, welke driften, welke hartstogten, elkander gestadig opvolgende, elkander verdringende, met elkander strijdende, en de hevigste, verschrikkelijkste botsingen veroorzakende, komen hier niet in het spel? Doch het moet een Dichter, een geboren en geoefend Dichter, in de volle uitgestrektheid van het woord, zijn, die deze werking der hartstogten naar eisch zal schilderen, op eene wijze, welke overeenkomt met den stand der hooge personadjes, met hunne begrippen over eer, pligt en noodlot, en met den tijd, waarin de geschiedenis voorvalt. Het is er verre af, dat wij de verdiensten van den Heer BARBAZ, die wij gaarne erkennen, zouden willen verkleinen; maar, voor zulk eene stof is hij niet berekend. Vandaar 's mans, reeds opgegevene, klagte over het ongunstige van het onderwerp voor de behandeling; vandaar de moeite, die hij gehad heeft, om drie bedrijven te vullen, en zijne personadjes gedurende den tijd, voor de tooneelvertooning bestemd, genoegzaam belangrijk te doen spreken en handelen; vandaar eenige tusschenspelen of zoogenaamde vindingen, die de werking van het geheel benadeelen, en met het karakter en de wijze van denken der handelende personen weinig strooken. Wij bedoelen hier niet het verdichtsel der liefde van *Arthemon* en *Azeïde*, dat ons, integendeel, behaagt, niet omdat er eene vrouw door in het stuk komt, maar omdat het de belangstelling voor *Arthemon* vermeerdert, en de Dichter deze *episode* zeer wel in verband met de hoofddaad heeft weten te brengen. Wij hebben hier voornamelijk het oog op de vinding, om *Arthemon* zoo maar op staanden voet weg te zenden en uit het gedrang te brengen. Het denkbeeld van een huwelijk tusschen *Arthemon* en *Electra* moge, zoo als de Heer BARBAZ meent, niet ongelukkig zijn, het plan ter dadelijke vervoering van den eerstgemelden komt ons zeer ongepast voor. *Idomeneus* geloofde aan het noodlot. Hij eerbiedigde deszelfs onherroepelijken wil. Hij wist, welke gelofte hij gedaan had, en hij wist ook, hoe zeer zijne ligtvaardigheid hem pijnigde, dat hij dezelve vervullen moest. De overlevering zegt ook, dat hij dezelve poogde te vervullen. Maar al ware dit ook zoo niet, hij wordt toch voorgesteld als een held, als een man van een grootsch, onverwrikbaar karak-

ter.

nen. Kan men van zoodanigen zulk eene vinding, om de vervulling zijner gelofte te smoren, verwachten? eene vinding, waarbij de aanschouwer tevens koel moet blijven, omdat hij reeds vooraf weet, dat dezelve geen gevolg kan hebben, en zij hem dus noodeloos van de hoofddaad aftrekt. De gelofte van *Idomeneus* was, om den eersten, dien hij ontmoette, aan *Neptunus* te offeren. Dit offer was zijn zoon. Het konde niemand anders zijn. Wat konde het hem nu baten, dat hij dien zoon zocht te verwijderen en in veiligheid te stellen op die zelfde zee, wier God hij dit offer beloofd had? Moest hij dan niet dadelijk begrijpen hetgeen *Arthemon* hem voor oogen stelt:

Kan, als Neptuin mij dreigt, een laffe vlugt mij baten?

Even ongepast noemen wij de vinding, die *Azeïde* in gevaar stelt, als of zij, misschien, het slagtoffer zoude zijn. Ook dit kan den aanschouwer geenen oogenblik in het onzekere laten, maar wordt voor hem weder noodelooze en onaangename verwijdering van de hoofddaad. Dat het algemeen gerucht verspreid had, dat het volk ook geloofde, dat de Godheid zich zoude laten bevredigen door het bloed eener afstammelinge van *Minos*, laten wij gelden: maar dat de Opperpriester zelf dit geloof begunstigde, is al te onwaarschijnlijk. Hoe toch konde de tolk der Goden en de uitlegger hunner raadsbesluiten zich te vrede houden met het bloed van *Azeïde*? werd dan daardoor aan de gelofte voldaan? hoe konde hij vragen:

Hoe, Arthemon! zijt gij 't die Kretes volk doet beven?
Gij, onzer vorsten zoon! gij, Minos echte spruit!
Is 't dan uw bloed, ô schrik! dat onze rampen stuit!

Niet alleen de Opperpriester, maar ieder aanschouwer, die de gelofte reeds uit den mond van *Idomeneus* zelven vernomen heeft, moest overtuigd zijn, dat het bloed van *Azeïde* wel meerder rampen konde verwekken, doch het gevaar geenszins afwenden. Van eenen anderen kant — al strookte deze vinding ook met den aard van het stuk — zoude zij nog door den Dichter moeten geweerd zijn: want het doel van dezen moest altijd zijn, om de hoogste belangstelling op *Idomeneus* en *Arthe-*

themen te vestigen; en het denkbeeld, dat vader en zoon door de opoffering van *Aneïde* konden gered worden, verzwakt natuurlijk die belangstelling, omdat zij de vrees tusschen twee voorwerpen verdeelt. Wij behoeven er niet meer van te zeggen. De Dichter moest de schrikkelijke werking, woeling en uitbarsting der hartstogten geschilderd hebben, en hij heeft bijverdichtselen gemaakt, die geen belang verwekken, maar de aandacht van de hoofddaad op eene onaangename wijze verwijderen — en ziet daar, naar onze meening, het hoofdgebrek van het stuk. Niettegenstaande deze verdichtselen, die er toch zijn ingelascht om leven en werking aan het geheel te geven, wordt er, naar ons inzien, nog te veel *geredeneerd*. Daarenboven zijn de gesprekken te *modern*, en niet genoeg in den geest der personaadjes, die hier verschijnen. Een enkel staal slechts. Na dat *Thelestor* aan *Idomeneus* den moed en de trouw van deszelfs zoon had voorgesteld, zegt de Koning, onder andere:

" Kan ik gevoelloos zijn voor zijn opregt gemoed,
Daar ik hem nog verzwijg wat onheil op hem woedt?
Kan ik dus langer, vrind! zijn goed vertrouwen loonen?
Moet hij om mijn gedrag zich niet verwonderd toonen?
Die zoon, die, wijl zijn oog nog 't graf niet wordt gewaar,
Zijn' vader teêr omarmt, omarmt zijn' moordenaar;
Hij opent mij zijn ziel, en ik sluit hem de mijne;
Hij stelt mijn leven vóór, en ik veroordeel 't zijne!...
Ik, valsch zijn in gedrag, iets verr' beneden mij? enz.

Neen! zoo kan de *vermaarde Idomeneus* niet gesproken hebben! De held is hier ook veel te weifelend geschilderd, en hem ontbreekt de fierheid en welberadenheid van den trotschen Koning van *Krete*, die *Troje* mede ten onder bragt. Wij zouden dit in vele bijzonderheden kunnen toonen. Verder komt het ons voor, dat het karakter van *Arthemon* niet wel is volgehouden. Hij is een der hoofdpersonen, op wien de aandacht het meest gevestigd is. De Dichter heeft hem willen voorstellen als een dapper en edel jongeling, die het medelijden en de bewondering tevens opwekt. Onderscheidene trekken, en inzonderheid de ontknooping, beäntwoorden hier volkomen aan. Maar hoe is het met zulk een karakter overeen te brengen, dat deze

jon-

jongeling de zwakheid heeft van het oor te leenen aan het plan tot zijne ontvoering? Hij had uit den mond van zijnen vader deszelfs schrikkelijke gelofte met edele grootheid aangehoord, en op eenen bedaarden toon uitgeroepen:

Wel! doen wij zijn gelofte op fiere wijz' gestand!

Hij beminde *Azeïde* met de grootste teederheid, en hij weet, dat zelfs dit voorwerp zijner liefde bedreigd wordt en in gevaar is van als een offer te zullen sneven; hij kent den geheelen nood van zijn vaderland en het dreigend oproer — en, niettegenstaande dat alles, treedt hij in het ontworpen plan tot zijne ontvoering! Hij laat zich naar het strand geleiden, waar het schip zeilvaardig ligt, dat hem, zoo als hij toen nog meende, naar *Argos* zoude voeren, ten einde met *Elektra* te huwen: want op deze plaats maakt hij eerst de tegenwerping, niet uit zijnen toestand, maar uit de gebeurtenissen, te *Argos* voorgevallen, ontleend:

Waar voert gij mij, na 't feit waarvan het al gewaagt,
Nu Agamemnon stierf, Elektra ketens draagt?
Ik kan mij thans niet meer naar Argos strand begeven.

Hij geeft zich eindelijk, na eenige woordenwisseling, aan het ontwerp zijns vaders, om naar *Ithaca* te gaan, met gelatenheid over — en eerst nadat een bevelhebber, op den oogenblik, dat hij in het schip zoude stappen, het berigt brengt, dat *Azeïde* zich als offer heeft aangeboden, herneemt hij de fierheid van zijn karakter, die hij geen' oogenblik had behooren te verliezen.

Men ziet, dat de voornaamste gebreken, die wij in dit stuk meenen te vinden, uit de moeijelijkheid van het onderwerp zelve zijn ontstaan, en offchoon deze stof eene stouter hand en meer dichterlijke behandeling had gevorderd, levert het stuk toch veel voortreffelijks op. De regels zijn wel in acht genomen. Er is meer werking in dit Treurspel dan wel in anderen van den Heer BARBAZ; de versificatie is tamelijk vloeijend, en van de drie voorname tooneelstanden, waarvan wij boven gesproken hebben, is zeer wel partij getrokken; zijnde vooral de ontknooping, de werkelijke offerande, treffend voorgesteld. Ook de verbanning van *Idomeneus*, schoon wij juist de noodzakelijkheid, om die daadzaak in het Treurspel te bewaren, niet bevroeden, is er gelukkiglijk ingevlochten en doet eene goede werking.

Bij-

Bijzonder heeft ons voldaan het 6de Tooneel van het 2de Bedrijf.

Het tweede Stuk, in dit Deel voorkomende, is eene vertaling van CRÉBILLON's Treurspel: *Rhadamistus en Zenobia.* Het wordt voor het beste van dezen Dichter gehouden, en maakte, bij deszelfs verschijning, te *Parijs* zoo veel opgang, dat men het, volgens het berigt van BARBAZ, vier-en-zeventig malen achtereen ten tooneele gevoerd heeft. Het oorspronkelijk werk, dat wij thans niet zullen beöordeelen, heeft zonder twijfel vele en groote verdiensten; schoon wij, de meesterstukken van CORNEILLE en RACINE kennende, met de werken van CRÉBILLON zoo hoog niet loopen als de Heer BARBAZ doet. De vertaling is, over het geheel genomen, zoodanig uitgevallen, dat dit Stuk ook op het Hollandsch Tooneel wel mag verschijnen. Hier en daar hebben wij echter gewigtige gebreken ontdekt, die ten deele door eene te vlugtige bewerking schijnen veroorzaakt te zijn, en door geringe verandering, althans grootendeels, konden worden weggenomen, doch ten deele aan de voor de Poëzij zoo verderfelijke kunst, om regel voor regel te vertalen, moeten worden toegeschreven, en niet zonder omschrijvingen te herstellen zijn. Ten einde den Lezer in staat te stellen, om over de bevoegdheid van den Heer BARBAZ, om Fransche verzen te vertalen, zelf te oordeelen, en tevens, om onze gemaakte bedenking te staven, zullen wij de moeite doen, van eenige regels uit het oorspronkelijke Stuk en uit de Vertaling over te schrijven. De volgende zijn ons voorgekomen mede onder de fraaisten van het geheele Stuk te behooren. Nadat *Rhadamistus* aan *Hiero* een verhaal van zijnen rampspoed en van de gruwelen, door hem gepleegd, gegeven heeft, vraagt de eerste:

Chargé de tant d'horreurs, que prétendez-vous faire?

En *Rhadamistus* antwoordt:

Et que sais-je, Hiéron? furieux, incertain,
Criminel sans penchant, vertueux sans dessein,
Jouet infortuné de ma douleur extrême,
Dans l'état où je suis me connois-je moi-même?
Mon coeur, de soins divers sans cesse combattu,
Ennemi du forfait sans aimer la vertu,

D'un

D'un amour malheureux déplorable victime,
S'abandonne aux remords, sans renoncer au crime.
Je cede au repentir, mais sans en profiter,
Et je ne me connois que pour me detester.
Dans ce cruel séjour fais-je ce qui m'entraine;
Si c'est le désespoir, ou l'amour, ou la haine?
J'ai perdu Zenobie; après ce coup affreux
Peut tu me demander encor ce que je veux?
Désesperé, proscrit, abhorrant la lumiere,
Je voudrois me venger de la nature entiere.
Je ne sais quel poison se répand dans mon coeur;
Mais, jusqu'à mes remords, tout y devient fureur.
Je viens ici chercher l'auteur de ma misere,
Et la nature en vain me dit que c'est mon pere, etc.

De Heer BARBAZ heeft dit, grootendeels gelukkig, dus overgebragt:

Aan zoo veel wee ten prooi, wat kunt gij toch verrigten?

(*Chargé de tant d'horreurs* drukt meer uit. Wij zouden liever lezen:

Bezwaard met gruweldadn, wat denkt gij te verrigten?)

Weet ik het zelf?.. verwoed, beklemd door spijtgevoel,
Misdadig zonder wil, en deugdzaam zonder doel,
Geslingerd door het lot waardoor ik word bestreden,
Ken ik mijzelven niet, in deze omstandigheden.

(Krachtiger is hier de *vraag* in het Fransch. Waarom niet:
Ken ik mijzelven wel in deze omstandigheden?)

Door tegenstrijdigheên gestaag beroerd van zin,
Haat ik het wanbedrijf, schoon ik de deugd niet min,
En, door een' wreeden gloed met rampen overladen,
Hoor ik de wroeging wel, doch schroom geene euveldaden;
Ik zwicht voor 't naberouw, maar schuw zijn onderzoek,
En ach! ik ken mij slechts opdat ik mij vervloek'!
't Is mij bewust wat drift mij naar dit oord doet streven,
Of ik door liefde, of haat, of wanhoop word gedreven?
'k Verloor Zenobia; en kunt ge, in al mijn druk,

Mij

Mij vragen wat ik wil, na 't gruwzaamst ongeluk?
Vervloekende het licht, verbannen, schier bezweken,
Wenschte ik mij, zoo 't kon zijn, op al wat leeft te wreken;
Ik weet niet wat vergif zijn kracht betoont op mij,
Maar tot mijn wroeging toe ontaardt in razernij:
'k Treę, in dit vreeslijk oord, mijn' rampbewerker nader,
En vruchtloos maakt natuur mij hem bekend als vader. enz.

De laatste regel is veel zwakker dan het oorspronkelijke. Liever lazen wij:

En vruchteloos zegt mij natuur: het is uw vader!

Het:

L'amour n'a pas toujours RESPECTÉ *la nature,*

heeft, dunkt ons, veel verloren in de overzetting:

Natuur zag niet altijd door liefde zich VERSCHOONEN.

In het Fransch lezen wij:

Que vois-je? C'est mon fils! dans Artanisse Arsame!
Quel dessein l'y conduit? Vous vous taisez, madame!

In het Hollandsch:

Wat zie ik? is mijn zoon in Artenisśaas wallen?
Wat doet hij hier? Mevrouw! kan 't zwijgen u gevallen?

Hoe stijf en zwak is niet dat: *kan 't zwijgen u gevallen?* — Even zwak schijnt ons de volgende regel:

Terwijl ik niets vernam *van 't geen zijn komst betref;*

waarvoor wij in het Fransch lezen:

Lorsque moi-même ici j'ignore son retour.

De regels:

Vos ennemis domtés, devois-je présumer
Que mon retour, seigneur, pourroit vous alarmer?

zijn dus overgebragt:

Daar ik uw haatren temde, o Vorst! vermoedde ik niet
Dat u mijn wederkomst *zou strekken tot verdriet.*

Lie-

Liever:

> Moest ik vermoeden, daar 'k uw' vijand overwon,
> Dat mijn terugkomst, Vorst! u onrust baren kon?

Verder lezen wij:

> 'k Vernam van allen kant, dat Syrië, dat Romen,
> Dat Korbulo, *uw rijk gewapend op zal komen.*

Dit is onverstaanbaar, en drukt geenszins uit:

> *J'apprends de toutes parts que Rome et la Syrie,*
> *Que Corbulon armé ménacent l'Iberie.*

Beter zoude, naar ons gevoelen, zijn:

> Bedreigen niet rondom en Syriën, en Romen,
> En 't heer van Corbulo Iberie te overstroomen?

De krachtige regel:

> *Vôtre esclave autrefois, aujourd'hui vôtre reine.*

heeft verloren door de overzetting:

> *Was ze* uw slavin voorheen, *thans wordt ze* uw koninginne.

Waarom niet korter en krachtiger:

> Te voren uw slavin, deez' dag uw koninginne.

Het oorspronkelijke:

> *Vous apprendrez bientôt qui de Rome ou de moi*
> *Dut prétendre, seigneur, à vous donner la loi.*

is zeer gebrekkig en stijf dus vertaald:

> Gij ondervind weldra of 't Rome zij, of ik,
> Die billijk zich vermeet dat *hij* u *onderschikk':*

Beter zoude het volgende zijn, schoon het ons ook niet volkomen bevredigt:

> En binnen kort ontwaart Armeniën, of zij
> De wet ontvangen zal van Cesar of van mij.

Onverstaanbaar is:

Zij wil u, op dees plaats, *in vrijheid ondergaan*.

Het Fransch luidt:

Elle veut même ici vous parler sans témoins.

En hard is de regel:

Als zijn meêminnaar sterft, om zijne dood bedrukt!

Overal lezen wij hier *Hiëro*, in stede van *Hiero*:

Hiéro? wat begeert ge? enz.

Bij de beöordeeling van het eerste Deel hebben wij reeds dergelijke feilen gegispt, als *Urania* voor *Urania*. Zoo iemand, dan moet de Tooneeldichter dezelve vermijden; daar zij, bij de vertooning, in kundige ooren zeer onaangenaam krassen.

Het lust ons niet, meerder leemten aan te toonen, die voor een groot gedeelte hadden kunnen weggenomen, ten minste zeer aanmerkelijk verminderd worden. Wij beklagen ons deswege te meer, omdat vele, inderdaad fraaije, regels van het vermogen des Heeren BARBAZ gunstige getuigenis geven. Ter proeve hiervan moge nog het volgende strekken:

Mais quel soin vous conduit en ce pays barbare?
Est-ce la guerre enfin que Néron me declare?
Qu'il ne s'y trompe pas; la pompe de ces lieux,
Vous le voyez assez, n'éblouit point les yeux:
Jusques aux courtisans qui me rendent hommage,
Mon palais, tout ici n'a qu'un faste sauvage;
La nature marâtre en ces affreux climats
Ne produit, au lieu d'or, que du fer, des soldats;
Son sein tout hérissé n'offre aux désirs de l'homme
Rien qui puisse tenter l'avarice de Rome.

Welke fraaije en krachtige dichtregels, naar ons gevoelen, zeer gelukkig door den Heer BARBAZ dus zijn overgebragt:

Maar wat geleidt u toch naar deze woeste streken?
Wil eindlijk Nero hier de toorts des krijgs ontsteken?

Dat hij zich niet bedrieg': de pracht van dit gebied,
Gij merkt dit klaar genoeg, begoochelt de oogen niet:
Mijn hovelingen zelfs, mijn vorstelijke woning,
Het heeft hier alles niets dan ruwe praalvertooning;
Natuur, stiefmoederlijk in dit schrikbarend oord,
Brengt hier slechts oorlogsvolk, geen goud, maar ijzer voort;
Zijn ruigbewassen grond verschaft den onderzoeker
Niets dat het vrekke Rome ooit streelen kan met woeker.

Het laatste Stuk is eene vertaling van de beroemde *Melanie* van DE LA HARPE. Van het oorspronkelijk meesterstuk zullen wij niets zeggen. Het is algemeen bekend; en ook ver boven onzen lof verheven. VOLTAIRE (ook door BARBAZ aangehaald) zegt, dat hij nooit een Stuk gezien heeft, hetwelk beter geschreven is, dan *Melanie*. Dank hebbe derhalve de Heer BARBAZ voor den verdienstelijken arbeid, door hem aan de overbrenging van dit uitmuntend Stuk besteed. Hij heeft er veel moeite aan te koste gelegd, en is, inderdaad, zeer gelukkig geslaagd. Schoon men nu al hier en daar niet volkomen bevredigd moge zijn, de Dichter roept met zoo veel regt de toegevendheid van deskundigen in, dat het naar vitterij zoude zweemen, hier eenige aanmerking te maken. Onze aankondiging is reeds te breed uitgeloopen, om den Lezer met der daad van de waarde dezer Hollandsche vertaling te overtuigen.

Zeemans Woordenboek, of Verzameling der meest gebruikelijke Hollandsche Zee-kunstwoorden en spreekwijzen, in het Fransch en Engelsch overgebragt, tot nut van Zeevarenden en Ambtenaren bij de Marine; door A. C. TWENT, *Kapitein en Kolonel ter Zee. Te Amsterdam, bij* P. den Hengst en Zoon. 1813. *In gr. 8vo.* 192 *Bl. f* 2-4-:

Het naaste oogmerk van dit Boek zal misschien vervallen zijn. De ongelukkige noodzakelijkheid ten minste, om alles in het Fransch te verstaan en te kunnen noemen, bestaat niet meer voor velen onzer Landgenooten. Men mag wederom zijne eigen taal, op de Kampanje, op het Bureau en tot den Vorst, als in zijn huisgezin en op de straat, bezigen. Het is niet meer

eene onontbeerlijke aanbeveling, dat men dezelve welligt veracht en miskend, verworpen en verleerd, of ook nooit behoorlijk gekend, maar al vroeg tegen de modetaal eener weelderige verbastering heeft verruild. (Inderdaad eene verandering van meer belang, dan zich welligt de een en ander inbeeldt; en waarbij het eer- en vaderlandlievend hart geen minder belang heeft, dan de veiligheid onzer perfonen en goederen, benevens de bevordering onzer eigene bekwaamheden tot eenen post of eene waardigheid, tot hiertoe door vreemdelingen en gelukzoekers meestal bekleed.) De Heer TWENT, echter, vermomde, als 't ware, dit naaste oogmerk, en verhief zich tevens daarboven, door de Engelfche vertaling, zoo wel als de Franfche, in zijn Woordenboek op te nemen. Het blijft, hierdoor vooral, fteeds een nuttig en belangrijk Boek voor Zeevarenden; te nuttiger en belangrijker, om de geöpende vooruitzigten, dat de Zeevaart welhaast weer een voorwerp van praktijk, en niet van enkele befpiegeling, voor ons zal zijn; en het tevens niet kan misfen, of de omftandigheden zullen ons hier meer dan ooit met de naburige Eilanders in allerlei aanraking brengen. Dank hebbe dan de bekwame en ijverige Man! Moge zijn Werk den meest denkelijken aftrek genieten! Moge de Zee welhaast weer van Hollandfche nijverheid en koopvlijt luide getuigen; onze Natie, als weleer, hare zonen in allerlei oorden uitftorten, en zelve elke foort van vreemdelingen, als handelaars, in haren fchoot ontvangen! Mogen Vrede en vernietiging der Dwingelandij ook de tegenwoordige fcheidsmuren omverre werpen, en mede het Fransch in dit Boek niet nutteloos laten! Moge, met de mishandelde en verdrukte Kweekfchool, de geheele Kweektuin der Hollandfche Zeevaart zijnen ouden luister hernemen; en wij, door de tucht in allen deele geleerd en volmaakt, grooter en gelukkiger worden dan voorheen!

Vergeef ons, Lezer, de uitboezeming van *gedachten*, door de *woorden* dezes Boeks zoo veelvoudig opgewekt! Het Werk zelf fchijnt ons toe op volledigheid en juistheid-vrij gegronde aanfpraak te maken. Het volmaakte bereikt men in deze foort van werk zeer zelden, en althans niet dan na vele proeven. Wij meenen echter, dat men over de bruikbaarheid, in meest alle gevallen, geene reden tot klagte zal vinden.

Be-

Berijmde Vertaling van het XIVde Hoofdſtuk van den Profeet Jeſaia; door Mr. S. I. Z. WISELIUS. *Te Amſterdam, bij* H. Gartman. *In gr. 8vo.* 11 *Bl. f* :-5-8

Kort Tafereel der nieuwe Franſche Tirannij. Te Amſterdam, bij H. Gartman. *In gr. 8vo.* 8 *Bl. f* :-2-:

Nieuw Liederenboekje, op aangename en bekende wijzen, ſtrekkende tot opwekking van Vaderlandſchen moed en gepaste vreugde in deze dagen. Te Amſterdam, bij H. Gartman. *In kl. 8vo.* 28 *Bl. f* :-11-:

Wij voegen deze drie ſtukjes bijeen, omdat ze ééne aanleiding, éénen uitgever, ten deele éénen autheur, en veelal éénen en denzelfden geest hebben.

Het laatſte, namelijk, geldt ten aanzien van het voorberigt van No. 1, waarin even zulke denkbeelden, ten aanzien der overdragt van de Israëlitiſche op onze geſchiedenis, voorkomen als in No. 2. De Nederlanders zijn, volgens deze gelijkenis, het volk van God, de Franſchen zijn de gevloekte Canaänieten, en de wraak, de eigenlijke wraak, ter uitroeijing toe, ſchijnt hier bijna niet ongeöorloofd. Wij bekennen, vrienden zijn we niet van zulk eene wezenlijke overbrenging van het bijzondere, deels misſchien onvolkomene, der oude, Joodſche bedeeling op onze tijden en onze zeden. Men behoeft zoo verre niet te gaan, om uit de vroege voorbeelden van Gods voorzienig beſtuur troost, uit zijne geheel redelijke zedeleer, gelijk die in Christus is, niet ſlechts verſchooning, maar wettiging, maar aanmoediging en krachtdadige opwekking te ontleenen tot verdediging van het vaderland, tot handhaving onzer volksregten, en onvermoeide beſtrijding van beulen en plagen hunnes geſlachts. Ook de profetie voorhanden behoeft zulk eene geſtrenge toepasſing niet, om alle vereischte toepasſing van zelve te vinden. Zoo ging het den vermetelen dwingeland te allen tijd; zoo juicht het menschdom overal over zijnen val; zoo regeert de Heer, in wiens hand ook de wil des overheerſchers is, om hem als den verwoestenden ſtroom te leiden, waar het zijne wijsheid oorbaar acht; — ziedaar waarheden, die, in

 kracht-

krachtvolle poëzij gehuld, den weg tot het bewogen hart van zelve vinden. Immers, men weet, dat het aangekondigde hoofddeel van Jesaias den val van Babels Koning, het zegelied der onderaardschen bij zijne aankomst, en het herstel van Israël, bij wijze van voorzegging, bezingt. Reeds ter gelegenheid der vertaling van VAN DER PALM heeft dit zegelied vooral eene meer algemeene beroemdheid verkregen. De onderhavige, dichtmatige vertaling van den Heer WISELIUS schijnt ons toe, genoemden Bijbeltolk het naast gevolgd, en tamelijk getrouw te zijn. Dezelve mag zich op eene goede, vloeijende versificatie beroemen; schoon misschien daarbij van de kracht van het oorspronkelijke vrij wat verloren mag zijn geraakt. Het blijft, in allen geval, een zeer merkwaardig, een zeer schoon stuk, wel waardig bij de tegenwoordige gelegenheid in een' zoo aanvalligen vorm gegoten te worden, op dezelve voor een groot deel toepasselijk, ja bemoedigend, en hope gevende, dat de profetie, zoo niet in het nieuwe *Babel* en deszelfs geheele Vorstengeslacht, althans in den NEBUKADNEZAR onzer dagen, maar vooral in ons *Israël*, zal vervuld worden.

No. 2 bestaat uit een uittreksel uit een' brief van *Alphen*, van den 25sten November, en een naschrift uit *Montfoort* op denzelven. Dezen zijn de tekst; het overige is toepasselijke aanwending. De tijd, wanneer het stuk uitkwam, al terstond na de gebeurtenis, gaf aan het een en ander waardij, en verschoont even zeer het gebrekkige, dat hier met grond mogt berispt worden. De berigten zijn kort en onvolledig; de bijgevoegde opwekkingen misschien al te sterk, al te ver gedreven en gezwollen. Wij hopen intusschen, dat zij, naar het met grond vooronderstelde doel van Schrijver en Uitgever, mogen hebben bijgedragen om de vaderlandsche geestdrift te stijven, en willen van de bekende droevige omstandigheden maar geen woord gewagen.

No. 3 hebben wij, naar men ons verzekert, mede aan den ijverigen WISELIUS, benevens BILDERDIJK en zijne verdienstelijke Gade, te danken. Men kan de waarde en gepastheid der stukjes reeds hieruit opmaken. Het zou jammer zijn, indien ze zoo *ongezongen* met andere geschriften van den dag voorbijgingen. Dan, gewis behoort onze natie niet tot de meest muzikalen; en inzonderheid is deze smaak bij den gemeenen man al te laag gestemd, dan dat mannen als de genoemden voor

hem

hem zouden kunnen dichten. Het is, echter, welligt hier, dat zich de grootste behoefte aan goede liedjes, op de omstandigdigheden toepasselijk, duidelijk openbaart. Uit gebrek aan dezelven, dreunt men, tot walgens toe, op, wat men heeft, wat voor den mond komt, of maar in de haast en door de minst bevoegden ligtelijk is opgeslagen. Doch, zoo als gezegd, hiertoe strekken deze stukjes ook daarom niet, dat ze in een afzonderlijk bundeltje heel netjes gedrukt, en ten deele op min bekende wijzen gesteld zijn. En echter kunnen wij ook niet wenschen, dat ze van een duurzaam gebruik zullen zijn. Zij ademen meestal krijg, die, ten beste, een noodzakelijk — thans voor ons noodzakelijk — kwaad is. Dus in zoo verre, ja wel, *transeant cum cæteris!* — Wij kunnen over elk afzonderlijk niet spreken; verscheidene hebben ware verdienste, zoo van warmte, kracht en vloeibaarheid, als vernuft en satyre. Het volgende stukje schijnt ons, onder andere, regt fraai en BILDERDIJKS te rollen.

KRIJGSZANG.

Waar eer en vrijheid roept in 't veld,
Daar bruist het Hollandsch bloed;
Daar voelt, daar toont zich ieder, held,
En vlamt van oorlogsmoed;
Daar huppelt hart en ingewand
Op 't gonzen van de trom,
„ Voor Vrijheid, Eer en Vaderland!
„ En glorierijk weerom!"

Zoo zwaait men Hollands Leeuwbanier
Den Franschman in 't gezigt!
Zoo streeft men dwars door staal en vier,
Geleid door moed en pligt!
De sabel klinkt, het roer ontbrandt,
Bij dondrend schutgebrom:
„ Voor Vrijheid, Eer en Vaderland!
„ En glorierijk weerom!"

Door Nassaus-bloed tot eer genoopt,
Is Holland zijner waard.

 Den

Den vrêe, waar heel Euroop op hoopt,
Verkrijgt men door het zwaard.
Wij vechten om dat edel pand,
Waar ooit ons wapen glom.
„ Voor Vrijheid, Eer en Vaderland!
„ En glorierijk weerom!"

Bij de aanvankelijke Verlossing van mijn Vaderland. Door W. A. VAN HENGEL. *Te Amsterdam, bij* W. Brave. *In gr.* 8*vo*. 12 *Bl. f* :-4-:

Bij het opsteken der Hollandsche Vlag, in Nov. 1813. *Lierzang, door* A. C. SCHENK. *Te Rotterdam, bij* J. Immerzeel, Jun. *In gr.* 8*vo*. 11 *Bl. f* :-6-:

Hollandsche Volksliedjes, voor Oranje en het Vaderland. Te Amsterdam, bij J. G. Rohloff. *In kl.* 8*vo*. 16 *Bl. f* :-3-:

Bonaparte, Ode; toegezongen aan den Dichter van het Dichtstuk, getiteld: Napoleon, Ode; in 1806 *in den Haag bij de Erven van I. van Cleef, Boekverkoopers van den (toenmaligen) Koning en der (zoogenaamde) Koninklijke Bibliotheek, uitgegeven. Te Amsterdam, bij* P. G. en N. Geysbeek. *In gr.* 8*vo*. 16 *Bl. f* :-6-:

Een man als de Wel Eerw. VAN HENGEL liep geen gevaar van laffe of smakelooze rijmpjes voor den dag te brengen; maar even zoodanig een man moet zich ook in de rij der Dichters niet scharen, ten zij hij er eene eerevolle plaats kan bekleeden. Dit zij niet gezegd ter afkeuring der uitgave van de opgemelde dichtregelen, welke de tijdsgelegenheid te over verdedigt, ja tot eere van het vaderlandsche hart doet strekken. Maar, dit stukje moet mede tot eene proeve dienen op de goedkeuring en bemoediging van deskundigen, die dan misschien van meerdere poëtische voortbrengsels, uit 's mans penne gevloeid, zou gevolgd worden. Daarom verklaren wij ronduit, dat wij het stukje met genoegen, niet met uitstekende bewondering, enkele coupletten met toejuichende goedkeuring, ande-

ze niet geheel zonder fronsling van het gelaat, zonder hoofdschudding en afkeuring hebben gelezen, en over het geheel dat oorspronkelijke en karakteristieke, of buitengewoon poëtisch gedachte en gestelde, hebben gemist, hetwelk ons op eenen nieuwen Puikdichter in den verdienstelijken VAN HENGEL zou doen hopen. Zekerlijk zou de oefening het werk volmaken, de verzen gedurig gladder doen vloeijen, den dwang en het duistere, daardoor soms veroorzaakt, wegnemen. Maar zijn Eerw. is een man van letteren, en bezwaarlijk zal hem genoeg kostbaren tijds overschieten, om aan deze kunst van uitspanning, tot gezegde einde, het vereischte te geven. — Dat in couplet 6, reg. 4, eene drukfout is ingeslopen, zouden wij, ook zonder aanwijzing, reeds begrepen hebben.

No. 2. Wij hadden voorheen gelegenheid, om den tolk des somberen, doch diepdenkenden en gevoeligen YOUNG hartelijk te bewonderen. Dezelfde man verheft zich in den Lierzang, op de vleugelen der geestdrift en vaderlandsliefde. En wij moeten hem ook hier den lof gunnen, van heerlijk gezongen te hebben. Door het geheele stukje, omstreeks 150 regels lang, heerscht de levendigheid van den opgewekten hartstogt, en de gedachtenrijkheid van den met zijn onderwerp wezenlijk vervulden, daarvan overvloeijenden geest. Begeerig onzen Lezer het een of ander tot een staaltje mede te deelen, doorbladeren wij den Lierzang telkens weer; doch, alles vloeit dermate uit elkander voort en hecht denkbeeld aan denkbeeld vast, dat de keus daardoor te moeijelijker wordt. Men zal zich der kleine uitgave voor dit stukje gewisselijk niet beklagen.

No. 3 is van den verdienstelijken WESTERMAN, die toont inzonderheid ook voor deze taak beter dan velen berekend te zijn, en van wien we niet slechts meer dergelijken wenschen, maar ook niet kunnen nalaten te hopen, dat hij den volkssmaak en het volksgezang eenen wezenlijken dienst, ter verbetering en voldoening, zal hebben gedaan. Noch de inhoud, noch de wijzen zijn eenigzins boven de gemeene bevatting, en tevens beide geheel zonder zinledigheid en laffe smakeloosheid.

No. 4. Het is gewis jammer, dat er één Hollander geweest is, die zich heeft laten verblinden of wegslepen, om eenen NAPOLEON te huldigen! Met Dichters, echter, neemt men dit nog al het minst naauw. En, het zij dan schijn of wezen, de uitwendige grootheid, de zonderlinge voorspoed en het bijna

al-

alles dwingend vermogen des Franschen Keizers moesten eenen man, die zoo geheel Dichter is, als BILDERDIJK, van tijd tot tijd in de verzoeking brengen, om zijnen schitterenden luister te bezingen. Wij zeggen, zoo geheel Dichter, en herinneren ons hierbij de verdeeling der Zonen van Apol in twee hoofdsoorten, eenmaal door ons bij eenen Duitschen kunstregter gevonden. De eene soort dicht uit het hart, en deelt altijd dezelfde tint aan hare voortbrengselen mede. De andere grondt zich op het eigenlijk genie, en giet zich in alle denkbare vormen. Daar, intusschen, BILDERDIJK's Oranjegezindheid van ouds bekend, en in de tijden van onzen druk zelve nog door hem kenbaar gemaakt is; daar hij omstandigheden te zijner verschooning pleiten, en zijn hart zich al vroeg in hervatte vaderlandsche toonen heeft lucht verschaft; zoo is het waarlijk noch zeer edelmoedig, noch zeer overeenkomstig met den geest des vergetens en vergevens, wat WITSEN GEYSBEEK in deze Ode onderneemt. Had de man maar een weinig langer gewacht, hij zou aan de bejegening van den briefschrijver sub litt. A., die toch met luiden van gezag, en welken nog het hoofd naar Frankrijk zou hangen, had te doen, zijne eigen verwachting hebben kunnen toetsen. En nog zouden wij ons misschien geheel neutraal hebben gehouden, en denken of zeggen al weer: *Iliacos intra etc.*, ware enkel het karakter, zoo van den man als van zijne Ode, aangevallen. Maar, dat men in den eersten den Dichter, in de laatste het dichtstuk wil verkleinen; dat men tegen beiden ik weet niet wat al uitstoot; inderdaad, wij moeten onze vreeze te kennen geven, dat het publiek hier aan een keffertje zal denken, dat met heeten ijver een' grooten bulhond nabaft; dat het overal nog meer sporen van nijd, enz. dan van vaderlandschen ijver zal meenen te ontdekken, en welligt op zijne beurt den Dichter beklagen, die BILDERDIJK zoo weinig naar waarde te schatten, of het genie zoo weinig te eerbiedigen weet, dat hij de naaktheid van den grooten man niet veeleer bedekt en in stilte betreurt, dan ze met gejuich aan heel de wereld wil vertoonen. — Voor het overige hebben wij de stukken niet vergeleken, noch nagezien, hoe na en kunstig en aardig de Heer WITSEN GEYSBEEK zijnen vijand gevolgd, en in rug en flank gevallen zij. Wanneer wij het woord *Ode* voor een dichtstuk lezen, dan mogen we aan dusdanige kunstjes zelfs niet denken. Een kerel, die zonder zulke beletsels de hier vereischte vlugt volhoudt!

houdt! — Wij besluiten, dat het jammer is van een man, zoo bekwaam als de Heer WITSEN GEYSBEEK, dat hij zijne ziel zoo weinig schijnt in lijdzaamheid te bezitten, dat hij zich op zoo missselijke wegen waagt, en — wij zouden haast zeggen — zijne eigen mate en bestemming in de kunst thans meer dan ooit uit het oog verliest. *Piano va sano*, en één goed Puntdicht is beter dan zes verongelukte Odes, Dithyrambes, Heldenzangen of wat het wezen moge.

Hulde aan NAPOLEON; *toegewijd door een Hollandsch Meisje. Alom. f* 1-2-:

Eene *Hulde aan Napoleon* zou ons, in dezen tijd en op dezen grond, ja, aan ironie, maar dan toch aan eene ironie doen denken, het tragische onderwerp passende; en evenwel, wie kan het ontkennen? klinkt het eenvoudig *Hollandsch Meisje* toch weer zoo boterachtig malsch, dat dit ook wel haast ironie zou kunnen schijnen. Wij waren dus regt benieuwd. En waarlijk, die Hollandsche Meid heeft ons voor ons Hollandsch dubbeltje wat handig gefopt! — *Roofgedrogt! rusteloaze rustverstoorder! onmenschelijke menschenmoorder! Dwingeland! Keizer* BUONAPARTE, *bron van leed en smarte! die maar leeft u zelv', en anderen tevens, tot* VREUGD-GELUKS-VERSTORENIS! *Kom, dat men u maar Duivel noem'!* enz. enz. Waarachtig, dat is al eene aardige hulde! En dan zegt zij nog al aan NAPOLEON, dat zij hem niet *vleijen* wil! — Nu, zij geeft hem toch eenen goeden raad: dat hij kroon en schepter nog maar in tijds zou nederleggen; en ziet, hoe zij dat aandringt:

Gij zijt der menschheid van geen waarde,
Ga! vlugt! naar 't uiterst eind der aarde
  Waar u geen menschelijk oog meer ziet;
Daar kunt ge u zelv' eens regt beschouwen,
Zelv' zoo gij wilt een hutje bouwen;
  En leven als een herremiet.

Dit ware toch beter, dan dat hij in de bosschen nu nog ging rondloopen, om met leeuwen en tijgers zich in rooven en bloedvergieten te verlustigen, hetgeen zij evenwel ook nog aan zijne keuze laat. De eerste raad is verstandiger. Nu, de Meid meent het goed. Jammer maar, dat zij zich *over-vloekt* heeft.

heeft. (Men vergunne ons *ook* eens een zeldzaam koppelwoord.) Van daar toch hare verbijstering in het slotvers:

> Zwijg zangster! zwijg, wat stoute toonen
> Zwijg, met dien held te schenden, hoonen
> Die zich een kroon verwinnen kon;
> Leg voor dien Vorst uw speeltuig neder,
> Het speelt op zulk een toon niet weder,
> Zwijg zangster van NAPOLEON!

Neen, dat gaat niet, lieve Meid! als de meisjes *het speeltuig vóor dien Vorst nederleggen*, dan konden de jongens het geweer ook wel eens wegsmijten, en dan kregen wij NAPOLEON niet in het hutje van den heremiet!

De Hemel verhoede, dat wij den Dwingeland in iets zouden voorspreken; *mannentaal en mannenkracht* verheugen ons hartelijk, en zijn beide behoefte; maar het „*mortuo insultare leoni*," daar komen wij rond voor uit, hindert ons, wie het ook moge doen. Maar dit Hollandsch Meisje hier willen wij wel wat toegeven, mits zij haren zoeten lief dan ook naar het leger zinge. En als zij het speeltuig dan toch nu heeft nedergelegd, zoo gebruike zij hare vingers, ten dienste des Vaderlands, tot het maken van pluksel. Het zal geen groot verlies zijn voor de kunst.

De Geschiedenis van Ruth. Een Schoolboekje, door T. C. K. BEILANUS, *Predikant te Paesens. Te Leeuwarden, bij* J. W. Brouwer. 1813. *In kl. 8vo. 57 Bl. f* :-4-:

In zeven leeslesjes is dit boekje afgedeeld. Een dorppredikant verhaalt zijne lieve kleinen de geschiedenis van Ruth, onderhoudend, naar hunne vatbaarheid, nuttig, en regt in den kindertoon. De vragen om opheldering, van de kleinen, zijn zoo als men die van oplettende kinderen verwachten kan. Wij zien niet, dat er veel meer voor kinderen tot opheldering van het verhaal kan worden bijgevoegd. Het komt ons voor, dat de Eerw. BEILANUS voor zulke soort van kinderschriftjes zeer veel aanleg heeft, en dat de aanmerkingen, die men op dit boekje maken mogt, weinig meer dan vitterij zouden zijn. Hier en daar eene enkele, misschien, drukfout, en somtijds eens *als* voor *dan*, is bij eene tweede uitgave ligt te verbeteren.

BOEKBESCHOUWING.

Het Leven van PETRUS MARTYR VERMILI. *Eene Bijdrage tot de Geschiedenis van de tijden der Kerkhervorming. Door* F. C. SCHLOSSER, *Leeraar aan de School te Jever, in Oostvriesland. Uit het Hoogduitsch. Te Amsterdam, bij* W. Brave. *In gr.* 8vo. 230 *Bl.* *f* 1-10-:

Het eerste stuk van dit werk betrof BEZA; dit tweede raakt VERMILI. Even gelijk de Heer SCHLOSSER, ten aanzien van den eerstgemelden, zoo veel de eenheid des verhaals gedoogde, alles, wat andere levensbeschrijvers breedvoerig vermeld hebben, maar even aanroert, en daarentegen de punten, door anderen minder bewerkt, uit de oorspronkelijke stukken in het licht tracht te zetten, zoo gaat hij ook ten opzigte van den man te werk, die het onderwerp dezes boekdeels uitmaakt.

In twee afdeelingen wordt VERMILI's leven begrepen. De eerste loopt van den jare 1500, het jaar van 's mans geboorte, tot 1547. Wel algemeen, doch juist, is de aanmerking, waarmede de Schrijver dit stuk begint; namelijk, dat, wanneer men eenen man, die op velerlei wijze werkzaam was, juist beöordeelen wil, men vooraf het land, waarin hij optrad, en de aldaar heerschende denkwijze, moet kennen. De geboortetijd van MARTYR was voor *Italië* de gewigtigste, en tevens de meest bekende. Eenige wenken oordeelt de Schrijver toereikende, om te doen zien, dat de *Italiaan* eenen anderen weg bewandelde, dan zijne tijdgenooten gewoonlijk deden, en eene andere vorming erlangen moest, dan zij verkregen.

Men vond toen in *Italië Platonisten* en voorstanders van ARISTOTELES, en eene derde partij, die zich alleen bezig hield met de beöefening der schoone kunsten en we-

tenschappen, met het domme bijgeloof den spot dreef, en Godsdienst en deugd voor middelen der staatkunde hield, welke de beter onderrigtte zich ten nutte maakt. „ De gewone studeerwijze," merkt SCHLOSSER op, „ welke gevolgd werd door hen, die de ware vrienden der wetenschappen waren, vormde hen alzoo eer tot fijn beschaafde Heidenen, die het Christendom aanzagen, gelijk de *Romeinsche* Grooten, in den laatsten tijd van hun Gemeenebest, den Godsdienst van hunnen Staat hadden aangezien." Dit waren de lieden niet, om de beöefening der H. Schriften aan te prijzen. Geringe overblijffels van de oude Sekten, die het Christendom tot deszelfs oorspronkelijke eenvoudigheid hadden willen terugbrengen, waren zonder eenigen invloed.

Een vriend der Bijbelleer moest in *Italië* als 't ware zichzelven vormen. Dit was het geval van VERMILI, meer bekend onder den naam van MARTYR, door zijne godsdienstige moeder alzoo benoemd naar eenen martelaar voor het regtzinnig geloof, wiens kapel digt bij haar huis was. Godsdienstig was de opvoeding zijner geleerde moeder. Zijn vader, een rijk Edelman uit *Florence*, was een vriend en voorstander der gevoelens, die SAVONAROLA te *Florence* gepredikt had, en dus een bitter hater van monniken en het monnikenwezen.

Zijn vader bestemde hem tot een' Staatsman, en MARTYR's eerste opvoeding was daartoe ingerigt. Dan, de eerste inboezemingen zijner hem vroeg ontvallene moeder deden hem, tot groot misnoegen zijns vaders, een Kloosterling worden. De letteroefeningen zette hij voort, en maakte groote vorderingen. Vroeg trad hij als Leeraar met roem op. Tot Abt van *Spoleto* aangesteld, maakte hij aldaar eenen aanvang met de hervorming des Kloosters. Naar *Napels* als Prior verplaatst, trof hij daar mannen aan, die zich onledig hielden met de leer der Kerke te vergelijken met die des Bijbels. Hier kreeg MARTYR eerst kennis aan de schriften der Hervormeren. Hij liet zich openlijk tegen het Vagevuur hooren. De aanstelling tot *Visitator Ge-*

neraals van de Orde der *Augustijnen* deed hem de hervorming van die Orde met kracht aanvangen en doorzetten.

Uitgebreider werkkring trad VERMILI in, tot Prior van het Stift van den H. FRIDIANUS te *Lucca* aangesteld. De *Luccanen*, reeds lange ontevergenoegd over de misbruiken der Roomsche Kerke, ontvingen den man, die het prediken voor zijn beroep en de verbetering der zeden voor het hoofddoel des Christendoms hield, met opene armen. Hier ook zette hij de hervorming in het onderwijs voort; de school, door hem opgerigt, draagt er blijk van. De geheele inrigting en strekking derzelve ontglipte zoo min der opmerkzaamheid van den Paus en de Kardinalen, als van de voorheen reeds verbitterde monniken. Dan, de besten onder de Kardinalen zagen het gaarne, dat er voor de Kerk mannen werden gevormd, die de Ketters meer dan scheldwoorden konden tegenwerpen; de monniken waren te magteloos om iets te ondernemen. Schoon zijne school in de eerste jaren ongemoeid bleef, trok er welhaast een zoo geducht onweêr zamen, dat hij in verdenking geraakte, vervolgd werd, en dezelve ontweek.

Te *Pisa*, werwaarts hij den storm ontweken was, deelde hij, ten blijke dat hij tot de Hervormden was overgegaan, het Avondmaal onder de beiderlei teekenen uit, en schreef eenen brief, zijnen overgang tot die partij vermeldende en verdedigende. Te *Zurich* zou hij gaarne gebleven zijn; dan, de omstandigheden deden hem naar *Straatsburg* trekken, waar hij eene jaarwedde kreeg voor de lessen, welke hij hield, en eerlang in het huwelijk trad. Een zamenloop van zaken deed hem *Straatsburg* ruimen, en, op raad zijner vrienden, naar *Engeland* oversteken.

Met deze verandering van het land zijner inwoninge vangt de tweede afdeeling der Levensbeschrijvinge aan. Met korte, doch genoegzame trekken geeft SCHLOSSER eene schets van den staat van den Godsdienst in *Engeland*, ten tijde van MARTYR's komst in dat Rijk, als noodig ter juiste beöordeeling van zijne lotgevallen in dat land.— Moed en voorzigtigheid bestuurden aldaar zijn gedrag. Zijne

ne geschilvoering met RICHARD SMYTH over de leer des Avondmaals, hier breed geboekt, kan er ten uitmakenden bewijze van verstrekken. Een zamenloop van staatkundige woelingen, bij den dood van Koning EDUARD, maakte het hem te *Oxford* te bang; waarop hij, vrijgeleide bekomen hebbende, *Engeland* verliet, en naar *Duitschland* reisde: dan, hij deed het niet, voor dat hij doorzag, dat hij door de kabalen, die zijne vijanden niet nalieten tegen hem te smeden, der Hoogeschole verder van geen nut zou kunnen wezen. Lagen, hem gelegd, ontkwam hij gelukkig.

Straatsburg was zijne wijkplaats, waar hij de zaken wegens de Godsdienstbelijdenis ten aanzien van het Avondmaal zeer veranderd vond, zoo dat men aan zijne regtzinnigheid in de leere deswege twijfelde. Hierop overhandigde hij eene Geloofsbelijdenis, in het werk te lezen, „die," gelijk SCHLOSSER verklaart, „het beste doet zien, hoe „men, door inquireeren op de gevoelens, ook den eerlijk„sten man in het geval brengt van dezelve achter dubbel„zinnige woorden te verbergen." Nogtans maakte men het hem daar bang, en verwisselde hij van standplaats. *Zurich* ontving hem: doch ook daar zag hij zich in een geschil gewikkeld, 't welk hem het einde zijns levens verbitterde, en nog op zijn sterfbedde bezig hield. Ondanks dit hoogst onaangename, werd hij aldaar als Hoogleeraar in de *Hebreeuwsche* taal hooggeëerd.

In alle zaken van aanbelang, de Godsdienstgeschillen van dien tijd betreffende, vond hij zich diep gewikkeld; en liet men hem geene rust. Men verlangde zijne tegenwoordigheid in *Frankrijk*, ter bijwoninge van het mondgesprek, te *Poissi* vastgesteld, waar hij een' nieuwen twist voerde, en, gelijk de Levensverhaler zegt, eenen misslag beging, dien hij den éénigen noemt, welken men hem, als een openbaar persoon, te laste kan leggen. Het geval droeg zich in dezer voege toe:

„Na het loffelijk voltrekken van zijne zending naar *Poissi*, haalde MARTYR, zoo nabij het einde zijner roemvolle

le loopbane, nog het verwijt op zich, dat hij te overhaast gehandeld, en daardoor zijne Kerk benadeeld had; even alsof de fortuin hem den onbezwalkten roem had benijd, die hem de laatste jaren van zijn leven, welke door de krakeelzucht van BRENTIUS verbitterd werden, had kunnen verligten. Wanneer hij, namelijk, door *Tours* kwam, vond hij den Bisschop der Stad, JOHANNES ANTONIUS CARRACIOLI, den zoon van een zeer aanzienlijk man in *Frankrijk*, bezig met het ontwerp, om uit de gemeenschap der Katholijken, aan de schriftmatigheid van wier leer hij, na het mondgesprek te *Poissi* gehoord te hebben, nog meer dan voorheen twijfelde, tot de Hervormden over te gaan. Hij was daarom vóór de overige Bisschoppen van *Poissi* vertrokken, had de Hervormde Predikanten van zijn Bisdom te zamen geroepen, om hen te bewegen, dat zij hem als Bisschop van hunne Kerk erkennen zouden. De Predikanten, die wel wisten, dat het gedrag van den Bisschop niet geheel onbesproken was, en zagen, dat hij zijnen rang in de Kerk, en de daaraan verbondene voordeelen, met de belijdenis der nieuwe leer wilde vereenigen, maakten zwarigheid om zijn verlangen toe te staan. In de verlegenheid, om eenen zoon van eenen Maarschalk van *Frankrijk*, die onder deze voorwaarde hunne Geloofsbelijdenis wilde onderteekenen, te verliezen, of de berisping van hunne Geloofsgenooten zich waardig te maken, wendden zij zich aan de nog te *Poissi* vergaderde Predikanten. Ook deze waagden het niet, in deze zeer gewigtige zaak uitspraak te doen, en lieten dezelve verblijven aan de beslissing van de Kerk van *Geneve*. Doch, eer nog deze beslissing (men vindt ze onder de Brieven van KALVIJN) aangekomen was, kwam MARTYR te *Tours*, en besliste, uit vriendschap voor den Bisschop, de zaak door zijn gezag. Hij riep den 16 Nov. 1561 de Predikanten in de hoofdkerk der stad te zamen, en drong er op aan, dat zij CARRACIOLI plegtig als hun Opperhoofd zouden aannemen. Hoe zeer zij allen zagen, dat hij, in dit geval, de vriendschap hooger stelde, dan zijne verpligting, om slechts onbesproke-

ne Leeraars in de Kerk te dulden, zoo was nogtans zijn aanzien zoo groot, dat allen het voorstel aannamen, en slechts één, namelijk PIERRE LE ROY, daar tegen eene zwarigheid inbragt. Deze Bisschop is, zoo veel wij weten, de éénige, dien de Fransche Hervormde Kerk kent; en hij zelf had van de zaak zoo weinig voordeel, als MARTYR eer."

Hij spande zijne laatste krachten in, om tegen BRENTIUS zijne aangerande eer te redden. Eene nieuwe zorg drukte hem ter neêr. „Hij zag," gelijk SCHLOSSER het uitdrukt, „dat zijne zoo geëerde Florentijnerin, KATHARINA DE MEDICIS, hem bedrogen, en hem slechts geliefkoosd had, om door hem kwaad te stichten (*). De Protestanten in *Frankrijk*, voor welke hij verdraagzaamheid gehoopt had, werden allerwegen vermoord; de kerken, die men verkregen had, geplunderd: hoe geweldig moest het hem grieven, dat KATHARINA, die hij zoo zeer hoogachtte, tot dit alles hare toestemming gaf! De zorg over het ongeluk, hetwelk een Religie-oorlog in *Frankrijk* zou veroorzaken, drukte hem ter neder, en zijn zwak ligchaam leed onder het lijden zijner ziel. Hij stierf den 14 Nov. 1562."

Naardemaal de Heer SCHLOSSER in het Levensberigt gewag moest maken van den twist over meer dan één stuk, waaromtrent hij de gedachten van MARTYR niet aanvoerde, geeft hij deze in een *Aanhangsel* op. Uit hetzelve blijkt, in hoe verre MARTYR met KALVIJN overeenstemde, en hoe een anders voortreffelijk man, wien geene eigenbaat of sektengeest verblindde, zekere ongegronde leerstellingen belijden, gelooven en waarschijnlijk maken kon. Dan, hoe veel, hoe zeer veel moet men niet aan den

leef-

(*) Wij kunnen niet nalaten onze Lezers te herinneren aan eenen Brief, door deze bedriegelijke Vorstin aan Paus PIUS IV, in Augustus 1561, geschreven, en, met eenige aanmerkingen, geplaatst in het *Mengelwerk* der *Vaderl. Letteroef.* voor 1809. bl. 577.

leeftijd des mans en diens omftandigheden toefchrijven! Het is uit dezen hoofde, dat wij de bijzondere behoefte van den tijd, dien wij beleven, als een der drangredenen tot het vervaardigen dezes werks, niet doorzien. Hoe veel zoo lang verouderds als ongegronds komt hier voor! En zal ooit duisternis glansrijk licht verfpreiden? Gaarne (wij herhalen het) willen wij, uit hoofde der tijdsomftandigheden en de bijzondere betrekkingen, waarin MARTYR zich geplaatst vond, veel toegeven; dan zulks kan geen gefchikt middel wezen, om het dogmatifche van den Christelijken Godsdienst aan te prijzen, en in deze dagen behagelijkheid bij te zetten. Een man, die, gelijk SCHLOSSER zelf erkent, „ niet goedvond om zijne wijsbegeerte te gebruiken in de uitlegging der Heilige Schrift," moet een jammerhartig Schriftuurverklaarder wezen, en zijn voorbeeld is althans niet gefchikt om de eer des Christendoms te handhaven.

De *Bijlagen* beftaan uit Latijnfche Brieven van KALVIJN, BEZA, WYTTENBACCHIUS, DUDITH, BULLINGERUS, en eenige andere ftukken, tot MARTYR's tijdperk behoorende, uit de Handfchriften van de Boekerij des Hertogs van *Gotha*, welke ter toelichting van eene en andere gebeurtenis veel bijdragen.

Men zou veelligt eene algemeene karakterfchets van MARTYR, ten flot zijns Levens, verwacht hebben; doch deze is reeds in de inleiding tot het eerfte Deel, BEZA in tegenftelling van dien Hervormer fchetfende, opgegeven.

De vertaling van deze, voor de Gefchiedenis der Hervorming belangrijke, bijdrage is vrij goed: de proeven, echter, zouden naauwkeuriger hebben kunnen nagezien worden.

Christelijk Huis- en Handboek, of Bespiegelingen voor elken Dag des Jaars; ter bevordering van geloof in Jezus Christus en Christelijke godzaligheid. Door J. L. EWALD, *Doct. der Godgel. en tweeden Predikant aan de St. Stephanus Gemeente te Bremen. Uit het Hoogduitsch vertaald door* J. CLARISSE, *thans Predikant te Rotterdam. Iften Deels 1ste Stuk.* (Tweede Druk.) *Te Rotterdam, bij* N. Cornel, *en te Amsterdam, bij* W. Brave. *In gr. 8vo. 200 Bl. f 1-4-:*

Dit nuttig werk vond bij onze Landgenooten den meesten bijval; geheel de eerste oplage was binnen twee jaren uitverkocht, en op publieke veilingen werd het sinds zeer duur verkocht. Deze tweede uitgave zal daarom zeer welkom zijn, en voldoen aan den wensch van velen, die dit werk gaarne voor hunnen dagelijkschen Huisgodsdienst wilden gebruiken. Daartoe is het uitnemend geschikt; en, hoezeer het niet te wenschen is, dat deze en soortgelijke godsdienstige geschriften den Bijbel zelven zouden doen ter zijde schuiven, zoo is het toch inderdaad van nut, dit Bijbellezen te doen verzellen, en nu of dan misschien ook wel af te wisselen, door zoodanige opstellen, die regt Bijbelsch voedsel geven voor verstand en hart, waarvan zeker het vereischte is, dat dezelve op den Bijbel wenken, en meer en meer behoefte wekken bij het Bijbelsch onderrigt zelve. Ieder geschrift van EWALD heeft dien echt-Christelijken stempel, ook het tegenwoordige; daar wij niets meer van zeggen moeten, dewijl, bij de eerste uitgave, onze *Letteroefeningen* hetzelve naar waarde hebben aangeprezen, en wij nu eeniglijk te dezer gelegenheid onze Lezers willen berigten, dat het wederom voor een ieder verkrijgbaar is.

De vaderlijke raad van David aan zijnen Zoon Salomo, en de wijze keus van Josua om den Heere te dienen, overwogen in twee Leerredenen, door E. TINGA, *Theol. Doct. en Prof. en Akademieprediker te Groningen. Te Groningen, bij* J. Oomkens. *In gr.* 8vo. 50 *Bl. f* :-8-:

Met de uitgave van deze Leerredenen des Hooggel. TINGA ziet nu een zestal het licht; en vleijen wij ons, dezelve zullen ras, met eenigen nog vermeerderd, en tot een bekwaam boekdeel aangegroeid, van den waardigen Man zelven onder eenen *algemeenen* titel zamengevoegd, en voor de verstrooijing, doorgaans het lot van kleinere bundels, bewaard worden. Was het oudste tweetal zijner Leerredenen uitgesproken bij den aanvang der Akademische jaren in 1805 en 1806, de eerste, die wij hier ontmoeten, (over 1 Chron. XXVIII: 9) is aan dezelfde plegtige gelegenheid, in 1810, haren oorsprong verschuldigd. Zij, echter, die den *wijzen raad* van eenen bejaarden Vorst, *van David*, aan zijnen Zoon en Troonsopvolger, *aan Salomo*, ten onderwerp heeft, is genoegzaam onderscheiden van de vorige, door een uitgebreider doel. De laatste, almede het woord van eenen vorstelijken man, van *Josua*, en zijne *welberaden keuze* behelzende, *om met zijn huis den Heere te dienen*, (Jos. XXIV: 15*b.*) heeft uit dien hoofde, en wegens hare strekking, om het aanbelang van den Godsdienst, in onderscheidene betrekkingen, te doen uitkomen, zoo blijkbaar een verband met de andere, dat beiden ook, naar ons inzien, bekwamelijk in dit tweetal door TINGA zijn zamengevoegd.

Met genoegen zien wij uit het kort Berigt aan den Lezer, dat deze Leerrede van den Hoogleeraar gedaan werd bij zijne vervulling van den 25 jarigen Predikdienst. Want, hoezeer hij *in dezelve* niets, daartoe betrekkelijk, heeft doen invloeijen, mogen wij niet af, zijn Hoogeerw. met

 dien

dien zegen geluk te wenfchen, en ons te verblijden over het goede, welk het Opperwezen aan Hem vergund heeft, en nog vergunt, te ftichten. Overbodig achten wij het, om uit te weiden over de waarde van dit ftukje; terwijl de ftoffe zelve, door zulk eene geöefende en geächte pen behandeld, zich derwijze bij elken Godsdienstvriend aanprijst, dat wij allen lof overbodig achten. Eenig meerder vuur en levendiger tafereel konde iemand, misfchien, bij deze gefchiedkundige onderwerpen verlangen; doch TINGA, zichzelven fteeds gelijk, vergoedt dat gemis door deftigen ernst, keurige netheid, en geheel ftichtenden aanleg zijner rede; en blijft bij uitmunten door juistheid van oordeel, naauwkeurig volgen en ontleden van zijnen tekst, door zuiverheid zoo wel, als duidelijkheid en beknoptheid tevens van ftijl.

Leerrede ter viering van den algemeenen Dank- Vast- en Bededag, op den 13 Jan. dezes jaars, naar aanleiding van Lucas II: 29, 30. Door F. VAN TEUTEM, *Christen-Leeraar te Utrecht. Te Utrecht, bij* J. G. van Terveen. 1814. *In gr.* 8vo. 31 *Bl. f* :- 8 - :

„Het is niet de zegepraal van eenige ftaatkundige, noch godsdienftige, partij; het is die des Vaderlands." Aldus lieten zich al vroeg de mannen hooren, die het roer der verlaten ftaatshulk eerst aanvaardden; de Vorst zelf bevestigde deze taal met zijne woorden des vredes; genootfchappen, wier uitdrukkelijke wet de minfte deelneming in politiek verfchil ontzegt, toonen, door hun openlijk gejuich, even zoo te gevoelen; en wat wonder dan, dat de ftemme der dankbare blijdfchap en godvruchtige verzuchting in allerlei Godsgefticht zoo luide fpreekt, dat zij binnen derzelver muren niet kan befloten blijven? wat wonder, dat zelfs die plaatfen, waar de gevolgen van elken krijg nog het meeste drukken, dit heerlijk gevoel boven alle ontevredenheid en klagte doen uitblinken? en de openbare Leeraars het-

hetzelve tot dooving der klagt te luider doen hooren? De Eerw. VAN TEUTEM, zoo bekwaam als ijverig om elke meer openlijke en plegtige gelegenheid, ter ontwikkeling en aanwending zijner talenten, gereedelijk aan te grijpen, levert ons van dit een en ander het nieuw bewijs. Met uitnemend genoegen lazen wij zijne Leerrede over des ouden Simeons vaderlandſche tevens en godvruchtige taal. Dezelve onderſcheidt zich, zoo wel naar inhoud als behandeling, van allen, die ons ter hand kwamen, genoegzaam, om den leeslust eenen onverſtompten prikkel aan te bieden. Met zijn vroeger uitgegeven woord van troost en kracht in zeker verband gebragt, levert zij gepast terugzigt op den ouden kommer, de onzekerheid en flaauwe hope, door het geloof alleen ſtaande gehouden, — warme lof over de onverwachte, gezegende en zoo veel goeds belovende, omkeering van zaken, — bemoediging en opwekking, ten einde daarom en daarvoor alles gaarne te lijden en te doen. De Redenaar ſluit zich niet minder naauw aan de biddags-miſſive zelve ſaan, van welke hij hier en daar gedeelten overneemt, en die hem ongekunſtelden lof, geene vleijerij, des Vorſten in den mond legt. Doch boven alles behaagde ons het gebed, achter de Leerrede gevoegd. Hetzelve is uitvoerig, overeenkomſtig het voorſchrift, maar tevens zoo vloeijend, zoo wezenlijk gebed en ſgezet gebed, zoo warm en zoo wel en eenvoudig geſteld, als ons een enig voorkwam.

Over het geheel vinden onze aanmerkingen, bij vroegere gelegenheid op des mans ſtijl gemaakt, hier ſlechts weinige toepaſſing; en vleijen wij ons, dat zij in het vervolg *glad* vervallen zullen.

Jaar-

Jaarboeken der Genees-, Heel- en Natuurkunde, uitgegeven door het Genootschap, Arti Salutiferae, *te Amsterdam. IIden Deels 1ste en 2de Stuk. Te Amsterdam, bij* L. van Es. 1813. *In gr. 8vo. Te zamen 454 bl. f 4-16-:*

Voor het eerste Stuk van dit tweede Deel geven de Redacteurs kennis van het ontijdig afsterven van hunnen Mederedacteur HARTOG, wiens verdiensten zij in weinige woorden gedenken. Wij vereenigen ons in den lof, hem daar gegeven, en betreuren zijn verlies, even als dat van zoo vele andere jonge en veelbelovende kunstgenooten, welke Amsterdam, in de laatste jaren, ten grave zag dalen.

Dit deel der Jaarboeken bevat voorts, zoo ver het thans voor ons ligt, een aantal van, meestal, belangrijke stukken; hoewel wij ons, niet minder dan te voren, zoo wel over de onduidelijkheid van den stijl, als over de verwaarloozing der regels van onze schoone moedertaal, te beklagen hebben. Doch wij laten dit daar; dewijl het den moriaan gewasschen is, er iets van te zeggen.

Wij vinden hier voorts het volgende:

I. 1°. Een beknopt uittreksel eener Verhandelinge van den Berlijnschen Geneesheer G. A. RICHTER, bevattende eene voorstelling aangaande *het wezen, de kennis en de behandeling der gastrische koortsen.* Wij verheugen ons met den kundigen mededeeler van dit stuk, (Dr. VAN DER BREGGEN) dat men eindelijk deze koortsen wederom eens in haar oud regt herstelt, en derzelver belangrijkheid inziet. Voor het overige is er natuurlijk niet zeer veel nieuws in deze Verhandeling, behalve de manier van voorstelling, die zoo wat naar den geest onzer eeuwe gestemd is, en ons niet zeer behaagt. Al aanstonds hebben wij het vreemd gevonden, eerst over het *wezen*, en vervolgens over de *kennis* eener zaak te handelen. Ook vinden wij het niet zeer *doelmatig*, zich de drie voornaamste

ei-

eigenschappen of uitingen des levens als zoo vele kringen of spheren (ook wel als afmetingen) voor te stellen. Die figuurlijke uitdrukkingen hebben altijd iets onbepaalds, geven aanleiding tot verkeerde denkbeelden, en kunnen niet te streng uit het gebied der prozaïsche wetenschappen gebannen worden. Het is ook verre van bewezen, dat die zoogenaamde kringen *tegenstellingen* zouden zijn, en tegen elkander eene *polariteit* hebben, en wel zoo, dat de gevoeligheid beide *reproductie* en *prikkelbaarheid* verbindt. Ons komt die voorstelling van de verschillende stelsels van *organen* in het menschelijk ligchaam zeer eenzijdig voor, en eene loutere hersenschim, uitgedacht om overal het gulden *drietal* te pas te kunnen brengen.

De verdeeling der koortsen steunt ook op onbewezene gronden. Waarom moet eene zuivere koorts juist altijd *synocha* wezen? waarom eene, waarin de *reproductie* lijdt, *synochus*? of waar de *gevoeligheid*, *typhus*? Kan niet zoo wel het vaatgestel overladen zijn met het levensbeginsel, en dus te aandoenlijk voor de gewone prikkels, als dit in den *typhus* bij het zenuwgestel plaats heeft?

2°. *Verhandeling over de Narcotische middelen*, door Dr. BLOEMRÖDER. In 4 §§. behandelt de Dokter 1°. *de physische en chemische kenteekenen der Narcotische geneesmiddelen*; 2°. *hunne werking op het menschelijk ligchaam*; 3°. *hunne aanwending bij verschillende ziekten*; 4°. *hunne vergelijking met andere middelen, voornamelijk met het dierlijk Magnetismus.* Hij beschouwt voorts de *Narcotica* als de verhevenste voortbrengselen der vegetatie; waarom, weten wij niet; — leert ons weinig meer van de physische en chemische eigenschappen, dan dat het Narcotisch beginsel van een stikstofachtigen aard is, hetwelk echter nog nader bewijs behoeft; — schrijft (vreemd genoeg!) de bedwelmende eigenschap dier middelen alleen aan het misbruik toe, daar zij uit hunnen aard veeleer zouden opwekken. Zoo kan men ook zeggen, dat de Rabarber, om het misbruik, purgeert, omdat zij, in kleine giften, slechts maagversterkende is. — Voorts rangschikt hij de

de *Narcotica*, met BURDACH, volgens de bijwerking, waarin wij hem niet allen bijval ontzeggen. In het voorbijgaan kunnen wij niet nalaten te vragen, wat BLOEMRÖDER met de volgende zinsnede, tot lof van BURDACH, zoo 't schijnt, zeggen wil? „ *wiens ideën, schoon op verhevene grondstellingen steunende, over het geheel genomen zeer na aan de waarheid grenzen.*" Wij wisten niet, dat er zulk een strijd tusschen *verhevenheid* en *waarheid* is. Welligt stopt de Schrijver de waarheid, met Democriet, in eenen put, en acht haar dus verwijderd van het bovenaardsche en hemelsche. — Verheven (in den zin des Schrijvers) komt ons ook zijne stelling voor, dat dynamische middelen geene onmiddellijke aanraking behoeven om te werken. Om dit verheven *idée* voor onze Democritische verstanden vatbaar te maken, maakt hij ons opmerkzaam op de zon, die toch zelfs de domste weet, dat, zonder ons onmiddellijk aan te raken, verwarmt. — Dat voorts de *sappen van bloemen, zaden, zaadhuisjes* vooral op de *reproductie in de sensibiliteit* werken, willen wij niet tegenspreken, want het is ons te hoog; maar dat zij het vooral zijn, die *narcotisch* werken, (dat bij den Schrijver eenerlei schijnt, en wij wel lijden mogen) strijdt wat al te zeer met zijne eigene lijst van bedwelmende middelen, waarop nog al een enkel *kruid, wortel* enz. staat. Wij vinden het ook geheel tegenstrijdig met de Natuur, te beweren, dat na den natuurlijken slaap, in tegenstelling van den *Magnetischen* en *Narcotischen*, vermoeijenis en loomheid overblijven. Weet men niet veelmeer, dat een door kunst verwekte slaap zelden verkwikt, en dat niets de verkwikking evenaren kan, die een gezond mensch uit den natuurlijken slaap ontvangt?

II. Op deze hoogdravende Verhandeling volgen, volgens het plan van dit Tijdschrift, korte *letterkundige opgaven* van uit- en inlandsche werken, beoordeelingen, enz. waarvan wij niets anders kunnen zeggen, dan dat dit gedeelte met naauwkeurigheid en vrij volledig behandeld is.

(*Het vervolg hierna.*)

H.

H. LICHTENSTEIN, *Reizen in het zuidelijk gedeelte van Afrika, in de jaren* 1803 *tot* 1806. *IIde Deel.*

(*Vervolg.*)

Als bijlage tot de schildering der *Kaffers*, en gedeeltelijk als inleiding tot de reize des Schrijvers naar dezelve, volgt nu het dagverhaal van den Gouverneur JANSSENS, tot bijlegging der geschillen met de Kolonisten, en het herstellen der oude grenzen tusschen de beide Natiën. Naauwelijks was de *Hollandsche* bevelhebber aan land gekomen, of de belangen der ongelukkige volkplanters in het oosten boeiden zijne aandacht. Op verzoek eener *Deputatie* van dien kant, begaf zich de Gouverneur op reis, om de bron des kwaads, de tegenwoordigheid der *Kaffers* in de Kolonie, te stuiten. Wezenlijk werd, hoewel met groote moeite, aan de *Zondagsrivier* een verdrag met de Hoofden der uitgewekene *Kaffers* gesloten; waarvan echter de voornaamste artikelen niet werden nagekomen. Eenige dagen later had de Heer JANSSENS mede eene zamenkomst met den *Kaffer*-Koning GEIKA aan de *Groote Vischrivier*. De ontmoeting met dien Vorst is zeer belangrijk. Wij kunnen ons niet onthouden, de schildering van denzelven bij onzen Schrijver, uit de berigten van den Gouverneur, hier over te nemen.

„ GEIKA is een der schoonste mannen, die men zien
„ kan, van eene bij de *Kaffers* zelfs ongewone lengte,
„ van een sterk en zwaar ligchaamsgestel, en innemend
„ gelaat. In zijne gelaatstrekken ziet men goedhartigheid
„ en zelfvertrouwen even zeer doorstralen; men herkent
„ in hem terstond den Koning, hoewel hij in zijne klee-
„ ding niets onderscheidends heeft, uitgenomen een paar
„ in het minste niet schitterende snoeren witte koralen,
„ die hij om den hals draagt. Men waagt niet te veel
„ met te beweren, dat er onder al de wilden van den

„ gan-

„ gänschen Aardbol bezwaarlijk een beminnenswaardiger „ mensch zou te vinden wezen.

„ De lange, rijzige gestalte van den zesentwintigjarigen, „ met volle jeugdige schoonheid prijkenden man, de heldere, vriendelijke, vertrouwelijke blik van zijn oog, de eenvoudigheid en tevens deftige waardigheid in zijne gebaren, de kracht en gerustheid van zijne geheele houding, „ de treffende snelheid in zijne oordeelvellingen en antwoorden, de openhartigheid en schranderheid, die er in „ alles, wat hij zegt, doorstraalt: dit alles vindt men zeker niet andermaal zoo schoon vereenigd in den persoon „ van eenig regent van onbeschaafde volken."

Ook met dezen Oppervorst der *Koosa's* werd nu een vrede gesloten. Koddig is de vergelijking, van den *Afrikaanschen* landaard ontleend, waardoor de uitgewekenen aan GEIKA de toenmalige betrekkingen tusschen onzen Staat en de *Britten* hadden zoeken te beduiden, (bl. 193.) Den bekenden KOENRAAD BUIS moest dit bezoek ook weder aan de Volkplanting teruggeven, waaruit staatkundige verdeeldheid hem verbannen had. Dan, hij draalde telkens, na het vertrek van den Gouverneur, onder allerlei voorwendsels, om het *Kafferland* te verlaten; en GEIKA zelf bleef, zoo min als zijne oproerige onderdanen in de Volkplanting, aan de geslotene overeenkomst getrouw, ook na de terugkomst van BUIS. De omstandigheden vereischten dus andermaal de komst van een lid der Hooge Regering, waartoe de Commissaris-Generaal DE MIST zich verleende, die door onzen Schrijver verzeld werd. — Akelig waren weder de tooneelen bij de intrede in de gewesten, door de *Kaffers* bezet; schoon dezen thans niet meer gevaarlijk, maar nog slechts lastig waren. Bij de *Zwartkopsrivier* was de zetel van het nieuwe Drostambt *Uitenhage* gevestigd. Hier beschrijft de Heer LICHTENSTEIN de beroemde *Zoutpan*, de grootste, die in het zuidelijk *Afrika* bekend is. Het is eene natuurlijke zoutkeet in een binnenmeer. Men trok daarna de *Konga-* en *Zondags-*rivieren over, waar men bestendig

door

door *Kaffers* geplaagd werd, die om *Europische* drank en snuisterijen bedelden. Fraai is de beschrijving der springbokken, (bl. 216). Aan de *Boschjesmanrivier* wachtte men vergeefs de Opperhoofden; en zelfs ging de Commissaris-Generaal vruchteloos tot *Achterbruintjes-hoogte* en over de *groote Vischrivier*, om GEIKA te ontmoeten. Herhaalde teleurstellingen, niettegenstaande de gedane beloften des Konings, deden den Heer DE MIST, die de waardigheid der *Nederlandsche* Regering niet in de waagschaal, noch zich in het geval stellen wilde, om partij voor den Koning tegen de vlugtelingen te trekken, tot den terugtogt besluiten. – Het land was hier veel vruchtbaarder, dan in de noordoostelijke gedeelten der Volkplantinge. De *Mimosa's*, aldaar, en vooral in de *Karroo*, slechts een heestergewas, rijzen in het *Kafferland* acht of tien voeten boven den grond, eer zij zich in takken verdeelen. De *Rhinoceros* is er vrij talrijk, en des nachts zeer gevaarlijk door zijne blinde woede, waarmede hij op alles invalt. Ook ander groot en klein wild is er zoo overvloedig, dat men het kleine geen snaphaanschoot waardig acht. Schoon het hoofddoel der reize gemist scheen, had dezelve echter eene heilzame vrees bij de opstandelingen verwekt, en het verwachte bezoek van den *grooten baas van het Christenland* bij GEIKA bewoog twee uitgewekene Opperhoofden tot bevrediging met dien Vorst, zoo dat deszelfs oom, de hardnekkige SAMBEH, nog alleen weigerachtig en binnen de grenzen der Kolonie bleef.

De terugreis ging over *Achterbruintjes-hoogte* op *Graaf Reinet*. Het eerstgemelde had schrikkelijk van de *Kaffers* geleden. De inwoners worden, hoezeer niet onschuldig aan den twist, nogtans tegen de beschuldigingen van BARROW vrijgepleit. Afzigtig is het tafereel der dorre velden van *Voorbruintjes-hoogte*, vaak door de *Boschjesmannen* bestookt, waar niets dan het voordeel van de schapenteelt de veelvuldige onaangenaamheden en het gebrek aan levensgenot kan opwegen. Nog akeliger is de streek *Camdeboo*, die westwaarts aan de *Karroo* grenst;

en flechts in zoo verre daarvan verschilt, dat zij des noods bewoonbaar is. Er heerscht hier volstrekt gebrek aan water, en de togt viel juist in den zomer! — De *Kaapsche* paarden zijn echter volkomen voor zulke bezwaarlijke marschen geschikt.

Men kwam nu aan den *Spandawberg* bij *Graaf Reinet*, en bereikte vandaar deze hoofdplaats van het Landdrostambt, uit omtrent twintig erven bestaande. De Heer LICHTENSTEIN geeft hier eene uitvoerige, en, naar het ons voorkwam, onzijdige schildering der burgertwisten in dit gedeelte der Volkplantinge. De inwoners waren door hunne verwijderde ligging van de hoofdplaats ongemeen verwilderd, te meer, daar zij oorspronkelijk uit geheel onbeschaafde menschen bestonden. Van daar een geest van ongehoorzaamheid en losbandigheid, die bij ongeluk door de meestal slechte keuze der Landdrosten niet weinig voedsel verkreeg. De onzalige verdeeldheden in het Moederland sloegen over tot de Volkplanting, en — zonderling genoeg! — aan de uiterste grenzen van het oude Vasteland, in schier onbewoonde woestijnen, hoorde men van *Prinsgezinden* en *Patriotten* spreken. Reeds in 1794, dus nog vroeger dan in het Moederland, bewerkten de woelgeesten op *Graaf Reinet* eene omwenteling. Men verbeelde zich de misselijke gedaante van grondvergaderingen in den *Franschen* smaak, met Presidenten, Secretarissen, enz. bij *Kaapsche* boeren, die, van de geheele wereld verwijderd, naauwelijks lezen of schrijven konden! De besmetting der nieuwe grondbeginselen drong in de oostelijke gedeelten der Volkplantinge algemeen door, en deed de inwoners vooral een' verklaarden afkeer tegen de *Engelschen* opvatten, die in 1795 de *Kaapstad* veroverden. Thans wilden de raddraaijers hun oproer als zucht voor het Moederland aangemerkt hebben, en men weigerde stellig den eed aan Zijne Groot-Britannische Majesteit. Dan, de *Engelsche* Regering aldaar, schoon dezen opstand gemakkelijk dempende, had de onvoorzigtigheid, den ouden, algemeen gehaten Landdrost in zijn' post te herstellen, en de inwoners

door

door *Hottentotten* in bedwang te willen houden. In 1798 brak de opstand andermaal met meer hevigheid uit, en werd thans met de wapenen beslist. Negen belhamels werden naar de *Kaap* gevoerd, doch bij den Vrede van *Amiens* van de toegekende doodstraf ontheven. Dan, het misnoegen der boeren had hier bijna dezelfde uitwerkingen, als bij de *Kaffers*; meer dan zestig huishoudingen verlieten hare woningen, en zwierven hier en daar rond; terwijl de *Kaffers* het bijna verlatene, althans door burgerkrijg en onderlinge vijandschappen verscheurde, land gemakkelijk bezetteden. Verschrikkelijk is het tafereel, 't welk onze Schrijver van dit gedeelte des lands, bij de komst van den Gouverneur JANSSENS, ophangt, (bl. 287—290.) Het kwaad was zoo algemeen en ingeworteld, dat men aan geen oogenblikkelijk herstel kon denken. De komst van den Commissaris-Generaal moest de voorloopige schikkingen van den Heer JANSSENS uitbreiden, en de rust van het distrikt op duurzame gronden vestigen, waartoe de genomene maatregelen zekerlijk zeer doelmatig waren, (bl. 291—294.)

Hoezeer de Heer LICHTENSTEIN in deze geheele Reisbeschrijving de loffelijkste onzijdigheid aan den dag legt, en aan onze Natie overal zoo veel regt doet wedervaren, dat men, des onkundig, doorgaans niet ligt zou vermoeden, van welke Natie de Schrijver is, heeft hij echter in de beschrijving van *Graaf Reinet* een' trek, die zijne afkomst verraadt. Hij berispt het in de *Duitschers*, dat zij in de *Kaapkolonie* overal hun Vaderland vergeten, *Hollandsch* onder elkander spreken, en hunnen landgenoot niet beter dan een' vreemdeling ontvangen. Maar is dit bij de voormalige splitsing van staatsbelangen, die het *Duitsche Vaderland* bijna tot een *Ideaal* maakten, wel te verwonderen?

Op *Graaf Reinet* ontving men het aangename berigt, dat genoegzaam alle *Kaffer*-hoofden de Volkplanting verlaten hadden, om naar huis terug te keeren. Het gewigt dier gebeurtenisse wordt aangetoond uit de ontzettende me-

nigte vee, door de *Kaffers* geroofd en gedood; makende, alleenlijk in hoornvee, 89,949 ſtuks uit, behalve de paarden, ſchapen en geiten.

En hiermede eindigt het tweede Deel dezer belangrijke Reize, (achter 't welk zich nog eene bijlage over de taal der *Kaffers* bevindt.) Wij hebben, even als in het eerſte, aan een doorloopend verſlag van hetzelve de voorkeuze gegeven boven eene mededeeling van enkele plaatſen, (die beter te pas komt in werken, waar de ſtijl de hoofdverdienſte uitmaakt) en boven eene deels aanprijzende, deels berispende beöordeeling, daar wij bij het eerſte Deel genoegzaam hebben doen zien, hoe zeer de aanleg en de uitvoering van dit werk ons ſmaakten, en wij geene reden vinden, om dit oordeel thans terug te nemen, vermits dit tweede Deel, hoezeer minder verſcheidenheid, toch eene reeks van gewigtige opmerkingen voor de Menschkunde bevat, die echter ten deele, vooral uit ALBERTI, bekend zijn.

Muſeum, of Verzameling van Stukken, ter bevordering van fraaije Kunſten en Wetenſchappen; door MATTHIJS SIEGENBEEK. *IIde Deel. Te Haarlem, bij* A. Loosjes, Pz. 1813. *In gr. 8vo. f* 2-8-:

Even gelijk het vorige, munt dit Deel uit door aangename verſcheidenheid, en door het mededeelen, het zij van proeven, het zij van een doorloopend verſlag ſommiger, althans in ons land, minbekende letterkundige voortbrengſelen.

Vooreerst vinden wij hier eene Redevoering van den Verzamelaar, over de verdienſten van DIRK VOLKERTSZ. COORNHERT, als *Zedeſchrijver*. De Hoogleeraar onderſtelde te regt, dat de groote man in *dit* vak niet naar waarde gekend is; en, hoe zeer wij meer dan ééne Levensbeſchrijving, Verhandeling enz. van en over COORNHERT bezitten, hoe zeer men hem, als zelfdenker in

den

den Godsdienst, als medeherfteller der *Nederlandsche* taal- en letterkunde, federt eenigen tijd op den regten prijs heeft geschat, hebben toch misschien slechts weinigen den moed gehad, om de *folianten* des waarlijk oorspronkelijken mans met behoorlijke oplettendheid door te lezen, om uit die mijn de schatten voor de Zedekunde op te delven, welke daarin zoo rijkelijk te vinden zijn. Trouwens, men schrikt thans algemeen voor boeken, die zich boven het *octavo* formaat verheffen; en, hoewel bij ons de kundigheden meer algemeen verspreid mogen zijn dan in die dagen, in grondige geleerdheid en lust tot onderzoek schieten wij, met enkele uitzonderingen, bij dezelve verre te kort.

De Heer SIEGENBEEK heeft zich door het algemeene vooroordeel tegen de oudste Schrijvers onzer Letterkunde niet laten weêrhouden, om met alle opmerkzaamheid de schriften van COORNHERT tot het bovengemelde einde door te lezen. Het *resultaat* zijner nasporingen is een nieuw bewijs, niet alleen van de grootheid dier onvergetelijke Zestiende Eeuw, misschien de merkwaardigste in de Geschiedenis, waarin *alle* wetenschappen en kunsten eensklaps zulk eene hooge vlugt namen; maar ook van de vroege verdiensten der *Nederlanders* in het wijsgeerige vak. Want, offchoon wij den Hoogleeraar op de vraag: „Waar is het Volk, dat zich beroemen kan, vóór het „einde der Zestiende Eeuw, een' Zedeschrijver te hebben „voortgebragt, wiens werk, ook na de vorderingen, die „de zedelijke wijsbegeerte federt maakte, nog steeds ver„dient gelezen en beoefend te worden?" gerustelijk MONTAIGNE, zoo wel als COORNHERT, zouden kunnen noemen, neemt dit niet weg, dat het voor *Holland* reeds een onsterfelijke roem is, een' dier bij uitstek weinige beoefenaars der zedelijke wijsbegeerte te hebben voortgebragt, die het althans in *methode* en orde van voordragt zeer verre wint van zijn' *Franschen* tijdgenoot.

Om de voortreffelijkheid van zijnen Schrijver te beter in het licht te stellen, laat de Hoogleeraar eene korte schets van de voornaamste vereischten eens *populairen* Zedeschrij-

 vers,

vers, en van den ſtaat der wetenſchappelijke Zedekunde, ten tijde van COORNHERT, voorafgaan. De laatſte was toen zoo gebrekkig, dat het onze bewondering verdient, hoe de *Nederlandſche* Wijsgeer met zoo veel ſmaak en grondigheid tevens, hoewel in een' volmaakt bevattelijken toon, hebbe kunnen ſchrijven. Hij koos niet, zoo als onze meeste latere Landgenooten, verdichte perſonen, (*Deugdlief*, *Waarheidsvriend* enz.) maar, op het voorbeeld van PLATO en CICERO, wezenlijke tijdgenooten en vrienden tot ſprekers in zijne, bij wijze van zamenſpraken opgeſtelde, zedekundige Verhandelingen. Het onderwerp zijner twee voornaamſte werken in dat vak is: *het Hoogſte Goed*, en *de Wellevenskunſte* (Zedekunde); het eerſte in den zoo even genoemden vorm, het tweede in eene doorloopende redenering, op de wijze der *Pligten* van CICERO. De ſlotſom der onderzoekingen over het Hoogſte Goed behelst, dat hetzelve noch in rust, noch in wellust, noch zelfs in deugd, op zichzelve beſchouwd, maar in gelijkheid aan God, door de liefde te bereiken, moet gezocht worden. — In de Verhandeling over het *Welleven* volgt hij, in de bepaling der zielsvermogens, meer of min PLATO, hoewel men er altijd den zelfdenker bij beſpeurt, en in de verdeeling der pligten niet de thans gewone van pligten omtrent God, onzen naasten en onszelven, maar die der Ouden, welke alles op *wijsheid*, *regtvaardigheid*, *moed* en *matigheid* (of *bezadigdheid*) terugbragten. Wij zullen een paar zinrijke gezegden ter proeve mededeelen.

„Der ghedachten molen draeyt onophoudelijck. Werpt „daarinne goede terwe, ſij ſal goet meel malen. Maar „werpt ghij daarinne het kaf der ſchilderijen van de naack„te Venus, wat mach ſij anders malen dan onkuyschheit, „brandende begheerten en heete minne?"

Dus ſchildert hij de ondankbaarheid: „Wat men heur „doet dat is verloren; 't is ghezaeyt op een ſteenklip. „Altijt te ontfangen, maar nimmermeer te gheven is heur„luyder aardt. Daarinne dit helſche geſpuys wel navolgt „der hellen aardt, welcker deuren ſich voor den inko„men-

„ menden van zelfs openen, maar voor die uyt willen al-
„ tijt fluyten."

Eene korte schets van COORNHERT, als Mensch, besluit deze Verhandeling.

Het tweede stuk loopt over den meer beroemden dan bekenden Vader der *Italiaansche* Poëzij, DANTE. In eene zeer uitgewerkte Redevoering doet ons de Heer SIEGENBEEK eerst den *man* kennen, aan wien wij dit zonderlinge voortbrengsel verschuldigd zijn, als volstrekt noodzakelijk, ook slechts tot eene oppervlakkige kennis van zijn dichtwerk; daarna geeft hij van dit laatste een doorloopend verslag, niet echter van de geheele *Comedia*, maar slechts van de eerste 34 Zangen, de *reis door de Hel*, waarin de meeste schoone en treffende plaatsen voorkomen. (In aanleg toch en plan munten zij, onzes inziens, boven 's mans *Vagevuur* en *Hemel* slechts luttel uit.)

Het voor ons liggende verslag komt ons voor, zeer naauwkeurig te zijn, en schaars eene plaats van belang of bijzondere schoonheid uit de *Hel* van DANTE te hebben voorbij gegaan. Men vindt er het ontwerp, de schikking des zonderlingen gedichts, en in het kort de hoofdzakelijke straftooneelen, die de Reiziger uit de bovenwereld in deze oorden des jammers ziet. De fraaiste of merkwaardigste plaatsen heeft de Redenaar in *Proza* vertaald. Dan, hoezeer wij daarbij de vlijt en de bekwaamheid des Hoogleeraars bewonderen, die uit de 34 Zangen des *Italiaanschen* Dichters in zulk een kort bestek als 't ware het merg heeft te zamen gedrongen, en daarbij nog eene zeer beknopte schets der 66 overigen (*het Vagevuur* en *het Paradijs*) gegeven, zoo twijfelen wij echter, of een Lezer, der *Italiaansche* tale volstrekt onkundig, DANTE uit deze opgave wel zal leeren kennen. Juist de aanleg toch en het geraamte (om ons zoo eens uit te drukken) des gedichts is zoo wonderlijk, zoo *bizar*, dat het den oppervlakkigen hoorder of lezer meer zal doen lagchen, dan tot schrik of bewondering vervoeren. De veeltijds misselijke straffen der doemelingen, de avontuurlijke schildering van het *bedrog*,

't welk DANTE op zijn' rug door een' poel draagt (bl. 108), het loopen van DANTE en VIRGILIUS voor de duivelen, die hun het ontsnappen eener arme ziel wijten (bl. 113), en vooral de *salto mortale* over LUCIFER's rug naar de tegenvoeters (bl. 129), aan welks beschrijving, ja bevatting, zelfs de Redenaar wanhoopt, moeten, bij min nadenkenden, DANTE meer of min met FOCQUENBROCH in ééne klasse plaatsen. En kan nu wel, ter vergoeding hiervoor, eene *Proza*-vertaling die heerlijke *details* wedergeven, die als 't ware het ligchaam van dat geraamte uitmaken? Is het mogelijk, het merg en been doordringende:

Quivi sospiri, pianti ed alti guai
Risonavan per l'aer senza stelle,
Perch'io al cominciar' ne lagrimai (*).
Diverse lingue, orribili favelle,
Parole di dolore, accenti d'ira,
Voci alte fioche, e suon di man con elle,
Facevano un tumulto, il qual s'aggira,
Sempre'n quell'aria senza tempo tinta,
Come l'arena, quando'l turbo spira,

met behoud van dezelfde kracht, in het *Proza* in onze taal over te brengen? Kan men het aandoenlijke tooneel van FRANCESCA's bijeenzijn met haren Geliefde, het:

Questi, che mai da me non fia diviso,

wel goed in ongebondene rede overbrengen? Is het ANSELMUCCIO in de hartverscheurende *Episode* van UGOLINO wel gelukkig door ANSELMUSJE te vertalen, en kon

(*) Wij begrijpen niet, waarom de Heer SIEGENBEEK dezen regel, die zoo natuurlijk 's Dichters toestand bij dit jammertooneel schildert, in zijne vertaling en aanhaling heeft weggelaten.

kon het toch anders vertaald worden? — Wij zeggen dit geenszins, om den arbeid des kundigen Hoogleeraars in het minst te benadeelen, welke voor de Letterkundige Geschiedenis steeds van belang blijft, maar alleen om de eer van DANTE op te houden bij zoodanigen, die, uit hoofde van het korte bestek en de ongebondene rede, waartoe de Redenaar zich bepaald had, minder van datgene genieten kunnen, 't welk eigenlijk 's mans verdiensten uitmaakt; terwijl, om die zelfde reden, de gebreken van het allezins der Middeleeuwen waardige *ontwerp* des gedichts meer in het oog vallen moeten.

Hierop volgen eenige berigten van minbekende oude *Hollandsche* Dichters, met name van PETRUS HOGERBETIUS en MATTHEUS GARGON, door den Heer EPKEMA, Rector te *Middelburg*, en nog eene nalezing van onuitgegevene stukken der beroemde ELIZABETH KOOLAART, door den Redacteur. Eerstgemelde Dichter bloeide in de laatste jaren der 16de Eeuwe, als Geneesheer, te *Hoorn*. Zijn boezemvriend VELIUS heeft zijne gedichten, waarvan hij zelf geene verzameling hield, na lang zoekens, gedeeltelijk bijeengebragt, en roemt dezelve ten hoogste. Wezenlijk zijn velen derzelven voor dien tijd vrij wel, en dat op LINSCHOTEN., den stouten ontdekker van *Waygatz* bij *Nova Zembla*, (HEEMSKERK's voorlooper) durven wij, naar gelang der toenmalige gewone Poëzij, uitmuntend noemen. Gewrongen, daarentegen, en onverstaanbaar is het gedicht op ANNEKEN ROEMERS (VISSCHER), bl. 142. Het grafschrift op ADRIANUS JUNIUS vinden wij ook alles behalve uitstekend. De taal schijnt doorgaans zuiver te zijn; zij is het althans in de medegedeelde stukken.

Meer schoons hebben wij gevonden in de geleverde proeven uit GARGON, Predikant te *Vlissingen*. Twee gewrochten vooral, de *Vertaling van* BOËTHIUS [met de daarin voorhandene dichtstukken (*)] en de *Walchersche Arca-*

(*) Wij meenen vernomen te hebben, dat de Eerw. VAN GEUNS, te *Leyden*, over BOËTHIUS, en deszelfs Vertalingen in het

cadia, hebben voor GARGON eene hoogere plaats op den *Nederlandschen Parnassus* verdiend, dan die hem zelfs de doorkundige DE VRIES, in het gezelschap van een' troep rijmelaars aan deszelfs laagsten voet, aanwijst. Wezenlijk zijn, vooral uit het laatste half dichterlijke en half *prozaïsche* werk, de *aanspraak aan de Zee* en *aan Walcheren* twee stukken, welke den Dichter verre boven het *Anathema* van HORATIUS tegen de middelmatige verzenmakers verheffen. De schildering van *Walcheren's* weleer zoo rijk gezegenden staat trof ons te meer in het tegenwoordig oogenblik, nu deze wieg der *Nederlandsche* Vrijheid nog bijna alleen in ons Vaderland onder de verdubbelde woede der geweldenaars bezwijkt. — De medegedeelde proeven van de geestrijke KOOLAART zijn harer waardig.

Uit de oude Letterkunde wordt het begin der tweede Redevoering van CICERO tegen RULLUS medegedeeld. De bekwame Vertaler zegt in de inleiding, dit stuk van den Vader der *Romeinsche* Welsprekendheid onder andere ook dáárom in het *Nederduitsch* te hebben medegedeeld, opdat hij, zoo mogelijk, sommigen daardoor van den waan mogt genezen, alsof schitterende figuren, beeldrijke voorstellingen en welluidend afloopende volzinnen alleen de welsprekendheid uitmaakten. Wij gelooven, dat hij zijn oogmerk ten volle bereikt heeft.

Ten laatste volgt de bekende heerlijke *Episode* van OLINTES en SOFRONIA uit TASSO. Dezelve is zeer wel bewerkt, en men heeft met oordeel en smaak die mingepaste plaatsen weggelaten, welke behooren tot hetgeen BOILEAU (zekerlijk wat te algemeen) *le clinquant du* TASSE noemde. Echter vergunne ons de Hoogleeraar twee aanmerkingen.

het *Nederduitsch* door COORNHERT, GARGON en BILDERDIJK, eene Redevoering gehouden heeft in de *Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde.* Het ware, ook voor den letterroem van GARGON, te wenschen, dat dit stuk het licht zag; immers hiervoor staat ons de bekende bekwaamheid van den Redenaar borg.

gen. Vooreerst komt het ons voor, dat de inleiding, eene schets van TASSO's leven en gedicht behelzende, te lang is voor het medegedeelde *Fragment*, en misschien veroorzaakt heeft, dat men van dit laatste den afloop der geschiedenis niet dichterlijk vertaald, maar slechts bij wijze van aanvullend verhaal in 't kort heeft medegedeeld, waardoor wij nu een gedeelte der schoonheden van het verhaal missen, en ook de *harmonie* van het geheel meer of min gebroken is. Ten andere wenschten wij wel, dat onze Dichters zich, bij overzettingen uit *moderne* talen, zoo veel mogelijk aan de eigene voetmaat van hun modèl hielden. Men moet toch, zoo veel doenlijk, in alles de *kleur*, de plooi van het oorspronkelijke trachten te behouden; en dat hiertoe ook de voetmaat behoore, vooral wanneer die aan zekere dichtsoort als 't ware toegewijd is, zal zekerlijk niemand ontkennen. Zoo is de *ottava* der *Italianen* bij het Ridderdicht een stellig vereischte. Den nu eens verhevenen, dan schalkschen en ondeugenden ARIOSTO in onze, bij alle hunne verscheidenheid, toch altijd deftige *Alexandrijnen* te vertalen, zou waarlijk eene *Parodie* zijn. Minder gevaar loopt men hier bij den altijd bezadigden TASSO; doch schijnt ons het avontuurlijke, het *romaneske* karakter van zijn gedicht veel beter met de *ottaven*, dan met eenige andere dichtsoort, te strooken.

Wij hopen niet, dat deze bedenkingen den werkzamen Hoogleeraar zullen kunnen belgen. Wij verheugen ons waarlijk over 's mans loffelijke pogingen, om de zoo uitstekende *Italiaansche* Letterkunde in ons Vaderland meer algemeen bekend te maken.

Een-

Eerste Schoolboek der Wiskunde volgens eenen nieuwen leertrant, zamengesteld door C. J. P. VON MÜHLEN, *Iste en IIde Deeltje. Gedrukt voor rekening van den Autheur. Te Nijmegen, Amsterdam, Leyden en Groningen, bij* J. C. Vieweg, C. Timmer, D. du Mortier en Zoon *en* J. Oomkens, *In 4to. f* 4-8-:

„ Oppervlakkige afkeuring zoo wel, als *oppervlakkige* goed„ keuring, kan noch zal mij ooit bedroeven of verheugen." Deze zijn de laatste woorden van het tweede Deeltje des boven aangekondigden werks, en wij kunnen den Schrijver geen ongelijk geven; hoezeer het aan den anderen kant ook waar zij, dat een Recensent soms in verlegenheid komt, wat van sommige werken te zeggen, waar eigenlijk nog zoo veel goeds in is, dat men het in gemoede niet wel kunne afkeuren, en te weinig, om het gaaf goed te keuren; en dan moet noodwendig eene *oppervlakkige* goed- of afkeuring volgen.

Wat het voor ons liggende werk betreft, wij hebben hetzelve niet *oppervlakkig* gelezen, en kunnen noch willen het *oppervlakkig* beöordeelen; en om den Schrijver en tevens het publiek te toonen, hoe veel werks wij maken van alles, wat de bevordering van wiskundige wetenschappen betreft, zullen wij dit werk in deszelfs bijzonderheden, met alle mogelijke kortheid, ontleden, en het goede zoo wel, als het gebrekkige, of min volmaakte, 't welk ons in hetzelve is voorgekomen, opgeven.

Vooraf moeten wij iets zeggen van den stoffelijken vorm dezes werks. Een Schoolboek *in quarto* is thans al een vrij zeldzaam verschijnsel geworden. Wij zeggen *thans*; volstrekt nieuw is het niet: wij herinneren ons nog zeer wel *de Historie Davids, de Spreuken Salomons*, en *de geschreven Zendbrieven*, in quarto, welke, in onze jeugd, op de scholen, die wij de eer hadden te frequenteren, in gebruik waren.

De Schrijver geeft in zijn Voorberigt redenen, waarom hij het *quarto formaat* gekozen hebbe. Behalve eene bijzondere, welke ons bij de beschouwing van het *tweede* Deeltje zal voorkomen, zijn de algemeene deze: „ Het zelfde manuscript „ moe goedkooper *in quarto* gedrukt en verkocht kunnen „ wor-

„ worden dan *in octavo*, wijl op een geheel vel in octavo meer „ wit overblijft dan in quarto, mits beide met dezelfde letter „ gedrukt:" en schoon zekerlijk de prijs van een werk als dit ('t geen waarlijk fraai is uitgevoerd; de letter is schoon en zuiver, de druk zindelijk en op schrijfpapier) wel in aanmerking komt, zoo meent de Schrijver, dat „ de *goedkoope* prijs „ geen volstrekt onontbeerlijk vereischte van een Schoolboek „ is;" — dat „ het *goedkoope* der Schoolboeken waarschijnlijk „ vele slechte in de wereld heeft gebragt," enz. en wil „ fondsen gesticht hebben, uit welke minvermogenden goede School- „ boeken om niet; of voor een' minderen prijs, konden krij- „ gen."

Maar weet de Schrijver dan niets van de Schoolboeken, uitgegeven door de edele Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, die juist maatregelen genomen heeft om minvermogenden van goede Schoolboeken te voorzien, en wel degelijk van oordeel was, dat het *goedkoope* van een Schoolboek deszelfs algemeen gebruik bevorderlijk ware? Nu behooren de werken dezer Maatschappij toch wel niet tot de slechte!

„ Dat op eene talrijke school, uit gebrek aan plaats, gee- „ ne boeken in quarto zouden kunnen ingevoerd worden," schijnt den Schrijver toe eene niet zeer gegronde tegenwerping te zijn; „ want," zegt hij, „ was dat zoo, dan behoorde men „ ook geene schrijfboeken in quarto aan de leerlingen te ge- „ ven." Wij merken hier op aan, dat in allen gevalle de leerlingen de *schrijf*boeken vlak voor zich hebben; terwijl zij, naar dit Schoolboek werkende, hetzelve natuurlijk ter zijde van zich moeten leggen; 't geen, in eene talrijke school, de naast elkander zittende leerlingen, onzes inziens, belemmeren moet, en plaats wegnemen. Doch wij laten dit aan de ondervinding der Onderwijzeren over, en gaan over tot het plan en den inhoud; en daar men, om een billijk oordeel over een werk te vellen, hetzelve niet *in abstracto*, maar volgens het voorgestelde doel des Schrijvers moet beschouwen, zullen wij ons ook in dat oogpunt plaatsen.

In het Voorberigt stelt de Schrijver, dat er weinig liefhebberij gevonden wordt voor de Wiskunde, en dat het voor een groot gedeelte is toe te schrijven aan de inrigting der *Leerboeken* en *Leermethode*, dat de lust tot deze uitmuntende weten-

schap

schap bij *eerstbeginnenden* zoo weinig opgewekt, ja meestal uitgedoofd wordt.

't Is mogelijk, dat in den kring, waarin de Schrijver (dien wij het genoegen niet hebben in eenigerlei betrekking te kennen) leeft en werkt, weinig liefhebberij voor de Wiskunde plaats hebbe; wij voor ons hebben, gedurende eene vijfentwintigjarige ondervinding, daarover geen klagen gehad. Intusschen is het, onzes inziens, niet menschkundig, eenen even grooten lust voor de Wiskunde, als voor andere liefhebberijen, neem eens de muzijk en het dansen, te vorderen. Ieder leerling heeft zijnen bijzonderen aanleg; en zoo min als iemand, die geen muzikaal gehoor heeft, immer lust of vermaak in de muzijk zal vinden; zoo zal ook hij, die niet eenigen natuurlijken aanleg heeft om het schoone der meetkunstige voorstellen te gevoelen, nimmer zijn werk maken om er in te vorderen, al geeft men hem de beste *leerboeken*, en al wordt hij volgens de uitmuntendste *methode* onderwezen: ook dit leerde ons de ondervinding, en wij beroepen ons te dezen op die van den Schrijver zelven.

De Autheur neemt dan, zoo wij hem wel begrijpen, door dit zijn Schoolboek der Wiskunde, eene proef, om, door een *beter* Leerboek en eene *betere* Leermethode, voor *eerstbeginnenden*, den lust tot de Wiskunde te vermeerderen, en hare beöefening algemeener te maken: het oogmerk is ten minste lofwaardig.

Waarin nu de Schrijver het *nieuwe* van zijn *plan*, en, dit verstaat zich van zelve, het *betere* van zijn *leerboek*, boven andere reeds bekende, stelt, zullen wij met 's mans eigene woorden voordragen.

„ Het *nieuwe van zijn plan* bestaat geenszins in eene vol-
„ strekte omkeering van alle oude Leermethoden. — Het is veel
„ meer eene poging om eens weder *middelwegen* te vinden
„ tusschen de vele *uitersten*, tot welke men gedurig vervallen
„ is. Vooral vermijdt hij zorgvuldig de zoo gevaarlijke *opeen-*
„ *hooping* van *Encyclopedische* kundigheden en aankweeking van
„ *oppervlakkige veelweterij*. Hij tracht, daarentegen, door *traps-*
„ *wijze* mededeeling van weinige, meer duidelijke en ontwik-
„ kelde denkbeelden, den geest der leerlingen op te klaren, en
„ aan denzelven eene gunstige rigting te geven. Doch hij zoekt,
„ aan den anderen kant, de *duidelijkheid* niet in een vervelend,

„ lang-

„ langdradig en al te breedvoerig uitpluizen, dat aan den leer„ling en leermeester zelven niets overlaat; maar veeleer in „ eene beknopte, eenvoudige, ſtreng mathematiſche voordragt, „ zonder alle verhevene *taal-* en *over-natuurkundige ſpitsvin„digheden.* Zijne definitiën van *eenheid*, van *grootheid*, van „ *betrekking*; van de vier *ſpeciën*, verſchijnen in een zeer een„voudig gewaad, maar, gelijk hij vertrouwt, bevatbaarder en „ met de waarheid overeenkomſtiger, dan vele andere, welke, „ door overmaat van geleerdheid, onverſtaanbaar worden."

De Schrijver ſpreekt hier, onzes inziens, zoo tamelijk oppermagtig. Wij weten of begrijpen niet, op welke Leerboeken hij hier doelt of doelen kan. Onder het vrij groot aantal, ons bekende, *eerſte Leerboeken* over de Wiskunde, is er niet één, waarop die *verhevene taal- en overnatuurkundige ſpitsvindigheden* pasſen, of, uit den aard der zaak, pasſen kunnen, even min als de zoo gevaarlijke *opeenhooping van Encyklopediſche kundigheden* en *aankweeking van oppervlakkige veelweterij.* Nog eens: wij voelen niet, hoe dit van een eerſte Leerboek der Wiskunde gezegd kunne worden. Misſchien hoort de toepasſing in Duitschland thuis, (de Schrijver is een Duitſcher); doch dan kwam zij in een Hollandsch werk niet te pas.

Verder is zijn plan ook daarop ingerigt, „ dat men *bij kin„deren reeds met de eerſte beginſelen der Rekenkunde ter„ſtond ook de eerſte beginſelen der Algebra en der geheele „ Wiskunde zoude kunnen verbinden.*" Want, „ draagt men de „ Algebra afzonderlijk voor, nadat men reeds veel tijd met de „ rekenkunde en geometrie verſleten heeft, zoo gaan er de „ leerlingen meestal met eene zekere vrees toe over." — Het laatſte is ſomtijds waar: doch de vorderingen zijn, bij een goeden aanleg, dan niettemin zeer voorſpoedig.

„ Elk *Leerboek* moet eigenlijk Synthetisch-Aphoristisch, het „ *onderwijs* daarover Analytisch-Socratisch, de *repetitiën* Ca„thechetisch zijn. *Gedrukte Socratiſche geſprekken* worden „ doorgaans te langdradig; *gedrukte vragen* en *antwoorden* kan „ men ſlechts in de *allereerſte* ſchoolboeken dulden," enz. — Wij voor ons zouden ze liefst nimmer dulden.

En nu weten wij, wat wij te wachten hebben: Weinige, meer duidelijke en ontwikkelde denkbeelden; — beknoptere, eenvoudigere, ſtreng mathematiſche voordragt; — zeer een-

vou-

voudige, bevattelijke en met de waarheid meer overeenkomstige definitiën van *eenheid*, van *grootheid*, van *betrekking*, van de *vier speciën*, dan men in andere Leerboeken vindt.

Naar het inzien van den Schrijver, „ bevat de geheele Wis„ kunde eigenlijk niet meer dan *vier* Hoofdwetenschappen: 1. „ De *Rekenkunde* met de Algebra zamen. 2. De *Geometrie*, „ met de Trigonometrie, Kegelsneden, enz. 3. De *Mechanica*, „ met de Hydrostatica, Hydraulica, Aërometrie, enz. 4. De „ *Optica*, met de Catoptrica, Perspectief, enz. — Al de ove„ rige deelen, welke men gewoonlijk onder den naam van „ *werkdadige Wiskunde* behandelt, zijn inderdaad zoo vele bij„ zondere wetenschappen, op welke de Wiskunde toegepast „ wordt, omdat men ze niet volledig begrijpen of beöefenen „ kan, zonder van het *rekenen*, *meten*, *wegen* en de *oogmaat* „ gebruik te maken."

Wij weten niet, of het Voorberigt, waaruit wij al deze aanhalingen doen, ook voor *eerstbeginnenden* geschreven zij: in dat geval zou reeds, onzes inziens, hier het een en ander aan de *duidelijke denkbeelden* haperen. Kan men, b. v., de *Trigonometrie* en de *Hydraulica* begrijpen en beöefenen *zonder rekenen* of *meten?* dan verklaren wij er niets van te verstaan. Wij vragen daarenboven, of de Mechanica, Hydrostatica, Hydraulica, Aërometrie, Optica, Catoptrica enz. niet zoo wel tot de *Physica* of Natuurkunde behooren, als tot de Wiskunde? Des Schrijvers verdeeling der geheele Wiskunde in de gezegde *vier* Hoofdwetenschappen zou voorzeker de onze niet zijn.

De Schrijver „ verdeelt de *geheele Wiskunde* in verscheiden „ Cursus, door middel van eenige, van de allereenvoudigste „ beginselen trapswijze opklimmende, maar altijd het *geheel* „ omvattende, en opzettelijk naar elkander berekende, *School*„ *boeken*." Zoodanige *Schoolboeken* zullen er *drie* zijn. Van het *eerste* hebben wij de twee eerste Deeltjes voor ons, waarvan het *eerste* bevat de *Numeratio* en de *vier Speciën* der Rekenkunde; het *tweede* de *Geometrie*, *Mechanica*, *Optica* en *werkdadige Wiskunde*, zoo veel men van dezelve, alleen met behulp van de Numeratio en vier Speciën in geheelen, begrijpen en beöefenen kan.

Het *tweede Schoolboek* zal al weder in een *eerste* Stukje met de Rekenkunde en Algebra beginnen: nu het eenvoudigste uit de *Breuken*, — *Equatiën*, *Proportiën*, *Progressiën* en *Logarith-*

ven. — Volgende Stukjes zullen ook een stap verder gaan in de *Geometrie*, *Mechanica*, enz.

Het *derde Schoolboek* zal eindelijk, op gelijke wijze, den leerling weder een' trap hooger in de geheele Wiskunde brengen; en zoo wordt hij, zegt de Schrijver, van trap tot trap, zonder vermoeijing, zoo ver gebragt, dat hij eindelijk in de verhevener werken van EUCLIDES, HENNERT, EULER, STEENSTRA, VAN SWINDEN, NIEUWENHUIS enz., onder de leiding der daartoe aangestelde Hoogleeraren en Directeuren der studiën, den hoogsten trap van geleerdheid bereiken kan.

(*Het vervolg hierna.*)

Voor Opgeruimden van Geest. *Door* J. IMMERZEEL, JUNIOR. *Te Rotterdam, bij den Autheur.* 1813. *In gr.* 8*vo.* 118 *Bl.* *f* 1-16-:

Voor *opgeruimden*? wij gelooven inderdaad ook niet, dat een treurige door deze liedjes zeer opgeruimd *worden zal*; het zijn meest van die soort van liedekens, waarvan SALOMO ons zegt, welk eene onaangename werking zij doen *bij een treurig hart*. Zoo begrijpt het ook deze Dichter, en zegt daarom van zijne Zangnimf:

Zij biedt geen gezang den verslagenen harte,
  Gekromd onder 't pak van regtmatig verdriet:
De toon van de smart overwint slechts de smarte,
  Die niets in vermaken dan kwellingen ziet.

Dus koos hij zich een juist niet zeer talrijk publiek; vooral tijdens de uitgave des bundels, onder den Franschen druk: En men heeft toch gaarne een groot publiek! Of schreef hij misschien voor ongevoeligen en dartelen? Maar de zoodanigen hebben dan toch gaarne iets, dat men (dit zeggen wij tot eer van den Dichter) hier niet vinden zal. Het is meerendeels zoo wat onschuldig, maar (hij houde het ons ten goede) weinig beteekenend spel en luim, hetgeen aan jeugdige, vrolijke hartjes behagen zal, maar dat wij echter nog eenigzins anders verlangen zouden, opdat het ook bij anderen, die iets meer

verwachten en zoeken, op zijn pas eenig verzet en vervrolijking geven mogt, waartoe, ja, deze ftukjes even voldoende zijn als nagenoeg iedere tamelijk goede Almanak. Het Zangnimfje van den Dichter huppelt luchtig daarhenen en zoo wat in het wild; nu en dan, evenwel, ontmoet men een liedje, waarin vinding en luim behaagt; maar, over het algemeen, hebben dezelve weinig om het lijf, en men moet wel *zeer* en *zonderling* opgeruimd zijn, en vrij wat *op-* en *wegruimen* van hetgeen men in een geestig ftukje verwacht, om fmaak in deze liedekens te vinden. Zoo kunnen wij ons, bij voorbeeld, den Opgeruimden niet voorftellen, voor wien het liedje, *Geen ellende vóór den tijd*, gedicht is: voor LEENTJE is het wel niet; want deze fchijnt maar gansch niet opgeruimd, en wordt het zeker ook door dit versje niet: voor haar zou het, PROVERB. XXV: 20, „*edik op falpeter*" zijn. Het hapert aan ons, of aan het liedje — maar wij verklaren rond, dat dit en foortgelijken zoo geheel weinig beteekenen, dat op die wijze nagenoeg iedereen *voor Opgeruimden* dichten kan; maar wij hopen, dat velen denken zullen, zoo als de Dichter zegt in zijnen *Gewone Vriendentroost:*

— al den tijd, dien ik verfchrijf,
Ontfteel ik aan mijn koopbedrijf.

Enkele ftukjes in dezen bundel maken eene vereerende uitzondering, waaronder wij vooral rekenen: *De Lof van den Ezel*, gevolgd naar BLUMAUER. Ten bewijze van onze onpartijdigheid zoo wel, die liefst bij het loffelijke vertoeft, als ten vermake van onze Lezers, willen wij hetzelve overnemen.

Goedaardig dier, op *welkers* huid wij fchrijven;
Dat ons vervoert en draagt!
'k Wil langer niet den lof u fchuldig blijven,
Dien uw verdienfte vraagt.

Men fmaalt vaak op uwe ooren, onregtvaardig;
Maar troost u, brave borst!
Zij zijn alleen met regt verachtenswaardig
Aan 't hoofd van eenen vorst.

En brengt men u fomtijds om 't langzaam ftappen
In eenen kwaden reuk,
't *Festina lente!* is toch, wat fpotters fnappen,
Der wijzen gulde fpreuk.

In

In 't dierenrijk zijt gij, ſpijt uw verſmaderen!
Alleen een zondagskind:
Eens zaagt gij reeds van ver den Engel naderen,
En Bileam was blind.

Uw voorbeeld is onſchatbaar in dees dagen,
Gij, beeld der lijdzaamheid!
Men geve uw' rug of goud of mest te dragen;
Steeds vindt men u bereid.

Gij draagt uw' Heer het meel ter zijner ſpijze,
Terwijl ge u distels ſnijdt:
Wie loochent dan, dat gij, op deze wijze,
De beste burger zijt?

Ook is geen dier in vrienden en in broederen
Zoo onuitputlijk rijk;
Schoon ze allen zich met distelen niet voederen,
Door 't bloed zijn ze u gelijk.

En zingt gij juist niet zoo als nachtegalen,
Gij zingt toch overluid;
En gaat dus al wie lauwers wil behalen
Als postillon vooruit.

Geen dier op aard' dat in genoegzaamheden
U ook te boven gaat:
Gij draagt, in 't lot, dat andren kneilt, te vreden,
't Eenvoudigst grijs gewaad.

Gij eet vernoegd de ſcherpe ſtruikgewasſen,
Die vlijtbelooning biedt;
En menig, hier gelaafd met ananasſen,
Verdient uw distels niet.

Onder de *ipſe fecit's* van den Dichter beviel ons het ſtukje, tot welks mededeeling het aardig titelvignet ons uitlokt.

Moederlief, wat moet ik vreezen?
'k Bid u, kijk me eens in 't gezigt;
't Moet daar ganſch niet rigtig wezen:
Want een klein geblinddoekt wicht

Zou zich daar genesteld hebben
Als de spinnen in haar webben:
Moeder, kijk me eens in 't gezigt;
Zie, of daar een kindje in ligt
Met een' koker, boog en schicht;
Zie eens hoe mijn leden beven;
Moederlief, toe, kijk eens even;
't Is voorzeker daar niet pluis,
Want de Ridder met zijn kruis
Zag het liggen, zag het leven;
Ja, naar mij de Ridder zegt,
(En de Ridders zijn opregt)
Heeft het boefje op hem geschoten,
Maar de pijl is afgestooten
Op het zilver van zijn kruis.
Och, zoodra hij 't mij vertelde,
Beefde ik als een riet, en snelde
Als een schuwe ree naar huis;
Moeder, kijk toch in mijne oogen,
Want 't is zeker daar niet pluis.

Netjelief, gij zijt bedrogen
Door den Ridder met zijn kruis;
Want er zit niets in uwe oogen,
Niets dan 't geen er altijd zat;
Schaap, de Ridder boertte wat;
Wees gerust, mijn lieve schat;
Wil die kleine traantjes droogen,
Want uw oogjes zijn zoo nat.

Neen, die Heer heeft niet geloogen;
Want hij zag ook in mijne oogen
Dat het guitje vlerkjes had,
En dan is 't weêr weggevlogen
Toen ik bij u binnentrad.

Errenst, bl. VI., hier en daar eene niet zeer zachte ineensmelting en eenigzins vreemde zamenkoppeling, tellen wij ook onder de dichterlijke schoonheden niet.

De

De Moord van Woerden. Door Vrouwe KATHARINA WILHELMINA BILDERDIJK. *Te Amsterdam, bij* J. Ruys. 1814. *In gr. 8vo.* 23 *Bl. f* :-12-:

Akeliger onderwerp, inzonderheid voor eene gevoelige vrouw, kan niet ligt behandeld worden. Het spreekt echter van zelve, dat de bekwame Dichteres er dien gloed der kunst over heeft geworpen, welke het afzigtige van een plat verhaal van gruwelen gewoon is te weren. Men treft er inderdaad schilderingen aan, (wij weten niet, hoe na ze de natuur gevolgd zijn) die ten uiterste roerend zijn. Zoodanig is onder andere het volgende:

..... Wie meldt het vreeslijk lot
Der moeder, in den slaap verrast met twee paar loten,
Wien ze argloos in 't gevaar hunne oogjes ziet gesloten,
Terwijl de wisse dood rondom hun leger waart?
Zij hooren 't noodgegil; maar door den slaap bezwaard,
Ja, door den schrik bedwelmd, vermaant ze om niet tot spoeden,
Terwijl de vlugt alleen hun 't leven kan behoeden.
Helaas! hoe brandt haar 't hart, hoe wagglen haar de kniën!
Men doet haar van nabij den dood in aantogt zien;
Zij tracht haar kroost op nieuw den sluimer uit te wekken.
Het jongste lacht haar toe; zij ziet zijn leedjes rekken,
Maar 't sluit op nieuw het oog in de onbezorgde rust,
Als had hem 't wieggezang in zoeten slaap gesust!
Intusschen klimt de nood: die nood geeft moed en krachten!
Ze omvangt het teeder kroost, eer hen de moord zal slagten;
En shoert de jongste drie om heup en boezem vast,
En vliegt ter woning uit met dees zoo dierbren last,
Terwijl haar (naauw ontvlugt uit de overheerde wallen)
Het nadrend barensuur door schrik dreigt te overvallen,
Voor dat ze een schutswijk vindt of gastvrij dak ontmoet,
Waarin ze veilig zijn voor moordren overmoed.
Zoo dwaalt zij radeloos met de ongedekte wichtjes,
Van felle koû beklemd. Hun bleekende aangezigtjes,
Hun kermen en geween doorboren 't moederhart,
Terwijl zij zelv bezwijkt in 't krimpen van de smart!
In 't eind ontwaart haar oog den rook van dorpgehuchten:
Dan naauwlijks vat zij moed, of reeds berouwt haar 't vlugten,

Helaas! haar wederhelft en de oudste huwlijksloot
Ontvlood niet aan haar zij' bij 't woeden van den dood.
Wat doet zij in dien angst? Wat waagt een teedre gade,
Wat waagt een moeder niet! Terwijl ze in tranen baadde
Van losgebarsten smart, beproeft ze in 't raadloos wee
Of ze iets ontwaren mogt van die geliefde twee.
Zij sleept zich pijnlijk voort langs afgelegen wegen,
En, Hemel! reeds van verr' ijlt haar haar ega tegen,
Van zweet en bloed begruisd, van tranen overplast,
En houdt aan 't bevend hart een stervend spruitje vast!
Helaas, van 't moordend lood door arm en borst getroffen,
Zag hij in d'eigen wenk zijn lievling nederploffen!
De droeve moeder zag haars ega's bloedstroom aan,
Maar bleef versteend in 't hart, en roerloos voor hem staan.
Zij had geen zuchten meer; geen tranen meer tot weenen.
't Ontzagbaar moederwee was in dees schrik verdwenen:
En, nog verbeidt ze in angst die lang geslagen stond,
Die 't volgedragen wicht gerijpt voor d'adem vond!

Wie met de poëzij, inzonderheid sommige der laatste stukken, van den Heere BILDERDIJK bekend is, zal hebben opgemerkt, dat bij hem de regels soms geweldig in elkander loopen, en de caesuur zeer los en onbepaald is. Het is ons wel eens voorgekomen, dat dit zelfs te ver liep, en althans het behoud der vereischte harmonie, bij de voorlezing, ten uiterste moeijelijk maakte. Het is dan opmerkelijk, dat zijne Gade, althans in dit stuk en naar ons gevoel, eenigermate tot het tegenovergestelde helt, en iets van het eentoonige veler oude Dichters heeft. In dit *genre*, waar de maat zoo gebiedend heerscht, hindert het dan ook geweldig, wanneer de eigenaardige of gewone uitspraak van een woord zich daarnaar niet wil schikken, zoo als, meenen wij, het geval is met het slotwoord des volgenden laatsten regels:

Wat schouwspel, welk een schrik, die 't hart te berg deed rijzen,
Vervulde eens ieders hart met deernis en *afgrijzen!*

Achteraan volgt eene soort van slotzang, of dichterlijk aanhangsel, in eene trippelende maat, *Aan de Nederlanders*, om hen op te wekken tot milddadigheid jegens de ongelukkige stad. In dit allerliefste stukje vinden wij, onder andere, het volgende

de beeld, hetwelk zeer veel overeenkomst heeft met datgene, welk voorkomt in des Heeren SCHELTEMA's *Vergelijking enz.*, schoon het niet zoo naauwkeurig ontwikkeld wordt. Wij achten het te meer der moeite waard, hetzelve hier aan te halen, omdat het, uit hoofde der teekening van het stuk met het jaartal 1813, welligt niet als navolging te beschouwen is, en, in dit geval, de trekken waarlijk eene treffende gelijkheid moeten geächt worden te doen zien.

Lang, lang dobberde onze Staatskiel op den ongestuimen vloed;
Vreeslijk werd het roer geslingerd, dat het vaartuig mennen moet.
Ach, uit de eene hand in de andre, werd dat splintrend roer gevat;
Maar, helaas! waar was een Stuurman, die vereischte kracht bezat?
Telkens werd het losgereten door het algeweld der zee,
En het sleepte in 't hevigst slingren d'uitgeputten Scheepsvoogd meê.
Ach, de braafgezinde Jongling, niet bestemd aan 't roer te staan,
Zag het Hoofd van vuige roovren handen aan ons vaartuig slaan.
Wat, wat baat hier weêrstand bieden? Overrompeld, overmand,
Geeft hij 't op aan 't grimmig noodlot, dat met d'afgrond zamenspant.
De Onmensch rijt de zeilen neder, scheept en volk en lading uit,
En verklaart het rijke vaartuig voor zijn vrijgewonnen buit.
Nu, nu greep de woeste roover, in zijn' dollen overmoed,
Heel de manschap, die 't bevatte, heel ons zuurgewonnen goed:
Nu, nu voert hij (die vermeetle!) Neêrlands jonglingschap ter dood,
Om zijn wankle magt te staven met den valschen naam van *groot!*
Maar wij zonden tranen opwaarts, en die tranen zijn geteld;
De Almagt sloeg den roover neder, en zijn grootheid werd geveld:
't Stormgedruisch let, op Haar wenken, 't moêgeschokte hoofd ter rust,
En het vuur der blikfemslingring heeft Haar adem uitgebluscht:
Wien de zorg der kiel behoorde, is hersteld in 't wettig regt;
En de losgebarsten afgrond heeft zijn' wrevel neêrgelegd:
De opgeheven vlag en wimpel wappren vrij en ongestoord,
En het scheepsvolk viert zijn redding, met een blij *hoezee*, aan boord.

Volkomen klaar is misschien alles niet in deze beschrijving. Wij zouden denken, dat de stroom der klanken dien der gedachten wel eens een weinig van den koers heeft gebragt. Het is ook niet, omdat wij deze beschrijving voor het schoonste houden, maar om bovengemelde reden, dat wij haar aanhalen. De ge-

gekozen maat is misschien niet gunstig voor zoo uitvoerige, naauwkeurige ontwikkeling van een bepaald onderwerp. De gedachten moeten even vrij en kinderlijk huppelen en trippelen, als de woorden. Het andere voegt, naar ons oordeel, beter in Alexandrijnen, of soms ook in lyrische maat. Ten minste men heeft dan meer regt en grond, om naauw te zien en volkomene getrouwheid te vorderen. Hoe dit zij, Mevrouw BILDERDIJK zal niet nalaten eenen treffelijken rang onder onze Vaderlandsche Dichteressen te blijven bekleeden.

Brief van C. aan X., over de Brieven van A. aan Z. Te Amsterdam, bij J. ten Brink, Gerritsz. 1813. *In gr. 8vo.* 13 *Bl. f* :-4-:

De Schrijver van dezen Brief is het geheel eens met dien van B. aan IJ; maar hij vindt de zaak zoo uiterst gewigtig, dat hij niet kan nalaten, er nog een woordje bij te voegen. De Lezer vraagt dan welligt, of wij ten minste door hem dat overschot van onzijdigheid niet hebben verloren, 't welk zelfs in ons laatste verslag nog zigtbaar is. Het antwoord is, dat wij ons tot het gestelde van A. hebben bepaald en naar zijnen eigen naam geenszins gegist, veelmin op deze gissing andere gebouwd ten aanzien des bedekten oogmerks van zijn schrijven. Het laatste straalt in den Brief van C. aan X. overal, en wel zoo zeer door, dat wij — die ook van tijd tot tijd den een en ander als vermoedelijken Schrijver hebben hooren opgeven, maar veelal ook weer verwerpen — den door C. bedoelden Staatsman duidelijk meenen te herkennen. Heeft C. nu in allen opzigte gelijk; is het er op toegelegd, om wederom tweedragt en verwarring te zaaijen; wel ja, dan kan men niet te veel zeggen en dreigen te zeggen, om een tweede stukje van A. te keeren, en, als 't ware, in de geboorte te verstikken. Wij weten het niet. Slechts dit wenschen wij van ganscher harte, dat zulke wezens, als A. letterlijk beschrijft, schoon, misschien, zeer te onregt in de aangeduiden ten toon gesteld, wezens, die met hart en ziel deel zouden hebben genomen in de volksverdrukking, zoo veel in hun was medegewerkt om dien druk te verzwaren, enz. enz., dat, in één woord, onwaardige, onwelmeenende en ongetrouwe dienaren zoo min mogelijk door den Staat mogen worden gebezigd. En wie wenscht dit niet met ons?

Re-

Redevoering over de liefde voor het Vaderland, als de voornamo grondzuil van een' welingerigten Staat; en dichterlijke uitboezeming tot opwekking van vaderlandsch gevoel. Door Dr. G. SWARTENDIJK STIERLING. *Te Haarlem, bij* A. Loosjes, Pz. 1813. *In gr. 8vo.* 32 *Bl.* *f* :-12-:

Godsdienst, Vrijheid en Eendragt, voorwerpen van eerbied voor onze voorouderen, moeten ook door ons, hun nageslacht, als zoodanig worden aangemerkt. Door S. *Te Hoorn, bij* J. Vermande. *In gr. 8vo.* 20 *Bl.* *f* :-4-:

Brief, over het vernietigen der Partijschappen in ons Vaderland, van K. aan P., beide Dissenters. Te Amsterdam, bij C. Timmer. *In gr. 8vo.* 8 *Bl.* *f* :-2-:

Wij voegen deze drie stukken, en wel in deze orde, bijeen, omdat ze, in zeker derde allen overeenkomende, inzonderheid het middelste, als met beiden naauw verwant, tot een gepast verband en behoorlijken overgang hebben.

Het eerste kenmerkt zich door eene dubbele loffelijke bedoeling, daar het tevens de vaderlandsliefde opwakkeren, en dezelve jegens de ongelukkige Woerdenaars, voorheen des Schrijvers stadgenooten, uitoefenen moet. Voor zoo verre wij nogtans als kunstregters te beöordeelen hebben, komt ons wel de grond, waarop de Schrijver voor het gebrekkige verschooning vraagt, zeer wezenlijk voor, daar het stuk inderdaad meer levendig en warm, dan bedaard en bondig geschreven is; natuurlijk gevolg van aandoening, veelvuldige afleiding, en haast: doch vinden wij geenen drang om die verschooning te laten gelden in de aanmerking, dat het voor geene geleerden vervaardigd is. Het volksonderwijs moge eene zekere oppervlakkigheid toestaan, en zelfs noodzakelijk maken; in de meeste andere opzigten eischt het grootere zorgvuldigheid dan eenige geleerde behandeling. Het is, naar ons gevoel, dan ook de volkstoon niet, die in dit stuk heerscht. Mogen wij het zeggen, dan schijnt ons hetzelve eer eene zekere overeenkomst met die reisbeschrijvingen te hebben, welke voor korte jaren met het bijvoegsel op den titel: *voor de jeugd*, zoo veelvuldig plagten uit te komen.

Men

Men vond in dezelven alles als elders, maar niet verzuim van naauwkeurige opgaven van tijden, plaatsen enz., en had ze dus liever moeten ten opschrift geven: *waarin men het zoo naauw niet neemt*. Dit vonnis echter luide niet te hard! Het komt ons slechts voor, dat de geest en trant van den Schrijver voor het volksonderwijs min berekend zijn. Zijne taal is niet die van het gemeene leven; te veel bekendheid met een aantal afgetrokkene denkbeelden wordt vooronderfteld; in één woord, zekere wijsgeerige tint kenmerkt hem doorgaans. Wij gelooven intusschen gaarne, dat men hierover, bij de uitspraak, niet heeft geklaagd. Men bevat het algemeene; men gevoelt, waar de spreker heen wil; en is dit de eigen warme gezindheid der toehoorders, dan juichen zij over het stoute, schoon dan ook eenigzins donkere, afdruksel van hunnen gemoedstoestand. En zij zullen dit te eer hebben gedaan, daar de Heer STIERLING hun in dit opzigt is te gemoet gekomen door menige verwijzing op de dadelijke ondervinding, en het aan eene duidelijker toepassing niet ontbreekt. — Het achteraan gevoegde vers hebben wij met ongemeen genoegen gelezen.

No. 2. is een eenigzins droog betoog. Doch hetzelve behandelt zeer belangrijke waarheden, en behandelt ze goed. Den volke, in de tegenwoordige omstandigheden, en voor de nieuwgeopende toekomst, het belang van Godsdienst, Vrijheid en Eendragt aan te prijzen, en dezen tevens in het regte licht te doen beschouwen, is het waardig oogmerk. En wat gezond verstand, kennis der vaderlandsche geschiedenis, gematigdheid en onpartijdigheid hier te dien opzigte voorschrijven, dat verdient waarlijk van de daken gepredikt te worden. Haast zouden wij daarom het stukje aan de openbare Leeraars aanbevelen, als een gepast fonds voor hunne biddagsstukken. Op die wijze wierden de onderscheidene denkbeelden wat meer ontwikkeld, in het licht gesteld, en welligt met smaak getooid; en zoodanig vooral zouden zij regt nuttig kunnen worden.

No. 3. heeft eenvoudig ten oogmerk, op eene gelijke behandeling en ondersteuning der onderscheidene godsdienstige Genootschappen in ons Vaderland aan te dringen, en slaat tevens eene *wijze hoe* daartoe voor. De Schrijver schijnt dus niet geweten, niet gelezen te hebben, dat het Hooge Bewind zich te dezen opzigte reeds duidelijk verklaard had. Het stukje bevat voorts algemeene waarheden en oppervlakkige beschouwingen.

Het

Het voorgeslagen ontwerp vooral is zeer eenvoudig en gemakkelijk. Doch wij houden ons wel verzekerd, dat geen Gouvernement hetzelve ligtelijk aannemen zal. In eenen nieuwgevormden, in gelijke massa's van bevolking evenredig verdeelden Staat, zou zulk eene handelwijze misschien doelmatig en regtvaardig zijn; indien althans ook de onderdanen waren, zoo als zij behooren te zijn. Doch, in de gegevene omstandigheden, komt ons eene afzonderlijke heffing voor de kerk, en verdeeling van het provenu onder de verschillende gezindheden, naar de mate harer zielen, zeer ontaadzaam en verwerpelijk voor. Wij moeten echter de openhartigheid van den Schrijver toejuichen, die er voor uit komt, dat hij Dissenter is, eenvoudig en zonder omwegen zegt zoo als hij het meent, en waarlijk den lofselijksten ijver voor Godsdienst aan den dag legt.

De Ridder van de Waarheid, door A. F. E. LANGBEIN. *II Deelen. Te Leeuwarden, bij* Steenbergen van Goor. 1813. *In gr. 8vo. Te zamen 440 Bl. f 4-16-1*

WILLEM, nog zeer jong, werd bij zekere gelegenheid van zijnen vader, door middel van eene karwats, het liegen zoo gevoelig afgeleerd, dat het hem geheel zijn leven niet uit de gedachten ging. „Ik heb hem tot *Ridder van de Waarheid* geslagen," was de naïve uitdrukking van den ouden, en WILLEM deed eer aan dien ridderslag; hoewel hij in gevorderden leeftijd, door eenen gelukkigen zamenloop, inderdaad niet slechts de rondborstige en brave, maar wezenlijk ook de, bij alle zijne vrijmoedigheid, zeer beschaafde man werd, die *opregtheid* en *onbeschoftheid* zeer wel wist te onderscheiden. Dit was bij den ouden Heer zoo het geval niet; want deze hield zich geregtigd, ieder vlakuit de waarheid, zoo als hij meende, en dit doorgaans op de lompste en beleedigendste wijze, te zeggen. *Obsequium amicos, veritas odium parit*; en *de beschaafde levensmanier* (hoewel men dezelve overdrijft) *is* echter inderdaad *een gouden toom, die de menschen belet voor elkander onverdragelijk te worden.* Wij kunnen het daarom zoo geheel onverstandig niet vinden van het voornaamste Regeringslid in het stedeke *Rockenwitz*, dat hij den uitnoodigingsbrief tot de Broederschap van de Waarheid, die men aldaar opligtte, met dit schriftelijk antwoord te-

terug zond; „ *Ik*, PIETER MOHN, *ben regerend Burgemeester, en laat mij door niemand de waarheid zeggen.*" Voor het minst bespaarde hij zich vele moeijelijkheid door deze rondborstige weigering; want het ging in dat stedeke al wonderlijk toe, en bij den eersten broeder- en zusterlijken maaltijd van de waarheidlievende Broederschap was het: *Griet, jij hebt een veel grooter stuk vleesch op je bord, dan ik! — Trui, jij tast altijd naar de lekkerste beetjes! — Dirk, als jij zoo drok voor je zelve inschenkt, dan krijgen wij niets! — Jij Willem, daar ginder, dat snuiven over tafel mogt je wel laten, dat is satansch viesch!* — dit was, zeggen wij, maar een begin van de pret; op nog vrij onwelvoegelijker manier werd de waarheid gehuldigd. De gouden middelweg zal wel de voorname moraal van dit werk zijn, hetwelk de Lezer voelt, dat in eenen grappigen trant geschreven is; hoewel het grappige, in ons oog, niet overal even zeer is gelukt. Met dat al, wij zouden te weinig zeggen, indien wij den Roman over het geheel *dragelijk* noemden; hij is meer; van geest en luim niet ontbloot; en de held zoo wel, als menig ander karakter, intresseert genoeg. Natuurlijk heeft WILLEM spoedig een liefje, des schoolmeesters dochter, zeer, echter, tegen het genoegen van den waarheidlievenden vader en de edele vrouwe moeder; na vele en moeijelijke beletselen standvastig en gelukkig te hebben doorgeworsteld, wordt het lieve paar toch vereenigd, en, na den reeds met goedkeuring der ouden bepaalden brulloftsdag, wordt het genoegen van Mama verhoogd door de ontdekking, dat het Bruidje inderdaad — wie had dit kunnen denken! — eene *Freule* is. Vele tusschenbedrijven, in verband met de hoofdgeschiedenis, geven afwisseling aan het verhaal; en dat met den *Graeculus homo*, en de vergriekschte Dame en hare dochter, hoe overdreven het zij, vervrolijkte ons. Nu en dan roert ons de Schrijver ook. De Roman is onderhoudend en schadeloos.

BOEKBESCHOUWING.

Antwoord aan den Recensent in het Tijdschrift van Kunsten en Wetenschappen; *door* J. H. REGENBOGEN. *Voor Rekening van den Aucteur. Te Leyden*, *bij* L. Herdingh en Zoon. 1815. *In gr.* 8*vo*. 52 *Bl.* *f* 1-11-8

Difficile est satyram non scribere; dan, Professor REGENBOGEN ligt reeds in het graf; al hetgeen hij personeels ten aanzien van ons verstand en hart te zeggen goedvond, wordt hem van harte gaarne geschonken; en wij zouden ons schamen, zoo wij hem dat niet, al aanstonds bij de eerste lezing, opregt vergeven hadden, daar ons dit zijn *Antwoord* niet ter hand kwam, vóór wij reeds berigt hadden van zijnen waarlijk te vroegen dood. Wij wilden wel gaarne van geheel dit stukje zwijgen, indien maar ieder lezer onze beöordeeling, die het gelden moet, bij de hand had, en alzoo vergelijken kon; maar dit is het geval niet; en daarom vordert de eer en het belang van ons Tijdschrift eenige teregtwijzing, niet, helaas! van den Hoogleeraar, maar van het lezend publick; doch iederen spotachtigen trek, hoe ligt die ons anders hier ontvallen zou, willen wij terughouden, uit ontzag voor het zwijgend graf.

Wij moeten met een enkel woord onze bedoelde beöordeeling herinneren. Wij gaven op den voorgrond eene vrij uitvoerige en beredeneerde verklaring van den pligt van verdraagzaamheid jegens eens anders godsdienstige meening, die wij, daar dezelve opregt was, meenden, dat en den Professor, en iederen lezer, genoegzaam kon waarborgen, dat althans geen sektengeest onze pen bestuurd, noch ons oordeel geleid had. Toen zeiden wij op het voorberigt: dat, offchoon wij volkomen instemden, dat in de *voordragt* der godsdienstleer inderdaad van tijd tot tijd verandering noodig was, en de geschriften van vele oude godgeleerden niet aan de behoefte van onzen tijd konden vol-

doen, daaruit geenszins volgde, dat de *leerſtukken* zelve verandering moesten ondergaan; dat, *zoo* te denken als de Hoogleeraar, door ons niet werd gehouden als het *eenig* behoedmiddel tegen Deïsterij en Neölogie voor den welopgevoeden en beſchaafden man, en wenkten op een aantal Leeraren onder de Hervormden, die, hoezeer ook in de leerſtukken, door Prof. REGENBOGEN afgekeurd, aan hun Kerkgenootſchap getrouw, echter niet konden gerekend worden Neölogie en Deïsterij, door eene oude, ſtijve, ſmakelooze voordragt, in de hand te werken. Prof. REGENBOGEN had, naar ons gevoel, iets aanmatigends (of hoe moeten wij het noemen?) in zijnen toon: en het is de weg niet tot aankweeking van onderlinge achting en ware verdraagzame liefde, bij zoo verſchillende meening, in dien toon te ſchrijven. Vele en vroegere en tegenwoordige ſchrijvers en predikers, die kerkelijk orthodox bij het Hervormd Kerkgenootſchap zijn, verdienden dezen wenk te hunner verdediginge. Bij de herlezing zien wij nu, dat wij dit een weinig ſcherp gezegd hebben; maar dit is verſchoonlijk; zoodanig een toon hindert altijd; *ware verdienſte is nederig*; dit gaat meestal door, en, maakt een verdienſtelijk man hier eene uitzondering, zoo behoort men hem op de vingers te tikken, behoudens evenwel den onpartijdigen toets van zijne gevoelens en de hem anders verſchuldigde achting. En het komt ons voor, dat het te bejammeren is, als dit eenen verdienſtelijken man, die voor dit euvel ſchijnt bloot te liggen, niet aanſtonds en alzoo nog tijdig geſchiedt. De Hoogleeraar nam dit kwalijk; hij past ons gezegde alleen op de in het Latijn geſchrevene en door ons genoemde werken toe, terwijl hij twijfelt, of wij die wel *gelezen* hebben; hij zou volmaakt gelijk hebben in zijne aanmerkingen, zoo wij gewild hadden, gelijk hij het doet voorkomen, dat hij dezelve liever had vertaald, dan zijne *Christelijke Godgeleerdheid* zelf bewerkt en uitgegeven; maar nu doet al wat hij zegt niets ter zake, daar wij eeniglijk beweerden, dat uit de ſcholen van eenen MUNTINGHE, BROES, VAN VOORST (en hadden wij er

eenen

eenen HERINGA en anderen niet kunnen bijvoegen?) mannen zijn voortgekomen, die, met mond en pen, de leer op zoodanig eene wijze voordragen, dat *verstandige lieden, die door eene beschaafde opvoeding geöefende zinnen gekregen hebben*, waarlijk, bij het tegenwoordig onderwijs, weinig gevaar loopen van, omdat zij de verouderde schriften van MARK en BUURT verwerpen, *uit gebrek van iets beters*, zich bij de Deïsten of Neölogen te vervoegen. Het regt om zijn werk uit te geven, en van gemelde Leeraren te verschillen, waren wij ver af aan Prof. REGENBOGEN te betwisten: hij zegt wel, bij herhaling, en is hier zeer breedvoerig, dat wij de Hoogleeraren, Leeraren en Ouderlingen van het Hervormd Kerkgenootschap tegen hem oproepen, en hem de Classen en Synoden op den hals zenden; dat wij hem speciaal over het leerstuk der voldoening quaestioneren willen; maar dat zoodanig eene oproeping van Kerkelijke regtbanken 20 jaren te laat zou komen; dat „*niet heden en gisteren, maar voorlang, niet hij alleen, maar zeer velen, niet weetnieten en onderzoek schuwende, maar geleerde, verstandige en oordeelkundige mannen, in het Hervormd Kerkgenootschap te huis hoorende, afgeweken zijn van de oude orthodoxe leer.*" Hij noemt verscheidene, haalt woorden en geschriften aan; hij verschilt wel van deze, maar zij evenwel evenzeer van de oud-orthodoxe leer. Wij willen alleen van dat alles het volgende aanstippen: „*Het staat vrij aan het Eerwaardig Haagsch Genootschap, voor Bijbelleer uit te geven, wat het als zoodanig beschouwt; maar het staat niet vrij aan de Theölogische Faculteit te Leyden, iets als Kerkelijk regtzinnig uit te geven, 't geen het niet is.*" enz. Om zijnentwil behoeft er geen Synode bijeengeroepen te worden, „*ten zij men zulks noodig oordeelde, om den Duivel, en om de oneindigheid der toekomende straffen, en voorts die stukken, te gelijk met den zondenval van Adam, van wien de Zaligmaker geen een woord gesproken heeft, believe te verklaren voor fondamenteele pointen van de Christelijke Hervormde leer.*" De Professor had zich alle deze moeite

kunnen besparen, door de nu gegevene opheldering, dat hij zijne professie ontvangen had door publiek gezag, lang *na* de afscheiding der Kerke van den Staat, en wel *zoo*, dat zij zag in het algemeen op de Christelijke Godgeleerdheid, doch geenszins eene aanstelling betreft, die hem zou verpligten, de Christelijke leer voor te dragen, juist alleen zoo als zij gewijzigd is in de Hervormde Kerk. Vooral doet zijne ronde verklaring alles af, „ *dat hij, om zijn geweten niet te bezwaren, uit het gewone formulier van den eed, dien hij als Doctor in de H. Godgeleerdheid heeft moeten doen, juist die uitdrukkingen met opzet heeft weggelaten, welke zijne vrijheid aan banden zouden leggen.*" Voor ons echter, schoon wij hier niets van wisten, was noch het een noch het ander noodig. De Professor heeft ons geheel verkeerd begrepen. Wel verre van hem te willen dagvaarden voor eenigen Kerkelijken rigter, wilden wij hem verdedigen, juist wel niet bij dien rigter, maar bij zoodanigen, wien zijn geschrijf in dit opzigt, naar ons inzien, al te zeer geërgerd had. Ons was, namelijk, het oordeel van sommigen, uit andere Kerkgenootschappen, bekend, die, anders van de gevoelens van den Professor niet vreemd, het voordragen van dezelve *hem* echter zeer ten kwade duidden, vermeenende dat hij ontrouw handelde, als hebbende zich verbonden, en wordende *betaald*, (zoo sprak men) om juist het tegengestelde te leeren. Zoo de Prof. de inlichting, die hij nu geeft aangaande zijnen eed, vroeger gegeven had, ware hij alzoo niet veroordeeld; en wij hebben nu aanleiding gegeven, dat bij deze menschen zijne eer gered is. Voor ons was dit juist zoo noodig niet; want wij denken minder hard omtrent de zoodanigen, die met alles niet kunnen instemmen; en geheel ons gezegde, dat de man zoo hoog opnam, had geene andere meening, dan deze: dat men iedere Kerkelijke verbindtenis bij de lezing en beöordeeling van zijn boek moest ter zijde stellen, en men hem moest beschouwen, als met iederen godgeleerden op eenen gelijken grond. Wij roemden zijne openhartigheid, dat hij, zonder te plooijen of te

draai-

draaijen, rond zijne gevoelens zeide. Wat gaat ons zijn Kerkgenootschap aan? Clasſen en Synoden moeten weten, wat zij kunnen en mogen doen. Het is buiten ons. Wij zeiden nagenoeg zoo iets als JOäS, Rigt. VI: 31. *Zult gij voor den Baal twisten? Indien hij een God is, hij twiste voor hemzelven, omdat men zijnen altaar heeft omgeworpen.* Evenwel, *abſit invidia!* Wij hebben voor de Kerkelijke regten het verſchuldigd reſpect. Maar het was de Disſenter, die in ons oog dus redeneren, en het hem tot geen zonde aanrekenen moest. Wij waren zoo weinig gezind om den Prof. eenige moeijelijkheid van dien aard te willen veroorzaken, dat wij zeer zeker, ook hetgeen wij, met gezegde bedoeling, ter nederſchreven, hadden doorgehaald, zoo wij niet geweten hadden, dat *in dien tijd* Prof. REGENBOGEN, of eenig ander, al week hij ook verder af, van dien kant weinig te vreezen had.

Het opgegeven *dilemma*, in het voorberigt, aangaande het *hoofddoel* van Jezus, meenden wij dat niet rigtig was, daar het één het ander niet volkomen uitſluit, en niemand (thans voor het minst) de eene ſtelling zonder de andere beweert. Daar de Hoogl. echter, in het werk zelve, hierin de bepaling van het punt van toenadering voor de onderſcheidene Christen-ſekten vond, zijn wij nogmaals daarop terug gekomen, en hebben, meenen wij, aangewezen, dat ook hetgene hij daar ſtelt voor misverſtand vatbaar was. Op dit laatſte vond hij niet goed te antwoorden; maar de waarde van zijn *dilemma* zoekt hij te verdedigen. Hij ſpreekt van *fines primarii* en *ſecundarii*, en zegt, wij komen *dwars met de klompen in het ſpel*, zonder eenig onderzoek, wat *hoofd-* en wat *ondergeſchikt doel* is. De man kon gelijk hebben, zoo wij zijn eigen woord *hoofddoel* niet letterlijk behouden hadden; maar, ſtelt niemand het HOOFDDOEL van Jezus te zijn, ſlechts *te dienen tot een voorbeeld van Gods ſtraffende geregtigheid*, met uitſluiting van *het verlichten van het menschdom, en het opleiden van hetzelve tot deugd*, dan is des Hoogl. *dilemma*, waarbij men het eene, met uitſluiting van het andere, kiezen moet, niet

in orde. Of niet sommigen op het laatste minder gewigt leggen, dan wel behoort te geschieden, is eene nadere vraag; alleenlijk gelooven wij niet, dat iemand zich voor het eerste zonder het laatste verklaren zal.

De Prof. merkt aan, dat wij in de hoofdzaak niet stellig partij kiezen; wij ontwijken dit, meent hij, tot ons gemak; dit voegt, zegt hij, eenen beöordeelaar niet; die moet oordeelen. Dit is intusschen een *lusus in voce*. Of moeten wij onze geloofsbelijdenis afleggen bij ieder godgeleerd werk? bij iedere herhaling van hetgeen over godgeleerde onderwerpen reeds dikwijls gezegd is, herhalen, wat er ook reeds meermalen tegen is ingebragt, of wij er tegen konden inbrengen? Dat was juist wel geen *paarden-arbeid*, alhoewel van eenen langen adem; maar *monniken-arbeid* was het zeker. Wanneer wij het hoofdbeloop van een werk opgeven, aanwijzen, (in het godgeleerde vak) in welke afdeeling der Christenheid zijne gevoelens te huis hooren, wat er in het werk nieuw is, waar het zwak is, waarin het uitmunt, enz. dan, meenen wij, hebben wij beöordeeld, hetgeen wij in eene recensie beöordeelen moeten; en voegen wij er dan nog eene en andere aanmerking van onszelven bij, die bij het lezen van het werk te stade kan komen en belangrijk is, zoo zien wij niet, wat men meer van ons vorderen kan. En zoo hebben wij met het werk van Prof. REGENBOGEN gehandeld, hoewel wij ons zorgvuldig wachteden, om te zeer te doen blijken, waar wij eigenlijk te huis behoorden; hetwelk in zoodanig een Tijdschrift, voor allen geschreven, naar ons oordeel, het meest voegzaam is. Dat een Recensent *zijnen Aucteur een voet moet boven het hoofd gewassen zijn*, gelijk REGENBOGEN verlangde, is wat veel gevorderd; het is reeds te veel gevergd, dat hij met hem in alles moet staan op eenen gelijken grond; zekerlijk moet hij goede zinnen, en wel *geoefende* zinnen hebben, zoo dat hij juist kan waarnemen, en behoorlijk bescheid doen; hij moet in het vak ook vrij wat hebben rondgezien; maar hij mag ook nu en dan nog wel wat willen leeren van zijnen Schrijver; voor het minst het-

een' ander' uitnemender achten dan zichzelven, maakt hem, dunkt ons, voor zijn werk niet onbruikbaar.

Nadat wij nu den hoofdinhoud en het beloop des werks hadden opgegeven, en aan keuze en schikking den verdienden lof, trachtten wij hetzelve te doen kennen, door datgene aan te wijzen, waaruit over het geheel de geest der Christelijke leer, naar des Professors gevoelen, het best blijken kon; „ het zedelijk kwaad, als alleen in de bepaling van onze „ natuur gegrond, en de verlossing door J. C., zoo als „ die hier wordt voorgesteld." Wij merkten het verband dezer beide hoofdzaken aan; zoodat hij, die bij het eerste voldoening vindt, ook met het laatste kan te vrede zijn; en zoo ook omgekeerd. Hier schijnen wij voor het minst in staat geweest te zijn, om te zien en te voelen, wat de Professor leert; want hij beschuldigt ons hier noch van misvatting, noch van kwade trouw. Maar hij neemt ons kwalijk, dat wij van het geschrift van zekeren Old-Ouderling melding doen. Intusschen blijkt het nu toch, dat de Prof. in de uitgave van dat geschrift voor het minst eenigermate de hand heeft gehad. Maar dat wij dit boekje te hulp riepen, om *van den kant der gematigdheid* eene attacque op den Professor te kunnen doen, is zoo niet; wij zeiden, dat hij over deze onderwerpen, die ook de Old-Ouderling behandeld had, vooral *con amore* schreef, en somtijds een weinig driftig en zelfs bijtend werd; *een weinig*, zeiden wij opzettelijk, want wij voelden te dezen aanzien het verschil van toon in de beide geschriften, en wij vonden dat de Prof. bij dit zijn werk in gematigdheid zichzelven bijna overtrof. Met den Recensent in de *Vaderl. Bibliotheek* stonden wij ter wereld in geene betrekking, en wij vatten niet hetgeen de Prof. ons hier schijnt te willen verwijten. Wij besloten onze opgave met te zeggen, dat wij voor of tegen de zaak in geschil geen partij wilden kiezen; maar geloofden, dat partijen zich hier ook nog wel een weinig konden naderen, en men te dezen aanzien ook *alzoo* verschillen kon, dat de liefde blijve. Maar nu miskent Prof. REGENBOGEN onze meening geheelenal. Hij

had gezegd, dat de akeligste tooneelen, die onze groote steden dagelijks zouden opleveren, bijaldien onze natuur in haren aard boos was, nu eene zeldzaamheid zijn. Dit namen wij op; en, om wederzijdsche liefde en het goede, hoe men ook over het booze in den mensch denken mogt, te bevorderen, gaven wij eenen wenk, dat deze boosheid door den gezegenden invloed van den Godsdienst, en van het Evangelie vooral, bedwongen moet worden, en werkelijk bedwongen wordt; dat het prediken van *erfzonde*, *toegerekende geregtigheid van Christus*, enz. dien nadeeligen invloed niet heeft op de zedelijkheid, als men welligt vreezen kon; en, omgekeerd, (want wij wilden onpartijdig zijn) *het voorstaan der gevoelens van den Professor* ook niet zoo leidde tot eene minder strenge zedeleer, en alzoo tot hoogmoed en eigenwaan, of ook eindelijk tot wanhoop, zoo als zijne partij welligt zou vermoeden. Wie kon hier anders uit spellen, dan eenen wenk tot voorzigtige voordragt aan beide zijden, opdat het groote doel van iedere voordragt des voor zedelijkheid altijd krachtigen Evangeliums niet verloren ga? Dit was ook onze éénige bedoeling. Maar de Professor las hier eene beschuldiging, dat *hij* de kracht van het Evangelie ter beteugeling te kort deed; en meent, dat wij de ronde verklaring, ten aanzien der edele zedelijke strekking en het echt praktikale van zijnen godgeleerden arbeid, elders, onzes ondanks, gedaan hebben. Wij deden, integendeel, deze verklaring met volle overtuiging en geheel ons hart. — Zoo liep het eerste gedeelte onzer recensie af; en nu vragen wij, of de Hoogl. van ons vorderen kon, gelijk hij doet, dat wij al dat gezegde met *schriftuurteksten* bewezen hadden? Dit ware pligt geweest, zoo wij des Hoogleeraars gevoelens hadden willen weerleggen of staven; maar nu wij de leer in het midden lieten? *Dat niet alle Hervormden thans denken en schrijven als* BUURT *en* MARK; *dat aan des Hoogleeraars dilemma iets haperde; dat hij zelf erkent van de gevoelens van zijn Kerkgenootschap af te wijken; dat*

dus

dus het beloop van zijn werk was, enz. eillieve! moesten wij dat met schriftuurtekften bewijzen?

(*Het overige hierna.*)

De Geschiedenis van 's Heilands Lijden, tot bijzonder en huisselijk gebruik beärbeid, door G. BENTHEM REDDINGIUS, *Doctor der Godgeleerdheid en Predikant te Assen. IIde Deel. Te Groningen, bij* W. Zuidema. *In gr. 8vo. 338 Bl. f* 2-14-:

Bij de aanmelding van het eerfte deel konden wij van ons niet verkrijgen dit werk fterk aan te prijzen, maar even weinig ook hetzelve zeer te laken: het bleef zich volkomen gelijk; wij herhalen dus: het is zoo wel voor het huisfelijk, als, bij een weinig uitbreiding, voor het openbaar gebruik op den predikftoel, vrij gefchikt; het draagt van des Doctors belezenheid, oordeel en kunde overal bewijs; dan het bevat noch tot opheldering dezer gefchiedenisfen, noch tot het praktikaal gebruik derzelven, iets uitftekends, iets bijzonders; en zijn zelfs de aanmerkingen ter bijzondere toepasfing fomtijds vrij ver gezocht. Die alzoo weinig of niets tot zijne handleiding of ftichting over de Lijdensgefchiedenis in zijne boekverzameling heeft, zal dit werk met genoegen, ter gelegenheid der behandeling dezer gefchiedenisfen, inzien; een ander heeft er minder aan; en die iets nieuws verwacht, of bij het reeds voorhanden zijnde weinig bevrediging vond, zal ook hier niet vinden dat hij zoekt. Jeugdige Leeraren zal het zeer veel korter werkje van SCHMID veel meer dienst doen (*), hetwelk meerdere ruimte laat voor eigen nadenken. Maar de Eerw.

RED-

(*) *Beknopte Handleiding voor Leeraars, enz. om verftandig en nuttig te prediken over de Lijdensgefchiedenis*, gevolgd naar het Hoogd. van L. C. G. SCHMID; te Rotterdam, bij C. VAN DEN DRIES EN ZOON. 1802.

REDDINGIUS schreef ook minder voor zijne Ambtsbroederen, dan tot gebruik van den leek, dit zijn handboek. — Ter proeve dat het werk aan de eene zijde niet verwerpelijk, maar aan de andere ook geenszins iets bijzonders is, wilden wij eene afdeeling voor onze lezers verkorten, en kozen daartoe reeds de *vijfentwintigste*, „*de Handenwassching van Pilatus*," om geene andere reden, dan omdat wij juist zeer onlangs (nu wij dit ter nederschrijven) dit gedeelte voor de Gemeente hoorden behandelen: dan, juist dat minbelangrijke en bijzondere in ons oog, gevoegd bij plaatsgebrek, deed er ons van afzien; ons met de enkele aanduiding en overwijzing vergenoegende. Alleen viel ons bij de ophelderende aanmerkingen omtrent dit gedeelte in, of niet misschien de plegtige verrigting van Pilatus vooral ook ten doel had het verkrijgen van stilte en opmerkzaamheid bij de menigte; daar het woest geschreeuw welligt Pilatus vreezen deed, dat men zijne ronde verklaring: „Hij is onschuldig," niet algemeen verstond; terwijl hij dit echter voor zich van het hoogste belang rekende. — Wij meenen, dat hetgeen wij gezegd hebben genoegzaam is, om onze lezers zelve voor zich te laten oordeelen, of het werk al dan niet voor hunne behoefte en smaak berekend is.

Leerredenen op de Verlossing des Vaderlands, *door* I. J. DERMOUT *en* I. SLUITER, *Predikanten der Hervormde Gemeente in 's Gravenhage. Aldaar*, *bij* J. Allart. 1814. *In gr.* 8*vo.* 79 *Bl. f* :-18-:

Twee Leerredenen op den eersten algemeenen Dank- Vast- en Bededag voor Nederlands Bevrijding, *door* J. J. SCHOLTEN, *Predikant te Op-Hemert en Zennewijnen. Te Amsterdam*, *bij* W. Brave. *In gr.* 8*vo.* 42 *Bl. f* :-8-:

Leerrede, *ter dankzegging aan God*, *voor verschooning onder de plundering en moord te Woerden gepleegd.*

Uit-

Uitgesproken 5 *Dec.* 1813. *door* J. A. VAN WAENEN, *Predikant aldaar. Te Utrecht, bij* O. J. van Paddenburg, *enz. In gr.* 8*vo.* 36 *Bl. f* : - 8 - :

Godsdienstige Beschouwing van den stand en de pligten van den Krijgsman, in eene Leerrede over Luk. III: 14 *tot afscheid aan de jonge Manschap voor de Landmilitie opgeroepen. Door* S. ROORDA VAN EYSINGA, *Predikant der Hervormde Gemeente te Westzaan. Te Amsterdam, bij* J. H. Duisdeiker. 1814. *In gr.* 8*vo.* 39 *Bl. f* : - 6 - :

Gelukwensch en Raad aan de Nederlandsche Jongelingschap, door R. SPEELMAN, *Predikant te Barneveld. Te Amsterdam, bij* W. Brave. 1814. *In kl.* 8*vo.* 56 *Bl. f* : - 5 - 8

De menigte der stukken van den dag is te groot, dan dat wij aan elk afzonderlijk eene eenigzins uitvoerige behandeling zouden kunnen toewijden. En zelfs de hoofdzakelijke inhoud, althans het onderwerp van de meesten, is te zeer een en hetzelfde, om voor het gevaar van verveling bij den Lezer bewaard te blijven. Eenige bijzondere gedachten, derhalve, uit de vergelijking dezer vijf of zes stukken voortgevloeid, mogen, ter afwisseling, ons kort verslag van ieders werk voorafgaan.

Allen zijn het stukken van Hervormde Leeraars; allen gewis mannen van naam of bekwaamheid; allen verkondigers van denzelfden Godsdienst. Aan het laatste kan noch mag iemand twijfelen, die naar waarheid oordeelt. Er bestaat, juist gesproken, maar één Godsdienst, die door JEZUS — niet gevormd en als uit het niet te voorschijn geroepen, maar is aan het licht gebragt. Door hem verlicht, gevoelt het menschelijk hart zijne betrekking tot den heiligen en goedertieren God onmiskenbaar; schoon te duidelijker, naarmate de zonde, de lust des vleesches, de duister-

ternis van allerlei vooroordeel, en de dood eener koude, als aangeborene onverschilligheid, hetzelve in zijne redelijke werking minder belemmeren. Men kan, ja, dezen Godsdienst, om zoo te spreken, eene zeer verschillende kleur mededeelen; men kan, te zijnen aanzien, eene soort van eenzijdigheid volgen, en deszelfs onderscheidene deelen in een veel zwakker of sterker licht plaatsen: de smaak van den dag, de verhitting der partijschap, de misleiding van afgetrokkene grondstellingen, kunnen hierop eenen zoo zigtbaren als gevaarlijken invloed oefenen. Doch, het wezen der zake moet blijven. *Opinionum commenta delet dies.* En wat geheelenal verdichtsel van bijzondere menschelijke gevoelens is, dat gaat ook geheel verloren; dat is aan het onkruid gelijk, hetwelk eene poos lang onheil sticht, maar daarna uitgewied en verbrand wordt. Bovendien is datgene, wat wij de bijzondere kleur van eene of andere voorstelling van den Godsdienst noemden, ja derzelver meerdere of mindere eenzijdigheid ten aanzien van sommige boven andere deelen en gevolgen der algemeene godsvrucht, doorgaans eenen geheelen godsdienstigen aanhang eenigermate eigen; en wij gelooven niet, een oogenblik getwijfeld te zullen hebben, al stond de afkomst dezer geschriften uit dezelfde Hervormde kerk ook niet op het titelblad. — Dit dan in aanmerking nemende, moeten wij ons in de eerste plaats verwonderen, maar — bij eenig nader bedenken — terstond even hartelijk verheugen over het groot verschil, dat nogtans in deze onderscheidene Leerredenen wordt opgemerkt. De vorm namelijk, de wijze van behandeling, en, nog meer dan deze, de verstandige matiging en regte wijziging van het eigenaardige der Hervormde kerk, doen een deel boven de andere stukken aanmerkelijk uitmunten. En — dwalen wij niet — dan zijn het de jeugdiger Leeraars, die, onder dit zestal, deze vereerende voorkeur verdienen. Het lijdt derhalve geen twijfel, dat de goede smaak en het gezonde oordeel, die onder al den uitwendigen druk gedurig onder ons zijn toegenomen, ook hier hunnen weldadigen invloed doen gevoelen. Onze landaard heeft zijne ou-

oude ſtevigheid behouden, en desniettemin de ſtijfheid afgelegd; de hoofdkerk van dezen ſtaat verzaakt de teederheid en ootmoed harer aloude godsvrucht niet, en behoeft even min meer te vreezen voor den toets der gezonde rede, en wijsbegeerte en zedekunde.

De Leerrede van den Weleerw. DERMOUT, in 's Hage, werd gehouden op den 5 Dec. l. l., en heeft ten tekst Pſalm CXXV. Met uitſtekend genoegen lazen wij dezelve. Wij meenen wel eens gehoord te hebben, dat deze Leeraar zich op den kanſel als een voortreffelijk redenaar doet kennen. En waarlijk, zijn ſtijl heeft, naar ons gevoel, dien gang en trant, welke tot eene deftige, afgewisſelde, en door den ſpreker naar verkiezing beſtuurde — nu gebreidelde, dan meer gevierde — voordragt uitnemend geſchikt maken. Alleen de ontvouwing van den tekst — hoe fraai en toepasſelijk — kwam ons meer of min gezocht voor. Wij twijfelen, of alles in denzelven ligge en er waarlijk uit te halen zij, wat de Prediker ten aanzien van het gebruik, de gelegenheid en omſtandigheden, als hier geput, heeft opgegeven. Intusſchen, hij kan regt hebben — en gewis is het een loffelijk doel, den Bijbel in een vereerend, zijnen tekst in een aangenaam en toepasſelijk licht te plaatſen.

Des mans ambtgenoot SLUITER predikte dien zelfden dag voor den Vorst; en deed het, dezer ſchoone roepinge waardig. Over I Samuël VII: 12 ſpreekt hij met vele gepastheid en geestdrift. Van vergelijkingen met het vorige, gelijk van aanmerkingen, willen wij ons dan onthouden. Elk toch der menſchen heeft zijne ſterke, gelijk zijne zwakke zijde. 's Gravenhage roemt met regt op zoo vele treffelijke verkondigers van het Evangelie.

De Heer SCHOLTEN, te Ophemert, bekleedt zoo aanzienlijk eene ſtandplaats niet; maar hij verdient ze welligt niet minder. Twee Leerredenen, de eene des voormiddags, de andere des namiddags, op den eerſten Biddag, gehouden, bevatten, I. Hulde aan God voor de weldaad onzer verlosſing, volgens Pſ. CXI: 9.

II.

II. Bede aan God om de voleindiging onzer verlosfing, volgens Pf. CXXXVIII: 8b. In dezelven heerscht eene klaarheid en gemakkelijkheid, die haar ook voor den eenvoudigften en minst aandachtigen toehoorder bevattelijk en opwekkelijk moeten hebben gemaakt. En ook de inhoud is gepast, belangrijk, den waarlijk plegtigen dag volkomen waardig. De Leeraar zegt, dezelven eenigermate vervaardigd te hebben voor de pers, en zich alzoo een uitgebreider en algemeener publiek te hebben voorgefteld, dan zijne, waarfchijnlijk kleine, Gemeente. Wij betuigen echter deze bedoeling meer in de netheid der bewerking, dan in den inhoud te hebben opgemerkt, die waarlijk in geene algemeenheden blijft hangen, maar overal doel moet hebben getroffen. Vooraf gaat eene opdragt aan Z. K. H., onzen geliefden Souverein, en — men bevreemde zich des niet! — het is juist hierop, dat wij ons tot eenige aanmerking verftouten. De eerfte en voorname betuiging van algemeene verpligting aan den Vorst wordt hier gefteld in *onze bevrijding*; en, fchoon de Schrijver deze uitfpraak vervolgens toereikend ftaaft, waarom — dachten wij, en zeggen we nog — een lof aan den Prins toegekend, welks gegrondheid verklaring en ftaving noodig heeft? daar het vaderlandfche hart zoo gereedelijk overvloeit van betuigingen der dankbaarheid, des vertrouwens en der liefde, welke geen mensch verwerpen of van onopregtheid en vleijerij verdenken kan. Wist de fchrandere SCHOLTEN dan niet, dat de meestgegronde lof den verftandigen en braven het aangenaamst is? en het inzonderheid eenen weldenkenden Vorst geenszins onverfchillig kan zijn, op welke wijze hij van de zijnen geprezen en gehuldigd wordt?

De Eerw. Woerdenfche Leeraar droeg mede zijn ftuk aan den Vorst op, fchoon flechts met korte woorden, inzonderheid van dankbetuiging voor de weldadigheid, aan ftad en burgerij bewezen. De Leerrede, over Klaagl. III: 21—23, is in hare foort geenszins te verachten. De ftijl — ware hij flechts van min gepaste Oosterfche uitdrukkingen en overtollige bijbelfche gezegden gezuiverd — is niet zonder

der verdienste. De geest en strekking zijn zedelijk en stichtelijk; schoon, naar ons oordeel, niet zoo juist, menschkundig en regt Evangelisch ingerigt, als zou kunnen plaats hebben. En de vorm — is de oude, onbehagelijke indeeling in eene gerekte, dorre verklaring, en eene toepassing, die dezelve voet voor voet volgt. — In eene noot vindt men eene aanhaling uit des mans Lijkrede op zijnen gevallen Ambtgenoot BUYT, die moet geächt worden beiden Leeraars tot eere te verstrekken.

Bij de godsdienstige beschouwing van Ds. ROORDA VAN EYSINGA is het geene onbelangrijke bijzonderheid, dat zijn eigen éénige zoon, zoo door het lot als uit verkiezing, tot de opgeroepenen tot de Landmilitie behoorde. Zijne Leerrede is doelmatig en van eenen vrij goeden smaak. Intusschen behagen ons toch die aanhalingen uit, en toespelingen op, de oude Grieken en Romeinen niet. Uit den Bijbel putte men en lessen en voorbeelden op den kansel; de Gemeente kent dezen, vertrouwt dezen, en heeft daartoe doorgaans ook meerder regt, dan aan de tranen van den verwoester SCIPIO, de zachte menschelijkheid van het Romeinsche wolvenkroost vele waarde te hechten.

Het stukje van den Heer SPEELMAN is van soortgelijke strekking als het voorgaande, en reeds in 1811 door *een woord van raad en onderrigt*, *enz.* voorafgegaan. Het is — zullen wij het maar regtuit zeggen? — al te vroom. Wij bedriegen ons zeer, zoo deze toon bij de jonge lieden veel ingang zal vinden. En vindt ze dien eenigermate, zoo zal hij welligt die gezegende vrucht niet hebben, welke de Eerw. SPEELMAN zich voorstelt. Het is waar, eene zekere godsdienstige dweeperij heeft somtijds niet slechts helden gevormd, maar zelfs gansche legers bezield. De tijd van CROMWELL moge voorbeelden opleveren. Doch doorgaans is een hangend hoofd en eene vaste hand, die het zwaard met kracht weet te voeren, nagenoeg onbestaanbaar. Eenvoudige, mannelijke godsvrucht, gestrenge braafheid, en geene te zwaarmoedige denkbeelden over de toekomst; ziedaar de regte behoefte van den held! En onze

Schrij-

Schrijver moge deze bedoelen, zijn geschrift ademt of bereikt ze, naar ons oordeel, niet. Met verlangen zien wij dan nog altijd naar een geschikt godsdienstig en zedekundig handboek voor den krijgsman uit, waartoe welligt de loffelijke Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen* nu niet meer zwarigheid zal maken, handen aan het werk te slaan.

Jaarboeken der Genees-, Heel- en Natuurkunde, uitgegeven door het Genootschap Arti Salutiferae, *te Amsterdam. IIden Deels 1ste en 2de Stuk.*

(Vervolg.)

III. De praktische afdeeling levert, 1°. eenige *Bedenkingen over de Waterbreuk* van den beroemden LARREY, medegedeeld door den werkzamen VAN DER BREGGEN. Dezelve loopen vooral over eene nieuwe wijze van *radicale* genezing dezer lastige kwaal, hoofdzakelijk hierin bestaande, dat men, door eene elastieke *sonde* in de *canul* van den *troicar*, waarmede de aftapping geschied is, te brengen, eenen graad van ontsteking in het vaatvlies der ballen zoekt te doen ontstaan, die eene aaneengroeijing der deelen veroorzaakt. Deze kunstbewerking steunt geheel op natuurkundige gronden, en wordt tevens door de ondervinding goedgekeurd.

2°. Hierop volgt het verhaal eener *amaurosis*, ontstaan uit de gebrekkige scheiding eener uitslagziekte, door den Heer BUCHNER, op raad van den beroemden Hoogl. VROLIK, door de toediening van *Vin. stib.* geheel genezen. Dit geval verdient voorzeker opmerking, zoo wel als een ander eener plotseling ontstane *amaurosis*, welke door den *aether phosphoricus*, en het aanwenden eener spaansche-vlieg op den zenuwtak boven de oogkas van het vijfde paar, verdreven werd.

3°. Eene *Waarneming over het nut van Nitras argenti bij Epilepsie*, door Dr. BLOEMRÖDER, levert ons

een

een belangrijk voorbeeld van de werkzaamheid van dit zout, op eene doelmatige wijze aangewend. Ook van elders hebben wij goede getuigenisſen ingewonnen omtrent dit middel, dat de aandacht der Geneeskundigen verdient. BLOEMRÖDER is met vier greinen in 24 oncen vocht begonnen, latende daarvan viermaal daags een lepel gebruiken, en zoo, zeer langzaam, opklimmende. De bijvoeging van *Extr. Hyosc.* komt ons niet zeer doelmatig voor. Het ſchijnt, dat thans het *Bilſenkruid* noodzakelijk op elk ... verſchijnen moet; waarvan het gevolg zal zijn, dat het ſpoedig ook daar niet zal te vinden zijn, waar het eigenlijk op zijne plaats is.

4°. Twee *Geneeskundige Waarnemingen* van J. W. KIRCHNER. De eerſte, van eene ſoort van *St. Veits* dans in een meisje van 14 jaren, is in velen opzigte lezenswaardig. Na te vergeefs op eene ſtoffelijke oorzaak, namelijk wormen, gewerkt te hebben, week de ziekte eenigzins voor de *Belladonna*, en vervolgens geheel, op het aanwenden der *Stutſche* geneeswijze tegen krampen. Wij hebben insgelijks in dergelijke kwalen voordeel van die geneeswijze gezien. — De tweede betreft eene *roos der pasgeborenen*, die op het aanwenden van zacht opwekkende en oplosſende middelen, verzeld met warme baden en behoorlijke buikzuivering, na verloop van eenige dagen, week.

Korte berigten en uittrekſels van onderſcheiden aard beſluiten dit Stuk, dat wij, over het algemeen, met genoegen, en met nut voor onszelven, gelezen hebben.

Onder de wetenſchappelijke Verhandelingen van het tweede Stuk komt, 1°. eene korte opgave van MARCUS' *leer der Exanthemata*. Veel nieuws vonden wij hier juist niet; want dat uitſlagziekten ontſtekingen der huid zijn, weet ieder, die niet ſtekeblind is. Waarom voorts *koolſtof* den grond eener *diathesis phlogistica* moet uitmaken, *waterſtof* dien eener *diathesis catarrhalis*, *ſtikſtof* dien eener *diathesis erysipelatosa*, is ons al zeer duister. Het ſchijnt zelfs te ſtrijden met MARCUS' eigen gevoelen, die toch vooral in de ſlagaderen de ontſteking zoekt, dat de zuiverſte ont-

ftekinge één overwigt aan koolftof onderftelt. Doch dit ftuk is vol vreemde, onbewezene ftellingen, welke men, als wijze orakeltaal, maar geloovig fchijnt te moeten aannemen. Wij, ongeloovigen, hadden anders wel lust te vragen: waarom flagaderlijk bloed, in de vochten, de gevoeligheid vertegenwoordigt? — op wat manier de zuivere waterftof in blaasjes *uitfpruit*; en dat nog wel in de roos, die van een stikftofachtigen aard is? — wat men door prikkelbare gefteldheid der uitwafemingsftof wil te kennen geven? — wat *koolftofgas* is? en, als het dan koolftofzuur wezen moet, hoe het in de aderen aanwezig zijn kan, daar het eerst bij de ademhaling gevormd wordt? — De Pythifche Priesteres van *Bamberg*, hoe verheven zij ook raze, zal werk hebben, hierop gezonde antwoorden te geven.

2°. De tweede Verhandeling, welke hier voorkomt, levert ons het een en ander over de *verharding van het celwijs weefsel bij pasgeborenen*, dat uit voorname Schrijvers getrokken is, zonder juist een zeer zamenhangend geheel te vormen. Dat *compileren*, daar velen zoo laag op neêrzien, is dan toch ook zulk eene gemakkelijke kunst niet; en het is al een heele baas, die dat ingelegd werk zoo weet te doen voorkomen, alsof het uit één ftuk gemaakt is. Ondertusfchen blijft dit ftukje voor den Hollandfchen lezer, die weten wil wat hierover al gezegd is, nog altijd belangrijk, zoo als de kwaal zelve, waarover het loopt, de grootfte opmerkzaamheid verdient.

3°. De derde plaats in deze verzameling bekleeden eenige aanmerkingen over het *overzure zoutzuur* van Dr. KAPP, vertaald door Dr. VAN ELDIK. Wij vinden hetgene hier gezegd wordt, en hetgene VAN ELDIK er bijvoegt, zoo belangrijk, dat wij het aan elk ter overweging aanbevelen. Vooral gelooven wij, dat dit middel, in verouderde huidziekten, welke uit eene algemeene ongefteldheid der vochten, en in zulke kwalen, welke uit de plaatsvervangende werking van inwendige organen, na het verdwijnen van een langdurig uitflag, ontftaan zijn, de uitftekendfte dienften bewijzen kan; niet minder in ziekten, waar de prikkelbaarheid

heid opgewekt moet worden, en vooral, zoo daarbij eene ontmenging der sappen plaats heeft. Ook in de stuipen der kinderen schijnt het weldadig te moeten wezen. Zelden vonden wij een middel, welks geneeeskundige aanwending zoo zeer op *physiologische* gronden steunt. Wij vereenigen ons echter niet met KAPP en anderen, die de werking van de groote hoeveelheid zuurstof, daarin vervat, afleiden; ten minste niet, zoo lang de laatste proeven van DAVY niet omver zijn gestooten. Wij hadden ook gaarne gezien, dat de *dosis* wat naauwkeuriger bepaald was. Men spreekt van drachmen en droppels *ac. mur. oxygen.*, doch men vergeet er bij te zetten, hoe verre het water met deze lucht bezwangerd moet worden, dat een groot verschil in de sterkte geven moet.

II. Hierop volgen de gewone letterkundige opgaven, en,

III. In het *praktische* gedeelte, 1°. eene lezenswaardige Waarneming van eene *schijnbare longtering*, volkomen hersteld, na het, bij geweldig hoesten, ontlasten van een stukje been, dat de lijderes voor eenigen tijd had ingeslikt. Dit geval is zeker opmerkelijk. Er is nog een dergelijk, door een ander Schrijver waargenomen, kortelijk bijgevoegd, dat zoo wel, als vele van dien aard, bewijst, welke vreemde wegen de Natuur soms inslaat.

2°. Eenige Waarnemingen over de *plaatsing der placenta in een' zak*, door Dr. LANDSKROON, te *Purmerend*, besluiten dit Stuk. Daar dezelve echter in het volgende worden voortgezet, zullen wij gelegenheid hebben er op terug te komen.

De Levens van gedenkwaardige Mannen en Vrouwen uit de achttiende Eeuw, gevolgd naar het Hoogduitsch van S. BAUR, *met eenige oorspronkelijke Hollandsche Levens vermeerderd. Vde Deel. In den Haag, bij* J. Allart. *In gr.* 8*vo.* 331 *Bl. f* 3-:-:

Dit Deel schijnt ons boven de vorigen in belangrijkheid uit te munten, en wij meenen daarin de beärbeiding van een' vermaarden *Hollandschen* Geleerden te herkennen. Wij zullen daarom ook eenigzins langer hierbij vertoeven, dan bij de vorige Deelen.

Genoegzaam de helft van hetzelve beslaat eene levensgeschiedenis van den al te beroemden LODEWIJK XIV. De letterkundige partij, die thans in *Frankrijk* van niets dan van de *groote Eeuw*, en van derzelver Held geen kwaad wil hooren, zou den Schrijver zekerlijk verketteren, van valschheid en onnaauwkeurigheid beschuldigen; doch de onzijdige wereldburger, die menschelijke grootheid slechts naar menschelijke goedheid berekent, zal hier doorgaans de taal van waarheid en regt opmerken, en zich te meer over de vrijmoedigheid des Schrijvers (of Vertalers) verwonderen, daar dit boek nog in de tijden onzer onderdrukking in het licht gekomen is. Waarlijk, wij verwonderen ons, dat de zoo bekrompene *Censuur* dit Leven van LODEWIJK XIV, zoo als het ligt, heeft toegelaten, daar die Vorst als een voorlooper van NAPOLEON kan worden aangemerkt; iets, hetwelk hier zeer duidelijk, en zoo 't schijnt niet zonder opzet, in het licht gesteld is. Wij zullen eenigen dier punten van vergelijking, waar wij kunnen met de woorden des Schrijvers, hier ter neder zetten; de toepassing aan den Lezer overlatende.

Lang was LODEWIJK het voorwerp der algemeenste vereering, ja aanbidding. 't Geen men hem bewees, was eene soort van godsdienstige hulde, een wedijver van slavernij, eene zamenvoeging van lofspraken, welke hij zich niet

ſchaamde aan te nemen, wijl men zich niet ſchaamde hem die aan te bieden. Alles boog zich voor eenen Monarch, wiens voornaamſte hartstogt en begeerte waren, onafhanlijk en oppermagtig te zijn, en te ſchijnen. Ziekten en ongeſteldheden alleen herinnerden hem nog, dat hij mensch was. Hij begreep niet, dat men den Staat van zijn' perſoon kon afzonderen; men had hem niet geleerd, dat de Vorst, om de onderdanen aan eene vermenging dezer beide denkbeelden te gewennen, zijn belang nooit van het hunne mag ſcheiden.

Ten tijde van LODEWIJK was het denkbeeld nog algemeen, dat de hoogſte eer van eenen Vorst daarin gelegen is, dat hij zich bij vreemde Vorſten gevreesd maakt, zijn eigen Rijk vergroot, en andere Rijken niet te magtig laat worden. Geen wonder dus, dat LODEWIJK zoodra mogelijk dezen, als den eenigen tot roem leidenden weg opgegeven, trachtte te betreden. Het was voor *Frankrijk*, en voor het grootſte gedeelte van *Europa*, een ongeluk, dat LODEWIJK een' Oorlogsminister had, die zijne zucht tot veroveringen aanvuurde en beſtendig voedde. Hij *wilde* veroveringen maken, en dus vonden de tegenbedenkingen, die de nietigheid zijner aanſpraken duidelijk aan den dag leiden, geen gehoor, geenen ingang bij hem. De Oorlog om de *Spaanſche Nederlanden*, door den Vrede te *Aken* in 1668 geëindigd, verſchafte den Koning in korten tijd eene aanzienlijke aanwinst van grondgebied; dezelve ſpoorde dus zijne begeerte naar landen te meer aan, en aan een' voorwendſel tot een nieuwen Oorlog (zegt de Schrijver) kon het hem niet ontbreken. (Dit is niet volkomen juist. De Oorlog van 1672 werd *zonder eenig voorwendſel* begonnen, en alleen bijgebragt, dat de Koning op de Staten misnoegd was, en zulks niet langer ontveinzen kon, zonder krenking van zijnen roem; gelijk de Schrijver zelf, op de volgende bladzijde, meldt. Dit mag geen voorwendſel heeten.) In dezen Oorlog verwoestten de *Franſchen* de landſtreken tusſchen den *Rijn*, de *Moezel* en de *Saar* op de wreedaardigſte wijze. Uit onderſchepte brieven ondekte men, dat

de Koning zelf daartoe bevel gegeven had. Een goed gedeelte van *Europa* had zich met *Nederland* tegen hem verbonden. *Frankrijk* zocht nu met elke Mogendheid afzonderlijk te sluiten, ten einde de eene niet door de andere zou ondersteund worden. Dit gelukte; een gedeelte van *Vlaanderen*, van *Luxemburg*, *Franche Comté* en *Freiburg* werden *Fransch*; ook *Lotharingen*, omdat de Hertog de vernederende voorwaarden zijner herstelling versmaadde. Doch hiermede was LODEWIJK nog niet te vrede. *Terstond na het verdrag trok hij verscheidene steden en landstreken, zoo in Duitschland als in de Spaansche Nederlanden, met geweld aan zich.* Inderdaad was dit niet dan rooverij, waarbij het regt van den sterksten besliste. Te vergeefs deed de *Duitsche* Rijksvergadering deswege voorstellen; LODEWIJK *leide haar de stilzwijgende toestemming bij het Nijmeegsche Vredesverdrag voor, en bekreunde zich zoo weinig om het openlijk gevoelen en de voorstellingen der Mogendheden, dat hij veeleer midden in den Vrede, op 30 September* 1681, *de groote en belangrijke stad Straatsburg aan zich trok.* Tegen de klagten der Mogendheden stelde hij drie legers over, deed zware brandschattingen uitschrijven, en *Luxemburg* beschieten. Daar men de *Genuezen* verdacht hield van met *Spanje* te heulen, moesten ook dezen de uitwerkselen van LODEWIJK's hoogmoed en alvermogen ondervinden. Veertienduizend bommen werden in de stad geworpen, waardoor het paleis van den *Doge*, de schatkamer, het tuighuis en meer dan honderd huizen in steenhoopen veranderd werden. De *Doge* benevens vier Raadsheeren moesten den Koning om vergiffenis komen smeeken. — In de geschillen tusschen *Frankrijk* en den Paus gaf LODEWIJK aan zijn' Gezant LAVARDIN een klein leger mede; deze trok naar *Rome*, bezette zijn paleis, de nabuurige wijken der stad, en liet ronden doen als in oorlogstijd. 's Pausen banvloek werd in den wind geslagen. Kort daarna verkeerden de *Franschen*, op bevel van den barbaarschen Oorlogsminister LOUVOIS, op nieuw de ongelukkige *Paltz* en omliggende landen in eene wildernis. Twaalfhon-

derd

derd steden en dorpen werden verbrand, om eene woestijn tusschen *Frankrijk* en het optrekkend Rijksleger te stellen. Dit geschiedde, om eenige aanspraken, die LODEWIJK's Schoonzuster op de *Paltz* had, en de twijfelachtige keuze van een' *Keulschen* Aartsbisschop, te doen gelden.

De Oorlog, hieruit ontstaan, werd door den Vrede te *Rijswijk* in 1697 bijgelegd. Dit was de laatste Krijg, waarin LODEWIJK gelukkig was. 's Hemels langgetergde Regtvaardigheid deed hem op zijn' ouden dag zwaar voor zijne heerschzucht boeten. De bezitneming van *Spanje* door zijn' Kleinzoon, ten gevolge van een bekuipt Testament, gaf daartoe de eerste aanleiding. De *Duitsche* Keizer rustte zich eerst tot den Oorlog; maar onze Prins WILLEM III, die tevens Koning van *Engeland* was, werd op nieuw de ziel van dit groote verbond, doch stierf onverwacht, eer de Oorlog nog uitbarstte. (Het verwondert ons zeer, dien grooten Vorst, LODEWIJK's gedurigen tegenstander, in deze levensbeschrijving zelfs niet eens *genoemd* te zien.) De veldslag van *Hochstadt*, waarin de *Franschen* 15,000 gevangenen en 20,000 dooden en gekwetsten verloren, deed hem *Duitschland*, die van *Turin Italië*, die van *Ramillies*, *Oudenaarden* en *Malplaquet* de *Nederlanden* verliezen. De ellende werd in *Frankrijk* onbeschrijfelijk. „Armoede en neringloosheid „heerschten alom; de belastingen, onder welke het volk „zuchtte, waren niet toereikende voor de noodzakelijkste „uitgaven, en de druk dezer belastingen, en de streng„heid, waarmede dezelve werden ingevorderd, putteden „elken dag de bronnen van den Staat meer uit. De wer„vingen ontblootten het land van de noodzakelijkste on„derdanen; de gedwongene Rekruten werden als misda„digers, aan ketenen gekluisterd, weggesleept. Bij de „rampen van den Oorlog voegde zich nu nog hongers„nood, daar een vreesselijk strenge winter (die van 1709) „de kiem, de hoop des oogstes vernielde, terwijl deze „hongersnood ziekte en dood in zijn geducht gevolg had. „Jammer en ellende rezen ten toppunt, op het land zoo

„ wel als in de steden, en zelfs in *Parijs*. Ook de weel- „ de waagde het niet, zich in 't openbaar te laten zien. „ Meer dan twintigduizend menschen waren letterlijk door „ honger omgekomen; ontelbare andere van besmettelijke „ ziekten gestorven, door koude uit het leven gerukt, en „ ten slagtoffer van ellende en wanhoop geworden." Dit was dan het loon des Veroveraars! — Kort daarna volgde eene reeks van sterfgevallen in zijne Familie; op 14 April 1711 overleed de Dauphin, LODEWIJK's éénige Zoon; den 18 Februarij 1712 de Hertog van *Bourgondië*, zijn Kleinzoon, (FENELON's edele kweekeling) zes dagen na zijne Gemalin; en drie weken daarna de oudste hunner Zonen, LODEWIJK's Achterkleinzoon; *Parijs* zag in dezelfde lijkkoets Vader, Moeder en Kind. Te vergeefs smeekte de Koning herhaalde malen om Vrede; de wrekende Geregtigheid wilde, dat hij tot die zelfde *Hollanders*, wier dringende verzoeken hij in 1672 in den wind geslagen had, thans meer dan eenmaal vruchteloos de toevlugt nam. Onze Raadpensionaris HEINSIUS ontving den *Franschman* DE TORCY, die met de uitgestrektste volmagten naar *den Hage* kwam, met koele beleefdheid, en weigerde met hem te handelen, eer MARLBOROUGH uit *Londen* terug was. De nood deed LODEWIJK eindelijk zelfs tegen zijne onderdanen gematigde taal voeren. De partijgangers der Bondgenooten stroopten tot bij *Parijs*, en de Koning stond op het punt, naar de overzijde der *Loire* te vlugten.

Eene verandering in het *Engelsche* Ministerie, ten gevolge van een' beuzelachtigen vrouwentwist, redde *Frankrijk* van den oogenschijnlijken ondergang. Hierbij kwam de dood van Keizer JOZEF I, wien de Koning van *Spanje*, KAREL, in de *Oostenrijksche* Staten opvolgde. Te *Utrecht* (1713) werd *Engeland* en *Holland* afzonderlijk bevredigd, en het volgende jaar sloot ook de Keizer het verdrag te *Rastadt*. De rampen der Natie schenen nu gelenigd, doch die des Konings waren het niet. Zijn tweede Kleinzoon, de Hertog van *Berry*, stierf te midden der

vro-

vredefeesten; slechts een zwakke telg, LODEWIJK's Achterkleinzoon uit den Hertoge van *Bourgondië*, bleef nog over, doch scheen den dood nabij. De Koning dacht reeds om zijne onechte kinderen te wettigen, werd gemelijk, en bevlekte zijn laatste levensjaar nog met eene vervolging der *Jansenisten*. Deze vervolgzucht, in een' Koning, die in eene zoo verlichte Eeuw, en in een land regeerde, waar de wetenschappen bloeiden, moet ons niet verwonderen. Immers „ de hoofdzaak, van den Godsdienst was, bij LO„ DEWIJK, aan de koninklijke magt te gelooven. Voor „ het overige geheel onkundig omtrent diepzinnige stukken „ der Godgeleerdheid, en in zijne vroomheid *uiterst* (ten „ uiterste) bijgeloovig, vervolgde hij eenen waren of *ver-„ meenden* (gewaanden) ketter als eenen ongehoorzamen, en „ meende, door vervolging, zijne zonden uit te wisschen, „ en voor dezelve te boeten." Op zijn doodbed had LODEWIJK wel van zijne oorlogszucht en verkwisting, maar niet van zijn' gewetensdwang berouw. Zijne uitvaart strekke ten spiegel aan booze Koningen. „ Eene tallooze menigte stroomde naar *St. Denijs*, de begraafplaats der Ko„ ningen; de weg derwaarts was met menschen bedekt, „ en, van de voorstad tot aan de plaats der begraving, zag „ men overal, onder den blooten hemel, bals, muzijk en „ concerten; men zong en danste woest door elkander, en „ in de kramen kon men allerlei ververschingen en spijzen „ te koop krijgen. Bij het voorbij rijden van de lijkkoets „ wreven de aanschouwers hunne oogen met uijen, en „ weêrgalmde de lucht van schandelijke smaadredenen en „ verwenschingen; zoodat men het best oordeelde, het „ lijk langs bijwegen te vervoeren."

De Schrijver zoekt, door het geheele beloop dezer Geschiedenis heen, aan te toonen, dat LODEWIJK XIV, bij zeer veel trotschheid en eigenwaan, eene zeer geringe mate van verstandsvermogens, althans verstandsontwikkeling, bezat, en dat de door BOILEAU en andere vleijers zoo geroemde zelfregering van dezen Vorst inderdaad eene groote ramp voor den Staat was, daar LODEWIJK veel beter

 zou

zou gedaan hebben, zich door eenen COLBERT geheel te laten leiden. Thans *scheen* het, of hij alles alleen deed, terwijl hij inderdaad door LOUVOIS, Mevr. DE MAINTENON, de *Jezuiten* LA CHAISE en LE TELLIER beheerscht werd. 's Mans kinderachtige gesteldheid op plegtigheden, ontstaan uit zijn verlangen, om in alles de eerste te zijn, om door allen slaafsch aangebeden te worden; de pracht van zijn Hof; de verfoeijelijke dwang der Politie- en Finantie-bedienden, (waarin *Frankrijks* onttroonde Beheerscher maar hem een voorbeeld schijnt genomen te hebben); de schending van het geheim der posten, enz. worden hier uitvoerig en eigenaardig geschetst. Alleen heeft de Schrijver, naar het ons voorkomt, het zedebederf aan dat Hof met al te zwarte kleuren afgemaald. Hetgeen van de Hofdames (bl. 145), van eenigen der grootsten van het Hof (bl. 146), van de vrouwen algemeen, den toon der gezelschappen, enz. (bl. 147) gezegd wordt, moet gewis meer van de tijden des Regents, Opvolger van LODEWIJK in het Staatsbestuur, gelden; want bij het hier geboekte kunnen wij ons naauwelijks eene opklimming denken, en het is toch eene bij alle Geschiedschrijvers erkende waarheid, dat het Hof van LODEWIJK XIV zich door zekere uiterlijke deftigheid, voegzaamheid, en in de laatste jaren zelfs godsdienstigheid, onderscheidde, terwijl terstond na zijn' dood de zedeloosheid, onder den Hertoge van *Orleans*, zonder eenige schaamte het hoofd opstak, en men dus het *Regentschap*, en de Eeuw van LODEWIJK XV, te dezen opzigte, tegen die van LODEWIJK XIV *over stelt*. De Schrijver erkent wel de uitwendige welvoegelijkheid en schijnheiligheid, die aan het Hof moest plaats hebben, dan schijnt zichzelven daardoor tegen te spreken, want vele der hier geboekte gruwelen zijn van dien aard, dat zij met geen welvoegelijk en schijnheilig vertoon kunnen zamengaan. Het weinige, 't geen wij voorts op deze welgeschrevene en belangrijke levensgeschiedenis aan te merken hebben, zou bestaan in gebrek aan evenredigheid. In vijftig bladzijden worden de zestig vroegere en schitterende jaren

ten van 's Konings leven behandeld, en tot de ongelukkige vijftien laatste jaren tachtig gebezigd. Een *Franschman* zou zulks partijdigheid noemen, waarvan een Geschied- en Levensbeschrijver zelfs den schijn vermijden moet. Men behoefde zekerlijk, in een stuk voor deze verzameling, niet veldtogt voor veldtogt, waarin de *Franschen* geslagen werden, afzonderlijk te behandelen; schoon wij het *pikante* daarvan in deze tijden niet loochenen kunnen.

Op *Frankrijks* meest gevreesden Koning volgt hier *Frankrijks* meest geduchte vijand in de achttiende Eeuw, de onsterfelijke PITT, Graaf van *Chatham*, die, als Hoofd van het *Britsche* Staatsbewind, in den zevenjarigen Oorlog, den roem en de magt der *Fransche* wapenen deed verdwijnen, en der Zeemagt van dat Rijk een' doodelijken slag toebragt, terwijl hij *Groot-Brittannië* ten top van luister verhief. Gedurende zijn kortstondig Ministerie (29 Junij 1757 tot 5 October 1761) waren de *Engelschen* zegevierend in alle vier de Waerelddeelen. In *Amerika* veroverden AMHORST en BOSCAWEN *Kaap Breton*, WOLF en SAUNDERS *Quebek*, de hoofdstad van *Canada*; in *Afrika* werden *Goree* en *Senegal*, in *Azië Pondichery* en groote landstreken in *Oostindiën* veroverd, en in *Europa* de *Franschen* bij *Minden* geslagen. (Dit alles viel voor gedurende het ééne jaar 1759.) De eensgezindheid tusschen den Koning, het Parlement en het Volk was voorbeeldig. Doch toen de Minister, in 1761, bij het aanraden van den *Spaanschen* Oorlog, (dien men toch drie maanden later wel moest beginnen) overstemd werd, leide hij zijn' post neder, en stemde nadrukkelijk tegen den kort daarna gesloten' Vrede met *Frankrijk*. Van toen af leidde hij een ambteloos, doch geenszins werkeloos leven, was en bleef de grootste Parlementsredenaar van zijnen tijd, (de gebreken zijner welsprekenheid worden hier echter ook aangewezen) verzette zich met nadruk tegen den onstaatkundigen *Amerikaanschen* Oorlog, en stierf in 1778, geächt en bemind bij de Natie, doch gevreesd en gehaat bij het toenmalige Ministerie (van NORTH). — Deze levensgeschiedenis komt ons, wat stijl,

voordragt, beknoptheid en orde betreft, als de beste uit dezen bundel voor.

Hetgeen PITT in het groot was, doet ons de Schrijver in den *Osnabrugschen* Staatsdienaar MÖSER in 't klein opmerken, die tevens Geleerde en Schrijver was, in zijn vak niet alleen, maar ook in algemeene Letterkunde. Hij deed aan zijn Vaderland, in de benaauwde tijden des zevenjarigen Oorlogs, de gewigtigste diensten; en deze *praktikale* wijsheid stelde hem, even als de beste Schrijvers der Ouden, in staat, om zijne *Osnabrugsche Geschiedenis* en *Patriotische Phantasiën* met zaken, in plaats van met woorden, te vullen.

Wij ontvangen daarop de zeer hierbij afstekende levensschets van den door ligchaamssterkte zoo wel, als door oorlogsmoed beroemden *Maarschalk van Saxen*, den overwinnaar bij *Fontenoi*, *Raucourt* en *Lawfeld*. Deze eigenschappen, vooral zijne onverschrokkenheid, ook zijne vriendelijkheid, enz. zet onze Schrijver zeer goed uiteen, doch is wat al te mild in den lof, en wat al te karig in de berisping. MAURITS *van Saxen* mogt een groot krijgsheld, een gezellig mensch zijn; hij was een man zonder beginselen, gelijk niet alleen zijne *Rêveries*, maar wel voornamelijk zijne geheele levenswijze toonen. Hem mogen wij niet groot noemen, die het, zoo al niet voor het éénige, althans voor een der eerste doeleinden van zijn aanwezen houdt, zich onbeperkt en onbedwongen in de grofste wellusten te baden.

Een ander *Fransch* Krijgsman treedt vervolgens ten tooneele, de *Revolutionnaire* Generaal CUSTINE, die ook als slagtoffer dier zelfde Revolutie viel. Niettegenstaande zijn' verbazenden voorspoed aan den *Rijn*, op het laatst van 1792, wordt hij hier geschetst als een inderdaad bloôhartige grootspreker, wien slechts het verrassende van zijn' togt, en de vooringenomenheid voor de *Fransche* omwenteling, die destijds nog velen bezielde, zoo veel geluk en roem konden verschaffen. Ook trok hij in de lente van 1793 met evenveel spoed terug, als hij gekomen

was,

was, werd toen bevelhebber van het Noorder leger, van gesprekken tegen ROBESPIERRE beschuldigd, en onthoofd. De Schrijver deelt verscheidene bijzonderheden en anekdoten van hem mede, onder welken die van de redding eens Generaals door eene snuifdoos bij misverstand (bl. 237) ons, met verandering van plaatsen en zeden, meer eene plaats in ARIOSTO, dan in de Geschiedenis waardig schijnt.

Op deze Staats- en Krijgslieden volgt één Godgeleerde en één Wijsgeer; vooreerst de uitmuntende JERUSALEM, de Duitsche FENELON, opvoeder van den, in 1806 gesneuvelden, voortreffelijken Hertog van *Brunswijk*; een man, ook onder ons door zijne *Beschouwingen over den Godsdienst* genoegzaam bekend en geächt. Wij leeren dezen beminnelijken dienaar des Christendoms hier in alle zijne betrekkingen waarderen, en zien onder andere, dat hij zich in zijne jeugd, even als zoo vele andere groote Buitenlanders, een jaar lang te *Leyden* gevormd heeft; hij besteedde een volgend jaar bijna geheel aan reizen door ons Land. — Niet alleen bekleedde hij met ongemeen veel ijver en naauwgezetheid de hoogste ambten in de *Luthersche* Kerk te *Brunswijk*, maar stichtte daar ook het zoo nuttige *Collegium Carolinum*. Ook als Redenaar en Kunstkenner wordt de waardige man hier kortelijk afgeteekend. Men moet hem waarlijk lief krijgen, wanneer men, met zoo hooge waardigheden en zulke uitgebreide kunde, zoo veel heuschheid en menschlievendheid vereenigd ziet.

De levensschets van J. J. ROUSSEAU is avontuurlijk genoeg, en meest uit de *Confessions* genomen, zoo verre die loopen, met aanvulling tot 's Wijsgeers dood, en meer in den toon der lofspraak dan der Geschiedenis. Dit is echter, ten aanzien van ROUSSEAU, niet volmaakt hetzelfde. Bij alle verschuldigde achting voor dezen verdienstelijken en ongelukkigen man, kunnen wij toch niet ontveinzen, dat die ongelukken, voor een groot gedeelte, zijne eigene schuld waren, en voortkwamen uit die zucht tot *paradoxie* in denk- en handelwijze, welke JEAN JAC-

QUES kenschetste. De onnatuurlijke daad, van alle zijne kinderen naar het Vondelingshuis te zenden, welke men hier slechts ter loops aanroert, is toch iets, den *man der natuur en der waarheid* zeer onwaardig. Wij merken dit echter niet aan, om de onchristelijke, ontmenschte vervolgers van den in allen gevalle door en door eerlijken en opregten Wijsgeer in het minst voor te spreken.

Twee *Fransche* Dichters besluiten dit Deel, BOILEAU en DE BERNIS. Van den eersten is, naar verdiensten, veel goeds gezegd, en zelfs te veel; want wij zouden BOILEAU niet gaarne „ den leerzaamsten van alle *Fransche* Dichters " noemen, noch hem, die de *Fransche* Dichtkunst onherroepelijk aan banden kluisterde, waaronder zij nog zucht, als *alleen* door natuur, waarheid en gezond verstand bezield, voorstellen. 's Mans hart is ook wel al te gunstig geschetst. Of is hij een goed mensch, die den Koning vleit, en daardoor een vrijgeleide-brief zoekt om anderen aan te vallen? Van zijne belagchelijke *Ode* is mede geen woord gesproken. Als Leer- en Hekeldichter was hij waarlijk een Model. — De levensschets van BERNIS, den lieveling van Mevrouw POMPADOUR, Staatsman en Dichter, is kort, maar voldoende.

Schoon de vertaling doorgaans vloeijende is, hebben wij daarin toch eenige stuitende *Germanismen* opgemerkt. *Welks Rijnoevers* (bl. 49) zegt men in het *Nederduitsch* van geen land, maar wel: *waarvan de grenzen langs den Rijn. Te Delphinet* (bl. 90) voor: *in Dauphiné*, kan eene vergissing zijn, maar: *Landsyndicus* voor *Raadpensionaris* (bl. 99) is in een' *Hollander* onverschoonlijk, en *Procurator* voor *Procureur* (bl. 309) niet veel beter. Drukfouten zoo als *Lictrin* voor *Lutrin*, (bl. 313) hoewel slechts enkel voorhanden, behoorden ook het werk niet te ontsieren.

Cy-

Cyropedie, of over de Opvoeding en het Leven van den ouden Cyrus; door XENOPHON: *uit het Grieksch vertaald, door Mr.* JAN TEN BRINK. *II Deelen. Te Amsterdam, bij* J. ten Brink, Gz. 1813. *In gr. 8vo. Te zamen* 558 *Bl., behalve Voorberigten, enz. f* 5-4-:

Zoo zeer de werken der Grieken, te midden hunner hooge beschaving, in het algemeen uitmunten door den geest van waarneming en nadenken, dien zij aan hunne lezers, ongezocht en alzoo ongemerkt, mededeelen, en bijzonderlijk door die beminnelijke eenvoudigheid, welke altijd het kenmerk van waarheid is, zoo geldt deze aanmerking bepaaldelijk omtrent alle de voortreffelijke geschriften van XENOPHON. Als geschiedschrijver, kleedt hij zijne voordragt in zulk eenen aangenamen en lossen zwier, dat hij allerwegen behaagt. De waarheid is hem heilig, en hij deelt ze eenvoudig mede, maar altijd verluisterd door zijn edel doel, niet slechts om het gebeurde te verhalen, maar om het verhaal te stofferen met een aantal aanmerkingen van zedelijken aard, uit wijsgeerige beginselen afgeleid. Overal straalt het oogmerk door, om den beschaafden lezer van zijnen tijd te bezielen met eenen geest van wijsheid en orde, die hem, bij gestadige oefening, bekwaamt, om zijn vaderland in den raad, of op het oorlogsveld, met eere te dienen, of ook om den gewonen burger door de schets van het edele tot deugd aan te vuren, of door de voorstelling van het verkeerde aan de boosheid te ontrukken. De manier, waarop hij dit oogmerk poogt te bereiken, is altijd even eenvoudig, waar, schoon en treffende; en van daar mist hij nooit zijn doel. Een ieder, die zijne schriften in handen neemt, vindt zich onwederstaanbaar geboeid aan des schrijvers voordragt, en verzaadt ter naauwer nood zijnen lust.

Onder XENOPHON'S werken, nu, is de *Cyropedie* geen

geen der ongewigtigfte. Hetzij men dit werk als echte gefchiedenis van des ouden Cyrus leven, of wel als eenen gefchiedkundigen roman wil houden, — voor beide welke gevoelens vele voor- en tegenfpraak valt, — het beveelt zich allerwegen door zijnen inhoud. De vorftelijke opvoeding van den ouden dag is daarin meesterlijk afgeteekend. De jeugdige tucht, naar der Perzen zeden gewijzigd, is eene treffelijke fchole, om den beminnelijken, den weldadigen, den goeden vorst, maar tevens den bekwamen, moedigen en dapperen veldheer te vormen, die overal, zoo in het kabinet, als in het leger, vader van zijn volk is, en, bijkans zonder te gebieden, eene ftipte gehoorzaamheid verwerft. De kunst van regeren ontwikkelt zich even ongezocht, als de huishoudkunde van elken vader omtrent zijn gezin; en hetgeen bovenal fchoon en edel is, hetgeen welligt alle andere leerboeken, tot zelfs die van den besten ftempel in onze dagen, inderdaad overtreft, is de ongekunftelde manier, om aan jeugdige perfonen de juiste beöordeeling van regt en onregt diep in het gemoed te drukken, welke, naar de echte grondbeginfelen der zedekunde, werken moet op alle de kringen en ftanden, op alle de zedelijke handelingen des volgenden levens. En dit alles is zoo onovertreffelijk fchoon in het kleed der gefchiedenis ingeweven, dat het gemoed, als het ware, zonder eigenlijken aanval, veroverd is.

Uit deze korte fchets ontwaren onze lezers van zelven de waarde dezes boeks van eenen Griek uit den besten tijd, welk wij hierboven aankondigden. Kan de overzetting van zulk een werk ondoelmatig, overtollig gefchat worden? Neen: dit zij verre! Hoe zeer al de zeden van onzen Hollandfchen landaard, door den Franfchen invloed welligt nog meer verbasterd, van die der Perzen zeer veel verfchillen, blijft toch de jonge knaap, in handen eens goeden opvoeders, naar zuivere voorfchriften, overal het kneedbare was, dat elken indruk van buiten aanneemt. Geen landaard maakt hierin verfchil. De jongeling moet tot mensch gevormd worden, en de regtfchapen, goed gevorm-

vormde mensch verzaakt zichzelven, ook in Afrika's woestenijen, niet. De lessen zelven van wijsheid en deugd, hoezeer ook formelijk onderscheiden, zijn dezelfden; de manier van voorstelling moge verschillen, maar zij alleen is proefondervindelijk de beste, welke met den meesten invloed een vast karakter vormt, en het kleed der geschiedenis blijft ontegensprekelijk datgene, wat voor alle geäardheden het beste past.

Dank zij alzoo den kundigen en geleerden menschenvriend, die ons Nederland, in den tegenwoordigen tijd, met eenen schat verrijkt, welken de taalkundige tot nog toe alleen voor zichzelven behield, en die, zonder zijne hulp, welligt nooit, althans niet zoo spoedig, in algemeene handen zoude zijn verspreid geworden!

Wat nu de geschiedenis van den ouden Cyrus betreft; zij begint, na eene voortreffelijke inleiding over de regeringskunst, waarbij de schrijver terstond zijn oogmerk ontvouwt, en welke een meesterstuk is der Grieksche eenvoudigheid, met het geslacht, de persoonlijke beschrijving en de allereerste opvoeding van Cyrus volgens de Perzische wetten, en voorts met de zending van den twaalfjarigen knaap met zijne moeder naar zijnen grootvader Astyages. Zij doorloopt zijnen jeugdigen leeftijd, als het ware, van stap tot stap, zoodat men als met eigen oogen zijne vorderingen aanschouwt, door hem in beschaving van geest en gemoed, in de ontwikkeling van ligchaams- en zielskracht gemaakt. Zij verzelt hem, in verdere jaren, als veldheer, onder de Armeniërs, Assyriërs, enz. en ontvouwt een aantal zijner krijgskundige vindingen en stoute ontwerpen. Zij beschrijft hem als vorst en vader over zijn volk, dat hem bemint. Zij schetst den weldadigen omvang zijner uitgebreide heerschappij. Zij verzelt hem eindelijk tot op zijn sterfbed, alwaar hij even zoo moedig zijne loopbaan eindigt, als hij die was ingetreden, en sluit hare voordragt met een belangrijk overzigt van de weldadige gevolgen zijner regering, in tegenstellinge der nadeelen, die, in vervolg van tijd, uit de afwijking van zijne treffelijke instellin-

gen voor de Perzen zijn voortgevloeid. En deze geschiedenis is overal doormengd met zulk een aantal van plaatselijke, aardrijks-, krijgs-, staat- en oudheidkundige bijzonderheden, met zulk eene keurige beschrijving van de gewoonten en zeden der volken, welken het toeval ontmoet, dat de lezer zelf tegenwoordig is bij de gebeurtenissen, en door den schrijver tot eigen oordeel over personen en zaken gedrongen wordt.

Maar nu de overzetting? Recensent heeft haar zeer naauwkeurig met den oorspronkelijken Griekschen tekst vergeleken, en vindt zich naar waarheid verpligt, openlijken lof en dank toe te zwaaijen aan den man, die, na den naauwkeurigsten toets der verschillende lezingen en uitgaven, dit werk in zulk eenen aangenamen Hollandschen stijl, met bewaring van alle de kracht des oorspronkelijken schrijvers, aan ons overlevert, dat er volstrekt niets te verlangen overblijft, waardoor het meer zoude kunnen volmaakt worden. Het kan hier de vraag niet zijn: of niet een enkel woord, hier of daar, eene andere beteekenis zoude kunnen lijden? Dit volgt eigenaardig uit eene overoude taal, welke, na verloop van zoo vele eeuwen, thans bijkans alleen uit de vergelijking van haar gebruik bij gelijktijdige schrijvers kan gekend worden. Bij zoodanig begripsverschil stil te staan, zoude meer den schijn van geleerden waan en jammerlijken vitlust verraden, dan wel nuttig zijn tot beter verstand. Wij berusten liever alzoo geheel in de vertaling, zoo als zij ons door den heer TEN BRINK met naauwkeurigheid geleverd is; wij betuigen hem onzen dank voor de ophelderingen, hier en daar gegeven, tot betere kennis van den zin der woorden, vooral dan, wanneer hij zich verpligt vond, van zijne voorgangers te verschillen; wij erkennen de volle waarde zijner bijgevoegde aanmerkingen omtrent oude gewoonten en zeden; wij zien zijne beloofde verhandeling over de geschiedkundige echtheid dezes werks met verlangen te gemoet, en wenschen dit meesterstuk der oudheid in handen van onze denkende landgenooten, en vooral van afzonderlijke en openbare opvoeders,

Galerij van merkwaardige Menschen, en menschelijke lotgevallen, wier geboorte, levensloop, ziekte of dood iets zonderlings heeft opgeleverd, door W. GOEDE. *Te Dordrecht, bij* P. van Braam *en* A. Blussé en Zoon. 1813. *In gr.* 8*vo. VI en* 278 *Bl. f* 2-4-:

Eene galerij van merkwaardige menschen! Onder dezen titel verbeeldden wij ons eene verzameling te vinden van belangrijke levensschetsen eeniger door verstandelijke of zedelijke hoedanigheden uitstekende menschen. Het is waar, het veld der algemeene *Biographie* is zeer sterk betreden, maar er zijn toch nog min bezochte paden genoeg op overgebleven, en de wandeling over hetzelve is zoo belangrijk! Wij konden dus de onderneming van den Heer GOEDE (die wij nog steeds alleen naar den titel beöordeelden) niet afkeuren; te minder, daar wij uit het bijgevoegde, *wier geboorte, levensloop, ziekte of dood iets zonderlings heeft opgeleverd*, (dit slaat toch blijkbaar op het voorgaande *menschen*, daar het op *lotgevallen* niet zien kan) meenden te mogen verwachten, den invloed van het *physieke* van den mensch op zijn' zedelijken en verstandelijken toestand, of omgekeerd, opgehelderd te zien.

Dan, wij hebben ons vergist. Dit boek heeft met de menschkunde (althans met de zielkunde, zoo men strikt wil spreken) niets gemeen. Het betreft alleen den *physieken* mensch, en is eene eenvoudige opsomming, naar het alphabet geschikt, van zeldzame sterfgevallen, vreemde verlossingen, zonderlinge ligchaamsgebreken, ziekten, afwijkingen van de gewone ligchamelijke *organisatie*, nachtwandelingen, enz. Het éénige, 't welk hier met 's menschen hoogere natuur meer onmiddellijk in verband staat, zijn eenige aanleidingen tot zelfmoord, of doodslag, van zedelijke gronden ontleend. Voor de ligchamelijke menschenkennis, de *Physiologie*, schijnt hier dus meer winst te rapen. Doch de gekozene *vorm* belemmert ook deze nuttigheid grootendeels. De daadzaken worden blootelijk ter neérgezet, zonder natuurkundige ontwikkeling of verklaring, veeltijds zonder behoorlijke staving door aanwijzing der bronnen, (welke zulke wondergeschiedenissen, als wij hier veelal aantreffen, toch dubbel noodig hebben.) De *alphabetische* orde is mede

voor eene wetenschappelijke behandeling de gunstigste niet; en wij mogen uit dit alles besluiten, dat ook de kennis van het menschelijk ligchaam aan deze verzameling niet veel voordeel zal te danken hebben.

Wij vorderen echter misschien te veel. Het was veelligt het oogmerk van den Schrijver niet, eene bijdrage tot de *Physiologie* of tot de Zielkunde, maar slechts een *leesboek* te leveren, 't welk in een uur van uitspanning aangenaam, en niet geheel onnut, zou kunnen gebezigd worden. Dit doel moge hij dan min of meer bereikt hebben; doch wij wenschten wel, een ontwerp van dezen aard in de voorrede zoo hoog niet geroemd te zien. „Daar „belangrijke daadzaken en voorvallen, (zegt hij) uit het leven „van wezenlijk bestaan hebbende of nog bestaande personen, „hoe eenvoudig ook geschetst, onbetwistbaar meer opmerking „verdienen, dan de ingewikkeldste tafereelen uit het rijk der „verbeelding of romans, zoo" enz. Hoe! Vertellingen van reuzen van tien of elf voet, van zeldzame gulzigaards, schielijk opgewassenen, mismaakten, enz. verdienen meer opmerking, dan de meesterstukken van CERVANTES, RICHARDSON, FIELDING, of A. LAFONTAINE? Wij willen den *gezonden smaak onzer landgenooten*, dien de Schrijver een' regel verder inroept, dezen hoon niet aandoen, om niet de door andere Natiën zoo vaak aan ons toegekende blaam van wansmaak en ongevoeligheid inderdaad te verdienen.

Doch wij zouden den Schrijver (of Vertaler, gelijk hij zich in verscheidene noten onder den tekst noemt) te kort doen, indien wij niet erkenden, dat hij menig zeldzaam en merkwaardig geval, misschien in weinig gelezene of vergetene werken verspreid, heeft bijeengezameld, en dat hij door de verscheidenheid onderhoudend is. Maar juist die zeldzaamheid, welke het treffende des geheelen werks uitmaakt, berust enkel op de onderstelling, dat het alles *waarheid* is, 't geen wij hier vinden; buitendien zouden de geboekte wonderen weinig waarde hebben. En om hiervan te doen blijken, waren enkele aanhalingen niet genoegzaam; men moest, althans bij schier ongeloofelijke bijzonderheden, de Schrijvers niet hier en daar, maar overal noemen, opdat de Lezer, indien hij gelegenheid hebbe, derzelver geloofwaardigheid toetse. Dit is echter hier het geval niet. Waar vindt men, b. v. dat Keizer MAXIMILIAAN (bl. 150) *acht* voet lang was? Zulk eene bijzonderheid van een'

zoo bekend' Vorst verdiende wel, dat men de bronnen, waaruit zij geput is, aanwees, gelijk mede van de reuzen GABRA en FUNAM te *Rome* én in *Schotland*, (bl. 80, 81.) Van den eersten gewaagt PLINIUS, (*H. N. L. VII. c.* 16) die ook de reuzen PUSIO en SECUNDILLE (bl. 239) vermeldt. Zekerlijk! in PLINIUS was een rijke oogst van wonderen te vinden; doch moest men den man genoemd hebben, daar hij niet vrij is van ligtgeloovigheid, en de *Romeinsche* voet van den onzen verschilt.

Nog ééne aanmerking. Verscheidenheid is goed; doch wanneer zij, gelijk hier, zoo bont wordt, dat men *vier* gevallen op ééne bladzijde vindt, (bl. 7, waaronder het volgende een opschrift beslaat: ARISTIDES *stierf aan den beet van eene kat.*) zoo houdt zij op te behagen, en wordt zelfs bespottelijk. Waartoe deze kortheid? Wie was die ARISTIDES? Toch niet *de Regtvaardige*? En op dezelfde bladzijde: „LEO (AL„LETIUS), die zeer vele schriften naliet, schreef *veertig* „jaren lang met eene eenige pen. Toen hij dezelve eindelijk „verloor, stortte hij, zegt men, tranen." *Credat Judæus Apella!* En wie is de zegsman van dat sprookje?

Redevoeringen, door J. M. KEMPER. *Te Amsterdam, bij* J. van der Hey. 1814. *In gr. 8vo.* 88 *Bl. f* 1-5-:

Het is niet altijd de inwendige waarde alleen, die een boek op belangstelling rekenen, en zelfs billijke aanspraak kan doen maken. Het onderwerp, de omstandigheden des tijds, waarmede het stuk in eenig verband staat; de man eindelijk, kunnen hiertoe even zeer bijdragen. Welk een gunstig vooruitzigt voor drukker en schrijver, waar dit alles vereenigd, alles op de beste en meest voldoende wijze vereenigd is! Welk eene verpligting tevens voor ons, om degenen, wien dit minder bekend mogt zijn, daaromtrent te onderrigten, daarop oplettend te maken, opdat zij zich met ons verheugen! Ja, zoo spreekt ons hart; en hetzelve vertrouwen wij meer, dan die koude, veeltijds eenzijdige, hoewel dan ook hoogwijze, redeneringen, welke, met zoo vele andere, ook deze magtspreuk hebben voortgebragt: dat een beöordeelaar alleen het boek, en niet den schrijver, niet deze en gene bijzondere omstandigheden,

bij zijne schatting en bepaling der waardij of onwaardij, hebbe in het oog te houden. Menig boek of boekje is eene vrucht des tijds, een uitvloeisel van het hart. En waarlijk: „ als twee menschen hetzelfde zeggen, is het daarom hetzelfde „ niet."

Het is, nogtans, ons oogmerk niet, juist veel verder te gaan, dan de inhoud van het werkje zelf aan de hand geeft; met bijzondere kennis van des Schrijvers persoonlijkheid en betrekkingen te pronken, of als zijn lofredenaar op te treden. Men wete alleenlijk, of herinnere zich, dat de Hoogleeraar steeds bekend stond als een warm liefhebber van zijn vaderland, als één stoute tegenspreker van al de gruwelen, welke zich het geweld der onderdrukking tegen ons veroorloofde. Men wete, of herinnere zich, dat hij een der eersten was, die handen aan het werk onzer verlossing sloegen; dat hij den even belangrijken als gevaarlijken post, van één der twee Commissarissen-Generaal te Amsterdam, met ijver en bekwaamheid vervulde, en daarna, zonder eenige erkentenis dan die van het hart bij Vorst en volk te willen, tot zijnen gewonen stand en bezigheden terstond terug keerde. Het was kort na dezen terugtred, dat hij de eerste dezer twee Redevoeringen in de Maatschappij *Felix Meritis*, ter gelegenheid der uitdeeling van eerepryzen, in het Departement Teekenkunde, voor eene talrijke schare hield. Met verlangen en gejuich kwam hem de algemeene belangstelling tegen. Hij zelf betuigt, in de inleiding, nog vol te zijn van het pas gebeurde. En zijne rede loopt dan ook *over den invloed van een onafhankelijk volksbestaan op de letteren en schoone kunsten.* Hoe zij ontvangen zij, welke voldoening de Spreker genoten hebbe, en wat deze benevens de volgende dag (aan gul-onthaal en broederlijk bijeenzijn gewijd) voor hem zij geweest, leeren wij uit een voorafgaand stuk, waarvan straks nader. Inderdaad, de redevoering is even bondig, als gepast en aangenaam om te lezen, na de herwonnen onafhankelijkheid. Met vermaak hoort men den hartelijken man en vurigen redenaar, daar hij eerst zijn gevoel schetst, nu terug gekeerd van den onrustigen en gevaarlijken togt buiten zijnen gewonen kring, en aan zichzelven, aan de kalmte en de letteren hergeven. Met volkomene toestemming en medegevoel ziet men hem dan, met weinige krachtige trekken, onze ondervinding afmalen van de smarte der afhankelijk-

heid

heid en overheersching in het algemeen, om alzoo geleidelijk te komen op het voorgestelde onderwerp. Verlies van eene eigen taal; verlies van oorspronkelijkheid, uit hoofde der noodzakelijke schikking naar vreemden; verlies van geestdrift en veerkracht; verlies van aanmoediging en billijke belooning: ziedaar, wat wij hier, uit den aard der zake, door de geschiedenissen, met eigen ondervinding, treffend zien gestaafd, en als noodzakelijke bron van vroeger of later verval der letteren en schoone kunsten duidelijk aangewezen. De Heer KEMPER heeft, in stijl en behandeling, eene eigen manier, de spiegel en de vrucht van zijn karakter, indien wij dit wél beöordeelen. Hij spreekt goed, krachtig, en niet zelden sierlijk; zonder dat wij nogtans die in het oog loopende harmonie, volkomene gekunsteldheid, en blijkbaren aanleg tot behagen en overreden, altijd bij hem waarnemen, welke andere meesters in de kunst gewoon zijn te kenmerken. Zijne welsprekendheid is eene natuurlijke; men ziet duidelijk, dat zij hem weinig moeite of tijd pleegt te kosten, welke ook zijne aangeboren drift misschien niet zou vergunnen daaraan te wijden. Bij dit algemeene oordeel voegen wij alleen, dat ons het begrip van sommigen zijner toehoorders, als of hij, door ijver vervoerd, of wel door ontoereikende kennis misleid, de Akademiebeelden in het algemeen, en die van DAVID in het bijzonder, zou te kort gedaan hebben, min gegrond voorkomt. Hij toch noemt niet de Akademiebeelden, niet die van DAVID, maar derzelver zamenstelling in den smaak van dezen, mager, in zoo verre onze landgenooten, tegen hunnen aanleg en genie, van zulk eene zamenstelling te onregt den roem willen oogsten, die hun op het veld, door WOUWERMAN, TENIERS enz. bewerkt, alleen in overvloed kan te beurte vallen.

De andere Redevoering loopt *over den invloed van den geest des tijds op de beöefening der letteren en wetenschappen*, en werd reeds ten jare 1812, bij de opening der Algemeene Vergadering van de Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen, uitgesproken. Zij is, in het algemeen, eene ruime bijdrage tot die kennis van 's mans afkeer van het thans verbroken juk, en zijne meer dan gewone stoutheid om daarvoor uit te komen, welke wij boven aanduidden. Met het vaderland ging, naar zijn gevoel, alles voor ons verloren. Hij zag en besefte den doodelijken invloed van zoo vele vreemde

 in-

inrigtingen op het beste en grootste, de waarde en den roem, van onzen landaard; en, buiten staat over iets anders te spreken, vloeide hij hiervan alleen onwillekeurig over. Het is er in dit stuk bijzonder op toegelegd, de waarde der wijsgeerige wetenschappen en oude letteren, door de Franschen steeds miskend en verwaarloosd, in het licht te stellen, en alzoo tot de handhaving derzelven, mitsgaders die der eigene letterkunde, al mede voor nutteloos en schadelijk door de overheerschers uitgekreten, krachtig aan te sporen. Ook hier is de redenering van den Hoogleeraar bondig, en niet zelden treffend door hare oorspronkelijkheid. Wij achten het geschiktst, om dit en andere eigenschappen te staven, een en ander staal over te nemen.

„ De letteren zijn alleen het sieraad van het gezellig leven, terwijl de wetenschappen (namelijk de *sciences exactes*) hetzelve verrijken en volkomener maken. Zie daar het eerste, wat men gewoon is in te brengen. Ook wanneer wij dit, in den gebruikelijken zin der woorden, toegeven, is de gevolgtrekking, daaruit afgeleid, overijld en onnaauwkeurig. De verrijking en volmaking van het gezellig leven bestaat in de hoogstmogelijke voldoening van de zinnelijke en redelijke behoeften van den mensch: de verwaarloozing van de laatsten, ten behoeve der eersten, beperkt, in de onderstelling, het menschelijk bestaan alleen tot deze zinnenwereld; en, als redelijk zinnelijk wezen, behoort immers het genot van het schoone, dat toch in den grond hetzelfde met het ware en goede is, althans niet minder tot de behoeften, tot de wezenlijke behoeften van den menschelijken geest, dan veiligheid, gezondheid, en bevrediging van zinnelijke aandriften, tot de behoeften van ons bestaan in de zinnenwereld behooren.

„ De ondervinding van alle tijden bewijst het aanwezen van deze behoefte, en, wanneer men de voldoening daaraan overtollig zoude moeten noemen, twijfel ik zeer, of er wel eene eenige wetenschap besta, welke niet, of geheel, of in sommige van hare deelen, onder de overtolligheden zou kunnen gerangschikt worden.

„ Maar de bloei der letterkundige studiën is niet enkel een sieraad van de maatschappij, of van het tijdvak, waarin hij plaats heeft. De hoogste en gewigtigste belangen der menschheid staan onmiddellijk met dien bloei in verband.

„ Waar deze insluimeren, valt ook weldra de wetenschap.

zel-

zelve. BUFFON deed de beöefening der natuurkennis, minder door het *nieuwe licht*, *dat* hij verspreidde, dan door de *wijze*, *waarop* hij het verspreidde, herleven. Van alle, ook wetenschappelijke schrijvers, die hunnen tijd overleefd hebben, zijn de meesten hunne onsterfelijkheid bijna even zeer, zoo niet meer, aan hunne letterkundige, dan aan hunne wetenschappelijke verdiensten verpligt."

„ Het oogpunt, waaruit ik vooral de oude letterkunde, als geschikt voor een' waarborg van den goeden smaak, en, om zoo te spreken, als het Palladium van het eeuwig ware schoone beschouwe, bestaat juist daarin, dat zij eene doode letterkunde is, welke hare loopbaan gesloten heeft."

„ De nieuwe letterkunde toch is, even als de nieuwere talen, voor veranderingen, voor wijzigingen vatbaar; de geest des tijds heeft daarop onmiddellijk invloed; maar ook juist daarom is zij, op zichzelve staande, altijd aan eene verbastering onderworpen, waarvan de zucht naar toejuiching ons dikwijls het slagtoffer maakt, zelfs voor dat wij er zelven nog aan gedacht hebben.

„ Dit is niet het geval met de oude letterkunde. Even als de onveranderlijke waarheid, staat zij eeuwig in dezelfde gedaante daar, om ons, bij elke schrede, het regte pad te herinneren."

„ Doch zijn nu, tot aanwijzing van dit pad, ook goede vertalingen niet genoegzaam? Zij zullen het zijn, mijne Hoorders! zoodra de graveernaald en teekenpen, door het nabootsen van de meesterstukken van RAPHAËL, MICHEL ANGELO en REMBRANDT, het zien, het nog eens zien, het door en door zien van de meesterstukken van die schilders zullen nutteloos gemaakt hebben; — zij zullen het zijn, zoodra een dichter, zelf door den geest van HOMERUS, VIRGILIUS en HORATIUS bezield, zich met het overbrengen hunner heldendichten en lierzangen in de taal van zijn land vergenoegen kan; — zij zullen het zijn, zoodra er twee talen, elkander volmaakt gelijk in geest, in spraakwending en in woordvoeging, kunnen gevonden worden; — met één woord, zij zullen het zijn, wanneer het onmogelijke mogelijk wordt."

Ons bestek verbiedt, hierbij meer te voegen; schoon het beredeneerde, ten aanzien van wijsgeerte en eigen afzonderlijke letterkunde, ons des mans stoute en patriottische taal tevens zou

doen kennen. Dan, *waar de getuigenis der daden bestaat*, *zijn woorden onnoodig*. En, de waarde van het boekje in het licht stellende, meenen wij met het aangehaalde tevens eenige belangrijke gedachten meer algemeen te kunnen maken.

Ten slotte nog een woord over de uitvoerige Opdragt aan Z.K.H., onzen geliefden Souverein, voor het werkje geplaatst. Wat maar zelden bij opdragten, inzonderheid aan Vorsten, het geval mag zijn, zij is, in ons oog, niet slechts het best en keurigst, maar ook het warmst geschreven; en tevens het belangrijkste, het aangenaamste, in één woord, het schoonste gedeelte des boeks, voor elken Nederlander. Van dit schoone stuk eenig uittreksel, daaruit eenige aanhaling te geven, achten wij min gepast. Men kan het zich uit het gebeurde, de wijze, waarop de Schrijver daarin betrokken was, enz. eenigzins verbeelden. Het is de taal van eenen Nederlander tot zijnen afgebeden en zoodanig afgebeden Vorst, als hij hem metterdaad leert kennen. Wel ons, dat zijn hart, het Nederlandsche hart, zoo gevoelt, zoo juichen en vertrouwen mag! Wel ons, dat een ronde en onbaatzuchtige KEMPER de tolk dezer gevoelens wordt, welke daardoor, van wederzijden geloofd en beämd, als eene soort van openbare geloften, van plegtig verbond worden tusschen den Vorst, die gelukkig maken, en het volk, dat enkel dankbare en hulpvaardige verkleefdheid aan hem en zijn Koninklijk huis wil zijn! God stave het, Lezer, zoo als Hij de regtvaardige zaak voor het geluk van Europa duidelijk staaft! Het zij zoo!

Opwekking tot Dankbaarheid, *door* J. J. HIEBINK, *Predikant te Heino. Te Zwolle, bij* J. L. Zeehuisen. 1814. *In gr. 8vo.* 9 *Bl.*

Aan de Hollandsche Natie, na den Veldslag bij Leipzig. [*Door Dr.* SWARTENDIJK STIERLING.] *In gr. 8vo.* 8 *Bl.*

De Hollander zoo als er wel meer zijn. Te Haarlem, bij A. Loosjes, Pz. 1814. *In gr. 8vo.* 14 *Bl.* *f* :-5-8

Drie dichtstukjes van zeer verscheiden aard, maar toch allen vruch-

vruchten van den tegenwoordigen tijd. De Eerw. HIEBINK is waarschijnlijk reeds tamelijk bejaard, en met oudere Dichters meer dan met de nieuwen bekend. Ware het anders geweest, welligt had hij dan zijn welmeenend en vloeijend gedichtje toch liever ongedrukt, en de zorg, om het Vaderland en deszelfs verlossing te bezingen, aan grooter Dichters overgelaten. Doch misschien vindt zijn stukje genoeg Lezers, voor welken het geschikt en berekend is; en gewis zal het bij hen niet dan loffelijke gezindheden opwakkeren. Dus: *transeat cum caeteris! nec sine laude transeat.*

De Heer STIERLING heeft op ons exemplaar met de hand geschreven: *ex tempore!* Zonder dit nu al te naauw te nemen, zal het dan toch meer een vlugtig uitvloeisel van het gevoel dan een bewerkt stuk te achten zijn. Als zoodanig beschouwd, verdient het lof, en wordt zekerlijk al mede door het Vaderland als met een vriendelijk knikje ontvangen. Woorden toch zijn niet altijd louter wind; en deze zelfs, met kracht voortgestuwd, heeft groot vermogen. Ja, de eerste vonken van het vaderlandsche vuur moesten aangeblazen worden, en niet veel meer dan eigen goede gezindheid werd daartoe in den beginne vereischt. Met der tijd, echter, verandert dit. Er is nu al eens iets vasters noodig, zoo de vlam hier of elders flaauwt. En zoo verwachten wij dan ook, dat de stroom van ligte stukjes hoe lang zoo meer ophouden, en — gelijk ook al gebeurt — door belangrijker voortbrengsels zal gevolgd worden.

Eenigermate rekenen wij No. 3 daaronder. Niet de brandende ijver, maar het spottend vernuft, niet de allervroegste tijd derhalve, maar de meer gevorderde ondervinding en het nadenken, hebben hetzelve voortgebragt. Het schildert zijnen Hollander met tamelijk grove, wat overdreyene, trekken; en dit is genoeg om zijne belagchelijke dwaasheid te doen uitkomen. De goede man beklaagt zich, dat de zaken zoo slecht gaan, zoo verre beneden zijne verwachting blijven, en zelfs den wensch moeten doen rijzen, dat het maar bij het oude gebleven was. Dit tafereel is zoo waar, dat verscheidene menschen het voor ernst opvatteden, en zich verwonderden, dat men zoo iets durfde schrijven; en echter zoo ongerijmd, zoo waarachtig belagchelijk, als immer eenig karrikatuur kon zijn. Het is waar, vele menschen blijven altijd onnoozel, onnadenkend genoeg, om van eene (van elke) staatsomwenteling ter-

stond

stond allerlei gezegende vruchten te verwachten, ook dezulke, die in zichzelve onbestaanbaar zijn, en vooral dezulke, die niet dan met den tijd, met de herstelde rust, vrede en welvaart, kunnen volgen. *Zien* wij dezen niet zoo spoedig, maar integendeel vele bezwaren en noodzakelijke opofferingen, dan smoort de vlam, dan deugt niets, dan zou men zich misschien niet schamen aan de slooping van het pas gebouwde wederom mede te werken, en ondermijnt het althans door allerlei laster en bedilling en schrikverspreidend gerucht, zoo veel men kan. Het zij nu dusdanige denkwijze uit waarachtige onnoozelheid ontsta, of dat egoïsme, en nog wel wat ergers, dit masker aanneme; in allen geval is de satyre, naar ons oordeel, hier ter regter plaatse aangebragt. Zelfs hij, die blind genoeg is, om niet te merken dat het foppage is, hoort het toch vroeg of laat wel eens; en dan moge hij tot zijn schrik ontwaren, dat zijne geheele staatkundige wijsheid eene ware ongerijmdheid, en te zot is om — gelijk men zegt — alleen te loopen, of zich in hare naaktheid te vertoonen. Dank hebbe dus de vernuftige Schrijver voor dit woord op zijnen tijd! Dank hebbe hij ook daarvoor, dat zijn naam voor hetzelve niet staat! Zulke waarheden moeten als wereldburgers en vreemdelingen haren loop volbrengen, opdat men niet terstond het bijzondere met het algemeene verwarre, de zaak persoonlijk make, en, tot eigen verschooning, neuswijs vrage of zegge, wat, in allen geval, beter niet gezegd is. Om in dezen smaak openlijk te spreken, en niet van de kracht zijner woorden te verliezen, moet men althans een zeer blijkbaar en onwedersprekelijk regt daartoe, door eigen doen en lijden, verkregen hebben. En dan zelfs verstomt de laster niet.

Karel van Rozenburg, of de Zegepraal der deugdzame Liefde. Door PETRONELLA MOENS. *In II Deelen. Te Dordrecht, bij* A. Blussé en Zoon. 1813. *In gr. 8vo. Te zamen 625 Bl. f* 4-16-:

De verdienstelijke MOENS zegt, dat zij hier weinig dacht aan „ het vernuftig inwikkelen of door elkander weven der geschiedenis, om eindelijk door de ontknooping derzelve eene treffende verrassing te bewerken." Indien dit eene verontschuldi-

diging wezen moet, had zij die gerust kunnen terughouden, want te dezen aanzien hebben wij volstrekt geene aanmerking; en offchoon zij hieraan dan volstrekt niet gedacht heeft, wint deze Roman het hierin verreweg van menig' ander', waar dit toch wel de hoofdbedoeling schijnt. KAREL VAN ROZENBURG verkrijgt zijn bemind LOTJE maar in het geheel niet gemakkelijk; hij won wel spoedig haar hart, en dat van hare ouders; maar de weerzin van zijnen vader, het verlies van zijnen goeden naam, de schijn zoo geheelenal tegen hem, en die hij, zelfs bij de edelste verrigtingen, onmogelijk kan doen verdwijnen, uit hoofde van zijn groot en edel karakter, en zijne daardoor, naar het scheen voor altijd, te leur gestelde hoop, het verlies van zijne middelen, zijne militaire betrekking, om voor zijnen vader het brood en voor zichzelven den dood te vinden; dit, en wat niet al meer, maakt zijne eindelijke regtvaardiging, en de zegepraal der deugdzame liefde, bij den lezer lang genoeg meer wensch en hoop, dan verzekerde verwachting. De held en zijne beminde, en vele andere personen, wekken aanhoudend belang; en op het verrassende der ontknooping valt ook weinig te zeggen, daar men voor het minst de moeder en zuster van den held niet zeer lang vooruit te gemoet kon zien. De zedelijke strekking van het werk is uitmuntend: „*zielevrede* „*uit eene getrouwe pligtsbetrachting, boven de wisselvallige* „*verachtelijke vreugde, die de slaaf der zinnelijke begeerten* „*geniet.*" De Schrijfster arbeidt voor godsdienst en goede zeden, in eenen goeden geest; en wij vonden hier veel, dat, naar ons inzien, treffen en werken zal. De vorm *in brieven*, welke zij mede verontschuldigt, stond haar volkomen vrij, en heeft ook zijne voordeelen; en wat het doen schrijven van elk in zijn eigen karakter betreft, waaromtrent men haar bij eene andere gelegenheid, zoo als zij zelve erkent niet geheel te onregt, had opmerkzaam gemaakt, dit is nu vrij wel behartigd, en de overeenkomst van vele der uitmuntendste karakters maakt de hier nog overgeblevene gelijksoortigheid weinig hinderlijk. Zoo dat wij dit oorspronkelijk Hollandsch werk gaarne willen aanprijzen. Echter behaagt het ons niet volkomen, en zelfs heeft het ons nu en dan moeite gekost, de lezing vol te houden. Het doet wel niets tegen de waarde van dit werk, dat het niet geschreven is voor zoodanige lezers, die enkel in de

lief-

liefdesgeschiedenis belang nemen; maar ook zij, die gaarne voor het goede geroerd worden, en ook de zedelessen en wenken herlezen, waarvan zoodanige geschiedenis alleen het voertuig is, zullen, vreezen wij, niet altijd van zich kunnen verkrijgen, om de uitvoerige aanmerkingen en vertoogen alle te lezen, die hier gedurig in de brieven worden ingelascht, dikwijls ook dan, wanneer de belangneming in de handelende personen van dien aard is, dat men daarop volstrekt de aandacht niet kan vestigen. Reeds de eerste brief kan dit bevestigen; KAREL's lange redenering vooral, na de volbragte uitmuntende, en aanstonds in hare uitmuntendheid gevoelde, opoffering van zijne reis naar Parijs, over de belooning van den Christen, of den edelmoedigen navolger van KANT, en wat niet al! — Over het geheel zijn de brieven onmanierlijk lang.

De teekening van een en ander slecht karakter is ook volstrekt karikatuur geworden; b. v. de vader van ROZENBURG, — zijn broeder; men voelt bij de lezing: op die wijze, als hier verhaald wordt, zijn er en handelen geene menschen. En wat zullen wij zeggen van zekere Fransche Gouvernante? Hoewel wij hartelijk wenschen, dat deze Dames, die wij zeer wel kunnen ontberen, zoo als geheel het Fransche goedje, voortaan den kost zullen zoeken in haar eigen land, zoo gelooven wij niet, dat ooit eene enkele zoo (*handelen*, willen wij niet zeggen, maar zoo) *schrijven* zou. Maar wij zouden al ligt te veel zeggen; want de Schrijfster verzekert, dat zij het wezenlijk bestaan van alle (deze tafereelen uit het menschelijk leven) niet alleen voor mogelijk houdt, maar *bij ondervinding zeker weet*. Wij willen haar niet tegenspreken, vooral niet ten aanzien der algeheele verworpenheid eener Fransche. Maar moeijelijken hechten wij geloof aan eene zoo onderscheidende behandeling en spoedige bevordering van brave Hollandsche Conscrits bij de Fransch-Keizerlijke Armée, als wij hier met onze oogen zien. Misschien liggen deze helden nu reeds bij Moskow of Leipzig; en dan zitten hunne echtgenooten en vrienden, met zoo vele anderen, nu in den diepsten rouw. Misschien kwamen zij terug, en rusten nu in den schoot hunner vaderlandsche huisgezinnen op hunne laatste lauweren. Krijgen wij, in dat geval, nog eens berigt van hunne gelukkige tehuiskomst, zoo hopen wij ook de lieve ELIZE VAN WELINGEN, die waarlijk verdient, dat men ook in haar belang stelt, gelukkig gehuwd te zien.

De Sarkophaag. Naar het Hoogduitsch van G. BERTRAND. *In II Deelen. Te Leeuwarden, bij* de Wed. J. P. de Boy. 1813. *In gr. 8vo. Te zamen* 508 *Bl. f* 4-16-:

De *Sarkophaag* a Graeco σαρξ *vleesch* en φαγειν *eten* beteekent zooveel als *Graftombe;* en de wijsneus, die met dit opstel niet te vrede is, krijgt ten antwoord: *Minus, hercle! calles, pravissimis opinionibus ea putari mendacia, quae vel auditu nova, vel visu rudia, vel certe supra captum cogitationis ardua videantur: quae, si paulo accuratius exploraris, non modo compertu evidentia, verum etiam factu facilia senties.* Dit geleerde voorberigt schrikke intusschen den gewonen Romanlezer niet af van het werk, waarvan de Schrijver alleenlijk dezen lof verlangt, dat de Lezer zegge: *De Schrijver heeft mijne nieuwsgierigheid, die hij vrij goed wist op te wekken en gaande te houden, nog al vrij goed voldaan.* Het *factu facilia* geven wij, ten aanzien van geheel de vinding, bewerking en alle de bijzonderheden in dezen Roman, gaarne toe; en het komt ons voor, dat niets van dat alles boven de markt is.

Een oud kasteel, spokerij, waarzeggerij, wat niet al? een aantal avontuurlijke gebeurtenissen! terwijl zich alles eindelijk natuurlijk oplost. *Het is ten hoogste opmerkelijk,* zegt ons de Schrijver, *misschien zelfs voorbeeldeloos, dat in ééne familie vier personen voor dood gehouden worden en eindelijk weder ten voorschijn komen. Hoe dat ook zij, en hoe ongeloovig sommigen den neus hierover mogen optrekken, het is zoo en niet anders.* — Die lust heeft, leze dan dezen *opmerkelijken, misschien zelfs voorbeeldeloozen* Roman; wij zeggen *proficiat!* en wenschen ons met de voleindigde lezing geluk.

L. J. SNELL, *onderhoudende en leerrijke Geschiedenissen voor de Jeugd. Naar den derden Hoogduitschen druk, door* W. GOEDE, *Remonstrantsch Predikant te Rotterdam. Met Platen. Te Dordrecht, bij* A. Blussé en Zoon. 1813. *In kl. 8vo.* 149 *Bl. f* :-18-:

Zoo hoog als de weleerw. vertaler en het Duitsche publiek,

blick, volgens eene korte voorrede, loopen wij met dit boekje juist niet. Noch de ftijl, noch de inhoud is zoo geheel bijzonder voor de jeugd berekend. Anders zijn de verhalen ten deele aardig en belangrijk, maar anderdeels ook min beduidend, en veelal te akelig, om het jeugdige gemoed op de regte wijze bezig te houden en te treffen. Wij wenschten, dat men wat zorgvuldiger had gefchift, al had dan ook de verzameling wat meer moeite en tijd gekost. Het is wel waar, in eene verzameling kan niet alles even goed zijn. Maar zoo wat foort bij foort is toch wel noodzakelijk, vooral in een zoo klein boekje, en tot vorming der jeugd. De aanfpraak van den fchoolmeester, na het fchrikkelijk ongeluk, aan drie fchoenmakers-knechts overkomen, tot gezegde doel meer bijzonder ingerigt, is bovenal een verbazend mager ftukje. Dus begint zij: „ Verbeeldt u, kinderen! den nood en de verlegenheid van den man, die, overladen met werk, nu op eens drie van zijne knechts verloor. Verbeeldt u het verdriet van de vrouw, die nu van hare woning een gasthuis, en van zichzelve eene oppaster van zieken en gekwetften gemaakt ziet." — —

Het woord *vieravond*, bl. 11, is geen Hollandsch; *bekennen*, bl. 69, voor *onderkennen*, *onderfcheiden*, althans niet zeer gebruikelijk; en *wedren*, bl. 67, ten zij dus gefchreven: *wed-ren*, in den eerften opflag niet te verftaan.

Krijgsliederen voor de Verdedigers van het Vaderland, ter bekoming van eenen algemeenen Vrede. Meerendeels naar het Hoogduitsch gevolgd. Te Amfterdam, bij E. Maaskamp. 1814. *In gr. 8vo. 24 Bl. f* :-4-:

Deze brochure is niet onaardig. Inzonderheid die ftukjes, welke uit het Hoogduitsch vertaald fchijnen, kunnen in het oorfpronkelijke wezenlijk voortreffelijk zijn. Daar het liedjes zijn, waarbij de wijze zoo veel afdoet, zullen ze zeer getrouw moeten zijn nagevolgd. En hoe uiterst moeijelijk valt het dan, zal men althans niet ftijf worden, de dichterlijke vrijheid, ten aanzien van zin en taal beide, niet te overdrijven! Ook de overigen behaagden ons niet kwalijk; hoewel wij waarlijk al wat ruim van dezen voorraad genoten hebben, om naar dagelijkfchen — fchoon ook goeden, fmakelijken — kost nog met groote gretigheid te haken.

BOEKBESCHOUWING.

Antwoord aan den Recensent in het Tijdschrift van Kunsten en Wetenschappen, door J. H. REGENBOGEN. *Te Leyden, bij* L. Herdingh en Zoon.

(*Vervolg.*)

Overigens hebben wij ons slechts ééne aanmerking veroorloofd; dat, namelijk, het ons voorkwam, dat de Heer REGENBOGEN met te veel *overhaasting* dit werk had uitgegeven, en daardoor zich hier en daar *en prise* gaf; hetgeen wij wel gewenscht hadden, dat, nu een Hoogleeraar der Hervormden een godgeleerd zamenstel uitgaf, waarin hij zoo openlijk en zoo zeer van zijn Genootschap verschilde, het geval niet was. Wij meenen dit bewezen te hebben, *en* door aanwijzing van aangehaalde teksten, die men op eene enkele aanhaling zoo maar niet kan laten gelden voor hetgeen, waartoe zij worden aangevoerd, *en* door aanwijzing van eenige andere onnaauwkeurigheden; zeggende, ten slotte van alles, evenwel niet te twijfelen, of bij eene nadere en herhaalde overziening zou de Schrijver zelf verre het meeste van dien aard, zoo al niet veranderd, immers nader omschreven hebben. De Hoogleeraar ontkent deze beschuldiging, en zegt wel te weten, welke moeite hij aan dit werk besteed heeft, en hoe hij, zonder zich te overhaasten, alles wel heeft getoetst. Derhalve moet het dan blijken, of onze aanmerkingen steek houden. Dat, hetgeen wij meenen te mogen berispen, den Professor *uit overhaasting* ontslipt was, moeten wij nu terug nemen op 's mans gezag. Op *alles* verkiest de Prof. niet te antwoorden: hetgeen hij met stilzwijgen voorbij gaat, zegt hij *geen antwoord waardig te keuren*; en dit is: I. onze vraag, of de Schrijver, bij zijne redeneringen over de *Goddelijke voorwetenschap*, *raad*, *plan*, *voornemen*, en *de zedelijke verantwoordelijkheid en vrijheid van den mensch*, genoegzaam

 on-

onder het oog gehouden hebbe zijne eigene aanmerking, bij de leer der Voorzienigheid: *dat wij gewoonlijk de Goddelijke werking te zeer aan de menschelijke gelijk maken, en God aan den tijd binden?* 2. Het zwijgen van de mogelijkheid van vroegere overlevering, bij het artikel: *De Godsdienst algemeen onder de Volken*; hoewel de Professor evenwel op eene andere plaats daarvan spreekt. 3. Eene aanmerking, die wij maakten op zijne bepaling van de Goddelijke *regtvaardigheid*,' en den *troost der Voorzienigheidsleer.* 4. Onze opmerking, dat men Gods verklaring nopens *het gedichtsel van 's menschen hart*, GEN. VIII: 21, VI: 5, niet wel, zoo als de Prof. doet, alleen kan bepalen tot een zeker tijdperk van groot zedelijk bederf, en alleen toepasselijk houden op eene zekere soort van ontaarde lieden, daar dezelve voorkomen *ook* bij Noächs offer terstond na den vloed. — De Professor doet tot dit alles het zwijgen, als van geen belang; maar wij mogen dan voor het minst protest aanteekenen tegen zijn gewijsde: *dat hij onze reflexiën en beschuldigingen op den voet heeft gevolgd, en voldingend bewezen, dat wij in het een en ander het grootste ongelijk hebben.* Maar zien wij nog even, *wat* en *hoe* de Hoogleeraar antwoordt op hetgeen hij van meer belang heeft gerekend:

„ Het was niet noodig ieder' aangehaalden tekst uitlegkundig te staven." Wij staan dit toe; echter verlangden wij het van de zoodanige, waarvan des Hoogleeraars opvatting vreemd, immers zeer ongewoon is: wij hadden 1 COR. VI: 2 genoemd, waaruit hij bewees, dat Paulus in het vervolg op eene Christelijke Overheid gerekend heeft. De invulling van het woord *weleer*, HEBR. I: 14, die wij eigendunkelijk noemden, wordt daarmede goed gemaakt, dat de geheele tekst niet cursijf, en alzoo niet als tekst gedrukt was; terwijl, hetgeen de Apostel toen in den tegenwoordigen tijd zeide, nu in den voorledenen moet worden uitgedrukt. Wij zijn voldaan, en zien te dezer gelegenheid, dat *Prof.* REGENBOGEN het zeker hield, dat de Brief aan de

He-

Hebreën door eenen Apostel geschreven is. Dat de zin, waarin de Prof. 2 COR. VII: 10 en 1 COR. III: 12 heeft aangehaald, ons niet bevalt, kan hij niet helpen. Bij PS. LI: 7, door den Prof. met JO. IX: 34. opgehelderd, ten betooge, dat *in ongeregtigheid geboren te zijn* hetzelfde zegt als *een bij uitstek groot zondaar te zijn*, hadden wij gemeend, dat ook het 1ste vers bij Joännes wel mogt worden vergeleken. Voor deze *importante uitlegkundige bijdrage* worden wij bedankt, hoewel zij niet te pas komt; omdat de woorden van de Joodsche Rigters in eenen zin genomen worden, dien zij niet op zichzelven en elken anderen willen toegepast hebben. (Maar was dan David misschien ook bij zijne geboorte blind, of op eenige andere wijze, zoo als men zegt, *van den hemel geteekend?*) Dat wij deze uitdrukking op David alleen (zoo als die, dat hij *een man naar Gods harte* was,) zouden willen toepassen, indien wij nergens elders in de H. Schrift aanleiding kregen om aan bederf van de menschelijke natuur te denken, of indien 's mans geschiedenis eenigen grond gaf om *iets geheel bijzonders* bij zijne geboorte te denken; steunt, zegt de Prof., op een *indien*; en hij weet niet, wat wij eigenlijk willen. Dit kunnen wij nu op onze beurt niet helpen.

In de Paradijs-geschiedenis had de Professor, meenden wij, de woorden van God: *ik zal vijandschap zetten*, enz. niet opgemerkt, maar hij nam die wel degelijk in de verklaring op; in dezer voege dan, want dit is alles, wat wij van bl. 275, waar hij ons naar verwijst, bij eenige mogelijkheid daarop kunnen toepassen: „ Buiten het Paradijs de onge„ makken dezes levens gevoelende, leiden zij die van hunne „ overtreding af, beschuldigden zichzelven, vervloekten „ den verleider, en meenden, dat zijn nederige gang en „ de afschuw, welke dieren en menschen tegen hem ge„ voelden, eene straffe ware der verleiding." De Professor verklaart, in deze woorden geene voorspelling van den Messias te vinden, en geeft zijne redenen op: maar wij hadden dit ook niet verlangd; hadden het geene *flordige on-*

naauwkeurigheid genoemd, dat hij in deze woorden geene Mesfiaanfche voorzegging vond; maar wel, dat bij het ophelderen der Paradijs-gefchiedenis, als een gefchiedverhaal in den ftijl der oude wereld, deze toch altijd aanmerkelijke woorden in het geheel niet fchenen opgemerkt te worden. Wij willen dit woord nu gaarne terug nemen; hoewel wij ons beklagen, dat des Profesfors opheldering hier, althans voor ons, zoo diep en zoo weinig duidelijk was. Wij zouden den Profesfor almede gelijk geven ten aanzien van onze aanmerking op zijn betoog tegen het beftaan van *Duivelen*, indien wij gezegd hadden, dat hij het beftaan van zoodanige geesten *daarom* verwierp, dat hij niet begrijpen kon, hoe dezelve de gedachten en neigingen der menfchen kunnen kennen, en op dezelve werken; maar nu wij het woordje *ook* vóór dat *daarom* hebben laten voorafgaan, gelooven wij dat onze aanmerking fteek houdt, terwijl wij 's mans verdere bewijzen niet als bij overhaasting uit de pen gevloeid hebben opgegeven; en zulks te meer, daar wij het door ons genoemde niet aanftonds en onder de bewijzen *uit de rede*, maar verder, waar alleen fchriftuurplaatfen en uitlegging van dezelve te pas kwam, vonden ter neder gefteld. De aardigheid, dat wij onze Duivelen een ligchaam mogen geven, en *ten getale van zeven, of een legioen, in éénen mensch laten varen*, daar *wij zulke grove brokken wel kunnen flikken*, fchenken wij aan het graf van den man; gelijk ook zijn verwijzen aan den H. Athanafius, ter bekoming van een gevoelen over de H. Drieëenheid, dat wijsgeerig duidelijk is. Wij hebben dit onbijbelsch woord niet eens gebruikt; maar gezegd, dat de Hoogl., ten aanzien van de leer van Vader, Zoon en H. Geest, zich bepaalde bij eene opgave van den tegenwoordigen ftaat des gefchils, welke opgave in ons oog niet volledig was; dat wij des Schrijvers eigen gevoelen niet konden opmaken; en dat, wie hier een gevoelen verwachtte, hetwelk *uitlegkundig Bijbelsch* (deze woorden laat het zoogenoemd ANTWOORD weg) en *wijsgeerig duidelijk* was, zich bedrogen zou vinden.

Wij

Wij hebben nergens gezegd, dat Prof. REGENBOGEN het genoegzame van den Natuurlijken Godsdienst in het algemeen voor allen leert, terwijl hij echter alleen de zoodanigen bedoelt, die het licht der Openbaring misfen; maar zeiden, dat hij in dit betoog *wanneer* op *wanneer* ftapelt, en niet in het oog houdt, dat juist het mogelijke van deze voorwaarden in gefchil is met partij. Dit woord *partij* hinderde den Schrijver; want hij fchreef geene *polemica*. (De opfchriften van fommige paragraphen hebben toch wel eenigen fchijn daarvan, b. v. *Opgave van zwarigheden tegen het gewone gevoelen. — Opgave der gefchillen over de wijze der Verzoening*, enz.) Maar, dit is erger! de Prof. heeft hier het woord *wanneer* maar tweemalen gebruikt. Doch het herhaalde *en* had dan eene andere beteekenis? Wij hebben ook nergens beweerd, dat er *Kantiaanfche*, *Fichtiaanfche* enz. wijsgeerte in het werk wezen moest; maar daar wij lazen: *In later tijd heeft men hier een derde bewijs* (voor het beftaan van God) *bijgevoegd, hetwelk het zedelijke genoemd wordt*, enz. verwachtten wij het bewijs van E. KANT; en alsnog zijn wij van oordeel, offchoon de Hoogl. dit al mede geen antwoord waardig rekende, dat, bij het bewijs voor den Geöpenbaarden Godsdienst *uit de wonderen*, het gevoelen van dien wijsgeer daaromtrent ook wel eenige melding verdiende, in eene *Godgeleerdheid naar de behoefte van dezen tijd.* Wij meenden, dat, bij de opgave van den inhoud van den besten Godsdienst, de H. Geest was in de pen gebleven; maar wij vergisten ons, want de Profesfor had Jo. XVII: 3, in de gedachte: dan, bij de herlezing vinden wij onze dwaling verfchoonlijk, omdat juist onze aandacht daar niet zeer tot dien tekst werd geleid. De Profesfor zegt, dat hij het oogmerk van zulke trekken wel bevat: dit is misfchien bij iederen Lezer het geval niet; wij zeggen daarom, dat deze alleen diende *tot voorkoming van misverftand*, alzoo wij daarbij wilden aanteekenen, dat de Schrijver elders den H. Geest wel degelijk vermeldt. Hetgeen de Schrijver zegt, dat hij zich meer bepaalde bij hetgeen, waarin de Christenen overeenftemmen,

dan bij hetgeen, waarin zij verschillen, omdat hij eene Christelijke Godgeleerdheid schreef, laten wij in volle waarde; hoewel het er evenwel ver af is, dat de Christenen, in hetgeen de Schrijver hier behandelt, vooralsnog overeenstemmen.

Eindelijk onze aanmerking op het gezegde, „ dat die genen het zwaarst zondigen, die het minst in staat zijn, om de schade, door hun wanbedrijf aangerigt, te vergoeden," heeft den Profesfor zeer gehinderd. Zijne bedoeling was alleen, dat sommige misdaden al, andere niet kunnen vergoed worden; dat moord, b. v., grooter misdaad is, dan eerroof, enz. Maar wij hadden niet gezegd, dat de Schrijver iets anders meende; integendeel, wij lieten *hier juist* voorafgaan: *Ligt kon men uit eene en andere uitdrukking een denkbeeld afleiden, waarvan de Schrijver geheel vreemd is.* Wij wezen alleen aan, dat zijne uitdrukking hier niet naauwkeurig genoeg, maar voor misverstand en eene verkeerde uitlegging vatbaar was.

Wij weten niet beter, of wij namen nu alles in des Hoogl. ANTWOORD op. Zochten wij het boek ieder uit de hand te rukken, elk er van afkeerig te maken? Waarlijk, wij zeiden er *dan* te veel goeds van, en wisten ook wel, dat dit het geval niet worden zou. Maar wij meenden, dat het wel had mogen uit de wereld blijven. Wij zeiden ook naar waarheid, dat het sommige *ongeletterden* bekend maakte met geschillen, van welke zij best onkundig bleven; en dat het voor anderen te weinig was, als zijnde niet volledig, en niet naauwkeurig in de opgave van het gevoelen van andersdenkenden; dat een *geleerde* alles, wat hij hier vinden kon, reeds van elders wist. En wij floten, zoo als de Profesfor zegt, tegen de gewoonte der Godgeleerden, niet met eenen geheimzinnigen vloek, maar met eenen wat karigen zegenwensch. En wij willen nu gaarne zeggen, waarom wij liever gezien hadden, dat dit werk niet in aller handen kwam: wij zeiden het ook reeds; wij vreesden, dat het aanleiding geven zou tot harrewarrerij en gehaspel; — tot het verketteren vooral van des Hoogleeraars discipelen, wien het nog jaren daarna in hunne bevordering en het nut, dat

zij anders konden ſtichten, kon hinderen, dat zij den Hoogleeraar gehoord hadden; — tot het meer diepzinnig uitpluizen van verouderde gevoelens, en het opwarmen van onvruchtbare geſchillen, op de Akademiſche en Kerkelijke leerſtoelen, en bij het onderzoek van aankomende predikers. En daarom wilden wij zoo weinig mogelijk medewerken ter verſpreiding van dit boek onder het algemeen. Had een man uit eene andere gezindte, of zelfs onze Profesſor zonder zijnen naam te noemen, zoodanig boek uitgegeven, dan waren zoodanige gevolgen niet te duchten. En hiermede zeggen wij vaarwel aan de voorzeker nu niet meer op ons vertoornde ſchim van den geleerden man, over wiens verplaatſing naar Leyden, *in een ander vak*, wij, om gezegde redenen, hartelijk verblijd waren, maar wiens vroege dood ons zeer bedroeft. *Molliter osſa cubant!*

Leerredenen van E. A. BORGER. *In 's Gravenhage, bij* J. Allart. 1814. *In gr. 8vo. XIV*, 404 *Bl. f* 3-12-:

De Heer BORGER heeft zeer wél gedaan, met deze Leerredenen in het licht te geven. Ieder kan nu zien en oordeelen, zonder gevaar te loopen, het zij van voorbarigheid, op het gehoor alleen, het zij van onregtvaardigheid, op een gebrekkig afſchrift vertrouwende. Immers, het is vrij algemeen bekend, welk een roem terſtond uitging, toen de buitengewone Jongman ook als Kanſelredenaar optrad; hoe welhaast overal vele afſchriften van zijne ſtukken in handen geraakten, en nu, binnen kort, even zoo vele, deels ſcherpe en belangrijke, aanmerkingen op dezelven vielen, als voorheen lofſpraken waren gehoord. Wanſmaak, valsch vernuft, averegtsch gebruik van de taal des Bijbels, en dergelijke kunstregterlijke, den vorm aangaande, verwijten, waren het, die den naam, en welligt het genoegen, ja ook het nut bedreigden van eenen man, wiens jeugdige jaren in

alle deze opzigten zoo veel hadden beloofd. Het gebeurt meermalen, dat het groote publiek en de school der kunstregters een geheel strijdig oordeel over redenaars en schrijvers, ja in allerlei vak van kunst en wetenschap, vellen. En het is niet zoo terstond te beslissen, wiens uitspraak het meest behoort te gelden. Vooroordeel en nijd verblinden soms het geöefend oordeel. Iets buitengewoons, overdrevens en bont afstekends is niet zelden genoegzaam om den grooten hoop in te nemen en mede te slepen. Wie weet niet, dat het eerste plaats greep, toen de overdreven zucht tot netheid en zuiverheid der tale bij ons aan Dichters als VAN HAREN geen regt liet wedervaren; terwijl, in tegendeel, alleen weinige kenners het meesterstuk van RACINE, in den beginne, dragelijk, hoe dan voortreffelijk? achteden. Slechts wanneer de tijd vooroordeelen en stelsels, betrekkingen en gunst of ongunst, heeft door elkander geworpen, verheft zich het oordeel der kenners, onder alle opvolgende geslachten, tot eene onfeilbare godspraak, die b. v. vele stukken der oude Grieken en Romeinen, ja ook van latere volken, nu reeds lang en onwederroepelijk voor meesterstukken en modellen heeft verklaard. Bezwaarlijk valt het nogtans, deze uitspraak af te wachten. Aan den eenen kant loopt onze leeftijd gevaar, eenen verdienstelijken man onregt te doen. Aan de andere zijde dreigt geen minder gevaar, dat een kwaad voorbeeld en kwalijk verworven eere der ontaarding eener letterkunde, en vooral kerkelijke welsprekendheid, in de hand zal werken, die met regt op bloei en voortreffelijkheid roemt. Zoo zeer wij, derhalve, het moeijelijke eener dadelijke beöordeeling, en vooral zoodaniger beöordeeling van dezen bundel inzien, die, noch onnaauwkeurig, noch onregtvaardig, aan wederzijden maar eenigzins genoegen geeft; zoo pligtmatig, echter, komt het ons tevens voor, in eene zaak, door de omstandigheden zoo belangrijk geworden, vrijuit te spreken, en ons — wij meenen, en betuigen dit plegtig! — onpartijdig gevoelen onbewimpeld voor te dragen. In het algemeen komt het hier op neêr, dat noch de lofredenaars, noch

noch de minachters der Leerredenen van BORGER volkomen regt of onregt hebben; dat hier hetzelfde plaats heeft, wat in vele gevallen ſtand grijpt, eene mengeling van deugden en gebreken, die, naarmate het oog op dezen of genen valt, een geheel verſchillend oordeel ten gevolge hebben; zoodat, terwijl het ziftend oog des kenners vaak aan ſommige gebreken blijft hangen, het publiek, daarentegen, door den indruk van eene en andere treffende zijde volkomen wordt weggeſleept.

Vóór wij tot bijzonderheden overgaan, hebben wij een oogenblik te vertoeven bij het Voorberigt. In hetzelve treffen wij dien nederigen toon aan, welke inzonderheid den jeugdigen Schrijver altijd voegt en vereert. Dien ten gevolge betuigt hij vooreerst, om geene andere reden zijne ſtukken in het licht te geven, dan uit hoofde der veelvuldige, deels hoogst gebrekkige, afſchriften, die van dezelven in omloop zijn. Te dezer gelegenheid kwam de gedachte bij ons op, hoe het toch bijkwame, dat BORGER zoo buitengewoon veel aanzoek, om zijne Leerredenen nog eens te lezen, pleegt te hebben. En wij meenen, dat het niet alléén het groot genoegen was, bij derzelver gehoor ondervonden, hetwelk hiertoe aanleiding gaf. Neen; zijne opſtellen zijn rijk en verſcheiden van ſtoffe; zij behandelen veelal onderwerpen, althans op eene wijze, die min gewoon zijn, en ook in den ſtijl is eene zekere verhevenheid en iets plegtig donkers: dit een en ander treft, boeit, en ſleept den toehoorder, zoo niet doorgaans, ten minſte op vele plaatſen, weg; maar het voedt, verlicht en bevredigt hem niet ten volle: de ſchemering doet hem ſlechts des te meer vermoeden, hoe minder hij duidelijk heeft herkend en opgemerkt; en ziedaar het brandend verlangen gereedelijk opgewekt, om het gehoorde te herlezen!

Dezelfde nederigheid doet hem daarvoor uitkomen, dat hij zijne Leerredenen geenszins als op de beste en éénig regte leest geſchoeid aanmerkt, maar veeleer zijne onkunde ten aanzien van het verſchil, en den grond van het verſchil, tusſchen kerkelijke en andere redevoeringen be-

lijdt. En inderdaad, de wijze, op welke hij met de uitgave van dezen bundel is te werk gegaan, maakt het deels onmogelijk, zijne ſtukken uit dit gezigtpunt te beöordeelen. Hij heeft ze, toch, niet ſlechts beſchaafd, maar hier en daar meer uitgewerkt; „ waardoor ze," zegt hij, „ in populariteit verloren, en in lengte gewonnen," d. i., als Leerredenen, wederom verloren hebben. Hoe weinig de uitgever zich dit moge aantrekken, als beöordeelaars ſpijt het ons, dat deze vrijheid door hem is gebruikt. Het zijn Leerredenen gebleven; wij kunnen dezen vorm bij onze beſchouwing niet geheel uit het oog verliezen, en het kan niet anders, of de uitſlag is hierdoor eenigzins minder gunſtig.

Ten laatſte noopt hem deze beſcheidenheid, eene en andere bronnen van het geſtelde op enkele plaatſen aan de hand te geven; eene opgave, die ons al terſtond herinnert, dat het geene gewone, in weinig tijds vervaardigde, en op eigen kortſtondig nadenken meestal gebouwde, predikatiën zijn, welke wij hier aantreffen.

Zeven Leerredenen zijn in dezen bundel vervat, wier tekſten ten deele vreemd en ongewoon, doch doorgaans belangwekkend, veelal ook wezenlijk belangrijk zijn. Meermalen, echter, worden uit dezelven andere thema's afgeleid, dan op het eerſte inzigt en blijkbaar daarin zijn opgeſloten. Dit is, onzes oordeels, eer een gebrek dan eene voortreffelijkheid. Eenvoudigheid, duidelijkheid, zigtbare gegrondheid op het voorgelezen Goddelijk woord, zijn de ſchoonſte eigenſchappen van eene Leerrede. De bekwame man behoeft daarom niet te vreezen, dat hij alledaags zal worden, en den toehoorder bij honderdmaal gehoorde waarheden doen inſlapen. Alleenlijk bij feestſtoffen, die jaarlijks wederkomen, en bij vaste tekſten, hoedanige in de Lutherſche kerk voor vele beurten zijn bepaald, wordt eene nieuwe en vreemde wending ſoms van belang. Doch onze Hoogleeraar, die voor zijne weinige te vervullen ſpreekbeurten zoo ruime keuze heeft, en van deze keuze ook waarlijk goed gebruik weet te maken, behoeft dit minder dan iemand anders.

ders. Met dat al zetten wij zijne verkiezing geenszins op rekening alleen van verkeerde zucht naar het nieuwe en vreemde. Ieder heeft zijnen bijzonderen aanleg. De een is oorspronkelijk in het ontwerp, de ander in de bewerking; de een levert gestadig wat nieuws, de ander weet het oude nieuw te maken; en misschien valt het den eersten even zoo moeijelijk, het gewone pad te bewandelen, als de ander verlegen zou staan, moest hij eenen geheel onbebouwden akker ontginnen. Doch, wat op onderscheidene wijzen wél wordt verrigt, laat daarom, dunkt ons, niet na, eene beste, boven andere voortreffelijke, wijze te hebben. — De indeeling, al verder, van het thema door den Heer BORGER is niet overal even gelukkig, noch in het bijzonder van duisterheid, van te veelvuldige splitsing, verscheidenheid en overvloed, of liever verschil en overdaad, van redeneringen, vrij te pleiten; schoon dit misschien aan de nadere uitbreiding der stukken is toe te schrijven, en dus geen verwijt op de mondeling voorgedragene opstellen moet werpen. — Tekstverklaring, eindelijk, wordt bij BORGER in geene ruime mate aangetroffen. Wij betwisten hem wel niet, dat hij het noodige heeft gezegd ter opheldering van de uitgekozene deelen der H. S., omdat deze uit zichzelve tamelijk klaar zijn. Wij betwisten hem ook deze keuze en daaruit voortvloeijende handelwijze niet. Ook hier zij vrijheid het kenmerk der Christelijke prediking. Dan, met dat al, bevreemdt het eenigzins bij eenen Hoogleeraar in de Uitlegkunde; en zijn wij groote liefhebbers van eene belangrijke en onderhoudende schriftverklaring, die, behalve hare eigene nuttigheid, eene aangename afwisseling te weeg brengt, en, door bekorting der verhandelinge, vermoeijenis of verveling bij den gewonen toehoorder voorkomt. De Heer BORGER behoefde dit welligt te meer, omdat zijne inleidingen doorgaans inleidingen tot den tekst, niet altijd tot de, daaruit afgeleide, verhandeling zijn; en er dus al te veel ruimte voor de laatste overschiet, die dan bijna noodwendig overladen wordt met eene reeks van denk-

beel-

beelden, die zoo in eens weg voor iedereen niet te bergen of te volgen zijn.

Doch, loopen wij liever de geheele rij der ſtukken zelve kortelijk door; ons daar, en zoo veel, bij dezelven ophoudende, als noodig zal ſchijnen.

De eerſte Leerrede heeft ten tekst, Hebreën X: 25a. *Laat ons onze onderlinge bijeenkomſten niet nalaten.* Zij begint met de behandeling der aanleiding, des verbands en der ſtrekking van dit woord des Apostels; bij wien het ons echter voorkomt, dat hetzelve minder in het licht van middel, dan wel van gevolg, des geloofs in Christus ſtaat. De ſchets, vervolgens, van deze onderlinge bijeenkomſten der eerſte Christenen gegeven, is treffend, ſchoon meer dichterlijk dan historisch bewezen. En nu bezigt de Leeraar eene wending, die het verwijt van voor de onregten te prediken — hen namelijk, die niet tegenwoordig zijn — en andere bezwaren alzoo voorkomt, dat tevens het doel van elke inleiding — want in dit licht kan men al het tot hiertoe geſtelde beſchouwen — gunſtige en plegtige ſtemming, daardoor bevorderd wordt. Deze wending brengt hem tot zijn onderwerp, het belang der openbare godsdienstoefening; welke hij uit de volgende oogpunten beſchouwt: I. Zij is geſchikt ter verhooging van ons godsdienſtig gevoel. II. Zij bevordert de broederlijke liefde. III. Zij belet, dat wij niet geheel ons evenwigt tegen de kracht der zonde verliezen. IV. Zij is eene rijke bron van troost in treurige omſtandigheden.

Ieder ziet terſtond in, dat de beſchuldiging van ingewikkeldheid deze Leerrede niet treft. Ook is het onderwerp rijk en uit den aard populair genoeg, om, zonder bezwaar, een geheel ſtuk te vullen. Inderdaad heeft zij ons, boven de meeste anderen, behaagd. Des mans levendige verbeelding en ſtout penſeel vonden hier eene zeer gepaste ſtof; en niet minder komt er de oorſpronkelijkheid van zijn vernuft te ſtade, om vermaningen, die natuurlijk zoo dikwijls zijn herhaald, in een nieuw en treffend licht te ſtellen. Geenszins willen wij beweren, dat alles even zeer geſlaagd,

al-

alles inzonderheid volkomen grondig en tegen het koelste onderzoek bestand zij. Maar ten minste had het Auditorie hier regt om zich te laten wegslepen. Het stuk kon niet anders dan eenen treffenden indruk maken. En hoe natuurlijk besluit hetzelve de aansporing tot milden onderstand van den openbaren godsdienst, waartoe misschien eenige bijzondere aanleiding zal hebben bestaan.

De stijl, levendig, klaar, deftig en krachtig, ook door veelvuldig ingeweven bijbeltaal, is zeker niet even volkomen gekuischt van de gebreken, waartoe hij, uit den aard zelven, neigt. Waartoe, b. v., tegen den rijken *disch* het schamel *spinnewiel* overgesteld? Waartoe dat *vratig* gewormte, zonder *eerbied* op de beenderen aanvallende? Dat: *zijt gegroet!* Dat: *Maran atha*, hetwelk bijna niemand verstaat? Waartoe: *welk een voorhoofd!* welk eene onbeschaamdheid! Waartoe dat *rammeijen* van den flagboom aller zedelijkheid? — dat *gegons* der vermaken? — dat *merg der ziele?* — *in aantogt* naar de eeuwigheid? — *portaal* van het heiligdom? — zich *baden* in hun zweet? en soortgelijke uitdrukkingen, die, niet min dan enkele andere eigenheden van BORGER, (zoo als, op zichzelve vaak schoone, maar voor den kansel te lange en kunstige tegenstellingen) den man van smaak hinderen? Inderdaad, wij beschouwen het als vlekjes, die een schoon aangezigt tot wezenlijke ontsiering verstrekken.

II. Heeft ten tekst Matth. X: 34. *Meent niet, dat ik gekomen ben om vrede te brengen op aarde: ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard.* De inleiding schetst het aangename der verrasfing, wanneer ons in het veelvuldig donker, over natuur en openbaring verspreid, eenig nieuw licht opgaat. De verklaring strekt meest, om des Apostels woorden te omschrijven, als eene *algemeene* aankondiging van twisten en onheilen, die uit en wegens de leer des Christendoms zouden ontstaan. En het, hieruit afgeleide, onderwerp is: *vooreerst*, het Gods bestuur te regtvaardigen, door de overdenking der voordeelen, die door alle deze (met het Christendom verbondene) twisten,

on-

heeft voortgebragt. Bl. 146. De voorstelling van den Oneindigen, waarbij de gewone mensch, in de beproeving zijner deugd, zijne rekening zal vinden. Bl. 148. Daar staat geschreven: Indien gij u niet bekeert, gij zult insgelijks vergaan. Bl. 150. Opent de Bijbel de poorten des hemels, en vertoont ons eene stad van gouden straten en diamanten fondamenten. Bl. 161. Die vóór de poorte der eeuwigheid niet bezwijkt. Bl. 170. Ach ouders! de kinderen, die u de Heer gegeven heeft, zijn voor uwe rekening. Bl. 173. Woont in den Bijbel, en bindt zijne geboden aan uwe voorhoofden. Zijt bang voor boeken, waarin, enz. Bl. 175. Dat hij (Jezus) zijne beenderen kan tellen.

Deze voorbeelden mogen onze meening wat nader verklaren. De meesten eischen vergelijking met het verband, om verstaan te worden, en kunnen dus volstrekt geen oogmerk hebben, om den Schrijver ten toon te stellen. Wij moeten er bijvoegen, dat zij geenszins de éénigen zijn; dat andere lezers zich aan andere uitdrukkingen min of meer zullen stooten; en dat, in het algemeen, de zucht vooral om te treffen den man nu eens naar de eene, dan naar de andere zijde schijnt weg te slepen. Al het aangestipte, echter, behoort tot dit gezwollene of *triviale* niet; en herinneren wij ons nog ergens een onnaauwkeurig gebruik van het woord dweeperije, dat zigtbaar met bijgeloof wordt verward.

IV. 1 Corinth. XV: 36. *Gij dwaas, het geen gij zaait, wordt niet levendig, ten zij het gestorven zij.* Deze Leerrede bepaalt zich niet bij het onderwerp, duidelijk in den tekst opgesloten, maar heeft in het algemeen ten doel, de Natuur en de geheele zinnenwereld met de Openbaring en derzelver inhoud te vergelijken, en aan te toonen, dat dezelfde zwarigheden, die men dikwijls tegen de laatste heeft te berde gebragt, tevens toepasselijk zijn op de eerste, enz. BORGER verdeelt deze zwarigheden in dezulken, die de Openbaring in het algemeen, en die, welke het Christendom meer in het bijzonder treffen. Ten aanzien van het eerste komt ons zijne redenering tamelijk bevredigend voor, schoon

ſchoon met betrekking tot de *niet algemeenheid* het minſte, ja ſlechts zeer gebrekkig. Ten aanzien van de bijzondere leerſtukken — behoefte aan den Middelaar, werking van Gods geest, en opſtanding — bewonderen wij, ja, vernuft en wetenſchap; en gelooven gaarne, dat zekere bedwelming de meeste, zoo niet alle, toehoorders, als overtuiging, als aangename bevrediging van eigene zwarigheden, is voorgekomen. Doch, ſchrandere man! is dan deze wereld u een waardige ſpiegel en maatſtaf van Gods regtvaardigheid? Was het u vergeten, in de eerſte Leerrede, bl. 44, luide het tegendeel te hebben betuigd, de oploſſing van zoo veel raadſelachtigs alleen van de toekomst wachtende? En kan, evenwel, die wereld de handelwijze van God regtvaardigen, wanneer Hij, volgens de kerkleere, den onſchuldigen ſchuldig ſchijnt te houden? Wij, voor ons, konden ons alleen met het beredeneerde omtrent de opſtanding doorgaans vereenigen. Te regt, dunkt ons, beſchouwt hij den tekst als enkel beeld, en gaat eenigermate de gevolgtrekkingen tegen, wel eens te ſtout uit denzelven afgeleid.

V. Joan. XI: 11. *Lazarus onze vriend ſlaapt, maar ik ga henen, om hem uit den ſlaap op te wekken.* De behandeling van den ſchoonen tekst beviel ons hier het minst. Jezus nederigheid blijkt van elders veel beter, dan juist hier, waar hij met zijne, gelijk het heet, alwetendheid niet zou hebben willen pralen. Doch het onderwerp is, neen, niet het eerst voor de hand liggende — en inderdaad, dit is tamelijk afgeſleten —, maar toch regt gepast en aardig. Zie hier hetzelve. I. Welke verbloemde en verzachtende uitdrukkingen in de ſchriften des N. Verbonds van den dood en het ſterven worden gebezigd. II. Met welk regt het Christendom den dood onder deze beelden voorſtelt. De beelden zijn: *rusten, zijnen tabernakel afleggen, op reis gaan, ſlapen.* Dan, het eerſte vooronderſtelt hier *onrust*; het tweede vordert *overblijven*; het derde wijst op eene *plaatſe der beſtemming*; het vierde berust op weder *ontwaken.* Waarlijk, dit betoog van den troost des Christen-

doms tegen den dood is zoo gegrond en zoo lief! Er is inzonderheid in 's mans ontwikkeling der beelden zoo veel aanvalligs, dat wij op sommige zijner gewone gebreken, in het zeldzaam en ongepast gebruik van een of ander woord en gezegde, in het geheel niet willen stilstaan.

VI. Lucas II: 34. *Ziet, deze wordt gezet tot een val en opstanding veler in Israël.* Redenen om *al* en om *niet* in Jezus te gelooven, in deze Leerrede, voor de Joden, afgeleid, I. uit zijne geschiedenis; II. uit hetgene hij aangaande zijnen persoon en zijne leer verklaarde. Dit stuk bevat natuurlijk eene en andere stelling en redenering, die niet zoo terstond gaaf zal worden toegestemd. Ook komt het ons voor, geene zoo algemeene en regtstreeksche strekking te hebben tot bevestiging van geloof en deugd, als wel andere van 's mans Leerredenen. Hierom, derhalve, zoo wel als om uitgebreidheid en ingewikkeldheid, is het geschikter ter lecture, dan ter openbare voordragt, waar het, al wederom, ja, indruk genoeg, maar wij vreezen, niet dien verlichten, bestemden, duurzamen en vruchtbaren indruk zal hebben gemaakt, welke kon worden verlangd.

VII. En ook deze Leerrede over denzelfden tekst, met weglating der twee laatste woorden, hetzelfde thema, maar voor Christenen in plaats van Joden, op de volgende wijze verdeeld: I. De geschiedenis en het oogmerk der bekendmaking van onzen Godsdienst, als het voorwerp van ongeloof en geloof. II. Deszelfs inhoud, als het voorwerp van misbruik en regt gebruik beschouwd. III. Eenige aanmerkingen ten besluite. Ook deze Leerrede, zeggen wij, is, buiten tegenspraak, veel te lang, veel te vol; veel te veel van den toehoorder, vooral den gewonen, vorderende; maar, deze bedenking ter zijde gesteld, mag zij met regt een hoogstbelangrijk en schoon stuk heeten. Wij zijn het niet in allen opzigte met den Schrijver eens; maar de wijze zijner behandeling vooral in het eerste, de gepastheid zijner aanmerkingen in het tweede, en de juiste rigting van een en ander, tot een nuttig en stichtelijk einde, in het derde deel, moet eenen ieder in het oog loopen.

Nu,

Nu, het geheele veld hebbende overgezien, belijden wij gevonden te hebben eenen vetten akker, waar het goede zelfs te welig groeit, waar matiging in allen deele moeijelijk valt, en ook het onkruid ten uiterste bezwaarlijk wordt in toom gehouden. Mogen wij een regt nederig, en alleen op het goede gezette, hart in den jongen Evangelisdienaar vooronderstellen, dan zal er van het gebrekkige welhaast niet meer overblijven; en, voor bonte bloemen en hoogopgeschoten halmen, dekt enkel zuiver, goudgeel en voedend graan zijne zorgvuldig bewerkte voren. Wat meer eenvoudigheid, gemakkelijkheid en bekorting in het onderwerp; wat meer bedaardheid, zuiverheid en gelijkheid van stijl; wat minder speling, misschien, met sommige kenmerkende leerstukken der Hervormde Kerk, welke nogtans de Heer BORGER geenszins overdrijft of misbruikt; wat minder schikking naar den gewaanden toon der vroomheid, het struikelblok voor den goeden smaak; wat minder opschriften en roepstemmen, die, als afstekende kleuren in een schilderij, spoedig vermoeijen en vervelen; en, kan het zijn, wat meer schriftverklaring, — zoo behoort de man gewisselijk al spoedig onder de voortreffelijkste kanselredenaars. Hij duide het ons dan niet ten kwade, dat wij hem, zoo verre ons bestek toeliet, onbewimpeld hebben beoordeeld en berispt. De waarheid moge altijd hard vallen, vooral dán hard vallen, wanneer de toejuiching der menigte ons op dezelve onverdacht en des te gevoeliger heeft gemaakt; wij behoeven BORGER hare heilzaamheid, vooral in dit geval, niet te ontvouwen. Dwalen wij, echter, in zijn oog; hij vergeve ons deze dwaling! Allen menschen, allen broeders, voegt een' ieder het meesterschap even slecht. Doch te vermanen, in te lichten, zijn oordeel wederkeerig te zeggen; dit, meenen wij, is zelfs Christenpligt. En zij het der natuurlijke eerzucht dan genoeg gezegd, dat wij, over het geheel, thans meer dan ooit de toejuiching billijken, door duizenden aan BORGER's buitengewone talenten toegezwaaid!

Leerredenen, over Bijbelsch-historische onderwerpen; door W. BROES, *Predikant te Amsterdam. Gedrukt voor rekening van de Amsterdamsche Maatschappij, tot onderstand van behoeftige, door den Oorlog veel geleden hebbende, Landgenooten. Te Amsterdam, bij* de Wed. A. Bakker en Zoon. 1814. *In gr. 8vo.* 104 *Bl. f* :- 18 -:

De waarde dezer Leerredenen nu eens daargelaten, zijn dezelve ons, om meer dan eene reden, van harte welkom; zij geven ons, namelijk, de verzekering, dat Ds. BROES het afwerken van zijne begonnen taak, en zijne belofte daaromtrent aan het publiek, nog in gedachte houdt, en dat wij alzoo op een volgend deel zijner Leerredenen ten bewijze van de waarheid der Evangelische geschiedenis (spoedig?) mogen rekenen; — zij geven ons vervolgens de hoop op eenige belangrijke aanmerkingen, ten aanzien der behandeling van geschiedkundige stoffen, die wij vooral van dezen Prediker met groot verlangen te gemoet zien; — en eindelijk stellen zij ons in de gelegenheid, om nog eene kleine bijdrage aan te brengen tot onderstand van onze, door het oorlog ongelukkige gewordene, Landgenooten, en zulks zonder eenige opoffering; want, buiten dit, zou de goede verwachting ons al aanstonds tot den aankoop van dit boekje hebben uitgelokt. Wij haasten ons daarom vooral met de aanmelding van dit klein geschenk, hetwelk wij eenen ruimen aftrek beloven, ook zonder uitbundigen lof; hoezeer wij de getuigenis niet mogen terug houden, dat deze opstellen der lezing en overdenking overwaardig zijn.

Het zijn eenvoudige opstellen over geschiedkundige onderwerpen, voor ieder bevattelijk, regt onderhoudend en nuttig, vol leering, troost, en warmen, hartelijken aandrang ten goede. Zij leveren van den goeden smaak, het schrander vernuft en de uitnemende geschiktheid van dezen Volksleeraar overvloedig bewijs. De Eerw. BROES geeft aan een zelf ontworpen pragmatisch verhaal de voor-

keur boven eene verzameling van allerlei ſoort van aanmerkingen bij het voetſtoots volgen van den tekst, en verhaalt op zoodanig eene wijze, dat men die kunst hem gaarne zal trachten af te zien. De eerſte Leerrede beſchouwt DAVID *en* GOLIATH. Daar de Leeraar niet tot krijgslieden, maar ook tot vrouwen en hoogbejaarden ſprak, en hij ook wel toen ter tijd vrij wat voorzigtigheid noodig had, gaf hij aan deze rede die nuttige en aangename wending, dat hij *de geestelijke dapperheid* aanprijst; hoewel hij echter ten aanzien van zijne blijde hoop en den burgerpligt, ten tijde dat hij deze Leerrede uitſprak, (kort vóór de heilrijke omwenteling van deze dagen) genoegzame wenken gaf. — De tweede (en deze heeft ons bij uitnemendheid behaagt) behandelt het geval van ABIMELECH *en* SARA, en handelt over *Gods voorzienigheid in het beletten der zonde.* De opmerkzame leest hier, als 't ware, in zijne eigene geſchiedenis, de Goddelijke bewarende goedheid, met het dankbaarst en ootmoedigst gevoel. — De derde gaat over ELIZA *en de Sunamitiſche*, of over *het rijzen en zinken van wereldlijk geluk.* Zij geeft den regel, door welken ons wantrouwen of onze argwaan omtrent den voorſpoed van het leven behoort beſtierd te worden. — De vierde of laatſte, eindelijk, behandelt eene, zegt de Leeraar, bij de Amſterdamſche Hervormde Gemeente beruchte proef van magere lijdensteksten; *Marc.* XV: 22, 23. is de geheele tekst. Die in denzelfden of ſoortgelijken drang is, om bij de Lijdensgeſchiedenis zoo te ſnipperen, kan hier nu zien, hoe het niet onmogelijk is, ook dán zeer leerzaam en onderhoudend te prediken. Dat nu of dan evenwel het een of ander voorkomt, hetwelk bij eene andere ſtof vooral ook te huis behoort, ſpreekt van zelve. — Meer zeggen wij van deze Leerredenen niet, die voorzeker ſpoedig in ieders handen zijn, waartoe de geringe prijs ook kan medewerken; voor zoo weinige ſtuivers heeft men *vier* Leerredenen van eenen BROES, en geeft dan nog eene aalmoes aan noodlijdenden! wie zou niet aanſtonds toetasten?

Wij wenschten hartelijk, dat de drukker, in zijn vak,

 met

met den opsteller eenigermate te vergelijken ware; dan, de druk is, helaas! bij uitstek slordig. Om geene andere te noemen, houden wij bl. 15. reg. 3. *vertzaagde* krijgsman voor eene grove, of, zoo als hier geschreven wordt, *grosse*, drukfout. Zoo is ook (of heeft zich hier de Leeraar zelf verschreven?) de *zusters zoon van Paulus*, bl. 37, in een *meisje* veranderd. Evenwel, de Lezer verbetert deze fouten nog al gemakkelijk.

Grondbeginselen der Ontleedkunde, naar het Hoogduitsch van A. F. HEMPEL, *M. D. Hoogleeraar te Göttingen, door* J. VOSMAER, *M. D. te Zutphen. III Stukken. Te Haarlem, bij* A. Loosjes, Pz. *In gr. 8vo. Te zamen 630 Bl. f* 5-:-:

Dit werk van HEMPEL verdient allezins den lof, welken de *Groningsche* Hoogleeraar BAKKER, in de, voor het eerste stuk geplaatste, voorrede, aan hetzelve geeft. Beknoptheid vereenigt zich hier met volledigheid en duidelijkheid. Het was dus der vertalinge wel waardig; en, indien de aanprijzing van den Heer BAKKER niet reeds voldoende ware, zouden wij het zulken, die deze wetenschap willen aanleeren, met volle ruimte tot een Handboek aanraden. Jammer maar, dat er hier en daar nog al drukfouten zijn ingeslopen, die ook wel eens in den zin stooten. Bij eene vergelijking met het oorspronkelijke hebben wij bemerkt, dat de Vertaler doorgaans de aanhaling der voornaamste Schrijvers, door HEMPEL gedaan, zeer vermeerderd heeft, zoo wel door bijvoeging van eenige wenken, als vooral door eene korte opgave van den inhoud, en van de bijzondere gevoelens, ontdekkingen, gissingen enz., bij dezen en genen voorkomende. Het letterkundig gedeelte is dus van zijne hand; zoo ook de bladwijzer. Het zoude niet onvoegelijk geweest zijn, dit te kennen te geven, ('t gene wij nergens gevonden hebben) ten einde men

men niet aan den Schrijver wijte, wat, in allen gevalle, op rekening van den Vertaler komt.

De drie Rijken der Natuur, *Dichtstuk van* JACQUES DELILLE. *Vrije Navolging in het Hollandsch*, *door* A. LOOSJES, PZ. *Iste Afdeeling*. *Te Haarlem*, *bij* A. Loosjes, Pz. 1813. *In gr.* 8vo. *VI en* 139 *Bl.* *f* 2-18-:

DELILLE, de Lievelingsdichter der nieuwere *Franschen*, heeft ook bij ons Publiek niet alleen, maar zelfs bij eenige onzer goede, ja uitstekende Dichters, bijval en navolging gevonden. Behalve zijne kleinere Gedichten, *La Pitié* en *Dithyrambe sur l'Immortalité de l'Ame*, door den Dichter IMMERZEEL in *Hollandsche* verzen overgebragt, heeft BILDERDIJK eene meesterlijke navolging van 's mans *Homme de Champs* geleverd. Op zijn spoor geeft ons thans de Heer LOOSJES het beroemde Dichtstuk *Les trois Regnes de la Nature*, doch geheel voor onze Natie geschikt, en in een *Hollandsch* gewaad. In plaats der beroemde *Franschen*, en herinneringen uit *Frankrijk*, zijn hier *Nederlandsche* namen en zeden geplaatst. Reeds in het begin des werks vinden wij den Dichter in zijn naburig *Bloemendaal*, de schoonheid en grootschheid der hem omringende Natuur bepeinzende. Wij houden dit voor de ware manier van den beschrijvenden Dichter. Elk moet in de eerste plaats voor *zijne* Landgenooten dichten, op het voetspoor van HESIODUS, THEOKRITUS, VIRGILIUS, THOMSON, en DELILLE. Wie dus een meesterstuk van dien aard, niet overzet, maar schikt en wijzigt naar den geest van zijnen landaard, zoodat hij tevens, waar de aard der zake het medebrengt, hulde betoont aan verdienstelijke Landgenooten, die heeft met vrucht een uitheemsch gewas op vaderlandschen bodem verplant.

Het oogmerk van den Heer LOOSJES was dus voor onze Letterkunde allezins belangrijk, en in de uitvoering komt hij ons voor, wel geslaagd te zijn. Daar echter zijn werk op verre na niet geheel oorspronkelijk is, maar hij zich in het ontwerp des nagevolgden Dichters moest vlijen, zoo deelt hij natuurlijk met dezen het groote gebrek der meeste werken van DELILLE, — mangel aan eenheid. Zeker *Fransch* Recensent van de *Trois Regnes de la Nature* zeide met grond: dat dit werk een' dubbelen titel moest hebben, *De vier Elementen*, en, *De drie Rijken der Natuur*, daar het blijkbaar beide onderwerpen omvatte. Wij hebben hier slechts de navolging der twee eerste Zangen, doch zien nog niets, dat aan den titel beäntwoordt, ten zij men *Licht*, *Vuur* en *Lucht* tot de *drie Rijken der Natuur* wil brengen. Dan, zoo als gezegd is, de Heer LOOSJES kon dit niet verhelpen, zonder geheelenal van zijn model af te wijken, of denzelven op de helft te besnoeijen, hetgeen ons om de vele fraaije plaatsen, die wij alsdan hadden moeten missen, waarlijk zou gespeten hebben. Ook is de eenheid minder een vereischte, en hare inachtneming zelfs minder mogelijk, in de beschrijvende, dan in eenige andere poëzij.

Doch wanneer wij nu tot bijzonderheden, tot schoonheden *de detail*, overgaan, — juist de sterkte van DELILLE, — zoo ontmoeten wij hier rijke stof tot bewondering. Trouwens, het onderwerp, de geheele groote, schoone Natuur, is zoo onuitputtelijk, dat het den waren Dichter meer door den overvloed in verlegenheid moest zetten, dan naar prachtige en bevallige tooneelen doen zoeken. Daar het werk van den Heer LOOSJES niet zoo zeer eene Vertaling, als eene Navolging is, zullen wij hetzelve niet met het oorspronkelijke, waarvan veel verschikt, veranderd of weggelaten is, vergelijken, maar als eigen werk beschouwen; doch kunnen met dat al niet voorbij, ons leedwezen te betuigen, dat de volgende allerliefste beschrijving van het eenzame hoekje van den haard in het *Hollandsch* zoo zeer verzwakt, of liever geheelenal weggela-

laten is; want hetgeen daarvoor in de plaats komt, is van een' geheel anderen aard.

Suis-je seul? je me plais encore au coin du feu,
De nourrir mon brasier mes mains se font un jeu;
J'agace mes tisons; mon adroit artifice
Reconstruit de mon feu l'élégant edifice;
J'éloigne, je rapproche, et du hâtre brûlant
Je corrige le feu trop rapide ou trop lent.
Chaque fois que j'ai pris mes pincettes fidèles,
Partent, en pétillant, des milliers d'étincelles;
J'aime à voir s'envoler leurs légers bataillons;
Que m' importent du Nord les fougueux tourbillons?
La neige, les frimas qu'un froid piquant resserre,
En vain sifflent dans l'air, en vain battent la terre.
Quel plaisir, entouré d'un double paravent,
D'écouter la tempête, et d'insulter au vent!

Dans l'airain échauffé déjà l'onde frissonne,
Bientôt le thé doré jaunit l'eau qui bouillonne,
Ou des grains du Levant je goûte le parfum;
Point d'ennuyeux causeur, de témoin importun.

Hoe natuurlijk! hoe keurig uitgedrukt! Maar nu leze men bij den Heer LOOSJES de beschrijving van den *landelijken gezelligen* haard.

Ook stort de kracht van 't vuur het gulle huisgezin,
Rondom den boerschen haard, vermaak en leven in.
Het jongsken hunkert zelfs, gesneld uit moeders armen,
Om tusschen vaders kniën zich door en door te warmen,
En zoo, van naderbij, den appel gâ te slaan,
Die in de gloeijende asch, al piepend, ligt te braân.
De flapkan, aan den haard, ook de eerste gril benomen,
Zal thans voor heel 't gezin 't verwarmend bier doen stroomen;
Terwijl elks grage maag reeds naar den kost verlangt,
Dien op het flikkrend vuur de moeder overhangt.
Maar KLAARTJE deinst van 't vuur, zoo fel een glans verbreidend,
En achter 's vaders rug, zoo breede schaduw spreidend,
Vergunt zij KRELIS-buur, als zij ontgloeid in lust,
Dat hij haar pakt in d' arm, en, zonder weêrklank, kust.

Ook aan den ſteedſchen haard, waar 't vuur de wang doet blozen,
Vermaakt zich 't jeugdig paar in 't eenzaam minnekozen;
Ja 't is, of 't wintervuur reeds meer vertrouwlijkheid,
Een' zoeten voorſmaak van het huwlijksheil verſpreidt,
En zich de zaligheên van 't huisſelijk genoegen,
Die eigen haard en huis gehuwden ſchenkt, vervroegen.

Dit tafereel is gewis in zijne ſoort niet minder *naïf*, niet minder fiksch geteekend, dan het zoo even medegedeelde; doch hier ziet men den huisſelijken *Hollander*, dáár den *Parijzenaar*, die *en garçon* leeft.

In de aanroeping van den eerſten Zang roept de Dichter eerst APOLLO, als God der Dichtkunst en des Lichts tevens, aan, (deze Zang loopt over *Licht* en *Vuur*) doch keert zich ſtraks, met eene onzes inziens uitnemende ſpraakwending, tot onzen grooten, te vroeg overledenen NIEUWLAND, den gelukkigen beöefenaar zoo wel der kunst van PINDARUS, als der wetenſchap van NEWTON. Weldra, echter, zijn onvermogen gevoelende, om, zelfs met zulk een' gids, tot de onmetelijkheid des Starrenhemels op te klimmen, — eene taak, die hij voor de KLIJNEN en BILDERDIJKEN overlaat, — bepaalt hij zich liever tot eene beſpiegeling des Lichts, gelijk het op onze Aarde verſchijnt. Zeer gepast is zekerlijk deze manier, om, volgens het oogmerk des Dichters, in zoo verre zijn onderwerp dit gedoogde, beroemde Landgenooten te prijzen, en tevens van de ruimte der Hemelen, die men niet eigenlijk bezingen wilde, maar toch ook bij deze ſtof niet geheel kon voorbijgaan, het noodige te zeggen.

Nu wordt eerst van de ontbinding des Lichts in de onderſcheidene kleuren geſproken, en daarbij NEWTON's hooge verdienſten naar waarde geroemd. Eene korte vermelding der tallooze ſchakeringen en mengelingen dier kleuren in de voorwerpen der Natuur geleidt tot de beſchrijving van het Noorderlicht. Hierop gaat de Dichter over tot het verſchil van Licht en Warmte, en de Theorie van het Vuur; deszelfs met de Aantrekkingskracht contrasterende werking, en de weldaden, die de mensch, zoo in de

de natuur, als in de kunst, daarvan ontleent. Dit brengt hem ongedwongen tot de uitwerkſels van donder en blikſem, FRANKLIN'S voortreffelijke uitvinding, en de *elektrieke* verſchijnſelen. Als een voorbeeld van gelukkig overwonnen zwarigheden, zullen wij de ſchets van TEYLER'S *Elektriſeermachine* mededeelen, gewis geen dichterlijk onderwerp, en waarin nogtans ook de Poëzij haregten uitmuntend heeft weten te handhaven.

Komt, treên wij 't heiligdom der wetenſchappen in!
Daar zit de Ervarenis, der wijzen gezellin,
Ten hoogen zetel, en 't Vernuft bekleedt haar zijde.
Dat dáár onze aandacht zich aan 't kunstvermogen wijde,
Dat ſtout en onverſaagd den Goden tegendruischt,
En hun den blikſem rukt uit hun geduchte vuist.
Ja, treedt den tempel op, in Haarlems grijze muren,
Uit TEYLERS ſchat gebouwd, om de eeuwen te verduren.
't Elektrisch werktuig, dat die trotſche kunstzaal ſiert,
Toont, op VAN MARUMS wenk bewogen en beſtierd,
Hoe 't fijn *ætherisch* vuur ſtroomt langs de glazen ſchijven,
Die, onder 't zacht geruisch, de zijden kusſens wrijven.
De vloeiſtof, die rondom het trotſche werktuig zweeft,
Omwoelt, als 't fijnſte rag, dat ooit een ſpinne weeft,
Het aangezigt van elk, die nadert bij haar werking.
Maar zacht! wat voert men aan? Behoeft deez' kracht verſterking?
Vier batterijen ſtaan in ſlagorde als geſchaard,
Waarin 't Elektrisch vuur bij ſtroomen nedervaart,
Tot door de ontlading aan de ſtof wordt lucht gegeven,
Die door een' donderſlag het hecht gebouw doet beven,
Door eenen blaauwen ſtraal voorafgegaan, wiens gloed
En ziegezagend licht den blikſem kennen doet.
Wie heeft dien ſlag gewerkt, die elks gehoor verdoofde?
Hij was het, wiens geweld plotsling 't gevoel ontroofde
Aan deze waterſlang, zoo taai van levensdraad,
Dat, ſchoon een vlijmend ſtaal den kop van 't ligchaam ſlaat,
De diepe krimpingen van ſtaart en mooten toonen,
Dat levensgeesten nog 't geknotte lijf bewonen;
De blikſemflits alleen der Elektriciteit
Bewerkt eensklaps den dood, eensklaps gevoelloosheid.

Op

Op deze ſchoone plaats hebben wij ſlechts de aanmerking, dat het woord *ziegezagend* ons wat vreemd toeſchijnt, en dat vooral in den regel:

Hij was het, wiens geweld plotsling 't gevoel ontroofde,

de *ceſuur* verkeerd geplaatst is.

De geneeskracht der Elektriciteit en het *Galvanismus* worden hierop vermeld; en daarna tot de ſchadelijke gevolgen van het gebruik des Vuurs, door de ontploffing van het buskruid, overgegaan. Deze gevolgen zijn gewis verſchrikkelijk, vooral door de vernieling van onſchuldige burgers in belegerde ſteden; wij twijfelen echter zeer, of men, zelfs bij vergelijking, zeggen mag:

Hoe KLEIN was de oogst des doods, gemaaid op Mavors velden,
Toen pijl en werpſpiets uit der ſtrijdren vuisten ſnelden!

De oorlogen der Ouden waren ook veeltijds zeer bloedig; in de beroemde velden van *Marathon*, *Plateïn*, *Cannae* enz. werden ongehoorde masſa's van ſtrijderen vernield. Daarentegen werden er veel minder gevangenen gemaakt, dan tegenwoordig. —— Dat hier tevens aan *Leydens* ramp in 1807 gedacht wordt, is natuurlijk. — De lof van het haardvuur, waarvan wij boven een gedeelte afſchreven, beſluit den eerſten Zang.

De tweede heeft de Lucht ten onderwerp. De twee gaz-ſoorten, (zuur- en ſtikſtof) welke de dampkringslucht uitmaken, worden eerst aangeduid, en vervolgens hare voornaamſte eigenſchappen en uitwerkſelen, hare algemeene verſpreiding, zamenpersbaarheid, doorſchijnendheid, en weldadige werking in het voortbrengen der ſchemeringen. Bij deze gelegenheid wordt ook het vaderlandsch verſchijnſel, *het opdoemen der Zee*, niet vergeten. (In de noten, of misſchien in het ſtuk zelve, had de Dichter hier voegzaam gewag kunnen maken van een dergelijk verſchijnſel, door den Reiziger LICHTENSTEIN

STEIN aan de Zuidkust van *Afrika* gezien.) De *zwaarte* der Lucht geeft nu aanleiding tot belangrijke en zelfs liefelijke tafereelen. Hoe dichterlijk wordt niet de *Barometer* in deze twee verzen beschreven:

De vlugge kwik voelt ook op haar de zwaarte werken,
Als zij gevangen zweeft in TORICELLI's perken.

Doch men hoore den Dichter verder:

't Gewigt des luchtstrooms doet in takken en in twijgen
Van planten en geboomt' de sappen opwaarts stijgen;
En eindlijk dat gewigt, 't geen voor des zuiglings borst
De melkbron opzet in de moederlijke borst,
Doet dat verkwikkend vocht, gestuwd langs blaauwende aderen,
De rozenlippen van 't onschuldig wichtje naderen,
Die 't, zacht gedoken in 't bewegelijk albast,
Op 't rozenknopje van den blanken boezem past.

De invloed van de werking der Lucht op het buskruid, de stoommachine, (waarbij aan *Katwijks* sluizen en het dok van *Helvoet*, alsmede aan de verdiensten van deszelfs Stichter, gedacht wordt) maken hier den overgang tot de stoornis van het evenwigt des dampkrings, die windvlagen, regenbuijen en onweders teelt. De stormen worden bij de verschrikkelijke Staatsomwentelingen in *Europa*, op het einde der achttiende Eeuw, vergeleken; iets, 't geen wij onmogelijk met den regel van den echten smaak vereenigen kunnen, dat men onzigtbare voorwerpen en redewezens door tastbare verschijnselen en natuurgewrochten, niet deze door genen moet zoeken op te helderen.

Hierop volgt eene waarlijk prachtige en ontzettende schilderij van den ondergang eens geheelen legers, (dat van KAMBYSES) in de *Afrikaansche* woestijnen, door een vernielenden wind. Derzelver overneming gedoogt ons bestek niet; doch kunnen wij ons niet weêrhouden, vooral het laatste gedeelte, als een bewijs van zeer gelukkige dichterlijke vertaling, (want dit geheele stuk behoort aan DELILLE) te roemen. Wie herinnert zich hierbij

niet

niet de ramp, door eene tegenovergestelde werking des dampkrings veroorzaakt aan eenen hedendaagschen KAMBYSES, even heet op veroveringen, even kwistig met het leven der menschen, even hardnekkig in zijne ontwerpen, doch uit minder edel bloed ontsproten?

De onstandvastigheid der winden; de schipbreuken, die zij veroorzaken, doch ook de onmisbare scheepvaart, die zij bevorderen, — de droogte, door den oostenwind veroorzaakt; de winterstormen, die bij ons nog loof ontmoeten, wanneer het in warmer en rijker gewesten reeds voorlang door de hette verfletst is, — de winterkoude, — de lentekoeltjes, — zijn beurtelings onderwerpen van den zang des Dichters. Eene treffende beschrijving van de ijsselijkheden der pest, ten gevolge van een' besmetten dampkring, is, na zoo vele meesterlijke tafereelen van dien aard, nog geenszins afgesleten of overtollig. Men herkent er nogtans trekken van LUCRETIUS en VIRGILIUS in. Hoe veelbeteekenend is niet onder anderen het volgende gezegde:

Met nieuwe krachten schijnt de landplaag voort te gaan,
Ja bij de zeis des Tijds schiet zij zijn wieken aan!

Met eene schets der voordeelen, die de wind ons door de molens bewijst, (waarbij de Dichter zich met eene aandoenlijke spraakwending tot zijn' voorouderlijken naamgenoot, een' welgestelden handelaar aan de *Zaan*, keert) en van de betooveringen der muzijk, onder welken, zeer gepastelijk, die van het beroemde *Haarlemsche* orgel geprezen wordt, sluit deze Afdeeling des Gedichts.

De Lezer zal uit deze, doorgaans aanprijzende, schetse reeds zien, dat wij over dit nieuwe voortbrengsel der *Muze* van den Heer LOOSJES, over 't algemeen, gunstig meenen te moeten oordeelen. Echter moeten wij hem tevens op eenige kleine vlekken opmerkzaam maken, die zulk een fraai gewrocht meer of min ontsieren. Op bl. 24 vergelijkt

de

de Dichter het onderzoek naar de krachten des Vuurs met wijsgeerige nasporingen over het menschelijk hart, rede en instinkt. Of dit vooreerst een beeld *zij*, en of het in allen gevalle de duidelijkheid en nadruk bevordere, beslisse de Lezer! Geen der Ouden heeft immer zulk eene *metaphysische* vergelijking gebezigd. Op de voorgaande bladz. van onder wordt gezegd:

De ligchamen ontbindt het Vuur; 't brengt nieuwe voort,
Wier treflijkheid en schoon den Tijd tot wangunst spoort.
Men moet somwijl zijn kracht, als iets bedrieglijks, vreezen;
Wie weet, *wat of* het Vuur toevoegt aan ieder wezen,
Of waar 't het van berooft; —

In deze verzen missen wij duidelijkheid, poëzij en welluidendheid. Deze laatste ontbreekt in dit stuk, gelijk wij boven zagen, wel eens meer, en met verwondering stuit men, na overheerlijk vloeijende plaatsen, hier en daar op een zwak of hortend vers. Wij zeggen *hier en daar*, want het getal dier verzen maakt verreweg de minderheid uit, en in dit opzigt is dit Dichtstuk veel meer gepolijst, dan 's mans onlangs uitgekomene *laatste Zeetogt van* DE RUITER. Doch hoe stootend is niet b. v. de volgende regel (bl. 99.)

Verdoovend' door dat rood 't karmijn van het toilet.

Dan genoeg! Ons oogmerk is geheel niet, te vitten, maar slechts den Heer LOOSJES, op wien het bekende gezegde van HORATIUS: *Ubi plura nitent*, enz. hier ten volle toepasselijk is, op die kleine feilen opmerkzaam te maken, ten einde zich in het vervolg des Gedichts, 't welk wij met verlangen te gemoet zien, nog meer op volmaaktheid toe te leggen.

Berigt, aangaande de belegering en het ontzet van Gorinchem; en het daarbij gebeurde in den omtrek. Door A. DE KONING, *Predikant te Sliedrecht. Te Dordrecht, bij* A. Blussé en Zoon. 1814. *In gr. 8vo.* 150 *Bl. f* :-18-:

Eenige Bijzonderheden, betreffende den Generaal MOREAU *en zijne laatste oogenblikken; gevolgd van eene korte Levensbeschrijving diens grooten Mans. Uit het Engelsch van* P. DE SUININE. *Te Dordrecht, bij* A. Blussé en Zoon. 1814. *In gr. 8vo.* 92 *Bl. f* :-15-:

De Geschiedenis der Kozakken, van hunnen oorsprong af, tot op den tegenwoordigen tijd; met eene Beschrijving van hunne inrigting en hunne woonplaatsen; door K. VAN PLOTHO, *Koninklijk-Pruissischen Premier-kapitein bij het Lijf-Infanterie Regiment, enz. Te Haarlem, bij* F. Bohn. 1814. *In gr. 8vo.* 112 *Bl. f* 1-2-:

Wij hebben den Leeraar A. DE KONING uit vroegere stukken reeds als een bekwaam man leeren kennen. Welkom moest ons dus een berigt zijn, tot welks volledigheid, naauwkeurigheid en belangrijkheid 's mans standplaats tusschen Dordrecht en Gorkum hem de meeste gelegenheid moest verschaffen. Hoezeer ook de openbare papieren de voornaamste omstandigheden, op zijnen tijd, hebben medegedeeld, en zelfs latere stukken het een en ander verzameld; het getuigenis en verslag van iemand, die grootendeels ooggetuige was, in vele omstandigheden bijzonder deelde, en behoorlijk te verhalen en te schilderen weet, verliest daardoor zijne waarde niet. Rijk is, inderdaad, zijn verhaal, eerst in eigen afwisselend lotgeval en gevoel, daarna in omstandigheden, de belegerde stad onmiddellijk betreffende, benevens lijden en verlies van alle naast omringende plaatsen. Buiten was het gedrag der Franschen — die zich dikwijls even groote lafaards als snoevers toonden — al zeer ongeregeld; doch in de stad viel hierover minder klagte. Gorkum werd zwaar gebombardeerd, leed geweldige schade, onderging, wat het garnizoen betreft, ook dadelijk gebrek aan — medicijnen. Doch, gelijk er gelukkig bijna geen inwoner is omgekomen, ten zij misschien — en wel zeer velen — door

schrik

schrik en angst; zoo schijnt de Schrijver geenszins te kunnen begrijpen, waarom de Generaal al zoo spoedig tot de overgave besloot. Ingevolge het berigt, vindt het gerucht geenen genoegzamen grond, dat de onwilligheid der Brabandsche nationale gardes hem hiertoe zou genoodzaakt hebben. Van den anderen kant, heerschte er, na de overgave, vrij wat ontevredenheid onder de bezetting; zeggende de soldaten, dat zij verkocht waren. Het is niet mogelijk, alle belangrijke bijzonderheden, vooral ook de stalen van goed gedrag en edele menschenliefde onder de burgerij, van verdienstelijken heldenmoed bij onze vaderlandsche strijders, aan te halen. Ook van de Brabanders, inzonderheid de Officiers, wordt veel loffelijks vermeld. En treffend scheen ons mede het woord diens Franschmans, die, onder eenen hartelijken handdruk van den Schrijver afscheid nemende, zeide: Ik hoop u nooit weer te zien; en er, op dezelfde wederkeerige betuiging, bijvoegde: De Hollanders hebben het waarachtig niet verdiend; (te weten, zoo mishandeld en bijna geplunderd te worden.) Inderdaad, Sliedrecht was reeds volkomen prijs verklaard, en slechts toevallig bleef het van een gelijk lot, als Woerden, verschoond. — De toon des verhaals is altijd onderhoudend, soms eenigzins luimig, en dan ook weer hoogstgevoelig en ernstig.

No. 2. Wij voegen dit hiernaast, omdat het mede van geschiedkundigen inhoud, en hetzelfde tijdvak der algemeene, zoo gezegende, omwenteling in Europa betreffende is. Wij lazen hetzelve met even groot genoegen als warme belangstelling. Geen wonder; de Schrijver ging gemeenzaam met den Generaal om in Amerika, verzelde hem op zijne reis naar Europa, en bleef hem daar, tot na zijn' dood, gedurig bij. Die reize was eene soort van zegepralenden intogt, zoodra zij het vaste land hadden bereikt. Zweden, Duitschers, Engelschen, gering en aanzienlijk, burger en soldaat, alles betoonde even groote blijdschap, hope, vertrouwen en hoogachting, bij de komst des beroemden mans, om de algemeene zaak der vrijheid te ondersteunen. Mogen wij op dit stuk eenigzins afgaan, dan verdiende hij dit ook ten volle door zijn karakter, gelijk door zijne bekende talenten. Men wordt met de menschheid, ja eenigzins met de Franschen, verzoend, wanneer men den edelen, eenvoudigen man, van uit den schoot zijns gezins, langs dezen bedwelmenden weg der eere, tot het groote tooneel zij-

ner werkzaamheid, in den kring van opperhoofdige Vorsten en Vorstinnen, met den Schrijver volgt. Hoe vele edele menschen! hoe vele schoone aandoeningen! onder Grooten, en op het oorlogstooneel! Welk eene schoone groep, — heeft men het geloof aan menschelijke, krijgsmans- en Franschen-deugd niet geheel verloren, — daar MOREAU en BERNADOTTE elkander in de armen snellen; de laatste reeds lang van ongeduldig verlangen naar den onbenijden Held hebbende overgevloeid! — Regt aangenaam is, na het lezen der bijzonderheden, de korte levensgeschiedenis, ten einde toch iets meer van den voortreffelijken man en den regten loop zijner lotgevallen te weten. Wij vinden het, nogtans, min gepast, van een of ander uittreksel te geven, omdat de hoofdzaken bekend zijn. Dit alleen, dat hier blijkt, dat MOREAU niet geheelenal buiten het complot (*sit venia verbo*) was, door PICHEGRU en anderen gesmeed; wijders, dat MOREAU noch titel noch eenige voorwaarde wilde, toen hij zich met de Geällieerden tegen BUONAPARTE vereenigde, wiens krijgskunde hij eene *dolle taktiek* noemt. — Het behaagde der Voorzienigheid, hem spoedig weg te nemen. Ongelukkig, naar het schijnt; doch zeker gelukkig voor de ware beöordeeling van den loop dezes krijgs! Immers, aan wien anders zou, buitendien, de geheele roem der eenheid en des gelukkigen uitslags van alle operatiën zijn toegekend geworden, dan aan hem? Neen, ALEXANDER! neen, alle gij edele Verbondenen! Gij zoudt een voorbeeld aan de wereld geven, hoedanig de Geschiedenis aan dezelve niet levert, maar die ze thans behoefde, om het vertrouwen, de gehechtheid, de stille onderwerping en vrolijke gehoorzaamheid aan hare wettige regering, overal, terug te nemen.

No. 3. Met vermaak lazen wij dit werkje, en nemen het onder de stukken, waartoe de geschiedenis van onzen tijd aanleiding gaf, volgaarne op. Hetzelve maakt ons met den oorsprong, de woonplaatsen, de lotgevallen en dergelijke van dezen zoo belangrijken en weinig beschrevenen volksstam genoegzaam bekend.

Men schat het getal op 700,000 mannen, die hunnen gemeenschappelijken oorsprong uit de Ukraine, of het tegenwoordig Klein Rusland, afleiden, waar zich hunne voorvaders, of hun hoofdstam, door hunne nederzettingen ter woon, gedurende het tijdvak van het jaar 1320 tot 1540, gevormd heeft.

Tot het jaar 1570 bleven de eerste Kozakken in de Ukraine bij elkander, en maakten, onder het bestuur van een uit hun midden gekozen Opperhoofd, eene vrije en maatschappelijke vereeniging uit; doch in dat zelfde jaar verwijderde zich een vrij aanzienlijk gedeelte der bewoners van den Dnepr, hunne verblijfplaats aan den Don vestigende; daar zij, door de Russische vrijwilligers, die zich bij hun voegden, vermeerderd, weldra eenen op zichzelven bestaanden staat uitmaakten, onder den naam van Donsche Kozakken, welke later de tweede hoofdstam van vele zijner takken werd; en nogtans, nadat de Ukrainsche Kozakken reeds lang ontbonden en onder het juk gebragt geworden zijn, zijne vrije staatsregeling, alhoewel door den geest des tijds eenigzins veranderd, altijd heeft staande gehouden.

Het woord *Kozak* is Tartaarsch, en beteekent een jong, roofzuchtig soldaat, of eigenlijk een zwerver, die van buit leeft. Zij zijn van Slavonische afkomst, hebben zich op velerlei wijze gescheiden en verdeeld, nu hier dan daar in den omtrek van den Dniester, den Bug en Don neergezet; van tijd tot tijd overheerscht door Russen of Polen, doch anders onder eenen eigen Hettman of Attaman staande, die soms ook als eene soort van Gouverneur van de bovengemelde regeringen kon beschouwd worden. Oorlogzuchtig was altijd hunne geaardheid zoo wel, als opvoeding en staatkundige inrigting; wonderbare togten en rondzwervingen niet zelden onder hen, van welken één de verovering van gansch Siberië ten gevolge had. Niettemin beoefenden vele afdeelingen den landbouw en de veeteelt, en verhieven zich hierdoor somtijds tot aanmerkelijke welvaart en bloei.

De Donsche Kozakken hebben eene republikeinsche regering, en aan het hoofd eenen door henzelven verkozenen Attaman, wiens voormalig gezag, wel is waar, besnoeid is, maar die desniettegenstaande, buiten deszelfs waardigheid ten tijde van oorlog, (als de dapperste onder de Kozakken) ook thans in vredestijden meer Regent dan Gouverneur van het land is, daar zijn aanzien voornamelijk op de erkenning van zijne persoonlijke verdiensten steunt; en is de liefde voor hem en de verknochtheid aan zijnen persoon buitengemeen.

De tegenwoordige Attaman is de Generaal der Ruiterij, MATHEI IWANITSCH PLATOW. De teekens zijner waardigheid bestaan in eenen rood overtrokken standaard en een komman-

dostaf (Buláwa), die hem gedurig nagedragen worden, en hem in het leger, en bij het gevecht, kenbaar doen zijn. Hij resideert te Tscherkask, dat op een laag en ongezond eiland ter lengte van vijftig, en ter breedte van twintig wersten ligt, en hetwelk door eenen arm van den Don, Aksai genoemd, gevormd wordt. Hetzelve is de voornaamste Stanitza (versterkt dorp), en de wapenplaats der Kozakken; het bestaat in 1900 huizen, 10,000 zielen, en buiten de vesting nog 1000 huizen en 4800 zielen; de afstand van Petersburg bedraagt 1947, van Moskau 1247 wersten.

Zelfs in vredestijden, blijven alle mannelijke bewoners van dit land, tot den hoogsten ouderdom, als soldaten in hunne Polks verdeeld, en dienen niet alleen geheele huisgezinnen, maar ook de naaste bloedverwanten, gewoonlijk te zamen in eenen Polk.

De tegenwoordige Polks der Kozakken bestaan ieder uit vijf Sotnen, elke van honderd ruiters. Iedere Sotne voert eenen standaard of een vaandel, gewoonlijk met de beeldtenis van een' beschermheilig, of met een wapen, versierd, welke door den oudsten en eerwaardigsten Kozak als een teeken van uitzondering (onderscheiding) gedragen wordt. Buiten den Sotnik, is bij elke Sotne slechts nog één officier, Pietdesätnik, (of een over vijftig man gestelde.) Daarentegen is over elke tien man een Desätnik, of Urednik, (zoo veel als een onderofficier) gesteld. Tot elken Polk behoort een Jesfaul of Adjudant, die den rang van Majoor heeft. Meerdere Polks Kozakken, of een Corps, wordt door een Woiskówoi Attaman gekommandeerd, die den rang eens Generaals heeft.

Zoo als bekend is, doen de Kozakken, in plaats van belastingen te betalen, den krijgsdienst zoo wel binnen als buiten het Russische rijk; zij schaffen zich daarvoor paard, wapenen en kleeding aan. Slechts ten tijde van oorlog ontvangen zij soldij, gelijk de overige Russische troepen; doch zijn desniettegenstaande, door hun vrij rondzwerven, voor het land, dat het tooneel des oorlogs is, verwoestend, en door hunnen roofzieken aard voor den gevangen vijand zeer geducht.

De Donsche Kozakken worden op 260,000 man geschat. Gewoonlijk houden ze tachtig regimenten marschvaardig; evenwel kunnen zij, met eenige inspanning, omtrent 2140 officieren met 66000 man, alle boven 17 jaar, te velde brengen.

Zie daar, Lezer, een en ander van den inhoud. Wij bevelen, door en benevens hetzelve, dien ganſchen inhoud aan. De Schrijver noemt wel zijne bronnen niet, maar de naauwkeurigheid en verzekerde toon doen eenen zuiveren oorſprong vermoeden. Het is waarlijk te allen tijde belangrijk.

De verraderlijke listen en feitelijkheden, ter uſurpatie van de Spaanſche Kroon, door Keizer NAPOLEON *geſmeed en in het werk geſteld, blootgelegd door Don* PEDRO CEVALLOS, *eerſten Secretaris en Minister van Staat, in dienst van Zijne Katholijke Majeſteit: en thans uit het oorſpronkelijk Spaansch vertaald. Te Amſterdam, bij* H. Gartman. 1814. *In gr.* 8*vo.* 130 *Bl. f* :-18-:

Buiten tegenſpraak is deze eene der belangrijkſte bijdragen tot de geſchiedenis der geweldenarijen van N. BUONAPARTE. Zij vloeide uit de pen van een' man, wien betrekking, kunde en karakter al even zeer ſchijnen te bekwamen voor dusdanige mededeeling, en werd ook reeds vroeg, in onderſcheidene talen, bekend en verſpreid; ſchoon nu voor het eerst uit het oorſpronkelijk Spaansch in het Nederduitsch overgebragt. Wij zullen ons best doen, van den loop des verhaals en den voornamen inhoud eenige ſchets te geven.

Het is bekend, dat Spanje al vroeg de partij koos van Frankrijk. Het bleef derzelve ſteeds getrouw, en weigerde geene opofferingen, geene vernederingen zelve, te verdragen. Terſtond na den Vrede van Tilſit vormde BUONAPARTE het ontwerp, om zich van Spanje en Portugal meester te maken. Een der eerſte middelen daartoe was, openbaren twist te ſtoken tusſchen den Koning en de Koningin aan de eene, en hunnen Zoon, den Prins van Asturie, aan de andere zijde. Den laatſten wist hij over te halen, om met hem, buiten weten der Koninklijke Ouders, te handelen over een huwelijk met eene Nicht van BUONAPARTE. Kort daarop werd de Prins van 's Konings wege gevangen genomen, en eene ontzettende beſchuldiging en Koninklijk beſluit tegen hem openbaar gemaakt. Dit, echter, had het regte gevolg niet. De Spaanſche Natie haatte en mistrouwde den eigenlijken Regent en alvermogenden Gunſteling, Prins DE LA PAZ, daar het den Prins van Asturie regt

 har-

hartelijk lief had. — Terstond hierop sprong eene andere mijn. Er kwam een Tractaat aan te Fontainebleau, door den Maarschalk DUROC en eenen Spaanschen Staatsman, vriend van den Gunsteling, gesloten, hetgeen het dubbel oogmerk had, om gemakkelijk meester van Portugal te worden, en een goed deel Fransche troepen op Spaanschen bodem te brengen. Terwijl dit metderdaad bewerkstelligd werd, gedroeg zich de Keizer zeer koel en geheimzinnig, ja ontevreden tegen zijnen Spaanschen Bondgenoot; en dit had de uitwerking, welke verlangd werd, te weten, dat de Koning en Koningin besloten, hunne Europeäansche Staten (even als te voren in Portugal gebeurd was) tegen de Zuid-Amerikaansche te verwisselen, den Overweldiger en zijne binnenrukkende benden de baan klaar latende. Doch het Spaansche Volk, dit bemerkende, geraakte in opstand; de Gunsteling werd gevangen gezet; en de Vorstelijke Ouders, nu van zijnen raad en zijne aanblazing ontdaan, besloten, den hagchelijken post aan hunnen Zoon over te laten, door plegtigen afstand te doen van de Kroon. — Onkundig van deze mislukking, rukte Prins MURAT op Madrid aan. De nieuwe Koning, den dadelijken toestand in aanmerking nemende, gedroeg zich ten aanzien van Frankrijk in alles vriendschappelijk. MURAT, echter, wilde hem niet erkennen, noch met hem handelen, zonder order van zijn' Meester. Het oogmerk, namelijk, ter verovering bleef onveranderd. Doch men zag duidelijk in, dat daartoe de verwijdering van den nieuwen Koning werd vereischt. MURAT berigtte derhalve, dat de Keizer zelf te Madrid zou komen, en drong den Koning, kwanswijs om zijn eigen belang, hem te gemoet te gaan. Dit niet gemakkelijk toegestaan wordende, kwam de Generaal SAVARY opzettelijk als Gevolmagtigde, beloofde alle bedenkelijke inschikkelijkheid en vriendschap van wege zijn Hof, kondigde de spoedige aankomst des Keizers stellig aan, drong den Koning eerst zijner Hoofdstad, daarna al verder en verder, eindelijk zijn Rijk uit. En niet lang was hij te Bajonne, of de afstand van de Kroon voor zich en zijn geheele Geslacht, ten bate des Huizes van BUONAPARTE, werd gebiedend gevorderd. De, waarlijk gevangen, Koning bleef, echter, weigeren. Nu werden ook de Ouders naar Frankrijk gesleept, en als werktuigen gebruikt, om den Zoon en het geheele Huis van hun wettig erfgoed te berooven. De Zoon deed afstand aan den Vader; deze schonk zijn regt aan BUONAPARTE weg; en het geweld

zou

zou geheel hebben gezegepraald, indien niet het Volk, in den geest van zijnen wettigen Souverein, dien edelen tegenſtand had geboden, welke wereldkundig is, en Engeland, Rusland en Duitschland niet ten laatſte de goede zaak volkomen gehandhaafd hadden.

Dit verhaal gaat vergezeld van echte, officieele ſtukken, die de waarheid der voornaamſte feiten ſtaven, en is alzoo een openbaar bewijs van handelingen, hoedanige de Geſchiedenis, althans onder beſchaafde Volken en gevestigde Staten, niet ligt ten tweedemale aanwijst. Hoe vermetel! Hoe verſchrikkelijk een voorbeeld voor elken Monarch, die, even min als de geringſte burger, een oogenblik zeker was van rang en bezitting; maar, te midden van den vrede, bij de volſlagenſte inſchikkelijkheid, onder de misleidendſte en onbeſchaamdſte verzekeringen, werd uit zijn Rijk getroond, om in ééns van alles beroofd te worden! Ja, wie weet niet, dat de overheerſching nog middel vond, om dezen gruwel te bewimpelen, en, zoo niet als een regtvaardige, ten minſte als een noodzakelijke en weldadige maatregel tegen een geheel bedorven Hof, bij den buitenlander te doen voorkomen? ó God! welke gevaren is Europa ontworſteld! de Hemel geve ſlechts, volkomen en zeker ontworſteld! Het monſter leeft nog. Ach, dat het alleen te zijner ſtraffe, doch ſlechts kort, leve!

Nieuwe Franſche Tirannij, bijzonder onder de Regering van NAPOLEON BONAPARTE; *behelzende eene opgave van de onregtvaardigheden en geweldenarijen, door de Franſchen in Nederland uitgeöefend, ſedert het begin van* 1795 *tot op het einde van* 1813, *en vooral in de drie laatſte jaren. Ten gebruike voor de Scholen zamengeſteld door Mr.* JAN TEN BRINK. *Te Amſterdam, bij* J. van der Hey. 1814. *In kl.* 8*vo.* 100 *Bl. f* :-6-:

De Tijrannijen der Franſchen, in de jaaren 1747, 1795 — 1813, *in de Nederlanden gepleegd. Ten leerzamen gebruike voor de Jeugd, op de Scholen, en in de Huisgezinnen, in Zamenſpraken opgeſteld, door* CORNELIS VAN DER AA. *Te Amſterdam, bij* W. Brave. 1814. *(Voor Rekening van den Autheur.) In kl.* 8*vo.* 108 *Bl. f* :-7-:

Het eerſte dezer boekjes werd reeds voorlang aangekondigd; en

en het wekte nog al eenig opzien, dat een man als de Hoogleeraar TEN BRINK zich met de vervaardiging van zulk een werkje ging belasten. Het denkbeeld toch, dat men van hetzelve, op den titel af, vormde, rigtte zich geheel naar het model van het aloude schoolboekje, onder dezen naam bekend; en dit staat juist niet in den reuk dier naauwkeurigheid en andere eigenschappen, welke geschiedenis, en geschiedenis voor kinderen, schijnt te vorderen. Het is waar, de Schrijver wraakt eenigzins dit oordeel; de nuttigheid of schadelijkheid eener *Fransche Tirannij*, meent hij, hangt van de behandeling af: ja, heeft niet een man als SCHELTEMA het voor pligt verklaard, dusdanig een schoolboek te vervaardigen? Intusschen zou men toch altijd nog kunnen vragen: Waartoe moet zulke soort van boekjes eigenlijk dienen? Om afkeer van alle onderdrukking, zucht voor onafhankelijkheid te kweeken bij het aankomende geslacht? Wel, zoo schrijve of herdrukke men maar bij tijds eene *Tirannij* van elke overmagtige Mogendheid, die eenmaal haar vermogen of invloed tegen ons zou *kunnen* misbruiken! — Is het, vragen wij al verder, geoorloofd, is het Christelijk, de wraak en den haat, tegen wien het ook zij, aan te blazen, wat zeggen we? de vonken daarvan te werpen in jeugdige harten, welken — want zoo verre komt het al spoedig — nooit iets kwaads van de voorwerpen diens haats is wedervaren? Is zulks inzonderheid geoorloofd tegen een volk, dat met de jaren en eeuwen verwisselt, en nu reeds grootendeels verwisseld is sedert het begin der omwentelinge; dat uit millioenen individus, onderscheidene oorspronkelijke landaarden en hemelstreken is te zaamgesteld; en, even als wij bedrogen door brommende woorden, grootsche beloften en fraaije redeneringen, de speelbal is geworden van eenige weinige stoute booswichten, deels zelfs geene Franschen? Wij ontkennen hiermede niet, dat er een volkskarakter bestaat; dat dit bij de Franschen meer zelfs dan bij natiën te bespeuren is, die, hetzij door regering, hetzij anderzins, in zekere deelen en onderdeelen vervallen; en dat dit karakter bij hen trekken van ligtzinnigheid en wispelturigheid, zinnelijkheid en oorlogzuchtigheid draagt, die gereedelijk op de afschuwelijkste wijze ontaarden. Maar, staan geheel geene goede eigenschappen daartegen over? Hebben de Fransche *soldaten*, gemeene soldaten, het, gedurende twintig jaren verblijfs in deze landen, zoo bijzonder slecht gemaakt?

maakt? Hebben onze landgenooten, Gardes d'honneur of Conscrits, bij hunne ontsnapping aan de dwingelandij, in dezen laatsten tijd, niet dikwijls eene goedhartige dienstvaardigheid bij Fransche boeren en burgers gevonden, die wij van de onzen bezwaarlijk zouden durven hopen? Waren de goede HENDRIK IV en de brave LODEWIJK XVI; waren zoo vele martelaars hunner deugd, gedurende de woede der omwenteling en latere overheersching; was MOREAU en is BERNADOTTE geene Franschen? Dit in aanmerking nemende, komen ons sommige uitdrukkingen en toepassingen, inderdaad, wat hard en overdreven voor; schoon wij anders het boekje met genoegen gelezen, als een fraai en gemakkelijk overzigt der geledene onderdrukking beschouwd, en wel geschikt hebben geacht, om onzen kinderen te worden in handen gegeven. Het is bevattelijk geschreven; de vragen der kleinen geven op haren tijd aanleiding tot vereischte opheldering; de houtsneêplaatjes verfraaijen, en maken het uitwendig te meer gelijkende naar het oude stukje, welks titel het voert; en dit doen eenigermate ook de verzen, die, schoon juist niet voor kinderen gemaakt, toch ook zoo hoog-dichterlijk niet zijn, dat knaapjes van zeven en negen jaren dezelven niet tamelijk wel zouden verstaan. — Het verwondert ons, bij de verschillende wegen en middelen der onderdrukking, met geen woord te hebben hooren gewagen van de Regie of monopolie op den tabak, die echter honderden, ja duizenden van huisgezinnen, in hooger en lager kring, eensslags van hun bestaan beroofde.

No. 2, later aangekondigd, en misschien eerst daarna, als denkbeeld, opgerezen in des Schrijvers brein, zou te meer verwondering en twijfel omtrent de nuttigheid moeten doen ontstaan, indien de verwondering niet gereedelijk week voor de kennis, welke wij van beide Auteuren bezitten. De eerste heeft, inderdaad, zorgvuldig ontweken, van onze eigene dwaasheden en partijschappen een woord te reppen; de ander houdt zich met dezen niet minder, dan met de gruwelen der Franschen, bezig. Hoe moeijelijk het zijn mogt, deze laatste behandeling had eenen weg kunnen inslaan en eene strekking verkrijgen, welke, in waarheid, regtvaardigheid en nuttige leering, de andere verre te boven ging. Inderdaad, eene eenvoudige geschiedenis der menschelijke afdwalingen, verkeerdheden en zelfberokkende jammeren, gedurende nu een vierde van eene

eeuw;

eeuw; geschiedenis, waartoe in Duitsche, en misschien Engelsche, geschriften reeds vrij vele bouwstof voorhanden is, — ware, buiten tegenspraak, een allerbelangrijkst, bijzonder ook voor de jeugd allernuttigst, lees- en leer-boek. Doch tot derzelver vervaardiging worden onpartijdigheid, uitgebreide kennis van zaken, wijsgeerig oordeel, heldere denkbeelden, en eene even beschaafde als eenvoudige voordragt vereischt. En of VAN DER AA een enkel dezer vereischten bezitte, beöordeele de onpartijdige Lezer! Het is toch strijdig met den wil en het voorbeeld van onzen edelen Vorst; strijdig met de belangen van een land, welks spreuk al van ouds is geweest: *eendragt maakt magt*, van vergeten noch vergeven te weten. Men zie al aanstonds bl. 4, 7, 8, 16, 19. ja schier den ganschen inhoud van dit geschrijf. 't Is het verhaal van een' man, die veel gezien en veel onthouden, maar niets doorgezien en behoorlijk ontleed heeft; eigenlijk niets verklaart, niets begrijpelijk maakt. Alleen de partijdige, onkundige en onwijsgeerige uit de heffe des volks is gewoon, hier niets dan gruwelen, dan kwaad opzet, dan enkel duivelen, ginds zelfs geen vlekje of gebrekje te zien. Wij hopen en bidden, maar verwachten dan ook vertrouwelijk, dat het geschrijf van VAN DER AA nooit een schoolboek zal worden. Doch, hij trooste zich daarover! want gewisselijk zal het vele lezers en bewonderaars vinden; en de dubbeltjes van Piet de Kruijer en Grietje de Naaister zijn immers even veel waardig, als die van den schranderften staatsman of verlichtsten huisvader? — Het boekje krielt, als naar gewoonte, van de lompste taal- en spelfouten.

Vaderlandsche Oranjeliederen. f : -5-8.

Overzigt van de naastvoorgaande Jaren, bij den aanvang van het Jaar 1814; *door* JACOBUS GROENEVELD, *voorgelezen in de gewone Vergadering van het Genootschap in 's Gravenhage, onder de zinspreuk:* Kunstliefde spaart geen Vlijt, *als Voorzitter, op den 6 van Louwmaand*, 1814. *In 's Gravenhage, bij* A. van Hoogstraten en Zoon. *In gr. 8vo.* 20 *Bl. f* :-6-:

Het eerste der aangekondigde stukjes, zonder naam van Schrijver of Drukker uitgegeven, hebben wij, naar we meenen, onder

det de boeken, bij BLUSSÉ uitgekomen, als het werk van den Hervormden Leeraar A. DE KONING aangetroffen. En gelijk wij zijn Eerw., na het lezen zijner uitgegevene twee Gelegenheids-leerredenen, voor dit werk bevoegd mogen achten, zoo is hetzelve wederkeerig zijns waardig. De ſtukjes zijn, over het geheel, allerliefst; ſchoon niet allen even zeer de houding van liedjes hebben, en anderen althans de opgave van eene zangwijze misſen. Ook kan alles niet even fraai zijn, dit ſpreekt van zelve. Doch ſlechts zelden ſtieten wij op iets, dat ons met den goeden ſmaak of de vereischten der dichtkunde ſtrijdig ſcheen. Bij het verhaal der vlugt van de Franſchen uit onze oorden terſtond het beeld vindende van de gebroken vlerk des Adelaars, dachten wij ſlechts bij onszelven: Dat is toch jammer; daar hebben wij het ligt aan te wijten, dat het leelijke beest zijne klaauwen in deze en gene vesting nog zoo vast geſlagen houdt! — In het bevallig liedje, *de Eendragt*, hinderde ons terſtond op het einde van den tweeden regel het platte *hiet* voor *heet*. Het is waar, de Dichters gebruiken vaak ſchijnbaar grootere vrijheden, om rijm en maat gemakkelijk te vinden. Wie hier te naauwe perken wil zetten, verlamt den waren dichtgeest. Maar platheid is een zeer kwade naam, en met de keurigheid van ſchoone kunst niet wel overeen te brengen. Wij verbeelden ons, zonder te weten op welken grond, dat de Heer A. DE KONING nog in jeugdigen leeftijd verkeert. Hij zal ons dan de aanwijzing dezer kleinigheden — als tot groote en algemeene leering kunnende ſtrekken — wel ten beste willen afnemen.

Zie hier een paar coupletjes van het lied, *Vaderlandsliefde* getiteld, ten ſtaal:

Ons hart vereert tot in den dood
  Den Nederlandſchen grond,
Daar de eerſte traan ons oog ontvloot,
  Daar onze wieg eens ſtond;
Den grond, door onzer Vaadren moed
  Geſchapen ē bevrijd,
Doortrokken met hun edel bloed,
  Zij heel ons hart gewijd!

Alom nog, waar wij de oogen ſlaan,
  Zien wij, met eedle pracht,
Gedenkzuil bij gedenkzuil ſtaan
  Van 't groote Voorgeſlacht.

Wij

Wij zien het, en, op dat gezigt,
Denkt heel ons hart en ziel:
„ Wat zijn we aan 't Vaderland verpligt
„ Dat ons te beurte viel!"

Aan No. 2 willen wij alle dichterlijke waarde geenszins ontzeggen, maar toch den Heer Voorzitter op deze en gene plaatsen verwijzen, die de tegenwoordige kieschheid in het dichtkundige welligt zal wraken. Op bl. 8 lezen wij van een' ſtalen *nek*, zonder regt te begrijpen, wat een heerſcher (wel zijn ſlaaf) met den nek heeft uit te voeren, ten zij misſchien ter aanduiding der onbeſchaamde vermetelheid. Op bl. 9 wordt de Hollandſche Maagd *aardig* genoemd. Luidt dat niet wat heel aardig? De Dichters leven trouwens in dezen tijd al raar met die eerwaardige Dame; zoodat wij waarlijk haast niet weten, of ze nog leeft, en maagd, ook van harte maagd is, of niet. In het laatſte geval zou het misſchien maar best zijn, haar, te gelijk met de veelhoofdige regering, ſtilletjes van het tooneel te laten gaan. Naar luid van een volgend couplet, is hare oude woonſtede, de Hollandſche Tuin, almede deerlijk gehavend. Zie hier hetzelve:

De Hof lag achteloos vergeten,
Door 't morſig varken omgewroet;
Zijn heining was omver geſmeten! —
Wat groeide alleen in overvloed?
Brandnetels, klitten, paddeſtoelen,
Waar tusſchen ſlang en adder woelen,
Wier doodsvenijn ligt iemand trof,
Bij ſcherpe distels, doorneſtruiken,
Met prijen, uijen, ver te ruiken,
Ziet daar de vrucht in heuren Hof.

Wat wonder, dat er de Leeuw dan ook niet best afkwam?

De Leeuw lag in een hoek verſcholen,
Men vond hem, ſloeg hem bijna dood;
Zijn Jongen kropen in de holen
Van ſchrik, in deezen bangen nood!

Wij zouden ons beſtek te buiten gaan, door meerdere plaatſen aan te wijzen, die ons toeſchijnen den regt gekuischten ſmaak niet te kunnen behagen. Daarentegen erkennen wij volgaarne den goeden vaderlandſchen geest, in dit ſtuk heerſchende. Het Genootſchap ſpare ſlechts geen vlijt, ter zuivering en volmaking!

BOEKBESCHOUWING.

Christelijke Leerredenen van H. W. VAN DER PLOEG, *Leeraar der Doopsgezinden te Creveld. Te Haarlem*, *bij* A. Loosjes, Pz. 1813. *In gr.* 8*vo*. *VIII*, 194 *Bl. f* 1-10-8

De homiletische Literatuur van het naburig Duitschland heeft, in de laatstverloopene jaren, twee soorten van Kanselwelsprekendheid opgeleverd, welke beide zoo nadeelig zijn voor den goeden smaak, als verderfelijk voor den eigenaardigen aanleg van ieder' Kerkelijken Redenaar. De eene soort was de *populaire* preekmethode. Vervoerd door den geest van het nieuwere opvoedingstelsel, meende men niet diep genoeg te kunnen afdalen tot de vatbaarheid van den zoogenoemden gemeenen man; men verwaarloosde, eeniglijk te zijnen behoeve, alle voorschriften van ware Homiletiek, sprak, zonder geregelden zamenhang, in deszelfs taal, behandelde onderwerpen uit het dagelijksch leven, strijdig met de waardigheid van het gewijde spreekgestoelte, en trachtte door kinderachtige vergelijkingen, door belagchelijke, ja vaak aanstootelijke voorbeelden, deszelfs bekrompenheid te gemoet te komen.

De andere preekmanier, welke vooral in den jongstverloopen tijd heerschte, en nog heden ten dage door velen gevolgd wordt, zou men de *wijsgeerig mystieke* kunnen noemen, als welke den geest der nieuwste Wijsbegeerte in Christelijke bewoordingen hult, de Goddelijke waarheden des Evangeliums als een stelsel van wijsgeerige Mystiek voordraagt, en de verhevenste, maar tevens eenvoudigste gezindheden en aandoeningen welke hetzelve in den mensch opwekt, met eenen nevel van onbepaalde, duistere en dweepachtige uitdrukkingen omsluijert; gelijk, onder andere, de *Christliche Reden* van SCHULZE bewijzen.

Deze gedachten waren het, welke bij ons opkwamen, toen wij de voor ons liggende *Christelijke Leerredenen* van den Eerw. VAN DER PLOEG oppervlakkig doorbladerden. De geheele geest, die dezelve kenmerkt, kwam ons zoo vreemd voor, stof en vorm schenen ons zoo ongewoon, aanleg en wendingen, toon en uitdrukkingen waren zoo eigenaardig, en van de bekende kanselwelsprekendheid onzes Lands zoo zeer afwijkende, dat wij niet wisten, hoe en uit welk een oogpunt wij ze behoorden te beschouwen. Dit eigenaardige bragt ons op het denbeeld van de bovengenoemde *wijsgeerig-mystieke* preekmethode der Duitschers, en nu meenden wij de klasse gevonden te hebben, waarin deze Leerredenen moesten gerangschikt worden; welk denkbeeld te meer bij ons hechtte, toen wij op de standplaats van den Eerw. Schrijver letteden, waardoor hij in onmiddellijker betrekking met Duitschland staat. In deze vooronderstelling zetteden wij ons tot eene geregelde lezing der preken, maar — moesten weldra, tot onze verwondering, bekennen, dat ons oordeel voorbarig geweest was, en dat zij noch tot de *wijsgeerig-mystieke*, noch tot eenige andere *soort* behooren. Wij ontdekten welras, dat zij, bij al het vreemde en eigenaardige, eenen geest ademden, geheel onderscheiden van alle stelselmatige nieuwere Wijsbegeerte en Mystiek; wij zagen, dat het den man om waarheid, om Christendom, om zuivere Evangelieleer te doen is; maar dat hij, in de ontwikkeling en voorstelling van dezelve, zoo geheel zijn' eigen' weg inslaat, dat zijn werk met geen ander vergeleken, in geene andere klasse kan worden gesteld.

Wij hebben dezen gang van onze eigene denkbeelden laten voorafgaan, omdat wij gelooven, dat het de gang van veler gedachten is, die voor de eerste reis deze Leerredenen doorbladeren. Intusschen zullen zij met ons gaarne erkennen, dat de bijzondere aard en geest van dezelve eene naauwkeuriger ontwikkeling verdienen en noodzakelijk maken, dewijl men alleen langs dezen weg tot de bepaling der wezenlijke waarde geraakt. Om dit behoorlijk te doen,

moe-

moeten wij reeds eenen aanvang maken met de Voorrede, vervat in eenen Brief van den Schrijver aan zijnen Vriend, den Eerw. IZAÄK MOLENAAR.

Deze Brief, waarin de Eerw. VAN DER PLOEG zijne gedachten over preken, preekmethode, en zijn eigen werk, openlegt, behelst vele aanmerkingen over deze onderwerpen, die, deels om hare nieuwheid, deels om hare belangrijkheid, opmerking verdienen. Hij betuigt, zich niet dan met moeite te hebben laten overhalen tot de uitgave van het bundeltje zijner Leerredenen, „omdat die uitboezemingen en uitvloeifelen van den geest, die ingevingen van den heiligen Genius des Evangelies," zoo als hij preken noemt, niet zoo zeer *gelezen*, als wel *gehoord* moeten worden. Bij de *viva vox*, ja bij den *homo vivus*, op den gewijden bodem, en bij de gewijde ſtemming der toehoorders, kan het woord der prediking, zijns achtens, alleen den vereischten indruk maken. Dit gaat verloren, wanneer de preken *gelezen* worden, op eene andere plaats, waarin de menſchen met hun verſtand luisteren, naar een zeker ſtelſel oordeelen, en meenen, dat het verhandelingen moeten zijn naar den ſmaak des tijds, redevoeringen naar de kunst. Hij acht de beste preken te goed, om gedrukt te worden, even als de beste brieven van vertrouwde vrienden, welken de druk ontheiligt. Voornamelijk wordt dit van de *gebeden* gezegd, die daarom ook opzettelijk zijn weggelaten.

Deze enkele aanmerking zal toereikende zijn, om een ieder te overtuigen, dat de Eerw. Schrijver zijne eigene denkbeelden heeft over preken; en dat deze denkbeelden gebouwd zijn op een ideaal, zoo van eene Christelijke Gemeente, als van eene Christelijke Leerrede. Wij, voor ons, gevoelen wel, wat hij met het aangehaalde zeggen wil, en erkennen gaarne, dat het, in 't afgetrokkene, zekere waarheid bevat; maar meenen die ſtelling nogtans te moeten tegenſpreken, wanneer wij dezelve toepasſen op hetgeen de preken, naar den tegenwoordigen ſtaat der Christenheid, behooren te zijn.

Behalve deze bedenkingen, baarde de keus der preken

den Eerw. VAN DER PLOEG veel zwarigheid. Zijn oogmerk was, zoo goed hij vermogt, eene proeve te geven van het onderscheid tusschen *Christelijke Leerredenen* en *leerstellige*, *wijsgeerige*, *uitlegkundige*, *godgeleerde*, *zedekundige betoogen* en *bespiegelingen*. Het woord *Leerrede* behaagt hem daarom ook niet. De Christelijke Prediker moet niet *leeren*, maar zijne Gemeente alleen bevestigen en fonderen in de zaligmakende waarheden des geloofs, welke zij heeft aangenomen. Het onderscheid tusschen *Leer-* en *Eerdienst* schijnt hem maar half waar; het *leeren*, het *onderwijzen*, hoe goed op zichzelve, behoort, zijns achtens, niet op den kansel. Preken, naar zijn ideaal ontworpen, „ moeten het menschelijk hart, door de kracht der „ geöpenbaarde waarheid, opheffen in het heiligdom des „ Christendoms, en levendig bezielen met de bevindingen „ van het gansch zeer uitnemend gewigt der eeuwige heer„ lijkheid, welke in Jezus Christus zondaren is ten deele ge„ vallen." *Leerredenen*, in den gewonen zin des woords, acht hij hiervan geheel onderscheiden. Deze worden door hem in de volgende woorden — vrij scherp — gekenteekend: „ Men verstaat daaronder hetzelfde, wat onze man„ nen en vrouwen willen, die, even als de Atheners, „ gaarne wat nieuws hooren, en dat nieuwe bevallig wen„ schen voorgedragen te zien; die een half, of een geheel „ uur zoogenoemde bestudeerde Leerredenen moeten hoo„ ren, en ten slotte nog een toepasselijk stukje als toegift „ moeten ontvangen." Hij betuigt, vóór den jare 1803, zelf zoo gehandeld, verhandeld, geredeneerd te hebben, zijne eigene of geleende kundigheden voordragende. Dit is echter veranderd, en wel door den invloed van den Vriend, aan wien deze Brief is gerigt. Bijna gelijktijdig met deszelfs terugkomst uit Duitschland, van waar hij die wijsheid weder medebragt, welke men niet uit de scholen haalt, voelde hij, dat zijne verkregene wijsheid geene waarheid was, en werd hij door denzelven gebragt tot eene waarheid des harten, die alle kennisse te boven gaat, tot een geloof, niet dat enkelen voor waar houden, maar dat het eigendom

der

der geheele menschheid behoort te zijn. Het *objective ideaal* werd nu ook door deszelfs hulp *objective realiteit.*
„ Wij zochten, en vonden zulks in Hem, die de waarheid
„ zelve is. Christus ſtond nu voor ons in al zijne volheid.
„ Wij geloofden in Hem, door Hem in onszelven, door
„ Hem in God. Uit Hem ſchepten wij nu het leven onzes
„ levens. Gij weet, hoe veel deel een ieder op zijne wijze
„ gehad heeft in de ontwikkeling van onze denkbeelden aan-
„ gaande het hoogſte. De gever ontving, en ontvangende
„ gaf hij. Wij waren één in gevoelens, aangaande geloof,
„ hoop en liefde. Wij zijn één gebleven, gedurende al
„ dien tijd, en nog ſtaan wij onwankelbaar op dat ſtand-
„ punt. Mijne Leerredenen zijn de uitvloeiſelen van onzen
„ gemeenſchappelijken geest; maar zij zijn mijn werk, mijn
„ eigendom, en nogtans door uwe mededeeling, door uwen
„ invloed ontſtaan. Daarom, daarom wijde ik U dezen
„ bundel." — „De invloed van mijn perſoonlijk karakter is
„ duidelijk zigtbaar. Alle Leerredenen hebben, dunkt
„ mij, dit met elkander gemeen, dat zij de bijzondere ge-
„ breken van hare opſtellers verraden. In zoo verre zijn
„ zij bijdragen tot menſchenkennis. Veelligt worden ze al-
„ len verketterd. Het zij zoo! Wisch gij dan mijne ſchande
„ uit, door hetzelfde op uwe wijze te zeggen, en de men-
„ ſchen te overtuigen, dat die ketterij niet in de zaken,
„ maar ſchijnbaar in de methode ligt, omdat ik ben, die
„ ik ben."

Wij zijn met opzet wat uitvoerig geweest in ons verſlag van dezen Brief, omdat dezelve het ſtandpunt aanwijst, waaruit wij de preken moeten beſchouwen. Het reſultaat, dat wij uit al het aangehaalde moeten opmaken, is, dat wij hier geene Leerredenen behooren te zoeken, zoo als wij in de Protestantſche Kerken hier te lande gewoon zijn te hooren, of in de Literatuur onzer Kanſelwelſprekendheid te vinden; maar Leerredenen van eene geheel andere, van eene geheel bijzondere ſoort. Het zijn geene Leerredenen, toegewijd aan grondige ſchriftverklaring, aan klemmende redenering, aan bondige ontwikkeling van de waarheden

 des

des Christendoms; maar uitboezemingen van het hart over gewigtige schriftuurplaatsen, ingevingen, zoo als de Schrijver ze noemt, van den heiligen Genius des Evangelies. Zij zijn daarom zekerlijk *anders*, dan de preken, waaraan wij gewoon zijn; maar of zij daarom ook *beter* zijn?... Niet, alsof wij aanstonds het tegendeel daarvan wilden beweren; maar wij wilden alleen vragen, of de gewone predikmethode, waarop hier zoo laag gevallen wordt, wel zoo ten eenemale te verwerpen zij, en zoo diep beneden die manier gesteld moet worden, waarvan de Eerw. VAN DER PLOEG ons hier eene proeve geeft. Wij zijn er verre af, de stelle, leerstellige methode van oude dagen, toen men den geest des Christendoms in dorre letterzifterij en ijdele vormen verkeerde, of ook de drooge zedekundige manier der Engelsche Godgeleerden, die alleen op het *verstand*, als het hoogste voorregt van den mensch, werkten, te willen voorspreken; maar wij meenen echter, dat er een andere weg bestaat, langs welken het groote doel der predikinge beter kan worden bereikt. En dezen weg achten wij door hen betreden, die grondige schriftverklaring vereenigen met bondige redenering en krachtige welsprekendheid, welke het verstand overtuigt, terwijl zij het hart roert, en diep in het leven indringt; die, doordrongen van waar godsdienstig gevoel, in een' echt godsdienstigen toon, de heilige waarheden des Evangeliums voordragen, ter verbetering van hart en leven. Tot zulk preken wordt Uitlegkunde, Wijsbegeerte, en diep gevoel vereischt; en dit preken is nogtans even zeer onderscheiden van dat dorre *betoogen*, 't geen de Eerw. Schrijver berispt, als van dat *uitboezemen* des geestes, waarvan hij zelf een voorbeeld geeft. Stichting moge al het hoofddoel van dit preken zijn, onderwijs gaat daarmede gepaard; het verstand wordt te gelijk met het hart getroffen, en het woord der zaligmakende waarheid daalt als goed zaad in eene welbereide aarde. Dit preken schijnt ons meer overeen te komen met de behoefte der toehoorders, die niet alleen stichting en fondering in het geloove, maar ook gedurig

on-

onderwijs, aanhoudende vermeerdering van hunne kennis des Bijbelwoords noodig hebben; en dit preken, eindelijk, schijnt ons duidelijker, verstaanbaarder, en zelfs vruchtbaarder voor geest en hart en leven te zijn. Op deze wijze, en nagenoeg in dezen toon, preken de meest beroemde Kanselredenaars van onzen tijd; zoo preekte een BLAIR in *Engeland*, een REINHARD in *Duitschland*, en zoo preken vooral, in ons Land, een STUART, en bovenal een VAN DER PALM. Trouwens, bij deze mannen, en — wij durven het, ter eere van ons Land, zeggen — bijzonder bij deze laatsten, vindt men schriftverklaring, die, zonder in dorre woordenzifterij te ontaarden, diep in den geest der heilige Schrijvers dringt, den waren zin en bedoeling van derzelver uitspraken ontwikkelt, en, gebouwd op eene grondige kennis van taal, zeden en volken, ons juist verplaatst in die tijden en oorden, waarin de geschetste tooneelen te huis hooren; bij hen ziet men eene ontvouwing der teksten, welke de treffendste en vruchtbaarste waarheden uit dezelve haalt, en die waarheden op de eenvoudigste, klaarste en bondigste wijze beredeneert; bij hen, eindelijk, vindt men eene heilige verheffing des geestes, welke den toehoorder onwederstandelijk medesleept, eene godsdienstige warmte, welke zich aan alle harten mededeelt, en eene praktikale behandeling van de woorden der heilige mannen, welke een' ieder treft en opwekt.

Bij de beöordeeling der meeste preken, is het bovenstaande, de aard, aanleg en vorm namelijk, het voornaamste, wat in aanmerking komt, daar de zaken, welke voorgedragen worden, veelal niet zoo zeer verschillen. Intusschen dragen de onderhavige preken blijken van eene beschouwing des Christendoms, welke van de gewone in sommige punten afwijkt; weshalve wij ook hieromtrent in eenige bijzonderheden zullen treden. Het is de groote weldaad der zondenvergeving, waarop de Schrijver alles te huis brengt. Deze zondenvergeving is door Jezus Christus aangebragt, die het toonbeeld der Goddelijke liefde

voor de menschen was. Hij is het, die, in zijn leven, lijden en sterven, aan zondaren de verzekering geeft, dat God hen wederom wil aannemen; verzekering, welke zij buiten Hem niet konden verkrijgen; maar welke Hij, als de reine, Goddelijke mensch, alleen geven kon, omdat Hij in zijne reinheid den Vader kende, wien de menschen in hunne onreinheid niet kenden. Dit is dan de verdienste van Jezus omtrent het menschelijk geslacht, dat Hij aan hetzelve de verzekering gaf, dat er heil voor zondaren bij God te vinden is; weshalve zij Hem tot hunne zaligheid niet kunnen missen. Jezus is volkomen in de liefde tot God en de menschen; deze liefde dwong Hem, om aan zijne roeping te voldoen, en zoo te lijden en te sterven, gelijk Hij deed; en deze dwang zijner heilige liefde was zijne zaligste, hoogste vrijheid. Door die heilige liefde is Hij één met God. Die liefde moet ook onze liefde worden, opdat wij alzoo één zijn met Hem en den Vader. Dan is onze herstelling en zaligheid volkomen. —— Dit is nagenoeg de loop der hoofddenkbeelden in de voor ons liggende Leerredenen. Wij zien dus, dat het voornamelijk de *mensch* is, uit wiens reine en Goddelijke natuur de Schrijver alles afleidt; en dat deze volmaaktheid der menschelijke natuur, bij de hooge waardigheid en de verdiensten van den Heiland, hoofdzakelijk in aanmerking komt. Doch wij kunnen niet beter doen, dan, ten bewijze van het gezegde, de Leerredenen te doorloopen, en den hoofdzakelijken inhoud van dezelve op te geven, waarbij de manier des Schrijvers den Lezer mede kenbaar zal worden, en wij gelegenheid zullen hebben tot bescheidene aanmerkingen, waar zij mogten te pas komen.

(Men verwachte dit in een volgend No.)

Leer-

Leerrede, ter opwekking tot eene Christelijke opvoeding van kinderen, uitgesproken te Haarlem 3 Oct. 1813, door J. VAN DER ROEST, *Evangeliedienaar aldaar. Waarbij gevoegd is eene tweede Leerrede, ter herinnering aan 's menschen broosheid en vergankelijkheid, door denzelfden. Te Haarlem, bij* J. L. Augustini. 1813. *In gr. 8vo. 52 Bl. f* :-11-:

In den waardigen VAN DER ROEST verloor de Hervormde Kerk eenen harer uitmuntendste Predikers; al hadden wij niets meer van hem, dan dit klein geschrift, zoo hadden wij daaraan bewijs genoeg; dan, de man was te wel bekend en in algemeene welverdiende hoogachting, dan dat wij het noodig houden, deze Leerredenen uitvoerig aan te melden. Ieder vriend van den Godsdienst zal zich voorzeker dit misschien laatst geschenk van eene zoo waarde hand aanschaffen, en zonder godsdienstige roering en opwekking ten goede legt niemand het boekje uit de hand. Eene waarschuwing evenwel: de waardige Prediker sprak tot „ hoorders, die zich nog niet hebben laten aan„ steken door de eene of andere van deze twee hoofd„ verkeerdheden onzes tijds; door eene ijdelzinnigheid, „ waarvoor niets ernstig is, en welke zelfs door het afsterven van de dierbaarste panden niet tot nadenken is te „ bewegen; of door eenen trotschen waan van eigenwijs„ heid en zelfgenoegzaamheid, waardoor men zich ver„ beeldt tot de gelukzaligheid te zullen komen langs eenen „ weg van eigen maaksel, in plaats van die te zoeken bij „ Hem, *die de weg, de waarheid en het leven is, zon„ der wien niemand tot den Vader komt.*"

De eerste Leerrede heeft GEN. XVIII: 19*a*. ten tekst, en drukt den troost, dien eene godvruchtige opvoeding van hunne kinderen aan ouders eeniglijk geven kan, wanneer zij die vóór hen zien wegsterven, en dus tevens dien pligt,

 roe-

roerend op het hart. Het afsterven van eene geliefde dochter, aan welke de vader hier de treffende getuigenis geeft, dat zij hem nooit, dan door haren dood, bedroefd had, gaf tot het houden van dezelve aanleiding. Men zou zich evenwel bedriegen, indien men hier eene lijk- of lofrede wachtte; de Leeraar geeft zijn getroffen hart wel lucht, maar alles is tot en voor den toehoorder gerigt, en geheel-enal aan het opgegeven oogmerk dienstbaar. Wij willen de Leerrede niet ontleden; alle Christelijke ouders moeten door VAN DER ROEST zelven zich laten vermanen en opwekken. Uit de verklaring willen wij dit ééne afschrijven, dat ons bijzonder trof: gewagende van de Goddelijke verschijning aan Abraham, waartoe de tekst behoort, zegt de Leeraar dit: „ Ik kan niet nalaten, bij het gewag maken van deze bijzonderheid uit de oudste gedenkschriften „ van den Godsdienst, in 't voorbijgaan te doen opmerken, dat, indien de Allerhoogste zich in die dagen niet „ zoo menschelijk aan menschen had geöpenbaard, en „ daardoor den grond niet had gelegd tot onze tegenwoordige verlichting, wij in onze tijden den eenigen waren „ God zoo weinig zouden gekend hebben, als onze nog „ Heidensche tijdgenooten. Hoogst eerwaardig en aantrekkelijk tevens moeten dus voor ons zoodanige berigten „ wezen; zij moeten voor ons zijn als de aandoenlijke „ herinneringen uit onze teederste kindschheid, wanneer „ onze vaders ons op hunne knieën plaatsten, en kinderlijk met ons van den Oneindigen spraken." — In eene aanteekening wijst de Leeraar ons op HERVEY: „ Lezer, kent gij dezen Schrijver? Zoo gij hem tot nu „ toe niet gekend hebt, leer hem kennen; al werkte deze mijne Leerrede niets anders uit, dan dat deze en „ gene zich van de schriften diens uitnemenden mans „ voorzagen, en die dagelijks begonnen te gebruiken, ik „ zou meenen nut genoeg gedaan te hebben." Hij herinnert, dat men dezelve vóór 50 jaren en later bij alle beschaafde lieden vond, die den Godsdienst beminden. Hij wekt tot het lezen en herlezen van dezelve onze jonge lie-

lieden, vooral ook die zich tot den predikdienst schikken, op; evenwel niet om zijnen stijl, *die voor den predikstoel niet geschikt is*, maar *om dien waarlijk hemelschen en regt Evangelischen geest*, *die overal in* HERVEY'S *opstellen ademt*. — Deze aanbeveling van den veegen VAN DER ROEST moesten wij ook meer algemeen bekend maken door ons tijdschrift.

Tot de andere Leerrede over JES. LXIV: *6b*. gaf het bezoek van het sterfbed eener nog jeugdige, aanzienlijke en uitmuntende vrouw aanleiding, en wij zijn aan die vrienden dank schuldig, die op de uitgave ook van deze aandrongen. Van het gezegde sterfgeval wordt ook hier, en zulks te regt, met geen enkel woord melding gedaan; maar wel van den herfst, die zoo luide de sterfelijkheid predikt. Het spreekt van zelve, dat een VAN DER ROEST over zoo algemeen een onderwerp hier, bij alle zijne eenvoudigheid, niets, dat algemeen gerekend worden kan, levert; in tegendeel, ook deze Leerrede is den schranderen schrift-uitlegger en geheel uitmuntenden man volkomen waardig.

De nu zalige beleefde de eerste dagen van het gezegend herstel onzes Vaderlands met de hartelijkste vreugd; hij had eenen wenk gegeven, dat de opschrijving tot den krijg, onder den Franschen dwang, den ouderpligt even zeer, als het oog op het sterfbed van hunne kinderen, moest aanbinden. Bij de uitgave zegt hij: „Het blijve daar staan, om ook, „ als men dit stukje inziet, tot een aandenken te strekken „ van de geduchte tijden, welke wij hebben doorgeworsteld." Inderdaad het is goed, dat het staan bleef, niet alleen daarom, maar het behoudt ook geheel zijne kracht voor het ouderhart, dat alsnu, en altijd, zijnen zoon gereed houdt, om aan het belang des dierbaren Vaderlands en de zaak der menschheid zijnen arm te leenen.

Op bl. 46 vinden wij eene druk-, of misschien wel eene schrijffout, die in den eersten opslag ons een stuitend denkbeeld gaf: *vrij gunstige aanbieding*; *vrije*, *gunstige*, of *aanbieding uit vrije gunst*, moet het wezen.

Twee-

Tweetal Leerredenen over de Christelijke leer, rakende de regtvaardiging uit genade door het geloof; naar aanleiding van de XXIII en XXIV afdeeling van den Heidelbergschen Catechismus. Door J. VAN DER LINDEN, *V. S. Christen-Leeraar bij de Hervormden te Kantens. Te Groningen, bij* W. van Boekeren. 1814. *In gr.* 8*vo.* 33 *Bl. f* :-8-:

De titel van dit tweetal Leerredenen wekte onze bijzondere oplettendheid. Hij viel, tusschen al de vaderlandsche stukken van den dag, zoo wonderlijk als een vreemde eend in de bijt, dat wij te meer knorrig werden op den man, die zoo, tijdig en ontijdig, zijne regtzinnigheid, naar wij meenden, wenschte uit te stallen, en — ook al strijdig met den geest des tijds — allerlei oude koeijen uit de sloot te halen.

Doch het lezen van de fiksch gestelde Voorrede bragt ons al spoedig tot andere gedachten, en stortte ons medelijden, voor minachting, met den cordaten man in; welke laatste inzonderheid geheel geene plaats meer vinden kon, nadat wij ook de Leerredenen zelve hadden doorloopen.

Ja, het kan zijn, dat alle die formulieren, symbolische boeken en Catechismen, tusschen welken men heeft goedgevonden de Christelijk-hervormde waarheid te omschrijven, eenmaal hunne nuttigheid hebben gehad, of wel nog hebben. Het is gewis waar, dat de Doopsgezinden, die zoo wat in het wild, buiten toezigt van den staat, opgroeiden, en dus geene algemeene formulieren van eenigheid konden hebben, in den beginne verbazend oneenig waren, en al wonderlijke uit- en bijspruitsels hebben gehad. En wat de Remonstranten betreft, die hebben zekerlijk vrede onderling; hunne geschiedenis weet van broedergeschillen zoo min als scheuringen; maar daarentegen zou men, wat de werking naar buiten betreft, ook wederom kunnen zeggen, dat hunne hand, als die van hunnen lotgenoot Ismaël, steeds

is

is geweest tegen allen, gelijk aller hand tegen hen. Het laatste heeft inzonderheid nog al te veel plaats, om zoo ketterſche menſchen eenigzins tot voorbeelden te laten ſtellen.

Wat er dan van deze nuttigheid zij, zeker is het, dat zij, als alle menſchelijke, en deels goddelijke, dingen, hare min gunſtige, vaak misbruikte zijde heeft. Daar hebt ge, b. v., een boeren-jongen of een deerntje van achter het ſpinnewiel, die hunne teedere jeugd reeds in de ſchool gevoed zagen met het brood van den Catechismus, die zelfs al ſpoedig hunne helklinkende ſtemmetjes, tot ſtichting der luisterende menigte, in de kerk laten hooren, die eindelijk, al voortgaande, heele dikke boeken over dat geliefde kleine boekje gaan lezen, oefeningen houden, zelfs wel vroom worden, en nu gewis bij leering en bevinding zoo wél weten, wat waarheid, wat Christendom, of, om alles in één woord te bevatten, zuivere, regtzinnige, Gereformeerde leer is, als alle Predikanten en Profesſoren te zamen genomen. Wee den jongen Leeraar, die onder hen verſchijnt, en van deze onfeilbaarheid niet overtuigd is; die maar anders ſchijnt te ſpreken dan de Catechismus en zijne aloude uitleggers, of het ooit zou durven wagen, het menſchelijke van het goddelijke, het gebrekkige, duistere, dubbelzinnige van het eeuwig ware en goede in de ſtukken der groote Hervormers af te ſcheiden! Hij is onregtzinnig. Men toont dit, zoo niet voor hem, zeker voor den grooten hoop, overtuigend, met *zwart op wit*; en zijne nuttigheid zoo wel als genoegen in de Gemeente is daarheen. Het is bekend, dat deze kettermakerij bij ſtraks genoemde Genootſchappen zelden of nooit plaats heeft. De Bijbel is daar de eenige toetsſteen; en deze is geenszins zoo gemakkelijk te gebruiken. Beroept zich, daarentegen, de Hervormde Leeraar op dezen Bijbel, hunne gewaande orthodoxe bril doet alles in zoodanig licht en met zulk eene kleur zien, als met de eenmaal aangenomen beginſelen ſtrookt. Er is, zeggen zij, maar ééne waarheid, één Evangelie, ééne Hervormde leer; en deze drie zijn een en dezelfde, onveranderlijk als God, dezelfde tot in eeuwigheid, als Christus, haar ſtichter.

Wie

Wie dit niet ziet, is geestelijk blind; en wie hier zou willen scheiden, die is de echte scheurmaker; het is niet: *qui* BENE, maar: *qui* NON *distinguit etc.*

Het zou nutteloos zijn, aan te toonen, dat dit inderdaad een groot ongeluk en eene dwaasheid is, niet geheel ongelijk aan de jammerlijke revolutiezucht, die onlangs de burgerstaten verscheurde, en op welke al spoedig de spreuk past: *dux gregis ipse caper*; als de blinde den blinden leidt, enz. De Eerw. VAN DER LINDEN geeft van dit ongeluk een nieuw bewijs. Zijne stukken komen voor het licht met eene duchtige Kerkelijke goedkeuring. Zij stellen, naar ons oordeel, het behandelde leerstuk in eenen redelijken, stichtelijken, en niet min bijbelschen dag. Zij getuigen van wezenlijke bekwaamheid. En zij zijn echter niets anders dan noodschoten, dan uitersten, om zich openlijk tegen zijne Gemeente te verdedigen, in zoo verre zij door den druk worden gemeen gemaakt.

ô Jammerlijke klip, waarop reeds zoo menigeen strandde, en die daarentegen den verwaarloosden naar hoofd en hart, gelijk den zeeroover, tot eene wijkplaats verstrekt, om den wettigen en rijken eigendom des verdienstelijken mans, door listig gedrang en schandelijken laster, naar zich te halen! Ware het nog maar eene regtzinnigheid, naar welke zich de ijverige Leeraar kon schikken, om, langzaam gaande, des te zekerder te gaan! Doch wij komen er voor uit, dat het zoogenaamde Christendom dezer vrome ketterjagers ten minste zoo nadeelig als bevorderlijk voor de deugd en rust des harte is.

Zekerlijk kunnen wij jeugdige Leeraars wel een huismiddeltje aan de hand geven, om ten minste den grooten hoop op hunne zijde, en zich dus eenigermate tegen de uitverkorenen (?) staande te houden. Alleen behooren zij te berekenen, of het voor hunne eigene vordering, goeden smaak enz. ook nadeelig of gevaarlijk zou kunnen worden. Preekt zonder stuk voor u! Allerbest nog, preekt op eene schets! dan kan men het misschien des te beter verstaan!

En

En hiermede den beklagenswaardigen Leeraar Gode bevolen!

Ἱπποκράτης. *Magazijn, toegewijd aan den geheelen omvang der Geneeskunde, beschouwd als wetenschap en kunst; uitgegeven door* C. A. L. SANDER, J. J. WALOP, *en* G. H. WACHTER, PZ. *Isten Deels 1ste Stuk. Te Rotterdam, bij* J. Hendriksen. *In gr.* 8*vo.* 102 *Bl.* *f* :- 18 - :

Hoewel de tijd, toen het eerste Stuk van dit nieuw Geneeskundig Tijdschrift verscheen, niet zeer gunstig was voor letterkundige ondernemingen, en men dus weinig op de duurzaamheid van hetzelve kon rekenen, moeten wij echter bekennen, dat deszelfs verschijning ons bijzonder aangenaam was, door de vooronderstelling van in hetzelve eene andere, meer bedaarde, meer Nederlandsche stemming te vinden, dan er in de *Jaarboeken der Genees-, Heel- en Natuurkunde* heerscht. Eene aandachtige en herhaalde lezing heeft ons niet bedrogen. Vooreerst wordt het doel der Schrijvers meer bepaald opgegeven; vervolgens heerscht er, in dit eerste Stukje ten minste, meer duidelijkheid en bondigheid; en eindelijk vertoont het zich al aanstonds meer oorspronkelijk, minder slaafsch aan het Duitsche gehecht. Het oogmerk der Uitgevers is, eene nieuwe baan te openen voor allen, die zich door den edelen prikkel eenes gepasten naijvers voelen aangedreven, om, al is het weinig, ten minste iets, ter vermeerdering onzer geneeskundige kennis, en ter handhaving van de eer der Natie in dat vak, bij te dragen. Wij hopen, wij vertrouwen dan ook, dat zij daarin veel ondersteuning zullen vinden, en dat, in het algemeen, bij de herleving van ons Vaderland, de Geneeskunde minder als een ambacht, meer als eene verhevene kunst, gegrond op letterkundige geleerdheid en natuurkundige wetenschap, moge aangeleerd en beoefend wor-

worden. Ons moeten de schimmen van BOERHAAVE, ALBINUS, GAUBIUS, CAMPER geene rust gunnen, voordat wij den glans dier groote namen, door gelijken en even zeer verdienden roem, verdoofd hebben.

Het plan van dit *Magazijn* wordt verder in de Voorrede opgegeven. Hetzelve strekt zich over de geheele Geneeskunde, en de wetenschappen, die haar ten grond verstrekken, uit. De Uitgevers verlangen echter meer naar zuivere waarnemingen, dan naar hetgene men thans *theorie* noemt: want dat zij niet alle theorie buitensluiten, blijkt genoeg uit de gouden regels van den onsterfelijken GAUBIUS, welke zij aan het hoofd der praktische bijdragen geplaatst hebben.

Het Stukje wordt geöpend met eene korte toetsing der *Hippocratische* stelling: *de Natuur zelve geneest de Ziekten*; door Dr. SANDER; waarin vooral wordt aangetoond, hoe men deze stelling begrijpen moet, en dat men het HIPPOCRATES niet ten kwade kan duiden, dat hij de verschijnselen van het ontstaan, den loop en de uitkomst der ziekten een weinig al te figuurlijk voorstelt. Wij hadden ondertusschen de eigenlijke beteekenis en kracht zoo wel, als de waarheid dier stelling gaarne wat beter ontwikkeld gezien. De *physiologische* ontvouwing beviel ons beter, dan het *geschiedkundige*. Zoo is b. v. de Geneeskunde noch door de wijsgeeren, noch door de beschaafdsten des volks aan de Priesters ontrukt, die haar in de Tempels leerden en beöefenden. De Priesters zelve hebben haar beschaafd. Zelfs HIPPOCRATES was van een priesterlijk geslacht. Ook is het duizendmaal aangehaalde, *medicus philosophicus Deo similis*, een slecht geschiedkundig bewijs van HIPPOCRATES achting voor de wijsgeerige beschouwing der Geneeskunde. Vooreerst komt het in een der onechte boeken voor, en ten tweede ziet het niet op de wetenschappelijke beschouwing der kunst, maar op hetgene de Ouden veelal *philosophie* noemden, *levenswijsheid* en *gevoel voor zedelijke beginselen*. Wanneer SANDER voorts van *dichterlijken onzin* spreekt, nemen wij de vrijheid hem

hem onder het oog te brengen, dat *onzin* nooit *dichterlijk* wezen kan, en dat zulk eene uitdrukking, waartoe de *Swanenburgsche* denkbeelden van sommige *Schellingsgezinden* maar al te veel aanleiding geven; voor echt dichterlijke vernuften, zoo als een BILDERDIJK, een LOOTS, een TOLLENS, honend, en daarom ook onvergefelijk is.

Hierop nemen de *praktische* (liever *Geneeskundige*) *bijdragen* een' aanvang, welke echter nog eene afzonderlijke inleiding hebben. In dezelve wordt, in het algemeen, het gewigt van zuivere waarnemingen, boven loutere bespiegelingen en vooronderstellingen, ook geschiedkundig, aangetoond. Gedeeltelijk namen hier de Schrijvers de woorden van KREISSIG, als tot hun oogmerk zeer gepast, over. De aanmerkingen van dezen Geneesheer komen hier op uit, dat hij de ervaring vooralsnog, en tot dat het wetenschappelijk gebouw der Geneeskunde voltooid is, vooral geraadpleegd, en de ziekten naar eene bepaalde *methode empirisch* genezen wil hebben. In deze *empirische* geneeswijze moet men zich niet slaafs altijd aan eene en dezelfde *methode* hechten, maar zijn voordeel doen met de verschillende manieren, door groote Geneeskundigen uitgevonden of volmaakt. Vooral moet men zich wachten, onder waarnemingen iets bespiegelends te mengen, of dezelve eenigzins naar deze of gene geliefkoosde vooronderstelling, of ook naar deze of gene wetenschap, te dwingen. Zoo waar dit alles is, zoo verkeerd vinden wij het, dat men dit doen moet met oogmerk om het *wetenschappelijk* gebouw der Geneeskunde op te trekken. Dit onbereikbaar doel is, in ons oog, de quadratuur van den cirkel; en door hetzelve te bejagen, verliest men natuurlijk het eigenlijk doel der Geneeskunde uit het oog, dat niet in weten, maar in handelen bestaat, en niets anders is, dan op de veiligste, kortste en eenvoudigste manier te *genezen*.

De waarnemingen, welke ons hier worden medegedeeld, zijn niet onbelangrijk; hoewel het tweede stuk niet zoo zeer onder de waarnemingen geteld kan worden. Het eer-

ſte bevat de geſchiedenis eener merkwaardige uitſlagziekte, *morbus maculoſo - Haemorrhagicus Werlhofii*, in een zeer bejaard man, en onder de ongunſtigſte omſtandigheden. De geneeswijze was zeer doelmatig. Zamentrekkende, opwekkende en bederfwerende middelen, gepaard met verſterkende en opwekkende ſpijs en drank, nevens behoorlijke verſchooning, enz. bragten eene vrij ſpoedige herſtelling te weeg. De Schrijver dezer waarneming, Dr. WALOP, laat er eenige aanmerkingen betrekkelijk de bloedsontmengingen met en zonder koorts op volgen, welke ons echter eerst in een volgend Stuk zullen worden medegedeeld.

Niet minder belangrijk zijn de aanmerkingen van den reeds met zoo veel lof bekenden WACHTER, zoo over den *kanker* in 't gemeen, als bijzonder over dien der baarmoeder, en over eene uitroeijing van denzelven door het mes, door den beroemden OSIANDER uitgedacht en ten uitvoer gebragt. Deze ſtoute onderneming werd niet altijd door eene gelukkige uitkomst achtervolgd; hetwelk men grootendeels daaraan moet toeſchrijven, dat deze kunstbewerking meestal te laat wordt ondernomen, en dat de voorwerpen kwaadſappig en verzwakt zijn. Het is er ook ver van daan, dat WACHTER dezelve als eene eigenlijke genezing en uitroeijing der kwaal beſchouwt. Hij merkt veeleer den kanker als eene algemeene ziekte der watervaten aan, waarbij dus het mes niet dan eene plaatſelijke herſtelling kan te weeg brengen. Hij verkiest hetzelve echter verre boven het *arſenicum*, waarvan de gevolgen niet zelden zoo ten uiterſte gevaarlijk, en altijd onzeker zijn. Het ware wel te wenſchen, dat men deze ziekte eens meer bijzonder als eene *algemeene ziekte* beſchouwde en behandelde, waartoe in deze verhandeling goede wenken voorkomen. — De werktuigen, welke OSIANDER tot deze *operatie* heeft voorgeſteld en gebruikt, zijn op eene bijgevoegde plaat afgebeeld.

Eindelijk deelt de Heer VAN ONSELEN twee merkwaardige gevallen mede van genezingen der *verlamming*

der

der oogleden, door het aanleggen van eene kunstmatige verettering tusschen den hoek der onderkaak en het mamswijze uitsteeksel des slaapbeens. De verschijnselen, daarbij waargenomen, toonen den sterken invloed, welken deze middelen op het zenuwgestel hebben kunnen. In beide gevallen werd de onderneming met den besten uitslag bekroond!

Wij verlangen zeer, dat de uitgave van dit Tijdschrift door geene omstandigheden zal vertraagd of geheel belemmerd worden, en zien ook met genoegen, dat er, op het oogenblik, dat wij dit schrijven, een tweede Stukje is uitgekomen. In het vervolg hopen wij echter, dat de geächte Schrijvers insgelijks den aard onzer tale wat meer indachtig zullen wezen: *aansporingsmiddelen*, *graviteren*, *waarnemingszin*, *Natuurleer*, *kwartaankoorts*, *den staf ergens over breken*, enz. zijn geene Nederduitsche uitdrukkingen. Hier en daar zijn er ook zinsneden, welke stootend of onduidelijk zijn.

Geschiedenis der Heeren en Beschrijving der Stad van der Goude. Meest uit oorspronkelijke Stukken bijeenverzameld, door C. J. DE LANGE VAN WIJNGAERDEN. *Iste Deel. Te Amsterdam en in den Haag, bij* de Gebroeders van Cleef. 1813. *In gr.* 8vo. *Behalve het Voorberigt*, 796 *Bl. f* 6-10-:

Te midden der ongemeene voordeelen, door de Boekdrukkunst aangebragt, om de merkwaardige oudheden van Landen en Volken uit allerlei duistere schuilhoeken te doen opdelven, mag Holland, hoe klein van omtrek en bevolking in vergelijkinge met andere Staten, zich inderdaad beroemen op het bezit van zulk een aantal geschiedkundige berigten uit ver afgelegene tijden, als welligt geen ander Land van Europa, ten opzigte van nationale wetten, gebruiken en zeden, heeft kunnen leveren. Bijkans is er niet ééne Hollandsche Stad van eenig belang, of zij

had van oudsher hare Geschiedschrijvers, die haren oorsprong en lotgevallen naauwkeuriglijk opteekenden, en door deze hunne bijdragen een merkelijk licht verspreidden, ook over de Volksgeschiedenissen van dit en andere Landen. Ook de Stad *Gouda* mogt bijzonderlijk in dit voorregt deelen. Zij had haren WALVIS, GUICHARDIJN, TRAUDENIUS, MONTANUS, VAN ABBESTEECH, TOMBERG en VEREYK; mannen, door hunne betrekkingen van regering, geleerdheid en kunst, bijzonderlijk geschikt om alle wetenschappelijke navorschingen van onderscheidene kanten toe te lichten. Velen dier berigten, echter, bepaalden zich voornamelijk eerst tot de gebeurtenissen der 16de eeuw; terwijl de vroegere merkwaardigheden, hetzij door den belemmerden toegang tot de Archiven, hetzij door de moeijelijkheid zelve om alle vroegere stukken behoorlijk te vergelijken, in vergetelheid zijn gebleven; zijnde zulks te meer te bejammeren, omdat slechts weinige Steden aanzienlijker Heeren gehad hebben, dan *ter Goude*, wier geschiedenis, offchoon al in den eersten oorsprong onzeker, voor latere tijden echter zeer belangrijke oogpunten verschaft, om onze oude vaderlandsche oorkonden merkelijk op te helderen. Eindelijk komt de geleerde Schrijver dezes werks dit blijkbaar gebrek te gemoet. Eene meer dan dertigjarige nasporing heeft hem tot het leveren dezer gewigtige bijdragen in staat gesteld. De gunstige medewerking van onzen, reeds door zoo vele oudheidkennis beroemden, VAN WIJN, en van den Heer POLIJN, Eersten Klerk der Stads-sekretarij, ondersteunde zijn onderzoek, en het is van dien zeer moeijelijken en omslagtigen arbeid, dat het Iste Deel zich thans ter onzer beschouwinge aanbiedt.

Gelijk de geleerde Schrijver zich, in den aanvang dezes werks, bijzonderlijk heeft toegelegd, om de echte berigten wegens de *Heeren van der Goude* te verzamelen, moest het, overeenkomstig zijn oogmerk, van zelf volgen, dat hij tot een aantal uitweidingen verviel omtrent den Ridderstand, hofhouding, krijgsdienst, reizen, levenswijze en zeden van hun; die in deze nasporingen zijn betrokken, en

te

te gelijk omtrent een aantal andere Landen, Steden en Plaatsen, alwaar deze Heeren of hun gedeeltelijk of hun aanhoudend verblijf hielden en van tijd tot tijd hunnen invloed deden gelden. Eigenaardig is alzoo de verdeeling dezes aanvankelijken werks in 48 Hoofddeelen, waarvan de *twaalf* eersten de noodige ophelderingen geven wegens de eigenlijke Heeren *van der Goude*; *Jan van Renesse*, getrouwd met *Sophia van der Goude*; *Jan*, *Jacob* en *Dirk van der Goude*; *Klaas van Kats*; *Jan van Henegouwen*, Heer van Beaumont; Graaf *Jan van Blois* en deszelfs Bastaarden, en Graaf *Guy van Blois*, met de Dagvaarden, door gem. *Jan van Blois* bijeengeroepen of bijgewoond. Na deze algemeene beschouwing, moest van zelve in aanmerking komen het aandeel, welk de genoemde Heeren gehad hebben, zoo in de Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten, als in de onlusten onder den Hertog *Aelbrecht van Beijeren*. Van hier dan de berigten wegens *Brederode* en *Jan van Arkel*, het *Beleg van Delft* en *Heusden*, den *Krijgstogt tegen Gelderland*, de *Broeders van Enghien*, den *Hertog van Gelderland*, en tegen den *Hertog van Gulik*, met die naar *Parijs* en *Grave* en tegen de *Compagniën*, waarin de Heer *Jan van Blois* een zoo voornaam aandeel had, in de volgende *twaalf* Hoofdstukken. Van het overzigt dezer Krijgsverrigtingen gaat de Schrijver, in het 25ste tot het 40ste Hoofdstuk, over tot de beschouwing van het Ridderwezen en huisselijke leven der meergenoemde Heeren, en handelt alzoo over den *Adel*, de *Geslachtwapens*, *Zegels* en *Signetten*, de *Ridders* en *Ridderbeden*, de *Reis naar Pruissen* in den jare 1362 tot het verkrijgen der Duitsche Ridderorde, de *Vermaken*, *Ridderfeesten*, *Kampgevechten*, *Domeinen*, *Tienden*, *Kleeding*, *Livereijen*, *Vrouwenkleeding*, *Goudsmeden*, *Voorraad van Levensmiddelen*, het *Maarschalkschap* en de *Bode-Loonen*. Waarna hij, in de 8 laatste Hoofdstukken, gewaagt van de voornaamste Plaatsen, alwaar de Heeren *van der Goude* of meestal, of wel bestendig, hun verblijf hielden, zoo als het *Slot te Schoonhoven*, alwaar dan van

zelve de gelegenheid ontstaat, om van deze *Stad* en hare vermaarde *Schutterij* te spreken, *Zeeland* en bijzonderlijk *ter Tholen*, *Tessel* en *Vlieland*, *Utrecht* en *Dordrecht*; waaromtrent doorgaans vele schaars bekende merkwaardigheden voorkomen.

Uit deze korte opgave kunnen onze Lezers ligtelijk den rijkdom afleiden van berigten en aanmerkingen, welke zij in dit werk te gemoet zien, en de Recensent mag hen vrijelijk verzekeren, dat zij zich in hunne verwachting geenszins te leur gesteld zullen vinden. Dezelve maken, 't is waar, niet uit eene doorloopende geschiedenis, waarin de gebeurtenissen en lotgevallen, volgens één zamenhangend verband of eene juiste tijdorde, zijn opgeteekend; maar ook dit was geheel niet des Schrijvers doel. Hij verzamelt alleenlijk een aantal, voor velen gewis onbekende, bijzonderheden rakende de Heeren *van der Goude*, voor zoo veel hij die uit voorhanden zijnde Archiven heeft kunnen ontleenen. Hij brengt die tot bepaalde Hoofdstukken. Achter ieder Hoofdstuk voegt hij de noodige *Bijlagen*, waarin de oude en oorspronkelijke bewijsstukken en getuigschriften voorhanden zijn, en geeft alzoo aan den toekomstigen Geschiedschrijver eene menigte van keurige daadzaken, welke voor de echtheid pleiten, en den Lezer een overzigt, dat door zijne veelvuldige afwisselingen behaagt. Bijzonderlijk opmerkenswaardig zijn de berigten wegens den Adel, en deszelfs oorsprong en verval in deze Landen, wegens de Ridderfeesten, Kampgevechten, Kleeding, Livereijen, enz. die, hoe zeer elders veelmalen behandeld, alhier echter zoo rijk en beknopt tevens medegedeeld en uit echte bronnen zoo voldoende worden opgehelderd, dat men zich, bijkans geheel en ongemerkt, in de 13de tot de 16de eeuw toe verplaatst vindt, en deel neemt aan de menigte van bedrijven, die, zonder gezochten zwier, met de meeste eenvoudigheid en onpartijdigheid worden voorgedragen.

Het smart den Recensent, dat hij zich alleenlijk tot de voorgaande korte opgave bepalen moet, zonder den hoofdzakelijken inhoud van ieder gedeelte op te geven, waartoe hij

hij alsdan veel te uitvoerig zoude moeten worden. Een enkel staal neemt hij ter proeve over, en wel uit de rubriek der vermaken van de groote Heeren in de 14de eeuw, wanneer tijdverveling, bij gebrek van boeken en leeslust, dezelven noodzakelijk maakte. „ De afwisseling tot vervrolijking verschaften de *Troubadours* of *Trouveres*, *Conteours* of Vertellers, Sprekers, Zeggers, Herauten en „ Dichters, die bij gelegenheid zongen, gelijk op den Heer „ *van Beaumont* en Mevrouw *van Holland*. Dus werd, „ te Rotterdam, in Junij van 1362, aan *twe zangers*, „ *die een dicht zongen van Mevrouwen doet van Holland*, „ 4 ß gegeven. De Dichter *Janne Bot* van Vlaardingen „ had ook eene Kronijk van Holland gemaakt. De Herau„ ten deden somwijlen hunne boodschappen in gedicht; „ want zij waren ook dichters, schilders en muzikanten. „ De Zeggers zeiden prosa of verzen op. *Die van Elphen„ stein* kregen van Jonkheer *Jan van Blois* te Geertruiden„ berg daarvoor 3 *mott.* of lammen. In het jaar 1368 had „ men er zelfs een, dien men noemde *den Scelder wt Bei„ jeren*, wien *tot mijn Hen̄ beuelen in den Hage* 2 *oude* „ *scild.* werden gegeven. Een *Jugleur* (Jongleur, die de „ verzen der Troubadours opzeide) *tot Landrech.*, *die* „ *mit veel vreemde beesten speelde*, ontving mede eene be„ looning. Ook geschiedde zulks in de vertrekken der „ huizen en kasteelen, en men opende alzoo de baan voor „ de Rethorijkers en Tooneelspelers. Zoo was er *een Ghe„ selle*, *die van den appertisen speelde*, (allerlei kunstjes „ maakte) wien men 5 ß 4 ₰ gaf. Dit deed ook een *Tu„ melaer* of Danser, in het jaar 1365, *te Parijs voor* „ *mijn Hē*, en kreeg 3 *Heneg. riders*. Zoo reisden de „ Muzikanten aan de hoven en sloten der Ridders en de „ huizen der groote Heeren rond, om hunne gaven te la„ ten hooren. Zoo kwamen op *St. Jans auond Tscoenh.* „ (te Schoonhoven) *'s Hen̄ Pipers van Bronchorst*, die „ 3 ℔ 4 ß ontvingen, en *te Bruessel een die mit narren* „ *in Prwssen plach te pepen*. Men gaf *ten Bossche den man* „ *mitter psalterie*, *die mitte Vrouwe van Voorn is*, 17

„ ß 4 ℔ en beschonk *ten Bossche Cuensen des Grave Pi-*
„ *per van Lineghem.* — In het jaar 1360, *op Maen-*
„ *dag na heil. sacram. dach*, zag Jonkheer *Jan van*
„ *Blois* de leeuwen van Hertog *Aelbrecht* in den Haag,
„ en liet door *Dirk van der Goude* den Leeuwenwachter
„ 8 ß geven," enz. — Dan genoeg: de liefhebber der Nederlandsche Oudheden erkent uit al het voorgaande de onschatbare waarde dezes werks, waarvoor de Heer DE LANGE VAN WIJNGAERDEN al onzen dank verdient, en ons ernstig verzoek uitlokt, dat hij ons op het vervolg van dezen rijken voorraad spoedig vergaste.

Reize door een gedeelte van Hongarijen, Zevenburgen, (*) *Moldavien* en *Boccowina. Naar het Hoogduitsche van* VINZENZ, *Graaf* VON BATTHYANI. *In één Deel. Te Leeuwarden, bij* de Wed. J. P. de Boy. 1813. *In gr. 8vo. 279 Bl. f* 2 - 12 - :

In eenen tijd, waarin de Boekhandel droevig kwijnde, en onze Drukpers, voormaals rijk in menigerlei nuttige voortbrengselen, naauwelijks eenig goed werk uitleverde, was het ons zeer aangenaam, deze Reize van den Graaf VON BATTHYANI in handen te krijgen. Bij al den overvloed immers van Reizen, die ons uitvoerige berigten geven van de meeste Landen van ons Werelddeel, bleef toch onze Natie, tot het laatste jaar der vorige Eeuwe, schier geheel onbekend met *Hongarijen*, wanneer het vermaarde werk van TOWNSON over dat aanzienlijk deel der

(*) In het Hoogduitsch *Siebenburgen*, naar een *zevental* van *burgen* of steden, dus genoemd. In het Hollandsch, evenwel, is dit Landschap meer bekend onder den naam van *Zevenbergen*, die ook, wegens het bergachtige dier oorden, niet oneigen luidt. Waarom de Vertaler goedvond de benaming over te nemen van onze Naburen, weten wij niet, en zegt hij nergens.

der Staten van Oostenrijk in het licht verscheen. Hoe veel intusschen die met regt beroemde Schrijver toebragt, om ons wegens het merkwaardige in dat Koningrijk in meer dan éénen zin te onderrigten, was ons evenwel deze latere Reize van den Duitschen Graaf, gedaan in 1805, en verder uitgestrekt dan die van TOWNSON, hoogst welkom. Met genoegen zal men hier eene en andere opgave van den Engelschen Reiziger bevestigd vinden door den Duitscher, en beider narigten beter mogen vergelijken, alzoo de Vertaler nu en dan tot dezen overwijst, en deszelfs meerdere uitvoerigheid in het Voorberigt volmondig erkent. Dit trouwens zal ook blijken kunnen aan elken Lezer, die het verslag aangaande die Reize in de *Letteroefeningen* van 1801 en 1802. met onze tegenwoordige aankondiging, of het werk zelve van BATTHYANI, vergelijkt, waarin wij weinig, de Natuurkunde of Staatsgesteltenis van *Hongarijen* betreffende, ontmoet hebben. Hij, daarentegen, ontleent zijne waarde vooral door het wijder bestek van Landen, door hem bezocht, en op den titel vermeld. Meermalen ook weidt hij uit in wijsgeerige bespiegelingen, en voorslagen ter verbetering van Handel en Volksgeluk of bloei, waartoe plaatselijke omstandigheden aanleiding gaven. Zeer veel wederom ontmoeten wij hier toespelingen op de aloude Hongaarsche Geschiedenis, beroemde Mannen van vorige eeuwen, en lotgevallen der Volken, waarover hij schrijft; die wij echter vreezen, dat bij den Hollandschen Lezer van mindere aangelegenheid zullen gerekend worden, als daarmede te weinig bekend, en ook niet genoeg door den Vertaler, of Duitschen Schrijver, deswege voorgelicht. Tot meerdere duidelijkheid al verder, en om den Reiziger op zijnen togt door minder bezochte Landen beter te kunnen vergezellen, ware het wel noodig geweest, bij deze uitgave van BATTHYANI, eene naauwkeurige Landkaart te voegen, gelijk zulks bij die van TOWNSON geschied is. Wij althans, te meer daar wij dezen Schrijver niet ter hand hadden, bevonden menig-

werk, dat wij de namen van zeer vele oorden en plaatsen, hier voorkomende, niet aantroffen op anders goede *particuliere* Landkaarten. Hierom, en om eene dorre opgave te vermijden, zullen wij ook den inhoud van dit boek, in XXI afdeelingen gesplitst, aan onze Lezers niet voorleggen. Liever melden wij, dat onze Reiziger, van *Offen* uitgaande en derwaarts teruggekeerd, *Opper-Hongarijen*, of het oostelijke deel van dat Rijk, en de aangrenzende gewesten ter linkerzijde van den Donau, doortrok, met uitzondering evenwel van *Wallachijen.* In een zoo ruim bestek lands bood zich eigenaardig menigerlei aangelegen voorwerp ter beschrijving aan; en werpt hij doorgaans eenen blik op de Oudheid, wanneer, gelijk terstond in het begin zijner Reize, het kleine vlek *St. André*, aan den linker oever van den *Ister*, of Donaustroom, hem daaraan herinnerde. Inzonderheid ook houdt hij door aangename verscheidenheid den leeslust gaande, nu eens stilstaande bij verrukkende schoonheden der Natuur in bergachtige oorden, of valleijen, van rivieren doorsneden; dan wederom vertoevende bij dorre rotsen en woeste of onvruchtbare streken. Elders ontmoet hij zoutgroeven, ijzermijnen, paardenstoeterijen, of wijngaarden, die hem gelegenheid geven, om over hare deugd, en handelbetrekkingen, zich uit te laten. Niet minder verschaffen steden en dorpen of vlekken, waar hij korter of langer vertoefde, en de onderscheiden aard, zoo wel als trappen van welvaart der bewoners, aan onzen wijsgeerigen Graaf eenen overvloed van meestal belangrijke waarnemingen. Te dezen verdient eene bijzondere aandacht, wat hij, in de Xde en volgende *drie* afdeelingen, nopens de Bojaren, Moldavische boeren, en voorts aangaande eene Turksche stad (*Choczim*) heeft opgeteekend.

Uit deze wenken nopens den inhoud blijkt, zoo wij achten, genoegzaam, dat, offschoon wij dit werkje niet boven den uitvoeriger arbeid van TOWNSON waarderen mogen, hetzelve nogtans onze aanprijzing ten volle verdient, ja zich in vele ook van de Engelsche Reize derwijze on-

onderscheidt, dat men het te regt voor eene nieuwe en belangrijke bijdrage houden moge tot de Land- en Volkskennis van ons Werelddeel.

Om onze Lezers eene kleine proeve te geven van den stijl en de voordragt des Graven VON BATTHYANI, deelen wij hun zijne beschrijving wegens de zoutgroeven mede. „ Wij bezochten (zegt hij) die te *Sugatagh*, wel- „ ke men na die van *Rhonaszegh*, en *Szlatina*, voor „ de aanzienlijkste houdt. De laatstgenoemde" (NB. dit woord brengt *ons*, naar de letter opgevat, in eenige onzekerheid nopens de bedoelde groeve) „ heeft eene lengte „ van meer dan 84 roeden; doch het water heeft een „ groot gedeelte van dezelve geheel onbruikbaar gemaakt. „ De bewerking der Marmoresche zoutgroeven schijnt mij „ de geschiktste en doelmatigste te zijn. De zoutbanken „ worden namelijk van de wanden der kamers losgebro- „ ken, in stukken geslagen en in groote korven opge- „ heschen. In zulk eenen korf werd ik naar beneden ge- „ laten. De deuren van de groef sloten zich, en ik zag „ volstrekt niets, dan diep onder mij eenige hier en daar „ flikkerende lichten. Nu hoorde ik een flaauw, doch „ meer en meer luider wordend roepen, vervolgens het „ kloppen der hamers, het krassend stooten der breek- „ ijzers, en eindelijk bevond ik mij in de diepte der groe- „ ve, waar alles leven en beweging was. Niets verrast „ meer, dan zulk een ongewoon gezigt; en met de zon- „ derlingste gewaarwordingen doorwandelt men de ruim- „ ten, welke de behoeften van reeds voorlang verstorven „ geslachten ledig gemaakt hebben. — Toen wij uit de groef „ kwamen, werden de arbeiders bij name afgelezen, en „ vervolgens het vervoeren van het zout geregeld. Dit „ een en ander geschiedde zeer schielijk, doch tevens „ zeer naauwkeurig. — De zoutmijnen van *Sugatagh* „ zijn verpligt 300,000, en die van *Szlatma* (*) 900,000

„ cen-

(*) Zeker is hier, of boven, eene drukfout ingeslopen, daar deze zoutgroeve, nu *Szlatma* genaamd, voorzeker dezelfde is, die aldaar door *Szlatina* wordt aangeduid.

„ centenaars op te leveren. Hoe veel *Rhonaszegh* op-
„ gelegd zij, heb ik niet kunnen te weten komen. Op
„ den rijksdag van het jaar 1802 werd het jaarlijksche
„ zoutvertier van Hongarijen op 1,229,839 centenaars
„ aangegeven. Door middel van het zout en het kappen
„ in de bosschen, brengt de schatkist nagenoeg 1,002,160
„ florijnen in omloop. De arbeidsloonen en de verdere
„ daartoe betrekkelijke onkosten bedragen meer dan 90,000
„ florijnen. Bovendien worden aanzienlijke sommen tot
„ het diepen van de *Thess* en het herstellen der wegen,
„ langs welke het zout vervoerd moet worden, besteed."

Wij eindigen met onzen dank aan den Vertaler te betuigen; en wel te meer, daar hij, gelijk in andere stukken, die wij meenen aan dezelfde hand verschuldigd te zijn, hier en ginds onder den tekst aanteekeningen geplaatst heeft, die getuigenis geven van zijne kunde en belezenheid.

Eerste Schoolboek der Wiskunde volgens eenen nieuwen leertrant, zamengesteld door C. J. P. VON MÜHLEN. *Iste en IIde Deeltje.*

(Vervolg.)

Uit het te voren bijgebragte zagen wij ten volle, waarin de nieuwe leertrant van VON MÜHLEN eigenlijk en voornamelijk bestaat: te weten, meermalen alle de vakken, zoo der zuivere als der toegepaste Wiskunde, en telkens nadat men alle dezelve tot een' zekeren eindpaal heeft doorgeloopen, op nieuw beginnen van daar men ze liet. Uit den aanleg van het werk, en den wijden omvang van het geheel, te oordeelen, zal hiertoe nog al eenige tijd vereischt worden; en dan zal men nog maar zóó ver gevorderd zijn, om tot de opgenoemde werken, die wij mede kennen, als *Elementaire* Leerboeken, te kunnen overgaan! — Wij hopen, dat de Leerlingen er zich wel bij bevinden zullen. *A priori*, echter, kunnen wij deze leermethode niet goedkeuren. Zullen, vragen wij, alle Leerlingen, bij den lust, ook den *tijd* hebben, om alle deze Cursus af te doen; en wat, indien niet? — dan wel voorzeker moet het

zijn;

zijn: *de omnibus aliquid et de toto nihil.* Wij voor ons vreezen, dat deze leermethode de uitwerking niet zal hebben, welke de Schrijver er zich van belooft. Of hij er reeds de proef van genomen hebbe, meldt hij niet: een handig Onderwijzer kon dit wel, al had hij geen opzettelijk daartoe vervaardigd boek, vooral bij een schrander Leerling. Wij zouden liefst verkiezen den Leerling vooraf toe te rusten met de grondbeginselen der zuivere Wiskunde, en vervolgens der toegepaste, in de eigenlijk gezegde Geometrie; en alsdan hem dat vak der met de Wiskunde eigenlijk verbondene Natuurkunde te laten doorwandelen, waartoe zijn *genie* het meest strekt. Wij vreezen daarenboven, dat, door het leeren van zoo vele vakken van wetenschap te gelijk, bij de lieve Jeugd juist datgene zal plaats hebben, waartegen de Schrijver zoo zeer ijvert, *de zoo gevaarlijke opeenhooping van Encyclopedische kundigheden en aankweeking van oppervlakkige veelweterij.* — Dan, wij laten dit alles over aan Moeder Ondervinding, en zullen ons hartelijk verheugen in dit opzigt in ons oordeel gefeild te hebben.

Intusschen zou zulks de waardij van 's Mans werk nog geenszins verminderen; want het Leerboek, schoon daartoe niet eigenlijk ingerigt, zal zeer wel gebruikt kunnen worden tot het aaneengeschakeld onderwijs van een en hetzelfde vak der Wiskunde, door het vervolgen der onderscheidene Cursus; en dus zou dit Leerboek, naar mate van den aanleg en lust der Leerlingen, (waarop een Onderwijzer, onzes erachtens, wel degelijk letten moet) een dubbel nut kunnen hebben.

Zoo veel van de *Leermethode:* nu over het *Leerboek* zelve. Het *eerste* Deeltje van dit *eerste* Schoolboek bevat de *Numeratio* en de *vier* Speciën. Het heeft *vier* Afdeelingen: I. Eigenschappen der grootheid in het algemeen. — II. Van de vier Speciën. — III. Vier Speciën met veelvoudige cijfers. — IV. Verdere uitbreiding van eenige reeds verhandelde stukken. Vraagstukken tot oefening en vermaak. Kleine Arithmetische Kunststukken. Rekenkundige Tafelen.

De IV Afdeelingen worden voorts in bijzondere artikelen ontwikkeld en behandeld. De vraagstukken tot oefening en vermaak vervullen de plaats der voorstellen in andere rekenboeken. De Arithmetische kunststukken zijn soortgelijke, als men bij GUYOT, WIEGLER enz. vindt, en geven der Jeugd eene nuttige uitspanning.

De

De inhoud van dit Deeltje is op zichzelve en over 't geheel goed en bruikbaar; het doet zijnen Autheur kennen als een Man, die zijn onderwerp volkomen meester is: maar of dit Stuk juist dáárom zoo veel beter zij dan andere thans in gebruik zijnde rekenkundige Leerboeken, omdat in hetzelve alles, van 't begin af aan, zoo veel mogelijk onder formules wordt voorgesteld, hieraan twijfelen wij zeer. Wij erkennen, dat, daar de Schrijver met de eerste beginselen der Rekenkunde ook die der Algebra verbinden wilde, hij zoo wel bij de eene als bij de andere de formules moeijelijk vermijden kon; doch wij zijn aan de andere zijde door de ondervinding overtuigd, dat men voor *eerstbeginnenden* (en voor dezen is immers dit Stukje) niet te eenvoudig, niet te duidelijk zijn kan; en, ten aanzien van de eerste beginselen der Rekenkunde, kunnen eenvoudigheid en naauwkeurigheid zeer wel zamengaan. Volgens den Schrijver, moet het *Synthetisch-Aphoristische*, d. i. *moeten de zeer eenvoudige met de waarheid meer overeenkomstige definitiën van eenheid*, *enz. hier in een zoo eenvoudig gewaad verschijnen.* Wij hebben ze vergeleken met de definitiën van *eenheid* enz. in andere vroeger uitgekomene Leerboeken, als van BLASSIERE, STRABBE, ÆNEAE, BRUNT: wij kunnen waarlijk niet zeggen, dat die van den Schrijver in eenvoudigheid, kortheid en duidelijkheid boven dezelve veel vooruit hebben. Tot eene proeve oordeele de Lezer zelf tusschen die van BRUNT en van den Schrijver:

BRUNT: *Elk ding op zichzelven is een één of* eenheid.

VON MÜHLEN: *Ieder ding op zich zelf alleen genomen noemt men* één *of* eenheid.

BRUNT: *Additie, of zamentelling, is een regel, welke leert, om, uit eenige opgegevene getallen, een getal te vinden, dat zoo groot is, als alle die getallen te zamen.*

VON MÜHLEN: *Additie, of optelling, is het uitvinden der onbekende (x) door eene bekende (4) en derzelver Arithmetische rede (2), welke aanwijst, hoe veel men bij de bekende moet bijtellen, om een geheel (6) te verkrijgen = aan de onbekende.*

BRUNT: *De Substractie, of aftrekking, is een regel, welke leert om van twee gegevene getallen het verschil te vinden;*

den; dat is: om te vinden, hoe veel het eene getal grooter is dan het andere.

VON MÜHLEN: *Subſtractie, of aftrekking, is het uitvinden der onbekende (x) door middel van eene bekende (8) en derzelver Arithmetiſche rede (2), welke aanwijst, hoe veel men van de bekende moet aftellen, om een deel (6) te verkrijgen = aan de onbekende.*

BRUNT: *De Multiplicatie, of vermenigvuldiging, is een regel, welke leert, om de ſom te vinden van een en het zelfde getal eenige malen genomen.*

VON MÜHLEN: *Multiplicatie, of vermenigvuldiging, is het uitvinden der onbekende (x) door middel van eene bekende (12) en derzelver Geometriſche rede (2), welke aantoont, hoe veel maal de bekende in de onbekende bevat is.*

Ten aanzien der *Diviſie*, zijn de definitiën in denzelfden geest verſchillend. — De uitſpraak zij aan den Lezer, welke hij verkiezen zoude.

Over de beginſelen der Algebra hebben wij hier minder aangetroffen dan wij verwacht hadden. Wij hadden gedacht, reeds ook hier de vier Speciën in *poſitive* en *negative* Algebraïſche grootheden, en ten opzigte der Algebraïſche teekens *plus* en *minus* behandeld te vinden. 't Geen dit Deeltje er van bevat, is, onzes inziens, niet genoegzaam: 't ontbrekende ſchijnt bewaard te zijn voor een tweede of derde Schoolboek, 't welk wij dus moeten afwachten.

Nog eene aanmerking, en met deze ſluiten wij deze onze recenſie. Voor zichzelven duidelijke begrippen van iets te hebben, en die begrippen ook anderen duidelijk mede te deelen, zijn, dit erkent elk, twee zeer verſchillende zaken. Het ſpijt ons te moeten zeggen, dat hier en daar het ongewone van des Schrijvers wijze van voordragt, of eene ingewikkelde ſtroefheid, ons gehinderd heeft. Misſchien hapert het aan ons zelven: maar, altijd het boek als een Leerboek voor eerstbeginnenden beſchouwende, in 't welk de Schrijver alles bevattelijker en duidelijker dan in andere Leerboeken wil voordragen, zoo vragen wij, wat een Leerling bij het lezen van eene periode als deze, die ons juist in 't oog valt, denken moet? „ Bij de Diviſie wijst ook wel de Deeler aan, dat de eenheden des deeltals geene geheele eenheden, maar ſlechts ge-

„ deel-

„ deelten der geheele eenheid zijn, en tevens het *hoeveelste* „ gedeelte der geheele eenheid elke eenheid des deeltals eigen„ lijk is (bl. 56.)." — Men zegge niet, dat wij deze periode uit haar verband rukken en *geïsoleerd* voordragen. De Leerling leze aldaar verder, of terug, en zie, of hij, zelfs bij de beschouwing van het voorbeeld, de stelling duidelijker begrijpe. Wij hebben er de proef van genomen met Onderwijzers en met gevorderde Leerlingen; en allen getuigen eenparig, dat dit geene duidelijke voordragt voor eerstbeginnenden heeten kan.

Wij meenen alzoo, volgens des Schrijvers verklaarden wensch, ons oordeel over het plan zijner Schoolboeken, en over dit zijn eerste Deeltje van zijn eerste Schoolboek, indien al niet op eene *grondige*, (hierover zal hij misschien anders denken) althans op eene *bescheidene* wijze te hebben voorgedragen: of wij tot de *deskundigen* behooren, daarover heeft hij zijn oordeel vrij.

Beschrijving van het Eiland Elba, thans de verblijfplaats van NAPOLEON BONAPARTE. *Naar het Fransch en Hoogduitsch van* DE BERNEAUD *en* EHRMAN. *Met eene Kaart. Te Haarlem, bij* F. Bohn. 1814. *In gr. 8vo. 156 Bl. f* 1-10-:

Deze beschrijving van het in de Tyrrheensche of Middellandsche zee gelegen, en onlangs zoo beroemd geworden Elba, benevens het bijvoegsel, eene korte schets bevattende, heeft alle kenmerken van naauwkeurigheid. De Fransche Schrijver, door den Duitscher daarna met aanmerkingen uitgegeven, bezocht tusschen 1800 en 1807 driemalen het Eiland, en las en raadpleegde daarenboven al wat vroeger over hetzelve geschreven was. Dit zegt niet alleen de Voorrede, maar vindt ook in den inhoud alle verlangde bewijs. Uitvoeriger en naauwkeuriger zelfs, dan velen zullen noodig achten, is hij ten opzigte van ligging, oorsprong, oude geschiedenis, voortbrengsels, enz. enz. Elba betreffende. Het ontbreekt, echter, ook aan datgene niet, wat men van hetzelve meer algemeen verlangt te weten; aan een aangenaam onderhoud en duidelijk onderrigt. Wij meenen dit niet beter te kunnen doen zien, dan door tamelijk uitvoerige aanhalingen en uittreksels van het verhaalde, die te-

vens den Lezer — met het boek nog niet bekend — zullen vermaken, en zijnen leeslust en verlangen naar het ſtuk zelve des te meer opwekken. Inderdaad, het komt ons voor, dat dit boekje de behoefte der weetgierigheid naar het nieuwe Rijk van den grooten NAPOLEON volkomen bevredigt. Verſcheidene berigten zullen de gedachten over 's mans lot, zijne waarſchijnlijke of mogelijke werkzaamheden in een zoo bepaald gebied, enz. rijkelijk gaande maken. — Doch, men neme zelf de proef met ons aangehaalde, en verſchoone daarbij zoo veel gebrekkigs en onvolledigs, als het werkje alleen, dat daarenboven zoo uitvoerige en treffende beſchrijvingen, b. v. van de tonijnvangst, de ijzermijnen, enz. bevat, in ſtaat is te vergoeden. Wij geven ſlechts iets; wie het aan tijd niet volſtrekt ontbreekt, die koope alles.

Het Eiland Elba ligt op 7°, 59′, 24″, 38‴ Oosterlengte van Parijs, en 42°, 49′, 6″, 23‴ Noorderbreedte, in de Middellandſche zee; de langſte dag is op hetzelve vijftien uren en negen minuten.

Het kanaal van Piombino, dat naauwelijks bevaarbaar is, ſcheidt dit Eiland van de vaste kust van Italië, van welke deszelfs oostelijke punt ſlechts twee geographiſche mijlen verwijderd is.

De gedaante van het Eiland is zeer onregelmatig. De grond is week en ligt, bedekt met aangeſpoelde keiſteenen; het is omgeven met een rif van klippen, die onophoudelijk zijn blootgeſteld aan de woede van wind en ſtroomen, en van de golven der veeltijds onſtuimige zee. Van hier is het, dat de omtrek van het Eiland ongemeen uitgezakt is, en meermalen van gedaante verandert.

De bergen van dit Eiland vormen drie verſchillende rijen, die door een dal van elkander geſcheiden worden, dat zich al verder en verder uitbreidt, naarmate men den oever nadert. Deze drie rijen zijn door op zichzelven ſtaande bergen aan elkander verbonden. Allen te zamen genomen vormen, bij het eerſte gezigt, niets anders dan eene masſa van onvruchtbare bergen, wier beſchouwing de ziel met ſombere gewaarwordingen vervult en het oog vermoeit. Hobbelige wegen, verlatene hutten, hier en daar verſpreide ruïnen, ellendige gehuchten; twee ſchamele dorpen en eene kleine vesting: dit is, over het geheel genomen, alles, wat de reiziger, die van den kant van

 Piom-

Piombino komt, op Elba van het ſtrand ontdekt. Maar, men moet meer landwaarts komen, en den Monte Grosſo bezoeken, die met mirte-, rosmarijn-, mastik- en wilde laurier-boomen bedekt is, en vervolgens den Monte Giove beſchouwen, waar groene eikenboomen en een klein aantal van wilde olijfboomen het oog ſtreelen en de verbeelding opwekken.

Het klimaat van het Eiland Elba is gematigd. De hitte is daar noch hevig, noch van langen duur, en de koude doorgaans niet ſtreng. Gelijk in het overig gedeelte van Italië, zijn de herfst en de winter meestal regenachtig. In het laatstgenoemde jaargetijde zijn de toppen der hooge bergen der Capanna veertien, ſomwijlen twintig dagen met ſneeuw bedekt. Gedurende dien tijd is de koude, in die ſtreken, vrij aanmerkelijk, ſomtijds ſtreng.

De grootſte koude, die bij menſchen-geheugen hier plaats gehad heeft, was die van den 14 Febr. 1782. Toen vroor het drie dagen lang; alle Agrumi (dat is, oranjeboomen en citroenboomen van allerlei ſoort) en een groot gedeelte der olijfboomen ſtierven.

Bij de grootſte zomerhitte wordt de lucht door de zeewinden verkoeld. De jaargetijden volgen doorgaans in deze orde op elkander. Eene heerlijke lente; een matig warme zomer, met vochtige en koele nachten; een herfst met onbeſtendig weêr; en een regenachtige winter, wiens koude van korten duur is.

De lucht is, over het algemeen, op het geheele Eiland gezond. Op eenige plaatſen zijn de zuide- en zuidooste-winden zeer lastig, en dezelve waaijen veelvuldig. Alleronverdragelijkst is de onſtuimige Libeccio, de zuidweste-wind, die echter ſlechts nu en dan, en nergens hevig dan te Poggio en te Marciana, waait, ſoms de ſterkſte en vlugſte mansperſonen, en zelfs beladene ezels, tegen den grond werpende.

Men vindt er verſcheidene zoete, heldere en friſche bronnen, die evenwel, meest alle, door de hitte in den zomer uitdroogen; verſcheidene, echter, vormen beken, die zich door het Eiland ſlingeren. Rivieren en meren worden er niet gevonden.

Men vindt op het Eiland ook nog eenige moerasſen, die men zeer wel droog en bruikbaar zou kunnen maken, en, even als in *Zuid-Carolina*, in rijstvelden veranderen. Men zou dezelve ten minſte met boomen kunnen beplanten, waardoor dan

ook

ook de schadelijke dampkring, die zich over de omliggende oorden verspreidt, zou gezuiverd worden.

Van de delfstoffen is het ijzer het voornaamste, dat men hier in ruimen overvloed vindt. Voorheen waren er ook kopermijnen; maar het is eene dwaling, dat men hier goud-, alsmede tin- en lood-erts zou vinden.

Onder de voortbrengsels van het groeijend rijk hebben wij hier op te noemen verscheidene soorten van koorn, inzonderheid tarwe en mais; voorts erwten, boonen en andere peulvruchten; weinig hennep, en geheel geen vlasch, wordt er geteeld; de Amerikaansche, of boom-meloen, van wiens vezels garen gemaakt wordt, is hier menigvuldig. Niet minder algemeen zijn hier de watermeloenen. Moeskruiden zijn op het Eiland noch menigvuldig, noch smakelijk. Grasgewassen zijn hier weinig; maar die er zijn, zijn zeer goed.

Men vindt er ook eene tamelijke menigte Europesche vruchtboomen van allerlei soort, behalve appelboomen. Peren, kersen, perziken en pruimen worden wel volkomen rijp; maar zijn niet zeer smakelijk, en schijnen eenigzins wild van soort te zijn. De abrikozen zijn zeldzaam, en de abrikoosboom groeit hier slecht. Oranje-, citroen- en granaatappel-boomen komen uitmuntend voort; maar hunne vruchten zijn zoo smakelijk niet, als in het overig gedeelte van Italië. Vijgen en kastanjes zijn er in ruimen overvloed; olijf- en moerbeziën-boomen in sommige streken. Olie wint men niet meer, dan voor eigen gebruik.

De wijngaard is hier schoon, en, welligt ten nadeele van den akkerbouw, al te menigvuldig. De druiven zijn uitstekend. De roode wijn, die echter in eene kleine hoeveelheid gewonnen wordt, is voortreffelijk. De witte wijn, daarentegen, is van gemeene soort, en wordt meest op het Eiland gedronken.

Timmerhout vindt men er geheel niet; de reden daarvan is in de verkeerde directie omtrent de bosschen te zoeken, daar men sedert dertig jaren zoo veel hout hakt, als men wil. Het brandhout is daardoor zeer schaarsch geworden. De eik valt er niet zwaar; pijnboomen zijn er niet.

Van wege gebrek aan weiden, heeft het Eiland zeer weinig tam vee; ezels, eenige muilezels, slechte soort van paarden, en weinige ossen en koeijen, van zeer klein ras. Grooter is het aantal van varkens, schapen en geiten; maar zij zijn ook

niet best van foort. Aan wild heeft men hier geen gebrek; men vindt er hazen, konijnen, ftekelvarkens, marders of marmotten, eekhorentjes en egels. — Talrijk is ook het gevleugelde wild, waarop men inzonderheid jagt maakt; hoenders, kwartels, meerlen, wilde duiven, tortelduiven, geelvinken, fpreeuwen, en eene menigte andere.

Velerlei foort van visch wordt aan de kust van dit Eiland gevangen, onder welke vooral de tonijn.

Bijen vindt men weinig, fchoon deze teelt met groot voordeel zou kunnen gedreven worden; maar des te menigvuldiger zijn de kruipende dieren en ander ongedierte, die eene plaag zijn voor het platte land; onder dezelve behooren de kleine fchorpioenen, de blinde en andere flangen, adders in menigte, ook vergiftige hagedisfen, kwabben en dergelijke. Na eenen warmen regen in den zomer wemelt het op het veld zoodanig van padden, dat men geen ftap doen kan, zonder op dezelve te trappen. Onder deze zijn er, die eene ongemeene grootte hebben. Vele zijn de vliegen en muggen; nog talrijker de Oosterfche motten.

De bevolking van Elba *alleen* beloopt 11,800 zielen, en met de Eilandjes, tot hetzelve behoorende, 13,750. — In het karakter van alle Eilanders vindt men doorgaans hun bijzonder eigene en in het oog loopende trekken. Ook dit is ten aanzien van de Elbaners het geval. Bij eene bijzondere liefde voor den grond, waarop zij geboren zijn, munten deze Eilanders zeer uit in werkzaamheid. Wanneer het gevaar hen dreigt, zijn zij alle foldaten, en gaan met even veel ijver en lust aan de werkzaamheden van den vreedzamen landbouw. Over het algemeen zijn zij goedhartig, gastvrij, maar vleijen gaarne. Zij zijn van middelbare grootte, regelmatig en vast van ligchaamsbouw, en doorgaans gezond; zij zijn geboren zeelieden, en groote liefhebbers van de jagt, en van alle ligchaamsoefeningen, die veel infpanning van krachten vereifchen. — Over het geheel zijn zij onwetend en ligtgeloovig. Zij hebben daarbij eene levendige en ligt beweegbare verbeelding, die hen vatbaar maakt voor fterke indrukken. — De pracht en weelde van groote fteden kennen zij niet. Een zwarte ftroohoed, een wit jakje, een kort rood of blaauw rokje: ziedaar de kleeding der vrouwen. Derzelver opfchik, die niet onbevallig is, beftaat in eene bloem, linten, een grooten ring, vrij groote oorringen, en een gouden ketting, van welken echter

het

het koper wel het grootste bestanddeel uitmaakt. — Hunne gewone levensmiddelen bestaan uit dorre peulvruchten, schapenkaas, die in reuk en smaak veel heeft van slecht vet, zeer goed, doch niet dik spek, gezouten en gerookt vleesch, grof brood, versche visch, gepekelde tonijnen, en maar zelden versche groenten. Zij eten echter ook veel gezouten kaas, die uit Sardinië komt, alsmede kastanjes. Zij zijn zeer sober. Alleen op zon- en feestdagen komt er versch vleesch en witte wijn op hunne tafel. Op de werkdagen eten zij des morgens Pollenta (eene brij uit het zoete meel der kastanjes,) des middags brood, boonen of eenige andere afgekookte en met olie gesauste groente, en des avonds soep, en somwijlen gezouten of gepekelden visch. — De huizen zijn laag, doch zindelijk, en eenvoudig ingerigt. — De bewoners der steden leven hier, gelijk elders, doorgaans kostbaarder en beter. Op hunne tafels vindt men voortreffelijk brood, versch vleesch en visch, groenten en fruit, hetwelk alles zij met groote kosten van het vaste land laten komen. — De vermaken en uitspanningen dezer Eilanders kenmerken zich geenszins door vrolijkheid. — De landtaal is verbasterd Italiaansch. — De schandelijke gewoonte, die in Rome en Genua zoo algemeen is, van ponjaard of degen te dragen, en zich daarvan, bij de kleinste geschillen, terstond te bedienen, heeft op Elba geene plaats; ja men heeft den Schrijver verzekerd, dat de Elbaners een afkeer van dezelve hebben, en dat hier, bij menschen-geheugen, niemand op zulk eene wijze als ter sluik vermoord geworden is. De diefstal is hier iets zeldzaams, maar de moord nog zeldzamer. — Het getal der armen en noodlijdenden is klein, en, daar de Elbaners zeer milddadig zijn, wordt hetzelve altijd spoedig verminderd. — Scorbut, bloedspuwing en oogontsteking zijn hier gemeenzaam.

Ten aanzien van bebouwing en beplanting, enz. is het Eiland niet in zulken bloeijenden toestand, als hetzelve wezen kon. De landbouw is verwaarloosd, offchoon het den bewoners niet aan vlijt ontbreekt. Verscheidene oorden zijn voor den akkerbouw zeer geschikt; men heeft nu onlangs in vele streken begonnen, den grond om te breken. De oogst van het koorn is nietsbeduidend. Men wint naauwelijks zoo veel tarwe, als men in een vierdedeel jaars noodig heeft. — De tuinbouw is bijna ten eenemale verwaarloosd.

De industrie bepaalt zich bijna alleen bij het gebruik maken van de ruwste voortbrengsels der natuur ten eigen behoeve. —

Fabrijken en Trafijken heeft men hier geheel niet. — De zoutgroeven, of moerasfen, zijn door hare fchadelijke uitwafemingen veel nadeeliger, dan de flechte manier, waarop men van dezelve tegenwoordig gebruik maakt, voordeelig is. Dezelve leveren jaarlijks 60,000 zakken zout op, ieder van ongeveer 142 pond. — De visfcherij is voor de Elbaners ook een vrij belangrijke tak van handel. De jaarlijkfche opbrengst der tonijnvisfcherij te Porto-Ferraio en Marciana wordt op 27,000 guldens gefchat.

De handel is, over het geheel, een ruilhandel, heeft weinig te beduiden, en brengt het Eiland klein voordeel aan. De artikels van uitvoer zijn: tonijnvisch, gewone wijn, alfemwijn en Aleatico, (desfertwijnen) zeer goede azijn, zout, granietfteen, en inzonderheid ijzererts. De Vorst heeft van de verfchillende ijzermijnen een zuiver jaarlijksch inkomen van bijna 100,000 daalders. De artikels, die ingevoerd worden, zijn: koorn, kaas, vee, manufacturen en andere noodwendigheden des levens.

Het Eiland Elba maakt thans, met de nabij gelegene eilandjes Capraia, Pianofa, Palamjola en Monte Christo, een Arrondisfement uit, dat tot geen Departement behoort. Het is verdeeld in vier Cantons, acht Gemeenten en zeven Municipaliteiten. Behalve de grondlasten, heeft het geene directe belastingen. De indirecte zijn: het enregistrement, het ftempelregt, en de hypotheken. Uit- en ingaande regten worden er niet betaald, behalve het octrooi, waarvan de opbrengst tot weldadige einden en algemeenen nutte gebruikt wordt. — Er zijn twee hospitalen en een Lazareth.

De huizen der zeer fterke ftad Porto-Ferraio zijn klein, van binnen flecht geregeld en zonder gemakken, van gebakken-fteen, en doorgaans twee verdiepingen. De ftraten zijn breed; de meeste in de rotfen uitgehouwen; alle zindelijk en wel geplaveid. Twee poorten fluiten de ingangen der ftad; de eene, aan den voet der vesting Stella, gaat men uit naar de haven; de andere, aan de zijde van de vesting Falcone, brengt u op eenen bedekten weg. Het inwendige van de ftad heeft niets belangrijks voor verftand of hart. De weelde en het zedebederf, die hier heerfchen, fteken zeer af bij de anders zoo eenvoudige zeden der overige bewoners van dit Eiland. Men vindt hier geene gezellige kringen, geene hulpmiddelen en aanfporingen tot kunften en wetenfchappen, geene inrigtingen tot onderwijs, geene biblio-

theeks

theek, ja men kan er zelfs bijvoegen, geene particuliere boekverzameling.

De stad heeft eene bevolking van 3000 zielen (volgens het bijvoegsel, daaronder gerekend eene bezetting van 4 à 500 man) en is, zoo wel ten aanzien van het krijgskundige als voor den handel, allervoordeeligst gelegen. Zij is meesteresse van een vruchtbaar dal, met landhuizen als bezaaid, en heeft eenen vischrijken zeeboezem en veilige reede.

De ruimte verbiedt ons meer aanhalingen uit dit, ook op zichzelve, belangrijk werkje, bijzonder ook ten opzigte der onderscheidene mijnwerken en delfstoffen, als ijzer, zeilsteen en verschillende steensoorten, waaronder het zuiverst graniet, op verschillende plaatsen des Eilands gevonden wordende.

Verlossings Danklied bij gelegenheid van den plegtigen XIII Januarij 1814 *met een Opdragt aan den Hoogleeraar* J. H. VAN DER PALM, *door Jonkvrouwe* W. E. V. A. V. P. *Te Utrecht, bij* J. van Schoonhoven. *In gr.* 8*vo.* 28 *Bl. f* :-6-:

Daal neder, Vader CATS! Vriend en Onderwijzer der Prinsen van Oranje en van het Nederlandsche Volk; zie hier eene Jonkvrouwe, in wier hart diep geprent zijn uwe gulden woorden:

Een sacht, een buygsaem hert, dat is een Vrouwe kroon!

Is het mogelijk? — is dit eene Vrouw, en nog wel eene Jonkvrouw? Wij kunnen onze oogen naauw gelooven. Inderdaad, in lang hebben wij niet iets gelezen, waarvan wij zoo verzet stonden; wij moeten er bijvoegen, waarover wij zoo verontwaardigd waren. Waarlijk, Jonkvrouwe! uwe Opdragt doet u, uwe sekse en uwe Partij (wij schamen ons, dit woord, waarop gij zoo veel prijs stelt, nog te gebruiken) alle te zamen oneere aan. En durft gij op de eerste bladzijde nog van de *leer van het Evangelie* gewagen, de woorden *rust*, *eerbied* en *onderwerping* noemen? Is dit het Vorstelijk Huis, in ons Vaderland zoo gelukkig hersteld, dienen? Neen, het is, in den gansch

krach-

krachtigen zin van het woord, *den verfoeijelijken Baäl eer bewijzen*. (Bl. 5.) Toon *gij* deswege *berouw*; en de Man, dien gij *op zijn Joäbs gekust* hebt, (bl. 6.) zal voor u bidden, dat God u de zonde vergeve!

Wij zijn inderdaad verlegen met deze Opdragt. Zullen wij eene perfoonlijke verdediging des aangevallen Hoogleeraars schrijven? Zulks willen wij niet, om vele redenen, bijzonder omdat dit noch ons, noch ons Maandwerk voegt. Zullen wij het daarin gestelde overnemen; daartegen onze gedachten, zoo volstrekt overeenkomstig met den edelen, den regt Christelijken geest des Souvereins, stellen? Hoe gemakkelijk dit ook zijn moge, wij durven niet; wij willen de pestftof, om der besmetting wille, niet verder roeren. Zullen wij, zoo als ons eerste gevoel ons ingaf, er naar eisch den spot mede drijven? Dan, wij zijn door de lezing, door de vermoedelijke bedoeling, in eene te ernstige plooi gebragt. Ook willen wij niet ontkennen, dat deze Opdragt, wat den vorm betreft, goed gesteld, fiksch gezet, en in *dien* geest zeer wel geschreven is; behalve dat zij flordig is van taal. Zij kan haar nut, zoo wel als het volgend Vers, ook nog wel hebben voor zulke Vleijers, *waaraan het in onze dagen*, naar de getuigenis der Schrijfster, die onder deze (wij moeten haar dit regt doen) zeker niet behoort, *niet zal ontbreken*. Maar — *zulke Vleijers zijn de Oranje-Vrienden niet*, volgens haar. (Bl. 7.) Wel nu, dan is er ook geen zwarigheid: want het edeldenkend Neêrlandsch hart, allen wrok vergetende, alle *reäctie*, *satisfactie* en vreemden invloed, van wat aard ook, moede, schaart zich om dat dierbaar Geslacht, hetwelk, weleer mishandeld, doch ook door lijden wijzer geworden, aan Deugd, aan Godsdienst, aan eerbied voor Neêrlands Volk de uitgebreidste liefde en hulde bewijst. Alleen *zij* scharen er zich niet om, die, teleurgesteld in hunne verwachting op *retractatie*, op het herstel van provinciale Souvereiniteit, op verheffing van Adel zonder verdiensten, op den al te grooten invloed van Vrouwen en Jonkvrouwen, zich deerlijk misrekend hebben.

Wij besloten dan eindelijk, deze Opdragt verder onaangeroerd te laten. De Heer VAN DER PALM zal wel zoo wijs zijn, hierop te zwijgen; en ook, een Arend vangt immers geen Vliegen, noch een Leeuw stoort zich aan 't geblaf der Honden!

En

En hiermede gaan wij over tot het Stuk zelve; Dichtstuk durven wij het niet noemen.

Lazen wij het niet op den titel, wij zouden ons niet kunnen verbeelden, hoe eene en dezelfde hand Opdragt en Vers geschreven had. Wij zouden ligt denken, dat een of andere jakobijnsche en gedienstige *zwarte Genie*, om veilig te schuilen onder den Jonkvrouwelijken regenscherm, zijne antivaderlandsche en tegenchristelijke denkbeelden op deze wijze had *opgedragen*, of liever *opgedrongen*, en aan den man had pogen te helpen. Dan, wij hebben geene reden, om de opregtheid der Jonkvrouwe te verdenken; en ook daarom geene, om haar, wie men toch niet ligt van al te groote zachtzinnigheid of teêr gevoel zal verdenken, te verschoonen in onze beöordeeling. Kort en goed. Dit rijmpje is beneden het middelmatige; het beduidt nietmetal, en is nog daarenboven hier en daar zonder zin of slot, ja dikwerf wartaal. B. v. bl. 16.

Waak op mijn harp! waak op mijn luit, en speel
Tot 's Heeren prijs! Dit dankbaar zoet gekweel
Lokt dra den stroom der rijkste zegeningen.

Het *gekweel* dezer Jonkvrouwe mag *zoet*, ja walgelijk zoet zijn, wij twijfelen zeer, of hare zoogenaamde zoetigheden een' stroom der rijkste zegeningen lokken zullen: dat is zoo niet in den geest harer zoetigheden. Op die zoete en rijke zegeningen volgt terstond:

Mijne aandacht ziet terug op 't schandlijk jaar,
Toen 't Vloekgespan, blijde op de droeve maar
Des intogts van de Fransche Rover benden,
Met dolle drift en wraaklust gansch bezield,
Die nimmer iets onschendbaar heilig hield,
Gierde oproerkreet, ten hemel op te zenden.

Alles staat los. Vrage: Wie *hield niets onschendbaar heilig?* wat behoort men *ten hemel op te zenden?* wie *gierde oproerkreet?* Immers toch niet de Jonkvrouwe?! — Terstond daarop volgen de verhevene regels:

'Het Rot, van 't spoor gebragt door grooten laag'
En kunstnarij, verbeeldt zich (dolle vlaag

Van heete koorts!) in flavernij te zugten;
Ziet ketens zelfs, aan kinderwieg gefmeed;
Naar lucht en wolk verheffen wraakzugts kreet,
En meent voor 't zaad het ergst te moeten dugten.

Hoe welgekort is dat woord *laag*'! Men dient toch wel te weten, welke letters men bij een afkappings- of wegnemings-teeken aanvullen moet; maar hier zal men er vergeefs naar raden. Dat *ketens aan de kinderwiegen gefmeed* zijn, zagen wij zeer zelden; maar nooit hoorden wij, dat *ijzer* fprak. Wel eens, dat een ijzer of ongevoelig hart ontijdig fchreef en ellendig zong; maar nooit, dat *ketens een kreet naar lucht en wolken verheffen*. Niemand zal hier voegzaam anders kunnen conftrueeren. De laatfte regel van het couplet valt dan ook bitter, Jonkvrouw! en dat *zaad*, dat *zaad*, dat hadt gij waarlijk niet moeten ftrooijen! Wij hebben eens hooren beweren, dat iemands geliefde neiging, zijne hard- of zacht-aardigheid, wel eens bleek uit iemands woordgebruik of woordfchikking. Wel nu! wat dunkt u dan hier van dien *wraakzuchtskreet?* Hoe eigenaardig, zacht en aanminnig is zulk eene *wraakzuchtskreet-verheffing* voor eene Jufferlijke ziel!

En wat dunkt u van dit couplet:

De Vorst, weleer het ooglijn van het Land,
Nu bits vervolgd door opftands fellen brand,
Geftookt door list van fnoode kwaadgezinden,
Geruggefteund door 's Vijands fiere magt,
Werd ftraks geperst, na een' ftikdonkren nacht,
Te wijken naar het Land der Welbeminden.

Hoe duidelijk is hier de ophooping der participia! hoe klaar dat *Land der Welbeminden!* Toen wij dit couplet al heel wel meenden opgehelderd te hebben, vroeg ons nog iemand, of de Vorst in 1795 des morgens vroeg vertrokken, en of het den nacht te voren zoo magtig donker geweest was? — Men *wil* u niet verftaan, ô *welbeminde* Freule! *oogelijn* van *het Land!* en waant u (ô gruwel!) *geruggefteund en geftookt door list van fnoode kwaadgezinden*; en wat de poëzij aangaat, nu dat fpreekt van zelve, te verkeeren *in een' ftikdonkeren nacht!*

Maar nu volgt ook de morgen. Ziet hier wat verhevens:

In

In 't guurst saisoen gezorscht op 't element,
Daar NEPTUUN 't ros door baar en golven ment;
EÖOL vergramd den wind en storm doet loeien; *enz.*

Ei, ei, dat hadt gij niet gedacht, dat de zoete Jufvrouw zoo *loeijen* kon! — Maar dat is nu toch ook *poëzij?* Wel zeker! zoo goed als VAN DER PALM's *proza;* en het volgende ook:

Naar ALBION gevlugt moest Hij der wraak
En 't woên van 't vuigste Rot, door helschen Draak,
Uit 's afgronds hol op 't aardrijk uitgespogen,
Ten doele staan: daar leugen, laster, hoon
Te saam vereend, op Hem, als BELIALS zoon,
Met addren spog geweldigst neder vlogen.

Het is wel wat goor en morsig voor eene oud-constitutioneele en dus zeker kraakzindelijke Jonkvrouw; maar anders is het toch regt krachtig, vol werking, en verheven. Krachtig en vol werking is het; want, schoon pas even in 't begin van dit fraaije Gedicht, weten wij niet, na de woorden *helsche Draak*, *uitgespogen* en *adderen-spog* gelezen te hebben, wat ons deert..... Wij worden zoo wonderlijk..... Het is niet van uw rijmen, neen..... Maar toch, Jonkvrouw, met uw permissie, wij zullen het boeksken wat ter zijde leggen.

Gedichten voor Kinderen, door Vrouwe KATHARINA WILHELMINA BILDERDIJK. *Te Haarlem, bij* F. Bohn. 1813. *In 12mo.* 109 *Bl. f* :-12-:

Zij, die Mevrouw BILDERDIJK, het zij persoonlijk, het zij uit hare dichtwerken, kennen, zullen haar voor den zachten kindertoon bijzonder geschikt keuren. Dat zachtaardige, stille en eenvoudige, dat zich bij haar uitstort in minnelijke, zoetvloeijende, bevallige en hartroerende toonen, maken haar juist berekend tot eene stichtende en vermakende schilderes van huisselijke genoegens. Men vergunne ons, — want waar toch is de wetgever, die ons het deelen, onderdeelen, ja op nieuw verdeelen der dichtsoorten zou kunnen beletten? — haar in het

huisselijk leerdicht eene meesteres te noemen. Geen wonder, derhalve, dat zij in het onderdeel daarvan, het *kinderdicht*, zoo zeer uitmunt, als wij in dit klein, maar lief boeksken ontwaren.

Uit het voorberigtje blijkt, dat deze gedichtjes, voor eigen huisselijk gebruik vervaardigd, op den wensch van eenige Vrienden aan hen medegedeeld, en op hun oordeel van algemeene nuttigheid werden uitgegeven. „ Het zijn *gedichtjes* „ *voor kinderen*," leest men daar; „ dat het daarom juist geen „ *kinderlijke* gedichtjes behoeven te zijn, zullen zij gevoe- „ len, die weten, wat het is, de vatbaarheid van het ver- „ stand in een kind te ontwikkelen en tot hooger op te leiden." Wij voor ons betuigen dit niet zoo volkomen te gevoelen, als de Schrijver of Schrijfster van dit voorberigtje wel schijnt te willen bedoelen. Ja, gedichten voor kinderen moeten, behoeven juist niet kinderlijk te zijn, maar het is toch beter dat zij het zijn. Het spreekt immers van zelve, dat het kinderlijke eene behoefte des kinds, iets eigenaardigs en voegzaams voor de bevatting des kinderlijken verstands is. VAN ALPHEN heeft, drie of vier gedichtjes misschien uitgezonderd, nimmer dien kindertoon verwaarloosd; en daar hij dien verlaat, wordt hij ook met de minste graagte gelezen, en de versjes zelden of met den minsten lust geleerd. Men versta ons echter wel. Verstandig, krachtig, ernstig, maar kinderlijk tevens, dat is, in den vorm en toon, voor kinderen aannemelijk, mag, kan, ja moet ook het ernstigste kinderdicht zijn. Hieraan voldoet, bij voorb., volkomen het uitnemend gedichtje bij den zoo even genoemden Vader van het Kinderdicht:

Die in zijn jeugd
Het pad der deugd, enz.

en andere in dien geest. Maar men moet niet moraliseeren of theologiseeren, woorden gebruiken of gevolgen trekken, die het kind niet verstaat, als b. v. in deze gedichtjes, bl. 3.

Bemin dan God met heel uw ziel,
En hebt, om Jezus smarten,
Uw' naasten als u-zelven lief
Met reine Christen-harten!

en

op bl. 4.

Jezus is voor mij gestorven; —
Voor mijn zonden leed hij pijn!

Waarlijk, het kind begrijpt het niet: hij kent op zijn best twee oorzaken van pijn of smarte; de eene, omdat hij stout geweest is, zijne maag overladen, straf ondergaan, zich te veel in 't zweet gespeeld en togt gevat heeft, enz.; de andere, omdat hij, even als mamaatje en papaatje, wel eens ziek wordt, om de gewigtige, maar kinderlijke, hoewel toch niet kinderachtige reden, omdat men ongesteld — met één woord, omdat men ziek is. Men moet van kinderen niet te veel vergen; zoo als hier b. v. bl. 36.

Als 't deugdzaam kind ter kerke gaat
Om 's Heilands heilig woord te hooren,
Dan denkt het aan geen ijdelheên
En laat door niets zijn aandacht storen.

Waar twee of drie, in 's Heeren naam,
Zich plegtig in 't gebed vereenen,
Daar zal Hij in hun midden zijn
En aan hun beê gehoor verleenen. *enz.*

Recensent betuigt openhartig, als kind, ter kerke meer om bok, tol en knikkers, dan om het heilig woord gedacht te hebben! Dan, hij wil zichzelven ook wel uitsluiten; omdat hij met een' oom ter kerke ging, die, schoon nog wel onderling, dikwijls in de bank, stijf ziende naar Dominé, poppetjes en paardjes voor hem onder den breeden bijbel-lessenaar knipte, om hem maar zoet te houden. Recensent werd dus door oom, dien hij daarvoor echter in zijn hart nog dankt, misschien bedorven..... Maar hij durft zich toch gerust op de getuigenis van anderen, nu, als hij, vaders van talrijke huisgezinnen, beroepen, of zij als kind gedaan hebben, of als vaders hebben kunnen gedaan krijgen, wat hier gevergd of voorondersteld wordt. Men zal hem tegenwerpen, en met eenigen grond, „ dat hier geene jaren bepaald zijn." Hij geeft dit toe, maar bedoelt ook slechts die gedichtjes, waar men bepaaldelijk spreekt van of tot *kinderen*, en niet, zoo als b. v. in het uitvoerig gedicht-

je: *aan mijn Zoontje*, tot den *knaap:* daar is een andere toon uitermate gepast, als b. v. deze regels:

Als het oordeel zich ontwikkelt,
  Dan verheft zich onze geest;
Dan verdwijnt der kindren eenvoud;
  Dan is kindsch genot geweest.

't Knaapjen slaat zijn vorschende oogen
  Buiten d'eng beperkten kring,
In wiens omvang hij al dartlend
  Aan zijn moeders kniën hing.

Ieder voorwerp trekt zijn aandacht
  Tot beöefning van 't verstand;
En zijn weetlust, nooit verzadigd,
  Peinst op oorzaak en verband.

Die geheime zucht naar kennis,
  Die zoo heilrijk in ons werkt,
Voert ons ter bestemming henen,
  Door Gods wijsheid afgeperkt.

Ja! genoeglijk zijn de jaren
  Voor het lief onnoozel kind,
Dat in de enge kinderkamer
  D'uitgebreiden hemel vindt.

Wien het wagglend kaartenhuisjen
  Schooner is dan 't Koningsslot,
En een hand vol lekkernijen
  't Hoogst aandoenlijk zingenot!

Doch, voor ieder perk van 't leven
  Heeft Gods goedheid vreugd bepaald;
't Zijn alleen bevlekte boezems,
  Wien het waar genoegen faalt.

ô Mijn eerstling! ô mijn lievling!
  Wierdt gij koel voor kindervreugd,
Dubble wellust wacht den jongling,
  Wien de boezem gloeit voor deugd!

Zon-

Zonder haar, is geen genieting;
Geen geluk, dan op haar pad!
Zonder deugd, geluk te zoeken,
Is, naar ijdlen damp gevat.

Na deze aanmerking, die ons eerst van 't harte moest, durven wij dezen kleinen bundel zeer groot van waarde noemen; jà, wij betuigen opregt, hier gedichtjes te hebben gevonden, die naast de beste van den onsterfelijken VAN ALPHEN gerust staan kunnen, en misschien éénig zijn in hunne soort, — en de soort is in de laatste jaren nog al wat behandeld. Men leze b. v. dezen *goeden Nacht!* (bl. 9) en oordeele, of deszelfs lieve eenvoudigheid niet voor den kinderlijken Godsdienst en zedekunde meer zal afdoen, dan de zoo even aangehaalde kerkgang?

'k Wensch U goede nacht, Papaatjen,
'k Wensch U goede nacht, Mamaatjen,
Broertjens, Zusjens, goede nacht!
Henriëtje
Gaat naar bedje,
Want daar slaat de klok reeds acht.

'k Heb mijn speelgoed reeds geborgen,
En mijn boekjens; dat ik morgen
Alles weêr in orde vind.
Moest ik zoeken
Naar mijn boeken,
'k Heette vast een slordig kind.

'k Hou mijn kleêrtjens bij elkander,
'k Gooi het een niet op het ander,
Alles leg ik netjes weg:
In den blinden
Kan ik 't vinden,
Als ik weet waar ik het leg.

Op mijn knietjens neêrgebogen,
Sla ik, eer ik slaap, mijne oogen
Biddend op tot God den Heer:
Amen zeg ik,
En dan leg ik
Mij gerust te slapen neêr.

Zoo

Zoo is, onzes oordeels, het gedicht: *Geduld en Lijdzaamheid*, een meesterſtukje, juist daarom, omdat het *kinderlijk* en voor *kinderen* tevens, en dus in alle opzigten volkomen gepast is. Desgelijks bevielen ons de ſtukjes: *Moedwil; Het dankbare Kind; Gerustheid*, en meer andere, ongemeen. Achter deze gedichtjes heeft men de berijmde geſchiedenis van *Jozef*, van zijne eerſte jeugd, tot zijne hereeniging met zijnen vader in Egypteland. Het is juist naar de bevatting van kinderen geſchikt; de maat zelve is zoo gemakkelijk, dat men het als van zelf bij 't lezen van buiten leert. Met regt is het uitnemend ſchoolboekje van den, in zijne zoo veelbelovende jeugd, te vroeg weggerukten VAN OOSTERWIJK BULSHOFF, dien verdienſtelijken Zoon van eenen hoogst verdienſtelijken Vader, op de ſcholen het geliefde leesboek der kinderen. Het ware te wenſchen, dat ook dit boeksken van Mevrouw BILDERDIJK op ſommige daartoe geſchikte ſcholen wierd ingevoerd. Wij verbeelden er ons een zeer gelukkig gevolg van, wanneer het met oordeel gebruikt wierd.

Wij hebben de afgunst wel eens in twijfel hooren trekken, of de dichtſtukken van Mevrouw BILDERDIJK wel zoo geheel hare eigene werken waren. Hij, wien nog iets van dit valsch vermoeden mogt aanhangen, leze deze gedichtjes, vergelijke dezelve met hare overige gedichten, en hij zal overtuigd worden, hoe geheel eigenaardig haar vrouwelijke dichttrant is, en hoe deze van den ſtouten en mannelijken toon van haren nooit volprezen Echtgenoot verſchilt. Waarlijk, zulke Paren zou men zonder voorbeeld noemen, zoo wij niet te dezer gelegenheid aan de verdienſtelijke VAN WINTER en VAN MERKEN dachten, die, hoezeer minder in het oog loopend verſchillende, ook weder ieder voor zich iets karaktermatigs hebben voor den opmerkzamen Lezer, dat zich bij geen Schrijver van eenigen naam ligt laat verbergen.

BOEKBESCHOUWING.

Christelijke Leerredenen van H. W. VAN DER PLOEG, *Leeraar der Doopsgezinden te Creveld.*

(Tweede Verslag.)

De eerste Leerrede heeft tot tekst en onderwerp Joan. XIX: 30b. *Het is volbragt.* De inleiding stelt de noodzakelijkheid voor, welke in het rijk der liefde heerscht, en de hoogste vrijheid tevens is; hetgeen de dood van Jezus bewijst. De twee punten: *wat moest er volbragt worden?* en: *dit is in de daad en in waarheid geschied*, maken het ligchaam der Leerrede uit. Met betrekking tot de eerste bijzonderheid, wordt het volgende aangemerkt: Zondaren moesten zalig gemaakt worden; zonder dit had geen onderwijs, geene verlichting, enz. eenige waarde; en dit zaligmaken bestond alleen in de openbaring van de mogelijkheid dier zaliging, welke Jezus alleen geven kon. Ten aanzien van het tweede punt: Jezus heeft die mogelijkheid geöpenbaard, terwijl Hij, stervende, in zijne onbeperkte liefde, de genade des Vaders mede als oneindig verkondigde. „Want nu is ook God," zegt de Schrijver, „aan Hem „gelijk, en Hij is het onderpand, het sacrament, het ze„gel en fundament onzes geloofs: dat, zoo waarachtig „als Hij de zondaren aanneemt, God hen aannemen wil; „om, eer wij tot Hem komen, reeds vooruit te weten, „dat wij eenen Vader vinden zullen, die genade voor regt „schenkt, en alle menschen doet erkennen, dat niemand „behoeft verloren te gaan, die begeerte heeft, om te dee„len in zijnen vrede en de zaligheid des eeuwigen levens. „Ware Hij teruggekeerd, had Hij kunnen ophouden te „vervullen dit zijn liefdewerk: wij waren nog in het onze„kere, want de waarheid zelve ontbrak. Hij was dan niet „het beeld des Onzienlijken, waarin de volheid des Onein-

„ digen woonde, en wij waren twijfelende, de baren der
„ zee gelijk." (Bl. 16.)

Hoe waar en treffend deze denkbeelden ook zijn mogen, zij behelzen echter, naar ons gevoel, nog niet de geheele Evangelieleer aangaande onze verzoening met God. Het is zoo, ten flotte komen de uitdrukkingen voor: *gekocht door Jezus lijden, verzoend door Jezus bloed, gereinigd van alle zonden, geheiligd in uwen geest;* maar deze denkbeelden worden in den loop der Leerrede noch aangeftipt, noch verklaard. Wij ftemmen wel toe, dat de openbaring en verzekering der Goddelijke genade deze vrijkooping, verzoening, enz. bewerkt; maar de Eerw. Schrijver had, onzes inziens, het verband tusfchen die beiden moeten aantoonen, zoodat de hoorder of lezer duidelijk gevoelde: Die openbaring van Gods genade is gefchikt, om mij tot dankbaarheid, enz. op te wekken; daardoor word ik met liefde, enz. tot God vervuld, en geheiligd. — Ook vinden wij geen gewag gemaakt van 's Heilands dood als een offer, 't geen in eene Christelijke Leerrede over dit onderwerp toch zoo noodzakelijk vereischt wordt, omdat dit denkbeeld in den Bijbel zoo heerfchend is. Intusfchen fchijnt het den Eerw. Schrijver eigen te zijn, zijne gedachten minder te ontwikkelen en volledig te verklaren, dan zich te bedienen van een' gedrongen ftijl, van eene vurige taal en krachtige uitdrukkingen, 't geen hem voor velen onverftaanbaar maken, en bij anderen misverftand zal veroorzaken. Uit dien hoofde moeten wij zijne eigene vooronderftelling, of vrees, dat hij om zijne methode bij velen misfchien verketterd zal worden, ten volle toeftemmen; ja meenen wij geregtigd te zijn, nog eens te vragen, of deze methode wel de regte zij, en met den pligt van den Leeraar ftrooke. — Eindelijk komt het ons voor, dat de uitroeping van Jezus: *Het is volbragt!* hier niet natuurlijk genoeg wordt opgevat. *Wat* er volbragt moest worden, en *dat* het volbragt was, is buiten kijf; maar wij zouden gaarne gezien hebben, dat Jezus in die uitroeping meer befchouwd ware als mensch, ook daarin aan zijne broederen gelijk, dat Hij zich verheugde

over het volbrengen van zijne moeijelijke taak. Dit zou aanleiding gegeven hebben ter beantwoording van belangrijke vragen over hetgeen de mensch volbrengen moet. Waarin is dit gelegen? Hoe kan hij zich daartoe verheffen? Hoe kan een mensch zich de zaligheid verschaffen, om op zijn sterfbed te kunnen zeggen: Het is volbragt, wat ik te doen had? Op die wijze zou de behandeling van deze schoone stof vruchtbaarder geworden zijn, terwijl zij nu slechts één gedeelte van het tafereel vertoont.

De tweede Leerrede, over Handel. XVII: 27, 28, toont aan, vooreerst: *waar wij God niet te zoeken hebben*; dan: *waar Hij kan gevonden worden.* Hij moet niet gezocht worden in de Natuur, omdat wij Hem daar wel vinden, maar niet *zoo als wij Hem behoeven.* Wij hebben aan de kennis van Gods grootheid niet genoeg. Daarenboven kunnen wij God in de Natuur niet vinden, wanneer wij Hem niet in ons hebben. Maar wij moeten Hem in onszelven zoeken, omdat wij van Goddelijk geslachte zijn. De bedorvenheid der menschen kon grond tot tegenwerpingen opleveren; maar men ziet toch edelen naast de bedorvenen; en eindelijk, bl. 44: „ Met Christus is de sterrenhemel der „ edelen verdwenen, die ons God deed zien. Door Hem „ is het dag geworden! — Zonder die verschijning van „ Christus zoude het wel geene dwaasheid zijn, om vast „ te houden aan het geloof: *wij zijn van Gods geslachte*; „ maar het bewijs, de grond zou niet vaststaan." — De Lezer gevoelt, dat deze redenering natuurlijk voortvloeit uit het geloof van den Schrijver: Wij vinden in Jezus alles geöpenbaard, wat wij moeten weten; zien in dezen onzen broeder onszelven in onze oorspronkelijke reinheid. — Deze preek onderscheidt zich zeer voordeelig door eene schitterende inkleeding. De stijl is dichterlijk, warm en rijk in treffende beelden, zoodat hij ieder' onbevooroordeelden moet wegslepen.

De derde Leerrede loopt over Job XIV: 1. De drie deelen van dezelve bevatten drie tegenstellingen, die zoo nieuw als treffend zijn. *De mensch* wordt beschouwd *zoo als de*

ervarenis hem vertoont, en *zoo als het geloof hem openbaart*. 1°. In de ervarenis verschijnt hij, *als van eene vrouwe geboren*; door 't geloof, *als uit God geboren*. 2°. In de ervarenis, *als kort van dagen*; door 't geloof, *als onsterfelijk*, *eeuwig*. 3°. In de ervarenis, *als zat*, of *vol van onrust*; door 't geloof, *als levend in ruste*. Hoe men ook deze aaneenschakeling van het O. en het N. Verbond, of liever deze verklaring van het eerste uit het laatste, beschouwe, niemand zal het oorspronkelijke en treffende van gemelde tegenstellingen kunnen loochenen. Daarenboven zijn deze zaken in eenen stijl voorgedragen, die daarmede volkomen overeenstemt. Wil men de denkbeelden van den Schrijver over den *mensch*, naar 't schijnt, het groote, ja het éénige punt in zijn stelsel, nader leeren kennen, dan raadplege men vooral deze preek.

De vierde Leerrede handelt, naar Agur's bede, Spr. XXX: 8, 9, *over de gevaren van rijkdom en armoede*. Drie leeringen worden er uit den tekst afgeleid. 1°. Wat de rijkdom inzonderheid voor gevaar heeft? 2°. Welke verzoekingen de armoede bedreigen? en 3°. Hoe dwaas het zij, wanneer menschen in den gezegenden middelstand niet tevreden zijn met dat bescheiden deel. — Het eerste gevaar, waarvoor de rijkdom blootstaat, is *zatheid*; het tweede, *Godverloochening*. Het eerste, waartoe de armoede verlokt wordt, is *stelen*; het ander, *den naam van God aantasten*. Eer echter de Schrijver deze gevaren schetst, vergeet hij niet, aan te wijzen, dat deze verzoekingen noch in de armoede, noch in den rijkdom liggen, maar in de bedorvenheid der menschen. De geheiligde overwint dezelve. — Deze preek is een schoon bewijs, dat de Eerw. VAN DER PLOEG, bij het voordragen van waarheden, die onmiddellijk in het leven dringen, eenen toon weet aan te nemen, die daarmede overeenstemt, en die waarheden vruchtbaar maakt voor geest en hart. Hoe krachtig, en tevens hoe eenvoudig en waar is alles! Het is als uit het leven genomen.

Vijfde Leerrede. 1 Cor. I: 25. Eerst wordt gesproken

van

van de dwaasheid en zwakheid, die het Evangelie van Christus in het oog der menſchen bezit, en dan van de Goddelijke wijsheid en kracht, die er wezenlijk in gevonden worden.

Zesde Leerrede, 1 Joän. III. 2b. *over de verborgenheden van het toekomende leven.* 1°. Van waar komen die verborgenheden? 2°. Hoe kunnen wij, aangaande de dingen der toekomst, meer licht verkrijgen? — Met betrekking tot het eerſte, wijst de Eerw. Schrijver aan, dat de gewone antwoorden op die vraag den knoop ſlechts doorhakken, en dat de grond, waarom het toekomende leven voor ons verborgen is, in ons eigen bederf moet worden gezocht, gelijk door voorbeelden uit het dagelijkſche leven duidelijk gemaakt wordt. Joännes zelf was zeer ver gevorderd in die kennis; maar ook hem was nog veel verborgen, omdat ook hij nog onrein was. De tweede vraag beäntwoordt zich nu zelve; want hier geldt het: Neem de oorzaak weg, en de werking zal wijken. — Hoe veel waars en ſchoons deze preek ook bevat, de bijgebragte reden ſchijnt ons op zichzelve onvoldoende, om de zaak te voldingen; en wij voor ons zouden er de andere redenen, afgeleid uit onze natuurlijke beperktheid, uit het nadeelige van eene meerdere kennis der toekomst voor ons, enz. gaarne bijgevoegd zien. Wij kunnen niet nalaten, het ſlot van deze Leerrede af te ſchrijven. „ Wij leeren „ hieruit te gelijk eene groote waarheid: dat er, namelijk, „ eene Goddelijke *regtvaardigheid* is, die reeds in de we- „ reld een iegelijk beloont en beſtraft. Niet met de goede- „ ren des tijdelijken levens. Dáár ſchijnt de zonne over „ goeden en kwaden. Dáár valt de regen op de velden „ der edelen en der onwaardigen. Dáár is menigmaal het „ geluk in de handen der boosheid, terwijl de braven lij- „ den. Maar in de verborgenheden des eeuwigen levens „ en in de kennis der zaligheid is die vergelding. De „ rijkdom, die armoede, dat meer of minder is telkens „ des menſchen verdiende loon. Elk heeft zijn deel. De „ kinderen der duisternis zijn in de duisternis. Ieder

 „ heeft

„ heeft dat licht, wat hem is toegemeten naar de gesteld-
„ heid van zijn hart. Deze gang der vergelding is zoo oud
„ als de schepping. Klagen wij dan niet over ons lot,
„ dat wij hier zoo weinig weten. Laat ons anders wor-
„ den, dan zal het anders zijn."

De zevende Leerrede, over 2 Cor. XII: 9, zal aantoonen, dat wij geene voordeelen behoeven te ontberen, die aan de eerste Christenen ten deele vielen. Eerst wordt onderzocht, wat de genade van Jezus Christus is; en vervolgens aangetoond, dat zij, indien wij haar hebben, ons allen genoeg is. De mensch, namelijk, heeft in driederlei opzigten deze genade noodig; te zijner gerustftelling onder 't lijden, bij het gevoel van eigene zondigheid, en ten aanzien van het lot van afgestorvene geliefden.

De achtste of laatste Leerrede, over Joël II: 28-32, handelt *van de gezindheden des H. Geestes, die Christus over den aardbodem heeft versspreid.* 1°. De geest der *waarheid*, die oplossing geeft van de vragen: vanwaar zijn wij? waar gaan wij heen? en waartoe zijn wij bestemd? 2°. De geest der *liefde*, te vóren onbekend. 3°. De behoefte van 't hart, om overal en altijd Gods wil te doen. En 4°. De behoefte, om te arbeiden aan de bevordering van 't rijk der waarheid.

Wij hebben nog eene algemeene aanmerking op 't hart; zij is deze: Wanneer wij in den geest van deze Leerredenen dringen, meenen wij daarin wel geene minachting voor het uitwendige en geschiedkundige des Christendoms te zien doorstralen; maar het komt ons echter voor, dat hetzelve wat te veel op den achtergrond gesteld wordt. Nergens toch wordt eenig gewag daarvan gemaakt, zelfs dáár niet, waar het bijkans niet te vermijden is, zoo als in de Leerrede over 1 Cor. I: 25, waar wij tot de Goddelijke kracht van 't Evangelie toch ook het wondervermogen, dat de Apostelen bezaten, zouden gerekend hebben. Wel is waar, de Goddelijke kracht van 't Evangelie heeft hare betrekking eeniglijk op de zedelijke vorming van den mensch, op de opwekking van zijn geestelijk leven; ook stemmen wij toe, dat de

won-

wonderen niet overtuigen en zaligmaken, waar het hart buiten het bereik dier Goddelijke kracht blijft; maar wij gelooven tevens, dat de wonderen het ook zijn, waardoor het Evangelie heeft gewerkt, en dat zij tot de geschiedenis van 't Christendom zoo wel, als tot de Goddelijke kracht, waardoor hetzelve werkte, behooren. Lezen wij bl. 122, dan zouden wij bijna in verzoeking komen, te vermoeden, dat de Eerw. Schrijver de wonderen *vergeestelijkt*, en als symbolen van de uitwerkingen des Christendoms op het hart beschouwt. „ Het Evangelie," deze zijn zijne woorden, „ maakt de zieken gezond, het doet de blinden zien, „ het geeft de dooven het gehoor, het brengt de verlorenen „ terug, het wekt de dooden op, het schept Apostelen „ door het woord zijner kracht, werkt bekeering tot za„ ligheid," enz. Alle deze dingen worden hier in een' geestelijken zin opgevat, en echter op de volgende bladzijde *teekenen* en *krachten* genoemd. Wél verstaan, zijn zij dit ook; maar de uitwendige wonderverrigtingen van Jezus en de Apostelen dragen toch alleen dezen naam in de H. S., en hiervan vinden wij weinig of geene melding gemaakt. Het zij verre van ons, den Eerw. Schrijver een minder vast geloof in de wonderen te laste te leggen; — want de warme, Christelijke geest, welken zijne preken ademen, en zijn hooge eerbied voor den persoon van Jezus Christus, verbannen allen zweem van zulk een vermoeden; — maar wij wilden eeniglijk aanmerken, dat het uitwendige van 't Christendom bij hem minder uitkomt, dan, naar ons gevoel, behoorde.

Iets soortgelijks ontmoeten wij ten aanzien der voorspellingen in de Leerrede over Joël II: 28-32. Het vermogen, om in de toekomst te dringen, wordt aldaar toegeschreven aan de Goddelijke kracht der menschelijke natuur, wanneer zij vol is van het levendig gevoel voor de waarde en bestemming van ons geslacht. „ Zij kan dan," dus wordt dit vooruitzien beschreven, „ in levende verbeel„ ding zich verheffen tot de aanschouwing van alles wat „ komen zal, en met profetischen geest de heerlijkheid af„ ma-

„ malen, die lang daarna eerst verwezenlijkt wordt. Uit
„ het rijk der mogelijkheden voorspelt zij met blijde zeker-
„ heid de eindelijke uitkomst, omdat het eigene hart
„ het bewustzijn gevoelt van die hemelsche verordening,
„ waartoe de menschheid is uitverkoren." Wij kunnen den Eerw. Schrijver veel, zeer veel in deze redenering toestemmen, misschien de hoofdzaak geheel. Wij hebben het oog ook niet op hetgeen hier *gezegd*, maar op hetgeen hier *uitgelaten* is en echter noodzakelijk bijgevoegd had moeten worden; namelijk, dat het profetisch vermogen zich niet bij deze phantasie der geheiligde natuur bepaalt. Deze phantasie staat bij ons in zeer hooge waarde; maar wij kunnen ons niet overtuigen, dat zij ook in staat zijn zou, tot bijzonderheden door te dringen, die met de heiligheid van 't hart niets te doen hebben, en die daarom in de veruitziende phantasie van hetzelve met geene zekerheid als toekomstig kunnen verschijnen. Wat had b. v. de ondergang van Babylon, dat ten tijde van Jesaias nog niet eens bestond, met de heiligheid des gemoeds van dezen Profeet gemeen? Omdat wij profetien voor openbaringen der Godheid houden, (te weten, voor openbaringen, die onmiddellijk worden voortgebragt, wanneer het middellijke door de natuurlijke phantasie niet mogelijk is,) zonder ons verder in te laten met de wijze, waarop dezelve gegeven worden, zoo hij, die ze ontvangt, slechts voor zich bewijzen hebbe, om ze als Goddelijke mededeelingen te kunnen opgeven; daarom kunnen wij de vervulling van Joël's profetie in haar geheel op den eersten Pinksterdag niet vinden; maar stellen, dat, schoon die vervulling op dien dag moge *begonnen* zijn, echter de voleindiging in de bijzonderheden, en het uitgebreide godsdienstig geluk, dat Joël voorstelt, nog te wachten is, hoewel niemand, dan de Vader, tijd en ure daarvan eet.

Wanneer wij het uitwendige des Christendoms op den achtergrond stellen, en wonderen vergeestelijken, en voorspellingen alleen bij de phantasie van het reine hart bepalen, dan weten wij niet, wat er van de bijbelsche historie in 't

al-

algemeen, en wat er van den geheelen Bijbel worden moet. Waar is dan iets geöpenbaard, waarop men ſtaat kan maken? want phantaſien kunnen op menigerlei wijze worden uitgelegd. En houdt men zich niet ſtiptelijk aan den Bijbel, dan vervalt alle ſtellige Godsdienst, welken de mensch in zijnen diepgezonken ſtaat zoo noodig heeft, om tot den dienst van God in geest en waarheid opgeleid te worden.

En hiermede beſluiten wij ons verſlag, dat misſchien reeds al te lang geworden is, naar de grootte van het boekdeeltje. Intusſchen ſtrekke ons lang vertoeven bij deze Leerredenen den Eerw. Schrijver, voor wien wij diepe hoogachting hebben opgevat, ten bewijze van de belangſtelling, waarmede wij dezelve gelezen hebben, en wekke vele waarheidzoekenden op, zich dezen letterarbeid ten nutte te maken, die, bij al het eigenaardige en vreemde, als eene wezenlijke verrijking van de Literatuur onzer Kanſelwelſprekendheid mag worden beſchouwd.

Actes religieux du Culte ſolemnel, célébré le matin du 13 Janv. 1814, jour d'actions de grâces, de jeûne et de prières, dans l'Egliſe Wallonne d'Amſterdam, par J. TEISSÈDRE L'ANGE, l'un de ſes Pasteurs. à Leyde, chez *D. du Mortier et Fils*. 8ve. 48 p. *f* :-11-:

Leerrede over Pſalm LXXXV: 9, 10. *op den* 13 *Jan.* 1814 *uitgeſproken door* J. T. L'ANGE; *uit het Fransch vertaald door* M. SIEGENBEEK: *gevolgd van eene Aanſpraak en Gebed, ter gelegenheid der Bedeſtonde, gehouden den* 2 *Feb.* 1814, *en een' Lierzang op de Herſtelling van Nederland, door den laatstgenoemden. Te Leyden, bij* D. du Mortier en Zoon. *In gr.* 8*vo.* 91 *Bl. f* 1-2-:

Sermons relatifs aux circonſtances de la Patrie, par P. CHEVALLIER, Pasteur de l'Egliſe Wallonne à Amſterdam. à la Haye, chez *J. Allart*. 8ve. 119 p. *f* 1-10-:

La jaloufie de l'Eternel des armées fera cela. Sermon fur Efaie XXXVII: 32. prononcé le 5 Dec. 1813. dans l'Eglife Wallonne de Zwolle. Avec une Note fur l'esprit de la Philofophie du Siècle, et fur le caractère de nos tems. à Zwolle, chez *J. de Vri.* 8ve. 47 p. *f* :-8-:

De veelvuldigheid der ftukken van den dag, bijzonder Leerredenen, laat ons niet toe, over een derzelven breed uit te weiden. De Eerw. L'ANGE is genoegzaam bekend door bekwaamheid, en vooral als geestelijk redenaar zeer gezocht. Ook wij lazen dit feestftuk met genoegen en ftichting, en vonden in hetzelve genoegzame reden voor die bijzondere goedkeuring, welke niet flechts dit, maar 's mans werk in het algemeen gewoon is te vinden. Inzonderheid bemint hij eene tafereelswijze behandeling; en wie twijfelt er aan, dat het befchaafd publiek daarop insgelijks is gefteld? De eenvoudigheid, beknoptheid, en vooral bondigheid, mogen hierbij ook iets verliezen, de toehoorder vergeet dit gaarne, en ziet het zelfs onwetende over het hoofd.

Boven de andere deelen der Leerrede heeft ons de derde indeeling behaagd, waarbij het voorname nationale gebrek, waarin wij niet meer behooren te vervallen, wordt gefteld gelegen te zijn in gebrek aan *esprit public*, algemeengeest, of, zoo als SIEGENBEEK vertaalt, geestdrift voor het vaderland. Inderdaad, tot deze algemeene benaming brengt hij gepastelijk terug alle de gevaarlijkfte hoedanigheden voor het behoud en de welvaart van ons vaderland: eigenbaat, ingenomenheid met eigen begrip, zucht tot wraak van eigen ongelijk, vooroordeel voor eigen partij, moedeloosheid, onverfchilligheid, laauwheid en lafhartigheid; ftellende alle deze ondeugden in het verdiende licht.

De gebeden en verder bijwerk behaagden ons zeer. De Heer L'ANGE weet den regten toon, ter inleiding tot het feest, gelijk dien der godsdienftigheid, der zalving, zoo

als men spreekt, doorgaans zeer wel te treffen; en dit draagt tot de verlangde werking bij dusdanige gelegenheden niet weinig bij.

Wij smaakten, echter, bij het lezen der vertaling van den Hoogleeraar SIEGENBEEK nog zuiverder genoegen. Hier toch lazen wij in onze eigen deftige, karakteristieke taal, wat aan de bevordering van Nederlandsche denkwijze, zeden, aloude welvaart, opzettelijk was toegewijd; en niet meer schokte ons eene soort van onbestaanbaarheid, dit alles aan lieden ziende voorhouden, wier tegenwoordigheid zelve in eene Fransche kerk bijna een bewijs schijnt, dat zij, bij aanhoudendheid, het vreemde boven het eigene schatten. Men vergeve ons, dat wij dit gevoel zoo rond uitspreken! Wij weten en erkennen, dat in groote steden iedere sprake, en vooral de Fransche, behoort gebruikt te worden, ten einde elken vreemdeling in zijne godsdienstige stichting te gemoet te komen. Doch, helaas! hoe veel deel heeft de modezucht voor het Fransch niet dikwijls aan het bezoek dezer kerken! hoe weinig schaamt men zich vaak, derzelver taal en voordragt, ten koste der vaderlandsche, te verheffen, alsof zelfs de algemeene beschaving geene genoegzame vordering bij den Hollander had gemaakt, om die in zijne taal en zijne welsprekendheid te doen doorstralen! Ja, aan den eenen kant verheugen wij ons wel, dat mannen van bekwaamheid, in eene tale sprekende en schrijvende, die algemeener dan de vaderlandsche wordt verstaan, de welversnedenheid der Hollandsche pen eenen ieder doen kennen; doch aan de andere zijde bedroeven wij ons schier, dat deze omstandigheid tot nieuw voedsel verstrekt voor de voorkeur, aan Fransche geschriften enz. boven de Hollandsche gegeven. In één woord, deze vertaling maakt, dunkt ons, het oorspronkelijke overbodig, en had het, bij derzelver uitgave, misschien te meer mogen blijven, daar het publiek met zulken overvloed van stukken wordt beschonken.

No. 2. De aanspraak en het gebed ter gelegenheid der bedestonde, een eigen stuk des Hoogleeraars, volgt de leiding dezes woords van Jacobus: *Zijt dan langmoedig,*

broe-

broeders. — Ziet de landman verwacht de kostelijke vrucht des lands, langmoedig zijnde over dezelve, tot dat het den vroegen en ſpaden regen zal ontvangen hebben. Weest gij ook langmoedig, verſterkt uwe harten. En even ſierlijk predikt dan ook zijn Hooggel. *geduld* en *kracht.*

Ten voorbeeld ſtrekke deze ſchets van den toeſtand, waarin zich ons vaderland, ten gevolge der ſedert zoo vele jaren doorgeſtane rampen, bevindt. „ Het lang geblaakt hebbende, en wel eens geſmoorde, maar nimmer geheel uitgedoofde vuur van inwendige partijſchappen ten laatſte, door buitenlandſchen krijg, tot eene alles vernielende vlam aangeſtookt; overheerſching van listige en bedriegelijke vreemdelingen, onder het masker van verlosſers tot ons gekomen; honderd millioenen ſchats, ter verkrijging eener ſchaduw van onafhankelijkheid, opgeöfferd; meer en meer verzwarende druk van belastingen; ſteeds toenemende vermindering der algemeene en bijzondere welvaart; en uitdrooging der bronnen van ons beſtaan; geſtadige overſpanning van onze krachten ter vervulling van de pligten van een bondgenootſchap, waarvan geen enkel voordeel op ons afdaalde; een bijna onafgebrokene ſtaat van den verderfelijkſten oorlog, en één oogenblik van vrede en verademing, door de zwaarſte verliezen, in zijne gevolgen, ſchier nog verderfelijker geworden, dan de oorlog zelve; inwendige onlusten, door uitheemſchen invloed beurtelings aangehitst en gedempt; gedurige verandering van ſtaatsvorm, zelden zonder algemeene en bijzondere nadeelen tot ſtand gebragt; ſchrikbarende ophooping der ſtaatsſchulden, bij gedurige afneming der middelen, om dezelve te voldoen; ten laatſte geheele vernietiging van ons volksbeſtaan; trouwelooze vermindering der openbare en bijzondere inkomſten; den reeds lang kwijnenden en zieltogenden handel geheel de hartader afgeſtoken; al het goede en nuttige, dat onder ons nog ſtand hield, verlamd of vernietigd; elke nog overgeblevene tak van nijverheid en welvaart geknot, of ganſchelijk verdelgd; de openbare en bijzondere kasſen, ter duurzame vestiging van onze ſlavernij en die van het groot-

ſte

ste deel van Europa, ten bodem toe geledigd: ziet daar —" enz. Misschien, echter, zou men kunnen twijfelen, of zulk een volzin in eene aanspraak, vooral *Kerkelijke* aanspraak, voege. Gaarne geven wij dit den Leeraar der Welsprekendheid zelv' in overweging. — Ook de Lierzang is SIEGENBEEK en der gelegenheid waardig, schoon wij ons verschoonen moeten van breeder over denzelven uit te weiden.

No. 3. Wij laten op deze stukken die van den Eerw. CHEVALLIER onmiddellijk volgen. Zij zijn in dezelfde taal, in dezelfde gemeente, en ten deele bij dezelfde gelegenheid, als dat van 's mans ambtgenoot L'ANGE, uitgesproken. „ Men zal — zegt zijn Eerw. in het voorberigt — in de drie eerste redevoeringen den gang der omwentelinge herkennen. Ik geef ze, zoo als ik ze heb uitgesproken, op den 21, den 28 Nov. en 5 Dec. 1813." En verder: „ De vierde redevoering werd uitgesproken des namiddags van 13 Jan. 1814, dank- en bededag. De redevoering over Dan. III: 12 en het uittreksel, daarbij gevoegd, zullen een ander tijdperk voor den geest terugroepen." Dezen, namelijk, zijn inzonderheid toepasselijk gemaakt op de *Gardes d'honneur*, die toen op vertrek stonden, van welken een en ander, met het genoemde uittreksel, openlijk werden aangenomen als leden der Christelijke gemeente.

Wij hebben alles met genoegen en stichting gelezen, en laten 's mans Christelijk-vaderlandschen geest gaarne het volste regt op achting en dankbaarheid wedervaren. Vooral één tekst, en deszelfs behandeling, trof ons door uitstekende gepastheid. Wij bedoelen Neh. IV: 6; als zijnde ontleend uit een deel der Joodsche geschiedenis, welks overeenkomst met onzen toestand, vooral in den beginne des gezegenden keers van zaken, eenen ieder moet in het oog loopen, en behelzende alzoo eenen lof, die ons tot voorbeeld moest, ja nog moet verstrekken, zal het goede bevestigd worden. Blijk geeft de Heer CHEVALLIER hier en daar van uitnemende bekendheid met, en alzoo zucht voor de vaderlandsche historie, die meest altijd met gelijke

zucht

zucht voor het vaderland gepaard gaat. Ten einde, wijders, 's mans denkwijze en ftijl wat nader te doen kennen, zoo volge hier, vertaald, een deel uit de geprezen Leerrede.

„ Schoon God regtvaardig is, ons bezoekende; de flagen, „ welke onze vijanden ons toebrengen, hebben wij hunnentwege geenszins verdiend.

„ Onze zaak is goed. Geheel Europa zal ze eenmaal „ in ons voordeel beflisfen.

„ Zij, die ons het kwade gunnen, hebben wij onder ons „ ontvangen als broeders. Wij hebben ze gekleed en ge„ voed. Nooit zijn wij tegen hen opgeftaan. Wij hebben „ geduldig verdragen. Wij hebben hun overgelaten, wat „ wij kostbaarst hadden, ons eigen bloed. In alle oorden „ van Europa flapen onze echtgenooten, onze kinderen, „ onze vrienden en onze broeders, die in den ftrijd ge„ fneuveld zijn voor eene zaak, welke hun vreemd was.

„ En dat alles is vergeten, is met ondankbaarheid be„ taald.

„ Hetgeen ik zeg, is niet om bitterheid in te boezemen. „ Zij is geenszins in mijn karakter. Zij ftrijdt met den geest „ der bediening, die ik bekleed. Ook zijn niet allen even „ fchuldig; het is eene ongelukkige natie, want zij is be„ dorven, en is de geefel van het menschdom. Treu„ rige beftemming! Bidden wij voor dit volk.

„ Velen onzer ontleenen van hetzelve hunnen oorfprong. „ Ach, dat ter liefde onzer voorouderen, ter liefde der „ braven, die er nog onder hen zijn, deze natie gefpaard „ worde, en zich bekeere!

„ Veerkracht, derhalve, M. B.! maar te gelijker tijd „ billijkheid en Christendom; laat ons niet alles onder elk„ ander warren; onderfcheiden we."

Wie gevoelt de gepastheid dezer tale niet, in dien tijd, op den Christelijken leerftoel, in eene Waalfche of Franfche gemeente; gemeente, die haren eigen oorfprong van de genoemde Franfche voorouders, en derzelver vestiging in dit land, op de meeste plaatfen ontleent? En wie verheugt zich niet, dat die natie, zoo edelmoedig en genadig gefpaard,

spaard, metderdaad nog de gelegenheid geniet, om zich te bekeeren? ô, Dat dan 's mans laatste, gelijk zijne eerste verzuchting voor het bedorven en ongelukkig volk, ten oorbaar van geheel Europa, worde verhoord!

No. 4. De Leerrede en Noot van den *Zwolschen* Leeraar zijn, over het geheel, in eenen anderen smaak, dan de vermelde stukken, behandeld. Wij weten dit kenmerkend onderscheid niet beter, dan met de betuiging uit te drukken, dat zij *dood-ouderwetsch* zijn. — „ Is er dan eene oude en eene nieuwe waarheid?" Er is ten minste een oude en nieuwe vorm, inkleeding, behandeling. En daar wij menschen de waarheid, vooral de algeheele en groote waarheid, die in Christus en naar de godzaligheid is, hier wel nooit verder dan ten deele kennen, als door een spiegel donkerlijk zien zullen; zoo is het zelfs zeer natuurlijk, dat van tijd tot tijd eenige verandering in de meest algemeene wijze van zien voorkomt. — „ Verandering, ja! maar ook verbetering?" Men zou blind moeten zijn, om niet te erkennen, dat sedert de hervorming, sedert het midden der vorige eeuw, ja sedert eenigen tijd bijna jaar op jaar, geene vorderingen in meest alle wetenschappen en takken van geleerdheid, in goeden smaak en bekwaamheid om over verschillende onderwerpen duidelijk en belangwekkend te handelen, zijn gemaakt. En zou dit dan op het Christelijk onderwijs geenen gunstigen invloed hebben uitgeoefend? Wij althans komen er gaarne voor uit, dat het veelvuldig gebruik der tale van het O. V., niet dan overdragtelijk voor ons te verstaan en toe te passen; dat die geheele schaduwleere, welke in dit overdragtelijke zich bijzonder verlustigt, en, als het ware, uit aanhalingen en toespelingen met moeite te zamen stelt, wat met eigene woorden, of die des N. Verbonds, veel gemakkelijker en tevens veel klaarder zou te zeggen zijn; dat, eindelijk, die schroomvallige herinnering aan een zeker stelsel, welke, bij hare aanprijzing van deugd en vertrouwen, nog altijd iets bijzonders schijnt op het oog te hebben; dat, zeggen wij,

de-

deze eigenheden van den ouden, hier gevolgden trant, ons geenszins als voortreffelijkheden voorkomen.

„ Maat, waartoe dit zoo breed ontvouwd? Waarom niet liever 's mans goeden wil, zucht voor het vaderland, en andere loffelijke eigenschappen, uit zijn geschrijf blijkbaar, — gelijk zijne nederigheid en welligt geklommen jaren verdienden, — met korte woorden geprezen, en al het overige gelaten voor hetgeen het was?" — Het is de Noot, die hiervan de schuld draagt; die Noot, welke voor al dat oude ten sterkste partij trekt, het eene met het andere, zoo het ons voorkomt, terugwenscht, en dit alles daarop bouwt, dat *de wijsgeerte dezer eeuwe* de schuld der gezamenlijke gruwelen en rampzalige gevolgen der Fransche revolutie zou dragen. Wij willen geenszins al de fouten van dusdanige redenering aanwijzen; zij loopen van elken kant in het oog. Doch wij vragen: was het dan misschien ook de geest van VOLTAIRE en ROUSSEAU, die, zoo vele jaren vroeger, in een ander land, den Koning op het schavot, den overheerscher op den troon, het onregt in en buiten 's lands ten top voerde? Of was CROMWELL, en zijn aanhang, niet veeleer diegene, welke van Godsdienst, van regtzinnigheid, als uitverkoren lievelingen des Hemels, het schandelijkst misbruik maakten? Inderdaad, zoo vrijheid van denkwijze, en zelfs losheid van beginselen, den burgerstaat soms groot nadeel hebbe toegebragt; de gehechtheid aan *zijnen* Godsdienst, aan oude overgeërfde vormen en woorden, de waan der regtzinnigheid, de onverdraagzaamheid en valsche geestdrift geven haar, in dit opzigt, niet toe! Hebben wij dan, ook onzes ondanks, alle dingen beproefd, laat de vrucht des lijdens niet verloren zijn, maar *behouden* wij het *goede!*

Gods-

Godsdienstige Redevoering, bij het plegtig beëedigen der Grondwet voor de Vereenigde Nederlanden, op den 30sten van Lentemaand 1814, uitgesproken in de Nieuwe Kerk, te Amsterdam; door PETRUS HAACK, *Predikant aldaar. In het Voorberigt vindt men de beide Aanspraken van Z. K. H., den Souvereinen Vorst, voor, en bij het beëedigen der Grondwet gedaan. Te Amsterdam, bij* J. Brandt en Zoon. *In gr. 8vo. XVI en 30 Bl. f* 1-8-1

Aanzienlijker vergadering en statelijker gelegenheid bestonden wel nooit voor eenen vaderlandschen redenaar, dan welke den Weleerw. HAACK te beurte vielen. Zoet moest het schijnen, alzoo voor het aangezigt van Vorst en volk, door deszelfs aanzienlijken vertegenwoordigd, het vaderlandsche en godvruchtige gevoel zijns harte uit te storten, en het groote werk der huldiging van eenen anderen WILLEM I door zijne vurige gebeden als te heiligen. Maar even veel huivering wekte natuurlijk deze roeping bij den spreker, tot zoo grootsch eene taak gekozen. Moeijelijk, inderdaad, is het, waardig derzelve te spreken; moeijelijk, de gewaarwordingen, die eenen ieder, na den afloop der huldiging, bezielden, alzoo zaam te vatten, te verhoogen en godsdienstig te heiligen, als het oogmerk van den Vorst, en de inwendige behoefte aller tegenwoordigen, moet geächt worden geweest te zijn.

Hoe verre blijft menigmaal onze uitdrukking beneden ons gevoel! Hoe bezwaarlijk verheft ons inzonderheid de bloote verbeelding, bij eene noodwendige voorbereiding, tot de vereischte hoogte, en doet ons juist dat en zoo spreken, als wij, door de dadelijke gelegenheid bezield en aangeblazen, moesten spreken! Hoe zelden wordt dan ook inzonderheid de doode letter van dusdanige redevoeringen, daarna door den druk in het licht gegeven, een ware afdruk

van het gevoel bij de plegtigheid heerschende, de ziel van derzelver treffendste beschrijving, en, in het geval voorhanden, een regte *Ebenhaëzer*, om ons aan dezen heugelijken tijd steeds even levendig en godvruchtig te doen gedenken!

Deze onomstootelijke waarheid herinneren wij hier, ten einde eene al te hoog gespannen verwachting en onbillijke vordering van het werk des Eerw. HAACKS te voorkomen! Wij willen hetzelve voorts nader doen kennen, door eenige opgave van het beloop.

Na eenen gewonen, korten zegen, volgt terstond de inleiding eener soort van leerrede, behelzende dankbare verwondering over den gelukkigen keer der zaken. De tekst is I Samuel VII: 15, *Samuel nu rigtte Israël alle de dagen zijns levens*, die op de gewone wijze, schoon kort, wordt ontvouwd en in het licht gesteld. Hieruit leidt de redenaar vervolgens twee leeringen af: I. „ De Goddelijke uitredding van een verdrukt volk eischt eene algemeene en dankbare erkentenis; en, gelijk de gedachtenis daarvan voor de navolgende geslachten moet bewaard worden, zoo moet dezelve tot een eerbiedig vertrouwen op God opwekken, daar het ondankbaar vergeten van dezelve de schromelijkste gevolgen hebben kan." II. „ Wij leeren hier, welk een onberekenbaar voorregt, welk een groote zegen het zij, wanneer God eenen Vorst aan een volk schenkt, die aan de eer van God en het heil des vaderlands zijne regering dienstbaar maakt." Welke leeringen niet betoogd, maar onmiddellijk toegepast zijnde, gaat de voordragt over in bijzondere aanspraken, aan den Souvereinen Vorst, de Koninklijke Vorstin, de Koninklijke Prinsesse Moeder, de Prinses van Brunswijk, de Koninklijke en doorluchtige Prinsen, Vorstelijke telgen; aan de Notabelen, de Edele Ontwerpers der Grondwet, Heeren Burgemeesteren der Stad, de gezamenlijke aanzienlijke Toehoorders. Waarna alles in een plegtig en ootmoedig gebed wordt te zaam getrokken, en ten laatste met den zegen eindigt.

De redevoering is opgedragen aan H. K. H., de Prinses

Moeder. Het voorberigt geeft reden en verslag van de verschijning, ook in openbaren druk. Hartelijk wenschen (en vertrouwen) wij met den Eerw. steller, dat zijn werk overal de loffelijkste gezindheden; voor Vaderland en Vorst en Godsdienst, zal aankweeken en versterken!

Het Dierlijk Magnetismus, beknopt in deszelfs verschijnselen en manier van aanwending voorgesteld, volgens de ervaring van vele verdienstelijke Mannen; met derzelver eigene waarnemingen vermeerderd, door A. BEELER, *Apotheker en Chemist te Amsterdam. In den Haag, bij* J. Allart. 1814. *In gr.* 8vo. *VIII en* 206 *Bl. Met eene Titelplaat, verbeeldende de aanwending van het Dierlijk Magnetismus. f* 1 - 10 - :

Blijkens de voorrede, is dit boekje eigenlijk opgesteld en uitgegeven ten behoeve van zulken, voor welken het grootere werk van KLUGE te omslagtig, te diepzinnig of te geleerd is. Het is dus voor een' zeer kleinen kring van lezers geschreven. De Geneeskundigen toch zullen liever naar de bron zelve gaan. Voor leeken in de kunst is dit middel nog te weinig beproefd en in het algemeen te gevaarlijk, om er hen bekend mede te maken. Het kan alleen dienen voor zulken, die, wenschende eene oppervlakkige kennis van de zaak te hebben, tevens doorzigt genoeg bezitten om er geen gebruik van te maken. Grootendeels is het een uittreksel van het werk van KLUGE; het bevat echter een en ander oorspronkelijk denkbeeld, en, behalve eenige waarnemingen van anderen, ook eenige van den Schrijver zelven. Zij dragen alle kenmerken van waarheid; maar uit dezelve blijkt tevens, dat de hoogere graad van helderziendheid een ten uiterste zeldzaam verschijnsel is, en dat men nog zeer vele waarnemingen zal moeten gedaan hebben, eer men iets bepaalds daaromtrent zal kunnen vaststellen. Er komen ons geen voorbeelden voor van die hoo-

gere geestverheffing en grootere zuiverheid, waarmede de Duitſchers zoo veel ophebben, en welke ons met het geheele verſchijnſel, zoo ver het ons thans bekend is, zoo zeer ſchijnen te ſtrijden. Uit de waarnemingen blijkt, dat deszelfs verſtandige aanwending in vele zenuwziekten, zoo wel uit algemeene zenuwzwakte als uit eene onregelmatige werking van die deelen voortkomende, zeer weldadig zijn kan. Wij zagen met genoegen, dat de Schrijver ook die gevallen aanhaalt, waar de aanwending vruchteloos of zelfs nadeelig was. Dit geeft zoo wel meer geloofwaardigheid aan zijne verhalen, als het ſtrekt om den eigenlijken werkkring van dit middel beter te bepalen. Niet minder beviel het ons, dat de Schrijver op meer dan eene plaats waarſchuwt voor de onvoorzigtige en roekelooze aanwending van dit middel. Dit, hopen wij, zal zulke lezers, welke niet door en door bekend zijn met het menſchelijk geſtel, afſchrikken om hetzelve te beproeven, vooral op gezonden. Wij durven de lezing van dit boekje, mits dezelve met voorzigtigheid geſchiede, niet geheel veroordeelen; ſchoon wij anders de al te ſterke verſpreiding eener nog zoo betwiste zaak zeer afkeuren. Het middel ſchijnt zoo eenvoudig en zoo onbeduidend; het is echter inderdaad zoo hevig werkend en zoo ingewikkeld, dat het nimmer in de handen van het publiek te vertrouwen is.

Hollands Verlosſing. Door Mr. WILLEM BILDERDIJK *en Vrouwe* KATHARINA WILHELMINA BILDERDIJK. *Te Haarlem, bij* F. Bohn. *In gr. 8vo.* 96 *Bl. f* 1-16-:

Verſcheidene, kleine en grootere dichtſtukken, ter gelegenheid der gezegende omwenteling vervaardigd, werden reeds door ons aangekondigd. WESTERMAN, SCHENK en anderen lieten hun vaderlandsch ſpeeltuig, als voor de geheele natie, hooren. Thans verwijzen wij op eenen gehee-

heelen bundel, aan hetzelfde doel gewijd; een bundel van onzen eersten Dichter en zijne waardige Gade; van hem, wiens vaderlandsche Oranjezucht onder de heerschappij van den vreemdeling, en bij al den lof des vreemdelings, (des lateren onderdrukkers zelv', wat zijne krijgsbekwaamheden aanging) niet werd verzaakt; eenen bundel derhalve, omtrent welken het van zelve spreekt, dat daarin overal de oranjebloemen, maar niet min de vaderlandsche vreugde en losgebroken verontwaardiging, als eene prachtige en even verschrikkelijke Etna, gloeijen. Ja, veel is reeds gezegd, om den dwingeland te verguizen, om de geleden ramp en verongelijking te schilderen, en allerlei aandoening, den verlosten Nederlander voegende, uit te drukken. Velen waren, niet BILDERDIJK en zijne Gade, maar der uitgave van deze geheele verzameling vooruit. Maar, mogt ons oor ook walgen van den kwalijk toebereiden, ja zelfs van den onberispelijken overdaad dezer juich-, klaag- en wraaktoonen; op wijzen, als deze, voortgebragt, zijn zij eene onverderfelijke en keurige verkwikking des geestes.

De stukken mogen ongeveer in gelijke deelen van den Man en de Vrouwe afkomstig zijn. Een voornaam veld onder die des eersten beslaan het *Afscheid*, reeds in 1811 uitgesproken en ook grootendeels in het licht gegeven; terwijl, echter, het slot, door de Fransche policie afgekeurd, voor betere dagen bleef bespaard, en thans het geheele stuk wordt gegeven; — en de *Vervulling*, der profetie namelijk, in het genoemde slot des eersten stuks voorkomende; eene voorlezing, ter gelegenheid onzer gelukkige verlossing, in de allereerste dagen. Wij meenen onzen Lezers geen grooter dienst te kunnen bewijzen, dan met de overname dezer zoo treffende als keurig ingekleede voorspelling:

Doch de dampen
Dezer rampen,
Doch de nevels dezer nacht
Zullen breken
Bij 't ontsteken
Van den dag, waarop zij wacht.

aanprikkelt, grootendeels reeds vroeger is gedrukt, en het laatste gedeelte, vooral het slot, te meesterlijk is om eenige remarque te dulden. Men verbeeldt zich, ja, al ligt, dat hier of daar eene woordverwisseling, omzetting of dergelijke wenschelijk zou zijn. Doch, behalve de eigen feilbaarheid van hem, die des Dichters tegenbedenkingen niet kan hooren, is dit toch misschien ook de regte oordeelkundige behandeling van een dichtstuk niet. Eigenlijke gebreken, of algemeenheden van eenen verkeerden aard, zie daar, wat, onzes bedunkens, van den beoordeelaar wordt gevorderd. Vlekjes, althans schijnbare vlekjes, op het gelaat van eene Madonna of Venus aan te wijzen, en zelfs die weg te nemen, vereischt weinig kunst; maar er zelf eene te ontwerpen en daar te stellen, die aan geene gebreken lijdt, *hoc opus, hic labor est.* Het is waar, de man van smaak, schoon zelf geen kunstenaar, is mede bevoegd, zijn oordeel te uiten. Doch hem is, niettemin, de gegeven les het alleronontbeerlijkst, omdat hij de genoemde moeijelijkheid eigenlijk niet kent, of doorgaans regt waardeert; omdat hij inzonderheid voor een onbescheiden, zoo niet averegtsch, oordeel het eerst blootstaat. . . . .

Alleen moeten wij bekennen, het laatste gedeelte van het volgende couplet, uit het uitnemend krachtige en fraaije stukje, *Opwekking*, niet terstond gevat te hebben:

Komt, heft de rosse Leeuwenvanen
Den snooden Dwingland in 't gezigt!
Spaart, spaart onmannelijke tranen,
En vloeije ons bloed voor eer en pligt!
Herrijs, ô bloem der Teisterbanders,
En plant de zegerijke standers,
Waarvoor het Vlaamsch geweld verstoof!
Gij, Floris bloed, en dwangbetemmer,
Geef thans aan dat ontzaglijk lemmer
Het Fransche helgespuis ten roof!

Wetende namelijk, dat de Dichter zichzelven uit dezen doorluchtigen stam afkomstig rekent, meenden wij in den eersten opslag, dat hij zelf, of iemand der zijnen, zich aan het hoofd stellen, en WITTE VAN HAAMSTEDE wilde

doen

doen herleven. Nader bedenken, echter, deed ons hieromtrent van gedachte veranderen. *Het bloed*, echter, *kruipt, waar het niet gaan kan.* En zoo mogen wij dan deze opdaging, die eene noot ter opheldering vorderde, toch wel aan die familiebetrekking te danken hebben.

Ten aanzien der stukken en stukjes, door Mevrouw BILDERDIJK in dezen bundel geleverd, kan ons oordeel mede niet anders dan zeer gunstig zijn. In zachtheid en liefderijkheid der denkbeelden, schoon tevens in teedere gevoeligheid voor de geleden smart en aanbrekende vreugde, dragen zij het vereerend kenmerk van een vrouwen-, van een moederhart. Eer wij met een enkel staaltje van haren bevalligen dichttrant sluiten, slechts deze enkele aanmerking! Op het voetspoor van haren Gemaal, ook door andere Dichters hierin nagevolgd, gebruikt zij meermalen een slepend rijm, uit twee woorden bestaande. Wij bekennen, dit heeft iets aanlokkelijks. Er schijnt eene soort van aardigheid, van toevalligheid, van zeldzaamheid in te liggen, die ons onszelven, bij het treffen, doet toejuichen. Somtijds heeft het ook deze zuivere verdienste, in het oog van den lezer zoo wel, als van den vervaardiger. En de stoute hand van eenen BILDERDIJK vooral, in welken trant ook werkzaam, ontleent ook vanhier nieuwe kitteling en streeling voor den smaak. Maar, over het geheel genomen, blijft met dit gebruik eene zekere hardheid verbonden; eene hardheid, daaruit natuurlijk volgende, dat de laatste syllabe, een op zichzelve staand woord zijnde, niet zoo geheel stom is, als de aard van het rijm schijnt te vorderen; eene hardheid althans, die door den ongeoefenden, en alzoo onbevooroordeelden, maar natuurlijk fijngevoeligen, gereedelijk wordt opgemerkt. In één woord, dit schijnt ons toe een dier dingen te zijn, tegen welker invoering, als eene mode, men wel eens waarschuwen mag.

En nu het beloofde staaltje, ten slotte:

Welk een heerlijk morgenlicht
Volgt het aakligst duister!
Hollands dageraad gaat op
Met vernieuwden luister.

Geen verwoede Dwingeland
Zal ons meer verdrukken,
En het afgebeden kroost
Ons van 't harte rukken.

Geen vermetele overmoed
Zal ons meer bevelen,
En geen trotsaards dorst naar roem
Met ons leven fpelen.

Spoedt, Bataven,
Thans geen flaven,
Thans geen onderdrukten meer;
God heeft u 't geweld onttogen:
Heft uw harten tot den hoogen,
Buigt u voor zijn zetel neêr!

God verlaat niet,
God verfmaadt niet,
Die in 't prangen van de fmart
Tot zijn troon om redding fchreijen,
En het reddingsuur verbeien
Met een onderworpen hart.

Het laatfte ftuk inzonderheid verdiende geheel afgefchreven te worden. De godsvrucht van eene Vrouw, van eene Dichteres, van eene door lijden geheiligde en dankbare, is op zichzelve zoo bevallig, en fpreekt zich hier zoo liefelijk uit, bij eene gelegenheid, waarin onzer aller harten haar moeten beämen!

Zie hier den gezamenlijken inhoud des bundels: *Vervulling. Hollands Verlosfing. Opwekking. Verlosfingsbede. Het Verlosfingsuur. Holland verlost. Dank aan God. Oranje boven. Offergaven. Prins Willem Frederik George Lodewijk. Affcheid. In eene Decoratie.*

De titel pronkt met een uitvoerig, toepasfelijk vignet van VINKELES, en eene dichterlijke verklaring deszelven door BUSSINGH.

Ue-

Ueber die neuere Geschichte, Vorlesungen, gehalten zu Wien, im Jahre 1810, von FRIEDRICH SCHLEGEL. Wien, bey K. *Schaumburg und Comp.* 8vo. 564 S.

Er bestaat eene dubbele reden, waarom wij dit boek, onder de weinige uitheemsche werken, in ons tijdschrift aangekondigd, geene plaats willen weigeren. De eerste is, dat ons de beschouwing der nieuwere geschiedenis, als één enkel naauw verbonden stuk, hoogst natuurlijk en te gelijk hoogst belangrijk voorkomt. Hoe verschillend toch de onderscheidene Europesche volken zich thans gevormd; hoe wijd zij zich in velerlei opzigt, en door velerlei toeval, van elkander verwijderd hebben, — oorspronkelijk zijn ze allen naauw verwant; hunne geschiedenis begint bijna op gelijke wijze en in gelijk tijdsgewricht, en de voornaamste veranderingen, sedert voorgevallen, betreffen allen gezamenlijk niet slechts, maar doen allen telkens weer als slechts één geheel beschouwen, welks bestaan, geäardheid, belang, tegen andere deelen der wereld, naar ruimte zoo wel als tijd, mogen worden overgesteld. Behoeven wij, om dit te doen gevoelen, aan de volksverhuizingen, als het algemeene tijdpunt der vestiging en vorming der Europesche volken, gelijk ze thans bestaan; aan de kruistogten, als eene vereeniging van alle die volken tot een algemeen doel, tegen eenen algemeenen vijand; aan de hervorming, als eene gistende stof in de gansche massa geworpen, als eene oorzaak van verbindtenissen en scheidingen, maar vooral van de belangrijkste gevolgen voor den geest en de kracht des geheelen nieuweren tijds in dit, en zelfs ook in andere werelddeelen, te doen denken? Neen, dit naauw verband der geschiedenis aller hedendaagsche volken in Europa loopt van zelve in het oog. En het algemeene overzigt wordt daardoor belangrijk voor elkeen, die maar eenig gewigt aan de kennis van zijne eigene geschiedenis, als burger van een dezer staten, gewoon is te hangen. Ja, hoe uitgebreider en veelsoortiger de beschouwing van een zoo groot vak metterdaad is, hoe meer welkom den liefhebber stukken als dat voorhanden, stukken, elders doorgaans slechts bij wijze van inleiding aangetroffen, en dan veelal al te kort behandeld, moeten zijn.

De

De andere reden hangt met deze op het naauwste te zamen. Zij is, dat dusdanig werk ieder der reeds dikwijls genoemde volken even zeer toebehoort, even zeer bijzonder aangaat. Of het dus door eenen Hollander, dan wel door eenen Duitscher geschreven zij, het doet niet ter zake; niet veel meer althans dan de vreemdelingschap van den Heer CERISIER, wiens *tableaux de l'histoire des Provinces unies* wij niet gelooven dat door een der recenserende werken in der tijd zullen zijn overgeslagen. Het is waar, de plaats, waar men staat, heeft ligt aanmerkelijken invloed op de beschouwing, en wel allereerst dezen, dat wij het nabijgelegene veel duidelijker en uitvoeriger dan het meer verwijderde zien; waardoor het wel eens gebeurt, dat het vaderland van den schrijver eener algemeene geschiedenis, schoon misschien een weinig beduidende staat, niet slechts eene hoofdrol speelt, maar zelfs het zigtbare middelpunt wordt van het gansche tafereel. Doch, zoo dit kwaad onvermijdelijk is, dan zeker kunnen wij hem, die ons zal voorlichten, niet gunstiger, dan juist in Duitschland, en wel in deszelfs aloude hoofdstad, plaatsen. Dit land, immers, moet, vooreerst, als eene soort van moederland voor de meeste overigen, hier in aanmerking komende, worden beschouwd; kwam, ten tweede, als de zetel van het Keizerschap, niet zelden in het licht voor van eene soort van hoofd der Europesche natiën; en was, ten derde, althans, door zijne uitgebreidheid, vermogen en wijd- en zijdsche betrekkingen, altijd een der voornaamsten op het krijgs- en staatstooneel. Het is waar, de verzoeking tot partijdigheid is, van den anderen kant, te grooter. En het is dan ook niet onmogelijk, dat, naar veler oordeel, de geschiedenis van Europa hier te zeer, en te dikwijls, geschiedenis van Duitschland wordt; gelijk ook, dat met het denkbeeld omtrent het Duitsche Keizerschap, als natuurlijk bestemd tot hoofd en middelpunt van eene republiek der Christelijke of Europesche volken, te hoog geloopen wordt; gelijk mede, dat de Vorsten uit den huize van Oostenrijk te doorgaans gunstig geschetst, en de beginselen, hier heerschende, tegen die b. v. der vroegere Fransche Monarchij, al te zeer, als licht en duisternis, worden overgesteld.

Dan, genoeg ter inleidinge. Bij de behandeling van het stuk zelve willen wij niet zoo zeer de taak van beoordeelaars vervullen. Immers, iedereen gevoelt, dat dit bij een werk van

de-

dezen aard, om bondig te zijn, eene uitvoerigheid zou vorderen, welke met het bestek des boeks zelve, met het belang, dat algemeen in een uitheemsch werk van dusdanigen aard mag gesteld worden, en ligt ook met de wezenlijke waardij, in geene behoorlijke verhouding kon staan. Meer willen wij verslag doen van die hoofdzaken, in wier beschouwing de Heer SCHLEGEL ons toeschijnt van het gewone pad vrij wat af te wijken.

Wat, namelijk, de volksverhuizingen aangaat, zoo verzet hij zich tegen het denkbeeld, alsof dezelven eene, eensklaps ontstaande, geheel onverklaarbare, gisting onder eene menigte, tot diep in Azië levende, volksstammen zou zijn geweest; daar, naar zijn oordeel, geene gebeurtenis langer voorbereid, langzamer ontwikkeld werd, dan even de strijd tusschen onderscheidene Duitsche volken, die zich telkens poogden uit te breiden, en het jaloersche Rome, dat hun, zoo lang het kon, land en bestaan betwistte; terwijl het aantal Aziaten, op het laatst onder de eersten vermengd, eigenlijk van zeer weinige beduidenis was, hebbende slechts hunnen naam aan het gansche volk medegedeeld, dat zij, ja, overwonnen, maar geenszins uitgeroeid hadden. En, gelijk de schrijver over deze Duitsche volken, inzonderheid wanneer men dezelve van Kelten en Galliërs zorgvuldig genoeg schift, een zeer gunstig oordeel velt, zoo is het ook geen wonder, dat hij de verwoestingen en nadeelen, door de overstrooming dezer Barbaren, gelijk het doorgaans heet, te weeg gebragt, met veel zachtere kleuren, dan gewoonlijk, teekent. Dat er veel is te loor gegaan, daaraan is geen twijfel; doch, dit is veel meer het gevolg van den oorlog, den langdurigen, vaak hervatten, en eindelijk zoo beslissenden oorlog in het algemeen, dan wel van de verschrikkelijke wijze, waarop die gevoerd, en, na de zege, aangewend zou zijn. In allen geval mogen de beeldende en andere enkel fraaije kunsten door de nieuwe bewoners van het westelijk Europa doorgaans verwaarloosd zijn; ten opzigte van belangrijker bezittingen, van ware wetenschap en derzelver hulpmiddelen, heeft men zich veel minder te beklagen. En de bloei en kracht, waartoe de nieuw gestichte rijken welhaast geraakten, doen duidelijk zien, dat de tegenwoordige heerschappij boven de vroegere Romeinsche zeer verre de voorkeus verdient.

Hieruit vloeit zeer natuurlijk des mans even verschillende,

gansch

gansch niet ongunstige, denkwijze over den toestand der middeleeuwen. Het spreekt van zelve, dat men tijdvakken in dezelven onderscheiden moet; het spreekt van zelve, dat zij hare eigenaardige gebreken, en eene min volledige beschaving dan de tegenwoordige, bezaten: de knaap en jongeling missen de bedachtzame geoefendheid des mans, maar vergoeden ze vaak door onschuld, kracht en leven. De staatsinrigtingen veranderden van tijd tot tijd; de adel verkeerde van eenen oorspronkelijken in eenen leens-adel, en daarna in den ridderlijken; verbastering en geweld namen soms de overhand; maar slechts had een sterke arm de teugels aan te grijpen, en welhaast stond alles in nieuwe kracht en luister daar. Men doet verkeerd, wanneer men aan eene enkele gebeurtenis te veel toeschrijft. Al derzelver gevolgen waren steeds lang voorbereid; even als, bij de vordering van het voorjaar, het geboomte slechts eenen milden regen behoeft, om in volle groen uit te breken. Zoo was het gelegen met het tijdvak van KAREL DEN GROOTEN; zoo stond het even zeer met de kruistogten en derzelver gevolg. Niet zoo veel *kan* SCHLEGEL aan dezelven toekennen, als sedert eenigen tijd geschiedde. Wat dadelijk plaats had, was een gevolg van het feit zelve, van de beweging, de werking, ja nastreving des verheven doels, dat heel de Christenheid ontvlamde. Uit het reeds lang verslapte, ziellooze Grieksche Keizerrijk was niet veel belangrijks voor den geest en de beschaving mede te voeren. Over het geheel schrijft men te veel aan vreemden invloed toe, en miskent daarentegen, wat van ouds af op Germaanschen bodem ontlook. De bouworde b. v. van dien tijd, te onregt de Gottische genoemd, heeft ook den Arabieren niets te danken. Zij is niet anders dan oud-Duitsch.

Hiermede staat al verder in verband, wat de schrijver over de hervorming, hare aanleiding en gevolg, te berde brengt. Te dezen aanzien is het, echter, tevens van belang op te merken, dat de man hoogstwaarschijnlijk van de Roomschcatholieke belijdenis is. Zijn oordeel over de Pausen, vooral over dezulken, wier heerschzucht elders met eene zeer zwarte kool geteekend staat, is dikwijls niet ongunstig. Hoe zeer ook alles niet kunnende toestemmen, zal men hem, over het geheel, bij de vroegere behandeling der geestelijke zaken, en derzelver verband en strijd met de wereldlijke, misschien niet ongaar-

gaarne volgen. Bij de ontwikkeling der eigenlijke oorzake van de hervorming is dit misschien minder het geval. Schoon toch wijsgeerige beschouwing van des menschen geest; naar deszelfs behoefte en streven, hier te regt met die van den toevalligen loop der uitwendige dingen; van de historie der wereld vereenigd wordt, om het regte punt aan te wijzen; wij vreezen, dat des schrijvers wijsgeerte velen, zoo al verstaanbaar, toch niet aannemelijk genoeg zal zijn. Bij het schetsen des beloops, meenen wij eene tamelijke mate van onpartijdigheid, en een aantal gansch niet onbelangrijke opmerkingen; te hebben aangetroffen. Doch, waar het vooral op aankomt, waar wij hoofdzakelijk over spreken wilden, over de gevolgen stemt hij met VILLERS, dien hij echter noch noemt, noch opzettelijk tegenspreekt, geenszins in. Hij zegt, en dit is van schijn geenszins ontbloot, dat, vóór den kerkelijken twist en scheuring, de grootste vrijheid van philosopheren onder de geestelijkheid en elders bestond; dat de vrees voor ketterij eerst met de ketters geboren werd; dat de hervormden welhaast even beschroomd voor afwijking en scheuring werden; en dat de wederkeerige twist, in deze omstandigheden gevoerd, veeleer een hardnekkig kampen om het laatste woord dan een liberaal dispuut, geenszins vruchtbaar in ontdekking der waarheid kon zijn. Voorts geeft hij zich in de vooronderstelling toe, dat of de eene of de andere der godsdienstige aanhangen volkomenlijk had gezegepraald; schetst den waarschijnlijken invloed van het een en ander op de vorming der Europesche menschheid; doch besluit, dat het welligt best was, dat geen van beiden onderging; eene onderstelling, wel op zichzelve reeds onbetwistbaar voor den Christen, doch die den geschiedschrijver, als zoodanig, steeds problematisch en onbewezen moet blijven. Het hoofdverschil bestond blijkbaar hierin, dat de oude kerk meer aan verbeelding en gevoel, de nieuwe slechts aan het verstand toegaf; en de vrucht was in genoemde opzigt eenigzins te beoordeelen, wanneer men de beschaving en letterkunde van Spanje en Italië met die van Duitschland vergelijkt.

Bij deze hoofdpunten wenschen wij het te laten; schoon er, buiten tegenspraak, nog veel belangrijks overschiet. Hiertoe behoort zekerlijk, dat de groote gebeurtenissen, sedert eenige jaren in ons werelddeel voorgevallen, den Heere SCHLEGEL al mede toeschijnen, sedert lang te zijn voorbereid. „ Alle de

ou-

oude vormen neigen tot ontbinding," zegt hij; „het is, of de borst, door eenen drukkenden zucht toegenepen, ons het naderend onweêr voorspelde." Het is waar, treffender zou deze profetische taal klinken, zoo het werk eenige jaren vroeger geschreven ware. Doch, heeft hij den loop der zaken waarlijk in dier voege ontwikkeld, dat deze slotsom natuurlijk kan schijnen, dan is dit toch wezenlijke geschiedkundige verdienste. Voor den Hollander is misschien ook deze aanmerking niet onbelangrijk, gelijk ze over het geheel wel tamelijk gegrond mag zijn, dat de Duitsche taal, deels eene zuster, deels eene dochter der overige Noordsche spraken is; zijnde alleen het plat-Duitsch eene oorspronkelijke, d. i. zuster, die, overigens verwaarloosd, in het Hollandsch, op eene eigene wijze, is beschaafd en veredeld. Dit toch schijnt eenige overeenkomst te hebben met hetgeen door liefhebbers, tot onze natie behoorende, tegen de Duitschers wel eens werd beweerd.

Ziedaar het een en ander opgemerkt, om dit boek te doen kennen. Misschien had de lezer gaarne gezien, dat wij iets meer gebijzonderd, daadzaken aangevoerd, of althans des schrijvers eigene woorden nu en dan gegeven hadden. Dan, bij zoo groote gedrongenheid en rijkdom van zaken, als in het werk voorhanden natuurlijk plaats heeft, is dit zeer bezwaarlijk. Moge dan het weinige genoeg zijn, hetzij voor eene algemeene kennis, hetzij ter opwekking tot nadere bekendmaking met het opgegeven geschrift.

De Vrede van Europa. Door J. H. VAN DER PALM. *Te Leyden, bij* D. du Mortier en Zoon. 1814. *In gr.* 8*vo*. 32 *Bl.* *f* :-8-:

Wat dit stuksken eigenlijk is, weten wij niet; maar wel, *hoe* het is. Dan, wij geven weinig om het eerste, zoo wij op het laatste maar volmondig *uitmuntend* kunnen zeggen. Het is met de Geleerden somtijds eveneens als met de Petemoeijen: de naam doet het meest af. Somwijlen ook hebben die hoogwijze Heeren wel iets van oud-Hollandsche Tuinlieden, en sloven zich uit, om kunstvoortbrengsels van smaak met palm en haag af te zetten, met het mes der redeneerkunde te scheren,

en

en te snoeijen, opdat alles toch regt netjes voor den dag kome. Wij voor ons willen in dergelijke schriften geene zoodanige omheining, ook somwijlen noch Engelsch, noch Hollandsch, maar altijd slechts goed plantsoen, ja nu en dan in het geheel geen plantsoen, of ten minste zoo weinig mogelijk merkbaar. Eene zoogenaamde *wilde natuur*, gelijk de liefhebbers der kunst in eenen WATERLO bewonderen, kan ons in een stuk van welsprekendheid zeer wel behagen. De groote vraag is en blijft maar: Is het alles goed in zichzelve? is het een goed zamenhangend geheel? Wat BOILEAU van de verzen zegt, is ook in de welsprekendheid waar:

Souvent un beau desordre est un effet de l'art.

Inderdaad, men raadpleegt te veel met Theorien, Rubrieken, Aesthetieken, en te weinig met gezond verstand, goeden smaak en een juist gevoel. Wij kennen den geest des tijds; wij weten, hoe weinig wij velen Geleerden en Hooggeleerden bevallen zullen; maar wij waren dit, zoo wij meenden, verpligt ter beschaming van hen, die bij een meesterstuk als dit van VAN DER PALM vroegen: „Wat mag het toch wel wezen? is het weer eene *uitboezeming?* of is dit nu eigenlijk eene *uitstorting?* Inderdaad, er is ook niet uit wijs te worden! Twee-endertig ruim gedrukte bladzijden.... voor eene preek te kort, voor eene afgeknipte toepassing te lang.... Niets is duidelijk, dan de tekst: *de Vrede van Europa!* Nu, daar had hij ook wel mede kunnen wachten tot dat die gesloten was! Is dat een geheel? is dat zamenhang, plan, orde, schikking? Exclamatie, poëtisch proza, anders niet!" — Met uwe heilige permissie, Heeren Betweters! De brave JEREMIAS DE DECKER hoorde een' uwer voorgangeren in zijnen tijd dus redeneren, en voegde hem te regt toe:

„Een dubbel onverstand heeft over u 't gebied:
„Een weetniet zijt gij, vriend, en gij en weet het niet."

Willen wij u eens wat zeggen? Een Man als VAN DER PALM behoeft noch tekst, noch toepassing, om goed te prediken; hij is uwe deelen en onderdeelen lang ontwassen; hij is boven uw stijve: *in de eerste plaats zullen wij onderzoe-*

 ken,

ken, daarna zullen wij eenige bedenkingen trachten op te lossen, en eindelijk zullen wij toepassen, met al hetgeen er meer volgt, verre, zeer verre verheven. Geloost ons, in dit uitmuntend stuksken is een zeer goed plan, eene voegelijke orde, eene juiste opklimming en ontwikkeling. Mogen wij u eens op den weg helpen? Zou de gang van 't werk ook deze of dergelijke zijn kunnen?

Nog korts geleden konden wij ons geen Vrede van Europa voorstellen, en hoopten slechts, dat onze kinderen, of liever derzelver overschot, dien nog mogten beleven. Men vleide ons echter met zulk een Vrede; doch deze, door de willekeur van éénen, na de onderbrenging van alle Mogendheden, daargesteld, kon geen Vrede, maar moest *slavernij* zijn. Zoodanig een verschiet werd ons vertoond, toen de Keizer met zoo een talrijk leger in Rusland drong; doch ook dáár verdween dit duister verschiet, bij den brand van Moskow en de vernieling van het onvergelijkbaar heir. Toen kwam er hoop op billijker Vrede: men verwachtte den Keizer meer handelbaar; doch hij bleef hardnekkig. Nu vielen de Bondgenooten af, zelfs de Keizer van Oostenrijk. Bij Dresden bleef hem nog eene flaauwe hoop over. Bij Leipzig verviel geheel het denkbeeld eener Wereldmonarchij. Gelukkig, dat de Dwingeland ook toen nog de opofferingen versmaadde, en dus geen Vrede maakte, waarbij geen rust zijn kon, omdat *hij* bleef heerschen. De vijandelijke benden drongen in Frankrijk. Ons Vaderland viel tijdig af, en gaf doortogt aan de verbonden legers. Nu bepaalde de Keizer zich tot het verdedigen zijner hoofdstad; maar ook deze werd ingenomen. Thans ontlook de ware Vrede voor Europa; men viert thans overal zijn feest. De Bondgenooten willen orde, rust en volksgeluk, en denken om geen landverdeeling of vergoeding. De zoogenaamde *politiek* en de dwingelandij houden beiden op. Zulk een Bondgenootschap, tot zulk een doel, is zonder voorbeeld. Het hoofd daarvan, den Keizer der Russen, komt uitnemende lof toe; daarna den Koning van Pruissen, met BLUCHER; eindelijk aan Oostenrijk, die zelfs zijne Dochter had opgeöfferd. Maar Engelands standvastigheid is bovenal hoogst roemwaardig. Het Vaderland van WELLINGTON is de ziel van het Verbond. Het doel van dat Verbond is bereikt. Het is Vrede, een goede, volkomen gelukkige Vrede voor Europa. Partijschap

schap bestaat niet meer. Dit alles hebben wij te danken aan den God des Vredes.

Ons dunkt, dit hangt en historisch en redeneerkundig nog al zamen! — Dit, voor zoo verre het *wat* betreft; nu iets van het *hoe*.

Het is in een verhevenen, zwellenden stijl, stout en moedig, gelijk het past aan eene warme uitboezeming over zulk eene ontzettende verandering van zaken. Het is de taal eener hooggestemde welsprekendheid, die zich van den beginne tot het slot uitnemend staande houdt, zonder iets te verflaauwen. Het is een vloed van kunstige wendingen, uitgezochte woorden, nieuwe denkbeelden; wel te pas gebragte beelden, en schoone vergelijkingen. Het is der Eeuw van HOOFT en BRANDT overwaardig; ja geeft hun niets toe, als zij op dezen trant hun heerlijk proza stemden. — „ Maar, is het dan toch geen poëtisch proza?" — Wij voor ons laten ons niet zoo ligt door magtspreuken van klinkende woorden, die niets bewijzen, afschrikken. Het is, ja, vloeijend; het heeft gang; het laat zich als van zelve lezen; het heeft in dezen zin maat, — maar eene maat, als CICERO heeft in zijne Redevoeringen. Is daarom zijn proza poëtisch? Het zij zoo! In ons oog, echter, blijft het daarom proza, omdat het aan de eigenaardige maat der poëzij niet *gebonden* is; het is *ongebonden* rede. Het heeft den stroom, aan deze soort van welsprekendheid eigen; het rolt als van zelve; de woorden en zinsneden zijn op vasten en klimmenden toon gezet; het verlevendigt den geest, wekt de verbeelding op, schildert met levendige kleuren, schittert, roert, ontzet, en werkt, door de gelukkigste wendingen, op de hartstogten. En wie toch is de vermetele, de bekrompene, die deze hoogverhevene eigenschappen eener meer verhevene welsprekendheid durft uitsluiten? die, der welsprekendheid hare schilderingen, vergelijkingen, persoonsverbeeldingen, enz. ontrukkende, uitroept: „*Procul, procul ite!*" Zegt mij, gij Haagscheerders en Palmplanters, wat wierd er dan toch wel van eene Lofrede? — „ Ja maar, eene Lofrede. . . ." Wel nu, gij Peetoomen! noemt het dan eene *Lofrede op den Vrede van Europa.* — „ Maar nu bewijs van al dat fraaije. . . ." Het is inderdaad niet mogelijk, iets te rukken uit dit, onzes oordeels, zoo welverbonden geheel. Wil men echter eene kleine proeve? welaan!

„ Zoo moest gij dan, gij, die in alle hoofdsteden van Europa

„ weleer uw toomeloos gezag deedt gelden! zoo moest gij ten
„ laatste uwe eigen sidderende hoofdstad verdedigen, en kondt
„ de akeligste verwoesting niet weren van haren heerlijken om-
„ trek. Zoo zonk uwe verwelkte grootheid dieper van dag tot
„ dag, en van uur tot uur, en bestond reeds niet meer, dan in
„ de leugenklanken uwer snorkerij! Zoo zaagt gij, met magte-
„ looze spijt, aan het hoofd uwer benden, onder uwe eigen
„ oogen, den zetel uwer heerschappij voor vreemd geweld be-
„ zwijken! Zij, die gij de Barbaren van het Noorden noemdet,
„ vielen in de hoofdstad der kunsten en der beschaving; — plun-
„ derden, vernielden haar, en namen wraak over den brand van
„ Moskows vergulde toren- en tempeltinnen? Neen! spaarden,
„ eerbiedigden, verblijdden haar! De arend, door de pijl des
„ Noordschen jagers getroffen, tuimelde wel uit zijn rotsen-nest
„ neder; maar de grond wasemde van liefelijke lelien!

„ Ziet gij niet, hoe op eenmaal de natuur zich tooit met len-
„ tegroen en bloesems? Welk eene verandering en herschepping
„ sinds weinige dagen! Nog rilt de Maartsche koude ons door de
„ leden; nog, dunkt ons, zijn vloed en vliet met vaste ijsschot-
„ sen bedekt, en wij vragen elkander: zal het altijd winter blij-
„ ven? Maar ijlings waait een verkwikkende adem ons aan;
„ de zon heeft haren koesterenden gloed hernomen; rivier en
„ beken vloeijen weder; gras- en korenhalmen, en bloemenkel-
„ ken tooijen den ontloken grond; de zwangere knoppen barsten
„ open in het woud; het vee dartelt in de weiden; het gevogelte
„ vervult de balsemlucht met zijne toonen; een nieuw leven is
„ in onze aderen uitgestort! Zoo ontlook ook de vrede voor Eu-
„ ropa! Er is geen krijg meer, nu de verwoester gevallen is.
„ De winter is op eens voorbij, en de lente is daar! Frankrijks,
„ en Germanjes, en Ruslands strijderen geven elkander broeder-
„ lijk de hand. Zij zien reeds om naar de stille haardsteden, waar
„ elk, bij gade en kroost, van de doorgestane vermoeijenissen
„ rusten, de doorgestane gevaren vergeten zal! Vredevanen wap-
„ peren, vredeleuzen schitteren; geen geweer of schutgevaarte
„ braakt meer verwoesting en dood; de musketten knallen:
„ VREDE! de kanonnen bulderen: VREDE!"

Wij kozen opzettelijk deze plaats, omdat dezelve den meesten aanstoot geleden heeft. En nu vragen wij gerust: Is dit geene echte welsprekendheid? Wij willen echter gaarne erkennen, dat: *maar de grond wasemde van liefelijke lelien*, ons hier wat ge-

gezocht toeschijnt, en dat deze uitdrukking, met het voorgaande in verband, hoe stout, ons te gekunsteld is vóorgekomen. Maar, ook in poëzij dus gezet, zou zij ons misschien gestuit hebben. Echter zijn er weinigen, die zoo een' Noordschen jager kunnen afbeelden, of de lelien zoo kunnen doen wasemen. Zulke uitdrukkingen zijn ook het regte poëtisch proza niet, zoo men deze woorden toch volstrekt wil gebruiken. Men noeme hier die nietsbeduidende klanken, welke aan sommigen, en vooral aan eenige Dichters, wanneer zij proza schrijven, eigen zijn. Het zijn los daar heen geworpen woorden zonder klem, die zich nergens vasthaken, schelklinkend, zonder wezenlijk doel; het zijn akelig gewrongen zinsneden zonder verband; het is een gedurige uitroep, of liever geschreeuw, van: *wat zie ik? hoor ik daar niet? wie komt daar aan?* het is een gedurig *wee* en *ach!* het is *de groote O!* (Ω) der Grieken. Er is bij zulken in hun proza noch orde, noch zamenhang; zij zijn het trommelend kind gelijk. En wie schaamt zich nu niet, aan iets dergelijks bij eenen VAN DER PALM gedacht te hebben, wiens welsprekendheid de juiste hooge en lage toonen, de volkomenste harmonie, de zuiverste muzijk heeft?

Wij nemen de vrijheid, den oordeelkundigen Schrijver te vragen, of het toch niet beter geweest ware, het slot der laatste zinsnede over ons Vaderland, eindigende op bladz. 11, weg te laten: het is niet te ontkennen, dat het den schijn heeft van *ironie*. Eindelijk geven wij nog in bedenking, of *verkleumde lijken*, bl. 6, wel goed gezegd is, en of, bl. 13, de *korenhalmen* niet wat heel spoedig uit den grond komen.

Dichterlijke Gedenkrolle van Nederlands verlossing en herstelling, in Nov. 1813. II, III en IVde Stuk. Te Amsterdam, bij P. G. en N. Geysbeek. *In gr. 8vo. f* 1-13-:

II. Dit tweede Stuk der Gedenkrolle bevat drie stukjes, en het uitgebreidste van dezen wederom drie leden. Gelukkig dus, dat de naam van *Felix Meritis* tusschen beiden komt, opdat men niet, bij het vinden van een Vrijmetselaarslied, zou op de gedachte vallen, dat de geheele rol uit de Loge afkomstig zij!

Dit drieledig stuk nu, en het geheele drieledige boekdeeltje, valt gewis bij het eerste, met deszelfs inhoud, niet af. De Heer WARNSINCK heeft elk lid in eene eigen maat behandeld, en dit niet zonder oordeel en gepastheid voor elks bijzonderen inhoud. Vooral het tweede lid heeft ons van dezen kant bevallen; het schijnt ons toe althans vele overeenkomst te hebben met den trant, door TOLLENS in zijn kunstjuweel, *Aan een gevallen Meisje*, gebezigd; schoon de moeijelijkheid, om deszelfs zoetvloeijendheid altijd te bewaren, de meeste aanleiding tot eene en andere aanmerking zou kunnen geven. Zie hier eenige weinige van een' anderen aard.

Bl. 39, 2de coupl., gebruikt het woord *verslaven* in eenen zin, die ons vreemd schijnt. *Zich aan eenige zaak verslaven*, beduidt wel, zich tot slaaf daarvan maken. Maar: *een drom van slaven verslaaft het vrij gewest*, is toch weer eene andere wijze van uitdrukken, welke althans het gebruik niet schijnt te wettigen.

Bl. 43, 1ste coupl. *Niets redt ons, zelfs geen Alvermogen.* De zin, ten minste ons gevoel, vordert, dat dit *redt* beduide, *is in staat ons te redden*, en dan is het toch onzin en stuitend voor het gevoel.

Bl. 44, 1ste coupl. COMMÓDUS; men zegt CÓMMODUS, en dan vervalt hier de maat.

Bl. 47, reg. 9. hard! reg. 12. het oorlogsstaal *rammelt* niet; reg. 13. *zegepraal* is vrouwelijk.

Bl. 48, reg. 3 en 4. Zoo *steunsels* al snellen, wij weten niet, dat die van het Fransch geweld zoo eigenlijk op den dood zijn gesteld geweest, dat ze hem *in d'arm snelden*.

Bl. 49. *Dan, wat u ook tegenblink'*, enz. Hoe kan men hierop troost, en niet veeleer waarschuwing wachten? Immers, het is *het schijnsel van den dag*, de aanbrekende redding.

Bl. 50, onder aan. „*Om* het bloedig slagveld waar'." Dit zou te pas komen, als de Dichter van roofdieren, jakhalzen en gieren sprak. Maar voor den Dood in eigen hoogen persoon is het te flaauw. Hij waart wel degelijk *langs* het slagveld, zonder zelfs de magtigste Vorsten te ontzien, die, zoo de Heer WARNSINCK regt had, nog al eens eene andere positie voor hunne personen zouden verkiezen.

Bl.

Bl. 58, reg. 14. *Oorlogsvlag* is een leelijk, hard woord, dat geen Dichter opzettelijk behoort zaam te stellen.

De Heer WARNSINCK zal ons, hopen we, deze aanwijzingen wel ten goede houden; daar ze ten oogmerk hebben, zijn werk te helpen volmaken. Wij betuigen nogmaals ons genoegen over het veelvuldig fraaije daarin, ja over hetzelve in het algemeen.

Het lied van den Heer KINKER is krachtig en oorspronkelijk.

Het laatste kleine stukje, van P. G. WITSEN GEYSBEEK, zou geene aanmerking verdienen, zoo *de stalen wrok* niet *in 't koperen hart woedde*; en vooral, *het heil des vaderlands door verdeeldheid* niet ware *weggeschrikt*.

III. Ook dit derde Stuk behelst slechts drie of vier onderscheiden dichtwerkjes, doch die elk hunne wezenlijke verdienste hebben. KINKER opent het tooneel met een stuk, dat ons reeds afzonderlijk was in handen gevallen, schoon waarschijnlijk nu eerst (in deze verzameling) in algemeenen druk uitgegeven. Hetzelve heeft ten titel: *Weeklagt, uitgesproken door den Voorzitter der Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen, bij de opening harer algemeene jaarlijksche Vergadering, gehouden te Amsterdam, den 1sten October* 1813. De Dichter zegt in zijne prozaïsche inleiding, dat, toen hij zijne toehoorders over den invloed van den geest des tijds op onze handelingen en gemoedsstemming wilde onderhouden, hij zijne aandacht meer bijzonder vestigde op onze werkeloosheid; en geestbedwelmende hoop, nutteloozE, ja dikwijls nadeelige klagt, ontmoedigende uitzigten, magtelooze pogingen zich overal voor zijne oogen drongen, waar hij standvastigheid van geest, welberaden voornemens, en geneigdheid tot handelen zocht. De inhoud komt dan ook daarop neer, dat niet de vrijheid, de verlichting, de wijsbegeerte, gelijk zwakke zielen wanen, te beschuldigen en te vreezen zijn; maar wel derzelver gewaande voorstanders, doch inderdaad misbruikers, miskenners, mishandelaars. Deze stoffe is voorts dichterlijk, en in eenen, den Schrijver genoegzaam kenmerkenden trant, behandeld. Gezigten, droomen, stemmen en geesten zijn de tolken en beelden, die hier de waarheid hebben te schetsen. De verzen zelve zijn naar den aard van ieder van dezen bere-

 kend;

kend; over het geheel goed en los, doch — gelijk van zelve spreekt — niet bijzonder zangerig. — Men vergete niet, dat het stuk eenigen tijd vóór onze gezegende Omwenteling werd uitgesproken; en dan zal men niet kunnen nalaten, de stoute taal, de gewaagde toespelingen, den toon van moed, en de welgepastheid der voorlezing, in zulk een tijd en bij de gegeven gelegenheid, opregtelijk te bewonderen. Het verdient onzen dank, dat zoo gegronde en nuttige waarheden, als hier velen voorkomen, door middel van deze verzameling meer algemeen worden gemaakt.

Hierop volgt een stuk van H. VINKELES, *aan het verdrukte en herstelde Nederland.* Hetzelve heeft ons op nieuw aangenaam verrast, daar ons des mans naam, als Dichter, nog nimmer was ter oore gekomen, en zijn werk nogtans méér dan eenen leerling doet kennen. Ons bestek verbiedt, over ieder voortbrengsel breed uit te weiden; en willen wij alzoo den begaafden zanger slechts waarschuwen tegen brommend geweld, met name, tegen te veel bliksem en donder, waarmede de vaderlandsche geestdrift steeds zoo mild is; daar ons toch de koude en haar gevolg veel meer hulp hebben toegebragt. Volgens bl. 83. zijn wij *geblikfemd uit den band.* Maar is dit dan eene gepaste uitdrukking voor de meest gezegende verlossing? Is het zulks voor de zachte wijze, waarop wij dien band hebben mogen van ons werpen? En, schoon juist daar tegen over, op bl. 84, dat *opdonderen* al beter op zijne plaats staat, wij twijfelen toch, of het er zóó noodzakelijk is, dat het eenigzins onbeschaafde der uitdrukking daardoor verschoond wordt.

Het derde is een klein stukje van den Uitgever. Het denkbeeld is niet onaardig. Tweemaal hebben de Franschen ons ingehad, tweemaal zijn zij er uitgejaagd; komen zij nu weer, (dat wij, voor ons, toch liever zien nagelaten!) dan zal ons water en ons staal ze verdelgen.

Het laatste, eindelijk, van den Heer H. MEIJER, JUN. heet: *Krijgsspore aan mijne Wapenbroeders in het korps Scherpschutters voor het arrondissement Amsterdam, bij ons vertrek naar het observatiekorps voor Naarden, den 10 Jan. 1814.* Zie hier een staal van dit keurig stukje:

'T Zegt weinig, in den vriendenkring,
Zijn' heldenmoed te schetsen;

Dáár,

Dáár, pogchend, bij het glasgekling;
Den kop van ieder' aterling
Van zijnen romp te zwetsen.
Maar die, als hem de horen wenkt
Naar Mavors oorlogsvelden,
Dan aan zijn' duren eed gedenkt,
Met 's vijands bloed de voren drenkt,
Ziedaar den aard (de *teelt*, of den *zoon*) der helden!

Jammer, dat in hetzelfde stukje voorkomt:

Komt, Nederland van 't juk verlost,
Dat nog, geknakt, durft dreigen.

Alsof een juk durven en dreigen kon.

IV. Dit Deeltje heeft wederom eene grootere verscheidenheid van stukken en namen van, ook min bekende, Dichters en Dichteresfen.

Het eerste: *Aan Nederland*, is van eenen BOXMAN, *J. U. St.* te Leyden. Er valt van hetzelve juist niet veel bijzonders te zeggen.

Dan volgt een klein stukje: *Hollands Leeuw*, door P. S. SCHULL. Wij hebben tegen hetzelve niet, dan het woord *knallen*, dat wij van *donderen* laten gelden, al ware het maar om de klanknabootsing, maar van *brullen* geenszins.

Herdenking aan Neêrlands Mishandeling, heet het volgende van J. VOORMAN, en heeft ten motto Psalm XII: 9. *De goddeloozen draven rondomme, wanneer de snoodste der menschenkinderen verhoogd wordt.* Het stukje is niet zonder warmte of kracht, en vloeijend genoeg.

Een uitvoeriger stuk van WESTERMAN: *De Afzwering van Neêrlands Dwingeland*, is het krachtig dichtpenseel van dezen Vaderlandschen Zanger waardig. Het schijnt intusschen moeijelijk te vallen, bij hooggeklommen geestdrift altijd bedaard genoeg te blijven, om het al te gezwollene en ook het scheldende verre genoeg te vermijden. Wat het eerste betreft: *onze eed* moge, volgens het tweede couplet, al eens *door de wolken rollen*, hetgeen toch niet zoo regt natuurlijk luidt, wat heeft hij *in 's afgronds nacht terug te dreunen?*

De Uitgever geeft hier eene pagina druks zonder titel. De

inhoud heeft veel van een puntdicht. Zoo lang men den laatsten regel niet gelezen heeft, weet men niet, hoe men het heeft, of waar dat alles heen moet. Doch met de, aldaar geleverde, uitlegging op den tekst, is het niet onaardig. Ja, zij ORANJE meer dan ooit onze goede Geleigeest!

Mevrouw VAN KÖNIGSFELDT levert een stuk ter viering van 's Vorsten intrede te Amsterdam. Waarlijk, het is of de voorzegging van JOËL bij ons vervuld wordt. De geest der vaderlandsche poëzij is uitgegoten op alle vleesch; onze zonen en onze dochteren profeteren, onze ouden droomen droomen, en onze jongelingen zien gezigten!

Hetzelfde onderwerp wordt nog eenmaal behandeld door H. MEIJER, JUN. Men kan waarlijk geene meer dan gewone verdienste aan dezen man ontzeggen. Misschien is de warme zucht voor Vaderland en ORANJE inderdaad zijne bezielende Zanggodin. Verwonderlijk warm is ten minste zijne uitdrukking dezer liefde. Zij vervoert hem zelfs, zoo wij meenen, tot een en ander woord, dat of geenen regten zin, of althans geene wezenlijke waarheid bevat, of eindelijk beter gezwegen was. „ Toen het volk zijn' TITUS afzwoer, begeerde het een' SARDANAPAAL." Moet onze arme LOUIS — en wie anders zou het zijn? — dezen laatsten titel aannemen! Het is voorts openbare logen, dat het volk hem ooit begeerde.

> Haast stuurt de Leeuw weêr d'oorlogssteven,
> En Nereus ziet de wet zich geven,
> 't Geweld zich temmen in zijn' loop.

Om van niets anders te spreken, het komt ons voor, dat onze vrienden, de *Engelschen*, den ouden Zeegod reeds zoo tamelijk gevleugeld hebben; en de Dichter schijnt dit terstond te voren ook zoo begrepen te hebben, daar zij het zijn, die ORANJE naast zich op der wateren troon zullen doen zitten.

> „ Uw (ORANJE's) wrekers zijn het volk van God."

Dit is nu toch wat heel erg en heel oud! In allen geval is de geheele Christenheid het volk van God. En wij vreezen, dat zelfs aan deze die titel door de Muzelmannen, en inzonderheid door die van het Oude Verbond, zal betwist worden.

Eer wij van de Gedenkrolle afstappen, moeten wij nog van eene uitdrukking spreken, die ons maar niet weer onder de

oogen schijnt te durven komen, en die wij dus niet regt weten, in welken hoek zij steekt. Wij zullen ze maar bij *defaut* vonnissen. Het zal wel t' huis komen. En anders moge het ten exempel dienen. In zekere, wij weten niet meer welke, verschrikkelijke omstandigheid, waarvan het denkbeeld alleen een vreesachtig mensch den dood op het lijf zou jagen, daar het bloed zoo maar bij stroomen *gudst*, staat men — wat denkt ge? — geheel *onthutst*. Wel bekome het u, Heer Dichter! Maar wij vreezen, dat deze twee woorden vrij wat beter, dan de denkbeelden rijmen.

Wij zien het vijfde en laatste Stuk met verlangen te gemoet.

* * *

De Uitgever van deze Gedenkrolle heeft onlangs goedgevonden, in den *Recensent ook der Recensenten*, eene antikritiek te plaatsen tegen onze beöordeeling van zijne *Ode aan Bonaparte*, enz. Overeenkomstig onze verwachting, bestaan er nu reeds meer tijdschriften, die den Recensent ook der Recensenten spelen of antikritieken plaatsen, en loopt dus het publiek metderdaad gevaar, ten laatste een kampstrijd over en weder, in plaats van stille beöordeeling, voor zich, in de maandwerken geöpend te zien. Wij, echter, zijn voornemens, ons aan hetgeen elders voorkomt zoo min mogelijk te kreunen. De genoemde antikritiek in het bijzonder, op een voorwendsel gegrond, en in den toon der beleedigde-eigenliefde geschreven, verbaast ons geenszins, zoodra voor dezelve slechts eene plaats te vinden was; en achten wij het niet noodig, haar, op onze beurt, te bestrijden. Dit alleen! Wat betreft onze vergelijking van den Dichter en zijn' aanrander met eenen grooten bulhond en een klein keffertje; wij belijden, dat ze wat heel gemeenzaam is. Het was echter om eene te groote scherpheid te mijden, dat wij ze liever gebruikten, dan eene herinnering aan den kikvorsch van PHÆDRUS, die zich tegen den os opblies tot hij berstte. En immers zou het vernuft van WITSEN GEYSBEEK, dat zich aan geen' slaafschen band van een *tertium comparationis* verbindt, hier even gemakkelijk stoffe tot lagchen, en, met behulp der gelaatkunde, ook tot hoogst onbescheidene toespeling op het voorkomen van den, door hem zoo zeer gespaarden (!) zanger hebben gevonden.

Nieuw

Nieuw Schriftuurlijk Schoolboek, met leerzame Aanmerkingen, door den Schoolopziener H. WESTER. *Te Groningen, bij* J. Oomkens. *In 8vo.* 116 *Bl. f* :-5-8

De verdienstelijke WESTER, ter verbetering van het in gebruik zijnde Schriftuurlijk Schoolboek aangezocht, levert een *genoegzaam geheel nieuw* werkje, waarvoor men hem dank verschuldigd is. De onderscheidene Lessen hebben eene stelling of pligt ten opschrift, geven eenige welgekozene schriftuurplaatsen, daarop wenken tot nuttig gebruik voor den Onderwijzer, en eindelijk een of meer toepasselijke versjes uit de berijmde Psalmen. Aan het einde volgen *Gemengde Zedelessen uit de Spreuken van Salomo.* De onderscheidene letter maakt het boekje nog nuttiger ter leesoefening; en het kan niet anders, of bij een aanhoudend gebruik wordt de jeugdige Lezer met Bijbelleer en Bijbelspreuken bekend, en behoudt menigen goeden indruk. De spelling is, zoo als men die van eenen geoefenden Onderwijzer wachten mag.

Voorbeelden van deugdzame Bedrijven, uitgegeven door de Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen. *Iste Stukje. Te Amsterdam, bij* de Vries, van Munster en Zoon *en* van der Hey. *In 8vo.* 143 *Bl. f* 1-7-:

Indien een boekje voor de lieve jeugd en den mingeoefenden, onder het opzigt van Bestuurderen der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* en op derzelver last vervaardigd, eene nadere aanprijzing behoeve, weten wij geene betere, dan die het tegenwoordige met zich brengt; het is, namelijk, ontleend uit het oorspronkelijke van den beroemden J. L. EWALD, *Beyspiele des Guten*, maar voor den Hollander nader bearbeid, vooral met voorbeelden uit Holland vermeerderd en aangevuld. Onder 25 verschillende opschriften zijn deze welgekozene voorbeelden gerangschikt; zij roeren het hart, en wekken tot eene edele navolging op. Mogten de werkjes dezer nuttige Maatschappij toch meer in aller handen zijn!

BOEKBESCHOUWING.

Homiliën over verschillende Onderwerpen, meestal uit de Bijbelsche Geschiedenis; met eene Verhandeling over de Homiliën, tot eene Voorrede. Door W. G. REDDINGIUS, *Predikant te Eppenhuizen. Te Groningen, bij* W. Zuidema. *In gr. 8vo.* 280 *Bl. f* 1-16-:

Het komt den Leeraar REDDINGIUS voor, dat de Homiletische predikwijze te zeer in onbruik is, en dat dezelve echter voor het algemeen de meest geschikte mag genoemd worden; hoewel hij daarom altijd en in alle gevallen eene andere wijze van redenen niet wil uitsluiten. Hij predikt dan ook dikwijls *Homiliën;* en dit zijn werkje, dat daarvan eenige proeven geeft, voorafgegaan door eene aanprijzende en onderrigtende Verhandeling, op den titel gemeld, heeft ten oogmerk, om ook vele zijner Ambtsbroederen daartoe op te wekken. De Verhandeling zal men met genoegen lezen; schoon zij niets behelst, dat nieuw is, of bijzonder treft. Wat Homilie is, in den thans gewonen zin; waarin zich deze predikwijze bijzonder onderscheidt, en waarom dezelve bijzonder verkieslijk gehouden wordt; welke soort van Bijbelteksten er wel het meest geschikt voor zijn; wat derzelver vereischten zijn, enz. dit alles vindt men hier in 28 bladzijden behandeld, meest naar SCHMID, *Anleitung zum populären Kanzel-vortrag*, en TITTMANN, *Lehrboek der Homiletik.* Indien er vele zoodanige Leeraars gevonden worden, als die *achtingwaardige*, waarvan hier mede gewaagd wordt, welke van oordeel zijn, dat het niet zeer noodzakelijk is, zijn best te doen om algemeen verstaanbaar voor hunne toehoorders te prediken, (met vermijding echter van straattaal, triviale uitdrukkingen, enz.) omdat de toehoorders door eigen Bijbel-onderzoek, en het catechiseren, moesten zorgen, dat

zij waren, zoo als zij behooren te zijn, ten aanzien van hun verstand, (en waarom dan ook niet ten aanzien van hun hart?) zoo hopen wij, dat zij door de woorden des Leeraars REDDINGIUS zullen verbeterd worden, of dat deze achtingwaardige mannen zullen worden op stal gezet; opdat de arme menschen, en de dienstbare klassen vooral, die doorgaans alles, wat hen leiden en troosten kan, voor eene geheele week, des zondags in de kerk moeten opzamelen, zich niet langer met het onzeker geluid van zoodanig eene bazuin moeten behelpen! Doch dit slechts *in transitu.*

De proeven van Homiliën, van 's mans eigen opstel, zijn *tien* in getal: I. en II. Exod. II: 1—10. — III. Ps. XXXII. — IV. Spreuk. III: 13—18. — V. Matth. XVII: 24—27. — VI. Marc. VII: 31—37. — VII. Luc. X: 36—47. — VIII. Jo. V: 1—17. — IX en X. Hand. IX: 36—42.

Wij erkennen gaarne, dat geen dezer opstellen boven de vatbaarheid van eene gewone Gemeente is, en wij twijfelen niet, of dezelve zullen met stichting door velen gehoord zijn; maar wij gelooven ook gaarne, dat de verklaring van den Leeraar opregt is, dat hij dezelve niet als volmaakte *modellen* in dit vak wil aangemerkt hebben; en wij houden dezelve bij uitnemendheid geschikt, om zoodanige Predikanten wederom wat te bemoedigen, die door de aanwijzing in de voorafgaande Verhandeling, dat men juist niet gemakshalve deze predikwijze kiezen moet, maar dat bij het bewerken derzelve zelfs zwarigheden plaats vinden, die men bij andere Leerredenen niet aantreft, misschien van het prediken van Homiliën zouden worden afgeschrikt. Het komt ons voor, dat men des zaturdags onder een kopje thee eene soortgelijke zonder veel hoofdbrekens schrijven kan, zoo men al niet verkiezen mogt dezelve te prediken op *meditatie*, hetgeen, zoo maar de noodige *fiducie* daartoe plaats vindt, (gelijk REDDINGIUS opmerkt) ook al gaan zal. Laten wij, ten bewijze, No. III, over Ps. XXXII, eens inzien.

De maker, het oogmerk: eene onderwijzing, een leer-

dicht,

dicht, dus om te leeren of te onderwijzen, aangaande het belang van de vergeving van zonden en een gerust geweten, en den weg daartoe: boetvaardigheid en schuldbekentenis. Tijd en gelegenheid der vervaardiginge is onzeker; denkelijk echter na de zonde met Bathseba en het bezoek van Nathan, enz. Nu volgt het ligchaam der leerrede:

1. *De zaligprijzing van zulk eenen, die vergeving van zonden bij God heeft.* De uitdrukkingen vs. 1 en 2 hebben alle hetzelfde denkbeeld; het is die weldaad Gods, waardoor Hij niet naar verdienste straft, maar kwijtscheldt: de Dichter wijst aan, wie op die weldaad bogen mag; het is hij, *in wiens geest geen bedrog is*, d. i. die zijne zonden inziet, erkent, en voor God belijdt. Nu volgt hiervan de praktische aanwending: Het is noodig tot vergiffenis, want anders is men blind voor zijne zonde; die blindheid is moedwillig, enz.; die erkentenis is wel de grond niet, maar de verdiensten van Christus; evenwel zij is noodig. Sprenk XVIII: 13, Luc. XV: 21, Hand. VIII: 22, 1 Jo. I: 8, 9. Voorbeelden van Manasse, enz. worden genoemd. Reinigen wij dan onzen geest van alle bedrog omtrent onze zonden, zoo noemt ons David welgelukzalig. Wie zou daar niet begeerig naar uitzien? enz. Rom. V: 1—5. — *Leeringen wekken, maar voorbeelden trekken*, maakt den overgang tot

2. *De bevestiging door Davids eigen voorbeeld*, vs. 3—7. Hier rigt de Dichter zijne aanspraak tot God: *zwijgen* is zijne zonde niet erkennen, geen vergeving bidden. Toen moest hij God aanmerken als over hem misnoegd; daaronder leed zijne ziel, en ook zijn ligchaam. Kent men zulk een' toestand? Is men zorgeloos, men is nog ongelukkiger; maar hij, wiens geweten spreekt, is op den goeden weg; en het moet niet vervoeren tot wanhoop. David deed schuldbelijdenis, vs. 5, wierp zich voor God neder, enz. en wat deed toen God? Hij vergaf. 2 Sam. XII: 13. Nu verlangt hij, dat dit anderen ter navolging opwekke, vs. 6. Hier verschillen de uitleggers over de letter; *heiligen* zijn hier bij REDDINGIUS *ieder Israëliet*; *vindenstijd* is de

tijd, waarin de zondaar genade bij God kan vinden, en het *bidden* is hier vooral vragen om vergiffenis; *groote wateren* zijn een zinnebeeld van algemeenen, zwaren rampspoed. David's ondervinding was voor anderen opwekkende, vs. 7; hier wordt de overzetting van MUNTINGHE gegeven. Zoo was dan de uitspraak vs. 1, 2 betoogd.

David's voorbeeld moeten wij volgen; wij hebben nog de gelegenheid; God draagt ons nog, enz. Misschien hebben wij geen doodbed, of zijn op hetzelve er niet toe geschikt. Nooit zal het iemand berouwen. Ook in rampen is men dan niet troosteloos. Het woordje *sela* verstaat de Leeraar zoo min als een ander; het behoort tot de muzijk, en zegt misschien zoo veel als *bis*.

3. *David's nadere betuigingen en opwekkingen, op het voorgaande gebouwd, en daaruit afgeleid*, vs. 8—11. Vs. 8 en 9 zijn geene woorden van God, maar van David; *mijn oog zal op u zijn*, zegt hetzelfde als, *ik zal u raad geven*, enz. Hierop volgt de aansporing om zich als redelijke menschen te gedragen. De aanwending is: anderen onderwijzen en raad geven, 1 Petr. IV: 10, Rom. XII: 6—8, Hebr. III: 13, naar het voorbeeld van Jezus, enz. *Zoodanigen raad van anderen nimmer versmaden*, Jes. I: 3. Jer. VIII: 7; aangenaam is het vooruitzigt in de eeuwigheid, wanneer men daar zingen mag: *'k Zal daar den vriend mijn' dank betalen*, enz. De hoofdsom van alles, het geheel verschillend lot, wordt vs. 10 voorgedragen; en had David alle reden om juichende vs. 11 te besluiten. Elk godvruchtige heeft daartoe ruime stof.

„ Laat ons, gel. Broed., die waarheid, bij welke wij nu „ bepaald werden, den in het kwaad volhardenden zondaar „ is ongeluk, den deugdzamen en godlievenden mensch ge- „ luk beschoren, altijd onder het oog houden. Laat ons „ de zonden vermijden, en de verleidingen bestrijden, om „ niet door dezelve in rampzaligheid gedompeld te worden. „ Laat ons door een waar geloof in den eenigen Verlos- „ ser, en eene ongeveinsde godzaligheid naar zijn Evange- „ lie, dat groote goed zoeken, hetwelk bij God is wegge-

„ legd

„ legd voor de genen, die Hem vreezen. Laat ons bij het „ dadelijk genot van zijne weldoende liefde, van de vruch„ ten van Jezus verzoenenden dood, van die, welke uit ons „ zaaijen tot Gods eer voortspruiten, vrolijk zijn in Hem, „ als den God onzes heils, en hart en stem verheffen tot „ roem zijner majesteit en genade.

„ De wereldvreugd rooft zielenvreê,
„ Maar vreugd in God brengt zielrust meê;
„ Een zielrust, die geen weergaê heeft,
„ En voorsmaak van den hemel geeft."

Zoo sluit de Leeraar, die over het geheel in zijne redenen verzen uit de berijmde psalmen of het gezangboek invlecht, dat wij niet afkeuren, daar voor den mingeöefenden psalm- en gezangboek zoo veel is, en op die wijze nog meer worden kan.

Het zou ons moeijelijk zijn te zeggen, wat ons in deze Leerrede, en ook in de overigen, bijzonder bevalt of misvalt. Aan deze ontbreekt, naar ons gevoel, (hoewel men niet altijd alles zeggen kan) het genoegzaam opwekken van het gevoel van behoefte bij dit onderrigt. Die zoo tamelijk wel met zijnen zedelijken toestand te vreden is, moest, dunkt ons, hier vooraf toch iets hooren, en leeren voelen, hetwelk hem de rede belangrijk maken kan.

De geest van het Christelijk Gebed, of Leerredenen over het Gebed des Heeren; door J. L. EWALD. *Uit het Hoogduitsch, door* B. VERWEY, *Predikant in 's Hage. Te Amsterdam, bij* J. van der Hey. 1813. *In gr. 8vo.* 141 *Bl. f* 1-16-:

Zekerlijk verdiende dit geschrift van den godvruchtigen EWALD, even zeer als eenig ander van hem, reeds lang bekend te zijn aan ons godsdienstig publiek. De Eerw. VERWEY, wiens Verhandeling bij het Haagsch Genoot-

schap over dit zelfde onderwerp met welverdienden lof bekend is, verklaart, dat vooral de eerste Leerrede, die hier voorkomt, hem bij dit zijn opstel van nut was; en even zeer als wij met hem in alles instemmen, ten aanzien van den weibesteden prijs, dien hij aan dit werkje geeft, wenschen wij met hem, dat men beide geschriften bijeenvoege en beschouwe als één geheel. De Leerredenen (of liever stukken uit Leerredenen, want dit bewijst de onevenredigheid der deelen) over het eigenlijke *Onze Vader* zijn zes in getal. Zij geven veel voor het hart, en zijn getuigen van EWALD's echt-Christelijken geest. Achter deze zijn nog drie soortgelijke gevoegd, uit een ander van 's mans nog onvertaalde geschriften; over Jezus bede tot zijnen vader, Jo. XVII, zijn gebed voor zijne vijanden aan het kruis, Luc. XXIII: 34, en Jezus laatst gebed, Luc. XXIII: 46; ten einde eene beschouwing te geven van het bidden door Jezus zelven, te belangrijker, omdat zij de gebeden betreft, door Jezus in de laatste dagen zijns levens uitgeboezemd. Het uitmuntende van 's mans godsdienstige opstellen is te wél bekend, en die eenigzins zijne geschriften beöefende, voelt te zeer, dat EWALD hier vooral spreken zal uit het volle, warme hart, dan dat wij hierover breed zouden uitweiden. Alleen willen wij de omschrijving van het *Onze Vader*, mede uit een van 's mans andere geschriften overgenomen, hier afschrijven:

„ Goede, Hemelsche Vader! geef, dat uw naam gekend en geheiligd worde in de geheele wereld, van alle redelijke schepselen uwes Rijks; dat uw Rijk kome, het kome spoedig, dit Rijk van rust en het zaligst genot. Ieder, die naar dit Rijk verlangt, bereide zich voor hetzelve, door het doen van, en een welgevallen te hebben aan uwen goeden wil; ô, dat die voorbereiding ons bovenal belangrijk en heilig zij! Iedere aardsche gift, elk stuk dagelijksch brood, dat Gij ons geeft, zij ons een onderpand van de volmaakte gaven van uw Rijk; geef ons hetzelve dagelijks, op ons kinderlijk gebed. Opdat dit kinderlijk vertrouwen niet verhinderd worde, zoo vergeef ons de menigvuldige groote en klei-

kleine, opgemerkte en onopgemerkte zonden, gelijk wij, volgens uwen wil, ook van harte vergeven willen aan onze broeders, die ons beleedigden, gelijk wij hun waarlijk ook vergiffenis schenken. Er kunnen voor deze zalige betrekking gevaren in den weg staan, door verzoekingen tot zonden veroorzaakt, waardoor onze getrouwheid aan U moet beproefd worden, waardoor wij ons ook gaarne laten beproeven, dat wij U lief hebben; maar laat ons toch niet in zulke verzoekingen komen, welke te zwaar voor ons zouden vallen. Verlos ons en alle onze broeders eenmaal van al het booze, ook van alle inwendige en uitwendige bezwaren. Laat de volmaaktheid naderen, en uwe heerlijkheid zich openbaren. Wij bidden dit alles met vertrouwen op U; want U behoort het Rijk, Gij regeert alle dingen. Wij verwachten het van uwe magt; want Gij kunt alles doen, U is de kracht. Ja, U komt ook alleen toe de eerbied en de vereering van alle menschen en Engelen, nu en altoos. Gij blijft dezelfde, ó God en onze Vader, dat is waar en zeker, tot in eeuwigheid. Amen!"

Philaagje en Melaantje, een zeer nuttig Volksboekje, vervaardigd door H. G. ESKES, *Kanonik te Rees. En met voorkennis van den Schrijver eenigzins omgearbeid en in de taal beschaafd ten dienste der Hollanders, door* B. DOORENWEERD, *R. P. te Kampen. Te Deventer, bij* J. W. Robijns. *In kl. 8vo. 79 Bl. f* :-4-:

Een *zeer nuttig* volksboekje, door een eerwaardig geestelijk Heer *vervaardigd*, en een even eerwaardig geestelijk Heer *omgeärbeid* en *in de taal beschaafd*, verdiende wel eene vroegere melding. Het verzuim is echter buiten onze schuld, want het is ons eerst zoo laat geworden. PHILAGIA en MELANIA, (hier herkennen wij de beschavende hand!) de eerste eene bejaarde vrijster,

 de

de andere eene gehuwde vrouw, houden nu en dan over allerlei een stichtelijk en leerzaam gesprek, en hunne zamenspraken maken dit volksboekje uit, dat inderdaad wel voor zekere soort van lezers nuttig wezen kan.

1ste Zamenspraak. MELANIA is dan vrij wat onvergenoegd; zij klaagt over tegenspoeden, en slooven en sukkelen, om met God en met eere door de wereld te komen; „ Wij hebben tot tweemaal toe de sterfte onder het vee „ gehad; doch ik moet het zeggen, gelijk het is: onze „ Landheer heeft het ons geheelenal weder vergoed. „ Voor twee jaren, gelijk gij weet, zijn onze snijboonen „ mislukt. Verleden winter hadden wij het huis vol in„ kwartiering, en laatstleden lente heeft KORNELIS, „ onze oudste zoon, de derdendaagsche koorts gehad. En „ welk ongeluk! voor eenige dagen heeft onze meid, ja! „ God vergeef mij de zonde! dat domme dier heeft een „ van onze fijne japansche theekopjes gebroken, die wij „ nog van mijne overbestemoeder hadden, en nu is dat „ halfdozijn geschonden. Thans liggen de twee jongste „ knapen en ons kleine wicht aan de pokken." PHILAAGJE, eene goede Christelijke vrouw, vermaant tot geduld, en tot het zien op het menigvuldig goede; zij zegt er een woordje van, dat de koepokinenting verwaarloosd was, en verhaalt voorts, hoe in haar tuintje ook geene rozen zonder doornen groeijen. Dit gesprek doet eene vrij goede werking. — *2de Zamenspraak.* MELAANTJE was ter kerk geweest, en bekent dat dit iets zeldzaams was; hare vriendin zegt er het hare van. MELAANTJE verhaalt, dat zij er nu net van pas kwam, daar de Pastoor het juist over die ouders had, die hunne kinderen niet in toom houden, maar hen bij avonden langs de straat, in herbergen en met ligt gezelschap voor de viool laten gaan. PHILAAGJE bindt het gezegde van den Pastoor vrij wat aan, hetgeen voor MELAANTJE wel noodig was. — *3de Zamenspraak.* Men begon MELAANTJE voor vroom en stemmig te schelden, omdat PHILAAGJE's verkeer op haar zoo veel invloed had; en KAAT was zeer boos, omdat

men

men haar niet vergund had naar een teercomplot te gaan danſen; dit geeft ditmaal ſtof tot onderhoud. — *4de Zamenſpraak.* Eene moei van MELAANTJE was geſtorven; zij was onder de kuur van ſchelen BARREND, een bekwaam geleerd ventje, (die in eens een heel pak kruiden gaf, dat de helft niet kostte als een klein fleschje van den dokter) deze wereld afgeſtapt. Het geſprek loopt nu over kwakzalvers en bekwame geneesheeren. — *5de Zamenſpraak.* PHILAAGJE was in haar tuintje; hier komt de natuurkunde op de baan, en ſpoedig komt men op den donder en de waskaars en de gebeden bij een onweder. „ Die gewijde dingen zijn goed; gij kunt er het *Handboek* van den Heer OVERBERG over nazien, IIde Deel, bladz. 141; maar men kan er God niet mede *paaijen en te vreden ſtellen. Als men dat wil doen, dan moet men er ook Christelijk trachten bij te leven.* De blikſem is een natuurverſchijnſel; maar *dat wisten onze voorvaders zoo wel als wij, dat de blikſem en donder door natuurlijke oorzaken worden voortgebragt; maar zij wisten ook, dat de geheele Natuur aan God gehoorzaamt, en zich voegt naar alle zijne oogmerken;*" een waar en wijs woord, dat op het: *Dien God bewaart, is wél bewaard*, eindelijk nederkomt. — *6de Zamenſpraak.* De zoon van de overledene moei zag op klaar lichten dag hare doodkist te huis brengen, en moederlief overleden daarin liggen, vijf dagen *vóór* haren dood. Paapſche fabeltjes! .... Voorzigtig, Lezer! het ſchrandere PHILAAGJE beduidt u dat wel anders; zij heeft dergelijke historietjes van haren Pastoor zaliger wel meer gehoord, en weet er onder andere een van *het roode Moktje in de Geerſtraat*, waar zelfs een LUTERSCH getuige bij tegenwoordig was. „ *Men kan wel niet alle dergelijke vertelſels voor waar houden — doch men kan ook alles niet in dit ſtuk hardnekkig verwerpen en ontkennen, voornamelijk wanneer het verhaalde niet tegen de leering van Christus, of tegen de eer van God, of tegen het welzijn van onze medemenſchen ſtrijdt, en er meer dan één zijn, die op hetzelfde oogenblik het-*

 zelf-

zelfde ontwaren. Sommige voorspookfels worden gezien; andere worden gehoord." PHILAAGJE is in het gevoelen van haren zeer eerwaardigen Patroon, „ *dat dergelijke verschijningen — door tusschenkomst der hemelsche geesten kunnen geschieden.*" — In de 7*de Zamenspraak* is echter PHILAAGJE het minder eens met MELAANTJE, die van hare bestemoer zaliger, die geene leugenachtige vrouw was, veel staaltjes van hekserij of tooverij gehoord had; het gesprek loopt dan over het rijden op *hooigaffel* en *bezemstok*, over een' *zevenden zoon*, en wat van dien aard is, waarvan PHILAAGJE zich niets laat op de mouw spelden. — In de 8*ste Zamenspraak* hebben zij het over de *weerwolven*; dit loopt toch kort af, en PHILAAGJE zegt een nuttig woord over het te vroeg *huwelijken*, het inwonen van jonggehuwden, en de opvoeding van kinderen.

Zoo is dan dit volksboekje inderdaad een *allerlei*, bij welks vervaardiging wij hopen en ook vertrouwen, dat beide de Eerwaardige Heeren hunne hersenen niet al te zeer ingespannen of vermoeid hebben. Wij zijn met de behoeften van sommige lieden juist niet zeer bekend, en hunne Eerwaardige Ambtgenooten mogen het werkje uitdeelen, waar zij meenen dat het nut kan doen.

Handboek der Paardenkennis, ten dienste van den Burger- en Krijgsstand. Door C. A. GEISWEIT VAN DER NETTEN, *Kapitein, enz. Te Amsterdam en in den Haag, bij* de Gebroeders van Cleef. *In gr. 8vo. XXII, 247 en 128 Bl., behalve de Platen en derzelver verklaring. f* 4-16-:

Het is niet te ontkennen, dat een handboek, als dit, in onze taal min of meer eene behoefte is. Ook is hetzelve, wat de uitvoerigheid en volledigheid aanbelangt, niet geheel zonder verdienste. Het is in vijf afdeelingen verdeeld. De eerste bevat de natuurlijke historie van het paard, waarin

in wij verwonderd waren, bij de optelling der soorten van het geslacht der paarden, den ezel overgeslagen te zien. De tweede afdeeling handelt over de in- en uitwendige paardenkennis, en levert vooreerst eene korte ontleed- en natuurkundige beschouwing, welke echter zeer oppervlakkig is, en beter weggelaten ware geweest, ten minste in zoo verre dezelve niet volstrekt tot de uitwendige kennis noodig is. Deze laatste wordt vervolgens met meer uitvoerigheid en duidelijkheid behandeld, en door afbeeldingen opgehelderd. De derde afdeeling loopt over den ouderdom van het paard, en de middelen om denzelven te bepalen; de vierde over de deugden en gebreken der paarden, de manier, om hierin eene goede keuze te doen, en zich voor bedriegerijen te wachten. Ook deze afdeelingen zijn van platen vergezeld, en daarenboven van een tabellarisch overzigt, over de goede gesteldheid, misvorming, vereischten en gebreken der paarden, in alle derzelver deelen. Men kan zien, dat de Schrijver hier veel meer t'huis is; zoo ook in de vijfde, die de beginselen van het beslag op eene grondige en leerzame wijze voordraagt. — Wij zouden dit werk meer aanprijzing waardig keuren, zoo de stijl er niet zoo jammerlijk van verwaarloosd ware. Nu is zeker bijna de helft van het boek, voor iemand, die der zake niet geheel kundig is, onverstaanbaar, en men heeft er niets aan, indien men niet uit een half woord des Schrijvers meening weet te raden. Vooral is dit het geval met het *beschouwende* gedeelte. De *praktische* regels, welke in de drie laatste afdeelingen voorkomen, zijn veel duidelijker voorgesteld, en men vindt ook hier weêr het gezegde van HORATIUS bevestigd: *verba provisam rem non invita sequentur.*

Zoo wij dan dit boek niet ruimschoots aan elk durven aanbevelen, kan het zijne nuttigheid hebben voor hem, die eenige handleiding in het onderzoek van paarden verlangt. Doch voor zoodanigen bevat het weêr te veel, dat hun niets waard is. De platen schijnen uit een ander werk ontleend.

De

De drie Rijken der Natuur, *Dichtstuk van* JACQUES DELILLE. *Vrije Navolging in het Hollandsch*, *door* A. LOOSJES, PZ. *IIde Afdeeling. Te Haarlem*, *bij* A. Loosjes, Pz. 1813. *In gr. 8vo.* 122 *Bl.* *f* 2-18-:

De derde en vierde Zang van dit werk behelzen het slot van hetgeen men het eerste Gedicht, handelende over de vier Elementen, zou kunnen noemen. Naar mate de Dichter voortgaat in zijne taak, die uit de hoogere luchtgewesten steeds lager tot onze Aarde afdaalt, moesten ook zijne beschrijvingen hier en daar van gedaante veranderen. Het Vuur, het Licht en de Lucht gaven aanleiding tot grootscher, het *Water*, 't geen wij in den derden Zang ontmoeten, stof tot bevalliger tafereelen. Niet, alsof hier en daar geene ontzettende schilderingen, b. v. die eener overstrooming, voorkwamen; maar het zachte en aandoenlijke heeft in de *Episodes* van dezen Zang de overhand, vooral in het zoo fraai naar THOMSON gevolgde geval van DAMON en MUSIDORA, en in het treffende verhaal van WILLEM en ROOSJE, 't welk zich ook ná de *Liefde op het IJs* van TOLLENS met veel genoegen laat lezen, daar de Heer LOOSJES, door de voorstelling van het gevaar des jongelings, eene geheel andere wending aan het verhaal gegeven heeft, dan die wij bij den *Rotterdamschen* Puikdichter bewonderen. Onder de plaatsen, die den Heere LOOSJES verder in eigendom toebehooren, vermelden wij nog den watersnood ten tijde van Vrouw JACOBA (bl 12) — de liefelijke beschrijving van *Elswoud*, (bl. 13) en de schildering van het *Katwijksche* Kanaal, benevens de verdiensten van BRUNINGS en CONRAD, (bl. 23.) Zeer aardig maakt hij zich, met een *ironisch* compliment aan de *Fransche* taal, in tegenoverstelling van onze stijve moederspraak, van de moeijelijke beschrijving eener badplaats af. De natuurlijke eigenschappen van het water, vooral deszelfs oplossing in dampen

en

en stolling tot ijs, strekken ten grondslage aan dezen Zang.

De vierde Zang, over de *Aarde* handelende, heeft ons in het begin minder dan een der vorige bevallen. Al te menigvuldig zijn daar de geheelenal wetenschappelijke bijzonderheden, welke veelal, naar het ons voorkomt, tot berijmd proza vervallen. Het is waar, de stof, minder tot rijke *Episodes* geschikt, en daarentegen met *geölogische* opmerkingen overladen, leende zich veel minder tot eene dichterlijke behandeling, dan bij de verhevene Lichtverschijnselen, de forsche werking van den Wind, of de al-vernielende kracht des Vuurs; ja zoo arm is dit gedeelte, dat men tot laatstgemelde hoofdstof de toevlugt heeft moeten nemen, en de eigenlijk tot het vuur behoorende uitbarstingen der Volkanen hier te passe brengen, om niet louter van kalkaarde, spath, gips, zwaar- en talk-aarde, klei- en kiezel-aarde, kromhalzen en distilleerkolven, verzuursels en loogzouten te spreken. Maar het ondichterlijkste van allen is, dat men hier alle *illusie*, waarin poëzij toch leeft en zweeft, en die zij uit alle krachten moet zoeken te bevorderen, wil wegredeneren. „ Wat is uw spiegel, EGLÉ, waarin gij uzelve, waarin uw minnaar u aanschouwt?"

't Verfoeliesel, door kwik en tin 't bestaan gegeven,
Vangt al de stralen op, het glasvlak meêgedeeld,
En in hunn' loop gestuit, weêrkaatsen zij elk beeld.
Aldus vereent het glas, om met dien glans te pralen,
In zich plantaardig zout en aarde en mineralen.
Van waar ook schittert, met zoo luisterrijken glans,
Als 't licht der zonne vlugt naar westelijker trans,
De girandole, *of blinkt 't door velerleije grepen*
Der kunstervaren hand als prisma's afgeslepen
En kleurrijke kristal, waaruit geduld en vlijt
De kroonen scheppen, op wier armen, wijd en zijd,
Feestlichten, de echte teelt der noeste bijen, branden?

Wil des ROMÉ, indien gij twijfelt, ondervragen;
Zijn antwoord zal gewis leergierigheid behagen:

Aan

Aan 't kwarts, door 't rotsgewelf gezegen, in den staat
Van vloeibaarheid gebragt door 't water, is 't sieraad,
Verblindende door pracht, van candelabren vazen
En piramiden, die door glans het oog verbazen,
Zijn' oorsprong schuldig, dat uit 's aardrijks duistren nacht
Door menschenvlijt en kunst ten voorschijn werd gebragt.

Dit alles is gewis zeer waar, zeer juist, en kan den toets van een' CUVIER doorstaan; maar het is toch naar ziel en ligchaam proza! — Wat zouden de Ouden, onze meesters in al het schoone, toch wel gezegd hebben, wanneer men hun eene plaats gelijk deze als *poëzij* had voorgelegd? — Zelfs wat de *orde* aangaat, zouden wij wel vragen: of niet de ontbinding des waters in twee beginselen (bl. 66) beter in den vorigen, dan in dezen Zang paste? Doch indien onze Dichter, op het voetspoor van zijn model, onder den last van zijn zoo geheel stoffelijk onderwerp bezweken is, hij verheft zich weder in het midden van dezen Zang, waar hij de schoonheden der Aarde aldus bewondert:

Hoe kan uw luister en uw schoonheid mij bekoren!
Die pracht, die heerlijkheid, een dochter Gods beschoren,
Heeft u, ô Aard! verzeld in uw' geboortestond.
De hemel was uw tent, gespannen in het rond,
Dat liefelijk azuur met starren rijk doorweven,
Het groen en bloemrijk kruid u ten tapijt gegeven,
De bosschen tot een kroon, die uwen schedel dekt,
Terwijl rivier en zee u tot een' gordel strekt.

Dit geeft gelegenheid tot een overzigt der tallooze veranderingen, sedert de schepping op den aardkloot voorgevallen, 't welk dichterlijk zijn kan, en het wezenlijk is; — voorts tot vermelding van den vloed, die, waarschijnlijk uit het zuiden opgezet, de Aarde overstelpt, en hare tegenwoordige gedaante gegeven heeft; iets, dat ongedwongene aanleiding geeft tot de volgende fraaije plaats over FORSTER:

Gij,

Gij, FORSTER, gij waart de eerst', die 't woest gewrocht der stroomen,
En 't spoor dier inbraak, op uw' togt, hebt waargenomen,
Toen ge, aan de zij van COOK, den aardbol omgezeild,
Van meer dan ééne Zee den bodem hebt gepeild.
Helaas! na met uw' vriend des aardrijks verste hoeken
En kusten, nooit gezien, kloekmoedig te onderzoeken,
Na volkren, nooit bezocht, te ontdekken, trof de dood,
Zoo wreed, als onverwacht, uw' eedlen reisgenoot;
Maar ras werd uwe smart om zijn verlies gelenigd,
Daar ge, in 't Elysium op nieuw met hem vereenigd,
De ellenden ras vergeet, geleden hier beneên,
En om de rampen lacht, hier t' zamen doorgestreên;
Daar kout gij van 't verschil der Zeeën, die gij bouwde,
Van d'onderscheiden' aard der volkren, die ge aanschouwde:
ULYSSES hoort u aan; daar hij vernederd bloost,
En zijn geringheid voelt, schenkt naauw HOMEER hem troost;
Die moge hem als groot door reis- bij reistogt malen,
Diep ziet hij zijnen roem bij landontdekkers dalen,
Die Zeeën kliefden, nooit van ééne kiel doorsneên,
Aan wie zijn stoutste togt een kinderspeelreis scheen.

Natuurlijk volgt hier nu het verslag van de nieuwere ontdekkingen wegens de verlorene diersoorten eener vroegere Wereld, van het verouderen zelfs en instorten der hechtste granietbergen, als bewijzen van de groote veranderingen, waaraan de Aarde blootstaat. Hierop doet men zien, hoe veel ook de kunst daaraan toebrenge, en hoe niet alleen de oppervlakte, maar zelfs de diepten der Aarde aan geduchte omwentelingen hebben blootgestaan, welke daarin *pyriten*, en den zeilsteen, hebben voortgebragt, (het verwondert ons, dat de *Hollandsche* Dichter, bij het schetsen der onbegrijpelijke magneetkracht, geen woord van haren invloed op ons ligchaam rept; een bij uitstek dichterlijk onderwerp zeker!) benevens alle die schitterende edelgesteenten en bergkristallen, wier glans de menigte zoo bekoort, en eindelijk nog telkens voedsel geven aan die vreesselijke vuurbergen, wier werking in het slot van dezen Zang beschreven wordt, — en zij ook gekenmerkt als oorsprong van

van die *basalten*, welke soms trotsche gevaarten, als on-middellijke praalgebouwen der Godheid, vertoonen, zoo als de *Fingalsgrot* op *Staffa*.

Ten slotte zullen wij uit den derden Zang nog de schilderachtige teekening van den watervloed gedeeltelijk overnemen.

Het goede landvolk, met den schrik om 't hart geslagen,
Zoekt, bevende, zijn vee, op 't droog, bijeen te jagen;
De een klemt zijn kindren, die hij wegdraagt, aan zijn borst,
Wijl de ander op zijn' nek zijn' grijzen vader torscht.
Elk vlucht den dood, en ziet zich nieuwe ellend' beschoren;
De golven dreigen nu zelfs 't huisgezin te smoren,
Dat straks zich veilig waande, en ziet, daar 't water grimt,
Hoe of, elk oogenblik, 't gevaar al hooger klimt,
Ja, van verdieping tot verdieping opgestegen,
Ziet elk, tot in de ziel bekommerd en verlegen,
Hoe meekrap, rogge en tarw, hoe lijnzaad, vlas en hooi,
Daar 't door elkander drijft, der golven strekt ter prooi.
De paarden zinken, mat gezwommen, in de golven;
De schapen, zwaar van vacht, zijn lang in 't nat bedolven;
De koeijen drijven dood langs 't dak der strooijen hut,
Die onder 't veeg gezin, bij elken golfslag, schudt;
Alleen de trouwe hond, tot nog den dood ontzwommen,
Is tot den nok des daks zijn' meester nageklommen,
Die, de armen naar omhoog, met doodsbleekte op 't gelaat,
Wegkrimpende van angst, den zondvloed gadeslaat,
Die weide en bosch en beemd en lusthof heeft verslonden;
Terwijl de grijaard, aan zijn legerstee gebonden,
Sneeft als 't onnoozel wicht, zijn lot- en rampgenoot,
Dat onder 't wiegekleed verrast werd door den dood.

't Gelukt de golven, die alom de hut omringen,
Het waggelend gebouw ter grondvest af te wringen,
't *Drijft* met zijn' eigenaar, bij 't gillen en geween
Van zijn' rampzaal'ge vrouw en kroost, God weet, waarheen!
Weg drijft met heel 't gezin die stulp, zoo kort geleden
De troon van huislijk heil en huwlijkszaligheden.

Help God! de hut zinkt weg, aan onze starende oogen,
Gelijk een redloos wrak in 't hart der zee, onttogen;

Ge-

Gelukkig! allen zwelgt de woeste draaikolk in,
Niet één blijft over van 't rampzalig huisgezin,
Om jaren 't wreed verlies der dierbren te beweenen.
Neen! allen, allen zijn ze in 't zelfde graf verdwenen;
Waar hen de morgenzon der zalige eeuwigheid,
Door ramp noch rouw bewolkt, in kalme rust verbeidt.

Het belegerd Deventer, of Dagverhaal van hetgene er in en om die Stad is voorgevallen, gedurende dat dezelve door de Troupes der tegen BUONAPARTE *verbondene Mogendheden was ingesloten. Vervat in eenige Brieven, vandaar geschreven door een Burger en Inwoner aan zijnen Vriend in Holland. Te Deventer, bij* L. A. Karsenbergh, G. Brouwer *en* J. H. de Lange. 1814. *In gr.* 8*vo.* 119 *Bl. f* 1-18-1

Leerrede, ter gelegenheid van het plegtig Dankuur, gehouden te Deventer, den 26 *April* 1814, *uitgesproken door* C. FRANSEN VAN ECK, *Professor en Predikant. Te Deventer, bij* L. A. Karsenbergh. 1814. *In gr.* 8*vo.* 32 *Bl. f* 1-11-1

Als eene soort van dagboek, behelzen deze brieven al het maar eenigzins belangrijke, met onderscheidene bijgevoegde aanmerkingen, het gebeurde in en deels buiten de belegerde stad betreffende. Men begint met eene beschrijving, bij wijze van herinnering, der gesteldheid, ligging en naast omringende oorden der stad. Men gaat voort met de vermelding der geruchten, voorteekenen en beginselen des in staat van verdediging stellens van Deventer. Er laten zich Kozakken zien; men wisselt eenige schoten; de zaken nemen eene ernstiger gedaante aan; het bestuur wordt door een militair gouvernement vervangen; menigte van de stad omringende gebouwen, lusthuizen enz. worden op allerlei wijze verwoest; de stad wordt beschoten, schoon gelukkig

niet beschadigd; uitvallen geschieden, maar loopen niet altijd even goed af. Dan schijnt het weer wat ruimer; lieden verlaten en komen weer in de stad, waaronder boeren met vee en eetwaren ter markt. Voorts worden parlementairen ontvangen en gezonden; terwijl intusschen aanmerkelijke vorderingen van geld, opschrijvingen aan de huizen, met betrekking tot derzelver aantal en bezeten voorraad, enz. enz. geschieden; ook een nieuwe nood, die des waters van den IJssel, stad en inwoners bedreigt. Eindelijk, de geruchten van het buiten, vooral bij en in Parijs, gebeurde dringen door; van den eenen kant doet zich de hope op van spoedige bevrijding, van de andere zijde echter doen gestrenge maatregelen van den Kommandant nog al gedurig vreezen; ten slotte, de zaken zijn gevonden, mits den bevelhebber, na de vroegere *f* 50,000, *f* 25000, enz. nog *f* 17000 ter goedmaking der soldijen worden betaald; welk laatste thans, bij wijze van voorschot aan het Gouvernement, geschiedt.

Uit alles blijkt, dat de eigenlijke nood in de stad niet hoog is gerezen geweest. Het garnizoen was slechts eene 1600 groot, en vooraf geproviandeerd; het najaar had kuipen en kelders der gezeten burgerij gevuld; en ook de gemeene man, die met arbeiden aan de werken een' goeden stuiver won, kon nog het zijne krijgen. Doch dit belet niet, dat de stad zeer geleden hebbe: de pogingen, om haar, die maar weinig verdediging had en op niets minder dan een beleg kon verdacht zijn, in weinig tijds tot eene wezenlijke sterkte te vormen, en de onbezuisdheid, waarmede men, daarenboven, met de middelen tot dit einde te werk ging, zijn op vele verwoesting, op veel schoon plantsoen en ook geld te staan gekomen. En, wat ook de bevelhebber, in zijne uitgegeven dagorders of aankondigingen, van liefderijke zorge zwetsen, en den Deventers voorrekenen moge, dat zij zelfs bij het beleg gewonnen hebben; onze Schrijver denkt maar in het geheel zoo gunstig niet, hetzij over de zaak, hetzij over den persoon, noch vooral ook over den officier der genie. Ten minste het sieraad en

ver-

vermaak der buiten-wandelwegen schijnt der stad voor vele jaren ontzegd, en de schade gewis op een paar millioen te schatten.

Overigens heeft dit stuk, als dagboek, wel iets langwijligs, maar daarentegen ook de eigenschap van ons, als het ware, meer van nabij te doen zien en gevoelen, wat al gedurig voorvalt. Hetzelve behelst vele gezonde aanmerkingen, en is in eenen gemakkelijken stijl geschreven. — Wij lazen het doorgaans met genoegen.

No. 2. Deze Leerrede hoort geheel bij het vorige, dat met derzelver loffelijke vermelding eindigt. De tekst is Ps. LXVI: 8—15; het algemeen beloop dat eener gewone, zeer goede, Leerrede; de verdeeling van het toepasselijk deel, I. van onze doorgestane ellende, II. van onze heugelijke redding, III. van onze pligtmatige dankbaarheid; de stijl en geheele behandeling inderdaad voortreffelijk. Liefst bepalen wij ons, in plaats van verdere ontwikkeling van verslag en lof, bij een en ander staal.

Van het beleg zegt de Heer VAN ECK, in overeenstemming met het verhaal: „ Hetzelve kenmerkte zich door geene verscheidenheid van gewigtige krijgsbedrijven, maar leverde ons, echter, overvloedige stof tot hevige bekommernis op; en bijzonder hadden wij het verdriet te ondervinden van telkens levendig opgewekte, doch telkens deerlijk te leur gestelde hope op uitkomst.

„ Ja! wij hebben dagen doorgebragt, waarin wij schier in eenen letterlijken zin reden hadden om te klagen: „ Hier scheen ons 't water te overstroomen, — daar werden wij gedreigd door 't vuur!" En gedurende den ganschen tijd van het beleg, was alle gezag van wetten, alle zekerheid van bezitting, alle veiligheid van personen opgeheven. Lieden van onderscheiden rang en staat werden om gewaande, hun opgedrongene misdaden in de gevangenis geworpen; en smadelijke uitzetting uit de stad wedervoer den man van verdiensten, die voor de belangen der geplaagde burgerij met bescheidene rondborstigheid durfde spreken — Drie-en-twintig bange weken zagen wij ons overgegeven aan de

willekeur van mannen, die hunnen meester op eene zijner en hunner waardige wijze dienden; die de voor ons zoo ongelukkige verdedigingsmiddelen, welke het regt van oorlog gezegd wordt te veroorloven en voor te fchrijven, met eene overbodige geftrengheid en nuttelooze wreedheid ter uitvoer bragten; en die het ons zoo wel binnen als buiten 's huis ondragelijk zouden gemaakt hebben, indien de billijkheid van het gros der gemeene krijgslieden die van hunne hoogfte bevelhebbers niet verre had overtroffen."

En verder: „Het is zoo: onze vreugde, over onze eindelijke redding, is alles behalve ongemengd. — Vurig, ongeduldig verlangden wij, om de poorten onzer ftad weder geöpend te zien; en nu ons dit vergund is, fchrikken wij voor de treurige tooneelen, die wij, buiten komende, zullen moeten aanfchouwen. Ledigheid, verwoesting, puinhoopen zullen ons daar bedroeven, alwaar ons nu anders het jeugdige lentegroen zoude tegenlagchen. Met een toegenepen hart, en een van de weemoedigfte tranen bevochtigd oog, zullen wij onze omliggende oorden betreden, en de noodlottigfte gedaanteverwisfeling zal dezelve voor ons bijna onkenbaar maken." enz. „ Dan, wat onderfcheidt ons boven de bewoners van Leipzig, Dresden, en vooral van het zoo deerniswaardige Hamburg — ?"

Eindelijk: „ Zijn er zulke geweest, die het laaghartigfte eigenbelang aan den fchepter der goddeloosheid verbond, die hunne heimelijke wenfchen voor de wederoprigting der reeds zieltogende dwingelandij onder ons niet konden verbergen; zijn er zulke den naam van Nederlanders onwaardige geweest, die de hardfte bevelen met eene flaafachtige gedienftigheid uitvoerden, die ons het vreemde juk op alle mogelijke wijzen hielpen verzwaren, en, in vergelijking van welke, er Franfchen gevonden werden, die menfchelijk waren; zijn er zulke geweest, die in de dagen van onzen jongften nood ons ergerden en verontwaardigden, door zich met het gewin der ongeregtigheid, met den roof der geplonderde landlieden te bevoordeelen; ô, wenfchen wij onszelven geluk, dat wij nimmer aan hen gelijk waren, dat

wij onze ziel in dezen zuiver hielden, maar — verre zij van ons de onedele zucht om ons te wreken!"

Gelijk in dit laatst aangehaalde, zoo spreidt de Prediker overal den edelsten geest ten toon, predikt de allergepastste en zuiverste zedekunde en godsvrucht, en vindt inzonderheid bij de beschouwing der groote gebeurtenissen in Europa de gelegenheid, om met zoo stoute als ware en treffende trekken te schilderen. Met genoegen zou gewis het lezend publiek meer voortbrengsels zijner penne ontvangen.

De BUONAPARTE et des BOURBONS, et de la nécessité de se rallier à nos Princes légitimes, pour le bonheur de la France et celui de l'Europe; par F. A. DE CHATEAUBRIANT. Suivi de l'exquisse d'un portrait, par G. LACRETELLE. Paris. 1814. 8vo. p. p. 35. *f* :-8-:

De Heer CHATEAUBRIANT is lang bekend door zijnen bloemrijken stijl, zijn, bijna meer dan dichterlijk, gevoel en verbeelding. Wat wonder, dat hij, bovendien een ijverig voorstander van Godsdienst en gestreng Catholicismus, bij de eerste gelegenheid zijn stout penseel opvatte, om de gruwelen der te zamen stortende overheersching van zijn Vaderland te schetsen? Hij deed dit, vóór nog de zaken beslist, de Verbondenen in Parijs waren; hij deed het met de opzettelijke bedoeling, om zijne landgenooten zoo wel af te trekken van BONAPARTE, als in te nemen voor de BOURBONS; ja niet slechts zijne landgenooten, maar ook de Mogendheden, dat zij handelen mogten, zoo als de uitkomst hen, ten opzigte van Frankrijk en de BOURBONS, heeft zien handelen. Het boekje zag nog het licht niet, was nog niet afgewerkt, toen men deze wenschen reeds vervuld zag. Het werd, dus, ten deele overtollig. Doch genoeg, zegt de Schrijver, zoo het ons het afgeworpen juk slechts te meer haten, en het herkregen bewind beminnen doet.

Met vuur en kracht is alles geschreven. Dikwijls en in vele opzigten, echter, kan de stoutste welsprekendheid niets meer dan de eenvoudige waarheid en de bekende toedragt der zaken uitdrukken. Met genoegen, schoon tevens met huivering, zal iedereen deze schetsen en afzonderlijke deelen des Schrikbewinds van NAPOLEON, naar het leven geteekend, aanschouwen. Ook de regte schatting zijner inrigtingen, zoo dikwijls om zekere voortreffelijkheid verheven, de regte schatting van zijn genie, in het licht, door gunst der omstandigheden en niets ontziende stoutheid van geest, met eenen eindelijken gelukkigen uitslag, daarop geworpen, zoo dikwijls als bovenmenschelijk beschouwd; ook deze schatting zal ons, op het spoor van CHATEAUBRIANT, dikwijls te gemakkelijker vallen. Ja, veel van hetgene wij misschien wel gevoelden, en met een woord aanduidden, doch niet zoo letterlijk staven, en tegen den winderigen ophef van anderen altijd staande houden konden, ziet men zich hier voorgerekend, verzekerd en bewezen.

Hiermede nogtans beweren wij niet, dat dit altijd het geval is; dat de koele rede en naakte waarheid hier overal hetzelfde met de gevoelige taal des Schrijvers zou zijn, en de welsprekendheid hier niet meermalen door geestdrift vervoerd, tot eenzijdige voorstelling verleid, ja op klanken en beelden zou zijn uitgeloopen, die, zonder bewijs, nogtans niet zelden treffen en medeslepen. In beide hoofddeelen, maar vooral in dat, de Koninklijke regering der BOURBONS en hare aanprijzing bevattende, schijnt hij ons toe, meermalen tot dit min gegronde, meer opgeschikte, schoon misschien door den Schrijver niet min welgemeende of hartelijke en warme, te vervallen.

Hoe het zij, wij gelooven onzen Lezers den meesten dienst te bewijzen, door hun het stuk, uit eenige aanhalingen, door ons vertaald, nader te leeren kennen.

„ Men heeft de administratie van BONAPARTE geroemd. Zoo de administratie in de cijfers bestaat, zoo om wél te regeren toereikend is, dat men wete, hoe veel eene provincie aan graan, aan wijn en olie opbrengt, welke de

laat-

laatste kroon is, die men kan heffen, de laatste man, dien men kan nemen, gewis dan was BONAPARTE een groot administrateur; het is onmogelijk het kwaad beter te organizeren, meer orde in de wanorde te brengen!

„ En echter, hoe vele fouten en dwalingen in zijn eigen stelsel! De alleromslagtigste beheering verzwolg een (aanmerkelijk) deel der inkomsten van den staat. Geheele legers van douaniers en recéveurs verslonden de belastingen, die zij gesteld waren te heffen. — Hij heeft in tien jaren vijftien milliarden (15000,00,000) verteerd, hetgeen te boven gaat de impositiën, gedurende de zeven-en-zeventig jaren der regering van LODEWIJK XIV geheven. De roof der wereld, vijftien maal honderd millioenen inkomsten waren hem niet genoeg. — Een enkel artikel der nieuwe wetboeken vernietigde in den grond allen eigendom. Een administrateur der domeinen kon u zeggen: Uwe bezitting is domein of nationaal. Ik stel ze bij voorraad onder sequester: ga heen en pleit! Zoo de domeinen ongelijk hebben, zal men u uw goed terug geven. En tot wien hadt gij in dit geval toevlugt? tot de gewone regtbanken? Neen: deze zaken waren voorbehouden aan het onderzoek van den Staatsraad, en bepleit voor den Keizer, die tevens regter was en partij."

„ De geslachten in Frankrijk werden, als de boomen in een bosch, regelmatig gehakt; ieder jaar vielen er tachtig duizend jonge lieden. Doch dit was slechts de gewone sterfte; dikwijls werd de Conscriptie door buitengewone ligtingen verdubbeld of versterkt. Men klom tot de kindschheid op, en daalde tot de grijsheid af. Mobiele kolonnen doorliepen onze provincien als een vijandelijk land, om het volk zijne laatste kinderen te ontrukken. Bij gebrek van den afwezigen, nam men den tegenwoordigen broeder. Een geheel dorp werd aansprakelijk voor den Conscrit, dien het had zien geboren worden. Men gebruikte geweld, om den drager van eenen naam te ontdekken, die slechts op de lijsten der gendarmes bestond. Zwangere vrouwen zijn op de pijnbank gebragt, opdat ze de plaats zouden ontdekken,

waar de eerstgeborene harer ingewanden zich verborgen hield. Men was tot die hoogte der minachting voor het menschenleven en voor Frankrijk gekomen, van de Conscrits de *grondstof* en *vleesch voor het kanon* te noemen. Men behandelde somtijds deze belangrijke vraag onder de bezorgers van menschenvleesch; te weten, hoe langen tijd een Conscrit *duurde*; sommigen beweerden drie-en-dertig maanden, anderen zes-en-dertig. BONAPARTE zeide zelf: *Ik heb* 300,000 *man inkomen*. Hij heeft in de elf jaren zijner regering meer dan vijf millioenen Franschen doen omkomen, hetgeen te boven gaat het getal der genen, die onze burgeroorlogen, gedurende drie eeuwen, onder de regeringen van JAN, KAREL V, KAREL VI, KAREL VII, HENDRIK II, FRANÇOIS II, KAREL IX, HENDRIK III en HENDRIK IV hebben weggenomen. In de twaalf laatste maanden, die nu verloopen zijn, heeft BONAPARTE (zonder de nationale garde te rekenen) geligt dertien maal honderd-en-dertig duizend man, hetgeen meer dan honderd duizend 's maands is: en men heeft hem durven zeggen, dat hij slechts de weelde der bevolking had gebezigd!"

„ Zoodanig was zijn beheer betrekkelijk het binnenlandsch bestuur. Onderzoeken wij naar buiten den gang van zijn bewind; die staatkunde, waarop hij zoo trotsch was, en die hij omschreef, als *de kunst om te spelen met menschen*. Wel nu, hij heeft bij dat verfoeijelijke spel alles verloren; en het is Frankrijk, dat zijn verlies betaald heeft

„ Belagchelijk in de administratie, misdadig in de staatkunde, wat bezat hij dan om de Franschen te misleiden, deze vreemdeling? Zijnen krijgsroem. Wel nu, hij is dien kwijt. Hij is inderdaad een groot slagwinner; maar, voor het overige, is de minste Generaal bekwamer dan hij. Hij verstaat niets van retraites en keuze van het slagveld (*chicane du terrain*); hij is ongeduldig, buiten staat eenen uitslag langen tijd af te wachten, als de vrucht eener zaamgestelde militaire operatie; hij weet slechts van voort-

ruk-

rukken, van doorzetten, van loopen en overwinningen behalen, zoo als men het genoemd heeft, door kracht van manschap (*à coups d'hommes*), alles opofferen voor een gelukkigen uitslag, zonder zich om eenige ramp te bekreunen, de helft zijner soldaten vermoorden door marschen boven het menschelijk vermogen. Daar ligt niet aan gelegen: heeft hij niet de Conscriptie en de *grondstof?* Men heeft gemeend, dat hij de kunst des oorlogs volmaakt zou hebben; en het is zeker, dat hij ze tot hare kindschheid heeft terug doen gaan. Het meesterstuk der krijgskunst bij de beschaafde volken is blijkbaar, een groot land door eene kleine armee te verdedigen. — Dat hij ons dan nu, bij onze haardsteden, verdedige, die overwinnaar der wereld! Hoe! heeft hem al zijn genie op ééns verlaten? Door welke betoovering wordt dat Frankrijk, hetwelk LODEWIJK XIV met sterkten omringd, hetwelk VAUBAN gesloten had als een tuin, thans van allen kant vermeesterd? — De legerpest, die geweken was, sedert men den oorlog slechts met weinig manschap voerde, is terug gekomen met de Conscriptie, met de arméen van een millioen soldaten en de stroomen bloeds. — Wij hebben de Seine met schepen bedekt, onze straten gebogen gezien onder karren vol gewonden, die zelfs het eerste verband op hunne wonden misten. Eene dezer karren, die men op het bloedspoor volgde, brak op de boulevard aan stukken. Er vielen Conscrits uit zonder armen, zonder beenen, met kogels doorschoten, met lansen doorboord, gillende en de voorbijgangers smeekende hen af te maken. Deze ongelukkigen, aan hunne hutten ontrukt, alvoréns tot den manbaren ouderdom te zijn gekomen, met hunne boerenmutsen en kleeding op het slagveld gevoerd, als *vleesch voor het kanon* op de gevaarlijkste stellingen geplaatst, om het vijandelijk vuur te vermoeijen: deze rampzaligen, zegge ik, vielen aan het schreijen, en riepen, daar zij, door een kogel getroffen, nederstortten: „ Ach, mijne moeder, mijne moeder!"

„ Een Souverein, die les bij TALMA heeft kunnen nemen,

men, ten einde in eene koninklijke houding te verfchijnen, is voor de nakomelingfchap geöordeeld.

„ Wat hebt gij gemaakt van het zoo fchitterend Frankrijk? waar zijn onze fchatten, de millioenen van Italië, van geheel Europa? — Wat zijn wij aan uwe regering verpligt? Wie heeft den Hertog VAN ENGHIEN vermoord, PICHEGRU geworgd, MOREAU gebannen, den Opperpriester met ketenen beladen, de Vorften van Spanje ontvoerd, eenen heiligfchennigen oorlog begonnen? Gij zijt het! — Wie heeft onze koloniën doen verloren gaan, onzen handel vernietigd, Amerika voor de Engelfchen opengefteld, onze zeden bedorven, de kinderen aan de vaders ontrukt, de huisgezinnen in rouw gedompeld, de wereld verwoest, meer dan duizend mijlen lands geblakerd, der gansche aarde fchrik voor den Franfchen naam ingeboezemd? Gij zijt het! — Wie heeft Frankrijk aan de pest, aan vijandelijken inval, aan verfcheuring en verwinning bloot gegeven? Gij wederom zijt het!"

Ons beftek verbiedt meer over te nemen, gelijk onze bepaaldheid misfchien niet altijd nog het treffendfte zal hebben gekozen. Wij herinneren ons, onder andere, de uitdrukking, dat BONAPARTE den Paus bij de grijze haren zou hebben door het vertrek gefleept. Voorts blijft geene zijde onbefchouwd en ongeteekend met de verachtelijkfte verwen. Zijn hart, zijn vernuft en geest, zijne houding, omgang, wetenfchap enz., zoo wel als ftaatkunde, krijgskunst, inwendig beftuur, fchrikbarende policie; alles wordt ten fterkfte uitgelucht, en grootendeels met de kenbaarfte en bekendfte trekken der waarheid geteekend.

Bijna zouden wij na deze lecture zeggen: eene wereld, die dit groot noemt, verdient deze roede. Verachting, vervloeking, verguizing zij het deel des monfters, door eene zoo waardige moeder als de Franfche revolutie uitgebroed, en nu van uit zijnen fchuilhoek, God geve! met helle-foltering, het vreugdebedrijf der verloste volken aanfchouwende!

De achteraangevoegde *exquisse* is mede zeer puntig, doch

doch voor een portret misschien wat uitvoerig, vooral als toegifte op het voorgaande.

Na het stellen van dit verslag lezen wij in de Staats-courant eenen brief van een *Italiaan*. Dit keurig opgestelde stuk beklaagt zich over onzen Schrijver, als die zijne natie, ten koste van die des briefstellers, vrijspreekt van een aantal zwarte ondeugden; en doet opmerken, dat waarlijk die ondeugden, trouweloosheid, verraad en ondankbaarheid, in Frankrijk niet minder dan in Italië en elders te huis behooren. Wij bekennen, dat soortgelijke gedachten bij ons waren boven gekomen, dat wij althans in al den toegezwaaiden lof van het Fransch karakter geenszins konden stemmen, dat wij ons daartoe te veel onregts, lang vóór het bewind des Italiaans BONAPARTE geleden, herinnerden; doch meenden den ijverigen CHATEAUBRIANT, daar hij toch voor Franschen, en met het beste oogmerk schreef, dezen zijnen vaderlandschen lust onverhinderd te moeten laten boeten. De treffende aanmerkingen in gemelden brief, over den toegeëigenden, opeengestapelden roof der kunst van zoo vele volken, persten ons een' pijnlijken zucht af om het onherstelbaar gemis der vaderlandsche meesterstukken. Mogten zij nog eenmaal tot ons wederkeeren, wij zouden ze beter trachten te bewaren!....

Polydorus, Treurspel, in vijf Bedrijven, door Mr. SAMUEL IPERUSZOON WISELIUS. *Te Amsterdam, bij* H. Gartman. 1813. *In kl. 8vo. f* :-16-:

Wij betuigen den Heere WISELIUS onzen welmeenenden dank voor deze lettervrucht. *Een oorspronkelijk Treurspel* — deze naam is op zichzelve reeds de beste aanbeveling. Onze Hollandsche Letterkunde, hoe rijk ook overigens in heerlijke dichtjuweelen, vertoont in het vak der Tooneelpoëzij eene armoede, die haar ontsiert, en bij haren overigen luister niet weinig afsteekt. Behalve de, in ons oog altijd voortreffelijke, voortbreng-

brengfelen van den Heer BILDERDIJK en zijne Gade, is er federt eenige jaren in dit vak niets oorfpronkelijks geleverd, dat onderfcheiding verdient, en de kunstminnaar is nu en dan genoodzaakt geweest, om zich, ter oorzake van den fchralen oogst, met eenige onrijpe halmen te vergenoegen. Wij zelve hebben de achtbaarheid van ons ambt niet overal kunnen doen gelden; maar, ons ook al naar den tijd leerende fchikken, heeft de aangeduide armoede wel eens de geftrenge kritiek, ter gunfte van anders zeer middelmatige voortbrengfelen, ontwapend.

Met genoegen erkennen wij, dat het aangekondigde Treurfpel zoodanige verzachtende beöordeeling niet noodig heeft; en het zoude, hoe zeer ook niet van alle leemten gezuiverd, zelfs bij den rijkften overvloed van goede oorfpronkelijke ftukken, onderfcheiding verdienen. Meermalen maakten wij elders de aanmerking, dat de vervaardiger van Treurfpelen geboren Dichter behoort te zijn. De Heer WISELIUS is zulks zonder bedenking; dan, of hij wel overal de regelen van het Treurfpel genoegzaam hebbe in acht genomen — hieraan meenen wij met reden te mogen twijfelen. Wij zijn het volkomen met den Heere TOLLENS eens, wanneer hij, in zijnen brief aan CORNELIS LOOTS (*), zingt: *De dichtwet blijve aan 't hoofd van alle Schouwburgwetten!* hierdoor het gezag van andere, fchoon ondergefchikte, wetten en regels tevens erkennende. Wij eerbiedigen verder met den Schrijver van dezen brief onzen grooten VONDEL. Ja! hij was waarlijk Dichter, en bezat, als zoodanig, het allereerfte vereischte van den Treurfpeldichter. Zijne Reijen zijn onvergelijkelijk. Zijne poëzij is de echte; trouwens zij is die van den éénigen VONDEL. Maar het is er verre af, dat wij daarom 's mans Treurfpelen als *modellen* zouden aanprijzen. Of heeft dan het Treurfpel na den tijd van VONDEL geene verbetering en hervorming ondergaan? Is het niet door CORNEILLE en RACINE tot den hoogften trap van volkomenheid gebragt? Het is ondankbaar, dit niet te erkennen — eene erkentenis, die ook den roem, welke VONDEL als Dichter toekomt, niet het geringfte benevelt. Poëzij, wij herhalen het, is het *eerfte* vereischte, dat wij in een Treurfpel vorderen; en wie geen geboren Dichter is, wage zich nimmer aan dit moeijelijke vak. Dan, het Treurfpel heeft meer vereischten en regels, welke men in acht behoort te nemen — regels en

(*) Gedichten van H. TOLLENS CZ., IIde Deel.

en vereischten, naar onze meening, in de beste stukken van CORNEILLE en RACINE verwezenlijkt. Op hen verachtelijk neder te zien, omdat zij vreemden zijn, is, in ons oog, de vaderlandsliefde wel zeer ongelukkig toegepast. Eere, wien eere toekomt! De Kunst is algemeen, en het gebied der Letteren laat zich niet binnen de enge grenzen van eenen Staat beperken. De Hollandsche kunstenaar huldige dus, in dit opzigt, vrijelijk zijne Fransche Meesters, en wachte zich, bijzonder in dezen tijd, voor alle bekrompene partijdigheid, die steeds tot nadeel van kunsten en wetenschappen moet uitloopen. Hij kieze de voortbrengsels van die Meesters gerustelijk tot *modellen*, zonder daarom van hen *slaafs* en *bang* het voorschrift te vragen. De man van genie doet dit nimmer; hij gaat steeds zijnen eigenen gang, en zal zoo min zijnen Landgenoot als eenen vreemden kunstenaar nakruipen.

Doch keeren wij tot het werk van den Heere WISELIUS terug. Het eerste vereischte, *poëzij*, treffen wij doorgaans in den *Polydorus* aan. Het lierzangerige in de alleenspraken, het schilderachtige in sommige beschrijvingen, het krachtige in de voorstelling van de woeling der hartstogten, de rijkdom in meestal wel aangebragte beelden en fraaije vergelijkingen, en andere voortreffelijkheden toonen, dat de Heer WISELIUS waarlijk Dichter is. Vele treffende wendingen, de eenheid van daad, de stoute teekening van eenige karakters, het wel volhouden van dezelve, en het belangrijke in de handeling bewijzen, dat de Dichter tevens vele verdienstelijke talenten voor het Treurspel bezit. De alleenspraken, eenigermate het gemis van Reijen vergoedende, doen hier eene uitmuntende werking, omdat dezelve regt dichterlijk zijn. Wij lazen dezelve met een uitstekend genoegen, en dachten daarbij aan den *Arzaxes en Achilles* van HUYDECOPER, dien WISELIUS in dit opzigt waarschijnlijk tot voorbeeld gekozen heeft. Deze alleenspraken zijn dáár zoo wel als hier het wezenlijke sieraad van het stuk. Tot eene proeve strekken de volgende regels, waar *Hecuba*, de rampzaligste der moeders, de kinderliefde bezingt:

Hoe weet gij 't ouderhart te ontvonken,
ô Kinderliefde! Waar Natuur
Een schepsel 't aanzijn heeft geschonken,
Blaakt ook uw nooit uitbluschbaar vuur.

De

De tijger, van uw' gloed doordrongen,
Verweert met drift de teed're jongen
En tart voor hun des jagers spriet.
Wie durft in 't hol der leeuwen dringen,
Om hun den dierb'ren welp te ontwringen?
Alcides zelfs bestond dit niet.

't Gevederd koor zit hoog verheven,
Of kiest den grond ter wijkplaats uit,
Waar 't zorgvol 't kunstrijk huis gaat weven
En 't loos met blad of ruigte omsluit.
De Caucasus, dien de adelaren,
De steile den, dien de ooijevaren
Ter schuilplaats kiezen voor hun broed,
Zien uwe kracht niet sterker blaken,
Dan laag geboomte, of rieten daken,
Waar musch of zwaluw 't nestje voedt.

Wat vrouw vergeet niet wee en smarte
En 't uitgestane lijfsgevaar,
Als zij haar' zuig'ling knelt aan 't harte?
Niets, buiten hem, bestaat voor haar.
Zij schijnt voor hem alleen te leven; —
Hem voedsel uit haar borst te geven,
Met zorg te kweeken in haar' schoot,
Schenkt haar een heil van grooter waarde,
Dan al de luister, dien haar de aarde
Voorheen in kroon of schatten bood. enz.

De Heer WISELIUS onderscheidt zich voorts zeer voordeelig door zijne geleerdheid en oudheidkunde. Hij toont zeer bedreven te zijn in de Grieksche geschiedenis en *mythologie*, en is vertrouwelijk bekend met de schriften der Ouden, van wier schoonheden hij dikwijls meesterlijk partij weet te trekken. Met bijzonder genoegen lazen wij de volgende regels:

Maakt niet Fortuin schier elk ten speelbal van haar nukken?
Zij doet ons lot gelijk een rad in 't ronde gaan
En telkens van gelaat verwiss'len, als de maan,
Die nooit twee nachten na elkander aan den hemel
Hetzelfde wezen toont, maar nu in 't stargewemel

Zich

Zich aan ons ſtarend oog een korte wijl onttrekt,
Doch ras gedeeltlijk weêr zich aan de lucht ontdekt
En aanwast, tot men haar in vollen glans ziet prijken,
Om ſtraks, van licht beroofd, weêr aan ons oog te ontwijken.

Het ontbreekt ons aan de noodige ruimte, om alle de uitſtekende plaatſen van dit ſtuk aan te wijzen, daar wij nu nog eene enkele bedenking met beſcheidenheid aan den verdienſtelijken Schrijver wilden voorſtellen. Uit het verſlag van *Phocus*, bladz. 31 en volgg., en uit dat van *Lycaon*, bladz. 128 en volgg., blijkt wel het dichtvermogen van den Heere WISELIUS; doch ſchijnt ons de poëzij, hier gebezigd, niet de echte te zijn. Zoo kracht, kortheid en nadruk anders eigenſchappen zijn van deze Goddelijke kunst, dan hadden dezelve op de bedoelde plaatſen bijzonder moeten uitblinken. Het komt ons voor, dat de Dichter inderdaad te veel ſchildert, en door de opeenſtapeling van beelden en gelijkenisſen het verhaal verzwakt, en zijn doel, voor een groot deel, niet bereikt. Hier zondigt dus de Heer WISELIUS, naar onze meening, tegen de regels van het Treurſpel, alleen om zijne poëzij te doen ſchitteren. Het oogenblik is te belangrijk; de aandacht is te zeer geſpannen; een enkel krachtig woord moest hier bevrediging geven; men verwacht dit in de beide gevallen van *Phocus* en *Lycaon*, en ... zij ſpreken niet, zoo als ieder, in deze omſtandigheid, zoude ſpreken, kort, krachtig, met nadruk en in den verhevenen toon van het Treurſpel, maar even alsof zij het voorgevallene bezingen. Zij geven geen verſlag, maar declameren een *beſchrijvend* gedicht. De beelden zijn, meestal, fraai op zichzelve; doch *hier* niet gelukkiglijk aangebragt, *hier* niet op de regte plaats. De Lezer oordeele zelf uit eene enkele proeve. *Lycaon* zal het belangrijk verſlag geven van een gevecht, dat alles beſlist heeft, en ten voordeele van de goede zaak is uitgevallen. Aller nieuwsgierigheid is ten hoogſte opgewonden — aller belangſtelling ten toppunt geklommen. *Hecuba* roept uit:

ô Geef ons toch berigt, Lycaon! van 't gebeurde.

Wie moet nu niet uitweidingen in beelden, als de volgende, wraken?

. . . .

Een

Een' oogenblik daarna trok Phocus uit de stad
Met 's Konings gansche heir; 't was reeds tot hem gekomen,
Hoe laf zijn volk de vlugt voor 't mijne had genomen
En 's Vorsten standaard had gezwicht voor onze vaan.
Men rukt met dolle drift ter poort uit op ons aan,
Zoo heftig, als een vloed, die 't al poogt weg te rammen,
En, onverhoeds gestuit door sluis, door dijk of dammen,
Zich door eene op'ning perst. De spoed, door hun gemaakt,
Getuigt de razernij, waarvan hun 't harte blaakt.
Doch, daar nu Phocus ziet, hoe fier mijn krijgsgenooten,
Welver van wijken, hem verwachten, digt gesloten,
Beveelt hij stil te staan: op eens houdt alles stand,
Niet anders, dan een ros, waaraan 's berijders hand
Den toom, dien (die) 't breidelt, voor een wijl heeft vrij gegeven.
Het slaat dan ijlings voort, schijnt door de lucht te zweven
En rekt de forsche leên al snorrende over 't veld;
Terwijl nog t' elken stond zijn rassche vaart versnelt,
Tot hij, wien 't moedig dier als meester moet erkennen,
Door 't korten van den toom, het eensslags stuit in 't rennen;
't Staat stil met wederzin, zoo fel door drift verhit;
Het trappelt op den grond en knabbelt op 't gebit
En geeft, door 't strekken van den hals en 't hitsig snuiven,
Te kennen, hoe het wenscht weêr ijlings voort te stuiven —
Zoo stond de vijand ook, enz.

En verder:

Nu wint en dan verliest of de een of de ander veld.
Gelijk wanneer de zee, gegeeseld door 't geweld
Des Noorderstorms en tot haar diepste kolk aan 't koken,
Met onbesuisde drift de stranden komt bestoken
En op zichzelve in golf bij golf ter nederstort,
Doch straks, als magtloos, weêr van 't strand gedreven wordt,
Zoo ook, enz.

. . . .

Hij drong met kracht hen zaam, gesneld van rij tot rij,
Schuimbekkende van woede en dolle razernij:
Gelijk de dolfijn, waar hij komt, de zee doet branden,
De golven zamenperst en aanbonst op de stranden,
Terwijl het water bruist, als in een diepe kolk: enz.

. . . .

Ge-

Gelijk een storm, wanneer ons 't bar getij komt nad'ren,
Het schaduwrijke woud op eens beroost van blad'ren
En ze allen hier en ginds op hoopen zamen waait,
Zoo heeft ons zwaard den grond met dooden digt bezaaid.

HECUBA (met *onrust.*)

Nu verder!

LYCAON.

'k Trok daarop met al mijn strijdgenooten
Op Coelos aan, doch vond de vesten nog gesloten.
Men dreef des, op mijn' wenk, den kop'ren stormbok voort
En ramde met geweld de strijdbare Oosterpoort.
Zij viel al krakend neêr, gekneusd aan alle zijden.
Gelijk een rots, wier kern, door lang verloop der tijden
Verteerd, op eenmaal zich van vastheid ziet ontbloot,
En, van den voet gescheurd, die haar aan d' afgrond stoot,
Terneêrstort, daar zij 't al in 't rond doet schudden, trillen;
Daar 't vee van doodschrik vliedt, de landbewoners gillen
En sidd'ren, vol van angst, op 't vreesselijk gerucht,
Zoo dreunde de aarde en zulk een' weêrgalm gaf de lucht,
Toen 't beukend stormgevaart de poort deed nedervallen. enz.

Al gedoogde de goede smaak ook zulk eene opeenstapeling van beelden in de poëzij; al waren de aangehaalden ook nog zoo fraai en keurig uitgewerkt, zij zijn hier niet op hunne plaats, en *Hecuba* en *Ilione* zijn wel zeer hoffelijk, dat zij den berigtgever niet toeroepen: „ Spaar uwe schilderingen voor een Heldendicht; en geef ons slechts daadzaken!"

Wij roemden boven des Dichters oudheidkunde; doch of dit stuk voor het Tooneel niet al te geleerd zij, laten wij aan het oordeel van den Heere WISELIUS zelven over. De aanteekeningen, achter het stuk gevoegd, die zeer nuttig, ja zelfs voor sommigen geheel onmisbaar zijn, bewijzen de gegrondheid onzer bedenking. Immers kan de *lezer* slechts gebruik van dezelve maken; en moet een Treurspel niet voor den *aanschouwer* verstaanbaar zijn?

Overigens werkt, naar ons inzien, het gevoel van *Hecuba* (bladz. 74.) wat al te wonderbaar. Het bloote gezegde van *Lycaon* konde haar, bij zulk eene onbegrijpelijke, ja geheel ongeloofelijke zaak, niet overtuigen; en evenwel roept zij, zonder eenige navorsching te doen nopens een' persoon, dien

zij, een' oogenblik te voren, als haren grootsten vijand, had willen ombrengen, in éénen adem uit:

Mijn zoon! gij zijt het, ja! mijn hart getuigt het mij.

Het strijdt, verder, tegen de waarschijnlijkheid, dat *Phocus* die belangrijke ontdekking aan *Polymnestor* (bl. 97) mededeelt in tegenwoordigheid van *Hecuba* en *Polydorus*. Het karakter van *Polymnestor* schijnt ons ook niet zeer gelukkig te zijn uitgevallen.

Hoe gedwongen zijn niet de volgende regels (bladz. 15.)

'T Sieraad van Azië *versmoorde* in asch en *vonken*,
Het werk der Goôn is door den Griek *ter neêrgeklonken*.

Bladz. 18, is de vraag van *Lycaon:*

Wat toch, wat brengt, Vorstin! uw zinnen dus op hol?

naar ons oordeel, te plat — te triviaal zouden wij haast zeggen — althans te zeer op den man aan, en niet voegende in den mond van *Lycaon*, wanneer hij tegen zijne Koningin spreekt.

Het *filosoferen* van *Hecuba* over de hebzucht (bl. 56) schijnt ons voor den toestand, waarin zij zich bevindt, niet natuurlijk.

Regels als de volgende (bladz. 58.)

Zo 'k u mijn vrees liet merken,
Moest dit, dus dacht ik, u in de uwe al meer versterken,
En noodloos mart'len, *daar 't toch nog* onzeker stond,
Of uw voorspelling al dan niet mogt zijn gegrond.

En (bladz. 79.)

Lycaon.

Mevrouw vernam, hoe zeer
De dood haars zoons uw' zoon ter harte gaat; hoe teêr,
Hoe hartelijk hij hem bemind heeft als een' broeder.

Hecuba.

Wat troost dit geven moet aan Polydorus moeder,
Is veel te klaar, dan dat het u verwond'ren zou.

Po-

Polymnestor.

't Schijnt duidelijk te zijn, en niettemin, Mevrouw!
Blijft me in deez' zamenkomst iets raadselachtigs over. enz.

zijn niet meer dan berijmd proza, en ontsieren een stuk, dat, overigens, zoo vele verdiensten bezit, en ons den Heer WISELIUS doet kennen als een' man, van wien het Vaderlandsch Tooneel, zoo hij anders dit vak van poëzij blijft beoefenen, de voortreffelijkste bijdragen verwachten mag.

Kenau Simons Hasselaer, of een blijk van Haarlemsch (Haarlems) *Heldenhart, Historisch Tooneelspel* (*uit de 16de Eeuw*) *door* C. VAN DER VIJVER. *Te Amsterdam, bij* A. Mars. 1814. *In kl. 8vo.* 102 *Bl. f* :-10-:

Er heerscht bij onze Natie nog steeds eene bijzondere genegenheid voor Dicht- en Tooneelstukken, uit de *Vaderlandsche* Geschiedenis ontleend. Zeer prijsselijk is gewis deze trek van den Volksgeest, en voordeelig tevens voor de kunst, daar zij den Dichter moet aansporen, om veel uit die rijke bron te putten, welke hem zoo vele schoonheden van den eersten rang kan opleveren. Immers aan dichterlijke onderwerpen is onze Geschiedenis zoo rijk als eenige; en ook aan zulke, die voor het Tooneel geschikt zijn, ontbreekt het haar in geenen deele. De zestiende Eeuw vooral, de Heldeneeuw van onzen Staat, levert in de grootmoedige worsteling onzer Vaderen tegen lijfs- en zieledwang zeer vele trekken op, die vóór eene *dramatische* behandeling allezins vatbaar zijn; zoodat zelfs een van *Duitschlands* eerste Dichters, GÖTHE, zijnen roem daar te lande door zijnen EGMONT zeer vermeerderd heeft, niettegenstaande wij het echt-historische karakter van den Held, van den getrouwen Echtgenoot van SABINA VAN BEIJEREN, daarin volstrektelijk missen. Doch is het een' *Duitscher* kwalijk te nemen, zoo hij hierin de gewenschte hoogte niet bereikt, daar wij zelve, die het onderwerp zoo geheel moesten kennen, wie het zoo geheel moest bezielen, nog zoo weinig voortreffelijke Treurspelen uit de *Vaderlandsche* Geschiedenis bezitten? Wij verlangen niet, dat allen zulke meesterstukken zijn, als BIL-

DERDIJK'S WILLEM VAN HOLLAND of FLORIS V, maar slechts, dat de afstand tusschen deze en de meeste onzer vaderlandsche stukken minder groot zij. Doch 't geen ons aan spoedige verbetering in dezen bijna doet wanhopen, is de gewoonte, die sedert eenige jaren begint in te kruipen, om ook stukken uit onze Geschiedenis niet in dichterlijke taal, maar in *proza* te behandelen, en er geene *Treurspelen*, maar *historische Tooneelspelen*, *geschiedkundige Tafereelen*, of hoe men die tusschensoort al meer mag heeten, van te maken. Het doet ons hartelijk leed, dat een verdienstelijk *Dichter* hier is voorgegaan, en door zijn *Beleg en Ontzet van Leyden* voor eene reeks van navolgers de deur heeft opengezet, die zich nu op hem beroepen zullen. Niets, inderdaad, is gemakkelijker, dan zulk een *Tooneelspel*. Men neemt een' trek uit de Vaderlandsche Historie, met HOOFT of WAGENAAR bij zich, kleedt dien zoo een weinig in, vlecht er een liefdesgevalletje tusschen beiden, laat, op zijn KOTZEBUE's, een of twee hansworsten het publiek wat vermaken, en vergeet vooral de *Costumes*, *Decoratiën* en *gevechten* niet, opdat het kind onzer *Muze* als kermisstuk meer algemeen behage. Kan men het tusschen beiden met zang en dans tot een *melodrama* verheffen, zoo veel te beter! Gelukkig nog, zoo men daarin niet te ver van de zeden en de taal der tijden, die men wil voorstellen, afwijkt, en ons, in plaats van hartstogten te doen zien, algemeen bekende zedespreuken voordeclameert!

Het voor ons liggende stuk moest natuurlijk deze aanmerkingen doen geboren worden. Wij willen den Heere VAN DER VIJVER juist niet kwalijk nemen, dat hij de dichterlijke taal heeft vaarwel gezegd, en ons een *historisch Tafereel* in plaats van een Treurspel geleverd; zekerlijk wenschten wij, dat men in onderwerpen van zulk eenen hoogen en heiligen aard, als de strijd voor Godsdienst en Vaderland, ook liever de goddelijke taal der poëzij bezigde, daar men anders al ligt tot het gemeen burgerlijke vervalt; dan, zoo als gezegd is, de Schrijver van dit stukje heeft de baan hiertoe niet gebroken, en meent gerustelijk anderen te kunnen navolgen, die vóór hem deze nieuwigheid hebben uitgevonden. Het zij zoo! maar dat hij ons ten minste in zijn *proza Nederlanders* der zestiende Eeuw, naar hunnen aard, zeden en denkwijze, voorstelle; dat hij hen niet als *Duitsche* wijsgeeren doe

redeneren, en (bl. 4) eenen goeden, eenvoudigen *Haarlemschen* Burgemeester uit dien tijd van eenen *voorzitter der duizenden werelden* doe spreken, (eene taal, die de man zeer zeker niet verstaan zou hebben) of hem te midden van het heetste des gevechts, toen hij toch wel wat anders te doen had, (bl. 26) zichzelven te laten afvragen, waarom *Haarlem* eene stad geworden is, en waarom het zedelijk kwaad bestaat? — Maar het is onmogelijk, alle de plaatsen aan te wijzen, waar de taal, de toon, de geheele houding (men kan dit beter gevoelen dan aanwijzen) geheelenal den Dichter uit de negentiende Eeuw verraden, die zich op verre na niet genoeg doorvoed heeft met de lezing onzer groote Modellen, vooral van HOOFT, om de zeden, het eigenaardige, de eenvoudige, maar fiere en krachtige uitboezemingen onzer Helden van die dagen, na te bootsen, maar alle personaadjen bijna op denzelfden gezwollenen toon laat spreken, en hun overal *lieux communs* in den mond legt, b. v. dat in hongersnood koren beter is dan paarlen (bl. 29), dat geduld en vertrouwen ware kleinooden zijn (bl. 45); dat het beter ware dat de *Spanjaarden* naar huis gingen, dan in *Holland* menschenbloed te storten (bl. 78) enz.

Wij wilden gaarne den knoop van het stuk opgeven; doch die is er eigenlijk niet. Wanneer men lange gesprekken (waarbij dan ook de geheele geschiedenis van *Haarlem's* beleg vermeld wordt) afrekent, zoo komt alles daarop neêr, dat *Haarlem* door de *Spanjaarden* wordt opgeëischt, die opeisching geweigerd, — dat KENAU en Kapitein RIPPERDA een' uitval doen, en daarin den gevangen' Hopman PELLIKAAN verlossen, die vervolgens, in de stad gekomen, met RIPPERDA tot hulp der (zoo men meent) vermiste KENAU wil uittrekken, welke echter dan met zegeteekenen en buit op het tooneel komt. Dit gebrek aan intrigue is geene *Grieksche* eenvoudigheid; het is blijkbare armoede, die door alle de fraaije en hoogklinkende woorden, die de Dichter zijnen helden in den mond legt, door alle de gevechten en andere vertooningen slechts zeer gebrekkig vermomd wordt. Wij hadden dus ook liever gezien, dat de Heer VAN DER VIJVER zijn stuk *Historisch Tafereel*, dan *Tooneelspel* genoemd had. Het eerstgenoemde laat nog altijd eenige ruimte ter verontschuldiging; maar een Tooneelspel, een *drama*, het zij nu Treur- of Blijspel, of hoe men het anders noemen moge, moet eenheid,

moet een' knoop hebben, wiens bekwame ontbinding de grootste verdienste des Dichters uitmaakt; en men ziet, dat er geene eenheid van plan in dit stuk bestaat.

Nog iets. Men kan merken, dat de Dichter zich gehaast heeft, om dit stuk bij gelegenheid onzer jongste Omwenteling te vervaardigen; en misschien geeft hij daarom aan zijne helden zulk een *modern* gewaad, omdat hij zich onder oude namen zijne tijdgenooten voorstelde. Het gezegde van VAN DER LAAN althans (bl. 3.) „ Leefden zij niet als vreemdelingen op eigen „ grond, werd hun kroost niet vervoerd en ter slagtbank ge„ leid, had men wel medelijden met de tranen van teedere moe„ ders en gelieven, spotte (bespotte) men hen niet in het aan„ gezigt, ja spoog men hen niet aan?" — is blijkbaar niet op de *Spanjaarden* toepasselijk, die zich wel zorgvuldig wachtten, de *Hollanders* tot den krijgsdienst te dwingen, maar op de *Fransche Conscriptie*.

De taal en den stijl in bijzonderheden te beöordeelen, zou buiten ons bestek gaan. Van laatstgemelden hebben wij het noodigste reeds gezegd, en de eerste is ongelijk, veelal zuiver, doch somtijds ook verward en bijna onverstaanbaar, gelijk in het begin des vijfden tooneels van het eerste bedrijf. *Frieschen Ripperda* in den eersten naamval (bl. 22) kan eene drukfout zijn; doch ontmoet men overal, zelfs op den titel, en dus zoo 't schijnt opzettelijk, *Haarlemsch* voor *Haarlems*, (als tweeden naamval van het zelfstandig naamwoord).

Zoo wij ten slotte den Heere VAN DER VIJVER een raad mogten geven, zou het deze zijn: minder de *Duitsche* Tooneelspelschrijvers, en wel niet van de edelste soort, die hij zich tot voorbeelden van schrijfstrant schijnt gesteld te hebben, dan onze oude *Nederlandsche* Dichters tot Modellen te kiezen; vooral in vaderlandsche stukken, waarop zijne liefhebberij schijnt te vallen. Zijn *Turfschip van Breda*, 't welk door plan en belangwekking meer verdienste heeft, dan dit Tooneelstuk, toont ons, dat hij van aanleg niet geheel ontbloot is. Zoo hij echter op den thans ingeslagen' weg bleef voortgaan, vreezen wij, dat hij meer schadelijk dan nuttig voor het Tooneel zou worden. Alleen opregte zucht voor de kunst is 't geen ons deze aanmerking doet maken, en 't geen ook de beöordeeling van dit stukje boven de evenredigheid van deszelfs waarde heeft doen uitdijen.

Nederlands Verlossing. Dichterlijke Uitboezeming van Mr. H. A. SPANDAW. *Te Groningen, bij* W. Wouters. *In gr. 8vo.* 23 *Bl. f* :-8-:

Triomfzang, bij de Intrede der verbondene Mogendheden in Parijs, op den 31 *Maart* 1814. *Te Amsterdam, bij* G. van Dijk. *In gr.* 8*vo.* 8 *Bl. f* :-4-:

Nachtgepeinzen, bij de Belegering der Stad Naarden; door J. JORDENS. *Te Amsterdam, bij* J. ten Brink, Gz. *In gr.* 8*vo.* 14 *Bl. f* :-5-8

De dankbare aan God gewijde vreugd van het verloste Nederland. Eene Cantate, bij gelegenheid der Huldiging van Z. K. H., onzen Souverein. Door J. VAN EYK, *Predikant te Loosduinen. In 's Hage, bij* de Erve J. Thierry en C. Mensing en Zoon. *In gr.* 8*vo.* 31 *Bl. f* :-8-:

Herinneringen bij gelegenheid van Nederlands Verlossing uit de Fransche onderdrukking, enz. Door L. HAKBIJL. *In gr.* 8*vo.* 23 *Bl.*

De Val der Heerschzucht en de Herstelde Onafhankelijkheid. Door P. HARTOG. *Te Hoorn, bij* J. Vermande. *In gr.* 8*vo.* 16 *Bl. f* :-4-:

De Vaderlander. Te Leyden, bij L. Herdingh en Zoon. *In gr.* 8*vo.* 8 *Bl. f* :-2-:

Rijmelarij van Mr. C. VAN MARLE. *Te Leyden, bij* J. van Thoir. 1814. *In gr.* 8*vo.* 95 *Bl. f* :-18-:

Weinige stukken slaagden den Heere SPANDAW, naar ons oordeel, beter, dan deze uitboezeming; weinige uitboezemingen, lierzangen, enz. te dezer zelfde gelegenheid, behaagden ons meer, behaagden ons inzonderheid nog zoo volkomen, na reeds vele andere, voortreffelijke en schrale, gelezen te hebben. SPANDAW bewandelt eenen geheel eigen weg, en gewis niet den minst lie-

feiljken. Er heerscht eene zachtheid, eene verscheidenheid, een natuurlijke en bevallige gang in het gansche stuk, die het eigen kenmerk des vredes en der vreugde als op het aanzigt draagt, en geen oogenblik verzaakt.

Zijne eerste hulde is aan GOD; zijn volgend loflied ALEXANDER gewijd: *Oostenrijks* Monarch, Koning WILLEM, de *Zweedsche* Kroonprins, *Kastielje* en *Brittanje* worden achtervolgens gedacht. Hun vereenigde moed verplette den Dwingeland, (die nu ook zijne beurt, doch op eene betamelijke wijze, verkrijgt) en bragt ons ORANJE terug. Hier kondigt verandering van maat terstond de inniger en zachter gewaarwordingen van den Dichter aan. Hij gaat ter feest; hij roept de blijde reijen op, en schildert de glorie, den zegen en de heerlijke lotwissel, in 's Vorsten komst opgemerkt, met den zachten gloed des waren gevoels. De Nederlandsche Maagd wordt ten laatste ingeroepen, om 's Dichters toon te vervangen; en, zij de vereischte wending hebbende gegeven, doet SPANDAW het geheel uitloopen op gepaste opwekking en bemoediging, waarbij tevens de lof van den Erfprins, als het waardig hoofd van Neêrlands opgeroepen helden, niet wordt voorbijgezien.

„ ô! Mogt ik aller harten boeijen!
ô! Mogt het vuur, dat in mij brandt,
Al mijne broederen ontgloeijen
Voor God, Oranje en 't Vaderland!
Geene oude wond weêr opgereten!
De aloude vete zij vergeten!
Eén Volk, één Vorst, één doel! elk zweer' den heil'gen eed;
„ Eer brijz'le 't water Hollands dijken,
En zwalpe zeewaarts Hollands lijken,
Eer om den vrijen hals een dwing'land ketens smeed'!"

Het stuk draagt het jaartal 1813, en is dus nu reeds oud; doch het kwam ons laat ter hand, en bleef toevallig nog langer liggen.

No. 2 is van de bekwame Vertaalster van den *Aeneas* van VIRGILIUS, Mej. VAN STREEK, geb. BRINKMAN. Het onderwerp nog tamelijk nieuw en hoogstbelangrijk zijnde, hebben wij het met genoegen gelezen. Intusschen moeten wij be-

bekennen, dat, na het lezen van meer gelegenheidsſtukjes van hare hand, wij deze toch ruim zoo bekwaam achten in het navolgen van een uitvoerig en deftig werk, als het ſtraks genoemde, als wel in het ontwerpen dier kleine ſchetsjes, wier verdienſte in enkele ſtoute trekken, in de wending van het geheel, of in eene zekere luchtige bevalligheid, zoo niet in allen teffens, beſtaat.

No. 3. Ook dit ſtukje, welks vervaardiger ons onbekend is, is niet onaardig, niet onverdienſtelijk; ſchoon toch welligt ook niet van dien aard, dat het zeer bijzondere opmerking onder zoo vele vruchtjes van den dag zou trekken, en in den voorbijvlietenden ſtroom zijner menigvuldige tijdgenooten kunnen ſtaande blijven.

No. 4. De Eerw. VAN EYK toont een man te zijn, die, hoezeer reeds bejaard, nog hoog-dichterlijk vuur en blakende zucht voor Vaderland en Oranje bezit. In eene Cantate ſtortte hij hetzelve uit; en het is gewis jammer, dat een zamenloop van ongelukkige omſtandigheden aan dezelve de muzikale uitvoering onthielden. Wat al dichttalenten roept de gezegende ommekeer van zaken in ons vaderland voor den dag! Wat wonder, dat op zoo welig eenen grond reeds lang eenige looten (haast hadden wij *Lootſen* geſchreven) hoog zijn opgeſchoten, en ons zoeten godenval in de ooren hebben doen ruiſchen?

No. 5. Wat ook de naam zou kunnen doen, deze is geen dier Dichters, welke er met de grove bijl, zoo maar onbeſuisd, inhakken. Zijn werktuig is, in allen geval, dat van den beeldhouwer, en zijn werk niet oneigenaardig als een halfverheven beeldwerk te beſchouwen, dat ons het geheele historiſche tafereel der Franſche vrijheid, en onze broederſchap met die lieve gelijkmakers, naauwkeurig en treffend ſchetst. De allerhoogſte kunst moge wel bij dit ſlag van beelden niet te zoeken of te vinden zijn; de *Phidiasſen* komen ook maar zoo eensklaps, en bij menigten, niet te voorſchijn.

No. 6.

„ Schoon in een boerſchen ſtulp geboren,
'k Leg ditmaal alle ſchroom ter zij',
En draag tot de algemeene vreugde
Des Vaderlands ook 't mijne bij;

De

De kunst moog door verhev'ner zangen;
En luister toonen, meer 't verlangen
Van 't kunstbeminnend oor voldoen;
Het kleinste zangertje in de velden
Draagt 't zijne toe om 't schoon te melden,
Van 't overheerlijk Lentsaisoen."

No. 7. „Een troep Oranje-boven-roepers, meest Wevers-gezellen, mij in meer ernstige bezigheden door hun geschreeuw verhinderende," zegt de Dichter; „dreef het verdriet mij de volgende regelen ter penne uit." Dezelven zijn geheel ironisch; inzonderheid voor hem, die derzelver regte voorwerpen kent; ten deele zeer aardig; en zij zouden dit nog meer geweest zijn; zoo dat puntdicht-achtige, (of liever het omgekeerde, stomp-dicht, zouden wij haast zeggen) waardoor de gespannen verwachting op het einde van ieder couplet telkens aardig te leur gesteld, en tot gelach in plaats van bewondering opgevoerd wordt, overal zoo gelukkig ware getroffen als b. v. in dit couplet, dat wij ten staal geheel willen overschrijven:

„Daar ligt en wol, en weversspoel,
En spinnewiel, en deken.
Het is des eed'len wevers doel,
Des dwinglands boei te breken.
Hij springt van 't stroo, verlaat zijn vrouw,
Spuwt op 't verachtlijk weefgetouw,
Gaat 's vijands schedel kloven;
Beeft, *Franschen*, beeft! hij komt, hij komt!
Hij dreigt, en raast en vloekt en bromt,
En roept: *Oranje boven!*"

Het op twee na laatste treft, ten aanzien van het opgegeven punt, vast nog beter doel.

No. 8. Het eerste stuk in dezen bundel, NAPOLEON'S komisch verslag van zijnen veldtogt in Rusland aan den Senaat bevattende, en voorheen abusivelijk onder het mengelwerk eeniger andere Dichters geplaatst, is eigenlijk de *Coryphé* van alle zijne broederstukjes, hier vereend. Nu, het verdient zulks ook, al is het dan, dat wij nu twee of drie verschillende lezingen van deze ΚΑΤΑΒΑΣΙΣ bezitten. Het overige is — *Rijmé-*

telarij; en zijn vooral diegenen, welke, op het voetspoor van den eerstgeboren, door hunne aardige sprongen het geëerd publiek pogen te vermaken, tamelijk zwak. De *Napoleonade* houdt het zeker lang uit; dit quasi heldendicht bestaat uit vier zangen; maar het zijn dan toch ook geene Italiaansche luchtsprongen, noch Parijsche of Amsterdamsche tooneeldansen, waarbij we, om in het beeld te blijven, deszelfs slagen willen vergeleken hebben. Een enkel ernstig stuk beviel ons ruim zoo goed; schoon wij wederom van het Duitsche, rijmelooze, geene vrienden zijn. In het kort, Mr. VAN MARLE is gewis een bekwaam man; doch hoe weinige aardige en vernuftige lieden slagen altijd, en hoe veel waagt men inzonderheid, door, hetgeen in een vriendenkring met gejuich werd opgenomen, daarna een koel, vaak bekoeld, of wel reeds grootendeels omgestemd, en met de aandacht weer op andere zaken gerigt, publiek aan te bieden!

Reizen van Rolando en zijne Medgezellen van Fortuin, rondom de Wereld. Een Werkje, geschikt om aan de Jeugd een denkbeeld van de Aardrijkskunde en Natuurlijke Geschiedenis van alle Landen mede te deelen. Door L. F. JAUFFRET. *Iste Deel. Uit het Fransch vertaald. Te Amsterdam, bij* J. Tiel. 1813. *In kl.* 8*vo.* 230 *Bl. f* 1-8-:

Het is zoo, de aardrijkskunde is bij eene beschaafde opvoeding een noodzakelijk vereischte, maar verbazend droog en daardoor moeijelijk; en er zullen wel maar enkele onder de lieve kleinen zijn, die er, op haarzelve, groot vermaak in vinden. Zij dient intusschen wel jong geleerd te worden. Dezelve te vereenigen met de natuurlijke geschiedenis, is het eigenaardigst, en neemt zeer het drooge weg; ook is zij voor de laatste volstrekt onmisbaar. Voegt men nu nog, de oude en nieuwe Geographie vereenigende, oudheidkunde en wereldgeschiedenis er bij, zoo maakt men haar zeer onderhoudend, en geeft der lieve jeugd een aantal nuttige kundigheden, indien men dan maar zorge, dat het niet *de omnibus aliquid et de toto nihil* wordt. Alles te gelijk en even volledig te onderrigten, is niet mogelijk; aardrijkskunde, en natuurlijke geschie-

de-

denis, blijve dan de hoofdzaak; het bijzonder karakteristieke van de bewoners der bijzondere landen, en derzelver zeden en gewoonten, voegt hier zich eigenaardig bij; en oudheid en gefchiedenis, het belangrijkfte daaruit, geeft eene leerzame en aangename afwisfeling.

Dit is het plan van dit werkje, en draagt alzoo onze volkomene goedkeuring weg. Daarenboven dit alles in te kleeden in de befchrijving eener reize van perfonen, waarin het kind belang ftelt, is een uitmuntend denkbeeld; zoo heeft men tot de belangrijkfte epifoden en tot de nuttigfte lesfen aanleiding, en het kind leert, als 't ware, al fpelende, en met het grootfte vermaak, al wat men het onderrigten wil. Zoo ver wij mogen oordeelen uit dit begin, kunnen wij hier iets goeds verwachten. *Rolando*, midden in de Alpen geboren, trekt op reis, om eenen rijken oom in Peru op te zoeken. Te Marfeille opgehouden, zou hij met eenige vrienden een klein uitftapje naar de jaarmarkt van Beaucaire doen; het fchip viel in handen van een' Barbarijfchen zeeroover; het gezelfchap raakt in flavernij bij de Mooren. Eenigen tijd daarna, voerde men hen naar Marocco; hunne flavernij eindigde fpoedig, daar een hunner den Keizer van Marocco eene kies trok; zij kregen verlof tot eene reis in de Afrikaanfche landen. Algiers wordt door hen bezocht; voorts trekken zij naar Tunis; bij de bouwvallen van Utica en Karthago laten wij hier het gezelfchap. Het reisgezelfchap is gemengd; men heeft er een' aardrijkskundige, een' natuuronderzoeker en een' oudheidkenner onder. De voorvallen zijn voor kinderen waarlijk onderhoudend, en van al het boven gezegde vinden wij hier vele belangrijke en leerzame berigten.

Het fpreekt van zelve, dat het kind, zal het op deze wijze de aardrijkskunde en natuurlijke gefchiedenis leeren, dit werkje niet maar voor zichzelve, als een roman of onderhoudend vertelfel, lezen moet, maar onder het oog en de leiding van eenen bekwamen opvoeder, die de landkaart fteeds bij de hand houdt, en door zijne vragen en gefprekken, hoewel ongemerkt, de hoofdbedoeling bereiken doet.

Het werkje zal wel van een' ruimen adem zijn, en hetgeen het belooft, is waarlijk moeijelijk. De Schrijver is een Franschman.... Of hij woord houden zal?

BOEKBESCHOUWING.

Magazijn van en voor Lijdenden en Rampspoedigen, of Bijdragen ter hunner onderrigting, opwekking, bemoediging, troost en hulp. Isten Deels 1ste Stuk. Te Dordrecht, bij A. Blussé en Zoon. 1813. *In gr. 8vo.* 110 *Bl. f* :-18-:

Een opzettelijk Tijdschrift van dezen aard ontbrak ons nog: men had en heeft soortgelijke in ieder vak voor iederen Lezer; maar de lijdende natuurgenoot, hoe veel goeds en schoons er ook hier en daar voor hem gestrooid zij, had vooralsnog geene zoodanige verzameling, opzettelijk voor hem ingerigt. Het getal van hen, die, onder leed en rampen gebukt, troost en raad en hulp behoeven, is intusschen zeer aanmerkelijk; buiten twijfel kan alzoo eene onderneming van dezen aard goedkeuring, aanmoediging, medewerking, en een aantal Lezers hopen. Van dit *Magazijn* vertrouwen wij dit te meer, daar de taak, naar het ons voorkomt, allezins in zeer geschikte handen viel. De Schrijver, een man van reeds aanmerkelijken leeftijd en ondervinding, die met vele lijdenden omging, en zelf niet vreemd is in de school van lijden en tegenspoed, verbond zich met andere even bevoegde menschenvrienden, en koos zich, wat zoo wel den vorm als de stof betreft, een uitmuntend voorbeeld, de *Beiträge zur Beruhigung und Aufklärung über diejenige Dingen, die dem Menschen unangenehm sind oder seyn können, und zur nähern Kenntniss der leidenden Menschheit*, van J. S. FEST, een soortgelijk periodiek geschrift, sinds jaren reeds in Duitschland met goedkeuring en menigvuldigen zegen bekend; terwijl dit *Magazijn*, volgens zijn oogmerk, niet alleen hetgeen de titel meldt, maar tevens ook een Archief ter verdediging van, of ten bewijze vóór, de Goddelijke Voorzienigheid,

worden moet. Tweemaal in het jaar levert men een ſtukje van nagenoeg denzelfden omvang als het tegenwoordige, waarvan de inhoud zich in vijf afdeelingen, van meer- of mindere uitgebreidheid, naar gelang van den voorraad van ſtof, ſplitſen zal:

I. Verhandelingen, *kleinere opſtellen*, *aanmerkingen*, *gedachten*, *ſpreuken*, *gedichten*, *enz.* Oorſpronkelijke ſtukken van des Schrijvers eigen opſtel, of van anderen; ook wel van elders overgenomene, mits deze nog niet in het Hollandsch vertaald zijn. Ook bedenkingen, twijfelingen tegen de Goddelijke Voorzienigheid zal men hier opnemen, en tevens trachten dezelve op te losſen. Onder deze rubriek ontvangen wij nu eene Verhandeling over eenige der gewoonſte wijzen of middelen, om zichzelven of anderen, bij de rampen en wederwaardigheden van dit leven, gerust te ſtellen en te vertroosten. Dit uitvoerig en welbewerkt ſtuk geeft ons tevens geheel den geest van dit Magazijn. Na een voorafgaand woord over het verſchil in ſmaak en vat- of ontvangbaarheid onder verſchillende menſchen, maar tevens toch ook de zekere overeenſtemming onder dat alles; over het onmogelijke nog van een algemeen werkend geneesmiddel voor de lijdenden enz., en de opmerking, dat alles ter vertroosting nederkomt op het gezigtpunt, waarin men zijn lijden plaatst, — ſchikt zich de Schrijver tot de beäntwoording der vraag: „ Welke wijzen van voorſtellin„ gen zijn de gewoonlijkſte, en welke onder haar de kracht„ dadigſte en beste, om hem, die rust en troost behoeft, „ dadelijk gerust te ſtellen en te troosten?" De Schrijver neemt *drie* zoodanige wijzen van voorſtelling op, waarvan de eene de andere niet geheel echter uitſluit, en gaat dezelve toetſen; na alvorens met een enkel woord van eene vierde gewaagd te hebben, welke alles, goed of kwaad, dat ons overkomt, beſchouwen doet als enkel *toeval*, en natuurlijk leidt tot eene Epicuriſche of ligtzinnige zorgeloosheid. Hoezeer het den wijzen voegt, om bij het drukkendst leed het nog voorhanden zijnde goede op te merken en te genieten, zoo maakt het loochenen eener hoogere

oor-

oorzaak bij zware en langdurige rampen den mensch toch altijd hoop- en troosteloos. Is alles toeval, zoo is er nimmer meer grond om iet goeds te hopen, dan om nog grooter kwaad te vreezen. Dit ſtelſel doet ook den ſchranderſten maatregel, om iets tot verzachting en voordeel te ondernemen, geheel vervallen. Alzoo verwerpt de Schrijver deze voorſtelling, als geheel ongeſchikt om eenen lijdenden te troosten.

1. Het eerſte, dat de Schrijver opneemt en toetst, is de raad, om zich aan de noodzakelijke wetten der Natuur onvoorwaardelijk te onderwerpen, en hetgeen niet te veranderen is juist daarom te verdragen, omdat het niet te veranderen is. Dit oogpunt geheel te verwerpen, zou waarlijk dwaas zijn; hij zou te benijden zijn, wien eene Stoïſche ongevoeligheid en bereidwilligheid om te verdragen nimmer verliet; men zou zich aan hetzelve geheel en alleen moeten houden, zoo er geene zachtere en tevens ook wezenlijke middelen van troost voorhanden waren, en zoo allen, voor het minst de meesten, zich in ongeluk alleen op deze wijze genoegzaam konden troosten. Doch alzoo vordert men van den ellendigen waarlijk te veel; men kan den mensch den wensch ter verbetering van zijn lot niet ontzeggen, en het geeft geen troost, dat duizend krachten in de Natuur ſterker werken dan de zijne. Men ontneme den mensch de hoop niet; met deze vervalt geduld en ware lijdzaamheid. De ſmart te leeren verkroppen, en het gemoed te verharden, is geene vertroosting; men zoeke meer zachte, ſtreelende middelen. Afgunst, toorn, laster, en iedere andere hartstogt, behouden alle hunne kracht, als dit ééne het eenige troostmiddel is. De Stoïcijn moge zeggen, dat alleen afwijking van deugd en pligt wezenlijk kwaad is; maar hij doet der menſchelijke natuur geweld aan. Overigens, waarom zouden wij tot het overdrevene in dit ſtelſel terugkeeren? het nadenken over *eindoorzaken* is niet te vergeefs geweest. De Schrijver doet de vrienden van ZENO regt, maar merkt tevens op, dat deze den *zelfmoord* veroorloofden, immers niet regtſtreeks tegenſpraken

of verwierpen; hij vat niet, hoe hun ſtelſel troosten zal, wanneer het ongeluk het uitwerkſel is van eigene misſtappen en dwaasheden, en de voorzigtigheid nu te laat komt, daar er geen herſtel meer is aan het ongeluk. En indien de ramp het gevolg is van het vasthouden aan deugd en pligt? „ Het is ſchoon en edel, de deugd om haarzelver „ wil te beminnen. Maar hoe velen van hen zelfs, die af- „ ſtand van hare *belooningen* doen, zullen wel blijven „ voortvaren met haar te beminnen, wanneer zij de ver- „ oorzaakſter van het natuurlijk kwaad wordt, en men „ daarbij nogtans aan hetzelve geene weldadige gevolgen, „ en oogmerken toekennen wil?" Het gaat gemakkelijk en in een oogenblik op de ſtudeerkamer; maar in het werkelijk leven, onder drukkende rampen! — De ondervinding, waarop zich de Stoïcijn beroept, wordt getoetst, en de bijzondere *onderſteunſels* ontſlippen, bij deze toetſing, de aandacht niet. De krijgsman bedenke, dat een onherroepelijk noodlot hem in het gevaar brengt; dat zijn vaderland het vordert, en hij zich iedere ramp en onheil, waaraan hij blootſtaat, moet laten welgevallen. Uit noodzaak blijft hij, daar hij voor en achter zich niet dan zwaarden ziet; maar de hoop, dat hij leven, eer, voordeel behalen zal, maakt hem getroost en moediger. Hoop is het voorname grondbeginſel van alle ware gerustheid. Die hoop moge misleiden, indien men zich met hoop op *bepaalde* en bijzonder op *aardſche* voordeelen ſtreelt; maar hoopt men voordeel van het lijden ten aanzien zijner *zedelijke* verbetering, zal men niet bedrogen worden, ten zij men verſtandeloos meende, dat, met den beker van het lijden, betere grondregels, gezindheden, neigingen en hebbelijkheden, *geheel zonder ons toedoen en eigene werkzaamheid*, zouden worden ingeſtort. Het denkbeeld: „ het is nu niet te veranderen," wordt daarom door den Schrijver, als het éénige of voorname troostmiddel, verworpen.

2. De voorſtelling van eenen beteren ſtaat aan gene zijde van het graf is een ander middel van vertroosting. Het geloof aan de Voorzienigheid en een toekomſtig leven

wordt

wordt hier vooronderſteld. Velen geloven, dat de rampen in dit leven alleen dienen om de zaligheid van de toekomst te verhoogen; ſommigen leggen de eerſte zonde ten grondſlag der regtvaardiging van het natuurlijk kwaad, en troosten zich onder hetzelve met het nieuwe aanſtaande tijdperk. Dit ſtelſel is gemakkelijk, geeft der verbeelding een ruim veld om zich vergoedingen te beloven; het vordert weinig kennis, weinige inſpanning, weinige opmerkzaamheid, legt geen' anderen pligt op, dan dien van een algemeen goed gedrag. Het is ſchier algemeen het ſtelſel van den gemeenen man; maar ook velen, die de grenzen onzer kundigheden voelen, berusten daarin, en willen op die wijze eeniglijk de lijdenden troosten. Het is de geest ook van de meeste Christelijke troostſchriften, en vindt onderſteuning in den Godsdienst; het is op alle ſoort van ramp toepasſelijk, en heeft de minſte tegenwerping te duchten, daar de hoop, die zich zulk een afgelegen doel voorſtelt, hier op aarde niet bedrogen, te leur geſteld, of wederlegd kan worden. Deze troostgrond is gewigtig, en kan door geenen anderen vergoed worden; met haar vervalt de Christelijke, en ook zelfs de Natuurlijke Godsdienst. Dan, het is gevaarlijk, denzelven tot het éénig middel van troost te maken. Wat is bij denzelven natuurlijker, dan de wensch, reeds nu de aarde en hare ellende te mogen verlaten? Het enkel ſtaren op het licht en de toekomst verduistert het oog voor hetgeen op aarde is; dit wordt hierdoor naarder, donkerder. Het trekt niet zelden af van het zelfonderzoek. Ieder gevoelt daarenboven ſomtijds, dat ook dit leven een *op zichzelf beſtaand geheel* uitmaakt; zelfs de gemeene man houdt de wereld niet meer enkel en alleen voor een tranendal, en dat alleen om Adams zonde. Men wil troost erlangen door de beſchouwing van het lijden in deszelfs gevolgen, met betrekking tot ons *geheele* beſtaan, derhalve ook, met opzigt tot dit tegenwoordige leven. Als de éénige wijze van vertroosting wordt dan ook deze hier verworpen. Maar het 3de gezigtpunt ter beſchouwing van 's werelds rampen verdient verre de voorkeur, en over het-

zelve is de Schrijver het uitvoerigst. Men trooste, namelijk, met zoodanig geloof aan eene Voorzienigheid, waardoor men enkel goede gevolgen van het onheil zoekt en verwacht, en iedere ramp en wederwaardigheid niet alleen als een gevolg en bijvoegfel befchouwt, maar als eene bron van het een of ander goede, en alzoo als eene wezenlijke *weldaad* voor geheel ons toekomftig aanwezen in een of ander opzigt, dus ook reeds hier voor deze wereld.

(*Het overige hierna.*)

Wanneer kan het Nederland welgaan? of godsdienftige overdenkingen bij de gebeurtenisfen van dezen tijd. Door W. N. MUNTING, *Predikant te Wageningen. Te Leyden, bij* D. du Saar. 1814. *In gr.* 8vo. 75 *Bl. f* :-12-:

Gedachten bij de redding des Vaderlands, ter bevordering van Christelijke dankbaarheid. Te Utrecht, bij J. G. van Terveen. 1814. *In gr.* 8vo. 39 *Bl. f* :-8-:

De vruchtbaarheid en onvruchtbaarheid van Gods kastijdingen, in twee Leerreden, uitgegeven door E. TINGA, *Doct. Theol. en Prof. in de Evang. Zedek. te Groningen. Te Groningen, bij* J. Oomkens. 1814. *In gr.* 8vo. 40 *Bl. f* :-8-:

Leerrede over Jef. XXXIII: 1 *en* 2. *gehouden op den algemeenen Dank- Vast- en Bededag, den* 13*den van Louwmaand* 1814, *door* WESSELIUS SCHOLTEN, *Predikant bij de Hervormde Gemeente te Vleuten. Te Utrecht, bij* J. Altheer. 1814. *In gr.* 8vo. 46 *Bl. f* :-8-:

No. 1. Deze godsdienftige overdenkingen zijn in eenen goeden

den smaak, zuiveren stijl, en vooral redelijk-Christelijken geest geschreven. Zij zijn vijf in getal; van welken de inhoud deze is: I. Aanprijzing van trouwe en hartelijke verkleefdheid aan het dierbaar Evangelie. II. Huisselijk geluk, hartelijke verbindtenis der familiën aan elkander, liefde en eendragt in dezelven een grondsteun van het welzijn eens Staats. III. Zal het, voor het toekomende, Nederland welgaan, zoo is het eene onafscheidelijke voorwaarde, dat eendragt door alle burgers behartigd, en twistende partijschap voor altoos uit ons midden verbannen worde. IV. De opvoeding der jeugd, de behartiging van de belangen der kinderen behoort onder de duurste en heiligste pligten der ouders. V. Van welk eene uitnemende waardij ware Godsdienst en echte vroomheid voor het welzijn van ons Vaderland zij, en dat hetzelve buiten dit op geenen blijvenden voorspoed rekenen kan.

Deze onderscheidene stoffen, wier opgave wij hier en daar ontleend, en, zoo veel mogelijk, met des Schrijvers eigen woorden uitgedrukt hebben, (geene eigenlijke aangifte des onderwerps bij hem gevonden wordende) behandelt hij overeenkomstig de gesteldheid en de behoefte van onzen tijd. Ten aanzien van alle neemt hij eene zekere mate van verval in de aangeprezen pligten aan. Met bijzonder genoegen lazen wij het vertoogje over de huisselijkheid, om het zoo eens te noemen. De huwelijkstrouw en onderlinge liefde, het huwelijk zelf en de regte beschouwing en intrede van hetzelve, de oplettendheid op zijn kroost en huisselijke belangen; ziedaar, wat hier als oorzaak of gevolg, als zaligheid en pligt, voorkomt en behandeld wordt. Waarlijk, wij moeten dit stukje velen onzer vaderlandsche huisvaders en huismoeders, zoo wel in de hooge kringen der groote steden, als in de meer burgerlijke standen in kleinere plaatsen, aanprijzen; al is het dan ook, dat de Eerw. Schrijver hier of daar wat overdrijft, en uithuizigheid vooral bij den man al te stellig en zeker als met een ongelukkig huwelijk of een losbandig gedrag verbonden beschouwt. Bij de vrouw is gewis het gevaar grooter; en vooral de

moeder van kleine kinderen behoorde, in geenen ſtand, haren huisſelijken kring te lang of te dikwijls te verlaten. — Behartigenswaardig is ook, wat de Schrijver in zijne IVde Overdenking zegt, met betrekking tot een vroegtijdig onderwijs in den Godsdienst. Elk weet, en ziet van zelve in, dat men over dit onderwerp verſchillend kan denken. De zwarigheden tegen het vroegtijdige komen hier in het licht voor van weinig meer dan uitvlugten; de nuttig- ja noodzakelijkheid wordt veeleer met vele gronden beweerd en in eenen helderen dag geſteld. Wij zouden er zoo over denken, dat den kinderen al vroeg — ſchoon toch niet te vroeg — van God en Jezus, van pligt en eeuwigheid, van Bijbel en bijbelſche geſchiedenis te ſpreken, en hen met de laatſte bekend te maken, zeer wenſchelijk is; doch, dat het eigenlijk gezegde onderwijs in de gronden en meer afgetrokken leerſtukken van den Godsdienst, daarentegen, het best uitgeſteld zij, tot zich het verſtand regt ontwikkeld hebbe, en nagenoeg tot volle rijpheid zij gekomen. — Voor het overige ziet men uit de opgave zelve, dat de onderwerpen, hier behandeld, wel eens een weinig na aan elkander grenzen, ja in elkander loopen: Christelijkheid, godsdienſtigheid, deugd, liefde; deze zijn de regte pilaren van ons geluk, naar des mans gezond begrip; en hoe gelijk, hoe naauw verwant, hoe onafſcheidelijk van elkander zijn dezelve niet? — Lof en dank behooren, in allen geval, den braven Leeraar.

No. 2. Ook dit ſtuk is wel en levendig geſchreven, en ademt eenen goeden geest. Regt hartelijk verblijden wij ons, dat wij dezen lof eener redelijke en heilzame ſtrekking in zoo vele, in meest alle voortbrengſels van den dag en de tijdsomſtandigheden, met ruime handen hebben kunnen uitdeelen. Overigens verdiende gewis dit ſtuk wel eenige breedere vermelding, eenige aanhaling van ſchoone plaatſen; maar wij zien uit den inhoud, dat het reeds niet zoo geheel jong meer is; vele zaken zijn ſedert reeds aanmerkelijk veranderd en gevorderd, en hoe rijk was juist die eerſte

tijd

tijd in foortgelijke uitboezemingen, als hier gevonden worden!

Eene enkele aanmerking, die ook het vorige ftuk treft, willen wij hier ter neder zetten. Des mans dankbaarheid bepaalt zich geheel tot de *verlosfing* van het Franfche juk, inzonderheid ook uit hoofde van deugd en Godsdienst, die daaronder niet min dan welvaart en geluk kwijnden. Maar, hebben wij niet even zeer grond, voor dat juk zelf, zoo als het bijzonderlijk de laatfte jaren drukte, den goeden God te danken? Was zulk eene hatelijke verbindtenis met de ligtzinnige Franfchen niet juist het beste middel, om ons van hunne beginfelen, en alwat het hunne is, meer en meer afkeerig te maken? Inderdaad, hoezeer ook velen tegen eenen ftraffenden God zijn vooringenomen, wij voor ons meenen, dat, zoo deze zijne tucht geene wijsheid geleerd, en althans aanvankelijk het volk van Nederland ter bekeering heeft voorbereid, ook zijne zigtbaar reddende en zegenende hand zulks bezwaarlijk zal te weeg brengen.

No. 3. Twee Leerredenen, de eene van den Profesfor zelven, de andere uit het Hoogduitsch van C. F. AMMON door zijn Hoogeerw. overgebragt. Zij behandelen, zoo als men ziet, het onderwerp der aanmerking, op het flot van No. 2; de eerfte, namelijk, de natuurlijke ftrekking van allen leed tot nadenken en bekeering, de andere de redenen, waardoor deze ftrekking onder de tijd- en landgenooten des fprekers belemmerd werd, en hoe deze op te heffen. Het laatfte onderwerp loopt in het oog, meer bijzonder, meer op het veld der menschkunde te huis behoorende, min eenvoudig en gemakkelijk te zijn dan dat, door onzen Landgenoot behandeld. In beiden hebben wij eenen regt godsdienftigen toon, een overvloedig en gepast gebruik der bijbeltale, eene groote mate van bevattelijkheid, en tevens van ernftigen drang ter bekeering, aangetroffen. Nieuwe of diepzinnige aanmerkingen, daarentegen, kwamen ons ook bij den Duitfcher juist niet voor, noch kunnen wij in zijne behandeling, in het groot befchouwd, eenen bijzonderen fmaak vinden. Trouwens, wie zijner landgenooten

 bij-

bijna ſtreeft REINHARD op zijde? die echter, zoo wij wél oordeelen, in enkele opzigten, bij onze voortreffelijkſte geestelijke Redenaars zigtbaar te kort ſchiet. De Eerw. TINGA ſchijnt naar dezen roem der eigenlijke welſprekendheid niet te ſtaan. De uiterſte eenvoudigheid heerscht in zijne voordragt; die zelfs, naar ons gevoel, ſoms al te laag afdaalt, en zich, misſchien meer dan goed is, naar ſommige verouderde, onwijsgeerige begrippen van den gemeenen man, in zijn Kerkgenootſchap, ſchikt. De waarheid toch heeft hare regten, zoo wel als de liefde; en men kan zich, ook jegens zijne toehoorders, zoo wel aan gene, als aan deze zijde bezondigen. Zelfs de goede ſmaak behoort niet te lijden Maar ſlechts zoo verre buige zich de Leeraar neder, dat hij, den ander oprigtende, zijnen eigen vasten ſtand niet verlieze. *Jezus was het licht der wereld;* en het licht moet geene duisternis, geene ſchemering worden, maar veeleer, zuiver en onbeſmet ſtralende, gedaante en ſchoonheid ſchenken, gelijk in de natuurlijke, alzoo in de zedelijke wereld. Wij zeggen dit, omdat we mannen als TINGA voor het zout hunner wereld houden; en, wie herinnert zich ook hier wederom Jezus uitſpraak niet?

Het ſpreekt, intusſchen, van zelve, dat dit boekje vele ſtichting, en in zeker opzigt een woord op zijn tijd bevat: ſchoon wij hopen, dat de tucht onder ons niet al te onvruchtbaar zij geweest.

No. 4. Ook deze Biddagsrede is langer blijven liggen, dan dat een uitvoerig verſlag nu nog belang zou wekken. Zij beſtaat uit eene zeer uitvoerige, historiſche behandeling van den tekst, welks onderſcheiden deelen daarna op onze omſtandigheden en tijden overgebragt worden. Wat al te lang, dunkt ons, ſtaat de Leeraar bij de geſchiedenis van 's Dwingelands misdrijf en ſtraffe ſtil. Dezelve waren te bekende daadzaken, om zulk eene breede vermelding te behoeven. En gaf niet de tekst zelf hem aanleiding, ja vorderde hij niet, dat bij de toepasſing, de verpligting, dankbaarheid, leering of waakzaamheid, voor ons uit het gebeur-

beurde te trekken, eene poos werd ſtilgeſtaan? Het is waar, dat het ſlot van den tekst — hier bedoeld — een gebed tot God is, dat de feesttijd een biddag was, en een zeer uitvoerig gebed hier dan ook als in de plaats der toepasſing komt; maar, zou de Prediker dan niet, met veel grond, aan zijne toepasſing den vorm eener nadere voorbereiding tot dat gebed hebben kunnen geven? Ons dunkt, dat noch de vorm der leerrede, noch het belang der waarheid zoo iets behoorde te misſen. Niet enkel bidden toch, maar bidden en werken moet onze ſpreuk als Nederlanders en als Christenen zijn. — De ſtijl is doorgaans zeer goed.

Ten ſlotte van alles voegen wij er bij, dat ligt de aanmerking zou kunnen vallen: waarom, zoo tijd en ruimte enz. geen breeder verſlag vergunnen, het eene en andere maar niet geheel overgeſlagen? gelijk, inderdaad, ſommigen van meening zijn, en deze meening ook reeds is in praktijk gebragt, dat men ſlechts het merkwaardigſte behoorde te verhandelen. Hierop antwoorden wij, dat we in dezen handelen, overeenkomſtig hetgeen de wijsheid onzer Vaderen van de ratelwacht of klepwaker gevorderd heeft. Wij noemen alles, en zeggen er ten minſte een woord van, om te doen zien, dat wij waken, en aldus zoo Schrijver als Lezers de vreeze te benemen, dat ons ligt een ſtuk, hetgeen bijzondere aandacht mogt verdienen, ontſnappen zou. Hoe verheugt het ons, dat wij, bij de drukte, door den gezegenden ommekeer te weeg gebragt, zoo weinig te berispen, zoo veel te prijzen hebben gevonden, met betrekking zoo wel tot den geest als de gedaante der voortbrengſels van den dag!

Bij-

Bijdragen tot den tegenwoordigen ſtaat van het Animaliſch Magnetismus, in ons Vaderland: door G. BAKKER, *Profesſor in de Geneeskunde*, H. WOLTHERS, *Med. Doctor, en* P. HENDRIKSZ, *Chirurgijn, te Groningen. Iſte Stuk. Te Groningen, bij* Schierbeek *en* van Boekeren, 1814. *In gr. 8vo.* XV, 172 *en* 16 *Bl. f* 1-16-:

De verſchijning van dit werkje verheugt ons in allen opzigte. De bedaarde en waarheidlievende toon, welke er in ſpreekt, gepaard met den zaakrijken inhoud, overtuigt ons, dat het Dierlijk Magnetisme, in ons Vaderland opgenomen, aldaar gezuiverd en bevestigd zal worden. Wij hopen, dat door deszelfs verſchijning andere Geneeskundigen tot het doen van waarnemingen, en tot de mededeeling van het belangrijkſte uit dezelve, zullen worden aangeſpoord, en wij haasten ons daarom, er onzen Lezeren eenig verſlag van te geven.

Het oogmerk der Schrijveren, met de uitgave van dit boekje, is, hunnen Landgenooten met het belangrijkſte hunner waarnemingen bekend te maken, om daardoor eenige bouwſtoffen, zoo wel tot de natuurkundige als geneeskundige kennis van het Magnetisme, bij te dragen. Zij leveren daarom vooral waarnemingen en proeven; achtende het de tijd nog niet, om zich in wijsgeerige beſpiegelingen te verdiepen, of van alles, wat zij zien, verklaringen te zoeken of voor te dragen. Zij verwachten van hunne Lezers vertrouwen en een onpartijdig onderzoek. Het eerſte boezemt dit boekje reeds terſtond in; het laatſte vordert het belang der zake. — De Inleiding doet ons mede de aanleiding, zoo wel tot de waarnemingen, als tot de uitgave van derzelver uitkomst, kennen.

Voorts is de behandelde ſtof in vier hoofdſtukken verdeeld. In het eerſte ſpreken de Schrijvers voornamelijk over de redenen, waarom het Magnetisme, bij deszelfs ver-

verschijning, zoo ongunstig ontvangen is. Zij zoeken dezelve gedeeltelijk in den geest der tijden, wiens invloed op nieuwe ontdekkingen verscheidene voorbeelden uit de geschiedenis der wetenschappen staven, en waarvan de Schrijvers een opmerkelijk voorbeeld aanhalen, in de verschillende wijze, waarop de ontdekkingen van MAYOW, en die van LAVOISIER, door derzelver tijdgenooten ontvangen zijn. Ook schijnt het hun, dat MESMER niet is vrij te pleiten van onvoorzigtigheid; maar dat tevens de vooringenomenheid en onregtvaardigheid van verscheidene Geleerden, te zijnen opzigte, niet is te verontschuldigen. Wij verontschuldigen dezelve even min; doch wij meenen, dat de voorstelling van het Magnetisme, als een algemeen geneesmiddel, als een geneesmiddel, dat in MESMER zelven gelegen was, en door hem alleen kon worden medegedeeld, hetzelve in het allernadeeligst daglicht moest stellen; een daglicht, dat waarlijk niet verbeterd werd door de kwakzalverachtige manier, waarop hij het aanwendde. Allerongelukkigst achten wij ook den inval, die hem *Parijs* voor het tooneel zijner werkzaamheden deed verkiezen, en dus zijne geneeswijze in de handen stelde eener ligtvaardige en grof-zinnelijke Natie, wier arme taal reeds de armoede harer denkbeelden verraadt, en wier grootste Geniën in de natuurkundige wetenschappen schier niets bevatten, wat niet met passer of schaal gemeten of gewogen kan worden. — Dit hoofdstuk levert tevens nog eenige bijdragen tot de kennis van het karakter van MESMER en tot de geschiedenis van het Magnetisme vóór dien zonderlingen man, welke wij onzen Lezeren ter lezing durven aanbevelen.

Het tweede bevat eene korte beöordeeling van het beroemde *Rapport* der Fransche Akademisten. Daar hetzelve een' beslissenden invloed op het gevoelen der Geleerden omtrent deze zaak gehad heeft, daar dit *nog* het geval schijnt te zijn ten aanzien van achtingwaardige Geleerden in ons Vaderland, was eene ontzenuwing der voornaamste gronden, waarop de Stellers van dit Rapport

het

het bestaan van het Magnetisme ontkenden, en deszelfs werking aan andere oorzaken toeschreven, wenschelijk en noodzakelijk. Hierin gaan de Schrijvers met die behoedzaamheid te werk, welke het gevestigd gezag dier Geleerden gebiedt, en met dien eerbied, welken hunne erkende verdiensten vorderen. Doch van den anderen kant laten onze Landgenooten zich niet door het Akademisch gezag verblinden; maar, met dezelfde zucht voor waarheid en verlichting, welke in dit geheele stuk doorstraalt, toonen zij aan, dat de geleerde Akademisten, met dit onderzoek belast, de zaak van eenen verkeerden kant hebben aangegrepen, vooral door de vrije werking van den Magnetiseur te stremmen, en door zelf proeven te doen, op eene wijze, welke geheel met den aard van het Magnetisme strijdt; dat zij, niet genoeg met den waren aard der zaak doordrongen, veel hebben voorbijgezien, verwaarloosd, of aan andere omstandigheden toegeschreven, waaruit men de eigenaardige werking van het Magnetisme had moeten opmaken en verder nasporen; dat zij zich te veel van het voetspoor hebben laten afleiden door het denkbeeld, dat alles een gevolg der verbeelding was, enz. — Dit Rapport leert op nieuw, zoo daartoe anders nog bewijzen noodig zijn, dat ook de proefondervindelijke wijsbegeerte vooronderstellingen heeft, waarvan zij uitgaat, algemeene beginselen, waarop zij bouwt, en dat men dus ook op haar zich niet al te zeer moet verlaten, noch wanen, dat, hetgene ééns door waarnemingen en proeven *bewezen* is, altijd *waarheid* blijven zal. Hier hangt alles af van het eerste punt, van waar men is uitgegaan. Intusschen men gaat voort van de eene proef tot de andere, zonder het ooit in de gedachte te nemen terug te gaan, of te bedenken, of men wel op den regten weg is.

Het derde hoofdstuk handelt over *de verbeelding, als oorzaak der verschijnselen bij het magnetiseren*, en bevat tevens een onderzoek, *waarin de magnetische werking eigenlijk bestaat.* Ten aanzien van het eerste wordt het genoegzaam uitgemaakt, dat de oorzaak dier verschijnse-

selen niet wel in de verbeelding kan gelegen zijn. De Schrijvers toonen dat onder andere aan uit de overeenkomst dier verschijnselen bij verschillende zieken, en uit de standvastigheid, waarmede zij zich vertoonen; en hierin vinden wij, inderdaad, een voornaam bewijs gelegen: want niets is wankelbaarder, onregelmatiger, en ongelijker aan zichzelve, dan de verschijnselen der verbeelding. Eene opmerkelijke waarneming heeft hun in hetzelfde voorwerp geleerd, dat, zoo verbeelding al nu en dan eens dergelijke verschijnselen te weeg brengt, zij nog zeer verschillen van de ware uitwerkselen van het Magnetismus.

Maar waarin bestaat dan eigenlijk de magnetische werking? Het komt den Schrijveren niet onaannemelijk voor, dat dezelve is af te leiden van eene onweegbare (*inponderabele*) stoffe, niet onwaarschijnlijk dezelfde, die in ons zenuwgestel werking en leven verspreidt, en die, door eenen sterken aandrang van den wil des Magnetiseurs, opgehoopt aan de oppervlakte zijns ligchaams, vooral van sommige deelen, daaruit stroomt, en aan andere ligchamen, vooral levende, wordt medegedeeld. Het is ten minste zeker, dat een *vaste wil* veel vermag op de magnetische werking, aan den kant van den Magnetiseur. Het is slechts eene sterker aanzetting van denzelfden wil, waardoor wij onze ledematen bewegen, die de strooming dier vloeistof uit ons ligchaam bevordert: want dat onze zenuwen een' eigenen dampkring om zich hebben, even als de elektrische, de lichtende, de warme ligchamen een' dampkring van elektrische, licht- of warmtestof, maken de Schrijvers uit vele opmerkingen meer dan waarschijnlijk: dat die zenuwdampkring zich tot buiten ons ligchaam uitstrekken kan, is niet minder aannemelijk; en er zijn zelfs vele bewijzen voor, welke hier dan ook worden aangevoerd. Het zij ons echter vergund, hier eene onderscheiding te maken, welke zij schijnen voorbijgezien, of wel min belangrijk geöordeeld te hebben; daar zij in ons oog echter, voor sommigen althans, noodzakelijk schijnt. Men moet, namelijk, den zenuwdampkring des ligchaams niet verwarren met dien damp-

kring,

kring, welken onze uitwasfeming veroorzaakt, en die door de fijnere zintuigen van vele dieren, ja zelfs van menschen, wordt opgemerkt. Die dampkring kan ook dikwijls aangename of onaangename indrukken verwekken, en de oorzaak zijn eener onverklaarbare genegenheid of afkeer, vooral tusschen verschillende dieren, en bij vrouwen. Intusschen bestaat die dampkring toch uit grovere deelen, daar hij zelfs zeer lang een spoor kan achterlaten. Ik heb dit zelf waargenomen. Van twee honden, welke zeer aan elkander gehecht waren, en toen niet in hetzelfde huis leefden, stierf de een onverwachts. De ander kwam nog weken daarna op de plaats, waar de eerste gewoon was te liggen, en snuffelde daar. Dit snuffelen liet hij na, nadat die plaats eenige reizen geschrobd was. Het was dus meer dan bloot geheugen; er moeten daar stofdeeltjes hebben gezeten; maar hoe fijn! En echter zoude ik dezelve niet gaarne voor zenuwuitvloeisels aanmerken, daar dezelve bij uitsluiting den reuk schenen aan te doen. Men moet dus tweederlei dampkring onderscheiden, en tevens niet alles uit den zenuwdampkring willen verklaren.

Het vierde hoofdstuk leert ons de waarnemingen kennen, welke de Schrijvers aangaande het Magnetisme, als geneesmiddel, gedaan hebben. Zij beginnen dit hoofdstuk met de juiste aanmerking, dat men in de beöefening der wetenschappen niet altijd zien moet op het *nut*, hetwelk eene of andere ontdekking aan de menschelijke maatschappij geeft; maar dat *elke* vermeerdering van kennis, hoe weinig invloed dezelve ook op het algemeen of bijzonder welzijn schijnt te hebben, belangrijk is, en van de uitgestrektste nuttigheid wezen kan. Ook dán, derhalve, als het Dierlijk Magnetisme geene weldadige gevolgen als geneesmiddel had, zoude deszelfs onderzoek den Natuur- en Geneeskundigen een pligt zijn; hoeveel te meer, nu het zulke weldadige werkingen toont? Uit de waarnemingen, hier ter neder gesteld, hebben wij gelegenheid gehad ons daarvan te overtuigen. Derzelver getal, vereenigd met die gevallen, welke de Schrijvers, een jaar geleden, in den

Letterbode bekend maakten, en die hier als *Bijlage* zijn bijgevoegd, is reeds vrij aanzienlijk. Niet overal, ondertusschen, voldeed het Magnetisme aan de verwachting, waarvan ook de reden niet altijd duidelijk genoeg was; veeltijds, en in zeer zware ziekten, bewerkte het genezing, of althans verligting. Onder de genezingen heeft ons het meest getroffen die eener algemeene verstijving, welke den lijder met den dood dreigde. — Opmerkelijk zijn voorts, in deze waarnemingen, de voorbeelden der naauwe vereeniging en onderlinge betrekking tusschen Magnetiseur en gemagnetiseerde; opmerkelijk de onderlinge werking van gemagnetiseerden op elkander, de mededeeling der kwalen, welke dan niet zelden plaats had, enz.; opmerkelijk de ongevoeligheid voor het Dierlijk Magnetisme in sommige gevallen; opmerkelijk de ziektescheidingen, waarmede de genezing meer dan eens een' aanvang nam, ook wel zonder ontlasting van zigtbare stoffen; opmerkelijk ook vooral een geval van aanmerkelijke helderziendheid, die de Schrijvers anders nog zeldzaam hebben waargenomen. Wij verwachten daaromtrent, in een volgend Stuk, nadere bijdragen. In dit eerste schijnen de Schrijvers zich vooral tot het geneeskundige bepaald te hebben; wij hopen daarom, in het vervolg, op een en ander, de natuurkunde van het menschelijk ligchaam en de zielkunde betreffende.

Ten slotte eene kleine aanmerking. De Schrijvers geven de voorkeur aan den naam van *Animalisch Magnetismus*. Waarom niet *Dierlijk?* Het beteekent toch hetzelfde, en het laatste is Nederduitsch. En is er eene voldoende reden te bedenken, om een vreemd woord te gebruiken, als wij, in onze taal, eene goede uitdrukking hebben? Het is, dit weten wij, eene Duitsche mode: maar de Duitschers leven met hunne taal, als GIL-BLAS met zijne conscientie.

Histoire Naturelle générale des Pigeons et des Gallinacés, par C. J. TEMMINCK. Ouvrage en trois Volumes, Accompagné de Planches anatomiques. Tom. I. à Amſterdam, chez *Sepp et Fils* et à Paris chez *Dufour.* 1813. Gr. 8vo. 500 pag. *f* 3-18-:

„ Is er eene wetenſchap, welke hare hoogachting en ha-
„ ren gevestigden roem te regt moet toekennen aan den
„ moed, aan de nuttige opofferingen, aan de edelmoedige
„ gehechtheid en aan de geestdrift harer beöefenaren, dan
„ is het ongetwijfeld die der Natuurlijke Historie, door
„ welke de godgeleerde, de regtsgeleerde, de wijsgeer, de
„ man van ſmaak alleenlijk de hope kan voeden om zich in
„ het vak der letteren te doen onderſcheiden, terwijl zij
„ tevens dient om den mensch met vaste ſchreden op dien
„ weg te voeren, die leidt tot den vrede des gemoeds en
„ tot het waar geluk:" met deze woorden begint de geleerde Schrijver dezes werks zijn Voorberigt, waarin hij de Natuurlijke Historie vrijſpreekt van de blaam, die zij bij de onkundige of bevooroordeelde menigte, van wege hare ondoelmatige behandeling of misbruik, ten onregte mogt hebben verkregen. In deze hoogſchatting moet de Recenſent zich ten volle met den Schrijver vereenigen. Zelfs waagt hij nog eenen ſtap verder te gaan, en meent met grond te mogen beweren, dat deze wetenſchap inderdaad behoort tot een zeer voornaam gedeelte der verſtandige, zoo huisſelijke, als openbare opvoeding, zonder welke de mensch welligt nooit nadert tot die kennis van het zamenſtel der dingen, welke hij voor de kennis en het beſtaan van zichzelf, als redelijk wezen, behoeft. Immers, hoe zeer het al ſchijnen mogt, dat de behandeling van het eene of andere bijzondere vak der natuurlijke voortbrengſelen minder belangrijk ware, hangt het echter van de wijze zelve af, waarop die taak wordt volvoerd, om hare waarde te verheffen. De rangſchikking althans der Dierſoorten, de

naauw-

naauwkeurige ontwikkeling van derzelver vorming en aard, het oogmerk van haar aanwezen en de meest gepaste wijze van opkweeking, om haar met het grootste nut te doen bestaan: deze onderwerpen zijn inderdaad zoo belangrijk in zichzelven en zoo heilzaam in hunne strekkingen, dat hij, die in dit opzigt een rijp oordeel aan zorgvuldige waarneming paart, in het rijk der letteren de wezenlijkste onderscheiding verdient.

Uit dit verheven oogpunt verschaft het den Recensent een bijzonder genoegen, om ook den arbeid van eenen onzer regtschapene Hollandsche Natuurkenners te mogen beschouwen, welken de boven gestelde titel van zijn geschrift kenmerkt. Dezelve is gewijd aan eene geschiedenis van de *Duiven* en *Hoendersoorten*, waarvan de eerste in het thans uitgegeven Deel voorkomen, de laatste bestemd blijven voor de twee volgende Deelen, die dit werk zullen uitmaken. Beide Diersoorten, als meer gezellig aan den Mensch verbonden, schijnen oppervlakkig reeds te zeer bekend, dan dat het noodig zoude zijn, aan dezelve eenen nieuwen arbeid toe te wijden; ook de beroemde Natuurbeschrijvers, BUFFON, BRISSON, BELON, EDWARDS, LINNÆUS, KLEIN, BOMARE, SONNERAT, LATHAM, FRISCH, NOZEMAN, HOUTTUIN en anderen, hebben hunne bijzondere nasporingen daartoe in ruime mate verleend; maar het is er zoo ver af, dat zij deze zoo rijke stof hebben uitgeput, dat veeleer de ongemeene verscheidenheid der natuur in alle gematigde luchtstreken aan den eenen kant, welke zeer ligtelijk de onderscheidene soorten deed verwarren, en aan de andere zijde het schijnbaar bekende, welk de dagelijksche omgang met deze dieren deed aannemen, tot op den huidigen dag eene geheel naauwkeurige uiteenzetting hebben verhinderd. Door deze behoefte uitgelokt, ondernam de Heer TEMMINCK deze moeijelijke taak. Zelf bezitter van een aanzienlijk Kabinet van opgezette Vogelen, en nog daarenboven de voornaamste Kabinetten in Europa hebbende bezigtigd, had hij het noodige tot deze beschrijving verzameld, en zijne betrekking tot

de beroemde Natuurkenners VAILLANT, LAISCHENAULT, BRUGMANS, REINWARDT, RAY VAN BREUKELERWAARD, CALKOEN, en de Opzieners der Parijſche Kunstverzameling, deed hem datgene vinden, wat hij na eigen waarnemingen zocht en niet wilde te boek ſtellen, dan na zulks of in perſoon aanſchouwd of van bevoegde getuigen te hebben vernomen. Alzoo verſchijnt deze geſchiedenis van een bijzonder vak der Natuurlijke Historie, onderſcheiden door haar opzettelijk doel, om, met terzijdeſtelling van alle opgevatte meeningen, die uit de gewone ſtelſels voortvloeijen, de waarheid aldaar op te ſporen, waar zij zichzelve in den volſten zin door kenmerkende hoedanigheden aanbiedt.

Reeds terſtond wijkt de geleerde Schrijver af van die hoofdverdeeling, welke door den beroemden BUFFON aangenomen en op zijn gezag door bijkans alle Natuurbeſchrijvers gevolgd is. Deze Geleerde, namelijk, hield de kleine *Hout-* of *wilde Duif* voor den oorſpronkelijken ſtam, waaruit alle andere ſoorten zijn voortgeſproten: eene grondſtelling, welke op zichzelve louter willekeurig was, als geheel aanloopende tegen de waarnemingen van zoo vele andere ſoorten, welke met de genoemde Duif zeer weinig gemeens hebben. Uit dezen hoofde bepaalt zich onze Schrijver tot dat karaktermatige, welk de ſoorten zelve onderſcheidt, en wel tot drie hoofdverdeelingen; eerſtelijk tot zoodanige louter uitheemſche, welker maakſel, geluid, verblijf en voedſel zeer verſchilt van dat der overige; vervolgens tot zulke ſoorten, welker vorm en leefwijze met de aan ons meest bekende, offchoon dan ook uitheemſche, zeer nabij overeenſtemmen; en ten derde tot de zoodanige, welke door haar meer geſpierd geſtel, minder zware vleugelen en laag hangenden ſtaart, meer tot de Hoenders naderen, en van daar ook geheel geene, of ſlechts korte, reistogten ondernemen; gelijk dan de eerſte meestal in Afrika, Nieuw Holland en langs den Stillen Oceaan, de tweede overal door de vier werelddeelen, en de laatſte geheel niet in Europa, maar ſlechts in Afrika en Amerika vertoeven.

Bij

Bij zulk eene hoofdverdeeling, op eene naauwkeurige waarneming gegrond, mag men dan ook, natuurlijkerwijze, eene veel naauwkeuriger fchifting der foorten verwachten, dan gewoonlijk plaats heeft, en het gevolg is, dat vele verfcheidenheden, door fommige Natuurbefchouwers allezins willekeurig aangenomen, bij eene waargenomene overeenftemming van karakter verdwijnen, en wederom een aantal nieuwe foorten ontftaan, waar anderen gemeend hadden, eene zeer na gelijkende overeenkomst te vinden. Dit verfchil van waarneming loopt terftond zeer in het oog, wanneer men opmerkt, dat bij velen van de Duif flechts *vier* hoofdfoorten met *zeven* onderdeelen, bij BUFFON en anderen flechts *zestien* hoofdfoorten voorkomen, in onderfcheidinge der uitheemfche; terwijl bij onzen geleerden Schrijver, reeds volgens zijne eerfte hoofdverdeeling, *zeven* uitheemfche, onder den naam van *Colombars*, gemeld worden, die meestal in Oostindië en Afrika thuis behooren; van de tweede hoofdverdeeling *negen-en-zestig* eigenlijk gezegde Duiven, die de verfchillende werelddeelen, behalve de koude klimaten, bezoeken; en van de derde hoofdverdeeling *veertien* foorten in aanmerking komen, welke tot de Hoenderfoorten naderen, en meestal in Zuid-Amerika en het zuidelijke gedeelte van Afrika haar verblijf houden. Voegen wij hierbij nog des Schrijvers ongemeene fcherpzinnigheid, om de menigvuldige verfcheidenheden dier foorten, door affcheiding en vergelijking, te ontvouwen, en ieder derzelve tot hare echte foort terug te voeren; merken wij hierbij op, dat hij van de zoogenoemde *Hout-* of *wilde Duif*, of *Bifet*, niet minder dan *negentien* onderfoorten opgeeft; dan mogen wij uit zulk eene zorgvuldige uiteenzetting, waarvan telkens de gronden in maakfel, kleur, zang, leefwijze, verblijf en voedfel worden opgegeven, zeer gereedelijk befluiten tot de volkomenheid dezes werks, welk inderdaad alle andere zamenftellen wegens de Natuurlijke Gefchiedenis der Duiven zeer verre overtreft.

De aard van ons Tijdfchrift duldt alhier geene bijzonde-

ne overneming van eenig gedeelte ter proeve. Ieder beminnaar van de geschiedenis der Natuur moet gewis het werk zelf in handen nemen, om zijnen lust ter nasporinge te voldoen. Onze aanprijzing zelve zoude slechts eene geringe erkentenis zijn van des Schrijvers verdiensten in dit belangrijk vak van wetenschappelijke oefening, en wij verheugen ons, dat de Heer TEMMINCK juist de Fransche taal bij uitzondering tot zijn opstel gekozen heeft, als zijnde daardoor meer geschikt tot een algemeen gebruik, en tot afwending van de blaam, die ons Nederland meermalen, offschoon zeer ten onregte, wegens zijne achterlijkheid in de teelt der wetenschappen, moest verduren. Wij achten het van onzen pligt, den geleerden Schrijver, te gelijk met onze dankbetuiging, nadrukkelijk te verzoeken, ons spoedig met het vervolg te vergasten; gelijk wij tevens verlangen, dat de grootere uitgave dezes werks, met niet minder dan 250 volgens de natuur gekleurde platen, onder het kunstbeleid van Mevrouw KNIP en den Heer PRÊTRE, spoedig zal voltooid worden.

Beknopt geschiedkundig overzigt der groote gebeurtenissen in Europa, van den vrede van Amiens tot op de verovering van Parijs. Door N. G. VAN KAMPEN. *In twee Stukken. Iste Stuk. Te Leyden, bij* L. Herdingh en Zoon. 1814. *In gr. 8vo. VIII,* 208 *Bl. f* 1-16-:

De Schrijver van dit Overzigt is bij het lezend publiek zoo gunstig bekend, en het onderwerp zoo rijk en gewigtig, dat het noodwendig met de uiterste gretigheid moet worden ontvangen. In zoo verre het strekt om de eerste behoefte, den waarachtigen honger naar eenige aaneengeschakelde en vrije beschouwingen der groote gebeurtenissen van het opgegeven tijdvak, te voldoen, zal het ook met geene mindere voldoening uit de handen gelegd, dan opgevat worden. In het Voorberigt, daarenboven, worden vele voor-

voornaame bronnen opgegeven, die geächt moeten worden even groote zuiverheid als rijkdom te beloven. En des Schrijvers levendige en vlugge geest zet zijn verhaal, zijne beöordeelingen en dergelijke, door welaangebragte vergelijkingen en treffende gezegden, ten laatste nog te meer uitlokkends en aangenaams bij.

Bij eene bedaarder lecture, echter, gevoelt men even zeer, dat het bestek des verhaals voor den rijkdom der gebeurtenissen te klein, het tijdsverloop na al het voorgevallene te kort, en de drift der Uitgevers misschien te groot is geweest, om dat bedaarde en volkomene genot te smaken, hetwelk de wezenlijke Geschiedenis ons eenmaal zal moeten verschaffen. Nu in Duitschland, op deszelfs zuidelijke, op deszelfs noordelijke grenzen, in Polen, in Zweden en Denemarken, straks weer in Spanje en Portugal verplaatst; geheele veldtogten in weinig tijds beslist, rijken gescheurd, vernietigd, en nieuwen opgerigt ziende; en bovendien genoopt, de algemeene belangen der wereld met Engeland, of Rusland en Frankrijk af te wegen; draait den vermoeiden Lezer het hoofd, en duizelt hij meer, dan hij denkt. Of, weerstaat zijn vaste geest den stroom des gejaagden verhaals, en denkt, het boek ter zijde gelegen, over eene en andere voorvallen na; hoe veel onbegrijpelijks, hoe veel donkers en schijnbaar verwards zal hem hier en daar voorkomen! Die oorlog inzonderheid, welke de Pruissische Monarchy, in weinig tijds, bijna vernielde; waarin meest alle hoofdofficieren en kommandanten der vaste plaatsen eene schandelijke rolle speelden, en deze vestingen voetstoots in 's geweldenaars handen vielen; wien blijft hij niet, met vele andere zaken, even raadselachtig na, als vóór het lezen van dit veelbevattend overzigt? Wij erkennen echter, dat zelfs de volkomen rijpe Geschiedenis geenszins alles oplost, maar zelfs enkele even groote verborgenheden overlaat.

De Schrijver toont zich doorgaans zeer ingenomen met de Engelschen; hunne in der tijd zoo veel geruchts makende aanranding, bij vollen vrede, van eenige Spaansche

 sche-

schepen, door de gevolgen inzonderheid zoo hatelijk, komt hier wezenlijk in een vrij zachter licht voor; en slechts het bombardement van Koppenhagen blijft eene vlek op de handelwijze des toenmaligen doldriftigen Ministeries, die niet dan door de edelmoedigheid der natie zelve, eene inschrijving voor de daarbij ongelukkig gewordenen openende, eenigzins wordt vergoed. ALEXANDER van Rusland en FREDERIK WILLEM van Pruissen handelden, zelfs bij hunne misslagen, en schoon ook elk op eene strijdige wijze, steeds uit de edelste beginsels. De Schrijver zegt dit niet enkel; hij maakt het tevens waarschijnlijk. En wie is thans vooral niet genegen, zijn gevoelen te omhelzen? Wat, daarentegen, met de beginselen der Omwentelinge eenigzins besmet, of daartoe in eenige betrekking staat, dat wordt, zonder verschooning, doorgestreken. Men beoordeele dezen toon uit de volgende twee bloempjes van den krans voor den bekenden Hertog VAN BRUNSWIJK: — „die als man in ééne maand den overmoed der brooddronkene partijhoofden in Holland (1787) gefnuikt, en de wettige Regering hersteld had; die, schoon minder gelukkig in den eersten veldtogt tegen de Fransche koningsmoorders (1792), nogtans de blaam van zijnen tegenspoed in Champagne door meer dan eene overwinning aan den Opperrijn had afgewasschen." Wij toch meenen, dat, zoo LODEWIJK, die onze schuld met zoo vele millioenen schats heeft vermeerderd, doorgaans geprezen, JOZEF ten minste verschoond, en zelfs JEROME met geenen trek gebrandmerkt werd, dan ook het goede oogmerk of de onnoozelheid der meeste *vrijheidskraaijers* (gelijk ze elders bij den Schrijver heeten) voor hen hadden mogen pleiten. Als man, behoort men zich te wachten, om door den geest des tijds en den stroom der dingen te worden medegesleept! als wijsgeer, onderscheide men de misdaad van den misdadiger, de dwaling van de schuld, den man van zijnen naasten! en, als geschiedschrijver vooral, zij bezadiging en bescheidenheid het doorgaand kenmerk van onzen toon!

Aldus hebben wij ook, wat ons eenigzins minder in dit

door-

doorgaans belangrijk ſtuk behaagde, openhartiglijk gezegd. Hetzelve diene geenszins, om iemand van deszelfs aankoop af te ſchrikken. Althans in onze taal bezitten wij niets zoo volkomens, of zullen het voorеerst bezitten, tot eenig overzigt der jongſte gebeurtenisſen. De Schrijver geeft goede reden, waarom hij juist met den Vrede van Amiens begint. Op deze wijze wordt zijn verhaal één ſtuk; de geſchiedenis der overheerſching van NAPOLEON. Die geſchiedenis wordt in dit eerſte deeltje tot 1809 vervolgd, toen in Spanje het voorſpel van 's Dwingelands volgende vernedering werd geſpeeld.

Niet ongewoon eenig ſtaal der ſchrijfwijze te berde te brengen, laten wij hier dit klein tafereeltje volgen. Na de verarming, ontvolking en rampſpoed van Frankrijk, bij deszelfs grootſten uitwendigen luister, geſchetst te hebben, zegt hij: „ Deze ellende werd niet verzacht door onderlingen troost en liefde, die alléén voor een zedelijk volk nog eenigen balſem in de wonden kan gieten. De karakterlooze Franschman ging alle avonden in den Schouwburg zijn leed verzetten, en daarin de noodpenningen van zijn huisgezin verteren. Dezen ſmaak, voor de oogmerken der Regering zoo gunſtig, liet zij ook niet na, uit alle magt te bevorderen. Tooneelſpelers en tooneelſpeelſters werden, even als onder Romes en Konſtantinopels tirannen, vorſtelijk beloond; de *Parijſche Opera* verſlond millioenen; en dat, terwijl het groote Vondelingshuis, door het ſchrikbarend zedebederf met kinderen overladen, en tevens door de Regering niet behoorlijk onderſteund, jaarlijks vijf zesde dier ſlagtoffers van zinnelijkheid, die een aanzienlijk gedeelte der in Parijs geborenen uitmaakten, door gebrek aan behoorlijke oppasſing zag vergaan. Behalve in eenige groote ſteden, zag men nergens weeshuizen. Wanneer een kind, wanneer een geheel huisgezin zijne ouders verloor, zonder genoegzame middelen tot opvoeding der overgeblevenen, zoo werd het huis, en wat er verder mogt gevonden worden, voor de ſchulden verkocht, en de beklagenswaardige weezen, ſoms zes of zeven broeders en zusters, van alles

ontbloot, ter deure uitgedreven, om met bedelen, schooijen, en des noods met stelen, den kost te winnen, tot dat de jongens den ouderdom der *Conscriptie*, de meisjes de jaren bereikt hadden, om als veile deernen het brood der schande te eten. — Naar mate deze volslagene zedeloosheid, die onverschilligheid voor alle edeler gevoelens des harten vooronderstelt en op hare beurt aankweekt, meer veld won, naar die mate vleide men zich te gereeder onder het juk van het nieuwe Stamhuis. In sommige ouderwetsche, meest koopmanshuizen, heerschte ook nog ouderwetsche ingetogenheid en zelfs godsdienstigheid, hoewel met bijgeloof gemengd; dit getal echter verdween volmaakt bij de groote menigte, bij het fatsoenlijke en onfatsoenlijke gemeen, 't welk alle beginselen van godsdienstigheid en zedelijkheid had afgeschud. Voorlang was overspel de erfsmet der Franschen; doch het diepe zedebederf, door het Regentschap ingekankerd, had zich niet veel verder dan de hoogere standen verspreid; de omwenteling had de kwaal onherstelbaar gemaakt, door het openlijk prediken van losbandigheid en Godverzaking, en het rondleiden van openbare hoeren als Godinnen der *vrijheid*. Het ongehuwde leven is in de mode geraakt; en wee den *bizarren* mensch, die de Mode braveert! Hij kan voor zijne dwaasheid geene verzoening doen, dan door de vrouw van een ander te verleiden. Huisselijkheid kent men geheel niet; ontbijt en middagmaal wordt in openbare huizen genoten, en de eenige gezellige kring is — bij ligtekooijen. Zoo lang dus de Parijzenaars tooneelspelen, onbeteugelde vrijheid van geslachtsdrift door het wetboek *Napoleon*, en gelegenheid tot schitteren en geldwinnen door het verblijf van het Hof hadden, moesten zij natuurlijk zeer verkleefd aan NAPOLEON zijn."

„Het kunstigste stelsel van overheersching, dat immer bestaan heeft, dat de dwaasheid van onbedachte tirannen als NERO, CALIGULA, enz. en zelfs de huichelarij van CROMWELL beschaamde, hield zich in stand, door talooze *formaliteiten* in het burgerlijk leven, door eene rijkbezoldigde schare verspieders, en door regelmatige voor-

schrif-

schriften tot onderdrukking, die men wetten noemde. Daarbij moest alle wijsgeerige denkwijze, al wat het hart kon verheffen, de ziele veredelen, den mensch gevoelens van zijne vrijheid en zijnen adel kon inftorten, zorgvuldiglijk als *fonges creux des idéologues* van de fcholen geweerd worden. De Godsdienst moest poppenfpel, de liefde zinnelijkheid, de vaderlandsmin blinde gehoorzaamheid wezen. Hierbij vergat echter de Keizer niet, den Franfchen geenstelligen honger te laten lijden, en hun het toegezegde derde hunner renten naauwkeuriglijk te betalen, ten koste, wel is waar, van het bloed en merg van andere volken. *Panem et Circenfes!* En *deze* Regering, *dit* Volk, dong naar Wereldheerfchappij! Groote God! zoo uwe wijsheid hun dit doel had kunnen laten bereiken, zoo ware elken regtgeaarden Europeër ballingfchap eene zaligheid, en de dood eene weldaad geweest!" — Hoe volkomen ftemmen wij in met deze warme uitboezeming van onzen Schrijver! Ondanks de gemaakte aanmerkingen, verlangen wij naar het tweede ftuk.

De Grondlegging van Neêrlands Onafhankelijkheid, in de vestiging van de Republiek der Vereenigde Nederlanden, in het Jaar 1572, *onder het wijs beleid van* WILLEM DEN I, *Prins van Oranje. Te Amfterdam, bij* J. H. Duisdeiker. 1814. *In gr.* 8*vo.* 246 *Bl. f* 1-12-:

Beknopt Verflag van de Belegering van Gorinchem, getrokken uit officiele Rapporten. Te Rotterdam, bij J. Immerzeel, Jun. 1814. *In gr.* 8*vo.* 34 *Bl. f* :-8-:

Allergewigtigst Iets, over den Kroonprins van Zweden; waarbij gevoegd is de Brief van MOREAU, *die van voorn. Kroonprins aan zijn' Zoon, en de Proclamatie van* LODEWIJK XVIII. *Te Amfterdam, bij* A. Vink *en* N. Budde. 1814. *In gr.* 8*vo.* 31 *Bl. f* :-5-8

Brief

Brief van J. C. LAVATER, *Predikant te Zurich, aan het Uitvoerend Bewind der Fransche Republiek in* 1798; *zeer belangrijk in dit Jaar* 1814. *Te Rotterdam, bij* J. Immenzeel, Jun. 1814. *In gr.* 8*vo.* 29 *Bl. f* :-5-8

Het is zoo: gebeurtenisfen, als wij thans beleven, wekken de weetgierigheid naar den oorfprong van dezen Staat en deszelfs vrij beftaan wederom op. Menigeen moet verlangen, de afwerping van het Spaanfche juk met die van het Franfche nog wat uitvoeriger te vergelijken, dan reeds opzettelijk is gefchied. En vooral kan het hem ook niet onverfchillig zijn, den Eerften WILLEM, dien hij thans vooral zoo vele malen hoort noemen, en de verdienfte van zijn Huis, voortaan nader dan ooit met het Vaderland verbonden, van nabij te leeren kennen. Uit dezen hoofde, derhalve, fchijnt het oogenblik niet kwalijk gekozen te zijn, om, door eene afzonderlijke en opzettelijke behandeling van het tijdperk dier eerfte vestiging, aan deze behoefte te voldoen; behoefte, zeggen wij, want eene geheele Vaderlandfche Gefchiedenis te koopen en te lezen, zal men van velen altijd te vergeefs vergen, en haar te leenen, ten einde dit gedeelte na te kijken, daartoe is het en te kort, en te zeer in verband met andere zaken, aldaar behandeld. Van den anderen kant, zijn wij het ook met den Schrijver eens, dat de vervulling dezer behoefte thans vooral een goed en loffelijk werk is; dat de Nederlanders wel mogen weten, wat God al van ouds voor hunne burgerlijke en godsdienftige vrijheid, en wel grootendeels door middel van het thans herfteld, ja meer dan herfteld Vorftelijk Huis, heeft gedaan. Hoe anderen dus mogen oordeelen, ons komt des Schrijvers onderneming tijdig en niet ongepast voor; inzonderheid, daar hij, als Gefchiedfchrijver, geheel is op de hand van die ftaatkundige en godsdienftige partij, welke door den Huize van Oranje plagt begunftigd te worden, en hij derhalve met te meer hartelijkheid en kracht kan aanprijzen, wat thans, in aller weldenkenden oog, de goede zaak wordt geächt.

Behoudens deze neiging, in betwistbare en meer of min duistere zaken, komt zijn verhaal ons voor onpartijdig en naar waarheid te zijn, geput uit VAN METEREN, HOOFT, VELIUS en anderen, zelfs eenen Spaanfchen Schrijver. Ook in volledigheid komt het ons voor genoegzaam aan den eisch te voldoen; fchoon

schoon de gezetheid, om volstrekt niet verder dan het jaar 1572 te gaan, hetzelve wat stomp doet afbreken. Immers, de zaken liepen op het laatste deszelven, en van dit verhaal, juist weer geweldig achteruit. De toekomst blijft niet weinig beneveld; en de wezenlijk onkundige, zelfs geenen wenk omtrent dezelve ontvangende, zal bezwaarlijk kunnen begrijpen, dat nu dadelijk, en ook niet vroeger, de grondslag der Republiek was gelegd. Zoo bepaald is hij dit ook waarlijk niet; en wij vragen met hem: waarom het verhaal juist tot dit jaar, en wel zoo volstrektelijk, zonder eenige verwijzing op latere gebeurtenisfen, beperkt?

De stijl is meer vloeijend dan krachtig, meer duidelijk dan sierlijk; en maakt de Schrijver geene zwarigheid, dikwijls zijne Auteuren zelven te laten spreken. In het een en ander, derhalve, komt hij met onze meeste Schrijvers der Vaderlandsche Historie meer, dan met andere Geschiedboekers overeen, die ook, ten aanzien der wijsgeerige en menschkundige behandeling, door hem min tot modellen zijn gekozen. Slechts godsdienstigheid, en wel godsdienstigheid van eenen verklaarden vriend der Christelijke Hervormde leer, in deze Landen doorgaans beleden, kenmerkt zijne algemeene beschouwingen; doch weet hij zich hierin genoeg te matigen. — In één woord, het boek zal door de meesten met goedkeuring, en niet zonder vrucht, gelezen worden.

No. 2. Dit Verslag is wel geschreven, en levert geen onbelangrijk geheel van hetgeen te voren stukswijze, of ook wel niet, is tot ons gekomen. Het is intusschen niet zeer bijzonder, en vooral van geen belang voor de kennis van den loop der zaken inwendig. Slechts wat door Hollanders van buiten is verrigt, wordt met eenige uitvoerigheid behandeld; een gevolg zeker van de bronnen, waaruit het geheel vloeit. Wij herhalen echter, dat het wel waardig is, als een gedenkstukje bewaard te worden.

No. 3. De stukken, op den titel aangeduid, zijn alle van elders bekend. Wij hebben dus weinig lust, in eenige beöordeeling te treden van hetgeen ten deele bijna vergeten is. Den Brief van MOREAU lazen wij destijds met wellust; schoon ons naderhand is ter oore gekomen, alsof hij niet echt zou zijn. Voor liefhebbers moge het zijne waarde hebben, deze staatkundige geschriftjes, ter betere bewaring, hier bij elkander te hebben.

No.

No. 4. Wij herinneren ons, dezen Brief vóór vele jaren te hebben gelezen, schoon misschien in het Hoogduitsch. Hij strekt der stoutheid en vaderlandsche geestdrift van den beroemden Man gewis tot eene zeldzame eere, en bevat eene taal der waarheid, die, helaas! maar al te lang verbloemd of mistrouwd is. Ja, van den beginne af aan braakte de Fransche Omwenteling niet dan onregt, geweld en verdrukking over de Volken uit. Al het schoone der gepredikte beginselen was enkel vernis en masker voor de losbandigheid, de heerschzucht en rooverij van onverlaten; schoon gewis onder de groote Natie zelve, gelijk onder de verdrukte en nog niet bereikte Volken, velen waren, die door dezen schijn waarachtig en doodelijk werden misleid. Rust zacht, zalige schim van LAVATER! Geheel Europa heeft de dwaling leeren inzien; zij heeft de boeijen verbroken, in welken het flinksch verraad haar gekneveld had, en keert thans eendragtiglijk tot de oude orde en, God geve! het vervlogen geluk terug.

Nagelaten Gedichten van JOäNNES LE FRANCQ VAN BERKHEY. *Te Haarlem, bij* A. Loosjes, Pz. 1813. *In gr.* 8*vo.* 80 *Bl. f* 2-2-:

Het is eene loffelijke zucht, om van de hand, waaraan wij eenmaal iets schoons en goeds te danken hadden, ook de overige gewrochten te bezitten, die wij onderstellen mogen, dat, zoo al niet met dezelfde voortreffelijkheid bedeeld, die wij in zijne meesterwerken bewonderden, dan toch eenen genoegzamen oogst voor ons verstand, hart of smaak zullen opleveren, om ons den tijd, daaraan besteed, rijkelijk te vergoeden. Zekerlijk zal dus ook menigeen verlangd hebben naar de poëtische overblijfselen van den oorspronkelijken *Hollandschen* Dichter LE FRANCQ VAN BERKHEY, aan den *geest* van wiens geschriften ons de Heer LOOSJES voor eenigen tijd heeft herinnerd, daar 's mans geheel eigenaardige dichttrant zich genoegzaam van dien zijner tijdgenooten onderscheidde, en ook (om de waarheid te zeggen) door sommigen hunner genoegzaam verdonkerd werd, om bij het opkomende geslacht meer of min in vergetelheid te geraken. Wij keurden dus ook, in ons

ons verslag van dat stuk, (*) de onderneming van den Heer LOOSJES, wat het onderwerp betrof, zeer nuttig; dewijl het beproefde kunstgewrochten, die, in weerwil van den korten tijd na de uitgave, reeds minder bekend zijn, in het geheugen terugriep. Doch wij moeten minder gunstig over het voor ons liggende werkje oordeelen. Schoon, in sommige stukken dezer verzamelinge, zich nog wel spranken van 's ouden mans dichtvuur vertoonen, het is doorgaans te zeer door de jaren, misschien door onaangename omstandigheden, verdoofd, om te kunnen zeggen: *Dit is* BERKHEY *waardig!* Wij zouden dus het uitgeven dezes bundels juist niet als eene vermeerdering van 's mans roem beschouwen. Doch wij moeten denzelven een weinig van naderbij bezien.

Het eerste stuk, 't welk men hier aantreft, *tachtigjarig winterloover, gestrooid op de Najaarsbladen van Mr.* W. BILDERDIJK, is een der beteren. BERKHEY vertoont er zich geheel in, met zijne hem zoo geheel eigene spreekwijzen, bewoordingen en ongewone zamenstellingen, zoo als *kartelrandjes*, *wemelwiekend*, *spruchteltje*, enz. Het zij verre van ons, dit den Dichter ten kwade te duiden; hij mag zich boven de gewone taal des dagelijkschen levens verheffen; doch wanneer het zoo ver gaat als in het volgende *couplet:*

En wie ziet zijne epitafen
  Eeuwen na zijn' dood gebouwd,
Als hij 's Hemels telegrafen
  Door het al in 't al beschouwt.

dan ontaardt gewis de dichterlijke vrijheid in losbandigheid, of liever, slaat over tot wartaal. Ook in het volgende hebben wij een zonderling denkbeeld gevonden, 't welk, van nabij beschouwd, der spotzucht ruime stof zou kunnen geven:

Moeten menschen, *dieren* kampen
  Met de kwalen der Natuur,
God zalft alle deze rampen,
  In een zalig stervensuur.

Slaat de laatste zin ook op het tweede naamwoord in den eer-

(*) *Alg. Vaderl. Letteroef.* 1814. No. 1. bl. 26.

eerſten regel? — Ook eigenlijken zamenhang en een doorloopend *Idée* hebben wij in dezen dichterlijken brief te vergeefs gezocht.

Het tweede ſtukje, *Arion en Zephyrus in Neêrlands Arkadia*, komt ons voor, wat de uitvoering betreft, het beste in de verzameling te zijn. Wij herkennen den Schrijver van *het vermogen der Nederduitſche Dichtkunst* in de ſchoone beſchrijving van *Zaandam*.

Zoo vele wieken, als aan molenasſen draaijen;
Zoo vele wimpels, als aan hooge masten waaijen;
Zoo vele raderen, als wentlen om hun ſpil;
Zoo veel hefboomen, als er heffen aan de til;
Zoo vele ſtampers, als er harde kluiten pletteren;
Zoo vele hamers, als bij 't ſchepenbreeuwen kletteren;
Zoo vele mokers, als er de ankerſmeden ſlaan;
Zoo menig kabel, als gedraaid wordt op de baan;
Zoo menig vel papier men ſchept om op te ſchrijven;
Zoo menig volksgedruisch, als bromt bij kunstbedrijven:
Zoo menigmalen heft de Faam haar' lofzang aan,
Tot eer van 't kunstvernuft der Burgers van de Zaan.

Gedoogde het ons beſtek, wij namen deze geheele plaats over; nu zullen wij ſlechts het ſlot mededeelen.

Hier kwam een Keizer zelf de kunst des ſcheepsbouws leeren,
Europa's Koningen haar havendok vereeren;
Zong niet Antonides voor zulk een burgerij,
Op Peleus bruiloftsfeest, den roem van Zaan en IJ?
Zelfs Amſtels koopbeurs rustte op ſteviger pilaren,
Gemetſeld in 't cement van de Zaandammenaren;
Ja Maja's Zoon ontſloot nog nooit zijn ſtokbeurstasch,
Waarin geen klinkend goud van zijn Noordholland was.
Zoo was dit werkzaam volk ten top van eer gerezen;
Zoo moge 't nu nog zijn, hetgeen het was voordezen!
Zoo lang, (*en langer* (?) moog' dat land gezegend zijn,
Bij zachte koestering van vredes zonneſchijn,
Als 't grijze noordzeeſchuim de kusten zal beſproeijen,
De ſpruchtels van den Rijn door Kennemeeren vloeijen,
Door Egmond, Kallantsoog en Pettens wellend ſtrand;
Zoo lang en langer bloei' het heil van Waterland!

De-

Deze krachtige poëzij wordt den bekenden Zanger der Oudheid, ARION, in den mond gelegd, wiens behoud door eenen Dolfijn bekend is. De vele bruinvisschen of dolfijnen in het Vlie maken de verschijning van dezen Fabelheld (niet God, zoo als BERKHEY hem noemt) hier niet ongepast; doch wat ZEPHYRUS bewegen mag, om hier ook tusschen beiden te komen, en den Zanger van *Lesbos* in den slaap in te fluisteren, dat hij den lof van wijlen den bekwamen en werkzamen Ds. CORNELIS LOOSJES vermelde, begrijpen wij volstrekt niet, daar ons geen punt van aanraking tusschen ZEPHYRUS en C. LOOSJES bekend is. Het luidt ook kluchtig, den minnaar van FLORA, den *Griekschen* Halfgod, te hooren spreken van iemand, *die in 't Neêrduitsch* TEN KATE's *letterspoor betrad*, RABUS *Boekzaal* als zijn leerschool doordrong, bij 't Hoogepriesterschap van zijn' GAMALIËL *een leerzaam Nazireër aan zijne voetschabel*, ('t geen ons duister is) enz. — Met leedwezen maken wij deze aanmerking; want wij voelen ons ongemeen gestreeld door den welverdienden lof, aan den stichter onzer *Letteroefeningen* toegezwaaid; doch wij hadden gewenscht, dat BERKHEY die hulde, welke zijn hart eer aandoet, liever in zijn' eigen' naam, dan in dezen min voegzamen vorm, aan den geleerden *Haarlemschen* Kerkleeraar had toegebragt.

In de *Vriendschaps-opbeuring aan den Heer* J. A. BENNET, *over het verlies zijner Echtgenoote*, heerscht gevoel, en de echte toon der vertroosting, die eerst met den treurigen weent, hem de grootte van zijn verlies doet gevoelen, en hem toont, hoe zeer hij zelf daardoor lijdt, maar dan ook met dubbel vertrouwen de troostgronden van den Godsdienst op het hart van zijn' vriend doet werken. Doch hier moest het gedicht geëindigd zijn, en niet verder uitweiden in het verlies van

Kleinood en geld en goed en schoone boekerij.

De *vereischten van eenen Hollandschen Dichter* bevatten weinig nieuws, en wij kunnen niet zien, dat de stijl dit gebrek aan belangrijke denkbeelden vergoede. Het volgende begrijpen wij niet, of het moet een raad wezen, voor welks opvolging wij den jongen Dichter ten sterkste moeten waarschuwen, al is die raad uit den mond van LE FRANCQ VAN BERKHEY:

Een ander wijze u vrij naar duizende geschriften,
Die, rij aan rij geschaard, zoo menig zaal beslaan;
Hij leer' van *Got* en *Sax* en van *Slavoon* de stiften
Op het verwormd franssijn, half mijmerend, verstaan;
Uit *Grieksch* en uit *Latijn, als groote Letterbazen*
Het edelst lezen, dat die nectargeur ons biedt.
Hij wil op den Hymet, als BILDERDIJK, *vrij azen;*
Doch bij 't oud Hollandsch voegt dat onverstaanbre niet.

Het nut, ja de noodzakelijkheid van de beöefening der Ouden voor den *Hollandschen* Dichter is te dikwerf, en vooral door J. DE BOSCH in zijne bekende Prijsverhandeling bij *Teyler's* Genootschap te grondig bewezen, om er hier nog een woord over te verliezen.

Nu volgen eenige kleinere stukjes. In de *Godsdienstige Verrukking* is veel fraais, doch het slot zeer duister; het *schijnt* te twijfelen, of de taal van *'s menschen ziel* wèl door *Gods Hemel* kunne breken. Het *schijnt* echter slechts zoo; want wij vermeten ons niet, de vele raadsels, in dit stukje niet alleen, maar ook in den geheelen bundel, op te lossen. Het dicht, aan 's mans *Kleinzoon en deszelfs Echtgenoote, bij het afsterven van hun Zoontje*, is eenvoudig en hartelijk; de *Dichterlijke Les* nietsbeduidend, en op het slot onverstaanbaar; of wat wil het zeggen: *uw boter zij zuivelbrood?* Het verhaal van het *Bloembouquet* is flaauw; wij zouden zoo iets van eenen BERKHEY geestiger gewacht hebben. Waarom aan het *Noodlot der Poëten* en aan het *Huwelijk van het Leven en den Dood* hier eene plaats vergund zij, begrijpen wij volstrekt niet. Het laatste vooral is niets dan eene ellendige woordspeling van den echt tusschen *Jan de Dood* en *Trijntje Levend;* een *calembourg* van de gemeenste soort. Men wordt aangenaam verrast door het hierop volgende geestige en vloeijende stukje: *Geldzorg*, waarin alle soorten van gewoon bedrog en diefstal in enkele trekken worden afgeschetst. Het staat echter ongelukkig van alle kanten in slecht gezelschap; want de laatste stukjes, die onmiddellijk op de *Geldzorg* volgen, *De Regenboog, Malplaket, Op twee teekeningen van* SPILMAN, en *Op een peinzend Vrouwtje door* NUMAN, beteekenen weinig of niets.

Wanneer dus twee, drie, of op zijn hoogst vier stukjes uit dezen bundel, bij eene of andere gelegenheid, door den druk

waren medegedeeld, gelooven wij, dat, in den tegenwoordigen schitterenden staat onzer Poëzij, beter voor de vermaken van het Publiek zou gezorgd zijn, dan door het voor ons liggende werk, waaraan wij voor 't overige geen fraai uiterlijk ontzeggen.

De Hollandsche Taal. *Door* CORNELIS LOOTS, *Lid van het Hollandsch Instituut. Uitgesproken in verschillende Letterkundige Genootschappen en Maatschappijen in Nov. en Dec.* 1810. *Te Amsterdam, bij* J. Ruys. 1814. *In gr.* 8*vo.* 31 *Bl. f* :- 12 -:

Wij ontvangen hier wederom een dichtstuk van den Heere LOOTS, dat, hoewel ten tijde der verdrukking uitgesproken, en naar de behoeften van dien tijd uitnemend berekend, juist om deze laatste reden zelve, eerst nu door den druk veilig gemeen gemaakt kon worden. Geen Hollander, of nu weer Nederlander, zal het zonder groot genoegen lezen. De stof, de behandeling, de schoone vorm; alles blijft daarvoor borg. Intusschen willen wij ons ditmaal niet tot louter verslag bepalen, of slechts hier en daar eene kleine onnaauwkeurigheid aanstippen. Het moge waar zijn, dat deze den Lezer genoegzaam zijn; wij hebben ook onze pligten jegens den Schrijver. En een edelaardig gemoed, hoe zeer het eenig vermogen tot eenen hoogen trap van volmaaktheid ontwikkeld, hoe zeer het veel welgegronden roem behaald hebbe, moet altijd begeerig naar het onpartijdig oordeel, naar de vrije aanmerkingen van eenen onbekenden blijven, die geen ander belang heeft, dan, door de juistheid en bondigheid zijner aanwijzingen, zijn eigen werk eene duurzame achting te verschaffen.

De Heer LOOTS geeft overal blijk, een liefhebber te zijn van alwat wetenswaardig en schoon is. Wij zouden ons zeer bedriegen, zoo niet geleerdheid en kunst, welsprekendheid en allerlei treffelijke eigenschappen en deugden bij hem op gelijken, hoogen prijs stonden. Vanhier, zoo wij meenen, dat zijne dichtstukken niet zelden door eene inleiding in ongebonden stijl worden voorafgegaan, die — gelijk hier — min of meer het voorkomen van korte redevoeringen of verhandelingen aan-

nemen. Ook in dezelven legt hij zich natuurlijk op schoonheid toe; komt ook natuurlijk het beeldrijke eener dichterlijke behandelinge voor den dag. Doch, hoe zeer het bijna even onbegrijpelijk als jammer is, de keurige Dichter mist geheel eenen vasten en bevalligen proza-stijl. De rondheid, beknoptheid, afwisseling van lange en korte volzinnen, benevens derzelver gemakkelijke verdeeling in halve zinnen, wanneer ze wat meer gerekt zijn; dit alles ontbreekt denzelven. Er blijft dus altijd eene matheid in, die zelfs door de voordragt, de beste voordragt, niet kan verholpen worden. De gaven zijn verscheiden; oefening, en beöefening der Ouden, doen hier gewis veel af; en alzoo kan het den Natuurdichter, den αυτοδιδακτος in de Godentaal, niet ten kwade worden geduid, dat hij geen Redenaar of Schrijver, zoo wel als Poëet, van den eersten rang is. Doch, dit moet ons niet terughouden van te zeggen, wat toch elk deskundige terstond ontdekt, schoon, uit beleefdheid, welligt verzwijgt. Het is altijd van belang, zijne eigen zwakke zijde te kennen. Men versterkt zich dan ligt, of poogt anders zich aldaar zoo min mogelijk bloot te geven, en zorgt alzoo in allen gevalle nog beter voor zijne eer, dan wanneer de gedachte aan onze verdienste in andere opzigten moet worden ingeroepen, om het gebrekkige in dezen te verschoonen. Indien de Heer LOOTS het eerste mogt verkiezen, dan zijn wij nogmaals de openhartige betuiging verschuldigd, dat hij, aan de banden en perken van het vers gewoon, die, door het proza aan de hand gegeven, niet regt schijnt te kennen. De plaatsing der scheiteekenen zelve overtuigt ons hiervan. Behalve toch, dat deze ons niet altijd juist of eigenaardig voorkomt, is zij (de periodenbouw) wederom niet die, welke de deftige stijl vordert. Zij moeten hier meer vaste punten en perken zijn, die te gelijk met, ja bijna eer dan, de woorden zelven ontstaan, (eene soort van muzijknoten, den *numerus* aanduidende) en niet zoodanig, dat zij meer schijnen eerst naderhand, en omdat dit veelal zoo behoort, geplaatst te wezen. Veel voortreffelijks op deze stof herinneren wij ons gevonden te hebben in het geleerde en doordachte stuk van KINKER over de *Prosodie*; een stuk, dat ons thans te eer voor den geest komt, uit hoofde van eene aanmerking, op de beöordeeling van verzen, en dus ook van het dichtstuk zelv', waartoe wij nu overgaan, zeer toepasselijk.

Het

Het bedoelde voorſchrift wil, dat een vers, of eene aaneenſchakeling van verzen, een dichtſtuk, tevens goed proza zij. Dit is nu wel niet zoo geſtreng op te vatten, dat onze aanmerkingen op den ongebonden ſtijl van LOOTS even zeer op zijn dichtwerk zouden zijn toe te pasſen. Want, behalve dat de maat zelve hem hier veelal den weg wijst, en gereedelijk voor de aangeduide gebreken behoedt, zoo vergoedt deze tevens niet weinig; het afgemetene van den deftigen redenaarsſtijl ware hier overtollig, en de Dichter heeft, gelijk overal, eenige meerdere vrijheid tot tamelijk ſtoute ſprongen. Doch de zin moet niet falen, noch door onnatuurlijke omzettingen en overtollige ſtopwoorden te zeer verzwaard en overladen worden. Wij meenen echter, dat hier tegen dezen regel ſoms eenigermate gezondigd is. Beantwoordt, b. v., het vierde couplet wel volkomen aan het derde? Mist hier niet, naauw genomen, het punt der vergelijking (*tertium comparationis*)? En zou het den Dichter, ware hij oplettend genoeg geweest, eenigzins moeijelijk geweest zijn aan te duiden, wat er nu ſlechts bij gedacht, of uit het vroeger geſtelde afgeleid moet worden; dat, namelijk, ook de taal, buitendien zoo geliefd, thans op haar ſterfbed ligt? Heeft niet iets dergelijks plaats bij het achtſte couplet, dat op deze of dergelijke wijze had behooren veranderd te worden;

En, ſchoon hem in zijn' loop de beken
Geen vocht, als ſchatting, doen ontbreken,
Verweldigd door zijn ſtoute vaart;
Hij, echter, naauw die dropp'len tellend, *enz.*

Wij zeggen, op deze of *dergelijke*; want het is ons enkel te doen om begrepen te worden, niet om zelven een in allen deele volmaakter vers te leveren. — Ook in het bovenſte gedeelte van bl. 24 komt ons voor eenige onnaauwkeurigheid te heerſchen. Zonder degen toch beſtaat geen *heldenroem*, in den zin, hier bedoeld; en deze wordt metderdaad de allerwezenlijkſte, ontrukt zij natiën aan 't verderf. Wij zouden lezen: *Zijn naam en roem.* — Op dezelfde en 25 bl. moeten wij betuigen mede niet regt klaar te zijn geraakt met de ontwikkeling van den zin, welks bedoeling gewis zeer ſchoon is. — Op bl. 28 lezen wij:

Een ſtrijd zoo grootsch als deez' begonnen,
Is meer dan half dien ſtrijd gewonnen.

Of dit taalkundig juist geſteld zij, laten wij in het midden. — Wat lager wordt gezegd, dat onze *overdierbre grond verdween*, d. i. is verdwenen. Is dit waar? — Op bl. 29 zouden wij meenen, *geſchenk*, dat hem zijn moeder gaf, wel goed, maar toch min juist te zijn, dan wanneer het *beeldtenis* of zoo ware. Doch, dit min beduidende daar gelaten, zoo begrijpt toch ieder, dat de geſtelde regel wezenlijk van gewigt is, om den hoorder of lezer die klare en daardoor vooral te treffender indrukken mede te deelen, welke gewis worden bedoeld.

Over het geheel is LOOTS misſchien te zeer genie, levendig en woelig, d. i. ongeduldig genie, om zijne ſtukken zoo fijn en naauwkeurig te polijsten, als wel anderen mogelijk is. Ook in het gebruik van min gepaste woorden, als daar is, een vriend van *oude* jaren, en in eenig gebrek aan welluidendheid, zoo als: *Die wij aan u*, enz. hebben wij dit opgemerkt. Wij zeggen ook hier, de gaven zijn verſchillend, doch een ieder ſtreve naar de volmaaktheid. Uitſtekend, zeker, is de gave van onzen Zanger; en dit ſtuk geeft daarvan vernieuwde blijken. — Hetzelve is in eene kortere maat dan de gewone Alexandrijnen, en in losſe coupletten van tien regels vervaardigd. In veertig van dezelven worden al de voortreffelijkheden onzer voortreffelijke taal, hare oorſpronkelijkheid, hare buigzaamheid, hare rijkdom, kracht enz., met velerlei gepast bijvoegſel, ook ter toepasſing en ſtichtelijke aanwending voor de miskenners en verdwaasde minachters onder onze landgenooten, voortreffelijk bezongen. Op het geſtelde te dezen aanzien hebben wij niets te berispen; alleen op de ontwikkeling in het voorwerk, de verwaarloozing onzer moedertaal betreffende, hoorden wij eene aanmerking, die we niet kunnen nalaten te beämen. Zij is dat de regtsgeleerden, vooral niet min dan de kooplieden, allerlei bastaardwoorden gewoon zijn te gebruiken en in omloop te brengen. Inderdaad, vóór eenigen tijd gelegenheid hebbende, om eene openbare geregtelijke zitting bij te wonen, ſchaamden en bedroefden wij ons over het jammerlijk rabraakſel van een openbaar perſoon en verklaarden meester in de regten.

Ten ſlotte willen wij enige ſtalen leveren, om het ſchoone ſtuk

ſtuk op zijnen regten prijs te doen ſchatten. Dit, echter, is moeijelijk, daar het ſchoone door het geheel zoo zeer verſpreid, en daarmede vereenigd, of wel het geheel zoo ſchoon is, dat afgeſcheurde brokken, wel verre van een te vleijend, daarvan geenszins een genoegzaam denkbeeld kunnen geven. Wij moeten ſlechts eenen greep doen, overtuigd van niet te kunnen misſen, al tasten wij ook op die plaatſen zelve, welke wij te voren, in een of ander opzigt, hebben gegispt. Hoe keurig is, b. v., de volgende lof van de oorſpronkelijkheid der Hollandſche taal, inzonderheid — gelijk wij meenen — met de opgegeven verbetering.

Gelijk een ſtroom, in 't hart der bergen,
 Zich zelv' den ijz'ren grond ontwringt,
Naar eigen' wil, wat hem moog' tergen,
 Door zelf gedolven' voren dringt;
Gelijk hem in zijn loop de beken
Geen vocht, als ſchatting, doen ontbreken,
 Verweldigd door zijn' ſtoute vaart;
Terwijl hij, naauw die dropp'len tellend,
Maar, uit zijn' eigen' volheid zwellend,
 Zijn zuiver nat en naam bewaart.

Zoo zijt gij, voor onheugb're dagen,
 En waar 't aloud geſchiedblad faalt,
En waar vergeefs zich de oogen wagen,
 Uit zuiv'ren heid'ren wel gedaald;
Gij wildet in uw grootſche gangen,
Niet weig'ren, kleine gift te ontvangen,
 Hebt de oudheid ſmaad'lijk nooit veracht,
Noch oosterlander, ver gezeten,
Noch 't volk, in 't barre Noord vergeten,
 Noch wat Germaan of Gauler bragt.

Maar, algenoegzaam in u zelven,
 Wist gij wat heerlijk is en ſchoon,
Uit uwen eigen' grond te delven,
 En offert niemand dankbetoon.

Die roem duurt voort, is echt van waarde,
Die in den fmeltkroes kracht behoudt:
Zoo blinkt ge ook boven flijk en aarde,
ô Taal! als 't fijnst gelouterd goud;
Ja, alle fpraak is 't zigtbaar teeken
Van 't geen we in 't brein verborgen kweeken,
Zij is de muntflag van den geest.

Ja, vad'ren! ja wat bui van plagen,
Ook op uw kroost zich nedergiet,
't Zal, arm, zich uwer waard gedragen,
Uw' laatfte gift verbrast het niet;
't Waardeert den fchat van u verkregen,
Toen gij in de eene vuist den degen,
Deed fchitt'ren tegen 's vijands ftaal,
Met de and're nog de veder repte,
En klanken voor uw' kind'ren fchepte,
En wrocht hunn' vrijheid en hunn' taal.

Karel en Louife, of de Beöordeelingen der Wereld; door PIETER VREEDE. *Te Haarlem, bij* A. Loosjes, Pz. 1813. *In gr. 8vo.* 492 *Bl. f* 4-18-:

Wij willen niet beflisfen, of de romans onder de dichtftukken kunnen betrokken worden. Sommigen hebben daarvan al heel veel, ons doende zweven in eene zoo ideälifche wereld, als het beste herdersdicht, of eenig ander poëtisch produkt. Anderen zijn ook wederom zoo plat, ja meer dan plat, prozaïsch, dat de natuur zelve, welker teekening, verfiering en verheffing al zoo omtrent het denkbeeld van poëzij, of althans poëtisch, aan de hand geeft, daarbij grootendeels verloren gaat. Doch, wat van deze gelijkheid zij, hierin zeker fchijnen een en ander vak ons toe genoegzaam overeen te ftemmen, dat zij geen van beiden de zaak van iedereen zijn; dat doorgaans flechts een enkel genie zijn licht zoo regt weet te laten fchijnen in de duisternis; doch dat het, echter, ook wel eens gebeurt, dat zich aan dat licht andere lichten ontfteken, en er eene foort van gouden eeuw der romantiek, gelijk der poëzij, ontftaat.

Ten

Ten opzigte, intusschen, der laatste, mogen wij, ja, geächt worden dien gulden tijd reeds voor de tweedemaal te beleven. Doch, in het vak der romans, komt het ons voor, dat wij zoo gelukkig nog niet zijn, of immer geweest zijn. De bekende dames schrijfsters leverden terstond wat keurigs, al mogt het dan ook waarheid zijn, dat hare voortbrengsels, gelijk de dichtstukken der grootste meesters, van zekere formelijke gebreken der jeugd (van de kunst) getuigden. De heer LOOSJES schiep een aantal heele en halve verdichtselen, aan welken geen bevoegd regter verdienste zal ontzeggen. En, om van geene anderen te spreken, zoo hebben wij hier nu ook reeds een tweede stuk van den heer P. VREEDE. Maar, is de Hollander nu reeds zoo regt t'huis in dit vak? Kunnen zijne jongste vruchten met die van andere volken en tijden wedijveren? Hebben wij hier — de heeren gelieven zich over de vergelijking niet te ergeren! hebben wij onze BILDERDIJKEN, HELMERSEN, LOOTSEN, TOLLENSEN? En — waar het dan toch eindelijk en eigenlijk op t'huis moet komen — is onze schrijver, is de heer VREEDE zulk een feniks? (Tusschen beiden gezegd, het gaat ons met dezen, als het de oude natuurbeschrijvers met dien anderen feniks wel mag gegaan zijn; wij weten niet regt, of deze uit de asch der revolutionaire politiek herrezene dezelfde, of een zoon van den bekenden PIETER VREEDE zij.) Ons oordeel kan hier niet gunstig uitvallen. Als boek in het algemeen beschouwd, is het, ja, te prijzen. Het draagt, in allen opzigte, blijken van bekendheid met de wereld, de menschen, den goeden smaak, en den eerbied, der deugd toe te dragen. Maar, als produkt van schoone kunst, van fraaije nabootsing der natuur, is het veelal stijf, maakt geen behoorlijk gebruik van de veelvuldige slingering der lotgevallen, die anders waarlijk aan het werk niet gespaard is, en zondigt somtijds regtstreeks tegen de waarschijnlijkheid, ja mogelijkheid en bestaanbaarheid.

Een zonderling en groot voorbeeld van het laatste is dit, dat twee lieden, zoo slecht, als de jonge *Wakkerfielt* en zijn gewezen gouverneur, elkander zoo vele achting, wederkeerige tevredenheid en dankbaarheid betuigen en betoonen, als met den aard der zake en des menschen nimmer kan gerijmd worden. Der ouden uitspraak, dat alleen tusschen brave lieden *vriendschap* kan bestaan, is hier dubbel van toepassing.

Verder zou men kunnen vragen: waartoe die zoo onwaar-

schijn-

schijnlijke, even goed geheel waarschijnlijk te maken, ontmoeting van *Lodewijk* en zijn' zoon? waartoe die aanduidingen en toespelingen van *Elise*, die geheel noodeloos de toekomst te vroeg doen gissen? waartoe.....Doch het was ons bestek, door geene inhouds-opgave aan het genoegen te ontnemen, dat de lezer van dit werk zal mogen smaken. De schrijver gelieve zich, in het vervolg, wat te onthouden van het woord *goddelijk;* hebbende ons dat *goddelijk Antje* en weer *goddelijk Antje* smartelijk doen lagchen. Het tooneel is meest aan de Vecht. De twee plaatjes zijn fraai.

De Bruidegom zonder Bruid. Eene vrolijke Geschiedenis. Naar het Hoogduitsch van A. F. E. LANGBEIN. *Met Platen. Te Amsterdam, bij* C. Timmer. *In gr. 8vo.* 190 *Bl. f* 1 16-8

Een komiek verhaal, waarbij men hartelijk lagchen kan, en dat de zedigheid geenszins kwetst. De geschiedenis en menig bijzonder tooneeltje is, wel is waar, vrij wat overdreven; maar wie toetst alles aan den maatstok van waarschijnlijkheid en mogelijkheid, bij een boek, dat hij enkel ter hand neemt om zich zoo wat te vervrolijken? De Heer VAN ARBOGAST VAN RUNENSTEIN was een wonderman uit den ouden tijd, talmachtig, onbehulpzaam, vol oudvaderlijke zeden en gebruiken, vreesselijk lastig door zijne gestadige vrees. Zoo nu en dan scheen het hem in de bovenste verdieping te haperen; maar nu en dan zag men toch eenen helderen straal. Hij leefde zijn plantenleven op zijn slot. Geheel anders was en leefde de Heer VAN ELLERBACH; hij had wel zin in de goederen van ARBOGAST, immers voor zijne familie; en nadat deze gehuwd was, nam hij ook eene vrouw, en had het zoo ver gebragt, dat het vaststond, die zonder kinderen stierf, maakte zijne goederen aan hem, wiens familie overbleef. Hij had zich toch misrekend; want ARBOGAST kreeg een' zoon; dan, dit kind verdween op eene zoo zonderlinge wijze, dat nu de vriendschap verbroken werd, daar de verdenking natuurlijk op ELLERBACH viel. Intusschen kwam er nog een zoon; en, daar ELLERBACH mede eene dochter had, bewerkte hij eene verzoening; de jonge lieden werden voor elkander bestemd; zoo moest dan het goed nog eenmaal vereenigd worden. De jonge lieden zagen elkander wel niet, maar waren echter verloofd;

maar

maar de jonge RUNENSTEIN moest eene bediening, of voor het minst eenen titel hebben aan het Hof, en werd daarom naar de hoofdstad gezonden. Ingevolge zijner opvoedinge kon het niet anders, of nu moest, bij al de vaderlijke voorzigtigheid, het jonge mensch iederen dag de zotste stappen doen; dit brak toch het huwelijk niet; maar het jonge meisje, toen juist op eene kostschool in de hoofdstad, maakte daar een andere conquete; en deze echte gelieven wisten nu alles zoo te bedisselen, dat de Heer ELLERBACH, in de vaste overtuiging dat het zijn gekozene bruidegom was, de hand der Freule, zijne dochter, aan dezen haren minnaar gaf. Dit had voor den fortuinzoeker mal kunnen afloopen; dan, ten gelukke kwam het uit, dat hij de broeder van den bedoelden, en alzoo het verloren kind van den Heer ARBOGAST was. Zoo wordt de raadselachtige titel van dit koddig boek, *de Bruidegom zonder Bruid*, den Lezer duidelijk.

Wij gaven wel gaarne een of ander voorvalletje, om den Lezer de soort van het grappige, dat hij hier vinden kan, nader te doen kennen; wij bepalen ons echter tot de *levens- en zederegels*, die de oude voorzigtige Zonderling zijnen zoon op reize medegaf, en wier letterlijke opvolging het jonge mensch in de hoofdstad zoo vele avonturen gaf.

„ Druk den hoed diep over het voorhoofd, en wend uwe oogen af, wanneer u een wellustig ontbloot vrouwspersoon tegenkomt. Hoe meer zich eene der dochteren van EVA, met hare kleedij, in den stand der onschuld verplaatse, des te minder onschuldig moet gij haar beschouwen."

„Ontmoet u een jong mensch, die nog geen baard aan de kin, maar een bril op den neus heeft, zoo ontwijk hem; want het is duizend tegen één, dat zulk een gebrilde lafbek niet *kortzigtig*, maar *kortzinnig* is."

„ Ga zoo weinig als mogelijk is uit; in huis is veiligheid, maar buiten hetzelve is gevaar. De grootste stap, zegt een oud spreekwoord, is de stap buiten de deur."

„ Maak uw' barbier niet toornig, en laat hem nooit veel geld zien. Zulk een mensch is, met zijn scheermes aan uw keel, heer over uw leven."

„ Bemin de menschen; maar werp de heining der achterhoudendheid tusschen hen en u niet omver."

„ Legt men u iets in den weg, zoo struikel daar niet over, maar ga liever een eindweegs om, opdat gij niet in ruzie moogt komen."

„ Ver-

„ Vertrouw niemand, hoe gering het ook zijn moge. De meeste menſchen verzwijgen alleen hetgeen zij niet weten."

„ Spalk bij alles, wat gij doet, de oogen wijd open. De blinde ſlikt menige vlieg mede door."

„ Verſpil niet veel, als weinig toereikende is. Een zinneloos mensch alleen ſteekt zijn huis aan, om er een eijerkoek bij te bakken."

„ Begeeft gij u — hoewel zulks niet dan in de uiterſte noodzakelijkheid gebeuren moet — in een groot, openbaar gezelſchap, zoo neem uwen ſlechtſten hoed mede: want, hoewel het moeijelijk valt veel hoofden onder een' vreemden hoed te brengen, vindt men toch veel hoofden, die zich gaarne onder een' vreemden hoed begeven, vooral wanneer die beter dan hun eigen is."

„ Gedraag u op openbare plaatſen niet te woest. De vijzel van den Apotheker bederft des kunstpijpers muzijk."

„ Komt gij iemand bezoeken, die u met vleijende woorden zijne protectie belooft, zoo laat u in zijne voorkamer de zolen van uwe ſchoenen dik met krijt beſmeren; want zulke heeren leven op eenen glibberigen grond, waarop zij zelven menigmaal uitglijden en vallen."

„ Vertroost u, wanneer gij in het zoeken naar een ambt niet geſukkig zijt. Het is daarmede als met het uitdeelen van aalmoezen gelegen. Dikwijls dringt daarbij een brutale kerel door den hoop, en neemt den beſcheiden man de liefdegift voor den neus weg."

„ Verlaat u volſtrekt niet op verachtelijke weerhanen, die, als gij prachtig gekleed zijt, zich voor u ter aarde buigen, maar u, integendeel, als gij een' ſlechten rok aan hebt, met den nek aanzien. Deze ſoort van menſchen ware bij uitnemendheid geſchikt om het opzigt over kleedkamers te hebben; dan konden zij zich voor de daarin zijnde kostbare kleederen zoo diep buigen als zij verkozen."

„ Wijk nooit, zelfs niet in de onverſchilligſte dingen, van de waarheid af; met elke logen is gevaar, ten minſte dat der beſchaming, verbonden."

Wij onthouden ons met moeite, om het een en ander in deze lesſen met een NB. te merken, hetwelk in deze dagen in ons Vaderland misſchien ook nog wel bruikbaar is. De Lezer doe het zelf. Vader ARBOGAST was in alles zoo mal niet als hem de muts wel ſtond.

BOEKBESCHOUWING.

Sermons sur quelques textes de l'Ecriture Sainte, par JEAN HENRI PAREAU, Docteur et Professeur de Theologie, d'Antiquités Sacrées et de Langues Orientales, et Pasteur de l'Eglise Wallonne à Utrecht. à Utrecht, chez *J. Altheer.* 1814. 8vo. 237 pag. *f* 1 - 16 - :

Het zou inderdaad niet te verwonderen zijn, zoo uitgegeven Leerredenen maar zelden zoo warmen lof behaalden, als de uitgevers wel mogen meenen zich te kunnen voorstellen. De Eerw. VAN DER PLOEG leerde ons onlangs, dat ze op de heilige plaats eeniglijk t' huis behooren, en, door middel van den druk ginds en verre gevoerd, haar eigenlijk karakter, geest en kracht verliezen. De Hooggel. VAN DER PALM had vroeger opgemerkt, dat, wie maar eenigzins gelukkig in de voordragt is, met de uitgave altijd veel waagt. Deze laatste aanmerking is te gegronder, van wege hetgeen wederom een ander ergens zegt, dat de stijl van een stuk, niet voor de pers, maar voor den kansel vervaardigd en geschikt, door den Lezer moeijelijk te beöordeelen is. Wat gebreken in denzelven schijnen, zijn, bij de voordragt en stemleiding des Sprekers, vaak wezenlijke voortreffelijkheden, of zij hinderen althans den Hoorder geenszins, en doen den Redenaar, als in zijnen eigen natuurlijken gang, des te gemakkelijker voortspoeden. Bij alle welke aanmerkingen wij, in nederigheid, nog deze voegen, dat een bundel Leerredenen, even zeer als bijna elke bundel, al zeer belangrijk of onderhoudend moet zijn, om met genoegen, als in éénen adem, doorlezen te worden. En evenwel, de beöordeelaar, hij, wiens gevoelen over het werk openbaar wordt, en al ligt tot een gids voor veler gedachten en uitspraak ver-

ſtrekt, hij dient toch wel haast in eens weg, ten minſte zonder lange tusſchenpoozen, het werk te doorlezen.

Wij vleijen ons, echter, dat de Heer PAREAU geene reden zal vinden, om zich over deze uitgave te beklagen. Het belangrijke zijner onderwerpen, het fraaije zijner gekozen tekſten, de grondigheid zijner behandelinge, en de levendigheid en bevalligheid van zijnen ſchrijftrant, waarborgen ons zulks genoegzaam. Het zijn, een paar uitgezonderd, geene Gelegenheids-leerredenen; maar toch kennelijke voortbrengſelen eens tijds van druk en tegenſpoed. Men zal dit reeds ontdekken, wanneer wij ſlechts de tekſten en onderwerpen opgeven; waarbij we echter eenige nadere beſchouwing van elk afzonderlijk ſtuk wenſchen te voegen.

De eerſte Leerrede loopt *over het geduld van Job*, naar aanleiding van Hoofdd. II: 10 des boeks van dezen naam. Na I eenige aanmerkingen over dit boek, als poëtisch opgeſierd maar daarom niet verſierd, (welk laatſte ons toch uit de aangevoerde bewijzen niet overtuigend blijkt) worden II Jobs erkentenis van Gods beſtuur, zijne dankbaarheid voor het goede, en zijne berusting in het kwade, in het licht geſteld, en III als voorbeeld overgebragt en toegepast; vervallende de rede alzoo, na de inleiding, in drie onderſcheiden deelen, door nommers eenvoudiglijk onderſcheiden; iets, hetgeen den Heere PAREAU doorgaans eigen is.

No. 2 heeft ten onderwerp, het belangrijk gevoel der alomtegenwoordigheid van God, volgens Pſalm CXXXIX: 7—12, en beſtaat I uit verklaring der tale van David, na in de inleiding van den tijd der vervaardiging enz. met een woord geſproken te hebben, II ontvouwing van het onderwerp, III toepasſing. Met regt vooronderſtelt men eene treffende behandeling van den ſchoonen tekst door den geleerden en beſchaafden liefhebber van het Oostersch. Hij geeft zelfs eene gedeeltelijke, nieuwe vertaling, vooral van het woord, door de onzen *bedekken*, maar door hem liever *overvallen*, *komen bedekken*, overgezet; invoege, dat, naar zijne

op-

opvatting, de geheele zin zou zijn: „ dat dan de duisternis mij kome dekken, rondom mij de dag in nacht verandere: maar de duisternis zelve bedekt niets voor u. De nacht licht als de dag: de duisternis en het licht zijn gelijk voor u." De zin is misſchien niet minder fraai, ſchoon tevens in ons oog geene noodzakelijke, noch zeer aanmerkelijke verbetering; ten zij men zou meenen, dat het Hebreeuwsch deze vertolking volſtrekt vordert, hetgeen de Profesſor niet beweert.

No. 3, 4 en 5 hebben ten gemeenſchappelijken tekst Lucas II: 34 en 35. De eerſte, met het algemeene opſchrift: *De voorzegging van Simeon, aangaande hetgeen de Zoon van Maria moest ondergaan van den kant der Joden*, behandelt de gebeurtenis zelve uitvoerig en belangwekkend. Met uitſtekend genoegen lazen wij zijne geſchiedkundige toelichting en uitbreiding, na, ter inleiding, oplettend te zijn gemaakt op de keurige mengeling van licht en duister in deze voorſpelling, zoo verwijderd van het onbepaalde der Heidenſche orakelſpreuken, en zoo verſchillende tevens van een geſchiedverhaal naderhand vervaardigd; — eene ſchoone bijdrage tot de inwendige bewijzen der echtheid van den inhoud des Evangelies. Voor het overige wordt deze Leerrede met eenige toepasſelijke aanmerkingen geſloten, die zeker niet allen even na liggen, en misſchien voor het groot belang der eenheid al te ver uit elkander loopen.

No. 4, de tweede over dezen tekst, heeft ten opſchrift: *Regtvaardiging der Voorzienigheid, met betrekking tot hetgeen de Zoon van Maria onderging van den kant der Joden.* De aangevoerde en ontwikkelde gronden en oogmerken der Voorzienigheid zijn, I. de waarheid der leer van J. C. te bevestigen, II. de voortreffelijkheid zijner deugd in het licht te ſtellen, III. hem een zoenoffer voor de zonden der ſchuldige wereld te doen brengen. Het eerſte levert misſchien de nieuwſte oogpunten; op het tweede hebben wij aan te merken, dat de zaak hier ſoms voorgeſteld wordt, alsof Jezus deugd op deze wijze niet ſlechts in eenen helde-

ren dag gesteld, maar dadelijk ontwikkeld, door oefening volmaakt moest worden, (iets, hetgeen gewis met de uitspraken des N. Verbonds kwalijk te rijmen is;) ten opzigte van het laatste komt 's mans voorstelling het naast met de bekende *Grootsiaansche* overeen.

No. 5 heet: *Regtvaardiging der Voorzienigheid, met betrekking tot de Joden, die den Zoon van Maria verwierpen tot hun eigen ongeluk.* De gronden zijn: *a.* het noodige licht en hulp werden hun niet onthouden; *b.* zelfs na hunne verwerping van den Christus bleef nog tijd ter bekeering over; *c.* deze verharding en rampspoed der Joden hebben gediend om het Christendom des te gemakkelijker te doen verspreiden; *d.* de tegenwoordige, blijvende toestand der Joden is een treffend bewijs der goddelijkheid van onze H. boeken; *e.* de oogmerken der Voorzienigheid met de Joden zijn nog niet allen bereikt. Op dit een en ander bouwt de Prediker een paar lessen: *a.* men moet de Joden niet verachten of mishandelen; *b.* men behoort bij hun gezigt zijn eigen voorregt dankbaar te erkennen. Waarna de toepassing, ten slotte der geheele behandeling van den tekst, algemeen wordt, en met stichtelijke verheerlijking van God en zijne wegen afloopt.

No. 6 is eene Intreêrede over 2 Corinth. IV: 16; het onderwerp: de *voorbeeldige ijver van den Apostel Paulus in den dienst van het Evangelie.* Het stuk is zorgvuldig en keurig bewerkt. Men vindt er eene volkomen schets van Paulus bedrijf, gedrag en waarde als Apostel, met de eigen woorden des Bijbels, wat de hoofdzaken aangaat. En treffend wordt deze schets, met de noodige wijziging, daarna overgebragt en toegepast op het werk en den toestand des hedendaagschen Evangeliedienaars. Onze eenige aanmerking zou zijn: is het stuk, buiten de aanspraken reeds langer dan de overigen, niet al te lang? (pag. 150 tot 197, namelijk, van een' niet ruimen letterdruk.) In het algemeen toch vreezen wij, dat PAREAU de aandacht zijner toehoorders, ook door volte van denkbeelden, wat rijkelijk veel vergt.

No. 7, de laatste, is de Biddagsrede van 13 Jan. l.l. over

over den CXXVIften Pfalm. De terugvoering van dit fchoone lied tot de verlosfing uit Babel; de toepasfing van de geheele laatfte helft op de bezwaren, met het eerfte terugkomen in het verwoeste vaderland gepaard gaande; de vertolking ook van het woord, bij ons *gevangenen* overgezet, in *al het verlorene;* en de vermelding hierbij van het gedrag der Joden, uit de gefchiedenis van dien tijd bekend; dit alles, in het Ifte deel behandeld, verfchaft hem gelegenheid, om II. onzen eigen toeftand, de ramp thans doorgeworfteld, de ramp nog aanwezig, en III. de pligten, hieruit voortgevloeid, gepast, onderhoudend en met nadruk te ontvouwen.

Behoeven wij nu, in het algemeen, nog te doen opmerken, dat de Lezer hier uitlegkunde, wijsgeerige befpiegeling, ftichtelijke prediking van algemeen nuttige waarheden met goeden fmaak en fraaije befchrijving vereenigd vindt? Immers, het medegedeelde doet dit zien. Het is waar, die doorgaande aanlokkelijkheid en bevalligheid, welke VAN DER PALM, zoo wel in het uitlegkundige, als bij de ontwikkeling van pligten en belangen der menschheid, kenmerken; dat buitengewone, treffende en ftoute, hetwelk zoo wel in den ftijl als in de denkbeelden van BORGER kenbaar is, het beknopte en krachtige der redenering, met volftrekte eenheid in het geheel, aan STUART eigen, benevens het diepe, en daardoor treffende, tevens fierlijk voorgedragene, hetwelk bij den Ambtgenoot van laatstgenoemden wordt opgemerkt, bezit PAREAU in gelijke mate niet; zoo min als het verwijt van oppervlakkigheid of eenzijdigheid, donkerheid, gedwongenheid of wanfmaak hem immer treffen zal. In de behandeling van het praktikale is het ons zelfs wel eens voorgekomen, dat het aan dien ftroom der welfprekendheid van het hart ontbrak, welke het eene denkbeeld het andere doet voortftuwen. Bedaarde keurigheid fchijnt meer dan zulk eene van zelv' ontftaande warmte het voorregt van den Hoogleeraar. En vanhier dan ook natuurlijk, dat de ftukken, althans naar ons oordeel, aanmerkelijk in waarde verfchillen; de laat-

ſten, vooral de Intreêrede, eene zeer beſliste voorkeur verdienen. Over Lucas II: 34 vindt men ook bij BORGER twee Leerredenen. Het is niet onaardig, dezelven, hoe verſchillend ook, tegen elkander te vergelijken. Ten opzigte van wezenlijke doelmatigheid, zullen de, hier beoordeelde, bij die vergelijking, misſchien winnen; en ook de eigenlijke tekstbehandeling, hoezeer eenvoudiger, doet voor die des Leydenaars, in behagelijkheid, welligt niet onder. Althans deze laatſte werd door ons met bijzonder genoegen gelezen; en zou ons den Hoogleeraar wel mogen doen aanraden, de historiſche tekſten, op zichzelven zoo vruchtbaar, toch vooral niet te ſchuwen — maar daarbij tevens voor de eenheid der leering en toepasſing, zoo veel mogelijk, te zorgen.

Meestal gewoon eenig ſtaaltje aan te halen, bezigen wij thans daartoe de fraaije omſchrijving, op het ſlot van evengemelde tekstverklaring, gegeven van Lucas II: 34 en 35. „Heil u, ô meest bevoorregte onder alle de vrouwen! heil u en uwen echtgenoot, van wege de geboorte „dezes Wonderkinds! Gij hebt ter wereld gebragt, die de „verwachting Israëls is: maar denk niet, dat hij ten behoud (*ſalut*) des ganſchen volks van Israël zal ſtrekken. Denk niet, dat allen zich beijveren zullen om hem „te zoeken, en hem de hulde te brengen, die hem toekomt. Denk niet, dat gij dezen zoon uwer liefde zoo „gelukkig, zoo bedekt met luister zult zien, als uw hart „verlangt. De Hemel, die mij in dezen oogenblik bezielt, „bereidt hem een gansch verſchillend lot. Ik zie velen „der kinderen Israëls zijne grootheid erkennen, hem als „hun heil beſchouwen, en met alle zijne weldaden voordeel doen: maar ik zie ook een zeer groot aantal aan „hem geërgerd, en door hunne eigen ſchuld verloren „gaande. Ik zie hem, die buitengewone en hoogst vereerenswaardige perſonaadje, weerſproken, tegengeſtaan, „veracht, verguisd door zijne eigene natie. Ik zie misdadige ontwerpen aan den dag komen, geheimen der „goddeloosheid zich tegen hem ontmaskeren, en eenen

„drom

„ drom van jammeren over zijn hoofd brengen. Ik zie „ uzelve, teedere en gevoelige moeder, ik zie u getuige „ van alles, wat uw zoon ondergaat, en, bij dat ſchouw„ ſpel, aan de wreedſte ſmarten overgeleverd."

Magazijn van en voor Lijdenden en Rampſpoedigen, enz. Iſten Deels 1ſte Stuk.

(Vervolg.)

Het 3de gezigtpunt ter beſchouwing van 's wereld rampen verdient, gelijk wij zagen, verre de voorkeur boven de twee anderen; (namelijk, 1°. onvoorwaardelijke onderwerping aan de noodzakelijke wetten der Natuur, en 2°. de voorſtelling van een' betereh ſtaat aan gene zijde van het graf.) Hetzelve luidde aldus: Men trooste met zoodanig geloof aan eene Voorzienigheid, waardoor men enkel goede gevolgen van het onheil zoekt en verwacht, en iedere ramp en wederwaardigheid niet alleen als een gevolg en bijvoegſel beſchouwt, maar als eene bron van het een of ander goede, en alzoo als eene wezenlijke *weldaad* voor geheel ons toekomſtig aanwezen in een of ander opzigt, dus ook reeds hier voor deze wereld. Dit 3de of laatſte gezigtpunt ſluit het eerstgenoemde geenszins uit; integendeel, het vooronderſtelt hetzelve, maar, terwijl het verſtand het noodzakelijke erkent, vindt het hart gerustſtelling en tevredenheid; zoo toch bepaalt men zich niet alleen bij bronnen en oorzaken, maar ook bij de weldadige oogmerken en gevolgen, en de toelating van het kwaad vloeit alzoo niet alleen uit de palen en grenzen van het eindige, maar uit de wijsheid tevens en goedheid van den Schepper. Ieder lijden wordt bij dit oogpunt eene bron van wasdom in het goede, en eene nieuwe volmaaktheid. Het geloof aan eene bijzondere Voorzienigheid ligt dan hier in het helderst licht; een geloof aan eene Voorzienigheid in het algemeen is geen geloof voor het hart, en weinig meer dan ijdele woordenklank.

De ondervinding nopens zichzelven en anderen, in velerlei opzigt, waarborgt den Schrijver, dat alle rampen en opofferingen tot iets goeds moeten dienen, en eindelijk ſtof tot vreugde worden. Zal het goede dadelijk troosten, zoo moet het voor 't minst vooraf vermoed worden; deze waarſchijnlijke goede gevolgen te berekenen, en ons gedrag zóó te rigten, dat zoodanige oogmerken kunnen bereikt worden, is voor ons pligt. Men bedenke dus, of men niet *door* zijn bijzonder lijden, of *volgens* hetzelve, ook dit of dat goede hopen mag, dat het bij een ander uitwerkte; of het niet voor die of die ondeugd behoeden, en eenige deugd uitwerken kan; of niet alzoo ook omtrent onzen bijzonderen perſoon, naar ons in- of uitwendig, de wetten der wereldregering geregtvaardigd worden? Hij kent zichzelven niet, die zoodanige middelen tot zijne zedelijke verbetering onnoodig houdt. Deze laatſte wijze van troost voegt bij de eerstgenoemde werkelijk *troost*, en neemt ieder beklag over dwang en noodlottigheid weg; men beſchouwt zich dan nooit als het bloote offer voor het algemeen; en er is ook iets in, dat ons met ons en onze begane misſlagen bevredigt, zonder onze verbetering daarom eenigzins te beletten. Deze wijze van troost in lijden prijst zich aan door *de zekerheid van hare uitwerking*, *hare uitgeſtrektheid*, *algemeene nuttigheid en bruikbaarheid voor alle menſchen*; zij gebruikt tevens en ontvangt groote ſterkte door het tweede genoemde gezigtpunt, het uitzigt op een toekomend beter; dan dit is ſlechts een gedeelte van hetgeen zij ter vertroosting aanbiedt; en zij wettigt ook alleen en volkomen dien troost, door de reeds in dezen tijd zedelijke gevolgen. Het is waar, menige moeijelijk te beantwoorden vraag zal wel overblijven; — maar, hoe ſtelt men zich wegens het beſtaan der roofdieren b. v. gerust? Het zij dan ook onmogelijk, het goede altijd en in alles te zien, dit doet niets tegen de zekerheid van den grondſlag, en zoodanig geloof aan de Voorzienigheid is voor het grootſte gedeelte van het menschdom zeker behoefte. En waarom zou men laken, de algemeene ſtelling: „ de Voorzienigheid

heid heeft met alles, wat zij doet, weldadige oogmerken," zoo veel mogelijk toe te pasfen op bijzondere omftandigheden en rampen, en het afgetrokken denkbeeld duidelijk, zamenhangend en algemeen te maken? Overigens, bij iedere bedenking komt toch de onvolmaaktheid van onze waarnemingen, en het verfchil onzer begrippen en bepalingen aangaande het goede, in aanmerking. Gelijk er geen algemeen geneesmiddel voor de ziekten van het ligchaam is, zoo is het ook wel met hetgeen de ziel in lijden troosten kan; maar er zijn echter zekere hoofdingrediënten, welker goede uitwerking niet mist, zoo men flechts de voorname behoefte van den lijder en de eerfte oorzaken zijner ziekte kent; zoo iets is hier voorzeker het geloof aan eene altijd en in alle hare fchikkingen wijze en goede, onophoudelijk tot ons best werkzame Voorzienigheid. Met eene voortreffelijke plaats uit REIMARUS, een beroep op ZOLLIKOFER en FEST, en herinnering aan het uitmuntend werk van VILLAUME: *over den oorfprong en de oogmerken van het Kwaad*, wordt deze regt goede Verhandeling befloten, bij welke eene foortgelijke van den Heer FEST, met eenige veranderingen echter, gevolgd is; en omtrent dit uitvoerig ftuk waren wij daarom hier ook zoo breedvoerig, omdat wij alzoo de noodige inlichting erlangen ten aanzien van den geest, die in geheel dit *Magazijn* heerfchen zal.

II. In eene tweede rubriek zal men berigten verzamelen van geredde of getrooste lijders, en van zoodanigen gunftigen keer van zaken, waardoor het nut der rampen in bijzondere gevallen treffend in het oog viel. Vroegere en tegenwoordige gefchiedenis, van bijzondere perfonen, familiën of volken, moeten hiertoe de ftof leveren. Natuurlijk wordt hier ieder tot mededeeling uitgenoodigd; vrachtvrij aan den Redacteur, onder omflag van den uitgever, is alles welkom; vooral verlangt men bijdragen van of omtrent door zedelijke misftappen ellendigen, die door de Voorzienigheid werden te regt gebragt, en misfchien zelfs daardoor of langs dien weg veredeld werden. Geheim-

houding wordt beloofd; dus kan men vrij met naam en toenaam schrijven, en alzoo gelegenheid geven tot nadere correspondentie. Het spreekt van zelve, dat de Redacteur beöordeelen moet, wat al of niet ter plaatsing geschikt is. Dit eerste Stuk levert onder deze afdeeling, 1°. het hier uitnemend doelmatig berigt der *Lotgevallen van den Verwer* HOPPE *te Bernstadt*, hetwelk de Heer FEST bij zichzelven, bij veel lijdens en eene diepe droefgeestigheid, beproefd bevond; en 2°. eene kleine Anecdote nopens zekere Mevrouw **, tot eene proeve, dat *het eene onheil vaak het andere verdrijft*.

III. De derde afdeeling wordt bestemd tot berigten van nog voortdurend lijden; van zoodanigen, die raad en troost van den Schrijver begeeren. Niet enkel troost en onderrigting, maar ook dadelijke raad en hulp, kon, onder Gods zegen, daar nu en dan het gevolg van zijn. De aanmelding althans van eenen Predikant op den *Hondsrug*, en het eenvoudig treffend berigt van zijn treurig lot, in de *Beiträge* van FEST, had al spoedig dit gewenscht gevolg. Hier wordt geheel dit geval en de gelukkige uitkomst overgenomen.

IV. Ten vierde zal dit *Magazijn* verslag geven van algemeene of bijzondere inrigtingen, vooral *in*, maar ook *buiten* ons Vaderland, ter verzachting van het lijden der menschheid. Dringend verzoekt men te dezen aanzien vooral om bijdragen en correspondentie. Het Genootschap *Nederig en menschlievend*, te *Rotterdam*, wordt, hoewel reeds vrij algemeen bekend, met regt eene eerste plaats aangewezen.

De Vde afdeeling, eindelijk, is ter aanmelding en nadere bekendmaking, door berigt of uittreksel, (zonder eigenlijke beöordeeling) van voor lijders bijzonder nuttige werken geschikt, 't zij dezelve eerst nu, of reeds sedert jaren, het licht zien. Met het uitnemend boek van J. S. FEST, *Proeve over de voordeelen van de rampen en tegenspoeden des menschelijken levens*, wordt hier het begin gemaakt,

op

op eene wijze, die wij ons verzekerd houden, dat, zoo wel als deze eerste keuze, goedkeuring vinden zal.

Zie daar, Lezer! de aankondiging van een voor velen, en in het bijzonder ook voor dezulken, die veel met lijdenden moeten omgaan, regt welkom Tijdschrift, waarvan wij ons beloven durven, dat de voortzetting aan onze verwachting zal beäntwoorden niet alleen, maar ook, dat, door vele en belangrijke bijdragen van verschillende kanten in ieder der genoemde vakken, de volkomenheid en nuttigheid nog aanmerkelijk zal toenemen.

Tweetal Leerredenen, uitgesproken op den algemeenen Dank- Vast- en Bededag, 13 *Jan.* 1814. *door* M. SCHUTTE HILDEBRAND, *Predikant bij de Hervormde Gemeente te Harmelen. Te Leyden, bij* D. du Saar. 1814. *In gr. 8vo.* 64 *Bl. f* :-11-:

Het verwondert ons juist niet, met zoo vele andere, ter zelfde gelegenheid uitgesproken, ook dit tweëtal Leerredenen te zien in het licht verschijnen. Het ontbreekt den Eerw. SCHUTTE HILDEBRAND niet aan zekere bekwaamheden. Men vindt inzonderheid zeer vele warmte in opwekking en vermaning; trouwens de man is Dichter, en betoomt zelfs zijnen poëtischen gloed op den kansel niet. Daarenboven heeft alles een zeer regtzinnig voorkomen, en over het geheel dien geur en kleur, welke bij het gros onzer Landgenooten nog veelal de meest geliefde blijven. Wij voor ons meenen anders, dat er, zoo op den vorm als den inhoud, nog al wat zou zijn aan te merken. Om in geene bijzonderheden te komen, laten wij een paar aanhalingen volgen, die, als voorbeelden van denkwijze en stijl, den Lezer mogen doen oordeelen, of onze meening eenigen grond zou kunnen hebben.

„ Bijzonder beschouwen wij alle de wegen en omstandig-„ heden, in en op welke wij ons nog onlangs zoo treurig

„ en

„ en geprangd bevonden, deels als wegen van beproeving „ voor den waren vriend des vaderlands, die alleen des„ zelfs belangen ongeveinsd bedoelde, deels als wegen „ van loutering en zuivering des lands van vele goddeloo„ zen en onboetvaardigen, van welke de een zijne straf „ door kwijning, een ander door verslindenden woeker, „ een derde door vermagering en schaarschheid der inkom„ sten, een groot gedeelte door den krijgsdienst heeft moe„ ten ondervinden." (*)

„ Trouwens, dit was het weldadig goddelijk oogmerk, „ dit Gods wijs en heerlijk einde, hetgeen door zoo vele „ middelen moest bereikt worden en aanvankelijk bereikt „ is, dat het *zonlicht der verlossing*, na *bange onspoeds„ nachten*, over Neêrlands *killen bodem* moest opgaan „ met *verkoesterende* en *verlevendigende stralen*."

Tot bemoediging voor vreesachtigen, moeten wij nog zeggen, dat de Leeraar ons, wij weten niet hoe dikwijls wel, verzekert, dat de roede, over ons gezwaaid, is *afgeslagen*.

(*) Zie Joan. IX: 1, 2, 3. Lucas XIII: 1—5. Matth. VII: 1.

Recensent.

Herinnering aan J. H. NIEUWOLD, *door* H. W. C. A. VISSER. *Te Sneek, bij* F. W. V. B. Smallenburg. 1814. (*Voor rekening van den Schrijver.*) *In gr.* 8*vo.* 187 *Bl.* *f* 1-10-:

De Eerw. NIEUWOLD, niet alleen een uitmuntend Leeraar van den Godsdienst, maar vooral ook een ijverig Vriend der Jeugd, was reeds jaren lang in Vriesland, ja geheel ons Vaderland, door zijne vele geschriften, zijne onvermoeide vlijt, en zijne eigene methode, met welverdienden lof bekend; en dit klein geschrift, waarin den waardigen man volkomen regt geschiedt, is een voorzeker aangenaam geschenk voor een ieder, die wezenlijke verdiensten hoog-

fchat en in eere houdt. Eene Redevoering tot 's mans gedachtenis in het Leeuwarder Departement der Maatfchappij *Tot Nut van 't Algemeen* prijst zich in ieder opzigt aan; dezelve is eenvoudig fraai, en treft te fterker, daar nergens fpoor van vleijerij, maar overal dat van waarheid is. Hierop volgen *Levens- en opvoedkundige bijzonderheden* omtrent den waardigen overledenen. 1) Levensbijzonderheden. 2) Bijzonderheden omtrent 's mans beftaan en karakter. 3) Zijne Landbouwkundige bemoeijingen. 4) Zijne werkzaamheden als Leeraar. 5) Zijne werkzaamheden voor onderwijs en opvoeding. 6) Zijne denkbeelden over deze onderwerpen; (in 't bijzonder het lezen, fchrijven, rekenen, taal- en fpelkunde, het gezang, ftraffen en beloonen.) 7) Eindelijk Berigten en getuigenisfen aangaande het nut, door NIEUWOLD in het onderwijs en de opvoeding gefticht.

Eene talrijke inteekening op dit waarlijk lief en uitmuntend aandenken aan den waardigen man verzekert ons, dat hetzelve reeds in vele handen is. Het is onnoodig, iets te zeggen tot lof: geen önderwijzer der jeugd, die het nog niet kent, zal zich beklagen, dat hij het zich aanfchaft; en wij wenfchen zeer, dat het bij velen den lust zal opwekken, niet alleen om zich meer bekend te maken met de leerwijze van NIEUWOLD, maar vooral ook om den waardigen man te volgen in onvermoeiden ijver en poging tot het goede. Mogt het vele Geestelijken vooral ook opwekken! Een man als NIEUWOLD is voor de uitnemende vruchtbaarheid en uitmuntendheid van dezen ftand een overtuigend bewijs.

Bij het vele, dat van NIEUWOLD reeds het licht ziet, is nog een en ander nu te wachten, hetwelk wij met verlangen te gemoet zien.

PETER DE GROOTE, *Keizer van Rusland, in Holland en te Zaandam, in* 1697 *en* 1717; *door Mr.* JACOBUS SCHELTEMA, *Lid van het Instituut, enz. Iste Deel. Met Platen. Te Amsterdam, bij* H. Gartman. 1814. *XVI en* 339 *Bl. f* 3-14-1

Het voor ons liggende werk van den Heer SCHELTEMA is eene langverwachte lettervrucht, die op een tijdstip is uitgekomen, 't welk de Schrijver niet gunstiger had kunnen wenschen. Niet alleen in een jaar, waarin wij door de heldhaftige pogingen van PETER's achterkleinzoon gered, door deszelfs grootmoedigheid in den rang der Natiën hersteld, en door deszelfs vredelievende gematigdheid met geheel *Europa* in rust zijn, — maar ook in eene en dezelfde maand, waarin die nakomeling des grooten Czaars, op het voetspoor van zijn' voorzaat, *Holland*, bepaaldelijk *Zaandam*, bezoekt, en dat vroegere zoo wel als het tegenwoordige bezoek door een' gedenksteen vereeuwigt, — ziet een omstandig verhaal van PETER's vorming door *Holland*, PETER's betrekkingen tot *Holland*, PETER's gehechtheid aan *Hollands* zeden, taal en voortbrengselen het licht. Deze bijomstandigheden moesten onze nieuwsgierigheid naar dit werk ten hoogste gaande maken, en wij haasten ons, het resultaat onzer opmerkingen aan onze Lezers mede te deelen.

Door het geheele werk heen ziet men den Heer SCHELTEMA, dat is, den onvermoeiden, ijverigen en kundigen onderzoeker der Oudheid, die zich vooral op het vinden en gebruik maken van nieuwe, of toch minbekende, bronnen toelegt. Het is waar, deze zucht, om zijnen Lezer op schaars of nimmer ontdekte bijzonderheden te vergasten, doet hem wel eens in kleinigheden uitweiden, (gelijk ook in zijne andere werken nu en dan het geval is:) doch hier maken deze kleinigheden juist voor een gedeelte het *pikante*, het aardige uit. Men heeft het PLUTARCHUS met

met regt tot eene verdienfte gerekend, dat hij zijne helden niet alleen in het oorlogsveld, of in de raadzaal, of op het redenaarsgeftoelte, maar ook in den dagelijkfchen huisfelijken kring vertoont, en hen daardoor juist zoo voorftelt, als zij waren, niet zoo als zij zich *wilden* doen zien. En wien zou het dan niet aangenaam wezen, PETER *den Grooten*, reeds Beheerfcher, en eerlang Herfchepper des grooten *Rusfifchen* Rijks, te zien, hoe hij te *Zaandam* met zijn' hoed vol pruimen den dijk opgaat, er aan de jongens van uitdeelt, of weigert, om hen verftoord te maken, en daarop door dezen met vuil en fteenen in den nek geworpen wordt, (bl. 110, 111) of CORNELIS ALBERTSZ. BLOK, die hem te ftrak in 't aangezigt zag, ridder flaat, (bl. 117) of, wanneer men door grooten toeloop zijn *incognito* ftoort, zich al worftelend en flaande door de menigte naar zijnen boeijer begeeft, en andermaal verfcheidene van de ftoutften en voorbarigften tot bloedens toe flaat, (bl. 121) doch het gegevene eerlijk terug bekomt; of hoe hij op den weg van *Amfterdam* naar *'s Hage* elk oogenblik ftilhoudt, door 't water waadt, om een ftaartwatermolentje te zien, te *Haarlem* den mantel over 't hoofd flaat, om niet gezien te worden, enz.? Hier toch ziet men den ruwen diamant, den man, die wel volkomen befefte, dat de zijnen befchaving noodig hadden, doch niet in ftaat was, zichzelven die befchaving te geven. Daarenboven pleiten die bijzonderheden voor de echtheid der verhalen. Zoo iets verdicht men niet zoo ligt. Minder kan men aan op vernuftige invallen, fchrandere zetten, of edele gevoelens, die de Schrijvers van openbare nieuwspapieren aan de Vorften zoo menigmaal in den mond leggen.

Maar welke zijn dan nu de hoofdbronnen, waaruit de Heer SCHELTEMA geput heeft? 1) Het dagverhaal van eenen JAN CORNELIS NOOMEN, tijdgenoot van PETER's reis, en destijds lid der Vroedfchap en Lakenkooper te *Westzaandam*, door 's mans nog levenden achterkleinzoon aan den Heer SCHELTEMA ter leen ver-

ſtrekt. Dit verhaal is reeds in 1781 door Prins GALLITZIN naar *Petersburg* gezonden, en daar een' geruimen tijd gebleven; 't welk voor deszelfs echtheid ſchijnt te pleiten. 2) Eenige kleinere ſtukjes van dien tijd, zoo als het zakboekje van een' onbekenden, (waarſchijnlijk, volgens onzen Schrijver, van iemand uit de Familie van CALF) en eenige fragmenten uit een *journaal* van den Scheepstimmerman, CLAAS CORNELISZ. TROMP. 3) Het bekende *discours* van den Heer MEERMAN. 4) VOLTAIRE's *Hiſtoire de Rusſie ſous Pierre le Grand*, bij onzen Schrijver met reden zeer verdacht, en ook ſchaars gebruikt. 5) NESTESURANOI, *Gedenkſchriften van Peter den Grooten*, welke ſlechts op naam en misſchien op een kort verhaal van dezen *Rusſiſchen* Edelman (die echter met PETER te *Zaandam* moet geweest zijn) door een' of anderen *Franschman* of door den Baron VAN HUISSEN zijn bewerkt. Telkens is dit ſtuk, bij nader onderzoek, den Heere SCHELTEMA van mindere waarde voorgekomen, en echter maakt hij er nog al veel gebruik van, mits die berigten niet tegen NOOMEN ſtrijden. Deze bron komt ons dus min zuiver voor. 6) De nieuwere *Duitſche* werken van BACKMEISTER, STORCH, VON REYMERS, en vooral VON HALEM, (*Leben Peters des Grosſen*, *Munſter und Leipzig* 1803) welk laatſte, met zeer veel vlijt en doorzigt te zamengeſteld, door onzen Schrijver zeer ſterk gebruikt is, zoo dat men het ook op de meeste bladzijden vindt aangehaald, en de Heer SCHELTEMA zelf zegt, dat hij, ſlechts meenende te ontleenen, aan het vertalen ging. Dit en NOOMEN zijn dus de hoofd- en, naar het ons voorkomt, zuivere bronnen. — Nogtans heeft men ook, blijkens de aanhalingen onder de bladzijden, van eene menigte andere, in- en uitlandſche geſchriften, gebruik gemaakt.

De inhoud van dit werk is zóó rijk aan bijzonderheden, (die daarvan het voornaamſte gedeelte uitmaken) dat het bijna niet mogelijk is, een doorgaand verſlag van hetzelve te geven. De Lezer weet, of vermoedt reeds, dat het, met de vroegſte jaren van PETER's leven begonnen,

nen, den eersten tijd zijner regering tot op het jaar 1697 kortelijk (doch in eene meesterlijke kortheid) bevat, met bestendig opzigt op *Holland* en de *Hollanders*, die onder de vroegste beschavers van *Rusland*, reeds vóór de tijden van PETER, eene aanzienlijke plaats bekleedden. Zoo waren er onder ALEXIS, Vader van den Czaar, reeds drie *Hollandsche* Geneesheeren, en één kunstenaar, (FRANS TIMMERMAN, leermeester van den jongen Vorst in het wiskundige vak) in *Rusland*. Zelfs de beroemde *Genevees* LEFORT, PETER'S boezemvriend, en die hem eigenlijk tot zijn groote werk lust en moed gaf, had in *Holland* gewoond, en was, onmiddellijk van daar, naar *Archangel* en *Moscow* vertrokken. De timmerlieden der eerste boot, die PETER lust in den scheepsbouw deed krijgen, en der eerste kleine scheepsmagt, die hij op de been bragt, waren *Hollanders*. NICOLAAS WITSEN en EVERT IJSBRANDSZ. IDES leerden hem in kaarten en beschrijvingen zijn eigen onmetelijk Rijk kennen. Twee dier mannen, de Geneesheeren VAN GALDEN en GOEDMENSCH, verloren zelfs het leven, als slagtoffers voor PETER'S belang, in den vreesselijken opstand der *Strelitzen* van 1682. Aan *Hollanders*, vooral *Zaandammers*, was hij bij het beleg van *Azof*, en de scheepsbouw en vaart op den *Don*, de gewigtigste diensten verschuldigd. Was het wonder, dat hij verlangde een land te bezien, 't welk zoo vele mannen bezat, doorkundig in de door hem zoo geliefkoosde kunsten en wetenschappen?

Met deze reis, die in zeer vele bijzonderheden beschreven wordt, begint en eindigt het tweede Hoofdstuk. Het derde bevat de *Gevolgen van, en handelingen na, de eerste reis*, tot op de tweede in 1717. Wij zien daaruit, dat PETER een uitstekend gebruik van het in *Holland* geleerde wist te maken; dat hij uit ons land eene menigte bekwame lieden, in schier alle vakken van scheepsbouw- en werktuigkunde, fabrijken, trafijken en zeedienst, troonde; dat de Admiraal CRUYS, onze landgenoot, in het zeewezen zijne regterhand werd, en dat de bouwstoffen voor *Peters-*

burg grootendeels uit *Holland* kwamen. *Zweden*, toen met *Rusland* in oorlog, klaagde hierover ten sterkste. Wie is, zegt men in een stuk, ten dienste van den *Zweedschen* Gezant opgesteld, „ wie is onkundig, met welke drift de *Hollandsche* Zee-officieren zich hebben doen aannemen in „ den dienst van den Czaar?... Men bouwde schepen van „ oorlog, en zond ze over, bemand en uitgerust naar „ eisch... Waren deze bewijzen niet voldoende, dan zou- „ de de geheele vloot, die de Czaar nooit zonder deze „ hulp had kunnen in zee zenden, en die niet anders ge- „ commandeerd en gediend wordt, dan door *Hollandsche* „ Officieren en matrozen, kunnen worden aangevoerd." Een gewigtig bewijs, zoo als de Heer SCHELTEMA te regt aanmerkt, van de diensten, door *Holland* aan *Rusland* bewezen, van de verpligtingen van het laatste Rijk, en de belangstelling van den Czaar in den dienst van *Hollanders*. Doch de zucht van PETER, om fabrijken en koophandel in zijn eigen land te verbeteren, of liever te scheppen, bleek weldra nadeelig te zijn voor de belangen onzer handeldoende ingezetenen, daar de *Russen* nu zelve veel leerden vervaardigen, 't welk zij anders gemaakt in *Holland* kochten. CRUYS zelf viel in ongenade, doch werd ten volle in zijne eer en de gunst van den Keizer hersteld.

Tot zoo verre omtrent loopt dit deel, hetwelk met twee afbeeldingen, van *het huisje van Czaar Peter te Zaandam*, en *Peter de Groote op de werf van de O. I. Maatschappij te Amsterdam*, door den bekwamen MARCUS, versierd is. — De stijl van den Heer SCHELTEMA, deszelfs krachtige en toch duidelijke voordragt, die van zijne gemeenzaamheid met onze Ouden getuigt, is bekend. Meesterlijk, in dit opzigt, is vooral de opdragt van dit werk aan Z. E. den Admiraal VAN KINSBERGEN, wiens betrekkingen tot *Rusland* en *Nederland* beide, tevens met de betrekkingen tusschen *Rusland* onder PETER en *Rusland* onder ALEXANDER, in een treffend licht geplaatst, en door keur van taal verheerlijkt worden.

Iets ter proeve uit dit werk willende overnemen, kie-

zen

zen wij daartoe den *naïven* brief der Heeren CALF, kooplieden te *Zaandam*, die, buiten den zonderlingen schrijftrant, ook als een staaltje, hoe men toen den Godsdienst zelfs bij den aanhef van brieven te pas bragt, merkwaardig is.

„ *Saardam*, den 5 December 1698.

„ PIETER ALEXEWITS, gunstige vrindt en broe-
„ der in Christus Jesus, na wensinge alles goeds hier,
„ en hier namaals eeuwiglijck, onze laatste en eerste
„ brief aan UE. is geweest den 28 November, sijnde
„ dan deeze een copije van de voorgaande, waarin ge-
„ melt, voor deezen de eeren niet gehadt aan UE. te
„ schrijven, soo dient dezen om UE. bekent te maaken,
„ als dat op onze dorp van Saardam en andere omleg-
„ gende plaatsen in holland gelegen, na dat Gij uyt hol-
„ land sijt verreyst geweest seer haastig is gekomen groo-
„ te dierte in de graanen, voornamentlijck rogge, soo is
„ dan met deese weynige letteren, onse ootmoedige bede
„ en versoeck aan UE., om de vrijheyd te mogen heb-
„ ben, om eene scheepsladinge rogge, groot twee hondert
„ Lasten, te mogen koopen en ter plaatze van Saardam
„ te laaten brengen, dit doende sult ons verobligeeren, en
„ UE. roemwaardige naam in eene eeuwige gedagtenis-
„ sen doen blijven, bij UE. seer genegen Saardammer
„ vrinden, versoeke seer vrindelijck een gunstig antwoord
„ op het allerspoedigste, waar na wij ons sulle reguleeren,
„ en waarin wij UE. wederom kunne dienen, weest
„ versekert van onse geneegentheyd, Wij doen UE. vrin-
„ delijck groeten en bedancke, dat gij ons met UE.
„ persoon hebt gelieven te vereeren, gelieft mede te
„ groeten ALEXANDER (*) en GABRYEL (†), af-
„ bree-

(*) ALEXANDER MENZIKOFF of ALEXANDER, *Prins* van *Georgiën*, (BAGRATION).

(†) GABRIËL GOLOWKIN.

„ breekende na beveelingen in Godes protexie van UE.
„ ſeer genegene Vrinden.

(*was geteekend*)

CORNELIS MIGCHIELSZ. CALF.
CORNELIS CORNELISSE CALF.

„ Soo haast vrijheid van UE. becomen zullen wij een
„ Schip onder des heeren ſeegen ſenden."

Het opſchrift was:

Aen
PETRUS ALEXEWITS,
Czaar van Moscoviën.

Briefwisſeling van eenige Regtsgeleerden, over de aanſtaande Nederlandſche Wetgeving. Te Leyden, bij D. du Saar. 1814. *In gr. 8vo. 79 Bl. f* :-14-:

Deze twee à drie brieven ſchijnen te moeten worden toegeſchreven aan den ſchroom, dat het groote werk der aanſtaande Nederlandſche wetgeving op verkeerden grond aangelegd of met te veel overhaasting volvoerd zal worden. Het gewigt der zake wettigt zulken ſchroom; wij, voor ons, zijn genoeg voorſtanders van de vrijheid der drukpers, om gaarne te zien, dat het verlicht publiek zich in zoodanige zaken menge, mits het niet te laat, noch op losſen grond geſchiede, en alzoo ſlechts het zaad van wantrouwen en ontevredenheid zaaije. Het eerſte ſchijnt hier, ja wel ten deele, want zulks is doorgaans onvermijdelijk, maar toch niet geheel het geval te zijn; het laatſte, naar ons oordeel, geheel niet. Daar de brieven van onderſcheiden auteurs zijn, en hier ſlechts zoo gerangſchikt, als het den Verzamelaar best voorkwam,

kwam, zullen wij, bij ons verslag, dezelfde vrijheid gebruiken.

De hoofdzaken van het gestelde komen dan hier op neêr: Deze wetgeving is een geheel nieuw verschijnsel in Nederland. Sedert de omwenteling meermalen ondernomen, kwam zij slechts onder den Koning gedeeltelijk tot stand. Doch dit voltooide zelve was slechts eene omwerking der Fransche wetten. Deze omwerking, zoo overhaast en daardoor zoo gebrekkig verrigt, zoo weinig op de proef gebragt, moet volstrekt niet ten grondslag worden gelegd. Even min moet het werk op nieuw over den kop worden gejaagd. Men heeft het nu al zoo lang met de Fransche inrigtingen gedaan; dat zulks nog een jaar of twee dure, en des noods in het civiele, gelijk reeds in het criminele, de noodigste wijzigingen worden daargesteld. Alle bestaande bronnen moeten geproefd worden; de nieuwe Pruissische, Saksische, Russische, Fransche wetboeken, enz.; vooral ook niet te vergeten ons eigene, hier en daar bestaande, Provinciale en plaatselijke instellingen. Men zou zelfs alle deskundigen mogen uitnoodigen, hunne bijdragen tot dit einde te leveren; als ook, naar het voorbeeld inzonderheid van Rusland, derzelver aanmerkingen op het eenmaal vervaardigde vergen, en zelfs, door gestelde belooningen, uitlokken.

Dit alles, en inzonderheid het gebrekkige van het Hollandsch burgerlijk wetboek Napoleon, wordt hier, uit den aard der zake, uit de wijze en omstandigheden van deszelfs ontstaan, gelijk uit vele voorbeelden, inzonderheid in de twee laatste brieven, uitvoerig en grondig aangewezen; terwijl de eerste meer loopt over eenige algemeene eigenschappen en grondslagen der nieuwe wetgeving, die ten slotte worden opgegeven.

De eerste brief is gedateerd 1, de laatste 10 Mei; de middelste, op welken deze een antwoord is, geheel niet. De teekening is D. G. en E.

Smeekschrift aan de vereenigde Mogendheden, om den Vrede in Europa voor altijd onverbreekbaar te maken, en Berigt wegens Ontwerpen daartoe. Te Leyden, bij D. du Mortier en Zoon. 1814. *In gr.* 8*vo.* 27 *Bl. f* :-8-:

Aanspraak aan het herstelde Volk van Nederland. Eendragt maakt Magt. *Te Amsterdam, bij* P. den Hengst en Zoon. 1813. *In gr.* 8*vo.* 20 *Bl. f* :-5-8

Tweede Aanspraak aan hetzelve, na de Aanneming van de Grondwet, en de Huldiging van den Souvereinen Vorst. Bij denzelfden. 1814. 8 *Bl. f* :-4-:

De Schrijver wendt zich tot de vereenigde Mogendheden, dat zij haren onsterfelijken roem zullen kroonen met de uitvoering van het, op den titel genoemde, ontwerp. Dat ontwerp is geenszins nieuw, geenszins als een wijsgeerige droom te beschouwen. In het jaar 1598 reeds droeg een groot Monarch, de goede HENDRIK DE IV, hetzelve aan de Mogendheden voor; vele hadden het, wat meer is, dadelijk omhelsd, toen de dweepzucht hem deed vermoorden. De Schrijver meent, dat de tijd, zoo ooit, thans daar is, om de zaak te hervatten, en gelukkig tot stand te brengen. Hij voegt daarom achter zijn Smeekschrift een kort verslag van hetgeen opzigtelijk het Koninklijk ontwerp later gedaan en geschreven is, en verwijst inzonderheid op het werk van den Abt DE ST. PIERRE, in drie deelen, geschreven ter gelegenheid van den Utrechtschen vredehandel. De hoofdinhoud van het vrij bekende plan is de formering van een bondgenootschap of gemeenebest der volken, — de daarstelling van eenen algemeenen raad, uit afgevaardigden van elke Mogendheid bestaande, — de ontwerping eener hoogste wet, naar welke zich alle, wat het buitenlandsche en de we-

wederkeerige betrekking aangaat, zouden hebben te regelen, en wier hoofdgebod zou zijn, niemand mag veroveringen maken, noch door het bevechten van eenen nagebuur zijn eigen regter worden, maar heeft zijne klagten te brengen voor den raad van het bondgenootſchap, dat onder allen regt ſpreekt en regt doet. Ook zou bij ververving geene tweede kroon op eenen zelfden ſchedel mogen komen; opdat geen bijzonder lid der groote republiek te magtig wierd.

ô, Ware dit heerlijk plan uitvoerbaar! ô, Sloeg men de handen eenmaal — ſloeg men ze bij de tegenwoordige gelukkige gelegenheid aan het werk, om ten minſte de proef van de ſchoonſte aller Koninklijke, aller menſchelijke gedachten te nemen! Wierd de ſmeekſtem van onzen edelen Landgenoot verhoord! — Wij, voor ons, bekennen gaarne, ja, groote zwarigheid in het werk te zien. Welke groote onderneming was immer zonder dezelve? Wij gelooven zelfs gereedelijk, dat de volmaaktheid, het volſtrekt onbewegelijke en onveranderlijke, in dezen, nimmer zou bereikt worden. Waar beſtaat die in eenige afzonderlijke maatſchappij, in eenig bondgenootſchap van verwante ſtaten, in iets dat menſchenwerk en menſchenbelang heet? Maar, jage men ten minſte naar dit heerlijk wit, naar dezen ſchoonſten prijs der roeping van het kind Gods, en van zijnen plaatsbekleeder op aarde! Stelle men dat wit, vorme het ideäal, legge den grondſlag van het gebouw — gebouw des vredes, die anders altijd in tenten wonen, nergens eene blijvende ſtad hebben kan of zal! God! kon deze dag uit den gruwzamen nacht rijzen, welks morgen gewis met eene ſchoonheid der eendragt en onbaatzuchtigheid is opgegaan, waarvan de geſchiedenis geen voorbeeld levert! God! wierd alzoo iedere gedachte tot zwijgen gebragt en in aanbidding verkeerd, die ooit uw beſtel gedurende twintig jaren lasterend verdacht!

No. 2. Deze Aanſpraak is nog van 1813, uit den eerſten tijd na de omwenteling, en ſtrekt meteen ter inleidin-

ge van een toenmaals begonnen weekblad, *De Nederlander*, dat, meenen wij, ook nog vervolgd wordt. Zij is, overigens, in eenen fikfchen ftijl, in eenen regt vaderlandfchen en zuiver Oranjegezinden geest gefchreven, en bevat voor het meerendeel zoodanige waarheden, lesfen en waarfchuwingen, als nog gedurig te pas komen. Dezelven op te geven, is deels noodeloos, deels in een kort beftek niet wel te doen. Eendragt, berusting en vertrouwen, hartelijke medewerking, herftelling der oude vaderlandfche deugden, der verlorene mannelijke tucht ten aanzien van ons kroost, — hierop komt het al hoofdzakelijk neder, en moest het, immers, nederkomen, zou onze even gemelde lof kunnen gegrond zijn.

No. 3 behoeft nu nog minder naauwkeurig uitgeduid te worden. In dezelve wordt met warme tevredenheid en dankbaarheid gefproken van den blijden dag der Huldiginge; men rigt het woord bijzonderlijk tot hen, die deze huldiging mogten bijwonen, en beroept zich op hun gevoel bij die ftatelijke en treffende plegtigheid, hetwelk hun noodwendig de fterkfte indrukken en befeffen van aanhankelijkheid en vertrouwen met betrekking tot den Vorst enz. enz. moest inboezemen. Wij genoten het voorregt, de huldiging bij te wonen, en deelden de gewaarwordingen van den Nederlander. Zullen wij iets op zijn geftelde aanmerken, het is, dat *zien gaat voor zeggen*, en dat wij zijne welbefpraaktheid nog meer zouden bewonderd hebben, zoo, nevens den gloed der kleuren, wat uitvoeriger teekening in zijne fchilderij gevonden werd. Ons dunkt, eenige breedere befchrijving ware noch onmogelijk, noch onbevallig, noch te dezer plaatfe ongefchikt geweest. In tegendeel, met de bekwaamheden, bij den Steller opgemerkt, zou deze behandeling een nog veel ruimer voedfel aan regtgeäarde vaderlandfche aandoeningen, inzonderheid bij hen hebben opgeleverd, die *niet* tegenwoordig waren, en die toch wel niet min dan de anderen door den Schrijver bedoeld en voor oogen gehouden zullen zijn. Wij willen maar zeggen, en houden het, in allen geval, daarvoor, dat het ge-

geſtelde geene ijdele klanken zijn, maar dat de zaak bij meer uitvoerigheid zelfs nog zou gewonnen hebben.

De vereeniging van Belgie met Holland; zou dezelve voor- of nadeelig voor Belgie zijn? Uit het Fransch vertaald. Te Utrecht, bij F. D. Zimmerman. 1814. *In kl.* 8*vo.* 83 *Bl. f* :-15-:

Dit boeksken draagt alle kenmerken van uitgebreide kunde en gezonde redenering, welke aan het betoog worden dienstbaar gemaakt, dat Belgie alleen in vereeniging met Holland immer voorſpoedig was, en uit den aard der zake kan zijn. Na deze zaak meer in het algemeen te hebben behandeld, ſtaat de Schrijver bij de onderſcheidene zwarigheden ſtil, welke de Belgen gewoon zijn tegen gezegde vereeniging te opperen, als daar zijn het verſchil van Godsdienst, de ſchuld, de zware belastingen, enz. enz., en redeneert die allen volkomen weg. Grootendeels is deze redenering metderdaad overtuigend; hier en daar echter mag zij wel zoodanig aan den andersdenkenden gansch niet voorkomen; en ook wij gelooven, dat dezelve *ſoms* tamelijk oppervlakkig is. Men moet aan het oogmerk wat toegeven. Valt ook alles zoo mooi niet uit, als den Brabanders hier wordt voorgeſpiegeld, dat gaat met zulke zaken zoo wel meer. En gelijk wij dit ſtukje, dat zoo veel in zoo groote beknoptheid bevat, met genoegen lazen, zoo zou ons inzonderheid een even gunſtig en ſlechts even wel-gegrond, althans aannemelijk betoog van *Hollands* winst bij die inlijving, mitsgaders oplosſing van bezwaren, zeer welkom en aangenaam zijn. Liep dit dan ook tegen het nu aangekondigde hier en daar in, de waarheid won daar ligt bij; en de ſchrik, dien de verwachting van den Brabandſchen Schrijver, dat welligt ſcheepvaart, handel enz. de Hollandſche havens en ſteden voor Antwerpen en anderen verlaten zal, hier en daar moge verlevendigen, bedaarde dan des te

gereeder. De kundige man denkt zeer gunſtig over de naauwe, natuurlijke en opregte vereeniging, tusſchen onzen Staat en Engeland meest altijd hebbende, en zullende, beſtaan. De Hemel geve, dat de ondervinding dit zijn gevoelen hoe lang zoo meer bevestige, en over het geheel de gouden dagen voor ons en anderen meer en meer doorbreken, in welken hij zijnen Landgenooten een zoo wenſchelijk deel belooft!

Geſchiedkundig Tafereel van den waren toeſtand van Hamburg en het lijden van deszelfs Inwoners, door de gruweldaden der Franſchen, door een' Ooggetuige. Naar het Hoogduitsch, door O. H. Te Amſterdam, bij C. Timmer. 1814. *IV en 96 Bladz. In gr. 8vo. f* :-15-:

Veel is er te zijner tijd in de nieuwspapieren geſchreven over het ongelukkig lot van *Hamburg;* en wekte die geteisterde ſtad het medelijden op van allen, die menſchelijk dachten en gevoelden. Dan, veel ſchreef men op rekening der vergrooting, welke bijzondere berigten, door nieuwsſchrijvers medegedeeld, wel eens behelzen: men twijfelde, of b. v. de ijsſelijkheid der *algemeene verbanning* wel zóó gedücht ware, als het toen werd voorgeſteld; hoezeer ook brieven, bij bijzondere perſonen ontvangen, daarvan de afzigtigſte ſchildering vertoonden. Dezer dagen heeft men zelfs in *Franſche* nieuwspapieren eene der voornaamſte toen gepleegde onregtvaardigheden, — den roof der bank, — in een licht zoeken voor te ſtellen, alsof *Hamburg* daardoor ſlechts weinig, en vreemdelingen, die geen' tijd hadden hunne gelden in tijds te bergen, de meeste ſchade zouden geleden hebben. Hier, daarentegen, vindt men een volledig verſlag van al het gebeurde in die betreurenswaardige ſtad, ſedert den aanvang der *Franſche* onderdrukking, doch meer bijzonder ſedert den 24ſten Februarij 1813, het begin van den opſtand tegen dezelve. Hier worden nu niet alleen de berigten, in de nieuwspapieren gevonden, grootendeels volkomen bevestigd, maar zelfs met een aantal bijzonderheden verſterkt, die bijna ongeloofelijk moeten ſchijnen

nen aan elk, die niet, als wij, in het geval geweest zijn, van het helsche *systema* der toenmalige *Fransche* Regering bij ondervinding te kennen. Doch welke Natie op het vaste land van *Europa* is in dat geval niet geweest! 't Is waar, de uitersten, waartoe de *Franschen* in geval van belegering komen, wanneer zij daarbij bijzondere redenen hebben, de ingezetenen om hunne vrijheidsliefde te straffen en te beteugelen, zijn slechts door zeer weinigen onder ons gevoeld. Doch wij behoeven niettemin geenszins aan de waarheid van het in dit boeksken vermeldde te twijfelen, wanneer wij ons eenen DE CELLES en *Woerden* te binnen brengen!

Wij zullen, uit den grooten voorraad van afgrijsselijke bijdragen tot de Geschiedkunde, — en niet minder tot de kennis der zwartste zijde van het menschelijk hart, — slechts eenige min algemeen bekende daadzaken aanstippen. *Hamburg* werd op 30 Mei 1813 (dus juist een jaar voor hare verlossing) niet door *Franschen*, maar door *Deenen* bezet. Eerstgemelden hadden (volgens den Schrijver) den moed niet, dit waagstuk alleen ten uitvoer te brengen, (zekerlijk dewijl zij van de overzijde der rivier moesten komen, en de *Deenen* slechts een vierde uurs van de stad verwijderd waren.) Van de toen algemeen in onze en *Fransche* berigten gemelde maatregel van het ophalen aller uitgekomene of verspreide geschriften wordt hier niet gewaagd, doch wel van de onmiddellijke ontwapening der burgers. Daarop moesten de aanzienlijkste burgers der stad aan de verschansingen werken, in het slechtste weder spitten en kruijen, en werden daartoe door *Fransche jongens met den stok* aangedreven. De stok scheen in 't algemeen een lievelingswapen der toenmalige tirannen van *Hamburg*; een wapen, 't welk bij hen voor het verachtelijkste bewijs van slavernij geldt, en waarmede zij echter bij het minste verzuim — ja wanneer men maar niet in staat was zich van levensmiddelen te voorzien — (bl. 78) de gegoedste en fatsoenlijkste burgers bedreigden en dadelijk teisterden! Voor één stokslag zou menig *Fransch* soldaat zich van kant maken, en 25 stokslagen was bijna het *minimum* in hun nieuw lijfstraffelijk wetboek voor *Hamburg*!

De straf-contributie van 48 millioenen francs was meer een maatregel, die de gegoede *Hamburgers* uit de stad naar *Altona* dreef, dan eene stijving van 's Keizers kasse: van de gansche bee-

boete kan naauwelijks tien millioenen uitgekeerd zijn, hoewel er dagelijks uitwinningen plaats hadden. Met de *Requisitiën* van bouwstoffen, vee en levensmiddelen, waarvan niets betaald werd, ging men op de ruwste wijze te werk; de bevelhebbers, vooral DAVOUST en de Gouverneur (HOGENDORP), verrijkten zichzelven daarbij niet weinig (bl. 38). Daarbij was men zoo roekeloos, dat het roggemeel van den bijeengeschraapten voorraad door de vochtigheid bedierf; het pekelvleesch van vele duizend stuks rundvee door achtelooze inzouting aan de verrotting werd prijs gegeven. — Wegens de slooping der huizen rondom de stad wordt het van elders bekende bevestigd. De drie hoofdkerken moesten paardenstallen worden; en op de aanmerkingen der Predikanten aan den Gouverneur werd geäntwoord, dat die *sacrées bêtes* dubbel ongelijk hadden, omdat zij, wanneer er geene kerken meer waren, hunne pijp op hunne muilen konden rooken! (bl. 58). De kooplieden werden met bajonetten en kolven van geweren van de beurs verjaagd, die men almede tot een' paardenstal bestemde. (NB. er waren geene paarden). De diefstal der bank was, volgens onzen Schrijver, de doodsteek voor de *Hamburgers*, die daarin *alle* hunne fondsen hadden. Voor een millioen mark aan *rottinghout* werd voor brandhout verkocht. Doch dit alles was nog slechts het voorspel van *Hamburgs* lijden. Op den 19 December werden de poorten gesloten, en elk, die zich niet behoorlijk van levensmiddelen voorzag, met uitzetting uit de stad bedreigd; een lot, hetwelk eerst de ongehuwden, die niet in de stad geboren waren, en daarna genoegzaam de gansche burgerij trof, (de ongelukkige schanswerkers uitgezonderd, die echter slechts *één kind* mogten behouden; de overigen werden zonder genade met de moeder de stad uitgejaagd. (bl. 89.) Zoo willekeurig ging men te werk met de bepaling van *behoorlijk!* Het eenige, 't welk de Barbaren den ongelukkigen op reis medegaven, waren 25 stokslagen; hunne have en goed was de buit der soldaten. Men bedenke, dat deze verjaging te midden des winters geschiedde! Het tafereel, daarvan door den Schrijver opgehangen, is waarlijk hartverscheurend, (bl. 83—88). De Schrijver berekent in een kort *aanhangsel* het getal der achtergeblevenen of achtergelatenen in de ongelukkige stad op niet hooger dan 8 of 10,000; zoodat *negen tiendedeelen* der bevolking, of 90,000 man,

man, het zij door den fchrik voor de ftrafbelasting en andere knevelarij, het zij door geweldddadige uitzetting, *Hamburg* hebben moeten verlaten!

Dit ftukje fchijnt niet alleen nog gedurende den Oorlog, maar zelfs kort na de gemelde uitdrijving (25 December) en dus in het begin dezes jaars gefchreven te zijn. De ftijl komt ons min gepast voor het onderwerp voor. Er heerscht daarin zekere doorgaande *ironie*, zekere fpotachtige toon, dien wij ons in eenen *Hamburger*, wiens hart door zoo vele jammertooneelen verpletterd moest zijn, naauwelijks kunnen voorftellen. Zoo noemt hij het 29 *Bulletin*, waarin de afgrijsfelijke rampen des *Franfchen* legers vermeld worden, *een alleraangenaamst kersmisgefchenk*. Wat zoo iets met het vreedzame kersfeest, en de gefchenken, die men elkander bij die gelegenheid in *Duitschland* geeft, te maken hebbe, begrijpen wij niet. Dat de Schrijver met de roof- en hebzucht der *Franfchen*, bij gelegenheid der diefftallen aan hout enz. gepleegd, (bl. 22—25. bl. 66—70) zoo wat den gek fcheert, kan er nog door, hoewel zulks het regte middel niet is, om de verontwaardiging op te wekken; maar dat men het berooven der ongelukkigen in den omtrek, (bl. 35) het ontwijden der kerken, en het mishandelen der kooplieden, bl. 56—66, ja het flaan der ongelukkigen, die zich niet *genoegzaam* konden voorzien, ook met die kwalijk geplaatfte geestigheid behandelt, vinden wij ten uiterfte onvoegzaam. De Vertaler heeft ook in zijne bij den tekst ingevlochtene Noten, die eigenlijk zeer weinig om 't lijf hebben, dien toon willen volgen. Zijn doel was eigenlijk, om de rampen der *Hamburgers* op ons *Nederlanders* toe te pasfen. Wij zullen ons bij die inlasfchingen niet ophouden, ééne uitgezonderd, waar hij, bij gelegenheid van den ellendigen toeftand der gekwetfte *Franfchen*, die in *Hamburg* werden binnengebragt, en *elks medelijden gaande maakten*, de volgende allezins Christelijke aanmerking maakt: „ Hier is „ het eene vraag, die niet geheel en al zonder belang is, of „ *dit* medelijden gepast zij? Het moge zoo zijn. Doch is het „ ook gepast (gelijk in zekere ftad in *Nederland*) medelijden „ met doortrekkende *Franfche* krijgsgevangenen te hebben, en „ hun fchoenen en koufen te geven, omdat zij ellendig zijn? „ Of zou het gepaster zijn, wanneer men in ftaat is giften te „ doen, eerst aan onze *door* FRANSCHEN *arm gemaakte* landge-

„ nooten te denken? Het beste boek leert ons, dat wij geene „ paarlen voor de zwijnen moeten werpen, en een spreek- „ woord zegt, al te goed is *buurmans gek.*" Foei, Heer Vertaler! zoo gij onbarmhartig wilt zijn, laat dan ten minste het *beste boek* er buiten, 't welk u juist leert, voor uwe vijanden niet alleen te bidden, maar hen ook wel te doen. Hebt gij wel immer de gelijkenis van den barmhartigen *Samaritaan* gelezen? Die ongelukkige, dien hij redde, was ook zijn erfvijand, gelijk de *Franschen* misschien de onze zijn, en was juist in zulk een' deerniswaardigen toestand, als die arme, tot den krijgsdienst gedwongene, uit de armen hunner Ouders gescheurde *Conscrits*, welke de Tiran niets beter dan onze weggesleepte Jongelingen behandelde, en even roekeloos opofferde! De bijeenvoeging van het lage spreekwoord met de aangevoerde bijbelplaats doet veel eer aan den smaak des Vertalers!

Ten slotte moeten wij nog ééne aanmerking maken. De Gouverneur van *Hamburg*, VAN HOGENDORP, een *Nederlander*, wordt in dit boekje met de afgrijsselijkste misdaden, en met een zeer groot aandeel aan *Hamburgs* rampen, beschuldigd; ja men zegt ronduit (bl. 95) *dat hij zich tegen het misnoegen der Hamburgers door hunne verjaging heeft willen dekken, en dat gebrek aan voorraad hiertoe slechts ten dekmantel diende.* Wij hooren, dat DAVOUST eene *Memorie* te zijner verantwoordinge geschreven, en om onpartijdig regt verzocht heeft. De Heer VAN HOGENDORP volge dit voorbeeld. Zoo niet, dan..... Maar hij heeft zulks reeds in de nieuwspapieren beloofd, en wij zien deze zuivering met verlangen te gemoet van eenen man, uit wiens geslacht meer dan één lid den dwingeland in 't hagchelijkst oogenblik met gevaar van lijf en leven verzaakte, en den *Hollandschen* naam, ook buiten 's lands, deed *eerbiedigen.* Hoedanig ook het gedrag van den Heer Generaal VAN HOGENDORP geweest zij, op dit laatste zal hij toch wel niet kunnen, misschien ook niet *willen* roemen!

Gedichten van Vrouwe A. C. MEERMAN, *geboren* MOLLERUS. *IIde Deel. Te Amsterdam en in den Haag, bij* de Gebroeders van Cleef. 1813. *In gr. 8vo.* 224 *Bl. f* 2-8-:

Deze ſtukken van Mevrouw MEERMAN doen bij uitnemendheid eer aan haar gevoel voor vriendſchap en huwelijksliefde: want niemand kan redelijkerwijze meerdere, noch met meer gevoel geuite, noch meer herhaalde betuiging van teedere verkleefdheid van eene Gade wenſchen. Zij dicht en rijmt overigens op ieder onderwerp en bij iedere gelegenheid, zoo wel bij nacht als bij dag, op den reiswagen als op haar' ſtoel; en hebben hare dichtſtukken boven vele andere *dit* vooruit, dat zij van eene aanzienlijke Dame zijn.

In 1810, bij de aanmelding van het eerſte Deel, vergenoegden wij ons (om voldoende redenen) met de mededeeling van haar liedeken op het *Gerſtewater;* opdat ieder daaraan zijnen echten kunstſmaak toetſen zou: nu, in 1814, (wij hebben zelve ook wat aangeleerd) wagen wij de aandacht voor het minst te vestigen op eenige eigenheden, waardoor zich deze kunstgewrochten onderſcheiden; opdat zoodanige ſchoonheden, hoezeer zij voor den neus liggen, niet worden over het hoofd gezien door de zoodanigen, die zich niet gemakkelijk verheffen kunnen tot de hoogte van een krachtgenie.

„ Arme vrouw! gij moest dan bij dag wat gaan rusten,” zou men misſchien alleen maar denken bij het lezen van het volgende *nacht*-ſtukje, indien men niet opmerkte, met hoe veel zwier, regt uitvoerig en dichterlijk, een anders, naar het ſchijnt, niet zeer rijk onderwerp hier wordt uitgewerkt:

De ſtormwind blaast met helsch gedruisch,
Hij doet de binten knakken, kraken;
't Is of hij van 't reeds wanklend huis
Volkomen wil ruïnen maken,
Omſpatten ze met puin en gruis.

(Het woei heel hard!)

De rookbuis van 't weldadig vuur
Heeft hij meëdoogenloos verkoren:

Dáár,

Dáár, met verheffing ieder uur,
Doet hij de klettrende Echo's hooren,
Terug gekaatst door dak en muur.

(De wind ſtond op den ſchoorſteen!)

Hij ſnort, hij piept, hij fluit, hij ſpeelt
Met ruwe, grove, harde vingeren,
Wier kracht een' ſchorren wantoon teelt;
Door 't heftig heen en weder ſlingeren,
Den ſlaap uit ſluimrende oogen ſteelt.

(Het was geene aangename muzijk!)

Gij treurige en gij wreede nacht,
Mogt ik uw weerga nooit weer vinden!
'k Heb u al wakend doorgebragt,
En bij 't gejoel, 't gehuil der winden,
Mij zelve mat en krank gedacht.

(Ik kon geen oog toedoen, en heb hoofdpijn!)

Wij leerden vooral hier ook, hoe ſierlijk en krachtig men het koppelwoordje *en* tot een eindrijm dwingen kan:

In die lange en
Breede gangen
Wierd mij bang, en
'k Dacht met angst:
Hier nog leeren
Kloosterheeren, enz.

In die lange en
Breede gangen
Voel 'k niet bang en
Angſtig mij.

Maar vooral moet men niet over het hoofd zien zeker uitvoerig kunstgewrocht, dat er echt Schotsch uitziet, gelijk het ook een ridder-avontuur in Schotland bezingt; ELFRIDA wordt het genoemd; maar het is eene Romance of Ridder-deun, of lie-

liever (laten wij het zoo noemen, om niet mis te tasten) een Reislied, door de Dichteres op hare reis naar Parijs in 1811 vervaardigd.

Een *Ridder van de Jagt*, EDUARD genoemd, dwaalt op eene jagtpartij van zijn gevolg af in een ondoordringbaar bosch; het wordt avond, nacht en een verschrikkelijk onweer, dus helsch donker. Nu en dan wijst hem de bliksem nog het pad; hij ziet in de hoogte een lichtje, doch de donker maakt, dat hij den weg naar boven niet vinden kan; hij moet den dag afwachten, en ziet nu op een' heuvel een fraai paleis. *Zeven* coupletten berigten ons dit avontuur; of liever, het avontuur begint nu eerst. Hij klopt; een jong lief meisje doet open, maar slaat hem de deur voor den neus weer toe; hetzelfde gebeurt twintig, dertigmaal, maar telkens verscheen een ander meisje:

Telkens bij vernieuwde keeren
Wordt zijn harde klop herhaald;
Twintig en wel dertig meisjes,
Waarvan elk met schoonheid praalt,
Oopnen, zwijgen, zien hem aan,
Maar deze allen, ach zij gaan
Even eens terug en sluiten. (!)

Het was om tureluursch te worden! hij denkt ook, dat het huis betooverd is; maar geen zwarigheid! hij *moet*, hij *wil*, hij *zal* er in. Bravo, Ridder! want nu hooren wij het vervolg nog, en het fraaiste komt eerst aan.

En nu klopt hij woest onstuimig,
Roept, met bulderend geluid,
Van een aantal edelknapen
Vreemde, wilde namen uit.

(Als de meisjes maar niet bang worden!)

't Gaat weer op; hij vliegt verstoord
Ongebeden door de Poort,
Zwerft reeds door de Voorportalen.

Er komt dan toch eene oudere vrouw, neurig en stom; zij wenkt, hij volgt haar, en komt nu bij eenen achtbaren, door ouderdom gekromden man; deze is de *sprekende waarheid*; want hij vraagt hem, hoe hij hier op den heuvel kwam, dien geen man, duizend schreden in het rond, naderen mag? Hij antwoordt kort en knap:

> Wat kon ik, een vreemdling, weten
> Van die wet, zoo zeldzaam wreed,
> Hier op 't gastvrij strand der Schotten? enz.

Hierop verzoekt hij om rust en wat verfnapering. Hij krijgt ook aanstonds volop

> Keurig wild, en wijn en vruchten,
> Fijn gebak, en 't witste brood,
> Toegediend door lieve meisjes;

doch zij houden mondje digt. Nu gaat hij wat rusten; de Oude zegt, dat hij voor hem waken zal, ('t was anders ook wat gevaarlijk met al die meisjes!) en hij wordt *als eene bruid* bediend; hij denkt al weer aan tooverij, maar slaapt toch met de gedachte aan zijne DORA gerust en spoedig in. Wakker wordende, is zijn eerste wensch, het oude vrouwtje nog eens te zien; zij is bij de hand, en leidt hem, in twee coupletten, door vele ruime zalen, tot een Kabinet; daar hadt ge nu de grap!

> Als een beeld van levend marmer
> Ligt, in 't leliewit gewaad,
> Op een Sopha hier ELFRIDE.
> Sneeuw is 't fijn gevormd gelaat.
> Sneeuw haar boezem, handen, armen;
> Naauwlijks weet men of zij leeft:
> De ademtogt alleenlijk geeft
> 't Flaauw bewijs van ziel en aanzijn.

Zij ziet hem, roept: „EDGARD! *neen, hij is het niet!*" wijst naar den grond, huilt braaf, en speelt aanstonds weer de stomme.

De oude raakt nu in volle vreugde de tong los; trouwens,

zij

zij had in tien jaren tegen geen man gesproken; maar nu leest zij in ELFRIDA's zachten blik, dat zij, en ieder meisje, weer spreken mag, en dat zij dezen Ridder, omdat hij zoo op EDZARD gelijkt, hare geschiedenis verhalen moet. ELFRIDA was eene mooije, rijke, jonge weeze, hier opgevoed, en had vrijers bij het mud; zij kiest EDZARD; maar, toen hij met haar van het altaar komt, steekt een nijdig medeminnaar hem zoo in eens maar dood. De moordenaar raakt nu ook wel kapot; maar dit hielp ELFRIDA niet.

Zuchten, zuchten is 't geluid
Van de troostelooze Bruid:
Ach de spraak was haar ontvloden!

Voorts zegt de oude:

Sinds dat schriklijk oogenblik
Zwoer een ieder, zwoer ook ik,
Tot geen vreemden man te spreken.
En wij zwegen vijf paar jaren!

(Dat is toch magtig sterk van eene oude vrouw met zoo veel jonge deerns!) Zij wenscht, dat EDUARD nu voor haar een EDZARD worden mag; en hij had er ook wel wat zin in, maar hij was reeds verloofd:

Was ik vrij,
Leefde DORA niet voor mij,
'k Stierf van liefde aan uwe voeten.

Dus, dit kon nu niet; en wat had zij er toch ook aan gehad, daar hij dan ook sterven wou vóór het huwelijk! — De oude merkt, dat hij DORA halen moet; alvorens echter praat hij nu druk met de meisjes, die, dat voelt men, na tien jaren zwijgens, hare tong nu eens *wat* te goed doen!

Eene volgende afdeeling meldt ons de aankomst van DORA; ELFRIDA vliegt EDUARD in den arm, drukt DORA aan het hart,

Ziet weemoedig naar den grond,
Wijst op haar gesloten mond,
Heft het denkend oog ten Hemel.

Zij leidt voorts de gelieven naar het altaar, speelt eene pantomime, geeft DORA een parelsnoer en het beeld van EDZARD, maar neemt dit aanstonds terug, en plaatst het op haren boezem, waar het tien jaren gerust had en nu ook veel beter past, en valt toen in slaap. Gelukkig verstond de Oude die gebaarden-taal; het eerste kind der nu gehuwden moet, zoo het een zoon is, EDZARD heeten; zij zullen al de goederen van ELFRIDA erven; zij moeten den ouden man in eere houden, en het kind EDZARD's beeld inprenten; en, als ELFRIDA dood is, krijgt DORA de parelsnoeren met het beeld. — Jaarlijks brengen EDUARD en DORA aan de stomme een bezoek; maar, helaas! er kwam in lang geen zoontje; eindelijk evenwel lukt het; en, ô wonder boven wonder! het kleine EDZARDJE is al aanstonds verbazend vlug:

Eindlijk komt het schoonste knaapje;
't Komt in DORA's blanken arm,
't Kloutert op ELFRIDA's knieën,
't Streelt haar koude wangen warm.
Blozend wordt de bleeke mond;
Zij kust zich aan 't Kind gezond,
't Is mijn EDZARD! roept zij juichend.

Maar, nu hare tong los is, wil zij zoo maar aanstonds naar EDZARD in den Hemel, en — wil het kleine EDZARDJE medenemen:

Dierbare engel, (zegt zij) 'k neem u meê!

Doch dit loopt nog los:

DORA's gil en DORA's oog
Slaan haar echter ijlings neêr. —
Daar, daar is uw-liefling weêr;
Kan ELFRIDA gruwzaam worden?

Zij neemt dan de reis alleen aan, sluimert in, en — is dood. Nu volgt de lijkklagt, en de begrafenis:

Al haar stoet, de teedre maagden,

(De-

(Deze meisjes bleven, bij tien jaren zwijgens, en bij al dat wachten op het kleine EDZARDJE, teeder en jong!)

De oude schildknaap EDUARD,
DORA met de parelsnoeren, (!)
Ieder vol der diepste smart,
Volgen 't dierbaar overschot,
Met hun hart en oogen, tot
Waar de kille zerk het dekte.

En geen jaar was nog verdwenen,
Of men toog naar 't graf-gevaart;
't Jeugdig kroost verzelde tevens
Hen op deze Bedevaart.
Waar de Ridder van de Jagt
Plegtig haren dood herdacht,
En met DORA nederknielde.

Wij wenschen hartelijk, dat het vervaardigen van zoodanige stukken voor Mevrouw MEERMAN zelve lange nog een aangenaam tijdverdrijf wezen mag, al ware dit dan ook van dezelve de éénige vrucht.

De Bekentenis aan het Graf. Door A. LAFONTAINE. *Met Platen. II Deelen. Te Haarlem, bij* F. Bohn. *In gr. 8vo. Te zamen 682 Bl. f 6-:-:*

De oude Heer Schubart kwam van het lijk van eenen beminden vriend; in het weemoedig gevoel van zijn verlies, zonk hem het *memento mori* op het hart; het eene gevoel volgde het andere; hij dacht aan zijnen levensloop, en vorderde zichzelven rekenschap af; hij deed dit met onrust; maar ook dit gevoel werd door een ander vervangen; van de rekening, die hij met den dood wilde houden, kwam niet; hij overzag zijn leven als eene landkaart, die hij zich met al de bekoorlijke tinten der verbeelding voorteekende, om het leven nog eens in eene regt vrolijke kleur te genieten. „ Neen, lieve dood!" zeide hij eindelijk, „ wanneer uwe hand mij grijpen moet, heden of over een jaar, ik volg u gerust. Maar te spreken heb ik

niets met u; aan het leven, aan den mensch slechts wil ik rekenschap geven. Misschien dat hij eenmaal over mij lacht, en in zijn' eigen' boezem tast, over zijne eigene smart klaagt, terwijl hij de mijne beschreit, of zich in zijne eigene droefheid met de mijne troost. Misschien leert hij, dat de lotgevallen van het gansche menschelijk geslacht niet anders zijn, dan de lotgevallen van eene Familie; een klein Drama in een kamertje, uit vreugde en droefheid zamengesteld, maar uit dezelfde stof gemaakt, als het groote treurspel, waarin Koningen en Vorsten, veldslagen en bloedvergieten, dolk en giftbeker en geheele legers, ten tooneele verschijnen. De dood gebiedt een' ieder zijn' koninklijken mantel en zijn' slaaprok af te leggen, en hij droogt zoo wel de tranen, stilt zoo wel de zuchten van een' enkel' mensch, als van eene gansche wereld. En God blijft eeuwig bestaan; en kunnen tranen en bloed niet de dauw zijn voor eenen rijken oogst. Ja, moeten zij dit niet zijn? vraag ik." — Dit zij de opheldering van den titel van het boek.

Zoo geeft ons dan hier de man zijne Familiegeschiedenis, en schreef die in eenen gelukkigen ouderdom. En deze geschiedenis is wisseling van voor- en tegenspoed in eenen zeer hoogen trap, en wisseling van wijsheid en dwaasheid, zwakheid en kracht, en dat bij zeer edele menschen; terwijl onder en door alles het gevoel voor innerlijke zedelijke waarde, tevredene werkzaamheid, onafhankelijkheid van de veranderlijke fortuin, gelatenheid in ieder lot, en vooral ook gevoel voor hartelijke liefde en trouw, roerend wordt opgewekt, en men deze lieve menschen hartelijk beminnen moet, en gaarne wil navolgen.

Meer zeggen wij niet van dit schoone werk van den zoo algemeen ook bij ons gezochten Schrijver, dewijl wij een aantal boekdeelen van denzelfden reeds genoeg bekenden man ter aankondiginge nog voor ons hebben, en, willen wij den Drukker van deze goede vertalingen eenigzins bijblijven, of liever wederom inhalen, wij ons te zijnen aanzien wel moeten bekorten. Wij prijzen deze geschiedenis van den braven en verstandigen Schubart gaarne aan; want wij beloven de meeste Lezers eene aangename verpoozing van ernstige bezigheden, en veel aanleiding tot nadenken. Laat de man zelf spreken: „ Ik was — een kind, een knaap, een jongeling, een man,

„ wiens

„ wiens voornemens deugdzamer waren dan zijne daden; die „ het berouw over duizend dingen, die hij beging, voor deugd „ hield; die in gelukkige omstandigheden aan eene regtvaardi- „ ge Voorzienigheid geloofde, en in het ongeluk aan een „ blind Noodlot. Met één woord, ik zou thans de pen liever „ wegwerpen. Maar die zich beter gevoelt, dan ik in deze „ weinige regelen mijzelven schetse, die moge mij beklagen, „ en daarmede afgedaan."

Albertina, of de Proef der Mannen. Door A. LAFONTAINE. *Met Platen. Te Haarlem, bij* F. Bohn. *In gr. 8vo.* 378 *Bl. f* 3-:-:

Deze proef nam Albertina met eenen luchtbol; de minnaar, die het met denzelven niet, of niet hoog genoeg, durfde wagen, had geen moed, en kreeg dus zijn afscheid. Dit kwam daar van daan, dat haar vader het eerst per luchtbol zijne liefste vond, en vooral, dat de hupsche vondeling, met haar als broeder opgegroeid, als een kind van dertien jaren reeds zoodanig waagstukondernam. Deze brave jongen bekwam ook eindelijk hare hand, hoezeer de vader (zeer ingenomen met zijnen adelijken stamboom, echter zelf buiten den adel gehuwd) dit lang, zeer lang tegenhield; maar op het eind schikte zich dat alles bijzonder wel, en zeer tot ons genoegen, want het uitmuntend jong mensch had den waren adel in het hart, en verdiende waarlijk het voortreffelijk meisje. De geschiedenissen en proeven met de luchtbollen zijn aardig en onderhoudend genoeg; maar veel meer behaagt ons de lieve kinderwereld vol onschuld en hartelijkheid, die de Schrijver zoo bekoorlijk tovert in het gezin van den edelen Graaf, en het kinderlijk verbond van reine liefde, grootmoedigheid, deugd en trouw, waaraan men door geheel het leven en bij iedere beproeving ook vasthield. Het treft en roert diep, hoe Welf (de vondeling) en des kosters dochter Betje den blinden jongen Graaf het gezigt en ieder genot, dat hij ontberen moest, wisten te vergoeden, en wat die zelfde Welf al uitstond en opofferde, opdat hij eenmaal zijnen dierbaren vriend het gezigt herstellen kon. Gelukkig inderdaad, dat hij eenen zoo bekwa-

men oogarts, Sarboni, vond, van wien hij die kunst niet leerde, (want hiertoe was die kunstenaar te gierig en te laag van geest) maar van wien hij die kunst afzag, en wel in zoo eenen hoogen graad van volkomenheid, dat hij na verloop van het eerste jaar reeds honderden menschen met het gelukkigste gevolg ligten kon, en, wat nog sterker is, zijnen jongen vriend, die voor veertien jaren door eenen minderen meester in de kunst van de staar zoo ongelukkig geligt was, dat hij nu volkomen blind werd, en de geneesheer hem voor altijd ongeneeslijk hield, — dat hij dezen zijnen jongen vriend, zeggen wij, de beide oogen ligten kon, en dat zoo gelukkig, dat deze reeds denzelfden dag bij herhaling en eenen geruimen tijd het licht genieten kon, en binnen zeer korten tijd voor altoos van het lieve daglicht het volkomen genot had. Een geval, waarvan wel weinige oogartsen voorbeelden zullen hebben in hunne *praxis*, en waarvan wij daarom hier opzettelijk melding maken, om deze Heeren (indien anders dat nog lange toehouden der oogen, het afsluiten van het daglicht, en hunne katarakt-brillen, enz. geene kwakzalverij of iet ergers is) een weinig te demoedigen, daar zij hier kennelijk zien, dat er meester boven meester is!

Wij beloven den vriend van LAFONTAINE's altijd lieve verdichtingen, bij de lezing van dezen Roman, overigens het uitnemendst genoegen.

Bijbelsche Geschiedenissen, in vragen en antwoorden, voor eerstbeginnenden, door H. VAN MEERTEN, *Predikant te Gouda. Te Gouda, bij* W. Verblaauw. 1814. *In 8vo.* 84 *Bl.*

Bijbelsche geschiedenis is bij het godsdienstig onderwijs onmisbaar; men moet er mede beginnen. Men begreep dit wel altijd; met dat al het werd wel eens te zeer verzuimd, en het boekje van VAN DEN BERG kwam voor eenige jaren uitmuntend van pas, en deed en doet nog zeer goede diensten. Ds. VAN MEERTEN deed evenwel geenen verloren arbeid: dit zijn opstel onderscheidt zich ten goede; en zeer natuurlijk is het, dat men, na verloop van ettelijke jaren, hier en daar weder-

derom eene andere wijziging en andere wenken verlangde. De meerdere *evenredigheid* in de grootte der hoofdstukken, hier en daar het meer *bestemde* van de vragen, de wenk omtrent het lezen der *Profeten*, om nu van zuivere spelling en taal (die hier allen lof verdient, en thans, bij het verbeterd schoolonderwijs, zoo belangrijk is) niet te spreken, hebben ons vooral behaagd. De verontschuldiging van den Eerw. VAN MEERTEN, dat hij het meerdere *zedekundige*, dat men misschien verlangen mogt, voor het mondeling onderwijs bewaarde, laten wij niet alleen gelden, maar wij zijn het met EWALD eens, dat geschiedenis voor het kind geschiedenis blijven moet, zal zij hier voldoen aan het oogmerk, en het *a*, *b*, *c* zijn van het godsdienstig onderwijs. Minder zijn wij het eens met het voorberigt, aangaande het nut van uitgebreide *voorlezingen* ter mondelijke voordragt; hier zetten wij ondervinding tegen ondervinding, en raden veel meer het moeijelijker, maar ongelijk leerzamer, Socratisch vragen een' ieder aan; hoezeer wij zeer gaarne die uitbreiding van Ds. VAN MEERTEN, zoo ter eigene voorbereiding, als tot die der meer geöefende leerlingen zelve, wilden inzien. Echter is het ons altijd verkieslijker, dat de leerling te zijner voorbereidinge den Bijbel zelf moet inzien. Dan, wij beöordeelen het boekje, dat thans voor ons ligt, en durven dit tot gebruik in scholen en catechisatiën vrijmoedig aanprijzen.

Bij eene tweede uitgave, die wij geenszins betwijfelen, worden enkele drukfouten ligt verbeterd: b. v. bl. 32. vr. 13. murmureering; bl. 46. vr. 11. *Elia* voor *Eliza*; bl. 47. vr. 4. *de* voor *den*, enz. En de volgende chronologische misstelling verhelpt dan zeker ook de Schrijver zelf: bl. 60. vr. 12. waar het jaar der geboorte van Christus nagenoeg het jaar 5200 na de Schepping gezegd wordt te zijn; het antwoord op vr. 10 toont intusschen, dat het eene vergissing is.

De Zwitsersche Robinson Crusoë, of de met vrouw en kinderen gestrande Zwitsersche Predikant. Een Boek, tot opscherping van het denkvermogen en vorming van het hart. Uit het Hoogduitsch van J. R. WIJSZ. *Met Platen. Te Haarlem, bij* F. Bohn. 1813. *In 8vo.* 366 *Bl. f* 2-8-:

Hoe vele *Robinson Crusoë's* er ook reeds voorhanden zijn, zoo is deze van den Heer WIJSZ ons ten hoogste aangenaam; het is zeker de beste lof, en dien geven wij dit boek met volle overtuiging, dat het aan CAMPE's *Robinson* verdient gelijk gesteld te worden. Zekerlijk is alles hier wederom anders, maar dient toch even zeer, volkomen naar den titel, tot opscherping van het denkvermogen en vorming van het hart. De met zijne vrouw en kinderen gestrande Zwitsersche Predikant is een regt eerwaardig en in alles bedreven man, ook een uitmuntend vader en opvoeder voor zijne kinderen. Men redt veel van het gestrande schip; dus heeft de Familie (en hierin verschilt dit werkje van het gemelde) al aanstonds vele hulpmiddelen. Maar de groote kunde en belezenheid van den vader in Natuurgeschiedenis en reisbeschrijvingen, enz. maakt het verhaal daarom niet minder nuttig; en is alles even onderhoudend. De Familie heeft zich nu naauwelijks eenigermate ingerigt; dus verwachten wij (hoewel er de titel van zwijgt) nog al eenige vervolgen; en dit is voorzeker der lieve jeugd zoo wel als ons een aangenaam berigt. Mevrouw DE MONTOLIEU, zegt het voorberigt, heeft van dit werkje eene Fransche vertaling geleverd: dit is inderdaad eene bijkomende aanbeveling; immers, onze Lezers kennen deze Dame, ook uit ons Mengelwerk, als eene Vrouw van oordeel, smaak en fijn gevoel.

De Vaderlandsche Letteroefenaars aan den Recensent ook der Recensenten, opzigtelijk de beöordeeling der Leerredenen van Prof. Borger.

Mijnheer!

Gij betuigt uwe verwondering over onze boven genoemde beöordeeling; wij geven u die betuiging met ons geheele hart, met ons geheele verstand en alle onze kracht terug. Hemel! kan men zoo partijdig zijn? Kan men de dwaasheid begaan, een stuk over te nemen, waarin men, om niets anders te zeggen, zelf bij herhaling de grofste misslagen in noten moet aanwijzen? Kan men zoo schandelijk verguizen, wat men vroeger met lof en goedkeuring overstelpt heeft? zichzelven zoo grof tegenspreken, als wij met één woord zouden kunnen toonen, dat gij, Mijnheer, in uw Tijdschrift doet? Kan men de naauwgezetheid ten aanzien van stijl en taal — of wat anders? — als een bewijs aanmerken, dat de Schrijver niet *woont* in de Ouden (*)? Doch zoo gaat het, wanneer onoplettendheid en toegevendheid soms eenen Redacteur verschalken; wanneer de kritiek eens derden en onpartijdigen met de antikritiek van partij zelven ineensmelt; wanneer hij, die zich eerst het regterambt heeft aangematigd, nu tevens met den pleitbezorger ééne rolle speelt, en beiden het Publiek genoeg minachten, om het daarvoor te houden, dat zorgvuldige vergelijking en beproeving zelden worden in het werk gesteld, maar dat hij, die het luidst schreeuwt, het stoutst snoeft, het onbeschaamdst scheldt en beleedigt, het meest met wetenschap en geleerdheid praalt, in het oog der menigte doorgaans regt heeft en goedkeuring vindt.

Doch de *Recensent* verblijdt zich slechts, dat hemzelven het moeijelijk werk van beproeving en weerlegging, door den Inzender van een Opstel, wordt uit de handen genomen. Wij zul-

(*) Voor het overige betuigen wij onze hoogachting voor de Ouden; doch op sommiger geletterden denkwijze schijnt ons toch de satyre van A. STIJL toepasselijk; *Wie Grieksch verstaat, die kan niet gek zijn, schoon hij won.*

zullen ons dan ook alleen met den laatsten bezig houden; zullende zich de toepassing op de verkeerdheid van den ander gemakkelijk vinden. Onze toon zal dus ook te ligter zijne volle bedaardheid houden; daar wij, op het voetspoor van den opsteller, ons der kortheid bevlijtigende, meest algemeene, schoon tevens enkele bijzondere, aanmerkingen zullen maken, om de zijnen te bejegenen.

In het voorbijgaan merkt hij aan, dat, hetgeen wij van het verschil tusschen het oordeel van het Publiek en van de Kunstregters zeggen, regtstreeks inloopt tegen het gevoelen van CICERO; schoon hij er CICERO's eigene betuiging bijvoegt, *dat niet allen met hem zullen overeenstemmen.* Wel nu, wij hopen, dat de billijke ingenomenheid met CICERO niemand zal beletten ons oordeel te toetsen. Schoon echter toegestemd, is toch de redenering van den *Romein* hier niet zoo geheel toepasselijk. De kanselredenaar kan voldoen (*delectare*) zonder veel wezenlijks te leeren (*docere*), zonder dat het, als bij den redenaar voor de volksvergadering, den raad of de regtbank, duidelijk blijke, dat hij het doel zijner zending heeft bereikt, om, namelijk, de menschen tot geloof en bekeering te bewegen (*movere*).

Eene volgende aanmerking valt daarop, dat wij aan den stijl van BORGER op bladz. 281 iets *plegtig-donkers* hebben toegekend, en op bladz. 285 denzelven *klaar* noemen. De reden hiervoor loopt nogtans in het oog; daar de eerste eene algemeene aanmerking, de laatste eene bijzondere, alleen de eerste Leerrede betreffende, blijkt te zijn.

Verder beklaagt men zich, dat wij niet al ons gestelde hebben bewezen. Wij antwoorden hierop, dat vooreerst deze bewijzen soms door partij schijnen over het hoofd gezien te zijn; waardoor dan hijzelf zich aan het gewraakte schuldig maakt. Zoo hebben wij b. v. reden gegeven, waarom wij gaarne meer tekstverklaring zagen. En die reden is niet weerlegd. Men schijnt alleen de onmogelijkheid van eene ruimere, en toch niet overbodige, behandeling van de hier gekozen teksten te vooronderstellen; ook welligt, dat juist deze teksten *moesten* gekozen worden, of dat het ons althans niet vrijstond, die keuze, in eenig opzigt, anders te wenschen. Wat den kwaden smaak aangaat, dien wij door dezen wensch zouden verraden, wij deelen hem gaarne met VAN DER PALM, STU-

ART

ART en anderen, wier ontvouwing der bijbeltale ons meermalen heeft verrukt. — Zoo hebben wij, al verder, bl. 286, ten minste eenen grond aangewezen, waarom sommige gebezigde plaatsen der H. Schrifture ons, het zij in het algemeen, het zij juist daar, waar zij bij BORGER voorkomen, min gepast toeschijnen; dat zij, namelijk, niet in haren eigenlijken zin worden gebruikt. B. v. *daar staat geschreven: indien gij u niet bekeert, zoo zult gij allen insgelijks vergaan;* hetgeen bekend is, de Joden, en hunnen tijdelijken ondergang, te betreffen: en dit tijdelijk vergaan, dit vinden van zijne straf in het tegenwoordige leven, kon BORGER voorzeker *allen* zijnen toehoorderen niet aankondigen, of zij zich hetzelve toeëigenen. Insgelijks, schijnt *Maran-atha* bij den Apostel een formulier (*), dat even daarom onvertaald blijft; en wel een formulier van vervloeking, alsof men zeide: *God zal u of hem straffen*; en nu vergelijk BORGER! — Van andere plaatsen spreekt het van zelve (†), dat zij ons toeschijnen, of niet kiesch, of niet bevattelijk, in één woord, niet gepast genoeg te zijn; gelijk wij, in het algemeen, van oordeel zijn, dat al wat een Dichter, wat maar eenig, in zijne soort voortreffelijk, Schrijver, evenveel in welk oord, in welken tijd, in wat tale, gebezigd heeft, — al wat maar taalkundig, analogisch en comparative kan verdedigd worden, — daarom juist nog niet in eene leerrede, in eene hedendaagsche Hollandsche leerrede, eene leerrede van BORGER, past. Op die wijze zou men den jammerlijksten bedellap kunnen verdedigen, en zonder weerspraak moeten toelaten, dat een Christen-prediker door allerlei vreemds de aandacht zijner toehoorderen telkens stoorde, en misschien in het oog der gapende menigte blonk, zonder eenigzins te stichten. — Voor het overige zouden wij ten aanzien van sommige toespelingen op de H. S. en andere beelden en gezegden de fout hebben *kunnen* aanwijzen, gelijk in het beweerde omtrent Petrus toestand: *hier hangt nood of leven van ja of neen af;* dat wij ronduit ontkennen,

en

(*) Zie, onder andere, de kantteekening op den Statenbijbel.

(†) En ook hiervan zeggen wij in de Recensie, bl. 287: „Er heerscht eene zekere ongelijkheid in zijnen stijl. Dezelve is doorgaans te zuiver en te verheven, om uitdrukkingen te dulden, die *trivizal* klinken. Ja, al is een gezegde uit den Bijbel ontleend, daarom is het nog niet altijd verstaanbaar, en gepast voor onzen Westerschen geest.”

en dus voor *winderig* houden. De leerlingen waren in Gethsemane onverlet *henengegaan*. Joannes was ten huize van Kajaphas bekend, en hem geschiedde geen leed. Petrus zelf vermied zich ten duidelijkste, zonder hinder te ondergaan. Maar, in de meeste gevallen, moet hier het beschaafd gevoel beslissen; en onze taak was volbragt, zoodra wij het oordeel onzer Lezeren, en van den Hoogleeraar, op het eene en andere hadden oplettend gemaakt.

Doch wij zeiden, dat hier en daar meer bewijs was mogelijk geweest; wij herhalen dit met nadruk ten aanzien van het zakelijke. Intusschen ware het toch altijd onmogelijk, in een Maandwerk van bepaalde ruimte, al het geprezene of berispte volkomen in het licht te stellen; en, terwijl wij toegeven, dat buitenlandsche beöordeelende geschriften zich meer uitvoerigheid, en daarmede gepaarde bondigheid, en boven het gemeene begrip verheven geleerdheid en afgetrokkenheid, vergunnen, schijnt toch ook de *Recensent der Recensenten* met ons overtuigd te zijn, dat binnen den bepaalden omtrek der heerschappije van onze landtale het debiet van zulk een werk wel bezwaarlijk de moeite en kosten zou kunnen vergoeden. — Met name beklaagt zich de opsteller daarover, dat wij de schets van de aloude, Christelijke godsdienstoefening meer dichterlijk, dan historisch-bewezen, hebben genoemd. Wij zagen, namelijk, in die schets eene lofrede, vooral op de gemoedsgesteldheid der belijderen, die, als elke lofrede, ja wel de waarheid, maar niet altijd de geheele waarheid, althans alles in het schoonste licht, bevat. En zou de kennis der menschelijke natuur, zouden de brieven van Paulus en andere boeken des N. V., zou de geschiedenis zelve, al ware het slechts hare onvolledigheid, enz. hier niet op onze zijde zijn? Ons dunkt, wij zouden het bewijs daarvan, als een tegenhanger van het verlangde van den Professor, aan ons Mengelwerk kunnen leveren. — Ook het aangemerkte op de IVde Leerrede behoort hier te huis. Alleen hebben wij wederom een aangehaald voorbeeld van de blaam te zuiveren, door den Schrijver, met eenen pennetrek, daarop geworpen. Zie hier den staat der kwestie: Er heerscht op deze wereld geen volkomen verband en juiste evenredigheid tusschen deugd en geluk. In zoo verre het toeval hieraan in den weg staat, wacht BORGER, volgens zijne Iste Leerrede, de vereffening daarvan in de eeuwigheid. Maar wij beweren, dat toeval, dat menschelijke schranderheid

of

of dwaasheid, altijd den grootsten invloed heeft op geluk en ongeluk in dit leven. Sommige ondeugden voeren, reeds uit eigen aard, geene bijzondere, althans in het oog loopende, door geenen voorspoed opgewogene en bedekte, rampen met zich. Het doet er dus weinig toe, of van toevallige, dan wel van zulke ongelukken worde gesproken, die uit de ondeugd voortvloeijen. Het besluit: de onschuldige draagt niet vaak de straf, het kwaad gevolg enz. van het gedrag des schuldigen; derhalve moet het ons niet bevreemden, zoo Christus, voor ons, tot zonde gemaakt is, — deugt in allen gevalle niet. En zoo, te dezen aanzien, een *schijn* van onregtvaardigheid eenige kerkleere, of het Evangelie zelve, aankleeft, dan is die door BORGER niet weggenomen. Doch dit schaadt de goede zaak in geenen deele. GROTIUS, door zoo vele achtbare Hervormden geheel of ten deele gevolgd, nam dien schijn reeds lang weg; indien wij daarbij slechts letten op het vrijwillige van Jezus lijden. Wij allen zijn schuldig, of hebben beproeving en oefening noodig, — voor ons het oogmerk van dit leven; het voorbeeld van den besten onzer is dus op Jezus nog geheel ontoepasselijk. — Voor het overige geworde den Schrijver Deszelfs vergiffenis over elk hatelijk bijvoegsel!

Op de IIde Leerrede terugkomende, betuigen wij het *lompe* eener verwisseling van Jezus met zijne Apostelen niet in te zien. Catholieke, Fransche Predikers en stichtelijke Schrijvers halen dikwijls aan met de woorden: *C'est le St. Esprit, qui* —; en wij betuigen, dat ons deze taal weinig minder juist dan krachtig is voorgekomen.

Het overige is nagenoeg herhaling van het reeds bestredene, of van dien aard, dat wij het tamelijk gerust aan het oordeel en den smaak kunnen overlaten, te beslissen, of de aangehaalde plaatsen en redeneringen inderdaad bewijzen, wat zij behooren te bewijzen. Men zie daarbij slechts toe, of de woorden dezelfden, de bedoelingen en omstandigheden dezelfden, de taal dezelfde zijn, dan of misschien een andere zin aan die woorden gehecht worde, de Schrijver een Dichter zij, en de spreekwijze aan eene andere taal eigen is. In dit geval toch *kan* het overnemen dier woorden op zichzelve zeer wel geoorloofd zijn; maar wij wraken het gezag. Ja, al ware het van HERINGA, qua Aanteekenaar op een boek voor de jeugd.

Slechts

Slechts zeggen wij nog ten aanzien van onze zoogenaamde *grappige* aanmerking, „dat, wen van de DECIUSSEN gesproken wordt, de groote hoop gevaar loopt, aan de aloude helden van het Gemeenebest te denken," dat dezelve door den Schrijver van het Opstel zeer goed verdedigd wordt, wanneer hij zegt, dat, wie slechts STUART's *Romeinsche Geschiedenissen* eens doorbladerd heeft, die helden kent; terwijl hij intusschen twijfelt, of wij van den Keizer, door BORGER bedoeld, wel ooit gehoord hebben.

Ten slotte betuigen wij, dat het losse van het gansche opstel, benevens de pralerij met klassieke geleerdheid en de betoonde drift, ons doen vermoeden, dat een ijverig Leerling en Vriend van BORGER de opsteller zij. En dit doet ons zijne onbescheidenheid op een en ander punt gereedelijk verschoonen. Maar gij, Mijnheer de Recensent, moest ten minste zijne naaktheid, waar die hier of daar onvoorzigtiglijk aan den dag kwam, liever bedekt of weggenomen hebben, dan dezelve, in uwe noten, ook voor den kortzigtigsten ten toon te stellen. Gij moest althans bedaard zijn geweest, en niet gescholden hebben over gebrek aan geleerdheid, die hier zeer kwalijk zou zijn te pas gekomen, aan bondigheid, die bij uzelven misschien meer ontbreekt. Immers, gij schaamt u niet, onzen lof van BORGER *totidem verbis* over te nemen, en onze algemeene aanmerkingen, schoon nog veel meer in het algemeene, op het slot uwer beöordeeling te herhalen. Wij betuigen nogmaals, BORGER's bekwaamheid op zeer hoogen prijs te stellen, gelijk wij ook gaarne in goede verstandhouding met onze Collega's leven. Zoo er dus nog meer inkt in den opgevatten strijd moet vergoten worden, dan bidden wij, dat de twist ridderlijk, *sine ira et studio*, worde gevoerd; opdat de waarheid winne, en de deugd en rust des harte geene schade lijden.

Wij hebben de eer, enz.

8 September, 1814.

BOEKBESCHOUWING.

Verhandelingen, rakende den Natuurlijken en Geöpenbaarden Godsdienst, uitgegeven door TEYLER'S *Godgeleerd Genootschap. XXVste Deel. Te Haarlem, bij* J. van Walré en Comp. 1814. *In gr. 4to. 375 Bl. f* 3-6-: *Behelzende: Onderzoek naar het gewigt en de kracht der bewijzen, aangevoerd wordende ter begunstiging eener Mythische verklaring der Heilige Schriften. Door* JOANNES HENRICUS PAREAU, *Theol. Doct., Hoogleeraar in de Oostersche Talen en Gewijde Oudheden, gewoon Leeraar in de Walsche Gemeente te Utrecht, enz.* Voorafgegaan door het Oorspronkelijke, in het Latijn geschreven.

Na lang verwijl, na eene tusschenpoos van ruim *drie* jaren, verschijnt dit Deel van *Teyler's Godgeleerd Genootschap* in druk. In 1810 verslag doende van eene mislukte Prijsverhandeling, door den onbekenden Schrijver uitgegeven, duidden wij ons verlangen aan naar den uitslag der toenmaals herhaalde vrage, *over de Mythen in den Bijbel* (*). Met December van dat jaar werd de arbeid van den Hoogleeraar PAREAU met goud en eere bekroond. Van toen af verkreeg de Godgeleerde, de Bijbelvriend, geheel het Publiek, met name de Man, wiens arbeid zoo hoog gesteld werd, regtmatige aanspraak op bespoediging der uitgave dezer Verhandelinge, die alleen, daar zij oorspronkelijk in het Latijn geschreven was, eenig buitengewoon uitstel gehengen kon, uit hoofde der vereischte vertaling in het Hollandsch. Wij mogen evenwel niet ontveinzen, dat dit verwijl, onzes inziens, te lang is uitgeloo-

(*) Zie *Lett.* voor 1810, bl. 3.

loopen, en aan den bekenden wensch van velen thans overmatig veel gevergd werd; hoezeer wij onbeslist laten, of zulks aan de ongunst der tijden alleen te wijten zij, dan of misschien eenige schuld in den boezem des Genootschaps gelegen ware. Alleen het bevreemdt ons, dat hetzelve, tegen zijne doorgaande gewoonte aan, dit Deel zonder eenige *Voorafspraak* ter wereld inzendt, welke wij te eerder verwacht hadden, en om het gewigt des inhouds, en ter zake van het vertragen der uitgave, dat zeker wel eenige aanmerking verdiende. Nu, het Genootschap zwijgt; en wij, van onbescheidenheid afkeerig, bepalen ons tot de taak, ons eigenlijk aanbevolen.

Daar de meesten onzer Lezeren zich den inhoud der vrage, door den Heer PAREAU met grooten lof beäntwoord, in het geheel niet, anderen voorzeker gebrekkig zullen herinneren, dunkt het ons te meer noodig, dezelve, zoo als zij luidt, aan den voet dezer bladzijde te plaatsen (*). Het aanbelang der hier verhandelde stoffe valt hierdoor allen in het oog; en na het lezen, herlezen en toetsen van het stuk, dat voor ons ligt, durven wij volmondig verzekeren, dat de waarde van dit Boek, alleen den uitvoerigen arbeid behelzende van PAREAU, even hoog te schatten is als die van éénig Deel der *Teyleriaansche* Werken, en zeker te verheffen boven vele derzelven. De taal immers van het oorspronkelijke, zoo wij, als *Vaderlandsche* Letteroefenaars, ons verstouten mogen daarover te oordeelen, is gekuischt, zuiver, beschaafd en welluidend, den Hoogleeraar, in een ander vak geplaatst dan dat der Latijnsche letter-

(*) *Zijn er voldoende redenen, om sommige verhalen uit de gewijde Geschiedenis als* Mythen, *leerzame verdichtselen, of zinnebeeldige voorstellen, op te vatten? Zoo ja: kan echter zulk eene wijze van uitlegging geene aanleiding geven, om het gezag en de achtbaarheid der H. S. aan het wankelen te brengen? en: welke zijn de regelen en wetten, die men zou behooren in het oog te houden, om dat gevaar te voorkomen?*

terkunde, niet onwaardig. Hem leeren wij in dit zijn Werk kennen, ten volle niet slechts berekend voor de aangeslagen taak, maar tevens als een redelijk, schrander en zeer ervaren Godgeleerde, in staat veel helder licht te verspreiden over de Gewijde Boeken, de waarheid der Heilige Geschiedenis en Wonderen, door hem met alle bescheidenheid en warmen ijver tevens gehandhaafd tegen de voorstanders der *Mythische* Uitlegkunde. Geschreven door zoo bekwame hand en penne, ontmoeten wij dus in deze Verhandeling de keurigste orde, die, bij den rijkdom en de verscheidenheid der bewerkte stoffe, inzonderheid bijdraagt tot klaarheid en overtuiging. Het onderwerp immers wordt van den beginne behoorlijk ontwikkeld, uit de echte bronnen nagespoord, en de verschillende gevoelens van anderen met de meeste onzijdigheid voorgedragen. Op dien gelegden grond rust vervolgens het gebouw der Verhandelinge; en wordt hetzelve, onder het bewerken en stukswijs nagaan der juist gerangschikte deelen, met een scherp en schiftend oordeel opgetrokken. Alzoo ten laatste krijgt het besluit tegen de *Mythische Neologen* de meeste kracht, en onze Schrijver volkomen regt, om, boven den strikten eisch der Vrage, schoon volgens haar doel, grondregelen voor te slaan tot betere Bijbelverklaring, dan zich verwachten laat van den gewraakten handel. Dus denkende, billijken wij geheel de voorzigtigheid en het oordeel van *Teyler's Godgeleerd Genootschap*, door hetwelk de eerst ingezonden Verhandeling, onder den titel, *Gesprekken over de Mythen in den Bijbel*, is ter zijde gelegd, de belangrijke Vrage herhaald, en vervolgens het Eermetaal aan den Heer PAREAU toegewezen op 's mans doorwrochten arbeid, tot welks voltooijing en hervatting hem het gezegde uitstel gelegenheid aanbood, en tevens den lust op nieuw verwekte, volgens berigt in zijne *Voorrede*. — Dan, het wordt tijd, onze Lezers eenigzins althans in staat te stellen, om over onzen reeds toegezwaaiden lof, en de waarde dezer Prijsverhandelinge, voor zichzelven te kunnen oordeelen, door een uitvoerig verslag van dezelve hun voor te leggen. Hier

intusschen, vreezen wij, zal ons het gewigt en de veelheid van stoffe buiten het eng bestek van ons Maandwerk vervoeren: en vinden wij ons daarom verpligt, die verschooning te vragen, waarmede wij ons, daar het den Bijbel geldt en deszelfs gezonde verklaring, bij voorraad vleijen durven.

Terwijl de leer der *Mythen*, en hare toepassing op de Gewijde Boeken, voornamelijk in Duitschland te huis behoort, uit de School van den beroemden HEYNE haren oorsprong neemt, en door weinigen slechts, ja dan nog met de meeste gematigdheid, overgebragt werd op onzen bodem, opent PAREAU te regt zijne Verhandeling met eene *Voorrede*, bestemd tot een *tweeledig* onderzoek, *over de beteekenis van het woord*, en *den eigenlijken aard der Mythische Schriftuurverklaring.*

I. Onze geleerde Naburen, te hoog gestemd misschien, om, volgens het gewoon gebruik in Europa, bekende Latijnsche eigennamen in hunne moedertaal te bezigen, hadden smaak gevonden, om zich van de *Grieksche* te bedienen in vele hunner latere schriften. Die modegril, ook misschien de meerdere gepastheid van het woord, laat zich vermoeden, gaf aanleiding, dat *Mythe*, zoo daar, als elders, in zwang geraakte voor *fabel*, *vertelling*, of *sprookje;* woorden anders van eenerlei afkomst en beteekenis, dan toch van lageren stempel, en hierom te meer verworpen, om niet de *leerzame verdichtselen*, of *zinnebeeldige voorstellen der Oudheid*, waarop men doelde, bij het volk in slechten reuk te brengen.

Nergens, evenwel, vindt men dit woord zeer juist omschreven, of hecht er bepaalden zin aan. Voorstanders der *Mythologie*, daarentegen, zijn hierover, en onderling en met zichzelven, oneens; elk bezigt dat naar zijn doel, nu in ruimere, dan in naauwere beteekenis. Het gevoelen van HEYNE komt hierop neder: „ dat de allereerste ont-
„ wikkeling van alle menschelijke wetenschap en wijsheid,
„ ook de vroegste geschiedenissen der volken, voor dat zij
„ beschreven werden, door het gerucht en de overleverin-
„ gen

„ gen der vroegere voorvaderen, bij wijze van *Mythen* „ voorgedragen werden." Eenigen zijner volgelingen hielden zich nagenoeg aan dit gevoelen: daar was er echter, die verre buiten de grenzen der vroegste oudheid, lang nadat men begonnen was geschiedverhalen te boek te stellen, het navorschen naar *Mythen* vermeend heeft te mogen uitbreiden. Van hier dan ook het bezwaarlijke, om dit woord onder eene *bepaling* (*definitie*) te brengen, of goed te omschrijven: maar algemeen is de onderscheiding in *Historische*, *Philosophische*, *gemengde* en *Poëtische Mythen*, waarover dan ook PAREAU afzonderlijk spreekt. Wat *Historische Mythen* zijn, is uit het reeds van ons gezegde op te maken. De kinderlijke geest der eeuwe, zoo als men spreekt, zou, bij de meerdere levendigheid der zinnen, onvolkomenheid der tale, en zucht tot vergrooting, gelijk voor het wonderbare, de waarheid opgetooid en in beelden omkleed hebben. — *Philosophische*, of zoogenaamde *Philosophemen*, duiden de berigten aan van overoude gevoelens over afgetrokkene zaken, voorgedragen door Mannen, welke boven het gros in wijsheid uitblonken, en die veelal in een historisch bekleedsel voor het licht kwamen. Men onderstelt, namelijk, dat er in de hoogste oudheid Wijsgeeren zouden geweest zijn, die smaak vonden in zoo diep een onderzoek, en om hunne meeningen, onder eene historische gedaante, aan het zinnelijk en onervaren gemeen als het ware bloot te leggen. Men betrekt hieronder de *Cosmogonien* en *Geogonien*, of verhalen aangaande de wording der wereld en der aarde; ook die wegens den oorsprong van het menschelijk geslacht; en soortgelijke, waarvan spoor is bij de Indiërs, Grieken en andere volken. — *Gemengde Mythen* worden geächt dezulke te zijn, die van elke der gezegde soorten iets aan zich hebben; en betrekt men hieronder ook, die ten deele uit de *Etymologie*, of dubbelen zin der woorden, zouden ontstaan zijn, ten deele historische waarheid behelzen. — Onder de *Poëtische Mythen*, eindelijk, betrekt men, behalve de verdichtselen, welke te eenemaal de uitvloed zijn van een weelderig ver-

 nuft

nuft en dichterlijke vinding, ook dezen, die, in haren oorsprong wel vallende onder eene der *drie* opgenoemde soorten, nogtans daarbij van dichterlijke verbeelding en wonderlijken tooi eenig doorslaand bewijs dragen. — Na deze opgave weidt onze Schrijver uit over de School van HEYNE, en derzelver benaarstiging, om, naar het gevoelen bij elk hunner aangenomen, over de denkbeelden der Ouden wegens zaken en begrippen van Godsdienst en Wijsbegeerte licht te verspreiden door Mythologische verklaringen; en doet hij aan het slot van dit Hoofddeel opmerken, dat *Allegoriën*, en zedelijke fabelen, of dichterlijke tafereelen, hoedanige niemand weigert in den Bijbel te erkennen, in zekeren zin wel overeenkomen met de *Poëtische Mythen*, daarmede nogtans niet behooren verward te worden, gelijk van sommige voorstanders der *Mythologie* geschiedt, uit hoofde dat de beteekenis van het woord niet genoeg bestemd is.

II. In het volgend Hoofdstuk zijner Voorrede stelt PAREAU op den voorgrond, hoe de H. Mannen meermalen door *Allegoriën*, zedelijke verhalen en tafereelen, poogden doel te treffen en leerden, waarin te meermalen ook eene Oostersche verbeeldingskracht uitschijnt: en meent hij onder deze soort de Boeken van *Job* en *Jona* te mogen rangschikken. Daarna, het onderwerp dus nader omschreven zijnde, treedt hij ter zake. Van al de *vier* soorten, dan, zouden in den Bijbel *Mythen* voorhanden zijn. Onder de *Historische* brengt men, bij v., het bevel aan Abraham, om Izaäk te offeren, en de verschijning van den Engel, den ram aanwijzende. De oplossing zou te zoeken zijn in eenen droom des Aartsvaders, dien hij, peinzende aan de gewoonte in zijnen tijd om menschen te offeren, zou gedroomd hebben; en de ontdekking van den ram wordt voor toevallig gehouden: terwijl men, tot vergelijking en bewijs van den *Mythischen* reuk, het verhaal bij HOMERUS, *Il.* Θ 245 etc., inroept. De Geschiedenis der Schepping, benevens die van den Val, of oorsprong des Kwaads, zijn te rangschikken onder de *Philosophemen*: en bij de Grie-

ken heeft men eenerlei *Mythe* als deze, de beruchte doos namelijk van *Pandora*. Tot de *gemengde* wederom acht men het verhaal van den Zondvloed te behooren; en komt deze overeen met dien vloed, welken *Deucalion* beleefde; kunnende ten deele voor waar beschouwd worden, als geschiedenis eener schrikkelijke overstrooming, waarbij zeer velen omkwamen, dan tevens als *Mythe*, door overlevering vermeerderd en uitgebreid, en van wijsgeerigen aard, voor zoo verre daarbij reden gegeven wordt, waarom velen vergingen, slechts ééne familie behouden bleef. Sommigen betrekken ook tot deze soort den torenbouw van Babel; denkende aan het oprigten van eenigerhande piramide, en dat de naam dier stad het verdichtsel wegens de spraakverwarring had ter bane gebragt. Eindelijk ontbreekt het niet aan *Poëtische Mythen*, die men in de Gewijde Boeken onderstelt, en wil, dat van de H. Dichters met bijsieraden getooid, of wel geheel het werk hunner vinding zijn zouden: terwijl men steeds, om het *Mythische* aan te toonen, voorbeelden uit ongewijde Dichters van gelijksoortigen stempel in het midden brengt.

Intusschen, schoon deze over het algemeen de weg zij, dien de voorstanders der *Mythen* inslaan in het verklaren der Schrifture, daar zijn er toch, die in dezen meer bedachtzaam te werk gaan, anderen, die stoutere vlugt nemen. SEILER, onze MUNTINGHE, en *de Schrijver der Gesprekken over de Mythen in den Bijbel*, vinden geene *Mythen* dan in de oudste oorkonden; anderen vermeenen die aan te treffen in alle de Boeken van het Oude, zelfs in die van het Nieuwe Verbond. MEIJER is van het eerste, BAUER ook van het laatste gevoelen: en er is er, die *dezen* beschuldigde, van vele Evangelische Verhalen niet gerangschikt te hebben onder de *Mythen*. Nog stouter drijven sommige Duitschers hunne gevoelens en leere. Huns oordeels is in de Gewijde Boeken, met name in de alleroudste, geene wezenlijke historische waarheid. Zoo poogt onder dezen KANNE alles in de Gewijde Geschiedenis te schoeijen op de leest der *Indische Mythologie*, en roept

al zijn vernuft en geleerdheid in; om, door middel der zinnebeeldige beteekenis veler namen, tot Astronomische berekeningen te komen, en het gebeurde tijdrekenkundig op te losfen. DE WETTE beweert, dat de *Pentateuchus*, AUGUSTI en KRUMMACHER, dat de Bijbel in zijn geheel, ook de Evangelifche fchriften, voor een *Theocratisch Heldendicht*, eene *Mofaïde*, *Historifche Heldendichten*, of welken naam zij daarvoor opdisfchen, te houden zijn. Elk hunner voert op zijne wijze, en naar eigen opvatting, de *Ilias* en *Æneas* ter vergelijkinge aan, en beijvert zich, uit dien voorraad van onderftelde *Mythen* aan de hand te geven, wat hij voor waarheid, van het bijwerk gezuiverd, wil laten doorgaan. Trouwens, nog buitenfporiger dan laatstgemelde handelde, naar opgave van PAREAU, zeker nameloos Schrijver in Duitschland, die beweren durfde, dat geheel de Christelijke Godsdienst omwonden ligt in een louter *mythisch* of *poëtisch*, dan tevens *heilig*(!) verdichtfel. — Maar genoeg hiervan tot ons doel; daar wij des begeerigen, en wie zich aan deze droomerijen der Duitfche Wijsbegeerte meer laat gelegen zijn, tot de uitvoeriger opgave van den Heere PAREAU, of bij dezen aangehaalde bronnen, zeer gaarne overwijzen. Liever, terwijl onze Lezers uit het bijgebragte kunnen ontwaren, dat wij het wijd beftek dezer Prijsverhandelinge niet in één verflag konden mededeelen, zullen wij thans de pen nederleggen, en wel met de eigen woorden, waarmede onze Hoogleeraar zijne Voorrede fluit.

„ Het komt mij voor, dat men tot IV Hoofdftukken kan brengen, hetgeen wij door de voorftanders van de *Mythifche* verklaring der H. Schrift en hunne volgers zagen aanvoeren tot ftaving en verbreiding van hetgeen zij drijven. Niets toch is gemeener onder hen, dan te redekavelen op grond van *Mythen*, bij allerlei foort van oude volken gebruikelijk, en zeer overeenkomende met die der Hebreërs. Verder, om deze wijze van redekavelen des te meer kracht bij te zetten, en om het gebruik van *Mythen*, door de gewijde fchriften van alle eeuwen verfpreid, door

anderen te doen aannemen, wordt niet alleen de leeftijd van deze Schrijvers gewoonlijk ver verwijderd van de gebeurtenisfen zelve, die zij verhalen; maar men zoekt ook groote hulp bij de bijzondere wijze van fpreken, welke de aard der oude tale, en de aanmerkelijke onkunde van de natuur en natuurlijke oorzaken, te wege gebragt zal hebben; en zoekt een fraaijen glimp aan zijne ftelling te geven door de bedenking, dat men door de *Mythifche* verklaring oneindig beter dan door de Gefchiedkundige te rade gaat met de achtbaarheid en hooge waardij der Heilige fchriften.

,, Wij zullen dus met het voornaamfte en algemeene bewijs beginnen, en hetzelve in het eerfte gedeelte onzer Verhandelinge overwegen en beöordeelen; de drie andere, als hieraan ondergefchikte bewijzen, in de tweede plaatfe willende befpiegelen.

,, De befchouwing van het laatfte zal ons van zelf gelegenheid geven, om, overeenkomftig het oogmerk der Vrage, te onderzoeken naar den invloed, welke(n) de *Mythifche* verklaring der gewijde Schriften moet hebben op derzelver waardigheid en gezag."

(*Het vervolg hierna.*)

Viertal Leerredenen, naar aanleiding der heugelijke Omwenteling in ons Vaderland, gehouden door J. CLARISSE, *A. L. M., Theol. et Phil. Doct., Theol. et Herm. S. Profesfor; thans Predikant te Rotterdam. Te Rotterdam, bij* J. van Baalen. 1814. *In gr. 8vo. X, 164 Bl. f* 1-5-:

Ook de hooggeleerde CLARISSE biedt ons hiermede een bundeltje Gelegenheidsleerredenen aan, opgedragen aan den Souvereinen Vorst, als *den Geliefden.* Er zijn vier ftukken: I. Samuel's hulpfteen, 1 Sam. VII: 12. II. Nieuw-

jaarsbede bij den aanvang van het jaar 1814, Pf. XC: 15. III. Opwekking tot verbetering in godsdienst en zeden, Hof. VI: 1—3. IV. Het hooge Godsbeftuur in de gefchiedenis der laatstverloopene jaren geëerbiedigd, Pf. LXXVII: 12—14. Het laatfte, op den Dank- vast- en bededag 13 Jan. gehouden, is hier naar den rang des tijds geplaatst, maar anders datgene, hetwelk tot de uitgave voornamelijk aanleiding fchijnt gegeven te hebben. Het is, inderdaad, niet flechts het uitvoerigfte, maar ook het volfte, diepst in de ftoffe des algemeenen onderwerps tredende, en inzonderheid belangrijke. Doch tevens ziet nu ook de Lezer, dat de geleverde waar niet geheel versch meer is; gelijk ook de Uitgever zelf klaagt, dat ze al te lang onder de pers gezucht heeft. Niet de kracht en bruikbaarheid, maar toch het geurige, appetijt-verwekkende, en bij gevolg het gezochte en algemeen-nuttige, lijdt hier ligtelijk bij.

Des mans bekwaamheid ook als prediker, benevens zijne wijze van behandelen en zijn ftijl, zijn uit vorige Leerredenen enz. bekend. Men weet, dat die bekwaamheid uitnemend, die manier tot de besten behoort, en die ftijl in het oog van den Lezer wel niet volkomen harmonisch en gemakkelijk, doch tevens vol kracht en oorfpronkelijk is. Het is, of de Heer CLARISSE te levendig en te zeer tot zekere onafhankelijkheid geneigd is, om zich op keurige netheid in dezen veel toe te leggen. In dit denkbeeld althans bevestigen ons deze en gene woorden en uitdrukkingen, die wat vreemd, misfchien foms plat, luiden. Voorbeelden zijn: *verzondigen; opgetild*, in den zin van verheffen, tot fchoonen bloei, welvaart en mogendheid opvoeren; *onkennis* en *naleving* voor onkunde en beleving, nakoming; *tobbend* gemoed; moordend *ftaal* en *fchroot*, (indien ftaal, waarom dan ook geen *lood?*) beide figuurlijk; *traanwaardig*.

Hetgeen men dus nieuws van dezen bundel in het algemeen zou kunnen zeggen, moet op het bijzondere onderwerp, als vaderlandfche gelegenheids- en feest-ftoffe, te huis komen. En hiervan betuigen wij, dat zijn Hoogeerw. toont, met

de

de geschiedenis in het gemeen, en die des vaderlands in het bijzonder, zeer bekend te zijn; een liefhebber te wezen van die bedachtzaam en godsdienstig te beschouwen, en aan eigen en anderer stichting en bemoediging dienstbaar te maken; vooral ook, in opzigt tot het gebeurde bij onzen leeftijd, Christelijken deinoed en berusting met de edelste gezindheden, vrij van allen wrok en haat, voor de toekomst te paren en gezamenlijk aan te dringen.

Een paar aanhalingen zijn wel niet onbelangrijk, om van 's mans denk- en schrijfwijze eenigermate te oordeelen. Zij geraken ons toevallig onder het oog, en de Lezer moge raden, waarom hetzelve daaraan bleef hangen.

„ Of, verdiende Neêrlands volk niet sedert lang eene „ gestrenge, tot in het leven dringende, tuchtiging? Dat „ volk, zoo hoog boven meest alle volkeren, zelfs van „ het beschaafde Europa, met godsdienstige voorregten „ vereerd en begunstigd, in de volste vrijheid van eerdienst „ en geweten, in de ruimste gelegenheid tot onderwijs ge„ steld, en zonder gebrek, zelfs in de schamelste hutten, „ aan dat woord des levens, hetwelk in andere landen zelfs „ onder meer vermogenden, door de milddadigheid van, „ bij ons (Gode zij dank!) overtollige Bijbelgenootschap„ pen, verspreid moet worden; dat volk, — ons volk, — „ kenmerkte het zich door beäntwoording aan zulk eene „ onderscheidende gunst? Ging het niet veeleer, openlijk „ en onbeschaamd, ondanks tallooze ernstige waarschuwin„ gen, duizend en duizend malen herhaald, en op het „ krachtigst en hartelijkst aangedrongen, voort in een ge„ drag, dat Godverzakers eer dan Christenen voegde? Ja, „ verdiende het in meer opzigten, dan in dat der onver„ schilligheid omtrent de voortplanting van het Evangelie, „ dat bekende, bittere zeggen der *Japanezen* niet: „De „ Hollanders zijn geen Christenen! Zij weten van Chris„ tus niet!" Maar hoe zeer is nu die ondankbaarheid om„ trent God en den Verlosser, die onverantwoordelijke „ Godvergetelheid niet, op eene geduchte wijze, aan ons „ geheele volk, en bijzonderlijk aan het talrijkst kerkge-

„ noot-

„ nootschap, gewroken en gestraft! Ach! dat niet te ver-
„ geefs zoo veel geleden zij!"

„ Waarom toch bragt God ons in zulk een smeltkroes „ van lijden, ten zij om ons te louteren? Of, hadden wij „ dit niet noodig? Heeft het aanvankelijk dit niet gewerkt? „ En mogen wij niet hopen, dat het zulks verder geheel „ uitwerken zal? Laat zich van alles, wat in opzigt op „ den Godsdienst in ons land is voorgevallen, niet hopen, „ dat de Godsdienstijver onder ons, zoo wel van alle „ zucht om te overheerschen, als van alle benijding en „ verkeerden naijver, zal gezuiverd zijn? En mogen wij „ niet rekenen op eene, meer en meer toenemende, nade- „ ring der onderscheidene gezindten tot malkander, — op „ meerdere verdraagzaamheid, gematigdheid en ongeveins- „ de broederliefde? Mogen wij, ook daaruit, den vader- „ lande geene heerlijke toekomst, in de naauwere veree- „ niging aller burgeren, spellen?"

Hoe gaarne zouden wij het volgende, ten eigenlijken staal van den stijl en de behandeling van halfpolitieke onderwerpen zelfs meer geschikt, hiernevens voegen! Dan, de ruimte verbiedt het ons.

Kort Begrip der Kerkelijke Geschiedenissen, ten gebruike voor de Scholen en van het Algemeen, door G. BENTHEM REDDINGIUS, *Th. D. en Predikant te Assen. Te Groningen, bij* W. Zuidema. 1813. *In kl. 8vo.* 124 *Bl. f* :-6-:

Een nuttig boekje van eene in de godgeleerde wetenschappen niet onbekende hand. Het is waar, gelijk de Schrijver in zijn Voorberigt zegt, dat de kennis der Kerkelijke Geschiedenissen voor alle Christenen belangrijk, in sommige opzigten noodzakelijk is, en dat echter velen daarvan geheel onkundig zijn. Doch dat nut bestaat voorname-lijk in eene *pragmatische* Geschiedenis der Kerke, in de

aan-

aanwijzing (die hier niet alleen te pas komt, maar noodzakelijk is) van de gangen der Voorzienigheid met dezelve, en vooral ook in een meer zorgvuldig nagaan van de *inwendige Kerk*, van het Christendom te midden der schare van uitwendige Christenbelijders. De gemeene man toch heeft eigenlijk minder aan de opnoeming der vervolgende *Romeinsche* Keizers, der ondeugende Pausfen, der tallooze zoogenaamde ketterijen, der barbaarfche Volken, die allengs *per fas et nefas* tot het Christendom gebragt zijn, dan met de leiding Gods met de Kerk. Naar het denkbeeld, dat wij er ons van vormen, moet een Kort-begrip der Kerkelijke Gefchiedenis voor het Algemeen flechts een *Commentarius* zijn op deze woorden des Heilands: *De poorten der Helle zullen mijne Gemeente niet overweldigen.* Wat er ook gebeure, hoe heet de vervolging, hoe dik de nacht van onkunde, hoe diep de poel der zedeloosheid zij, waarin zij gedompeld ligt, van Christus af tot op onze tijden is er altijd een heilig zaad, eene betere kiem overgebleven, die door geenen ftorm verloren ging, maar zich eindelijk, onder den zonnefchijn van uitwendige verlichting, — en misfchien als hulpmiddel tegen de gevolgen dier verlichting, — ontwikkelde, en thans tot een' hoogen boom is opgegroeid, onder wiens takken ontelbare menigten verkwikking en verademing vinden. *Dit* te weten, is van algemeen, is van *praktisch* belang, en wij hadden wel gewenscht, dat de bekwame Schrijver van dit boekje hierop wat meer de aandacht zijner Lezeren gevestigd had. Nu toch — dit kunnen wij niet ontveinzen — heeft dit Kort-begrip meer het aanzien eener dorre Kronijk, waar, bij elke Eeuw, al het wetenswaardige, wel zeer beknoptelijk, en, zoo veel het beftek toeliet, volledig, is bijeengebragt, maar juist daardoor eene zekere droogheid aan het verhaal is bijgezet, die men, volgens de gekozene manier, om den Lezer zoo vele bijzonderheden als mogelijk mede te deelen, niet vermijden kon. — Daarentegen fpreekt men flechts met een enkel woord van die weinige Edelen, die in donkere Eeuwen pal ftonden tegen priesterdwang, en uiterlijke ver-

vertooning zonder ziel. De *Waldenſen* worden (bl. 68) met lof, doch als in 't voorbijgaan vermeld; de godvruchtige, zoo ſnoodelijk gelasterde en vervolgde *Albigenſen*, daarentegen, niet eens genoemd. Elk, die den Paus verwierp, was daarom ook nog geen Heilig; en het verwondert ons, op bl. 85, den geleerden, zachtzinnigen WESSELUS (GANSFORT), den voorlooper van ERASMUS, met den woesten dweeper SAVONAROLA, die het licht van kunde, door de MEDICISSEN ontſtoken, te *Florence* weder trachtte uit te dooven, in ééne klasſe geplaatst te zien.

Doch ſchoon het ons jammert, dat de geleerde Schrijver niet meer eenheid van doel, en een min afgebroken verhaal gebezigd hebbe, zoo blijft toch daarom de nuttigheid van dit boekje buiten alle bedenking. Het kan eene eerſte handleiding worden voor jonge lieden die zich meer bijzonder op dit vak wenſchen toe te leggen, of die in 't algemeen lust voor de Geſchiedenis hebben, en om zich daarvan, te midden van den doolhof der ketterijen, ongerijmdheden, misſelijke gebruiken, en gruwelen, waaruit vooral in de Middeleeuwen bijna de geheele Geſchiedenis der uitwendige Kerk beſtaat, als van een' leiddraad te bedienen. Het is inderdaad een zeer goed *Compendium*. Echter nemen wij de vrijheid, den Schrijver eenige bedenkingen te opperen. Zou het wel waar zijn, 't geen de bijgeloovige en partijdige Christen-Schrijvers der zesde Eeuw vermelden, *dat de Christenen onder de Saxen*, (Sakſers) *Hunnen*, *Lombarden en Perzianen*, *vele kwellingen en wreedheden moesten lijden*, *vooral in Perzië... door* CHOSROES. Onder die barbaarſche Volken was het ſtelſel van vervolging geheel vreemd, en de groote CHOSROES of NOUSHIRVAN was daartoe te wijs en te ſtaatkundig. Enkele monniken, die ten ontijde bekeeren wilden, en als ſlagtoffers van hunnen ijver vielen, waren misſchien de eenigen; en men weet, hoe verre de zucht toen ging, om de *legende* met martelaars te verrijken. — Zoo zegt de Schrijver ook: *De Sarracenen deden*

den

den Christenen veel afbreuk; in Spanje ſtelden de Sarracenen alle middelen te werk, om de Christenen tot omhelzing van den Mahomedaanſchen Godsdienst te bewegen. Het is bekend, dat de *Spaanſche* Christenen volkomene vrijheid van Godsdienst en kerkbeſtuur hadden, zoolang zij het geloof der *Muzelmannen* niet met daden aantastten; en die dit deed, was gewis geen echt martelaar. — Volgens bl. 82 zou de Lezer bijna moeten opmaken, dat de *Spanjaarden*, overwinnaars geworden, niet veel hardere wapenen dan hunne vijanden bezigden; en toch voerden zij de brandſtapels der *Inquiſitie* in! — Op bladz. 107 (17de Eeuw) wordt gemeld, dat de Koning van *Zweden*, de Paltsgraaf aan den *Rijn*, de Markgraaf van *Brandenburg*, de Prins van *Hesſen*, de Hertog van *Brunswijk*, de Koning van *Polen*, enz. tot den *Roomſchen* Godsdienst terugkeerden. Wij twijfelen aan zulk eene menigte Vorſten. Althans geen Koning van *Zweden* verliet het Protestantendom in de 17de Eeuw; maar wel de Koningin CHRISTINA, na den troon te hebben afgeſtaan; en in *Polen* zijn de Koningen *altijd* Roomsch geweest. — Op bl. 121 ſtaat, dat de Hervormde kerk in *Duitschland* door het euvel der zoogenaamde verlichters ook zeer besmet werd; en eenige regels lager, dat de Hervormde kerk hare leer handhaafde en bewaarde. Behooren dan de *Duitſche* Hervormden niet tot die kerk? Dat de Remonſtranten eene vereeniging met de Hervormden zochten, doch *niet aangenomen werden*, (bl. 123) luidt, ſchoon het waar mag wezen, wat hard. Wij wenschten echter wel, dat het geheele boekje wat meer in dien ſmaak behandeld ware, als de achttiende Eeuw.

Ἱπποκράτης. *Magazijn, toegewijd aan den geheelen omvang der Geneeskunde, beschouwd als wetenschap en kunst; uitgegeven door* C. A. L. SANDER, J. J. WALOP *en* G. H. WACHTER, PZ. *Isten Deels 2de Stuk. Te Rotterdam, bij* J. Hendrikfen. *In gr.* 8*vo*. 110 *Bl. f* :-18-:

Dit Stukje is geheel aan de praktifche Geneeskunde toegewijd, en bevat, in de eerfte plaats, eenige *Geneeskundige waarnemingen, vergeleken met weêrkundige aanteekeningen*, door Dr. C. J. NIEUWENHUYS, te Amfterdam. In de voorrede van dezelve wordt het gewigt eener dergelijke vergelijking, en tevens de moeijelijkheid om daarin wel te flagen, kortbondig aangetoond. Wij meenden dan ook hier nieuwe bouwftoffen tot dat belangrijk gedeelte der geneeskundige wetenfchap te zullen aantreffen, doch vonden ons hierin zeer te leur gefteld; want hoewel, aan het hoofd dezer maandelijkfche opgave van de door Dr. NIEUWENHUYS in 1812 behandelde zieken, de ftand van den baro- of thermometer wordt opgegeven, maakt de Schrijver daar verder geen gebruik van, en zegt niets van den invloed, welken, naar zijn inzien, de weêrsgefteldheid op zijne zieken gehad heeft. Van die zijde hebben dus deze waarnemingen weinig of geene waarde; maar anders hebben wij hier veel gevonden, dat de aandacht van deskundigen boeijen zal, en hunne overweging verdient. Bijzonder belangrijk vonden wij het verhaal der tusfchenpoozende zenuwkoortfen, welke de Schrijver in *Maart* zoo veelvuldig heeft waargenomen; voorts dat eener tusfchenpoozende koorts, gepaard met zijdewee, waar de behandeling waarlijk niet gemakkelijk was, en NIEUWENHUYS, onzes inziens met veel regt, vooral op het zenuwgeftel werkte; fchoon wij, van den anderen kant, niet inzien, dat eene lating, in het begin, toen de pols nog vol was, en er duidelijke teekenen van plaatfelijke ophooping

ping van bloed waren, zoo nadeelig zoude geweest zijn. Uit bl. 191 en eenige andere plaatsen zouden wij bijna opmaken, dat de Schrijver de aderlatingen als volstrekt nadeelig in zenuwziekten aanmerkt, waarvoor wij hoegenaamd geene reden zien. In zulke ziekten kan er zoo wel algemeene volbloedigheid, plaatselijke ophooping van bloed plaats hebben, de levenswerking van het geheele gestel kan zoo wel te sterk zijn, als in andere kwalen; zoodat eene ruime bloedsontlasting weldadig wezen kan, hetzij als iets overtolligs wegnemende, of als vermindering van prikkel; en dus van levenswerking.

Het gebruik van *ac. phosphor.* met *op.* in buikloopen uit verzwakking der ingewanden verdient allezins nader beproefd te worden.

NIEUWENHUYS houdt zich in het algemeen zeer aan de opwekkende geneeswijze, in den echt Browniaanschen stijl. Wij wraken dit niet; *variis modis bene fit.* Het zij ook verre van ons, de *handelwijze* van een' Kunstgenoot te beöordeelen; daartoe dient men met alle omstandigheden juist bekend te zijn. Ons is echter die geneeswijze, vooral in doorgaande koortsen, op den duur niet bevallen. Ook vinden wij ons altijd genoodzaakt, meer op den onderbuik te letten. Mogelijk geeft de ligging onzer standplaatse en de levenswijze der inwoneren daartoe aanleiding. Ook gelooven wij, dat de buikloopen, welke niet zelden bij *typhus*, door de opwekkende methode behandeld, ontstaan, en dan altijd zeer gevaarlijk zijn, veelal aan de verzuimde zuivering der eerste wegen moeten worden toegeschreven.

Wij hebben ook uit deze Verhandeling kunnen zien, dat Dr. NIEUWENHUYS meer in de Duitsche dan in onze Letterkunde t'huis is: zijne taal is ten minste veelal Hoogduitsch: *bemerkingen* voor *aanmerkingen*, *stillen* voor *zogen*, *ontwennen* voor *spenen*, enz. geven daarvan blijken.

Op deze waarnemingen volgen eenige *Mengelingen*, welke wij aan den Heere WACHTER toeschrijven. De

methode van den beroemden MURSINNA, om den blaassteek boven de schaambeenderen te doen, was ons reeds bekend (*). — De manier van HUFELAND, om bij hardnekkige wormziekten braakmiddelen voor te schrijven, vinden wij zeer eigenaardig, en hebben er ook reeds met goed gevolg gebruik van gemaakt. — De grootere kwaadaardigheid der venerische kwalen bij Berlijnsche vrouwen, door Franschen aangestoken, is eene nieuwe bijdrage tot de waarneming, dat de besmetting erger is, bij grooter verschil der *individuële organisatie.* Veelligt liet zich deze opmerking desgelijks toepassen op zedelijke besmettingen: en hoe gezegend is dan, ook van dien kant, de aftogt der Franschjes niet voor ons! — In het nut der stortbaden stemmen wij mede in; doch wij gelooven, dat dezelve met groote voorzorge moeten gebruikt worden. Het zijn van die middelen, waar ligt de hand mede geligt wordt. Wij weten een voorbeeld, dat men eenen lijder met emmers koud water op zijn bed begoot, zoodat hij in 't nat dreef! Zulk een geval beneemt, in de plaats, waar het gebeurt, het middel, voor jaren lang, alle krediet. Zelven hebben wij weinig gelegenheid gehad het aan te wenden, en konden meestal door koude omslagen ons doel bereiken.

Wij wenschen, dat de verdienstelijke Uitgevers van dit *Magazijn* hunne taak met voorspoed zullen vervolgen.

(*) Uit de *Jaarboeken der Geneeskunde*, Isten D. 3de Stuk; *die Tijdschrift* 1813. No. 13. bl. 572.

Ver-

Verhandeling over den invloed der Kruisvaarten op den toestand van de Burgermaatschappij in ons Vaderland. Ter beäntwoording eener Prijsvrage, door het Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen voorgesteld, door R. W. J. VAN PABST TOT BINGERDEN, *aan wien de Gouden Medaille is toegewezen. Te Utrecht, bij* J. Altheer. 1814. *In gr.* 8vo. 105 *Bl.*, *buiten de Voor- en Narede.* *f* 1-18-:

Er is, sedert eenige jaren, zeer veel over de Kruistogten geschreven. Zou het welligt ook geweest zijn, om de lijdende menschheid, onder haren druk, op eene behendige wijze te troosten en op te beuren, door de versterkte overtuiging, dat geene dolzinnige woede der Vorsten of volken, geen oorlog, verwoesting, barbaarschheid en ellende de Goddelijke Voorzienigheid beletten, het heerlijkst licht uit al dit duister te doen ontspringen? Dank hebbe dan de verlichte en menschlievende ziel, die dit onderzoek eerst aan den gang hielp! De prijsvraag bij het Parijsche Instituut is bekend; als ook de verongelukte poging van onzen verdienstelijken Landgenoot, wijlen den Hoogleeraar REGENBOGEN, om naar dien prijs te dingen, en het schatbare stuk, dat hij ons daarom niet onthield; en waarvan het jammer is, dat het den Schrijver dezer Verhandelinge niet bekend schijnt geweest te zijn, schoon hij van het bekroonde stuk des Professors HEEREN heeft gebruik gemaakt. Bovendien zijn ons eene Fransche en twee Hoogduitsche geschiedenissen van het bedoelde tijdvak onder de oogen gekomen; zijnde eene der laatsten tafereelswijze, de andere in een' zeer eenvoudigen stijl geschreven, en voorzien met een aanhangsel der staatsregeling en wetten in het nieuwe Jeruzalemsche rijk onder BOUDEWIJN en zijne opvolgers.

Wat wonder, dat het verdienstelijke Utrechtsche Genootschap het gezegde onderwerp al spoedig op ons Vaderland in het bijzonder wenschte te zien toegepast; en daarom die prijsstoffe reeds in 1808 of 9 uitschreef, welke wij in dit stuk behandeld vinden. Hetzelve werd reeds in 1810 bekroond; doch de Parijsche Censuur enz. enz. moetende passeren, zal het welligt daardoor veroorzaakt zijn, dat het pas in dit jaar in het licht is verschenen.

Eene korte voorrede; — eene inleiding, behelzende een beknopt overzigt der Kruisvaarten, met betrekking vooral op de inwoners dezer landen, die in dezelve deel genomen hebben, naar het voorbeeld van HEEREN verdeeld in vier tijdvakken, van 1096 tot 1146, tot 1187, tot 1246, tot 1291; — een Iste Hoofdstuk, bevattende den toestand van ons Vaderland vóór de Kruistogten, verdeeld in staatkundigen toestand, koophandel en Industrie, zeden, kunsten en wetenschappen; — een IIde Hoofdstuk, over den invloed der Kruisvaarten op den toestand van de Burgermaatschappij in ons Vaderland, betrekkelijk wederom tot de genoemde voorwerpen; — een Besluit, waarin de som van voor- en nadeel wordt opgemaakt, en eenige belangrijke Aanteekeningen; ziedaar den inhoud en de verdeeling der Prijsverhandelinge!

Dezelve doet zich, op het eerste aanzien, als zeer geleidelijk voor; en zoo is zij metderdaad geschreven. Met dit al is het bestek wat kort, en de behandeling daarom tot het eigenlijk tijdperk te zeer bepaald, om een volkomen helder overzigt van dit geheele tijdperk, naar alle zijden en betrekkingen, aan dezelve te hebben. De Schrijver behoort daarenboven meer tot de zorgvuldige en voorzigtige onderzoekers, dan wel tot de stoute gissers. En hoe veel duisters is er nog altijd in de geschiedenis van het behandelde tijdvak; duisters vooral ten aanzien van het bijzondere, elk land en volk aangaande. Wij leeren hier, ja, overtuigend, dat onze Landgenooten, vooral de Vriezen, veel deels hadden aan deze Kruistogten, en zien bij hen dezelfde veranderingen in allerlei opzigt plaats grijpen als elders, ja

wor-

worden in het bijzonder ook op handel en zeevaart oplettend gemaakt, hier al vroeg gevestigd; doch men moet bekennen, dat, ten opzigte van het eigenlijk onderwerp, den invloed der Kruistogten op den toeſtand van dit Land, de oogst niet zeer rijk is uitgevallen. Mogelijk had REGENBOGEN, als Landgenoot, nog wel iets kunnen bijdragen. Van S. STIJL, in zijne *Opkomst en Bloei*, herinneren wij ons het onderzoek, waarom elders de eenhoofdigheid, en hier het tegendeel, in de landsregering door dezelfde oorzaak der Kruistogten bevorderd werd.

Dit echter ſtrekke geenszins tot verkleining der verdienſte van den kundigen en bekwamen Schrijver. Wij huldigen ook te dezen opzigte het loffelijke en welwikkende Utrechtſche Genootſchap, betuigende onze erkentelijkheid voor het bekroonde ſtuk.

De waarde van den Mensch, in drie Zangen, door ADAM SIMONS. *Te Amſterdam, bij* J. ten Brink, Gz. 1814. *In gr. 8vo. XII en 52 Bl. f* 2-:-:

Wij ontvangen hier een Leerdicht van geringe uitgebreidheid, doch van eenen allergewigtigſten inhoud. Het is de *Mensch*, die zijne eigene voortreffelijkheid en verhevenheid beſchouwt. In zoo verre is het dus, wat het onderwerp aangaat, onderſcheiden van het Dichtſtuk van POPE, die den *Mensch* ſlechts naar zijn wezen, en naar het doel zijner ſchepping, bezong. De behandeling van 's menſchen *waarde* vereischte dan ook minder eigenlijk gezegde wijsgeerige navorſchingen en beſpiegelingen, maar behelsde de rijkſte ſtof voor dichterlijke beelden en tafereelen.

Dan, aan den anderen kant, heeft dit onderwerp het mingevallige, dat het bijna geheel de verdienſte der *nieuwheid* mist. Hoe menigmaal heeft men niet in proza of poëzij van 's menſchen waarde, voortreffelijkheid en hoogen adel geſproken! De ſtof is wel, zoo men wil, onuitputtelijk; doch onze bevatting, en vooral onze dichterlijke taal, hebben hare bepaalde grenzen. *Non nova, ſed nove*, is dus het eenige, 't welk hier den Dichter overſchiet; en wij moeten zien, of hij door de

wijze van behandeling de ſtof, die hij voor zich had, in nieuwe en treffende oogpunten hebbe weten te plaatſen.

De eerſte Zang der drie, waarin het Gedicht verdeeld is, loopt over 's menſchen *aanleg*. Deze komt ons het magerst voor, niettegenſtaande de Dichter er uitmuntende ſchoonheden *de détail* in heeft weten te brengen. Schoon wij niet gaarne gewrochten van het dichtvermogen naar de el afmeten, zal echter waarſchijnlijk de Lezer met ons vinden, dat in een *Leerdicht* (in eene *Ode* is het geheel iet anders) in twaalf bladzijden over 's menſchen hoogen aanleg niet veel nieuws kan gezegd worden. Men vindt daarin — als aanhef — het nietige van onverdiende erfelijke voorregten, het hatelijke der dwingelandij en van het bijgeloof, waarvan wij den onmiddellijken zamenhang niet begrijpen. Hierop volgt een kort tafereel van de Schepping, en van den Mensch, toen hij pas uit de handen van zijn' Formeerder kwam. De ſluimering der driften in zijnen jeugdigen boezem wordt zeer ſchoon bij eenen ſtillen Nacht, door de Maan beſchenen, vergeleken. De plaats dier driften verving eene kalme, hemelſche liefde van den eerſten Mensch tot zijne verloofde bruid,

In wier bekoorlijk oog hij zijne beeldt'nis zag.
Hoe lachte hij haar toe, als zij hem bloemen plukte,
Hoe beefde zijne hand, die hare handen drukte!
Natuur ſtond al haar ſchoon van roos en lelie af,
Dat zij aan haar gelaat met milde goedheid gaf.
Geen blijde dageraad, verſierd met purp'ren ſtralen,
Geen glansrijk avondrood kon bij haar' luister pralen!
De ſchepping had haar 't laatst, met ingeſpannen kracht,
Als 't edelſte gewrocht, zoo heerlijk voortgebragt,
En ſcheen, na zulk een proef van eindeloos vermogen,
Geen edeler gedaante, op aarde, te gedoogen;
Zij was haar lieveling, vóór allen rijk bedeeld,
De bronâar der Natuur, haar treffend evenbeeld!

Men herkent hier MILTON's kleuren, doch met oordeel en eigen dichterlijk vermogen opgelegd.

De Mensch kende in den aanvang nog zijne onmetelijke krachten niet. Deze krachten nogtans, de zucht tot gedurigen aanwas, kenſchetſen den Mensch, en hij is dus niet van het

geslacht der *Orang-Outangs*, gelijk sommigen beweren. (Wij hadden hier wel een weinig meer verheffing van toon, en eene meerdere verontwaardiging des Dichters over deze misdaad van gekwetste menschheid, verlangd.)

Hiermede loopt deze Zang af. De volgende handelt over 's menschen *ontwikkeling*. Een treurgalm wegens de moeijelijkheden dezes levens, straks afgewisseld door een' jubeltoon over de rijke voordeelen, die hem de overwinning dier moeijelijkheden door arbeid, vooral door veldarbeid, verschafte, maken de zeer gepaste inleiding uit. Hierop worden de Mijnwerken, de Scheepvaart, de Geneeskunde (door uitheemsche reizen uitgebreid en bevorderd) achtervolgens vermeld. Treffend is de volgende vergelijking, waarmede de fraaije schildering der Koorts begint:

Gelijk de strenge koude, in IJslands barre dreven,
Den dorren grond verstijft, en mensch en dier doet beven,
Terwijl de Hekla rookt, bij puim en sulfer loeit,
En, in zijn diepe kolk, de heete lava gloeit;
Zoo beeft de mensch van koude; een vuur brandt straks in de ad'ren,
Zijn angstig harte jaagt en schijnt den dood te nad'ren;
De ontstelde geest doolt om; hij woelt, en schreit en lacht;
En monsters ziet zijn oog, in slapeloozen nacht.
Hij ijlt van zijn bedrijf en van zijn werkzaam leven,
Van zijn onnoozel kroost en droeve gade omgeven;
Gefolterd, afgemat, en van zich onbewust,
Verdooft zijn levenskracht in zorgelijke rust.

Van de Geneeskunde is de overgang tot de Natuurkunde zeer ongedwongen. De Dichter neemt deze gelegenheid waar, om aan de Heeren RAUWENHOFF en REINWARDT, aan eerstgemelden van welke dit Dichtstuk is toegewijd, eene welverdiende hulde te bewijzen. Dan, de Mensch onderzoekt niet slechts dezen Aardbol, maar klimt op tot hoogere kringen, tot het meten van de loopbanen der gestarnten. Niet slechts in de Wetenschappen is de Mensch groot; ook de Kunsten heeft hij geschapen. De Schilder-, Beeldhouw- en Bouwkunst worden achtervolgens beschouwd. De overgang van de laatste tot de Welsprekendheid, door den vereenigden eerbied, dien ons een statig Kerkgebouw en de achtbare taal van een'

waardigen Geestelijken afdwingen, is zeer eigenaardig en fraai. Bij gelegenheid van het vermogen der tale wordt, in plaats van oude voorbeelden, dat van onzen Vaderlandschen KEMPER, bij de moedige stappen, die de jongste Omwenteling noodzakelijk maakte, voortreffelijk te pas gebragt, en bij die heugelijke verandering dan ook nieuwe roem voor de Dichtkunst voorspeld, de lof van wier Zuster, de Muzijk, dezen Zang besluit.

Men ziet, dat het verhevene onderwerp hier de keurigste tafereelen bood, waarvan echter de Dichter naauwelijks den buitensten omtrek kon schetsen. Wij mogen natuurlijk niet met hem twisten over de palen, welke hij aan zijn stuk heeft gelieven te geven; dan wij moeten bekennen, dat het ons jammert, dit bestek niet op eene wat ruimere schaal ontworpen te zien. Het is waar, voor eene Voorlezing, waartoe de Heer SIMONS zijn Gedicht oorspronkelijk schijnt bestemd te hebben, waren die grenzen juist geschikt: maar waarom bij de uitgave dezelve niet wat uitgezet? Wij kunnen niet zeggen, dat de redenen des Dichters daarvoor (in de Voorrede) ons voldoende zijn voorgekomen.

Deze aanmerking geldt minder ten opzigte van den derden Zang, die over 's menschen *bestemming* handelt. De inhoud van denzelven is meer beschouwelijk, meer *ideäal*, en vereischte dus niet stellig die uitgebreidheid, welke ons bij de andere noodzakelijk voorkomt. Deze Zang wordt geöpend met de schildering der vlugtigheid des levens, en de tegenoverstelling eens deugdzamen en gelukkigen, en eens vroegtijdigen, door ondeugd berokkenden ouderdoms. Dit leidt den Dichter tot het besluit, dat de Deugd wezenlijk beloond, de Ondeugd gestraft moet worden, en dat deze belooning en straf zich niet tot de Aarde alleen bepalen. Eene beschouwing der Onsterfelijkheid is het natuurlijke gevolg. De Dichter heeft, om haar te schilderen, het bekende beeld van een' vlinder gekozen, doch in zeer schoone verzen uitgedrukt. Eene verrukking bevangt hem; in hope, zijne Ouders, zijne vroeggestorvene Zuster te zien, zweeft hij naar de gewesten der eeuwigheid.

Ik zie reeds op den top der hoogste bergen neder;
't Is alles één vallei; ik zweef gelijk een veder.
Waar is die oceaan? een druppel, in 't verschiet;
Ver boven zon en maan, hoor ik zijn woede niet.

Wie

Wie meet de werelden, die voor mij henen fnellen?
Wie zou die duizenden en haar bewoners tellen?
Zij *volgen* (*) in een heir, door magt noch plaats geftuit,
Op de eindelooze baan, een treffend maatgeluid,
En gonzen, in haar vaart, dat zelfs der eng'len koren
Den ftatelijken togt hoog in den hemel hooren!
Haar glans verblindt mijn oog, gevormd voor lager' kring;
De dag, die bij ons licht, is hierbij fchemering!

Doch wij zouden deze geheele fchildering der hemelfche gewesten moeten uitfchrijven, wilden wij al het fchoone en verhevene daarin doen opmerken. De Dichter heeft, bij al het zinnelijke en aardfche, ('t welk hij er natuurlijk in moest overlaten, en zonder 't welk het voor zinnelijke menfchen onmogelijk zou zijn, er iets van te zeggen) toch zulk een *ideäal* van zedelijke regtheid, zedelijke en godsdienftige bezigheden, — reizen naar andere werelden, om daarin Gods aanbiddelijke volmaaktheden op te merken, hereeniging van deugdzame lievelingen, aanbidding der wegen des Allerhoogften, en plegtigen eerdienst en lofgezang daarin gefchetst, dat men duidelijk den Hemel der Christenen, den Hemel der Openbaring, herkent; hoewel de Heer SIMONS in het Voorberigt zegt, *dat hij de grenzen der Openbaring naderen, maar niet binnentreden wilde.* Dan, het is bijna onmogelijk voor een' Christen, wanneer hij van het toekomende leven fpreekt, alleen de gebrekkige beloften der Rede te baat te nemen. Het is waar, dit alles is ook niet nieuw, maar toch in zulk eene dichterlijke taal, met zulke rollende verzen voorgefteld, dat deze Zang ons de kroon fchijnt te fpannen.

Wij kunnen ons niet onthouden, ten flotte nog de volgende plaats uit deze fchoone vinding hier neder te zetten:

Zij zien, voorheen bedekt voor 't oog der ftervelingen,
De werking der Natuur, de wording aller dingen;
Maar, boven ramp en nood, deert hun de lava niet;
Geen vuur verfchroeit hun oog, dat Etna's kolk befpiedt;

Zij

(*) Wij twijfelen bijna niet, of dit woord is eene drukfout, en moet, om aan *maatgeluid* te beäntwoorden, *vormen* wezen.

Zij schromen geen gevaar, als zij, bij fulferstralen,
Tot aan de wei der zee, door diepe holen dwalen;
Dáár loeit hun de afgrond toe, dáár staren ze onversaagd
De vaste grondzuil aan, die heel de wereld schraagt.
Zij, veilig overal, alsof zij Goden waren,
Staan op den oceaan en wand'len op de baren,
En gaan van pool tot pool, en zien, in 't peilloos diep,
Gedrogten, die ook dáár eene eeuwige Almagt schiep:
In alles zien zij God, die alle wereldbollen
Naar éne wet bestuurt, geregeld voort doet rollen,
En houdt in evenwigt; een' vader wijs en goed,
Die 't groot gezin verzorgt en zijne kind'ren hoèdt.

Hector, Treurspel; vrij gevolgd naar het Fransche van den Heer LUCE DE LANCIVAL, *door* AMBROSIUS JUSTUS ZUBLI. *Te Dordrecht, bij* P. van Braam *en* A. Blusſé en Zoon. 1814. *In kl. 8vo. Behalve het Voorberigt*, 103 *Bl. f* :-14-:

Geene geringe aanbeveling voor de waardij dezes Treurspels is de zorg, aan deszelfs overgieting in onze taal door een roemrijk Dichteren-paar besteed. De Heer WISELIUS gaf daarvan, reeds in 1810, eene vertaling, en de Heer ZUBLI, van dezen vroegeren arbeid onbewust, levert ons hier eene vrije overzetting. Beide Dichters hebben inderdaad hunne bevoegdheid voor deze moeijelijke taak uitdrukkelijk aan den dag gelegd. Beiden drongen zij door tot den geest der gebeurtenis, welke het onderwerp uitmaakt, en tevens tot den geest van het oorspronkelijke, dat zij wilden vertolken. Beiden vonden zij in de behandeling des oorspronkelijken Dichters eenige leemten, welke zij en Lezer en Tooneelspeler doen opmerken; en de laatstgenoemde Overzetter waagt zelfs, in het 5de Bedrijf, eene wezenlijke verandering en een bijvoegsel van vier tooneelen, waarbij hij Priamus en Hekuba, en tegelijk den jongen Astyanax, al sprekende en werkende invoert; offchoon de zamensteller van dit dichtstuk zoodanige invoering, naar het schijnt, niet heeft durven beproeven. Zoo eigenaardig, intusschen, deze inlassching moet geacht worden van per-

ftonen, die zoo dikwerf genoemd worden zonder te verschijnen, en van die moederlijke teederheid, welke overal met opzet aan Andromache wordt toegekend, zoo zeer mogen wij ook den Heer ZUBLI geluk wenschen, dat hij in deze tusschenvoeging zoo wel geslaagd is, daar zij bij uitnemendheid dient om de poging eener echtgenoote kenbaar te maken en te versterken, welke niets verzuimt om haren gemaal van eenen, in haar oog gevaarlijken, strijd terug te houden.

Bij de liefhebbers des tooneels is de inhoud dezes Treurspels reeds van eene al te gunstige zijde erkend geworden, als eene der uitgezochtste voorstellingen in de *Iliade* des onsterfelijken HOMERUS, dan dat het noodig zoude zijn, daarbij alhier langer stil te staan. Liever verwijlen wij bij het verschil, hetgeen beide vertalingen kenmerkt. Die van den Heer WISELIUS bedoelde blijkbaar, zoo na mogelijk getrouw te blijven aan het oorspronkelijke: de Heer ZUBLI, daarentegen, wilde het Fransche opstel meer gebruiken, als modèl, niet van slaafsche, maar van vrije navolging. Vervuld van al dat eenvoudig grootsche, welk den Griekschen zanger der hooge oudheid in de schets zijner karakters bijzonderlijk verheft, oordeelde hij, liever het ineengedrongene der Fransche zamenstelling en het uitvoerige der Fransche versmaat aan het belang des onderwerps en aan den adel der Hollandsche taal te moeten opofferen, dan een Fransch stuk in verfranscht Hollandsch te leveren. Hij wilde liever in zekeren zin de proeve van eigen oorspronkelijkheid wagen, dan zich geheel te boeijen aan hetgeen hij voor zich had. Beide stukken loopen dus zeer uit elkander. De eerste vertaling is vrij getrouw; doch juist daardoor aan vele stijfheden, en, mogen wij het zeggen, aan vele platheden onderhevig, welke, zonder eene geheele omzetting van woorden, en zelfs van zin, niet wel te vermijden waren. Ook het rijm is om die zelfde reden veelal gezocht, nu en dan hard en wanklankig. Bij den vrijen Overzetter en Volger is elk deel bijkans een gewrocht van eigen kunst. De redenering der sprekers is eenvoudig en tevens waardig, zonder dat zij verbonden is aan eenen bepaalden gang van denkbeelden, nu eens al te kort, dan weder te uitvoerig, zonder behoorlijk af te breken. De keuze van woorden is allezins gepast; de verstoon is zoetvloeijende, en het rijmwoord ongezocht en gemakkelijk; en, hetgeen bovenal, in de uitvoering op den Schouwburg, zoo verbazend veel afdoet

voor

voor de uitdrukking der gewaarwordingen, er is zulk eene natuurlijke zoetvloeijendheid, zoo wel in den loop der gedachten, als in de plaatsing der woorden, dat deze harmonie niet kan nalaten, den Tooneelspeler, wanneer hij zulks slechts begeert, blijkbaar te doen uitmunten, en den Aanschouwer en Hoorder tot oplettendheid, goed verstand en hartelijke deelneming te dringen. In één woord, de Heer WISELIUS wilde vertalen, en deze zijn arbeid is, over het geheel genomen, lofwaardig; de Heer ZUBLI, daarentegen, wilde te midden zijner overgieting oorspronkelijk blijven, en deze proeve is hem meesterlijk gelukt. De Recensent nam zeer gaarne de moeite, om beide stukken met elkander en tevens met het oorspronkelijk Fransche te vergelijken, en hij betuigt rondborstig, dat hij, na de naauwkeurigste tegenoverstellingen, geene reden vindt om zijne voorgaande beöordeeling terug te nemen. Eene enkele proeve zal hier tot bewijs dienen. Wij kiezen daartoe de beschrijving, welke eene der schoonste plaatsen dezes Treurspels uitmaakt, uit het 4de Tooneel des IIden Bedrijfs, alwaar Paris aan Hector den vernieuwden aanvang van den twijfelachtigen slag verhaalt:

PARIS.

Sans presser le carnage,
Jusqu'au jour, vous vouliez qu'on bornât son courage
A contenir les Grecs renfermés dans leurs murs,
Pour leur porter des coups plus nobles et plus sûrs;
Mais le grand Sarpédon, haranguant notre armée,
A fondre sur leur camp l'a sans peine animée.
Jaloux de leur prouver qu'en l'absence d'Hector,
Pleins de son souvenir, nous pouvions vaincre encor;
Nous poursuivions les Grecs, qui, dans leur course agile,
Imploroient leurs vaisseaux pour leur dernier asyle:
Tout cede, meurt ou fuit: par sa lugubre horreur,
La nuit vient du désordre augmenter la terreur:
Tout se confond alors; la valeur devient rage;
Sur de sanglans débris le fer s'ouvre un passage:
Plus d'ordre, plus de rang: nous frappons au hasard;
D'une torche enflammée on fait un étendard,
Et, chassant devant nous la Grece fugitive,
Déja de l'Hellespont nous franchissions la rive,

Déja

Déja Mars, avec nous, s'élancant dans les eaux,
Portoit le feu vengeur fur les premiers vaisfeaux....
Lorsque, ...
Couronné des rayons d'un cercle lumineux,
Qui, dans l'ombre, brilloit, encor plus radieux,
Comme un colosfe immenfe, à l'armée immobile
Apparait un guerrier.....

ANDROMACHE, *epouvantée.*

C'étoit Achille!

PARIS.

Point d'armes dans fa main;
Mais l'immortelle égide éclate fur fon fein,
Et de fon front f'élève une céleste flamme,
Dans la lueur finistre éclaire au loin Pergame.
Il fait un pas vers nous, un feul!.... et de fa voix
L'éclat épouvantable a retenti trois fois!
Ce cri, pour les Troyens fignal de la retraite,
A rallié les Grecs.

Vertaald door den Heer WISELIUS:

PARIS.

Toen wij het bloedvergieten ftaakten,
En, volgens uw bevel, de toebereidzels maakten,
Om Hellas moedloos heir te fluiten in zijn' wal,
Opdat gij grooten roem mogt oogften uit hunn' val,
Begon Sarpedon ons van nieuwen ftrijd te fpreken
En wist in 's krijgsmans hart een' fellen gloed te ontfteken,
Om elk te toonen, dat, daar men met u verwon,
Men ook wel zonder u den Griek verwinnen kon.
Nu ftuiven we ijlings voort en, in zijn' wal benepen,
Zoekt van rondom de Griek zijn fchuilplaats in de fchepen.
't Zwicht alles, fneeft, of vlucht; de wal wordt overheerd,
Terwijl de duisternis nog de ijslijkheid vermeêrt.
't Woelt alles ondereen; men kan zich niet verzaden
Aan moord en fchijnt door 't bloed, als door een' ftroom, te waden.
Geene orde meer; men flaat bij gis aan allen kant.
Straks wordt een fakkel ons ter veldbanier geplant.
Daar nu de Griek flechts zoekt ons wrekend ftaal te ontkomen,
Bereiken wij alreeds den boord van Helle's ftromen;

In

In onzen drom vermengd, staat Mavors ons reeds bij,
Om onze toorts te slaan in de eerste schepenrij',
Als . . . .
Een held, den schedel met een krans van licht omsloten,
Dat door den donkren nacht met heller' luister straalt,
Van 't steile voorgebergte als een Colossus daalt....
't Staat alles roerloos, stom, vervuld met angstig vrezen..

ANDROMACHE.

Achilles! zou hij 't wezen?

PARIS.

Hij droeg geen' wapens; neen:
Doch voor zijn' breede borst blonk 't Godlijk schild, en 't scheen
Dat zijne lokken met een kroon van vlammen praalden,
Die, met een' naren gloed, van verre op Troje straalden.
Hij nadert één' tred slechts; geen Griek verzelde hem....
Hij spreekt, en driewerf dreunt de weêrgalm van zijn stem....
Die stem, het teeken tot de vlucht voor uw' Trojanen,
Vereent de Grieken weêr bij hunne legervanen....

Gevolgd door den Heer ZUBLI:

PARIS.

Op uw bevel, mijn Heer,
Beteugelde ik den moed van onze legerscharen,
Totdat de morgenstond de neevlen op zou klaren,
Om dan, met meerder vrucht, en sterker in getal,
Te stormen op den Griek, verschanst in zijnen wal:
Maar Vorst Sarpedon, fier, door eerzucht aangedreven
Om Trojes grootsten held in moed voorbij te streven,
Vol hope om, zonder hem, het Grieksche heir te slaan,
Spoorde onze legermagt tot daadlijk strijden aan.
Straks hoort men van rondom de taaije lansen trillen:
Elk roept vol geestdrift uit: „Laat ons geen tijd verspillen!"
Fluks grijpt men schild en speer, en trekt het slagzwaard uit,
En spoedt zich tot den strijd, belust op oorlogsbuit.
De Grieken worden straks verdreven uit hun' wallen;
Men zag van allen kant hun' stoutste helden vallen;
't Zwicht alles, sterft of vlucht, en zoekt in zijnen nood,
Ten laatsten toeverlaat, een' schuilplaats op de vloot;
Het staal baant zich een' weg langs stervenden en dooden;
't Raakt alles overhoop; men hoort naar geen' geboden;

Der beiden dapperheid verkeert in dollen moed;
Men treedt, tot de enkels toe, in 's vijands rookend bloed;
Met toortsen in de hand, op standaards opgeheven,
Wordt de overwonnen Griek, als slachtvee, voortgedreven;
De donkerheid des nachts zette aan de razernij,
Verwarring, angst en schrik, nog meer verschrikking bij.
De Hellespont was reeds bezet door onze drommen;
Reeds had een deel des heirs des vijands vloot beklommen,
Zijn scheepsvolk of ontzield, of in den vloed versmoord,
En 't wreekend vuur gezwaaid van 't een op 't ander boord,
Toen eensslags, ...
In schitterenden gloed, gelijk een vuurkolom
Zich opheft uit de kim met onvoorzienen luister
En nieuwen glans ontleent van 't akelige duister,
Met stralen, in een' kring om zijnen schedel heên,
Aan 't doodschverstomde heir een oorlogsman verscheen.

ANDROMACHE, *verschrikt.*

Het is Achilles!.... groote Goden!

PARIS.

De stoutste krijgsliên vloden
Als voor een schrikgedrocht langs 't afgelegen strand;
Hij had noch spies, noch zwaard, noch boog in zijne hand;
Maar 't godlijk borstpansier, door Mulciber geklonken,
Schoot stralen tot aan Troje als blikfemende vonken.
Hij treedt een voetstap voort, één enkle!... en 't fors geknal
Van zijne stem weêrgalmt, tot driewerf toe, in 't dal.
Die kreet ontvonkt den moed in 't hart der Grieksche benden,
Verschrikt ons heir, gereed zich straks ter vlucht te wenden.

Uit het aangehaalde voorbeeld blijkt zeer duidelijk de vrijheid, welke de Heer ZUBLI in zijne navolging genomen heeft. Zijn bijvoegsel van bijkans tien regels kan geenszins als overtollig geschat worden. Het is juist geschikt, om, bij het verhaal van zegepraal en bezwijken, alle die aandacht gaande te houden en alle die aandoeningen te verwekken, welke de spreker voor zijn bijzonder oogmerk behoeft. Het overtuigt ons van de gegrondheid eener aanmerkinge, welke wij reeds meermalen bij andere gelegenheden gemaakt hebben en thans herhalen, dat eene vertaling van dichtstukken uit levende talen altijd eene gewaagde onderneming is, welke slechts zeer zelden naar eisch gelukt, en dat

daarentegen de vrije navolging den overzetter eene vrije speling verschaft voor zijn genie, om te verkorten of uit te breiden, te verlevendigen of te versieren, of wel bij eene gansche weglating aan te vullen, hetgeen hij meent noodig te wezen. De Recensent althans komt er openlijk voor uit, dat hij, hoe gaarne den arbeid huldigende onzer Naburen, die zich verdienstelijk maken omtrent het hooge Treurspel, denzelven echter nooit zoo volkomen heeft gevonden; of het dichterlijke genie onzer Nederlandsche Dichters bevindt zich allerwegen in staat om denzelven te evenaren. Het schijnt hem toe, dat gebrek aan bemoediging eene der voornaamste oorzaken is, welke tot ons achterwezen in dit vak der kunst hebben gewerkt; en het is er zoo ver af, dat hij eene vertaling, zelfs der beste stukken van andere Natiën, als een middel aanmerkt tot kunstvermeerdering; dat hij daarin veeleer het graf onzer Hollandsche kunst meent te vinden. Hij acht het alzoo pligtmatig, den Heere ZUBLI zijnen dank voor dezen arbeid te betuigen, en neemt gaarne deze gelegenheid waar, om het volgen van zijn voorbeeld, en de vrije overneming van vreemde dichtwerken, zonder zich bepaaldelijk aan gedachten en woorden-zin te verbinden, aan de beöefenaars dezer hooge kunst met den meesten ernst aan te bevelen; daar het, zijns oordeels, juist zoodanige proeven zijn, waardoor de Dichter zich opgewekt gevoelt om zijne eigen krachten te scherpen, en zich welligt, na slechts weinige pogingen, in staat zal bevinden, om zelf een geheel oorspronkelijk stuk te leveren, waarbij zijn eigen genie hem de eigenaardige tooneelwetten zal voorschrijven, welke onderwerp en kunst aan de hand geven. Ook de Heer ZUBLI heeft alreeds in deze gegevene proeve eenen zoo goeden dichterlijken aanleg geöpenbaard, dat de onderneming van een oorspronkelijk heldenstuk voor hem niet meer eene gewaagde taak zal kunnen zijn, en wij hem daartoe met alle vaderlandsche geestdrift uitnoodigen. Bij enkele min voegzame uitdrukkingen (zoo als *Ulisfesfen* op bl. 51, *wanhoopstaal* en *ademhalen* op bl. 89 en soortgelijke meer) mag de Recensent niet stilstaan; zoodanige kleinigheden mogen, bij eenen anders zoo volkomenen arbeid, niet gelden, en de ongelijkheden van spelling en enkele taalfouten, door de afwezigheid van de pers veroorzaakt, zullen dan ook, op des Dichters verzoek, eene gereede verschooning vinden.

Marie, ou les Hollandoises. Deuxième Edition, revue et augmentée. III Tomes. à Paris, chez *Arthus-Bertrand.* 1814. 8vo.

Wij kunnen niet twijfelen, of het publiek is nieuwsgierig naar den inhoud, de strekking, de waarde van dezen Roman, blijkens eene korte, geteekende advertentie, door den Heer DE ST. LEU, dat is, onzen voormaligen Koning, geschreven. Velen zullen van oordeel zijn, uit dit geschrift meer te kunnen opmaken, ten aanzien van 'smans verstandelijke en zedelijke hoedanigheden, dan uit zijn geheele openbare leven. Velen zullen meenen, nu eerst in staat te zijn, tusschen hen te beslissen, wier gevoelens op dit stuk dikwijls zoo verre uit elkander loopen. Buitendien heeft het geschrijf van eene zoo hooge personaadje voor ons altijd iet bijzonder aantrekkelijks; en des te meer, naar gelange dat geschrijf tot het gewone menschelijke leven en bedrijf afdaalt. Hoedanig ziet men de dingen, uit zulk een standpunt? Hoedanig aanschouwt en gevoelt men zichzelven? Hoe ver blijft men gewoon mensch? Is men op de gewone wijze gelukkig en ongelukkig, of niet? Ziedaar zeer natuurlijke vragen! En, daar een Roman, vooral een eerste Roman, veelal een spiegel van het eigen hart, de ondervinding, geschiedenis, begrippen en geliefkoosde bespiegelingen des Schrijvers is, zoo beäntwoordt dit slag van geschriften, buiten, ja in sommige opzigten boven, eigen gedenkschriften of dergelijke, het allerbest aan dit oogmerk. Inderdaad, de Roman, door eenen Koning, vooral door iemand geschreven, wien de fortuin behagen gevonden heeft eenen zeldzamen kring van lotwisseling te doen doorloopen, mag (indien hij anders een man is van gevoel en bekwaamheid) gereedelijk verwacht worden op zichzelven reeds niet onbelangrijk te kunnen zijn. Hoe veel, hoe veel buitengewoons, en op welk eene buitengewone wijze, in eene buitengewone betrekking, moet zoo iemand gezien en ondervonden hebben! Hoe vele gemaskerde waarheid, hoe vele verbloemde anecdotes, hoe vele zaken, doorgaans met den sluijer van uitwendigen glans bedekt, zal hij al ligt aanbieden en voor den dag brengen! Hoe zeer mogen wij hopen, eenen dieperen blik.... Dan, onze bespiegelingen, door den titel opgewekt, zouden ligt de aandacht te

zeer ſpannen, en de verwachting te hoog doen rijzen. Wij willen met dezelven niet verder gaan, maar ons best doen, eenig verſlag van het beloop en den inhoud des werks te geven, ten einde daarop vervolgens eenig bepaald oordeel te gronden.

Het geheele verhaal beſtaat uit brieven, door de voornaamſte handelende perſonen onderling gewisſeld. Deze perſonen zijn een Hollander, met twee à drie vrouwen van dezelfde natie, en eenen Franschman, die de minnaar, naderhand de man van eene der genoemden is, zoo als de Hollander de twee anderen zuster, nicht en geliefde, noemt. Hierbij komen nog een geestelijke van Arnhem, een Franschman, een Hertog van dezelfde natie, eene Italiaanſche en een paar Poolſche dames, als in den tweeden rang, en eindelijk verſcheiden mindere en ſtomme perſonen. Het tooneel is in den beginne in Holland, op eene buitenplaats en uitgebreid landgoed tusſchen Utrecht en Arnhem. Hier leven de voortreffelijke *Hermacinthe*, oudere, ongetrouwde zuster, met haren broeder *Julius* en nichtje *Maria* in ongeſtoorde kalmte en vreugde. De twee laatſten, door de eerſte gekweekt en gevormd, ſtaan welhaast hunne handen, gelijk reeds lang hunne harten, te vereenigen. *Hermacinthe* houdt hen echter tamelijk verwijderd, deelt hun vele belangrijke lesſen mede, verhaalt ook hare eigen geſchiedenis, is, in één woord, de hemelſche wijsheid, die door het zuiver hart van *Maria* glansrijk wordt weerkaatst. Dit alles ſchrijft *Julius* aan zijnen vriend *Adolf*, Franschman, in dienst, doch in Holland niet onbekend, en zelfs door zijne ouders voor eene Noordhollandſche jonge dame beſtemd. Deze antwoordt hem; en daarmede verandert het tooneel. Wij zijn in Parijs. Luidruchtige en ſchitterende vreugde vervangt het ſtille huisſelijk geluk op een Hollandsch buitengoed. De coquetterie, de buitenſporigheid en zedeloosheid zijn aan de orde; ſchoon de voorname ſpeelſter in dit bedrijf geene Franſche, maar eene Poolſche is. Nu zien wij alle deze voorname perſonen, voor eenen tijd, naar Holland overgebragt. De Franschjes vertellen elkander, ook wel eens aan eenen inboorling, vele zaken, Holland, Noordholland, en inzonderheid ook de inrigtingen op het landgoed van *Hermacinthe* betreffende. Het eerſte is doorgaans zeer loffelijk, ook onder andere met een aardig bonmot van eene Amſterdamſche dame geſpekt, dat wel uit de geſchiedenis mag geput zijn. Het landgoed is een ideäal, eene geheel nieu-

nieuwe fchepping, eene kleine teekening van al zulke welgemeende plans in het groote, als het hoofd des Schrijvers fleeds mogen vervuld hebben. Vervolgens vinden wij alle de vrienden in Frankrijk, en nu krijgt de vertooning eene veelal treurige gedaante. De trouwe gelieven worden vaneengefcheurd. *Julius* wordt aan gevaar, aan vreemdelingfchap, aan verzoeking en diepen val ter prooije, en is in het oog zijner naastbeftaanden zeker dood. De laatften worftelen, behalve met angst en droefheid, met de onregtvaardigheden en ijsfelijkheden der Revolutie, in het hart zelf van Parijs. Dit alles werpt ook *Maria* in de armen van een ander, dan haren *Julius*. En men zou waarlijk den moed, onder zoo vele ellende, verliezen, indien niet onze reeds vermelde Franschman, nu bekeerd van zijne jeugdige losheid, en aan zijne Noordhollandfche vrouw op het teêrst verknocht, een nieuw tooneel van huisfelijk en huwelijks-geluk opende, dat waarlijk verrukkende is. Eindelijk vindt men elkander wel weer, maar — hoe veranderd! hoe gefcheiden door eene nieuwe betrekking! die vooral den even vurig minnenden *Julius* bijna ondragelijk valt. *Maria*, daarentegen, mag het van binnen wel niet veel minder kwaad hebben. Haar zedelooze man, die haar daarenboven geheel verwaarloost, geeft er haar vele reden toe. Maar zij zorgt, dat geen vinger op hare eer te zetten, geen ftrik voor hare deugd te fpannen is, en neemt ten laatfte zelfs het befluit, om, volgens den raad van YORICK, komifcher gedachtenis, liever den Boozen te ontvlugten, dan gevaar te loopen van toch eindelijk een lap bij den ftrijd te verliezen. Zoodat wij waarlijk geen einde aan den jammer, en aan den Roman zouden zien, zoo niet de echtgenoot van *Maria* ten minfte eenen goeden inval, ter bate van onzen landsman, had gehad, om namelijk, fchoon inderdaad nog kort van dagen, maar niettemin zat van onrust, door eenen ftouten fprong, het geheele tooneel te ruimen.

Ziedaar den algemeenen omtrek, dien wij wel gaarne wat uitvoeriger en duidelijker hadden gemaakt, zoo ons niet gezegd was, dat fpoedig eene goede vertaling van het ftuk het licht zal zien. Nu toch willen wij het nieuwe en verrasfende, dat altijd zoo veel bijdraagt om een' Roman met genoegen te doen lezen, daaraan niet geheel ontnemen. Liever zullen wij nog enkele partijen van de groote fchilderij wat meer in het licht

ftellen, eenige onderfcheidende trekken doen kennen, en eene en andere deugden en gebreken als met den vinger aanwijzen.

Opmerkelijk is een brief van *Julius* aan zijne zuster, benevens deszelfs antwoord. De eerfte, een poosje in Frankrijk geweest zijnde, beklaagt zich, dat de andere hem dat land, deszelfs zeden, verlichting, en vordering in wetenfchap en kunst, veel te gunftig heeft afgemaald. Hij hangt van de uithuizigheid, de razende zucht naar vermaak, en de losbandigheid van genoemde natie, een zeer zwart tafereel op, dat wel veelal naar de natuur mag gefchilderd zijn. Dan tast hij ook hare letterkunde en dergelijke aan; die zeer laag, en zeer bepaaldelijk beneden de Engelfche, ja Duitfche en Hollandfche, ftellende. Hier, echter, is de Schrijver blijkbaar min berekend voor zijne taak. Het zijn grootendeels ongegronde aanmerkingen, overdrijvingen en dergelijke, welke hij voortbrengt. Met het antwoord op het eene en andere ftaat het omgekeerd. De begaafdheden worden er veel beter dan de zeden verdedigd. Duidelijk, evenwel, ftraalt door, dat de Schrijver flechts op eene andere wijze, maar misfchien niet minder, met Frankrijk dan met Holland is ingenomen. Van den kant der befchaving en roem is, volgens hem, dat rijk geheel eenig. En ook ten aanzien der zeden, plagt de bloem der natie, uit oude, gezetene en befchaafde geflachten beftaande, zoo veel zuiverheid en vrolijkheid en aanvalligheid en rondheid te vereenigen, als nergens anders plaats greep. De Omwenteling, nogtans, komt in het vervolg van dit gefchrift, gelijk elders, voor, niet zeer veel van dit goede in leefwijze en zeden te hebben achtergelaten.

De lotgevallen van *Julius*, gedurende zijne omzwerving, bevatten voornamelijk de bevestiging der uitfpraak, dat een wel en deugdzaam opgevoed, maar niet beproefd of behoorlijk gewapend jongeling, veel eer gevaar loopt voor grove zinnelijkheid, dan dat zijn hart het brave meisje zijner vroegfte keuze ooit zou ongetrouw worden. De proef van het hart, waartoe eene Italiaanfche jonge dame aanleiding gaf, is eene fraaije epifode. De eerfte aanleiding, het groote uur der verzoeking, het verder beloop, het gedrag en lot van het meisje zijn zoo natuurlijk, zoo lief en treffend, zoo wel ftrookende met de zeden des lands, dat het eenen ieder moet bevallen. De proef op de zinnen wordt door eene Poolfche te werk gefteld; en het is opmerkelijk, dat ook de andere fchandelijke

Co-

Coquette, in het werk voorkomende, van dezen zelfden landaard is. Ook dit loopt vrij natuurlijk — zelfs wat heel natuurlijk — af. De goede jongeling ſtruikelt jammerlijk; en wij hopen maar, dat de teekening van zijne ontmoetingen, zoo wel als andere wellustige ſchilderijtjes, die waarlijk zeer gelukt zijn, niet zullen medewerken, om hier of daar nog meer zwakken te helpen tuimelen. In hetzelfde tijdvak hooren anecdotes t'huis, het leven en bedrijf bij de Baden betreffende, die mede wel niet uit de lucht mogen zijn gegrepen.

Zeer uitvoerig, levendig en warm is ook de beſchrijving van eene overſtrooming, dijkbreuk en ijsgang in Gelderland. Men weet, dat de Schrijver van eene zoodanige ooggetuige was, en behoeft dus niet te twijfelen, of zij vrij naauwkeurig zij. De wijze, waarop zij hier is ingevlochten, de rol, door de helden des Romans hierbij geſpeeld, bevat wel iet min waarſchijnlijks en ſtout vooronderſtelds; doch niet zoo veel, dat het verhaal hierdoor lijden, en niet veeleer winnen zou. En de houding van het geheel, het gedrag en de taal, den boeren hierbij toegekend, alles in één woord, waarover wij, bij eigen gebrek aan ondervinding en kennis der zake, kunnen oordeelen, doen zich zeer wel, zeer naar waarheid, en belangrijk en treffend voor.

In het algemeen ſtraalt des doorluchtigen Auteurs eigen geſchiedenis ook daarin door, dat hij Holland en Frankrijk in een zeer naauw verband beſchouwt, en ook in Italië, Oostenrijk en Polen, als in zijn eigen vaderland, als t'huis is. De verbindtenisſen en huwelijken tusſchen Hollanders en Franſchen van hoogen rang mogen, inzonderheid vóór de Revolutie, wel nooit zoo gemeen zijn geweest, als dit boekje aanduidt. Ook ſchijnt de Franſche taal maar alleen in aanmerking te komen, en naauwelijks wordt een Schrijver aangehaald of geroemd, zelfs door de Hollanders, ten zij het een Franschman, of anders Italiaan, is. Het is waar, men kan niet tappen, wat men niet in het vat heeft; en de onderſtelling, dat *Hermacinthe* en *Maria* katholiek waren, neemt iets van het onwaarſchijnlijke weg.

Van den anderen kant, echter, zou niet ligt iemand een geſchrift van eenen gewezen Koning verwachten, waarin de liefde in eenen reinen en onreinen zin, het huisſelijk geluk en de buitenſporigheid van bijzondere perſonen zoo groot een aandeel

deel hebben. Over het geheel ziet men, ja, wel, dat de man maar al te veel ondervinding van het kwade heeft; doch ook even duidelijk, dat hij het goede op zijnen prijs weet te waarderen, en, ten minste bij verbeelding, hoogst-zuiver en verheven te genieten. Ook in het godsdienstige, vooral in eene soort van algemeene biecht van *Maria*, komt wel veel wonderlijks voor, inzonderheid door het kenmerkende Roomsche; doch over het geheel zijn de begrippen juist en zuiver, stichtelijk en goed.

In de latere betrekking tusschen *Julius* en *Maria* is veel overeenkomst met die tusschen *St. Preux* en *Julia* in de *Nouvelle Heloïse*, die ons toeschijnt ook in enkele andere opzigten tot model gediend te hebben. Een andere afzonderlijke trek is, meent men, uit SCHILLER ontleend. Doch, wie kan het grondgebied van een ander altijd geheel ontgaan? Of waartoe is dit ook noodig, zoo men slechts zijn eigen pad blijft bewandelen, en zich het vreemde regt eigen weet te maken?

De stijl wisselt niet zoodanig af, als een Roman in *brieven* wel eigenlijk vordert. Anders is hij gansch niet slecht, schoon hier en daar wat los, wat onbepaald, zoodat men naar den juisten zin eenigzins moet gissen. Vele beschrijvingen zijn waarlijk fraai. Eenigzins jammer is het, dat de minst stichtelijken in dit opzigt niet den minsten lof verdienen.

Voorts hebben wij met de waarschijnlijkheid, en zoo wel den onderlingen zamenhang der gebeurtenissen, als de aanknooping aan de geschiedenis, benevens de tijdrekening, niet altijd kunnen klaar geraken: onder andere begrijpen wij niet, hoe *Julius* aan het noodige geld kwam, om in Polen als fatsoenlijk man te leven. Dit laatste ware toch op eene of andere wijze ligt te verhelpen geweest; het andere, daarentegen, neme men in een Roman niet al te naauw. Nog is het eene onwaarschijnlijkheid, dat vrouwen over de lectuur van HOMERUS spreken, alsof de heele wereld hem las.

Ten slotte nemen wij het volgende over, als een deel der ondervindingen van *Julius*: „Ik zag de menschen beschouwen als verachtelijke werktuigen, als broze voorwerpen; „welke andere menschen zonder eenige kraging verspilden en „aan stukken braken. Ik hoorde eenen Minister zeggen, dat „hij zoo vele mannen in éénen veldtogt gespild had!

„Ik zag de wetten door de sterken voor de zwakken maken,

„ ken, door dezen met gevaar van hun leven gevolgd, terwijl „ genen, die ze gemaakt hadden, dezelven onbefchaamd over„ traden, waar het hunne luim medebragt!

„ Ik zag een misdrijf door eene geldboete beſtraft, en „ aan de naburige grenzen dat zelfde misdrijf geſtraft met „ den dood!

„ Ik zag de menſchen als ſchapen in eenen zekeren dood „ gaan, geleid door de twee herſenſchimmen der eere en des „ roems! Ik zag vreedzame inwoners door hunne gelijken „ vermoorden; dezen daarop roemen, en belooning vinden!

„ Ik zag het geweld alleen als regt erkend, de onderwerping „ als pligt; het overſpel door de wetten geſtraft, onder de „ menſchen geëerd!"

Iets over de nooit plaats gehad hebbende Zamenzwering te Amſterdam, in Februarij, 1813. Door H. DE H. LEMON, *Med. Doctor. Te Amſterdam, bij* J. ten Brink, Gz. 1814. *In gr. 8vo. 61 Bl. f* :-12-:

Wij hebben dit *Iets* met al het genoegen gelezen, dat zulk een ſtukje kan doen verwachten. Het is, buiten twijfel, van belang, de handelwijze onzer nu verloopen Onderdrukkers in haren waren aard en hare geheele afſchuwelijkheid te leeren kennen. En in het bijzonder had de gewaande Zamenzwering, hier verhandeld, zoo veel bevreemdends, ongeloofelijks en onzamenhangends, dat wij althans nooit regt wisten, wat wij er van te maken of te denken hadden. Te meer verpligting hebben wij dan aan den Heer LEMON, dat hij ſommige der eerſte oogenblikken van zijne, en onze, gelukkig herkregen vrijheid heeft beſteed, om ons dit treurig en niet min zeldzaam ſtaatkundig verſchijnſel in deszelfs waar en eenvoudig daglicht te helpen plaatſen.

De zaak in het algemeen komt hierop neêr. Het was in dien tijd, toen de Franſchen in Rusland zoo deerlijk gehavend werden. Men weet, welk eene beweging in de gemoederen dit veroorzaakte. Onze Dwingelanden moesten thans natuurlijk achterdochtiger zijn dan ooit; daar inderdaad, bij velen onzer Landgenooten, gedachten, losſe ontwerpen en vertrouwe-

lijke gesprekken, rakende eene gewenschte afschudding van het zoo deerlijk geknakte juk, mogen zijn opgerezen. MAAS, een woelziek, winderig en zedeloos mensch, geeft zich aan het smeden en uitventen van dergelijke ontwerpen onder zijne vrienden en medgezellen mede over. Men praat, men overlegt, men ontvangt en volvoert zelfs eene en andere orders van den planmaker tot een voorbereidend onderzoek. En dit laatste, met domme onvoorzigtigheid volvoerd, brengt straks de zaak ter kennis der Politie, die, wie weet welke, verschrikkelijke dingen in haren angst vermoedt! De nietigheid van de gansche zaak moest zeker even spoedig blijken. Doch, zoo het wantrouwen hieraan al niet dadelijk in den weg stond, dan wenschte men, gelijk blijkt, ten minste de omstandigheid te bezigen, ten einde, door een zoogenaamd voorbeeld van gestrengheid, de dadelijk bestaande gisting te gemakkelijker in toom te houden. En, het zij men wezenlijk iets meer vermoedde, dan de verhooren deden kennen; het zij om de zaak waarschijnlijk en gevaarlijk genoeg te doen voorkomen tot de opoffering van verscheiden menschenlevens; dat men den afschrik en de vreeze slechts wilde vermeerderen, of verder ten oogmerk had, Holland nog beter uit te plunderen; men deed wat men kon, ten einde de gevangenen meer en aanzienlijker deelgenooten in de zamenzwering te doen noemen. Met MAAS gelukte dit in zoo verre, dat hij eenige woorden, welke hij bij gelegenheid tegen Dr. LEMON losselijk had uitgestooten, betrekkelijk eene te bewerken omwenteling, nu deed voorkomen als een plan van zamenzwering, door LEMON aan hem voorgedragen. En hetgeen deze naderhand zelf ondervond bij de verhooren, en bijzondere toespraken enz. van beämbten en handlangers der Politie; de gedurige aansporing namelijk, door beloften en bedreigingen geschraagd, om te klappen, of liever te liegen en te lasteren, sommige aanzienlijke personen slechts als bekenden te noemen, om hen alzoo van ter zijde in de zaak te betrekken; dit alles verklaart inderdaad zulk een gedrag van zulken man te ligter, daar MAAS slechts ten allerlaatste, door uitdrukkelijke hope op eigen behoud, tot dit uiterste werd gebragt, en LEMON vreest, al vroeger in een kwaad blaadje bij de Politie te hebben gestaan.

Men kan dus met grond zeggen, dat er geene zamenzwering heeft bestaan. Een los ontwerp, losse praatjes, en een

even

geven los onderzoek, wat men, in allen geval, van de militaire magt te hopen of te vreezen had; ziedaar het verschrikkelijk ding, waaraan niemand, door bekwaamheid, aanzien of vermogen hiervoor eenigzins berekend, had deel genomen, en dat echter niet slechts den onrustigen MAAS, maar ook den onnoozelen DE JONG, op het leven, en den herbergier, te wiens huize de zaken besproken waren, met nog een paar menschen, in toevallige betrekking met MAAS staande, op gevangenis en geldboete kwam te staan; terwijl onze LEMON, eerst hier en naderhand in Frankrijk, bovendien vele onaangenaamheden en, als het ware, martelingen moest ondergaan, zonder — buiten de gelukkig plaats grijpende verandering in geheel Europa — bijna eenig uitzigt te hebben gehad, dat hij ooit aan den klaauw der mistrouwende dwingelandij ontwijken en tot de zijnen zou mogen terugge keeren.

Ziehier den voornamen inhoud, uitvoerig behandeld, voldoend gestaafd, en door gepaste aanmerkingen en wendingen versierd. Wij bevelen het boekje eenen ieder ter lezing aan.

De Vernedering en Verlossing des Vaderlands, door Mr. G. DE WAL, *Regter in de Regtbank van eersten aanleg te Leeuwarden. Aldaar, bij* J. W. Brouwer. 52 *Bl. f* :-15-:

Vreugdelied bij het wederkeeren der Friesche Jongelingen, aan den Keizerlijken dwang tot den Franschen Krijgsdienst ontvlugt; door JAN BROUWER. *Benevens een Bijschrift op de Afbeelding van deszelfs oudsten Zoon. Uitgegeven te Leeuwarden,* 16 *Dec.* 1813. 4 *Bl.*

Blijde Welkomstgroet aan de gewapende Groningers bij hunne zegepralende wederkomst van Appingedam en Delfzijl; door W. WOUTERS. *Te Groningen, bij denzelfden.* 8 *Bl.*

Een nieuw Gedicht op de Nationale Garde van Groningen; door KLAAS HARMS BOUMAN, *Boerenknecht, en Grenadier bij opgemelde Nat. Garde. Aldaar.* 8 *Bl.*

Bij het vertrek van het Fransch Guarnizoen uit de Vesting Delfzijl. Door en bij dezelfden. 8 *Bl.*

Lierzang aan de Amsterdamsche Schutterij, bij derzelver terugkomst van de Belegering van Naarden; door M. WESTERMAN. *Te Amsterdam, bij* J. G. Rohloff. 8 *Bl. f* :-5-8

Bonaparte; Dichtstuk door J. DECKER ZIMMERMAN. *Te Utrecht, bij* F. D. Zimmerman. 16 *Bl. f* :-6-

Bijdrage ter opwekking bij de gewigtige en heerlijke Gebeurtenissen onzer dagen; door C. SCHUTTERS. *Te Middelburg, bij* S. van Benthem. 16 *Bl.*

Walcheren's Dank- en Juichtoon, bij Verlossing en Algemeenen Vrede. Als boven. 12 *Bl. f* :-3-:

Napoleon Buonaparte, na het door de hooge Bondgenooten hem toegezonden voorstel, om zich te verwijderen, sprekende ingevoerd. Te Hoorn, bij J. Vermande. 8 *Bl. f* :-3-:

Buonaparte's Aanspraak in zijnen geheimen Raad, op het einde van 1813; *door* D. J. VAN MONSJOU. *Te Utrecht, bij* O. J. van Paddenburg. 14 *Bl. f* :-4-:

Terwijl de voornaamste Hollandsche Dichters, door ééne geestdrift bezield, de verlossing van het Vaderland bezongen, den toon van godsdienstige dankbaarheid aanhieven, of wel het Nederlandsche Volk onder den nieuw geplanten standaard van Oranje en het Vaderland te wapen riepen; terwijl de Amsterdamsche Schouwburg den geliefden Vorst WILLEM I met handgeklap en hartelijke vreugdezangen verwelkomde, ontving Vriesland, door ingevallen vorst en belemmerde zeevaart, met schaarsche hand die eerstelingen der ontboeide drukpers. Den Vriezen evenwel, boven andere Vaderlandsche Provinciën van de overmagt des vijands bevrijd geworden zonder eenige bloedtooneelen te zien aanregten, en bij uitstek gezegend door de wederkomst van nagenoeg alle de uitgetogen *Gardes d'honneur*, en zeer vele anderen hunner Braven, in Franschen krijgsdienst gewikkeld, ontbrak het niet aan eene warme dankbaarheid, of hartelijke deelneming in het herstelde Volksgeluk en de algemeene zaak des Vaderlands. De onzijdigheid, die wij verschuldigd zijn aan den ijver onzer Landgenooten, om, in dit

aan-

aangelegen tijdstip, de lier te spannen, verbiedt ons, geheel stil te zwijgen wegens de dichterlijke voortbrengselen van den Vriesschen grond, die te onzer kennisse gekomen zijn, en waaronder gewis gevonden worden, die waardig zijn der vergetelnisse te blijven onttogen. Alleen, de kortheid behartigende, hebben wij de beide losse stukjes, aan het hoofd dezer Recensie vermeld, te zamengevoegd; en vergenoegen wij ons, daarover een enkel woord te zeggen, hoezeer die van de Heeren VAN BOELENS, VAN LEEUWEN en anderen desgelijks melding, en wel vereerende melding, zouden verdienen.

No. 1, dan, is eene Voorlezing, in twee Zangen, reeds den 2den Februarij in het Leeuwarder Departement der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen gehouden. Zij getuigt van eenen goeden en geöefenden smaak; doch weerspreekt nogtans des Schrijvers betuiging niet, dat zij zijne eersteling is voor het publiek. De houding van het geheel beviel ons minder, dan vele afzonderlijke schoonheden, vooral van beschrijvenden aard. De Nederlandsche Maagd is de eigenlijke, eenige hoofdpersonaadje, het middelpuntige beeld, van het gansche stuk. Maar, wat is dan toch deze Nederlandsche Maagd? Is zij Nederland zelf, diens beeld en vertegenwoordigster? Dit is, bij het licht der zangen van den Heere DE WAL, niet wel te vooronderstellen. Want, zij heeft Nederland verlaten, omdat het niet meer vrij, het volk niet meer gelukkig was. Een inboorling, om dezelfde reden uitgeweken, hoort dit, ten overvloede, zeer uitvoerig door haar ontvouwen. Best, zeker, beschouwt men haar dan als de Schutsgodin, de *Genius* van Nederland. Doch, in allen geval, schijnt het ons min doelmatig, een hersenbeeld, een afgetrokken begrip, of gewaande Godin, voor het wezenlijke alzoo in de plaats te stellen, dat het laatste — het Volk, het Vaderland; de Vorst — slechts eene ondergeschikte rol te spelen overig vindt. In korte stukjes gaat dit beter; het volhouden van een enkel beeld, hoedanig dan ook, kan daar, indien het gemakkelijk en met waren smaak geschiede, uitstekende aanlokkelijkheid en fraaiheid bijzetten. Doch, verder gedreven, op uitvoeriger schetsen overgebragt, wordt het ligt stijf en onnatuurlijk, en doet aan ontaarding van den smaak, of wel aan bekrompenheid van poëtisch genie, aan kwalijk uitgevallen poging tot eene verheven vlugt, denken. Wij zijn te genegener, en tevens te onbeschroomder, dit ter waarschuwing

wing te zeggen; daar wij ons herinneren, wel eens mannen van naam in het aangewezen gebrek te hebben zien vervallen, dat meest altijd vele anderen met zich voert.

Zie hier, tot eene kleine proeve, het couplet, waarin, naar 's Dichters eigene aanduiding, eene navolging van het bekende Latijnſche puntdicht op *Corſica:*

Ver van de grafplaats onzer helden,
Ver van den ouderlijken grond,
Bruist 't middellandſche nat de velden
Van eenen kleinen volkshoop rond,
Veracht reeds bij het vrije Romen,
Dat ſchaars zijn' ſlaven heeft genomen
Uit dit bedriegelijk geſlacht.
Nu heeft de Gauler uit deez' dreven
Een' trotſchen heerſcher zich gegeven,
Omkleed met keizerlijke pracht.

Ten aanzien der verſificatie zouden wij meenen, dat de Heer DE WAL regt goed weet, wat waarlijk ſchoon is; dat hij, mogen wij ons zoo uitdrukken, een zuiver ideäal voor den geest heeft, en, het zij door gelukkigen aanleg, het zij meer nog door oefening, tot de uitvoering aanmerkelijk is genaderd. Met dat al loopt hier en daar de onvolmaaktheid in het oog, in ſommige regels, die te duidelijk den dwang verraden, waarmede de Dichter, tot het vinden van maat en rijm, heeft te worſtelen gehad. Zoo lezen wij vreemde *zoomen*, voor kusten of oorden, opdat het op de vleugelen der *droomen* zou rijmen; en zelfs *den ouden hoofdſtad*, ten einde het ineenſmelten, en alzoo dooreenſmijten van de maat te voorkomen; ook *vreugdeſchreeuwen*, om' *eeuwen*, enz.

Doch, wij herhalen het, vele ſchoonheden wegen deze vlekken op. Vooral bij den intogt der heilige — ei! Nederlandſche Maagd, brengt de Dichter zijn vernuft en ſmaak, ter opțooijing en feestelijk onthaal, met mildheid te pas.

No. 2. De Weleerw. Heer BROUWER, die, voor acht dagen, bij de Grootvaderlijke uitvaart, aan zijnen oudſten Zoon, als zoogenaamde Eerewacht des Franſchen Keizers afwezig, een Lijkvers had toegezongen, ondervond den zegen, dat hij

de-

dezen, benevens andere Jongelingen, van uit den harden, hatelijken dwang zag wederkeeren, kort na de heugelijke intrede der eersten in zijne liefdeärmen ontvangen mogt, en dus hartelijk verwelkomen met zijne lotgenooten. — Zie hier desgelijks eenige weinige regels uit dit treffend gedicht:

Een vreemd gevoel doordringt mijne adren.
  Met u, hergeeft mij God *mijn' Zoon.*
'k Hervind hem, ja, op nieuw geboren,
  Getrouw aan Vaderland en Deugd.
Gij, Hemel! wil mijn Loflied hooren;
  U dank ik deez' Geboortevreugd.

No. 3. Deze Groet is inderdaad zeer warm en bevallig voorgebragt. Zij strekt den vervaardiger tot eere. ô, Het is zoo aangenaam, te vernemen, dat Boekhandelaars over het wezen hunner zaak mede kunnen oordeelen! Dank hebbe de blijde gelegenheid, die ons den Heer WOUTERS in dit gunstig licht doet kennen!

No. 4 en 5 zijn van den man, door de zeldzaamheid van eenig beschaafd dichtvermogen in zijnen stand reeds vroeger met roem bekend geworden. Zijne versjes zijn, inderdaad, zoetvloeijend en van gezonden zin. Bijzonder sterke gloed schittert in dezelven niet. Maar, dit was zelfs even min het geval met POOT. Den blijkbaarsten aanleg voor het harmonieuze, zangerige en bevallige, dat de poëzij, niet min dan het beeldrijke en stoute, kenmerkt, kan men hem niet ontzeggen. En, onder begunstiging der gelegenheid en vereischte beschaving, zou, of zal, BOUMAN het waarschijnlijk vrij ver in de schoonste der kunsten brengen.

No. 6 schijnt ons, zonder den wakkeren WESTERMAN onwaardig te zijn, toch niet tot zijne meesterstukken te behooren. Waarschijnlijk ontbrak het aan den noodigen tijd ter voorbereiding en beschaving. Immers, na reeds zoo dikwijls gelijksoortige onderwerpen bezongen te hebben, mag ook eerstgenoemde wel niet geheel nutteloos zijn. Het laatste is zelfs kenbaar door enkele taalfouten.. Ten algemeenen voorbeeld strekke dit couplet:

Ja,

Ja, zij (de eeuwen) zullen dankbaar melden,
Hoe een ſtille burgerſchaar,
Snel hervormd in oorlogshelden,
Spotte met het doodsgevaar:
Hoe zij voor hunn' (haar') erfgrond waakte,
't Troetlen van de rust verzaakte,
Voor het lastige ongemak,
Burgers ſtorm en kou verdroegen,
En zich legrend nederſloegen
Onder 't vochtig hemeldak.

No. 7. *Si natura negat, facit indignatio verſum, qualemcunque poteſt.* Deze uitſpraak van HORATIUS ware de eigenaardige zinſpreuk, voor dit en vele andere voortbrengſelen van den dag. De Heer ZIMMERMAN is, ook door uitgegeven ſtukken, allezins gunſtig bekend; en het is er verre vandaan, dat hem dit ſtuk, in eenen bepaalden kring voorgelezen, en daarna, om de gemakkelijkheid der uitvoering ligt, in het licht gegeven, zou tot oneer ſtrekken. Intusſchen twijfelen wij, of hij geboren Dichter zij, en dus bijzondere aanmoediging in dit vak verdiene. De dwang van den gebonden ſtijl is in zeldzame uitdrukkingen, vreemde zinnen enz. meermalen kenbaar. Vele regels misſen allen poëtiſchen zwaai, en zelfs het geheel mist de gewenschte vlugt. Ten opzigte van het laatſte, van den loop des geheels, mishaagde ons vooral die lange alleenſpraak van BUONAPARTE, in welke hij tot op een haar toe berekent, wat hij al met dit Rijk en die Mogendheid zal uitvoeren; zaken, wier mogelijkheid in den dikſten ſluijer der toekomst nog verborgen lag, en welke zelfs een hoogverlicht Profeet naauwelijks in zoo helderen dag zien, met zoo ronde woorden zou verkondigen. Doch wij herhalen het, tot oneere ſtrekt het vers den Auteur niet. Gevoel en rede drukken zich — voor zoo verre het eene ongewone boei toelaat — hier kenbaar en krachtig uit; en ook met die boei weet hij veel gemakkelijker om te gaan, dan de meesten, aan ongebonden ſtijl gewoon. Daar, waar hij het regt dichterlijke niet bezit, toont hij toch de kennis en den ſmaak deszelven meester te zijn. In één woord, boven aangehaalde uitzondering op den regel, dat het middelmatige in de poëzij niet deugt,

deugt, blijkt in onze oogen de uitgave volkomen. En waar zouden wij, zonder die exceptie, met vele andere gelegenheidsstukken heen?

No. 8. Onder opgemelde vlag zeilt ook dit stukje volkomen veilig, in zoo verre namelijk de vreugde en dankbaarheid over het verbroken juk vooral geene minder wettige verontschuldiging voor het juist niet meesterlijke van een dichtstuk is, dan de verontwaardiging over dat juk zelf. Ten aardig staaltje diene deze *Toegift:*

De blijde hoop, of beäntwoorde vraag.

Leeft Oranje? — Ja, Brittanje
Heeft dat Huis getrouw bewaard.
Dank Brittanje! want Oranje
Bleef voor Nederland gespaard.

Nu Brittanje en Oranje
Weer door Neêrland wordt bemind,
Maakt Oranje, dat Brittanje
Zich op nieuw aan Neêrland bindt.

No. 9, onderteekend P. P. LOYSEN, is ten minste ook wel en hartelijk gemeend; en, heeft Zeeland, helaas, eene poos tijd afgescheurd geweest van het overige dierbare vaderland; bleef die scheuring zelfs eenigermate aanwezig na de algemeene inzwelging; dan ware het misschien zelfs niet vreemd, zoo het, ten aanzien van den keurigen bloei der poëzij, eenigzins ten achtere was. God dank, dat er nog maar lust is om te zingen; het overige zal dan spoedig van zelve komen, — als andere goede dingen maar komen, en de lust even wakker blijft.

No. 10. In zijne soort niet kwaad; schoon ook bij lange na dat niet, wat welligt iemand, aan sommige alleenspraken in de beste treurspelen denkende, zich zou kunnen verbeelden van de onderneming te mogen wachten. De afloop, die halve bekeering, met het besluit tot den afstand als vruchtgevolg in verband staande, is welligt het minst gelukkige denkbeeld. — Welk een oogst met dat al van stukjes, die, in eene min gelukkige eeuw der

der poëzij, zeer gezocht en geprezen, ja welligt meesterstukken zouden genoemd zijn!

No. 11. Eene soort van tegenstuk der geestige καταβασις van den Heere VAN MARLE; uitvoeriger, maar welligt des te minder met dezelve te vergelijken. Er zijn intusschen vele aardige slagen in; en die niet al te veel vergt, al te bang voor een steentje in het zoete krentegebak is, die zal het met vermaak lezen. Om van inhoud en stijl eenig denkbeeld te geven, willen wij ten slotte nog een paar aanhalingen wagen:

Je weet, de Franschman, is hij eens aan 't retireren,
Dan mogt de drommel hem in 't loopen kunnen keeren.
Het was: gooi weg de boel! — loop, laat je ransels varen!
Maak voort, daar ginder zijn de Doodekops-huzaren!
Ja, elk was zoo bevreesd voor 't Pruisch en Russisch vuur,
Dat hij in 't water sprong, om zoo zijn laatste uur
Nog liever in het nat, dan in dat vuur te vinden.

„ Geld, zeg ik, moet er zijn! Geld is de sterke steen,
„ Waarop ik barsten zal. Geld brengt mij 't hoofd aan 't draaijen.
„ Wat duivel, Heeren, hoe? je zit daar net als kraaijen!
„ Mij dunkt, ik lees het op uw uitgerekt gezigt,
„ Je bent door 't woordje Geld zoo min als ik gesticht!
„ Maar 't ga hoe 't gaat, je moet, je zult mij Geld bezorgen.
„ Toe jongens! doet je best; begint, al was het morgen.
„ Dat al wat last betaalt op 't dubbeld word gesteld;
„ Heft, leent, doet wat je wilt, maar geeft m' in Godsnaam Geld! —
„ Ja, zwijgt maar! 'k weet het wel, men wil mij weinig poffen;
„ 't Finantiewezen loopt te derelijk op sloffen:
„ Het ziet er net zoo kaal als met mijne Ad'laars uit."

BOEKBESCHOUWING.

Bedestondsrede over het pligtmatige van een nederig bidden tot den hoogen God, in tijden van Oorlog, om Vrede, naar Psalm CXXII: 6. op 13 Jan. l. l. Door A. IJPEIJ, *Hoogleeraar der Leerstellige Godgeleerdheid aan de Hoogeschool te Groningen. Aldaar, bij* J. Oomkens. *In gr.* 8*vo.* 34 *Bl. f* : - 6 - :

Leerrede over 2 Chron. XIII: 18[b]. *ter opwekking van het Volk van Nederland tot betamelijk vertrouwen op God. Door* H. MUNTINGHE, *Th. Doct. en Hoogleeraar der Kerkelijke Geschiedenis te Groningen. Aldaar, bij* J. Oomkens. *In gr.* 8*vo.* 26 *Bl. f* : - 6 - :

Het veranderd gelaat des Aardrijks, zoo door de gebeurtenisſen van den tegenwoordigen tijd, als door de wisſeling van het Jaarſaizoen. Of de Lente van 1814. *In twee Leerredenen. Door* E. KIST, *Predikant te Dordrecht. Aldaar, bij* A. Blusſé en Zoon. *In gr.* 8*vo.* 50 *Bl. f* : - 11 - :

Wij behoeven naauwelijks te zeggen, dat deze ſtukken alle groote verdienſte bezitten. Zijn niet derzelver vervaardigers, elk op zijne wijze, ware ſieraden der Nederlandſche Hervormde Kerk?

No. 1 meenen wij, in deszelfs eigenaardig karakter, eenvoudigheid en kracht, niet beter te kunnen leeren kennen, dan door de volgende aanhaling:

„ . . . Zullen wij niet zonder hoop op verhooring om den vrede bidden, dan dienen wij zelven vredesgezind te zijn jegens elkanderen. God is liefde; ook onze Heiland, het afſchijnſel van den onzienlijken God, is liefde. Hij

 gaf

gaf ons daarom dit hoofdgebod: „ Gelijk ik u lief gehad heb, zoo ook zult gij elkanderen liefhebben. . . . Ook uwe leeraars hebben niet opgehouden die liefdeles van het Evangelie u in te scherpen. . . . Eindelijk, nu wij de zure vruchten van twist en scheurzucht geproefd hebben, schijnt niemand onzer meer den ingang te willen betwisten aan die oude vaderlandsche eendragt, welke voorheen zulk eene magt maakte. En wij mogen God daarvoor danken. ô! Dat die engelachtige eendragt blijve! dat zij blijve, in woord en daad!..... Welligt smeulen er hier of ginds nog overgeblevene vonken van de oude volksveete onder de asch! dat wij die uitdooven, mijne waardsten! opdat zij niet weder brand stichten, en een vuur worden, waarvan de vlammen gewisselijk ons nu te eenemaal verteren zouden. Wij zijn hier thans allerplegtigst bijeen, om van God eenen eerlijken en duurzamen vrede voor ons vaderland af te smeeken; wat zoudt gij er dus tegen hebben, geliefden! dat wij ook hier thans allerplegtigst eenen eerlijken en duurzamen vrede met elkanderen sloten?... Zaagt gij gaarn, dat ik zelf u allen hierin wilde voorgaan? welaan! ik doe dit met de genegenste bereidvaardigheid. Ziet daar, allen, die hier aanwezig zijt! mijne hand, de hand van eendragt, van vrede en broederliefde! Nimmer werke in dit hart eenige vijandschap tegen iemand uwer, omdat hij over 's lands belangen anders mogt denken, dan ik denke!.. dat beloof ik!"....

Een bedaarde en nederige gang kenmerkt overigens de beide Groninger Hoogleeraars, gelijk, volgens ons vroeger geuite oordeel, ook hunnen derden Ambtgenoot. Desgelijks kenmerkt hen, indien wij juist zien, eene zekere poging, om toch het meest regtzinnige voorkomen aan de Leerredenen te geven; en meenen wij ook hier en daar uitdrukkingen te kunnen aanwijzen, die met een volkomen gekuischten en kieschen stijl en taal misschien niet bestaanbaar zijn. Van beide aanmerkingen een voorbeeld in No. 2, alwaar de anders zoo juist denkende MUNTINGHE op bl. 14 zegt: „ Het moet ten tweede een Evangelisch of Christe-

telijk vertrouwen zijn: immers het is het vertrouwen van eene natie, die haren God niet alleen kent, als den onafhankelijken Heer en vaderlijken weldoener van alle volkeren en menfchen, maar tevens ook als eenen God, die aan zondige volken niets doet, dan op grond der zoenverdienfte van zijnen Zoon, en die alleen om zijns Zoons wille verhooring fchenkt op hunne gebeden." In de eerfte plaats toch is niet de geheele natie van den Christelijken Godsdienst, noch denkt dit gedeelte juist eenftemmig zoo over de zoenverdienfte van den Heiland. Ten andere zouden wij van oordeel zijn, dat deze het geweten van den afzonderlijken mensch, en de eigenlijke ftraf of het genadeloon in de toekomst, meer dan het goede of kwade dezer wereld betrof. — Op bl. 16 zegt hij wederom: „ Hoezeer ik thans niet aandringe op perfoonlijke, hartveranderende bekeering; nationale bekeering wordt er zeker van ons gevorderd." Eilieve, hoe kan de laatfte zonder de eerfte beftaan? wat kan de Kerkleeraar tot de laatfte toebrengen, dan de eerfte bevorderen? Het is waar, de Staat heeft met het hart niets te doen, indien flechts de daden goed zijn. Doch, zoo deze twee al kunnen gefcheiden worden, de Evangelieleer heeft nooit eene andere roeping, dan op de zedelijkheid, en daardoor op allerlei geluk, te werken. Het fchijnt dus, dat het woord *bekeering* hier iets meer of anders moet beteekenen, dan eenvoudige verbetering. — Bl. 7, eindelijk, heeft: „ dat er naauwelijks iemand zijn *zulle;*" welke verbuiging van het werkwoord *zullen* WEILAND, in zijne *Spraakkunst* althans, niet kent.

Beide deze ftukken zijn ten voordeele der Armen gedrukt; doch zij behoeven deze bijkomende aanbeveling niet.

No. 3 is van eenen man, nog meer misfchien dan de overigen, hier in zijn vak en in zijne kracht. Geheel zedefchrijver en zeer welfprekend, moet KIST hier eene roerende taal fpreken. Het opfchrift duidt reeds den man aan, die weet het punt aan te wijzen, waaruit zich eene gebeurtenis het treffendst voordoet. En de tekst: *Gij vernieuwt het gelaat des aardrijks*, ja de geheele afloop der

beide Leerredenen naar dezen zelfden tekst, bevestigen dat gevoelen. In den beginne vreesden wij wel, dat de eenheid zou lijden bij het overzigt van de gebeurtenisſen der eensſlags daargeſtelde omwenteling in de natuur en in de ſtaatkundige wereld. Doch onze vrees was ongegrond. Het een en ander vloeit keurig ineen, en onderſteunt zich wederzijds. Vooral de eerſte Leerrede: *Het vernieuwd gelaat des aardrijks een heerlijk ſchouwtooneel van eene goedheid van God, die op onze blijmoedigſte dankbaarheid de billijkſte aanſpraak maakt*, hangt verrukkende ſchilderijen van het een en ander op; terwijl de tweede: .... *van de magt en wijsheid van God, die ons met bewondering, eerbied en vertrouwen vervullen moeten*, misſchien wederom alleen omdat zij de tweede was, ons hier en daar min treffende en voldoende voorkwam. Zoo wij eene aanmerking mogen wagen, het is dat de toon, in de toepasſing heerſchende, wel eens wat afvalt bij dien in het overige gedeelte; juist niet als minder, maar als lager geſtemd. Te voren verloor zich misſchien de Redenaar in zijn grootsch ontwerp; thans vindt zich de Leeraar onder zijne gemengde, veelal eenvoudige, maar leergierige Gemeente weder. Noch het genie, noch het hart zou in dit geval berisping (veeleer lof) verdienen; doch de ware kunst, die bij geen voortbrengſel haren eisch opgeeft, is op eenheid van geest en toon zoo wel, als van ſtoffe en behandeling, geſteld.

Kerkelijke Redevoering, gehouden bij gelegenheid der Omwentelinge in Nederland, en der gelukkige Verlosſing van 's Hertogenbosch, 2 Feb. l. l. Door A. MEIJER, *Predikant der Lutherſche Gemeente aldaar. Aldaar, bij* H. Palier en Zoon. *In gr. 8vo. 48 Bl. f* 1-12-:

Wij hebben reeds zoo vele Gelegenheids-leerredenen op dit zelfde onderwerp voor oogen gehad, dat een breed verſlag van dezen over (of liever naar aanleiding van, zoo

dit

dit niet nog te veel zegt) den 149sten Psalm door niemand zal verlangd worden. Het stuk is wel gesteld, zeer toepasselijk en doelmatig ingerigt, en den besten geest ademende.

Doch vrij wat belangrijker is het achteraan gevoegd *historisch berigt der belegering en bevrijding van den Bosch*, dat mede zeer goed geschreven is, en, hoewel veel korter, meer wezenlijks oplevert dan de twee soortgelijke bescheiden omtrent het voorgevallene in en om Deventer. Ieder zal ons dit toegeven, lettende inzonderheid op de pogingen, op de dadelijke hulp, en het belangrijk deel in de bevrijding, door de Geällieerden van wege de burgers, en vooral van wege een groot tweehonderdtal geheime eedgenooten tot dit einde, ondervonden. Ja te aangenamer viel het ons, dit te vernemen, daar doorgaans de grensbewoners, min gehecht aan het Vaderland, meer geneigd tot de naburen worden geächt; alware het, in het onderhavige geval, ook maar alleen om de gelijkheid van Godsdienst met de laatsten, verschil met de meeste bewoners van het eerste. Zij vereenigden zich in stilte; zij deden inwoners en belegeraars weten, dat hunne vereeniging bestond; zij moedigden de eersten aan tot weerstand tegen Fransche teisteringen, gaven de laatsten berigt van den inwendigen toestand, moedigden hen eindelijk tot den aanval, bepaalden met hen den tijd, beraamden met hen het plan, werkten met hen zamen ter uitvoering, en zagen alzoo het werk gelukkig bekroond. Opmerkelijk is, echter, eene kleinigheid, voor dit gelukkig slagen van groot belang, en derhalve niet onwaardig als een wenk der hulpe van de Voorzienigheid te worden in het licht gesteld. De aanval was bepaald op vier ure in den morgen; er was iets van uitgelekt, en dus de troepen tegen dien tijd op de been. Doch, de Vugter klok ging bij die van den Bosch een half uur achter. Er viel dus op den genoemden tijd niets voor. Men hield de zaak voor een uitstrooisel, en zond de vermoeide soldaten naar hunne kwartieren terug.

In eene noot op de Leerrede wordt herinnerd aan zekeren

brief van ROBESPIERRE aan den Generaal PICHEGRU, die in dezen tijd verdient herlezen te worden, en althans, als de tekst voor eene Leerrede, voor elke *Nieuwe Fransche Tirannij* behoorde geplaatst te zijn.

Waarschijnlijk is de publicatie van den Kommandant hier letterlijk geplaatst. Althans de taal is verre beneden het overige, en eener Fransche regering waardig.

Redevoeringen over Onderwerpen uit de Natuurlijke Historie, door A. H. VAN GELDER, *Leeraar bij de vereenigde Doopsgezinde Gemeente te Amsterdam. Iste Stuk. Te Leyden en Amsterdam, bij* D. du Mortier en Zoon *en* J. ten Brink, Gz. 1813. *In gr.* 8*vo.* 134 *Bl. f* 1-2-:

Deze Redevoeringen, beter Verhandelingen, zijn van tijd tot tijd gehouden in de Amsterdamsche afdeelingen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. De Heer VAN GELDER gaf ze op veelvuldig aanzoek van vrienden uit, en zullen ze, bij goed vertier, welligt door meer dergelijke worden gevolgd. Voor het eerste oogmerk prijst zich het algemeen onderwerp krachtig aan. De kennis der natuur is, in allen opzigte, gewigtig ter verlichting, en niet min geschikt ter verlustiging, en opwekking van de zucht tot onderzoek bij elken rang en stand. De kennis der dierlijke, der levende en bezielde natuur is dit bovenal, en de roofdieren beslaan hier een zoo uitgebreid als vruchtbaar veld.

De bijzondere inhoud, namelijk, van dit Stuk is: *Eene beschouwing der roofdieren in derzelver geäardheid en huishouding, en in derzelver dienst en nut voor den mensch; ten betooge van Gods wijsheid, magt en goedheid.* Dit thema wordt door den Heer VAN GELDER in drie Verhandelingen uitgewerkt; wier eerste, na eene bepaling der roofdieren, als dergenen, die geheel of ten deele

le van het vleesch van anderen leven, benevens eene opgave der onderscheiden klassen van dieren, in welke allen roovers gevonden worden, zich inzonderheid bepaalt tot de eenzame leef- en handelwijze, de weinige gezelligheid, benevens de geringe voortplanting en talrijkheid der geweldigste en schadelijkste roofdieren, als waarin de wijsheid en goedheid des Scheppers zigtbaar uitblinken. De tweede Verhandeling bepaalt zich, vooreerst, tot de werk- of wapentuigen der roofdieren, hun ter voedselbejaging, of ook omgekeerd ter afwering of ontkoming van bedreigden moord, noodig, en de hieraan verbonden opmerking van de listen en kunstgrepen, door verscheidene derzelven te dien einde gebezigd; ten andere, tot het nut en den dienst, ja de noodzakelijkheid van het bestaan der roofdieren voor den mensch, enz. De derde ontvouwt dezen dienst, als bestaande, bij het leven der dieren, in het bewaren van het evenwigt tusschen alle de geslachten en soorten van schepselen, en in het bewaren van zuiverheid en welvaart in de groote huishouding der natuur; na hunnen dood, in hun vleesch, hunne vacht, en andere ligchaamsdeelen tot onderscheiden gebruik.

Bij deze verdeeling biedt de classificatie den Heere VAN GELDER een tweede middel om geregelde orde te bewaren bij de aanvoering der veelvuldige voorbeelden, die den voornamen inhoud der stukken uitmaken. De Schrijver heeft nu wijders dezelven maar als voor de vuist op te halen uit den rijken voorraad der natuur en van eigene wetenschap. Met genoegen zal elkeen hem daarbij volgen, al vindt hij ook in het eene en andere, denzelven als Schrijver eigen, geen bijzonderen smaak. De redeneringen zijn doorgaans juist en stichtelijk; schoon het laatste niet altijd zoo natuurlijk en daarom nadrukkelijk wordt aangevoerd, als wij wel ergens gevonden hebben. Hetgeen van de instandhouding van het evenwigt onder allerlei schepselen wordt gezegd, heeft ons zeer behaagd. Menige aanmerking is hier treffend en schoon. Daarentegen houdt zich de Verhandelaar niet op, althans niet opzettelijk, bij het ge-

luk voor de dieren zelven, en voor de eeuwige jeugd des levende natuur, dat geene ziekten en zwakheden des ouderdoms, maar onderling verslinden, de gewone middelen zijn, om het eene geslacht door het andere te vervangen; eene aanmerking echter, welke door den Heer UILKENS in eên zoo tastbaar als treffend licht is gesteld.

De stijl is zeer bijzonder, en, naar onzen smaak, juist niet behagelijk. De volgende volzin moge van denzelven, en van den grond onzes afkeers, eenig denkbeeld geven: „ De Mensch alleen is het onder alle schepselen dezer Aar„ de, die het vermogen bezit, de Natuur te beschouwen, „ haar gade te slaan, wat er is te kennen, en met verge„ lijkende opmerking het schoone en heerlijke in alles te „ bewonderen: doch ook deze oefening geeft hem de „ meeste aanleiding, om van dien edelen rang, hem onder „ de overige levenden dezer Aarde — onder de dieren — „ hem, door zijnen Maker, aangewezen, waarlijk en ten „ zijnen meesten nutte, gebruik te maken, namelijk van „ dien rang: te zijn Heer der Natuur, bekleed met het „ gezag en de magt, om uit alles, tot gemak, vermaak „ en welvaart, voordeel te trekken."

En nu een enkel staaltje van het belangrijke, dat deze natuurbeschouwingen opleveren: „ Maar bijna zoude ik ver„ geten te gewagen van het zonderlinge verweringsmiddel „ van een klein diertje, hetwelk ook behoort onder het „ verbazend groote, en zonderling veelal gevormde, getal „ der schepselen, die wij onder den naam van bloedelooze „ of gekorvene diertjes begrijpen — dat van een Torretje, „ omtrent ter grootte van een halven duim. Dit diertje, „ door den Rupsenjager, even gelijk hetzelve eene Aard„ tor, doch wel eens zoo groot, vervolgd, en door ge„ weldig naloopen afgemat, gereed om in het oogenblik „ eene prooi van dezen zijnen vervolger te worden, legt „ zich voor denzelven neder, wanneer deze, met opge„ sperde nijpers, toeschiet, om hetzelve te vatten; doch „ in dit oogenblik des prangenden gevaars, ontlast dit „ diertje van achtere eene soort van blaauwachtige lucht

„ of

„ of rook, met een' flag, welke in fterkte van geluid „ zweemt naar dien van een klein piftooltje. Dit verfchrikt den rupfenjager en doet hem terug wijken. Die „ gelegenheid neemt het vervolgde torretje waar, om zich „ op de vlugt te begeven. — Wie ftaat niet verbaasd „ over zulk eene zamenperfing van lucht in zulk een klein „ diertje, en bij hetzelve in zulk een klein beftek! Vanwaar kent het diertje deze zonderlinge eigenfchap en dit „ buitengewone vermogen? vanwaar en hoe kent het de „ belangrijkheid van hetzelve, om er zich mede uit gevaar „ te redden? — Wonderlijk zijn, ô Heer, uwe werken."

Met genoegen zullen wij in ftaat gefteld worden, meermalen op dit werk van den Eerw. VAN GELDER terug te komen.

Dichtoefeningen van het Genootfchap onder de zinfpreuk: Kunstliefde fpaart geen vlijt. Ifte Deel. Gedrukt in den Haag, bij G. Vosmaer, *en wordt verkocht bij* de Gebroeders van Cleef. 1813. *In gr. 8vo.* 188 *Bl. f* 2-4-:

In een' tijd, waarin de Dichtkunst zulk een' hoogen trap van volkomenheid bereikt heeft, en eenige Nederlandfche Vernuften den roem hunner Voorvaderen zoo luisterrijk handhaven, mag men van een Genootfchap, van zoo vele, ter onderlinge oefening en volmaking vereenigde, Kunstvrienden met regt verwachten, dat zij met hunnen tijd voortgaan, en dat zij van de vorderingen onzer Eeuwe in de edelfte aller kunften, ook in hunne dichtwerken, blijk geven. Wij vinden ons — en waarom zouden wij het niet ronduit zeggen? — na de lezing van deze Dichtoefeningen, in onze verwachting te leur gefteld. Buiten de Oden van KLOPSTOCK, welke, hoe zeer ook in de hier voorkomende vertalingen van J. MEERMAN eene zekere ftroefheid in maat en woordvoeging hebbende, vol zijn van fchoone, oorfpronkelijke gedachten, hebben wij weinig aangetroffen, waarin de echte dichtgeest uitblinkt, en zelfs eenige verzen, welke beneden het middelmatige zijn. Wij zullen de onderfcheidene ftukken kortelijk nagaan, opdat de

Lezer in ſtaat zij, eenigermate althans te beöordeelen, wat men hier het dichtlievend publiek aanbiedt.

Het Menſchelijk Leven, door T. VAN LIMBURG. Dit ſtuk behelst eenige zeer goede denkbeelden, en behoort onder de besten van den bundel. De Dichter ſchijnt het algemeen bekende en met regt hooggeroemde uitgebreider dichtſtuk van WILLEM VAN HAREN, op hetzelfde onderwerp, gevolgd te zijn. Dat hij de voortreffelijkheid van zijn *model* niet bereikt heeft, en evenwel niet zonder verdienſten is, mogen de volgende verzen bewijzen, waarin beiden het einde van het leven bezingen.

VAN LIMBURG. Dan: — als men pas zich boven (op de rots der eerzucht) vindt!
Ziet d'avond dáár van 't woeſtig Leven;
En — nu door eigen waan verblind,
Voelt men de kragten zich begeeven!
Men toeft. — Hoe? — zou men verder gaan? —
Maar! — hier — hier lacht noch 't goud ons aan —
En, dat kan Hebzucht nog bekooren.
De dorre hand grijpt naar dien ſchat,
En, beevend — nauwlijks aangevat,
Gaat goud en Leven bei verlooren.

VAN HAREN. Wie koomt daaraan, vermoeid en neergebogen?
Zijn wenkbraauw is gelijk aan 't ingaan van den nagt:
De glans der maan is in zijne oogen;
Zijn kruin is 't zwerk met ſneeuw bevragt.
't Is de ouderdom. Waar mag hij toch op wijzen?
Wat teekent hij daar gints met zijnen vinger af?
Wat hoop van aarde doet hij rijzen?
't Is 't eind van alles; — 't is het graf.

Enkele harde regels ontſieren het ſtuk van den Heer VAN LIMBURG, b. v.

Waar drift tot glorie *'t ſlechtst gebiedt.*

Hoewel de Heeren van het Genootſchap eene eigene taal, ſpelling en *interpunctie* hebben, welke over het geheel vrij gebrekkig zijn, meenen wij dit *ſlechtst* toch voor eene drukfeil te moeten aanzien.

Troost

Troost en sterkte in den Godsdienst, van F. A. DE HARTOGH. Men treft hier eenige fraaije coupletten aan. Regels, als de volgende:

Ge ademt op de barste wegen,
'T Geen de reine Deugd ontgloeit.

Maar — hoe Natuur doet prijken,

Gij leert, door geen' angst verslonden, enz.

zal men, ten gevalle van het overige, wel voorbijzien.

Het Herdenken, van A. G. BOWIER, lazen wij met genoegen.

De *Opwekking om de Lente te bezingen*, door W. V. NOODT, is, in ons oog, niet zeer opwekkend.

Koom zangster! thans een' *toon* der Lente toegezongen!
Koom — aan de ontstemde lier een' enklen *toon* ontwrongen!
En klinkt hij dof en stroef en streelt hij niet het oor,
De Lente eischt uwen zang bij 't haar gewijde choor.

Zoude dit inderdaad waar zijn? Zou de Lente, die reeds zoo menigmalen en zoo heerlijk bezongen is, om wier jeugdige slapen de THOMSONS, de HIGTHEN, de VON KLEISTEN en anderen de bloeijendste kransen geslingerd hebben, dan zoo verregaande verzot zijn op lofdichten, dat zij den *doffen* en *stroeven toon*, aan de *ontstemde* lier dezer Zangster *ontwrongen*, zoude *eischen?* eischen bij den welluidenden, haar geheiligden, koorzang? Het zij zoo!

ô Wij! wij zingen meê, vervrolijkt blij te moê,
En juichen u, o Lente! in blijde toonen toe!

ô Wij!! laat ons toch al die vrolijkheid en blijmoedigheid, al dat juichen in blijde toonen, om het goede oogmerk, niet storen!

Van *de Opstanding van Jezus*, door J. VAN KUYK, valt weinig te zeggen:

De dood is niet meer straf!
De dood ligt in het graf!

Ex ungue leonem!

Bij

Bij het graf van een vierjarig Meisje, door JOHANNA SCHRIJVER. Dit ſtukje is goed gedicht. Het is roerend.

Het Paaschfeest der Lente, van J. GROENEVELD, doet het gevoel des Dichters eere aan. Somwijlen komen hier zelfs verhevene trekken voor; b. v.

Hij ſtierf! mijn Jezus! — werd begraven!
Geboeid in de armen van den dood (,)
Ontboeidt (boeit) Hij vastgeklonken ſlaven!
Verborgenheid! aanbidlijk groot!

Het grafſchrift is zoo verheven niet:

Hier heeft de Heer gelegen!
De Heer is uit het graf geſtegen,
Die dood was is 't die eeuwig leeft.

En dit laat de Heer GROENEVELD nog door Engelenſtiften in het graf drijven! De vertroosting aan Magdalena moge niet plat zijn, dichterlijk is zij althans niet:

Ai, braave (ave) vrouw! al ſtaak uw klagen,
Uw Meester zelf zal zo u vragen:
Wat weent gij, vrouw! wat 's u geſchied?

De Lierzang op de *Nederigheid*, van T. VAN LIMBURG, is zeer nederig. Hij onderſcheidt zich op geenerlei wijze.

Het goede Plantje, van H. J. ROMENY, is los; ſchoon het jammer is, dat de Dichter de ſlepende regels niet heeft doen rijmen.

Veilige Schuilplaats, van F. A. DE HARTOGH, heeft goede partijen. Feilen, als *naar* voor *na die kelk* voor *dien kelk*, *welke* voor *welk*, enz. hinderen den keurigen Lezer. Die *norſche plagen*, in het 7de couplet, zullen hem mede niet bevallen.

De Toekomst, door P. R. FEITH. De toon van het geheel behaagde ons. De volgende en de twee voorgaande coupletten zijn fraai:

Wanneer bij nacht de heldre ſtarren ſchijnen,
Dan is 't of ieder ſtar ons groote wondren meldt,

Maar

Maar wat ontstaan zal, of verdwijnen
Heeft nooit planeet of star voorspeld.

God heerscht! zoo zingen zij te zamen.
Dit statige geluid rolt van den Hemel neêr.
Het slot des Lieds is: „ *Amen, Amen!*"
Maar niet een enkle zegt iets meer.

Ja, zeker ja, de starren profeteeren,
't Aanstaande is haar bekend, men ondervraag' ze vrij!
God heerscht! zij alles wat ze leeren,
Maar heel die taal is profezij! —

Aan eene Moeder, bij de geboorte van haar eerste Kind, door G. VAN LENNEP, is los gedicht en regt hartelijk.

De lof, door P. VAN LIMBURG BROUWER aan de *Eenzaamheid* toegebragt, verdient onzen lof, en de Dichter aanmoediging.

De Rust, van B. R. VAN DER MEULEN, is beneden het middelmatige. Er is hier plan noch zamenhang. En het werktuigelijke der kunst? Men oordeele!

Hij zoekt ook vrugteloos
't Geluk, die Plutus gunst tot zijnen afgod koos;
Die zijn genoegen vindt in glimmend goud te tellen —
Wiens aanschijn van genoegen gloeit,
Wen hij 't gerand geld op hoopen neer kan stellen —
Zijn rijkdom groeit.

Ook hij, die door de pragt
Verblind, wat waarlijk schoon en nedrig is veragt —
Vermaak vindt in 't bezit van schoone lustpaleizen —
Wat minder is dan 't zijn bespot,
Vindt, schoon zijn rijkdom ook zijn' hoogmoed meêr doet *reizen*,
Geen waar genot.

Zulk eene *reis* moest anders toch eenig vermaak opleveren, zouden wij denken.

De

De ware Vrijheid, van J. VAN KUYK, is mede zeer gebrekkig. ô Zedelijke vrijheid, wie waagt het niet al, u te bezingen! Alles ſtaat hier los, en de uitdrukkingen zijn meestal zeer onbepaald.

De *Meizang* van T. VAN LIMBURG behelst eenige aangename ſchilderingen.

Voor elk uwer treeden ontluikt het viooltje —
 In koningspracht daar hyacinth en narcis,
Die, nevens de tulpen, zoo trotsch op haar' ſtengel,
 Als rijk in ſchakeeringe, uw voedſterlinge is.

Met het *metrum* gaat het niet overal even vlot. Somtijds hort en ſtoot het er zoo wat langs; b. v.

Ontwikkelde uw adem, waar de primulaveris,
Mijn purpere aurikula, fluweelzacht in gloed,
Zoo de ſneeuwwitte lamren als 't rund in de weiden, enz.

Het volgende *onderſtreepte* zal men niet gemakkelijk verſtaan:

De ſloddrende Zefir doorzweeft op uw wenken
 Deez' bloeienden Lusthof en 't weelige veld,
Dat jaaren dien rijkdom der zuchtende Menschheid
 Zoo niet, als dit tijdſtip — Zoo ſchoon had voorſpeld.

Het *Huwelijkslied* van C. C. RAVEN had zeker niet verdiend in de verzameling van een Kunstgenootſchap opgenomen te worden. Lieve Hemel! hoe veel huwelijksverzen zijn er niet al gedrukt, welke van de betrekking der makers tot de bezongenen nog altijd eenige waarde ontleenen. Doch dit is er een *in blanko*, en kan op alle hoogtijden gebruikt worden. Voor hen, die volſtrekt niets van de edele rijmkunst verſtaan, en eens een huwelijksversje mogten benoodigd zijn, ſtrekke het volgende tot een ſtaal:

Er groeijen op deze aard, ja friſche lieve bloemen,
  Aanlagchend door geſtalte en kleur,
Die, zelfs in duisternis, (*) hun grooten Maker roemen;
  Toeädemen heur' malſchen geur;

Hier-

(*) Neen! de bloemen zijn niet bang.

Hieronder, Vrienden! vindt ge een bloem, door elk gekozen,
Wiens hart gevoelig is,
Een bloem, die, niet alleen in voorspoed, staat te blozen,
Maar zelfs in droefenis (*).

Gij weet, welke ik bedoel, zij is de roos der Liefde,
Die heilge, zaalge vreugde kweekt:
Waardoor de jongeling, omärmd door zijn geliefde,
Van reinen wellust tranen leekt, (†)
Terwijl de lieve maagd, met natbekretene oogen,
Met lachjes van de Min
Vermengd, hem, zachtkens op heur' boezem neêrgebogen,
Weêr roept ten leven in! —

Hoe teeder! Wat eene bloem niet al vermag! Ja, maar het is ook de *Roos der Liefde!*

Het volgende stukje: *Aan mijne Ouders*, van H. J. ROMENY, is teeder en hartelijk. Hier bloeit ook de bloem der liefde: maar hare kleur is schooner en zij wasemt liefelijker dan de verlepte roos in het huwelijksvers.

De *Navolging uit Horatius*, van B. R. VAN DER MEULEN, is niet ongelukkig uitgevallen. Wij raden den Dichter aan, om zijne oogenblikken van rust liever aan dergelijke oefeningen dan aan *De Rust* toe te wijden.

Selinde aan den Tijd, is een los en vloeijend stukje van JOHANNA SCHRIJVER.

Alpin, *Romance* van T. VAN LIMBURG. Een zeer akelig verhaal, in een' zeer akeligen stijl, van zeer akelige gruweldaden, waarvan, volgens den Dichter,

't Bloot verhalen
't Haar te bergen *reizen* doet.

Gij hebt, lieve Lezer, zeker al medelijden met den ongelukkigen *Alpin*. Doch vrees niet! *Alpin* staat tot de treffende geschiedenis in geene andere betrekking, dan dat hij de ontdekker van alle die gruweldaden is, en dezelve waarschijnlijk (schoon dit niet duidelijk blijkt) aan den Heer VAN LIMBURG heeft medegedeeld. Doch wat doet ook de naam er toe, zoo men slechts wete, dat de Heer *Alpin* door een' zij-
ner

(*) Dat is toch bijzonder!
(†) Zou een uitje hier geen meer effect doen?

ger vrienden, die zich met *Alcestes* spruit, op haar vaders eenzaam slot, dat vele eeuwen telde en in een afgelegen oord gelegen was, in den echt zoude verbinden, *gul* genoodigd werd, — ter bruiloft, zoo als van zelfs spreekt; — dat alles betooverend afliep, tot dat elk der *bruilofs-schaaren omzag* naar een Rustverblijf, (alias slaapkamer) *'t geen in d'ouden Toren Alpin was beschooren.* Hier zich *neêrgevleid* hebbende, hoort hij al spoedig ketens *hol en dof* rinkelen en — iets nader stappen. 't Was een half naakt oud man met omkluisterde armen, wien dezelfde *Toren* ten hel was *beschooren: Alpin* geeft den ouden een verslag van de bruiloft, en deze verhaalt hem, dat hij de vader van *Alcestes* is, (met wiens spruit *Alpin's* vriend in den echt is verbonden) die hem, om zich van zijne schatten meester te maken, vóór twintig jaren in dezen Toren opsloot, en openlijk liet bekend maken, dat hij dezer wereld overleden was; en dat hij, (vader van *Alcestes*) door de eigen zucht naar goud gedreven, zijnen vader (den grootvader van *Alcestes*) den eigen *Toren* tot een graf had *beschooren*, of, duidelijker, met eigen handen vermoord had; — eindelijk, dat het bloed van dien grootvader (houdt nu uwe haren vast, Lezers!) nog op het oogenblik, dat aan *Alpin* deze *Toren* tot een Rustverblijf was *beschooren*, aan de wanden zigtbaar was. Nu verder? wat deed nu *Alpin?* wat gebeurde er met *Alcestes?* wat met den gevangenen grijsaard? De oude ontwijkt *Alpin*, en deze, zonder vooraf te ontbijten, zonder te vernemen, hoe de jonggehuwden gerust hebben, zonder hen te bedanken voor de eer en het genoegen, hem bewezen, ontvlugt deze streken, met de ontroering op het gelaat, en... *de Romance is uit!* (*)

Hij kent dit kunstvak niet, hij toont het niet te kennen,
 Die 't enkel losse scherts van weinig arbeid acht.
's Valt ligter, Herkules ten Hemel na te rennen,
 Of zich in 't bloed te baân van Pelops nageslacht.
Meer zullen er met roem op Thespis laarzen stappen,
 En Klioos krijgstrompet doen dav'ren als om strijd,

Dan

(*) Vóór jaren reeds hebben wij eene berijming van dezelfde gruwelijke historie, waar de oude man zelfs van de luizen in zijn' grijzen baard vertelt, in eenen *Almanak* aangetroffen.

Dan met een' enklen greep dat zachte schoon betrappen,
Dat met één schittring treft, en geene toetsels lijdt.
Dit vak laat woordenpraal noch opgeblazen zwelling,
Maar enkle waarheid toe; doch, zoo ze een Dichter ziet!
't Eischt schildring en gevoel bij d'eenvoud der vertelling;
Maar schildring, los van trek, en vlak van koloriet.

De Mensch geschapen tot gezelligheid, van H. J. ROMENY, is een der beste stukken van deze verzameling. Het is fiks gedicht, wel volgehouden, en loopt geregeld af.

Het bestendig Geluk en *Bemoediging*, beide van J. MENSING WZ., en *De Eeuwigheid*, van C. C. RAVEN, verdienen mede gunstige onderscheiding.

De Roos van T. VAN LIMBURG heeft niets, dat haar van de algemeene, talrijke rozenfamilie onderscheidt. Een ontluikend knopje, een gloeijend blosje, kwetsende dorens, afvallende bladeren; zie daar eenige kennelijke trekken, welke door den Dichter, op den ouden regtzinnigen trant, op jeugd en genot worden toegepast. Met de maat is het hier weder niet pluis, zoo als de laatste van de drie volgende regels aantoont:

En zo ligt het bleeke,
Gedachtloos vertreeden
Roosje ook dáár neer!

Herinnering. Een gedichtje van HÖLTY, los en bevallig overgebragt door A. SIMONS.

Aan Chloë op St. Nicolaas-dag, door G. VAN LENNEP. Een lief stukje, gemakkelijk bewerkt, in lossen, bevalligen trant. De Dichter lette in het vervolg op geringe vlekken, ook op de taal. Hier hinderde ons het *gezonde* mandje, bl. 138, en *dien* voor *die*, bl. 142. *Pindus zustren?* Men verstaat den Dichter wel; doch de uitdrukking is niet naauwkeurig.

De Dichter, door P. VAN LIMBURG BROUWER. Het onderwerp schijnt te hoog, te veel omvattend te zijn voor den maker, die zich niet boven het middelmatige verheft.

Met het hoogste genoegen lazen wij de uitboezeming *aan de Maan*, van A. VAN OVERSTRATEN, Wed. J. RAUWS; een dichtstukje, dat door zacht en zuiver gevoel en poëtische uitdrukking hier uitblinkt als de maan onder de starren.

Het ontrust Geweten. Aan ...... door W. K. MANDEMAKER. Een tamelijk goed vers. Wij denken echter niet, dat de man, aan wien het gerigt is, er veel troost uit zal getrokken hebben.

De twee Zangers. Een niet onaardig ſtukje van P. VAN LIMBURG BROUWER. Eenige feilen ontſieren het.

Het uithangbord: Slijterij, door J. GROENEVELD, beviel ons bij uitnemendheid. Het is aardig, natuurlijk en vloeijend. De Dichter toont deze manier wel gevat te hebben.

Nu volgen nog eenige *Vaarzen* van *Aankweekelingen*, waarvan ſommigen den meesten lof en alle aanmoediging verdienen. De *Huwelijksgroet* van de reeds bekende JOHANNA CONSTANTIA CLEVE blinkt hier bijzonder uit, zelfs boven menig voortbrengſel van hen, die niet meer aankweekelingen zijn. Wij onthouden ons van meerderen lof, ten beste van het lieve kind, dat reeds zoo aardig van de vriendelijke en ſchoone *Venus*, van den kleinen *Amor* en zijnen fellen ſchicht, van het huwelijk en een beminnelijk kroost weet te rijmen.

Ten ſlotte: wij wenſchen, dat het Genootſchap in het vervolg meer acht zal ſlaan op zuiverheid van taal en gelijkheid in ſpelling, en in het opnemen van ſtukken met meer keurigheid moge te werk gaan.

REGULUS, *in vier Zangen, door Mr.* J. VAN 'S GRAVENWEERT. *Te Amſterdam, bij* J. Ruys. 1814. *In gr. 8vo. XII, 84 Bl. f* 1-16-:

Le poëme épique est univerſellement reconnu pour le plus grand effort de l'esprit humain. Il offre des obſtacles, qui, rarement vaincus dans l'antiquité, ont eté longtems inſurmontables chez les modernes. Ziet daar de uitſpraak van een Franschman, waaraan wij voor een goed gedeelte ons zegel hechten. Alleen meenen wij, dat men er het woordje *longtems* gerust mag aflaten. In andere dichtſoorten mogen de lateren met de Ouden al eens niet geheel ongelukkig wedijveren, in het Heldendicht ſtaat HOMERUS, als de zon, luisterrijk alleen aan den dichthemel. Van hem ontleende de Muze van VIRGILIUS haren glans. Zij licht en ſchijnt als de liefelijke

maan;

maan; terwijl de overige, zoo oude als nieuwe, Heldendichters slechts sterrenglans verspreiden. Men heeft ook onder dezen, elders, starren van de eerste grootte, vaste hemellichten, wier luister helder blinkt, en naar welke, als onbedriegelijke teekenen, de jonge Dichter gerust koers houden mag; maar in ons land is, wij moeten het erkennen, dit gesternte zeer dun gezaaid. Jammer, dat onze grootste Dichters deze wel moeijelijke, maar toch ook regt grootsche en edele dichtsoort niet meer, niet beter beoefend hebben! Waartoe ware niet een VONDEL in staat geweest, als hij den regten ouden heldentoon, zeker in geen *Joannes den Boetgezant* naar eisch zich verheffende, had willen treffen? Veel schoons is er in den *IJstroom* van zijnen leerling ANTONIDES; maar ook hier ontbreekt het karaktermatige van een eigenlijk Heldendicht, naar de algemeen erkende regelen. Veel lof komt eenen ROTGANS in zijnen *Willem den III*, nog meer eenen WILLEM VAN HAREN, in zijnen *Friso*, toe. De laatste is misschien de éénige eigenlijke Heldendichter van ons land, wiens werk eenen geur van den goeden geest der Ouden heeft; en echter voldoet hij velen niet. *Velen?* Wij mogten wel zeggen, *weinigen:* want, inderdaad, weinigen zijn er, die zich de moeite geven, thans zulke dichtstukken te lezen van vier-en-twintig zangen. Nu, dat is ook verschrikkelijk! Ja, wij vreezen, of HOMERUS en VIRGILIUS zelven, moest men, om de reputatie van studie, geene *Auctores classici* koopen en lezen, (deze combinatie spreekt immers van zelve) niet reeds, om de menigte en de lengte hunner zangen alleen, zouden verworpen worden. Om van andere lateren te zwijgen, Jufvrouw VAN MERKEN, in haren *Germanicus*, treft wel eens den regten heldentoon, maar niet doorloopend. Waarom is niet een BILDERDIJK, zoo juist hiervoor berekend, eens als Heldendichter van wal gestoken? Hij was de regte man, om dat zeil in top te halen, en zou op dat vaarwater misschien allen de loef hebben afgestoken, zoo hij zich ten minste niet door den mystieken geest van vreemden, inzonderheid Duitschers, en hunne Duivel- en Engel-jagerij, (men vergeve ons dit woord) had laten verleiden.

Men zal zich misschien verwonderen, dat wij van de *Geuzen* van O. Z. VAN HAREN, en anderen, geene melding maakten. Maar wij, deze maand eens bijzonder gezet om de soorten goed te onderscheiden, maken een groot verschil tusschen Hel-

dendicht, Heldenvers, en Heldenzang. Daarom zwegen wij ook van de heerlijke prijsverzen van FEITH op *De Ruiter*. Alle poëtische levensbeschrijvingen, hoe fraai en stichtend ook, zijn wij, om dezelfde reden, met stilzwijgen voorbijgegaan.

Thans kondigen wij aan *Regulus, in vier Zangen, door Mr.* J. VAN 's GRAVENWEERT. Als Heldendicht, of als Heldenvers? — Om onze inleiding niet zonder toepassing te laten, diende wel het eerste; maar, wonderlijk veranderlijk als wij zijn, wij kiezen het laatste, of liever, beschouwen het, gelijk de Dichter zelf het noemt, als Dichtstuk. *Het zij genoeg*, zegt de Dichter in zijn Voorberigt, *aan te stippen, dat ik geenszins de verwaandheid rondvoere van mijn werk als een Heldendicht — ik versta deze benaming in hare eigene en naauwst beperkte beteekenis — te willen doen voorkomen.*

Meesterlijk en stout van poëzij, edel en vol hartelijk gevoel, is de Opdragt aan BILDERDIJK. Deze Lierzang heeft al te zeer den regten gang, dan dat wij dien niet geheel zouden overnemen:

't Hoofd der heil'ge Dichtkoralen,
't Puik van Hollands nachtegalen,
Hem, die Vondel evenaart,
Die 't geschal van krijgstrompetten
En Galenus wijze wetten
Op zijn elpen eiter snaart;

Hem, die, stout vooruitgedrongen,
Pindarus heeft nagezongen
En Homerus Godenlied,
Hem, die Sabaas kunsttresooren
Uit de zanden op ging sporen,
Offer ik mijn' wierook niet.

Maar den vriend, die, kalm in rampen,
Onverschrokken weet te kampen,
Schoon de noodvloed dreigend wast,
Die, waar hoop noch leidstar blinken,
't Hoofd niet hooploos neêr laat zinken,
Als het Christenhelden past;

Maar

Maar den vriend, die, onbezweken,
't Vaak geschonden recht doet spreken,
Waar vertrappelde onschuld lijdt;
Hem, wiens hart, zoo ligt bewogen,
Wellust vindt in tranen drogen,
Wordt geheel mijn ziel gewijd.

Neen; 't zijn hier geene ijd'le toonen,
(Vreemd bij Febus ware zonen)
Klanken, door geen trouw bezield:
Neen; 't is zuiv're plichtbetrachting,
Eerbied, kinderliefde en achting,
Die geen tegenspoed vernielt.

Weiger dan geen handvol bloemen,
U gewis niet waard te noemen,
Maar geteeld op Hollands grond.
En behaagt ge u in mijn zangen,
ô! Bekroon dan mijn verlangen,
Leg me uw' honig in den mond.

De laatste regel is, naar ons oordeel, eene vlek in dit regt fraaije Opdragtsvers. Men voelt het ligtelijk, zulk een Lierzang moet met geen' zoeten honig eindigen; de Dichter moet iet anders ons in den mond leggen; de Lezer wil een' anderen smaak op de tong, die hem nog lang daarna bijblijft.

Het gedurig *recenseren* is, zoo voor ons als onze Lezers, wanneer het op eene eentoonige wijze geschiedt, min vermakelijk; waarom wij nu en dan onder het recenseren veel houden van eens te *observeren*. Zie hier dan eene observatie. De Dichter zegt in zijn Voorberigt, ter verschooning, waarom hij niet liever een Nederlandsch dan een Romeinsch Held verkoren heeft, onder andere: *De Heidensche Godheden en alle de bovennatuurlijke oorzaken en wonderen der Ouden zijn toch waarlijk meer geschikt tot het medewerken in een Dichtstuk, uit de ongewijde Geschiedenis ontleend, dan de verpersoonlijkte Christelijke deugden en menschelijke hartstogten.* Sinds lange maakten wij bij onszelven deze aanmerking. In het algemeen is de Christelijke Godsdienst, in vergelijking van den

Heidenschen; weinig geschikt tot aankweeking der Kunsten; en in 't bijzonder is de Hervormde Godsdienst schraal voor de Poëzij. Weinig moeite zoude het ons kosten, deze waarheid in eene geheele verhandeling te ontwikkelen; wij geven ze nu slechts op als observatie, als stof voor eene prijsvraag, of zoo men wil. Dit is zeker, naar onze meening, dat de innerlijke waarde van den Hervormden Godsdienst zelven, welken wij het *simplex sigillum veri* in zijne baniere gaarne toestaan, hierbij klimt. Keeren wij terug tot *Regulus*.

Het geheele Gedicht beviel ons bijzonder wel, en toont een' uitnemenden aanleg in dezen Kweekeling van de alom geächte Amsterdamsche Hoogleeraren VAN LENNEP en BOSSCHA. Het begin is in den trant der Ouden.

Ik zing dien Roomschen held, die op Carthagoos strand
Zoo wreed een folt'ring leed voor 't zeegnend vaderland;
Die, aan zijn woord getrouw, bestand voor 't dringend smeeken
Van kroost en volk en gaâ, dat woord niet kon verbreken.
Meld, Zangster! *enz.*

Van die folteringen, van dat lijden zelf leest men echter weinig of niet; in den vierden of laatsten Zang eindigt alles te plotseling; men weet meer, en verwacht meer. De historische waarheid doet hier niets ter zake; eensdeels behoeft een Dichter zich daar juist niet veel aan te storen, en anderdeels behoefde hij dan juist dit niet te beloven, of als den bijzonderen inhoud op te geven. Misschien is het Dichtstuk langer geweest dan het nu is, en om gewigtige redenen bekort; zulks dunkt ons niet onwaarschijnlijk.

In de verzen, bl. 7.

De jonge krijgsman gordt zijn blinkend harnas aan,
En wil tot Romes heil zijn' veldheer doen ontslaan:
De witte vederbos mag op zijn' krijgshoed pralen,
En de aadlaar glinstert weêr bij Febus morgenstralen.
Men breekt ten oorlog uit en blaakt op nieuw van moed;
De helden baden zich in 't Afrikaansche bloed.
Thans moet Carthagoos muur voor Romes aanval beven,
En Romes rouwgeschal wordt door gejuich verdreven.

twij-

twijfelen wij, of, zoo al de adelaar in dien tijd te huis behoore, de *witte vederbos*, of de *krijgshoed*, ten tijde van REGULUS kan genoemd worden, en of rouw-*geschal* juist gezegd is.

Bijzonder trof ons het volgende, vol wezenlijke kracht en heldhaftigheid, in den tweeden Zang:

Nu spreekt Metellus weêr: „ Men doe geen' held vertrekken,
„ Wiens dood geen Afrika, maar ons, ten hoon moet strekken.
„ Toef, grijze legervoogd! en vind uw welzijn weêr,
„ Uw dierbaar kroost, uw gade, uw vrienden, en uwe eer.
„ Ik wil, tot welk een prijs, u 't haatlijk juk ontheffen,
„ En met geheel den Raad den zoen voor Rome treffen."
„ Hoe!" barst de grijsaard uit, „heeft reeds uw deugd gezwicht?
„ 't Behoud van Romes eer — ziedaar uw' eersten plicht.
„ Mijn krachten zijn niet meer. Ik kan geen zwaard gebruiken;
„ Ras zal de bleeke dood mijn scheemrende oogen luiken;
„ Waarom dan 't foltertuig des Afrikaans ontgaan? —
„ Eéns was mijn zwakke hand met kluisters overlaân;
„ Eéns was mijn kruin onteerd: ik kan geen' vijand stuiten. —
„ Wat zoudt gij dan voor mij zoo laag een' vrede sluiten?
„ Carthagoos wal vergaat, als ik ten afgrond daal,
„ En slechts in mijnen val vindt gij uw zegepraal;
„ Dan zal het vaderland zijn' grijzen veldheer wreken,
„ Dan ziet gij Didoos rijk aan Romes kniên bezweken. —
„ Blijft aan uw land getrouw en zij mijn lot bepaald; —
„ Als morgen Febus kar aan de oosterkimmen praalt,
„ Verbeid ik uw besluit, kloekmoedig uitgesproken."
Hier zwijgt die grijze held, door glorievuur ontstoken,
En treedt den tempel uit met achtbr'e majesteit. —
De Raad bewondert hem, die zich den dood bepleit.

Zie daar dat eenvoudig vaste en daarom krachtige, dat ook in den *Friso* van W. VAN HAREN bekoort, en den Ouden zoo veel duurzamen roem bijzet! Zulke taal is geen tooi van dichtbloemen; maar het is de geest, het regte sap van de edele vrucht eener goed gestemde Heldenpoëzij.

De derde Zang overtreft de overigen in rijkdom van goede denkbeelden, levendige schilderingen, en juiste tegenstellingen. Hadden wij niet reeds te voren iets aangehaald, wij zouden

gaarne, uit dezen inderdaad voortreffelijken Zang, met volle ruimte, vrij wat mededeelen. Hoe fraai, echter, deze Zang ook wezen moge, de Heer VAN 'S GRAVENWEERT houde ons deze aanmerking ten beste: Het ſtuit ons eenigzins, dat men denzelven als 't ware uit het geheele Dichtwerk zoude kunnen ligten, zoodat het ſtuk zelf nog een goed geheel bleef. En wij vragen, of niet de daad van REGULUS door die Hemelſche verſterking inderdaad vrij wat van hare waarde verliest?

Wij bevelen inzonderheid den Lezer de uitmuntende plaats in dezen Zang, op bl. 53 en 54, wegens SCIPIO, den verwoester van Carthago.

Heeft de derde Zang meer van dat weelderige, beeldrijke en ſpelende, hetgeen ook het achtbare Heldendicht regte bekoorlijk- en aanlokkendheid bijzet, de vierde Zang heeft die ſtatelijkheid eener vaste deugd, die woeling van juist werkende hartstogten, welke ons als 't ware medegenoot maken van dat overkostbare gevoel, hetwelk in de verzen bij de vervaardiging wordt uitgeſtort, en den Dichter vormt. Kort en krachtig zijn de volgende woorden van REGULUS, ten antwoord op het voorſtel van METELLUS, bl. 72.

„ Beſlis dan zelf uw lot. Wat kiest gij?" — „ 'k Wil den dood."

Fraai is de laatſte aanſpraak van REGULUS, en eenen Held als hem waardig; ja, wij verbeelden ons levendig, hem te zien en te hooren; hij ſpreekt als man van trouw, fier op zijne deugd, moedig als een echt Romein.

De kalmte in al haar ſchoon is uit zijn oog te lezen;
Zijn moed is meer dan moed; zijn taal heeft Godenkracht:
't Is of één zegekoets hem bij zijn beulen wacht.
ô Deugd! zoo onbepaald is uw gewijd vermogen.
De duist're toekomst zij met neevlen overtogen,
't Voorſpelle u alles ramp, gij vreest die rampen niet.

Wij ſcheiden met moeite van dezen Romeinſchen Held en deszelfs Dichter, en overtuigden ons bij de lezing van dit Dichtſtuk, als bij bevestiging, hoe veel goede ſmaak, rijkheid van denkbeelden, en juiste kennis van wetenswaardige zaken,

de

de beöefening der Ouden derzelver onderzoeker aanbrengt, die, gelijk de verdienstelijke VAN 'S GRAVENWEERT, dezelve goed gebruikt, lateren niet verwaarloost, en tevens het oordeel verdere juistheid, het vernuft meerdere scherpte bijzet, door een' verstandigen omgang met Geleerden en bevoegde Kunstregters van onzen tijd.

Alexander; Dichtstuk, door J. DECKER ZIMMERMAN; *Tegenstuk van het Gedicht: Bonaparte, door denzelfden Auteur. Te Utrecht, bij* F. D. Zimmerman. *In gr.* 8*vo.* 16 *Bl. f* :-6-:

Ode an Se. Kaiserliche Majestät Alexander I. Alleinherrscher aller Russen, von H. WEYTINGH, Rector des Gymnasiums zu Kampen in Oberyssel. Zütphen, bei *H. C. A. Thieme.* Gr. 8vo. 8 S.

Zoo even het nummer ontvangende, waarin het vorige, hier aangeduide, dichtstuk van den Auteur wordt beöordeeld, zien wij, aldaar, zijn dichterlijk talent, als natuurgave, betwijfeld, en het stuk niet boven het middelmatige geschat te hebben. Zoo gegrond wij het laatste nog houden, zoo zeer strekt ons het eerste tot een nieuw bewijs, dat oefening volmaakt, en dat, in het algemeen, zoo gereedelijk niet te bepalen is, of iemand waarlijk aanleg mist, dan of omstandigheden slechts verhinderd hebben, dien behoorlijk te ontwikkelen. Althans, dit tegenstuk voldoet ons ongelijk veel beter, dan *Bonaparte.* Het is wel geene wonderbare schepping, van welke het dichtstuk voorbeeld en bewijs levert. De stoffe is in overvloed voorhanden; en het is deze stoffe, door de geschiedenis in den loop en de aanleiding der twee laatste veldtogten van en tegen Frankrijk aangeboden, welke ZIMMERMAN bewerkt. Maar, aan zijnen naam beäntwoordende, vormt hij deze bouwstoffe tot een welgepast geheel, en sticht er zijnen held eene eerezuil van, die niemand als zoodanig kan miskennen, of meer sprekende wenschen. Het hoofdbeeld van het gansche dichtstuk is de zon, die nu ondergaat, nu verduisterd wordt, nu onweêr broeit, schoon weldadig onweêr, nu weêr doorbreekt, de

de dampen verdrijft, den dauw der tranen optrekt, alles doet lagchen, schitteren, groeijen, enz. enz. Inderdaad vernuftig wordt dit beeld in honderd opzigten uitgewerkt en op ALEXANDER toegepast. Trouwens, wij weten bij ondervinding, hoe de gelukkige invallen dikwijls toevloeijen, wanneer zich de verbeelding eenmaal eene gepaste vergelijking heeft gekozen. En wij moeten hierbij den lof voegen, dat de Dichter zich niet angstig aan dit beeld heeft gehecht; dat het geheel ongezocht en van zelve telkens weer terugkomt, en geene gepaste afwisseling door allerlei andere figuren mist.

Met dit alles, echter, houden wij den Heer ZIMMERMAN nog niet volleerd in de Godentaal. Hier en elders scheen ons de dwang van maat en rijm nog zigtbaar. Eene zekere uitgerektheid van sommige zinnen, beschrijvingen en dergelijke, deed ons wel eens wenschen, dat er een paar regels minder hadden gestaan. Elders scheen het ons aan de gepaste bewoording te haperen. Ook is ons hier en daar iets duister of ongegrond voorgekomen. Wij zullen van een en ander iets aanstippen, zoo als de orde het medebrengt.

Me omzweven doen, wiens vlerk het al overschaaûwd.

Hier is een halve voet te min.

Toen zag 'k Europa's beeld, gelijk een vrouw, wiér hâren,
Ontstrikt, ontkruld, ontdaan, om nek en schouders waren
En wildheid schildren op de blanke borst, vol bloed,
Waar slechts één bron nog vloeide in tranenvloed op vloed.
Zij kon, in dezen nood, haar kindren niet meer voeden,
Maar, met haar kroost, gekneusd aan alle leén, slechts bloeden.
Toen vloeide, uit hare borst, de moèdermelk niet meer,
Maar 't bloed gudsde, uit die bron, in lauwe druppels neér.

Is dit niet gerekt? wordt het door die gerektheid niet meer afzigtig dan krachtig? en tevens onjuist, daar nu toch nog eene bron, in den gudsenden bloedstroom, vloeit?

Hier mogt geen nijverheid, geen handelgeest meer tellen
Op rijke schatting.

Mag dit *tellen* voor *rekenen* gelden?

Geen

Geen fluikerij was meer vergrijp aan 't vaderland.

Is dit woord *fluikerij* gangbare munt in een dichtstuk?

Daar ieder flechts zijn troon, met bloed en tranen, bouwt.

Is dit bruikbare bouwstof? vooral, daar het eigenlijk op steunen en schragen van het reeds gebouwde aankomt.

Wie blonk, als Bato's kroost, ooit uit in Vorstenmin?

Wij twijfelen, of deze lof bijzonderen grond heeft.

Een volk, niet min te onregt aan uwe magt gekluisterd.

Is dit vloeijend genoeg?

Bevrijdde ons erf, gaf hoop aan 't biddend volksverlangen,
Om eersten Willem's telg weêr aan het hart te ontvangen,
En de edle vader van het zeegnend vaderland
Verscheen, van 's Taagstrooms boord, aan Alexander's hand.

Dit bleef ons duister. Het schijnt toch den Souvereinen Vorst zelven te betreffen. En deze kwam van de boorden van den Teems. De Taag had flechts bij zijnen dapperen Zoon kunnen te pas komen. Of het is mis, of wij zien mis, en dan zal er toch ook wel wat reden voor zijn. De laatste regel sist en stoot geweldig.

De Heer ZIMMERMAN beschouwe deze aanmerkingen als een bewijs, hoe naauw zijn stuk mag bezien worden, zonder de goedkeuring te verliezen, en hoe zeer wij het der moeite waardig achten, zijn ontwikkelend talent te helpen beschaven.

No. 2. De Heer WEYTINGH noemt dit land zijn vaderland. De Duitsche taal kan dus zijne moedertaal niet zijn. Maar zou men bijna ooit mogen hopen, in eene andere, waar en groot Dichter te worden? Het stuk, echter, verdient lof; het herinnerde ons door zijne manier aan HALLER. Het vliegt juist niet hoog, en is min of meer eentoonig, maar zuiver gedacht en wél uitgedrukt. Niet alle Lierdichters zijn PINDAREN of — HELMERSEN. Het verheugt ons, dat ALEXANDER opzettelijke Zangers vindt; en wij wenschen naar meer, te weten *multum*, *non multa*. Het zij zoo!

Staat-

Staatkundige Verlosſing van de Vereenigde Nederlanden, in den Jare 1813. *In Geſprekken voor de aankomende Jeugd. In 's Gravenhage, bij* J. Allart. 1814. *In kl. 8vo. VIII,* 150 *Bl. f* :-8-:

Dit boekje is eenigermate van gelijke ſtrekking als hetgeen onder den naam van *Franſche Tirannij* vroeger is uitgegeven, in zoo verre, namelijk, hetzelve eene ſoort van geſchiedenis bevat van hetgeen ons vaderland door de overheerſching der laatſte jaren had uit te ſtaan. Daarentegen verſchilt de geest dezer *Verlosſing* van het genoemde ſtukje, ten aanzien dat het minder eigenlijken volkshaat tegen de Franſchen inboezemt; ſchoon het daarom het gedrag van dezen, zoo wel tegen eigen volk en Vorst, als tegen gansch Europa en ons in het bijzonder, geenszins ongegispt laat. Reeds de titel brengt daarenboven mede, dat de omvang van den geheelen inhoud aanmerkelijk wijder is. Onze verlosſers zoo wel, als onze onderdrukkers, ons verleden als onze toekomst, de geſchiedenis van het vaderland, van het vorſtelijk Oranjehuis, alsmede de algemeene geſchiedenis en het maatſchappelijk verdrag, worden er meer of min beknopt behandeld, ten minſte aangeroerd. En, gelijk de vorm mede is eene zamenſpraak tusſchen vader en zoon, zoo heeft zich bovendien de Schrijver moeite gegeven, alles geheel natuurlijk te doen voorkomen, en het een uit het ander, uit de gemaakte aanmerkingen en vragen van den zoon, uit hetgeen de tijdsomſtandigheid en dergelijke opleverde, van zelve te doen voortvloeijen.

Na deze zeer algemeene en korte opgaaf, behoeft echter niemand te twijfelen, hetzij aan het loffelijk oogmerk, hetzij aan des Schrijvers uitgebreide kunde en bekwaamheid, hetzij aan den onpartijdigen en liberalen geest. Zoo wij iets zullen aanmerken op een boekje, welks kieſche ſtijl en taal, en grootendeels altijd geldige inhoud, hetzelve voor ſchoolgebruik wezenlijk aanbeveelt, het moet zijn, dat het *al* te veel bevat, al te veel *poging* verraadt om eene regt natuurlijke houding aan den vorm te geven, en misſchien al te onpartijdig wil zijn, om van iets plooijends vrij te blijven, dat de klaarheid en den indruk bij jeugdige gemoederen gereedelijk benadeelt.

Het

Het zondigt dus, naar ons oordeel, slechts door stellige, en op zichzelve loffelijke, eigenschappen, of althans bedoelingen. Doch misschien geldt dit niet zelden van hetgeen de geleerde man voor het ongeöefend kind schrijft, en van hetgeen de wereldburger en menschenvriend over volkstwisten en derzelver onregtvaardigheden heeft te zeggen.

De Gevaren der Groote Wereld, of Bertha van Waldeck. *Door* AUGUST LAFONTAINE. *Met Platen. II Deelen. Te Haarlem, bij* F. Bohn. 1813. *In gr. 8vo. Te zamen* 522 *Bl. f* 6-:-:

Wij twijfelen wel, of de titel van dit boek goed gekozen zij. *Bertha* is voor het minst het waarschuwend voorbeeld niet; en zij is toch meer de heldin van het stuk, dan *Henriëtte*, die van de gevaren der groote wereld het slagtoffer werd. Maar de titel doet tot de waarde van het werk niet, hetwelk wij gaarne erkennen, dat, hoewel avontuurlijk genoeg, zeer onderhoudend is, den meester in dit vak van verdichtingen kenmerkt, en wederom den smaak voor de zachte en edele genoegens van het huisselijk leven krachtig opwekt. De mislukte vereeniging van zich minnende grootouders bestemde, van der jeugd af aan, *Anton van Stein* en de beminnelijke *Henriëtte* tot echtgenooten; dit huwelijk kwam ook tot stand, onder de beste vooruitzigten. Het is waar, de jongeling had voor de edele *Bertha van Waldeck* reeds vroeger liefde opgevat; maar deze schoone was niet meer te vinden; ook lag hij jegens haar onder geene de minste verpligting, en hij dacht te edelmoedig, dan dat hij zich ooit zou toegeven aan eenen nu misdadigen hartstogt, daar hij zich, met volkomene overreding en wezenlijk genoegen, naar zijnen pligt en den raad van waardige vrienden geschikt had. Ook verdiende de jonge *Henriëtte* geheel zijn hart, en met al haren smaak voor de wereld had zij niemand noodig ter volmaking harer innerlijke waarde en geluk, dan juist dien waardigen echtgenoot, dien zij met geheel haar hart beminde. De eerste vrucht van dit huwelijk haalde dien band nog naauwer toe. Ook zou het der ellendige verleidster, zekere *Rezeska*, geenszins gelukt zijn, haar

voor

voor de groote wereld te winnen, en door dezelve te verderven, zoo niet *Bertha van Waldeck* wederom was ten voorschijn gekomen, en deze, in het dringendst geval, de hulp des éénigen vriends, die haar nabij was, *Anton* namelijk, had noodig gehad. Nu gelukte het der onwaardige vrouwe, jaloezij en wantrouwen bij *Henriëtte* te zaaijen, haar ter verstrooijing rond te voeren in den kring van verderfelijke vermaken, en, met het vertrouwen op haren echtgenoot, de kiem voor het goede in haar hart te verstikken. Zoo kwam zij tot den val, en nu volgde eene scheiding; maar juist bij deze scheiding kwam het tusschen de echtgenooten tot opheldering. De verleide *Henriëtte* was nu het voorbeeld der edelmoedigste deugd; en, daar zij zichzelve diep schuldig en haren echtgenoot volkomen zuiver gevoelt, is nu haar hartelijke wensch, hem nog eens met *Bertha* vereenigd te zien, die zij voor hem waardiger houdt. Door haar was dit plan ook bijna gelukt, toen *Bertha*, welker zonderlinge en belangrijke geschiedenis een groot deel van dit werk bevat, niet slechts vader en broeder, maar ook den vroegeren beminde van haar hart weder erlangt. Nu loopt alles nog veel beter af; want *Anton* vergeeft, hetgene een man zoo zelden vergeeft, hetgene hij (dat vooral wel zeldzaam is) reeds vroeger had willen vergeven, en *Henriëtte* wordt andermaal, en nu voor altijd, zijne gelukkige gade.

Dit is zoo wat het beloop des Romans, die, door LAFONTAINE's geest en pen, een der onderhoudendste van zijne schriften werd.

Falkenberg, of de Oom. Naar het Fransch van Mevrouw DE MONTOLIEU, *door* J. IMMERZEEL, JUN. *Te Dordrecht, bij* A. Blussé en Zoon. 1813. *In gr. 8vo.* 215 *Bl. f* 2-4-:

Falkenberg, of de Oom, is in ieder opzigt de bizarste mensch dien men zich kan voorstellen. Ondankbare zoon, meineedig minnaar, onnuttig burger, slecht vader, braveert hij allen natuurlijk gevoel en alle maatschappelijke banden, om met den ijdelen titel van wereldburger te pralen; hij scheurt zich, onder zoodanig voorwendsel, los van alle individuéle verpligtingen, en

en zijne beginsels van vrijdenkerij zijn bij hem in de plaats van deugden. Hij formeert gasthuizen en gestichten van liefdadigheid; hij verkwist onnoemelijke sommen met het spel; zijne dwaasheden hebben zijnen vader in het graf geholpen; hij laat zijne éénige dochter in de handen van een onkundig priester. Zijne vrouw, eene nietswaardige, die hem beleedigd heeft, sloot hij in een klooster; bij het hooren noemen van haren naam wordt hij woedende. Hij verliet zijne diplomatieke loopbaan, werd gemeen soldaat, kwam als zoodanig tot eer en rang, maar verliet toen ook dadelijk den krijgsdienst; werd in het Kabinet, en tot Gezant aan vreemde Hoven verheven; maar zijn onrustige geest joeg hem weder de ruime wereld in; thans zwerft hij, nu ginds, dan daar, op zijne vele en uitgebreide goederen, waar ieder zijne aankomst vreest. — *Zoo* beoordeelt hem de wereld, en niet alleen de wereld, maar zelfs eene nabestaande, die hem meer dan iemand kennen en beoordeelen moest, eene vrouw van beproefde deugd, en van uitnemende schranderheid. Dan, deze zelfde Graaf *van Falkenberg*, is in het oog zijner verlatene minnares (en zoo is hij inderdaad) naar verstand en hart het deugdzaamste mensch; doch die de kunst niet kent, zoo noodzakelijk in deze wereld, om te vleijen, zich bemind te maken bij hen, die hem onverschillig zijn, of die hij niet achten kan. Indien hij slechts van zichzelven te vreden is, is het hem zeer onverschillig, al of niet gewaardeerd te worden door hen, die niet bevoegd zijn hem te kennen of te beöordeelen; en dit is de oorzaak van de ongelukken, die zijn leven vergald hebben. Zijne onwaardige echtgenoote zelve erkent zijne voorbeeldelooze grootmoedigheid.

De jonge en uitmuntende *Mathilde van Retting*, eene ongelukkige arme weeze, was in het geheel niet op hare plaats in het kasteel van Wokau, bij hare bloedverwanten; niet omdat zij daar den dubbelen, moeijelijken post van huishoudster, en opvoederesse van twee verwaarloosde knaapjes, voor hare rekening had, maar omdat men haar minachtte en alleen hield uit belang, en omdat zij daar leven moest onder geheel aan haar ongelijksoortige menschen, in den naarsten toestand, zonder iets voor haar verstand en hart, in de onaangenaamste afzondering van ieder gezellig genot, den jagttijd uitgezonderd, wanneer weelde en overdaad, en de meest woeste en verwoestende vermaken, de vorige eenzaamheid afwisselden.

Ook

Ook de Graaf kwam daar in dat jaargetijde; men ontzag hem uit familiebelang; de zeer tegen hem ingenomene *Mathilde* merkte spoedig, hoe zeer alles anders was in zijne tegenwoordigheid; — spoedig deed haar verstand en hart hem regt, en leerde hem kennen als goed, edelmoedig, vol deugd en grootheid van ziel. Haar onderscheidde hij ook spoedig, niettegenstaande hare jongheid; de behoefte van haar hart was vervuld, — hoogachting, vriendschap, liefde; en het was hare eerste liefde. Hij deed haar geene verklaring; maar zij voelde toch, dat zij ook opgemerkt, geächt, ja geëerbiedigd en bemind werd. Onverwacht verliet hij het kasteel; dit, en hetgeen zij vernam, bragt hare denkbeelden nopens zijn karakter in de war. Edelmoedig zorgde hij voor de opvoeding harer kweekelingen, die werden toevertrouwd, op zijne kosten, aan een' der uitmuntendste mannen; en ook zij geraakte spoedig daarop uit hare nu gedurig al meer onaangename betrekking; zij werd aangezocht en geraakte in het huis eener achtingwaardige Dame, waar hare pligten geëvenredigd waren aan haren smaak en verdiensten. Had zij dit den Graaf te danken? Maar het was die zelfde Dame, welke hem zoo scheef beöordeelde, als wij boven zeiden, en bij welke zij weldra overtuigd was, dat eene aanbeveling van den Graaf eene geheel verkeerde uitwerking zou gehad hebben.

Haar hart leed geweldig, en hare gezondheid bezweek; verandering van lucht moest beproefd worden; en dit bragt haar bij *Rosalia*, de verlatene minnares, maar sinds gehuwd en gelukkig. Hier kreeg *Mathilde* in alles opheldering; en, toen haar geliefde bij haar geregtvaardigd was, herstelde zij naar ligchaam en ziel. Men drong haar tot een huwelijk; maar zij wilde hare hand niet wegschenken zonder haar hart; geene drangredenen baatten. Hare beschermster, die, bij alle hare uitmuntendheid, maar niet lijden kon, dat men anders dan zij dacht en handelde, maakte het haar nu zoo onaangenaam en moeijelijk, dat zij haar afscheid nam. Zij geraakte en leefde stil en genoegelijk in het huis van een' ouden bediende, die gehuwd was en haar hartelijk lief had; handwerk, en het weinige, dat zij had, was tot haar onderhoud toereikende. Ook hier sloeg zij de voordeeligste aanbiedingen tot een huwelijk af. Dan, eene bijna doodelijke ziekte putte alle hare middelen uit; zij moest wederom afhankelijk worden; zij vond eene

plaats,

plaats bij eene bejaarde Dame, die iemand tot gezelschap zocht; hier had zij het wel, en was daar nuttig, vooral toen deze krank werd naar ligchaam en ziel; want zij had veel op haar geweten, en dat geweten werd wakker. Het was de Gravin *van Falkenberg*; *Mathilde* ijsde bij deze ontdekking, maar herstelde zich. Toen de Dame voelde, dat zij niet herstellen kon, verlangde zij eene verzoening te beproeven. *Mathilde* schreef, op haar verzoek, aan den Graaf, in naam van de boetvaardige. Hij kwam met zijn kind; zijne echtgenoote stierf in zijne armen. *Mathilde* was, onder een gepast voorwendsel, zijne ontmoeting ontweken. Zij vernam intusschen spoedig, dat hij van hare betrekking tot de Dame kennis droeg; dan, hij was vertrokken. Eene wijl daarna draagt hij haar schriftelijk de opvoeding zijner dochter op, op de edelmoedigste voorwaarden; hare kieschheid hield haar echter terug. Hoe kon zij toch dezen man gedurig wederzien, die haar wel dankbaarheid en achting betoonde, maar haar niet beminde? De Graaf komt zelf; zij ontdekt, tot hare verbazing, dat hij meende, dat haar hart reeds elders geplaatst was, en dat deze dwaling bij hem natuurlijk had moeten opkomen; — hij komt er voor uit, en tevens voor zijne hopelooze liefde; haar gelukkig te maken met den man van hare verkiezing, en dat zij zijne dochter opvoedde, was zijn éénige wensch. — Alles heldert zich thans op, en het wordt — zoo als doorgaans in een' Roman — het gewenschtste huwelijk.

Wij gevoelen onszelven in zoo ver genoeg, dat wij meenen vrij wat te zeggen tot lof van dit werk, daar wij den Lezer verzekeren, dat wij de lezing, en wel met het uitnemendst genoegen, herhaald hebben; en voegen er, naar het Voorberigt, nog bij, dat Mevrouw DE MONTOLIEU de geschiedenis ontleend heeft en uitgewerkt naar eene korte schets in het Hoogduitsch van de beroemde CAROLINA PICHLER.

Ida; of het Meisje van Athene. Naar het Engelsch van Miss OWENSON. *IIde Deel. Met Platen. Te Amsterdam, bij* C. Timmer. 1813. *In gr. 8vo.* 256 *Bl. f* 2-10 :

Het tweede Deel van dezen Roman wint het nog in belang-

rijk-

rijkheid van het eerste, waarvan wij voor eenigen tijd verslag gaven. Hier vinden wij minder redenering, minder beschrijving, en meer geschiedenis. In het vorige Deel hoorden wij de liefdesverklaring van OSMIJN aan IDA; doch haar vader, veel te hooghartig om zijne dochter aan een' slaaf te geven, belette hunne vereeniging, te meer, daar IDA's oom, OSMIJN's beschermer, overleden was, en de *Archont*, haar vader, zijn hof maakte bij den *Disdar-aga*, die ook op zijne wijze IDA beminde. Om haren vader te gehoorzamen, nam zij dan ook plegtig afscheid van OSMIJN; zij spoorde hem aan, om voortaan alleen voor den roem en de vrijheid van zijn Vaderland te leven; en haar minnaar, gehoorzaam aan dien wenk, stelt zich aan het hoofd eener kleine schaar van *Grieken*, die (tijdens den *Russischen* Oorlog, en in afwachting der hulp van die Natie) de verlossing van hun Vaderland durfden ondernemen. Doch niet alleen was bij de beraming van het plan tot den aanval (waarin OSMIJN zich deed kennen als alleen door de zuiverste gevoelens bestuurd) reeds verschil onder de zamengezworenen; zij worden ook nog vóór de uitvoering door de *Turken* overvallen; thans erkent men algemeen de meerderheid van OSMIJN, benoemt hem tot opperhoofd, en hij doet zich nu kennen als den afstammeling van een' hunner doorluchtigste voorstanderen; doch hij bezwijkt onder de overmagt; zijne kleine bende wordt verstrooid, gedood, of gevangen; hij zelf is onder het getal der laatsten. De *Disdar-aga*, zijn geduchte medeminnaar, had hem dus nu in handen; IDA doet eene wanhopige poging tot zijne redding, dringt door naar het kasteel, en wil binnengelaten worden, doch bezwijmt; de *Disdar-aga* doet haar bij zich brengen, en geeft haar de keus tusschen een huwelijk met hem, of den dood van OSMIJN (dien hij haar op eene binnenplaats tusschen foltertuigen vertoont) onder de ijsselijkste pijnen. IDA kiest, wanhopig, het eerste, en teekent het Contract. (Hier heeft de Schrijfster gewis niet bedacht, dat zulks in *Oostersche* landen door de vaders geschiedt.) Reeds was zij naar den *Harem* gevoerd; de *Turk* wachtte nog slechts naar het einde van den *Ramadan*, om haar te bezoeken; doch te middernacht, toen zij reeds in het vrouwenvertrek getreden is, wordt hij gestoord door den kreet, dat OSMIJN met een' der hofbedienden des *Aga's* en zijne éénige dochter JUMÉLI ontsnapt is. IJlings verlaat hij

den

den *Harem*, die in den fchrik geheel open blijft, (een alleronwaarfchijnlijkst geval) IDA ontfnapt, en komt eindelijk weder bij haren vader, die haar verhaalt, dat de *Disdar-aga*, (die het huwelijk met IDA ook daarom zoo fterk begeerd had, om zich onder de *Grieken* een' aanhang te verzekeren) wegens wanbetaling aan de *Porte* en kuiperijen tot verkrijging der onafhankelijkheid, door een' zendeling der *Porte* met vergif was van kant gemaakt; dat intusfchen OSMIJN eene geheime verbindtenis met JUMÉLI aangeknoopt, deze zijne vlugt begunftigd had, en beide te zamen naar *Rusland* ontfnapt waren. IDA, het voorwerp harer innigfte liefde ongetrouw wanende, vervalt tot eene diepe kwijning, die echter allengs beterde, toen zij den *Engelschman* (waarvan het vorige Deel gewaagt) ontmoette. Zonder deszelfs losfe beginfelen, had zij zijne echtgenoote kunnen worden; doch thans, door hem verlaten, werd haar hart beurtelings door hare oude en nieuwe gevoelens gellingerd. — Intusfchen wordt haar vader wegens gemeenfchap met den vijand gevat, en zijne goederen verbeurd verklaard. IDA zoekt hem vergeefs te redden; toen een arme *Griek*, met name STEPHANIKI, voormaals door haar beweldadigd, haar in veiligheid brengt. Eene fchildwacht bij den toren, waar haar vader bewaard wordt, had haar met woestheid teruggeftooten, en zelfs gedreigd op haar te fchieten, toen zij om den toegang tot den kerker fmeekte; zij wil echter in ftilte nog eene poging doen; een man in het kleed van een' *dervis* wenkt haar, zij volgt hem, de *wind* heft zijn gewaad op, en nu herkent IDA denzelfden Janitfaar, die haar ftraks zoo ruw behandeld heeft; deze geeft haar een papier over van haar' vader, met aanwijzing, om zich in zeker hol op de kust, verre genoeg van *Athene*, te begeven, en hem daar af te wachten. Zij reist, met de hulp van den braven STEPHANIKI, derwaarts; na lang en fmartelijk wachten, verfchijnt haar vader in monniksgewaad met den geheimzinnigen *dervis*, die met het grootfte beleid en gevaar van zijn leven den ouden man gered had, en nu ook hunne infcheping in een vaartuig naar *Smirna* bevordert, om vandaar naar *Engeland* onder zeil te gaan, alwaar nog een kapitaal van haren oom in handen eens koopmans berustte. Eerst toen de *dervis* in de boot fpringt, om naar land te varen, herkent zij OSMIJN, wiens monnikskap door den *wind* wordt opgeligt. (Die

wind komt hier tweemaal zeer juist ter snede!) Hij had; behalve al het vorige, nog aan den kapitein de reiskosten, tot *Engeland* toe, ruim betaald. Door zoo veel liefde heerschte hij weder geheel in IDA's hart. Zij kwamen intusschen in *Engeland*, waar niemand hen kende, en eene zee van rampen hen toefde. De oude ROSEMELI was ziek; de koopman, onder wien hun geld berustte, overleden, en zijn zoon bankeroet; de waard in hun verblijf onvriendelijk, duur en bedriegelijk; daar zij niet meer had, koopt hij haar het diamanten kruis voor de helft der waarde af. Dit geld was aan buitensporige huishuur en andere uitgaven van een duur land spoedig verteerd. Te vergeefs wilde IDA met borduren den kost winnen; niemand begeerde haar werk; haar vader was doodelijk krank; hare kleine broeders (die ook de moeijelijke reismede gedaan hadden) schreeuwden om brood; zij worden eindelijk om schulden naar een gevangenhuis gebragt; (dit treffend gedeelte des werks is bijzonder gelukkig en natuurlijk geschilderd;) toen ontsnapt IDA, en begeeft zich in haren doodsangst, zonder te weten waarheen, om hulp; toevallig ontmoet zij Lord B... (haren ouden bekende) bij het uittreden uit de koets, bidt hem om hulp voor haren vader, die terstond verleend wordt; doch, toen zij aan deszelfs verblijf kwam, stierf hij in hare armen. IDA, nu op een landgoed van den Lord geplaatst, ontwaarde straks, dat deze onedele oogmerken koesterde; terstond vertrekt zij, laat hare broeders aan zijne edelmoedigheid over, en ontmoet, niet min zonderling dan den Lord, een' oom uit *Konstantinopel*, die ook al door het toeval naar *Londen* gevoerd is, spoedig komt te overlijden, en haar een' onmetelijken schat nalaat. Deze maakt opzien; IDA wordt van een landgoed, waar zij vertoefde, in den draaikring der groote wereld gesleept; Lord B... zag haar daar weder, eerst met terughouding, daarna meer vertrouwelijk: doch op eene maskerade vertoont zich een *Grieksche* monnik, spreekt haar afzonderlijk, en zij herkent OSMIJN, die even zeer in de vaste verbeelding is, dat zij hem ten behoeve van den *Disdar* is ontrouw geworden, daar hij haar de huwelijksacte heeft *zien* teekenen, (wederom de hoogste onwaarschijnlijkheid.) Hij zelf regtvaardigt zich ten volle omtrent JUMÉLI, doch blijft hardnekkig IDA voor zijns onwaardig houden; en maagdelijke fierheid belet haar, hem de noodige ophelderingen te geven. Hij

was

was thans, na vele lotgevallen, als voornaam *Rusſisch* Officier te *Londen*. Intusſchen vraagt Lord B..., wiens huwelijkshaat voor IDA's bekoorlijkheid zwicht, hare hand; zij weigert die, doch opent hem met de grootſte vertrouwelijkheid haar ganſche hart en liefde voor OSMIJN. Lord B... heeft de zeldzame edelmoedigheid, haar en zijn land te verlaten, zijnen medeminnaar den brief toe te zenden, en de gelieven daardoor, na oplosſing van het noodlottige misverſtand, te hereeenigen.

Zie daar het beloop der Geſchiedenis. Men zal daarin opgemerkt hebben, dat het weefſel des verhaals in een' hoogen graad *romanesk* en avontuurlijk is, en dus geene aanſpraak kan maken op de verdienſte dier weinige meesterſtukken, welke, bij een natuurlijk beloop der gebeurtenis, alleen door waarheid, menschkunde en gepast gebruik der hartstogten ſchitteren. Doch het zou te veel gevergd zijn, dit van elken Roman te verwachten. De veelvuldige onwaarſchijnlijkheden heeft de Schrijfſter zelfs met A. LAFONTAINE gemeen, en de ontknooping is waarlijk ſchoon, daar zij een hoofdperſoon, die anders weinig geſchitterd had, in een zeer gunſtig licht vertoont. Het karakter van IDA is een bekoorlijk *Ideaal*, vrij wat zweemende naar de CORINNA der beroemde Mevr. VAN STAEL, en OSMIJN geeft haar in edele gevoelens en daden niets toe. — Ook de ſtijl der vertaling is ons doorgaans beter voorgekomen, dan in het eerſte Deel, waartoe zekerlijk wel kan bijdragen, dat de Schrijfſter zich hier minder, dan daar, in bovennatuurkundige ſpitsvindigheden, die ellenlange *perioden* baren, verdiept; terwijl de verhalende ſtijl natuurlijk korter is. Nogtans hebben wij ook hier niet alleen zeer duidelijk meermalen de ſporen eener *Franſche* woordvoeging, maar ook vele onnaauwkeurigheden tegen taal en ſpelling gevonden, vooral onvergeefelijke fouten tegen de geſlachten. Zoo leest men bl. 130. „ Zij „ verloor zich in deze zoete mijmeringen, toen *hare vader* „ haar roepen deed; zij twijfelde, of zij hare zwakheid en „ zijne trots(ch)heid op de proef zou ſtellen, door hem de „ verpligtingen te ontdekken, die hij aan het voorwerp *zijner haat* „ had." En op de volgende bladz. „ Hier vertoonde zich „ alle de zwakheid *eener kwalijk beſtierden geest*." Of TARQUIN en HIPPIUS ſlechts *druk*-fouten zijn, zullen wij daarlaten. In de Schrijfſter is het althans onverſchoonlijk, de Regering van laatstgemelden met de *Turkſche* gelijk te ſtellen.

Op

Op bl. 196 zegt men: „ IDA was maar al te gevoelig *aan* „ (lees *voor*) hare overwinningen;" (*sensible à ses conquêtes.*)

Balthazar Knopius, *door* J. IMMERZEEL, JUN. *Met Platen. Te Rotterdam, bij den Autheur.* 1813. *In gr. 8vo.* 185 *Bl. f* 1-12-:

Gewapend met zekere *vanzelfheid*, om zoo gunstig mogelijk te denken over de voortbrengselen van vaderlandsch vernuft of geleerdheid, en tevens met de herinnering, dat de smaak der Nederlanderen, wanneer die op het *Ironisch-Comische* valt, hen onwederstandelijk schijnt henen te voeren óf tot het koddige en *burlesque*, in de manier van FOCQUENBROCH, óf althans tot de gemeene klucht, en tot die platte soort van boert en hekelstijl, welke de *Franschen* zeer goed *le bas comique* noemen, kan men van zich verkrijgen, dit „ geestig geschreven" boek (alhoewel men een aantal gewigtige aanmerkingen maken kon, niet alleen op stijl en taal, en bij het waarnemen van vele *grammatikale* fouten, maar ook, indien men de wetten van *eenheid* in de karakters en van de *waarschijnlijkheid* met nadruk wilde handhaven) — kan men, zeggen wij, van zich verkrijgen, dit geestig boek ter lezing aan te prijzen. De *Recensent ook der Recensenten*, No. 1 voor dit jaar, is er het bewijs van. Wij, die het gemis van het *fijn Attisch zout*, met dezen onzen Confrater, hier bejammeren, meenen onze Lezers daarvan te moeten waarschuwen, en dat zij voor hunnen Rijksdaalder elders meer en beter vermaak kunnen hebben. Maar hetgeen de Franschen *le bas comique* noemen, zal, zonder onze aanbeveling, nog wel een genoegzaam aantal bewonderaars vinden. Met moeite houden wij hier zekere Fransche spreuk terug.

Moina, ou la Villageoise du Mont Cenis; par JOSEPH BUONAPARTE. Seconde Edition. *Indépendant des évènemens externes, le bonheur gît au sein des affections domestiques.* à Paris, chez *Pélicier.* 1814. joli format, pp. 103.

Wij herinneren ons, na den ontzettenden roman, door NA-

PO-

POLEON gespeeld, ergens de aanmerking te hebben gelezen of gehoord, dat het zeer gelukkig voor het menschdom is, dat de familie BUONAPARTE zich thans op de letteren is begonnen toe te leggen. En inderdaad, indien derzelver eerzucht, levendigheid, of ook bekwaamheid, een of ander veld moet hebben, zoo zien wij ze liefst met de pen gewapend. Inzonderheid de twee Koningen hebben eene zeer waerlooze en zachte soort van oefening voor hunnen geest gekozen. Een romannetje, een liefdeshistorietje, wat kan men onschuldigers verwachten? Het is waar, dat het wat vreemd staat, zulke onbeduidende stukjes met vorstelijke namen op den titel te zien pronken; maar in allen geval niet vreemder, dan vroeger deze namen aan de zoons van eenen Corsikaanschen klerk misbruikt te zien. Of is het zoo vreemd avonturiers avonturen te hooren vertellen? zoo zeldzaam, geboren burgerluidjes burgerlijke bedrijven te zien aanvatten? zoo onbegrijpelijk, hen minnarijtjes te hooren beschrijven, wier hoofdzaak dezelve welligt tot op den troon zijn gebleven? Neen! andere Koningen en afgetreden Koningen mogen gedenkschriften of staatsstukken opstellen, Koning JOZEF weet geene geheimen, of hij mag ze niet zeggen, en deed althans zelf te weinig, dan dat het der moeite waard zou zijn, iemand met derzelver verhaal lastig te vallen. Hij schrijft een verhaaltje, wat minder waarschijnlijk misschien, maar voorzeker minder ingenieus, dan FLORIAN plagt te doen, die mede den degen droeg. En wat het waarschijnlijke betreft, wat was onwaarschijnlijker, dan hetgeen de *ci-devant* Koning van Spanje in eigen persoon ondervonden heeft? Er is zelfs eenige overeenkomst tusschen beide gevallen, schoon men die in den eersten opslag volstrekt niet merkt. Wanneer men de Fransche revolutie bij een sneeuwval, het ongelukkige rijk bij een watermolen, en een paar (onschuldige) dorpelingen bij de familie NAPOLEON vergelijken mag, die onder de ruïnen het begeerlijkste des levens genoot, dan loopt alles tot eene zekere hoogte zeer goed los; terwijl wij ons om het overige te minder hebben te bekommeren, daar wel de versierde, maar niet de wezenlijke roman, nog kan geächt worden ten einde te zijn.

De inhoud van het verhaal, namelijk, is deze. De verhaler reist naar de Italiaansche armee, kort na den overtogt van de brug van Lodi. Een jong militair, van daar komende, ontmoet

hem, en vertelt het volgende. In gindsche dorp opgegroeid, beminde hij al vroeg de jonge Moïna. Zijne ouders verwijderden hem. Eindelijk mogt hij weerom komen; maar nu was het meisje weg, en wel degelijk weg. Het wordt hem waarschijnlijk, dat zij is omgekomen in den molen, onlangs door een sneeuwval begraven. Hij stort zich in den stroom, die deszelfs raderen plagt te drijven; hij komt in den molen zelv' te regt, en vindt er zijne liefste. Men ontdekt er van tijd tot tijd het noodige, beleeft er te zamen veel pleizier, krijgt er zelfs een kindje; maar begrijpt tevens, dat het niet op den duur zoo mooi zal gaan. Eindelijk meent men de redding te hooren naderen; maar, in de plaats daarvan, bevindt men zich welhaast te midden der vlammen. Gelukkig redt men zich nog door den stroom; doch nu is men op een slagveld, wordt wreed van een gescheurd, en de jongman opent de oogen niet dan in een hospitaal van vreemde soldaten. Zijn vaderland is der Fransche republiek ingelijfd; hij moet dezelve helpen verdedigen. Hij laat zich dit welgevallen, houdt zich dapper, wordt geblesseerd, krijgt den rang van kapitein, doch tevens vrijheid om huiswaarts te keeren. Bijna had hij deze reis thans afgelegd. De verhaler verzelt hem wijders, en ziet de jonge lieden gelukkig getrouwd.

Zie hier nu nog, hoe een BUONAPARTE den vrede predikt! — „ô Eerzuchtigen en koelbloedig wreeden, die de men-
„ schen aanzet om elkander te moorden, die de onbegrijpelij-
„ ke slagterij, welke ik u daar met een' enkelen trek be-
„ schreef, het veld van eer, het veld des roems noemt, —
„ zie daar, wat een slagveld, wat een hospitaal is!"

Inderdaad, het laatste gedeelte, met de openlijke gebeurtenissen van den tijd verbonden, voldoet het meest aan de belangstelling, door den persoon des Schrijvers voor het boekje opgewekt. Slechts het volgende nog: „ Te Millesimo, te
„ Mondovi, te St. Michiel, bij den overtogt van de Po, had
„ ik den moed mijner dappere krijgsgezellen en de onvermoei-
„ de werkzaamheid van onzen jongen Generaal bewonderd.
„ Maar, bij de brug van Lodi, kreeg ik begrip van den on-
„ zaggelijken zedelijken indruk, welken het stoute genie moet
„ maken van een Hoofd, te zekerder van te zullen overwin-
„ nen, hoe minder die overwinning het gros der menschen
„ mogelijk schijnt."

Ten

Ten flotte zijn wij der waarheid de erkentenis fchuldig, dat Z. M. onderhoudend, lief en befchaafd weet te vertellen, en, zelfs te midden van tamelijk galante tafereeltjes, zeer zedelijke, ja regt vrome bedenkingen weet te maken.

Vertellingen aan mijne Dochter; naar het Fransch van J. N. BOUILLY. *IIde Deel. Te Amfterdam, bij* Schalekamp en van de Grampel. *In kl. 8vo. 298 Bl. f* 2-4-:

Onze aankondiging van het vorige deel, van dit inderdaad allerliefst gefchrift voor jonge lieden uit den befchaafderen ftand, was bijzonder kort; wij nemen nu eenige meerdere ruimte. Ziet hier de Vertellingen. 1) *De Rozen van den Heer* DE MALESHERBES leveren een aandoenlijk verhaal van de teedere en zorgvuldige liefde der jonge lieden van zijn dorp voor dezen beroemden en beminnelijken man, en teekenen ons te gelijk zijne hartelijke genegenheid en dankbaar gevoel voor die roerende liefde. 2) *De valfche Diamant* brengt ons in kennis met twee jonge meisjes, maar van zeer verfchillend karakter, en geeft ons de zonderlinge en belangrijke wijze op, op welke de eene, van welker karakter een valfche diamant maar al te zeer het afbeeldfel was, (als zijnde het zinnebeeld van het bedrog, dat geftadig haar hart bedierf en hare lippen befmette) verbeterd werd. 3) *Het ftuk Goud* is eene gefchiedenis van welbeftede liefdadigheid van eene jeugdige fchoone, welke jaren daarna het genoegen had te zien, hoe zij, door eene reeds lang bij haar vergetene gift, den grondflag gelegd had tot het groot fortuin van zeer edele menfchen, wier geluk zij nu nog verder bevestigen kon. 4) *De fprekende Kam* verhaalt, hoe eene brave en verftandige moeder de fchandelijke gewoonte van ftekelige fpotternij, door het ter prooije geven aan openlijke befpotting, hare dochter afleerde, en haar alzoo, van een bij ieder gehaat, tot een bij ieder bemind meisje vormde. 5) *De Sonate* toont ons een edel, bij uitnemendheid vlijtig, niet alleen uit fmaak, maar uit beginfelen vlijtig meisje, juist het contrast van hare zuster, en fchenkt haar tot loon van hare vlijt, dat zij de weldoenfter van hare ongelukkig gewordene ouders is, en eindelijk hun fortuin her-

herstellen kon. 6) *De kleine levende Boekerij* is voor een *petit disant* geleerd en zich alles aanmatigend nufje een waarschuwend voorbeeld, en aardige, regt nuttige, les. 7) *De Dragonder van Vincennes* bevat de verbetering, door vaderlijke schrandere list en teederheid, van een goed, maar voorbeeldeloos woest en alzoo geheel onvrouwelijk karakter van een jong juffertje, welker vroegere vorming verwaarloosd was; maar die gelukkig te regt gebragt, en een sieraad harer kunne werd. 8) *Het Dorpskerkhof* verhaalt de bekeering eener *petite Deïste*, door het wakker maken van haar hart en het leiden van haar gevoel, bij het bezoeken van een kerkhof. 9) *De Zoogzusters* is eene lieve geschiedenis van verbeterde aanmatiging en trotschheid door de school des tegenspoeds, en liefde en hartelijkheid in de mindere standen; een aardig tafereel van huisselijk geluk, en gelukkige wending van het balsturig lot, na teruggekeerde goede beginselen. 10) *Het Journaal der Modes* gaat de belagchelijke modezucht te keer, en geeft ons de genezing van eene jonge aanbidster dier grillige Godin, welke door geene gevoelige lessen van kenbaar nadeel aan hare gezondheid, maar eindelijk door het krachtiger middel, het doel te zijn der publieke bespotting, van eene modepop een verstandig meisje werd. 11) *De kleine Huishoudster* is het uitgebreidst, maar vooral niet het minst onderhoudend en treffend verhaal, van een miskend en mishandeld meisje, dat echter in geenen deele haar zacht en uitnemend karakter verloochende, hare kinderpligten getrouw bleef, en zich het vernederende en moeijelijkste gaarne getroostte, om eenen beminden grootvader liefde te betoonen en te vergelden.

Eene hartelijke aanspraak aan des Schrijvers Dochter besluit dit regt nuttig, onderhoudend, en met aardige plaatjes versierd werkje, waarmede wij der lieve Jeugd, en in het bijzonder der jonge Jufferschap, geluk wenschen.

De kleine WILLEM, *of het Huisgezin van den Heer* LAUSBACH. *Door* PETRONELLA MOENS. *Met Platen. Te Amsterdam, bij* J. ten Brink, Gerritsz. 1814. *In kl. 8vo.* 172 *Bl. f* 1-5-1

Schoon wij het woordje *eerste deel* op den titel te vergeefs zoe-

zoeken, zoo schijnen wij toch bijna niet te mogen twijfelen, of de *jongeling* WILLEM zal dit *knaapje* eenmaal moeten volgen. Alles is daartoe aangelegd; de meer zaamgestelde geschiedenis van Mevrouw CONSTANT'S, hier ingevlochten, zou anders misschien een *hors d'œuvre* mogen heeten, en heeft duidelijk eene ontwikkeling voorbereid, die in een volgend deekje zal moeten komen. Misschien wilde de verdienstelijke Schrijfster eerst het lot van WILLEM's kinderjaren, in de boekenwereld, afwachten. Nu, wij kunnen, wij mogen niet twijfelen, of zij zal in hetzelve aanmoediging vinden, om ons meer van den lieven jongen te vertellen. Met uitstekend genoegen lazen wij het boeksken. Geest en hart vinden in hetzelve keurig voedsel. De eigenlijke geschiedenis is eenvoudig; schoon toch geenszins een dood geraamte, een bloot tooneel met de vereischte personaadjen, om elke op hare beurt het woord van Schrijver of Schrijfster in den mond te nemen. In tegendeel, wij hebben tranen in het oog gevoeld, bij de lieve, treffende tafereeltjes van godsvrucht, liefde en deugd, op allerlei leeftijd, in allerlei stand. Het gezin van den braven Heer LAUSBACH, op een buitengoed in *Gelderland*; de voortreffelijke Leeraar op het aangelegen dorp; de uitmuntende weduw, daar mede woonachtig, en het brave boersche gezin, — de voornaame deelnemers in deze kindergeschiedenis, — dragen, elk op de keurigste wijze, tot de volmaking van het geheel bij. En inzonderheid Ds. EELHART deelt zoo veel treffend onderwijs, zoo vele gepaste verklaring en aanwending van het voorgevallene, zoo veel leerzaams en stichtelijks mede, als — slechts door overvloed misschien zou kunnen geacht worden te zondigen.

Het spreekt van zelve, dat dit onderwijs enz. als de ware kern van het boekje moet beschouwd worden. In gesprekken wordt het, veelal zeer natuurlijk en los, verhandeld. Het loopt over Gods werken, Gods albestuur, het wijze en weldadige daarvan, over den dienst, de liefde en het vertrouwen, die wij Hem schuldig zijn; waarbij zoo veel van den Bijbel, en vooral van Jezus, als gepast en noodig schijnt. In dit alles straalt de kunde der Schrijfster, en de zuiverste en edelste godsdienstige denkwijze, volkomenlijk door; en zij brengt het zoo juist en keurig te pas, als wij immer zouden wenschen. Het is dus een uitnemend boekje, dat wij allen ouders voor hunne niet al te jonge kin-

de-

deren aanbevelen, om er meer ware godsdienstkennis, en niet slechts kennis, uit te halen, als uit menig eene Catechisatie en Catechiseerboek. Wij hopen en vertrouwen, dat de verdienstelijke Schrijfster het genoegen zal beleven, dat eene tweede en derde uitgaaf van een zoo nuttig', oorspronkelijk, kinderboekje noodzakelijk wordt; en dit alleen noopt ons, eene enkele aanmerking op het geheel, en eenige min gewigtige op de deelen, te maken.

De menigte van denkbeelden, gevoegd bij de natuurlijke losheid, waardoor soms eenigermate ongelijksoortige dingen tevens verhandeld worden, doen ons voor vermoeijenis en verwarring bij de lieve jeugd vreezen. Misschien kon hieraan vrij wat te gemoet worden gekomen, indien de druk slechts wat ruimer genomen werd, ieders antwoord ten minste met eenen nieuwen regel begon, en, in één woord, de zuinigheid bij zoo schoon een werkje iets minder betracht werd.

Omstreeks bl. 7 hinderde ons in den stijl de al te veelvuldige herhaling van het bijvoegelijk woordje *lief*.

Op bl. 41 enz. merken wij aan, dat de theorie van de middelpuntschuwende kracht, zoo als die hier ontwikkeld en toegepast wordt, de vereischte bevattelijkheid mist, en door andere verklaringen met vrucht te vervangen was.

Op bl. 77 schijnt het, of *vriezen* bestond in de verdikking der *lucht*.

Op het bl. 118 enz. gestelde, ten aanzien der wonderen in het gemeen, en het Pinksterwonder in het bijzonder, komt ons de onderscheiding tusschen het mogelijke en onmogelijke in dezen wat fijn gesponnen, althans min noodzakelijk voor; en kan het der Schrijfster ook niet onbekend zijn, dat de beste uitleggers de gave der spraken niet meer in het licht beschouwen van noodzakelijk middel ter uitbreiding van het Evangelie.

De handhaving, eindelijk, van de leer der bijzondere Voorzienigheid mogt, naar ons gevoelen, nog wel wat meer ontwikkeld en in het licht gesteld zijn geweest.

Dan, genoeg reeds, en te veel misschien, om gevaar te loopen, van vitterij en wangunst op een schoon talent verdacht gehouden te worden! Veel, regt veel succes hebbe de kleine WILLEM onder zijne tijd- en landgenootjes!

BOEKBESCHOUWING.

Verhandelingen, uitgegeven door TEYLER'S *Godgeleerd Genootschap. XXVste Deel.*

(Tweede Verslag.)

Uit het gezegde in de Voorrede des Heeren PAREAU bevindt zich de Lezer met genoegzame kennis van woorden en zaken toegerust, ter beöordeeling van den pennestrijd, dien hij aanvangt tegen de *Mythische* Schriftuurverklaring. HEYNE, en wie hem te dezen gevolgd zijn, ontleenen hunne meeste kracht „uit het gebruik der *Mythen* bij de oude Volken, en derzelver overeenkomst met die der Hebreërs:" en dit algemeen of voornaam bewijs te toetsen, te ontzenuwen, en te wederleggen, was het doel, dat zich onze Schrijver voorstelt in dit eerste gedeelte zijner Verhandelinge. Met de eigene woorden van HEYNE, lezen wij hier het gevoelen des beroemden Mans: „ Dat, reeds vóór de tijden van HOMERUS, bij de Pheniciërs en Egyptenaren het wijsgeerig navorschen van de beginselen en den oorsprong der dingen in gebruik was; en, daar de vroegste taal en manieren medebragten, om zelfs afgetrokkene en door de verbeelding geschapene dingen als personen voor te stellen, gaf dit aanleiding tot de zoogenaamde *Cosmogoniën* en daaruit getrokkene *Theogoniën:* en daar deze door oude Grieksche dichters reeds in dichtmaat gesteld waren, kwam naderhand HOMERUS ten voorschijn, die, uit deze oude Cosmogoniën en Theogoniën, fabelen, uitgedacht om zaken van natuurkundigen aard te verklaren, in een heldendichtmatig verhaal overgenomen en uitgebreid heeft, als waren het gebeurde zaken, door de allervroegste berigten overgeleverd." Verklarende hij verder dit zijn oordeel *allerbelangrijkst* te zijn voor de opheldering van *alle* oude, ook van de *Gewijde Schriften.* Niet ongeluk-

kig slaagde HEYNE, en zijn leerling HERMAN na hem, in de Grieksche *Mythen*, langs dezen weg, te ontwikkelen. Op 's Mans gegeven wenk, beproefden ras anderen zijner Landgenooten, begeerig in zijnen roem te deelen, om desgelijks den Bijbel toe te lichten. Hier toch, zeggen zij, vindt men ook eene *Cosmogonie*, den oorsprong des Kwaads in een zinnebeeldig of *Mythisch* verhaal ingekleed; melding daarenboven van Goddelijke verschijningen en wonderen; zeer veel, waaraan geschiedkundige waarschijnlijkheid ontbreekt: en gaan zij voort te vragen, waarom men niet eenerlei wijze van uitleggen bij de Hebreërs, als bij de Grieken, behoore te volgen, daar de eenvoudigheid en billijkheid dit aanraden, ja dringend vorderen?

Zoodanige redekaveling heeft voorzeker in den eersten opslag eenigen schijn. Echter wil PAREAU nader onderzocht hebben, I. van welken aard dat gebruik der *Mythen* was, dat *overal* zou plaats gegrepen hebben bij de eerste beginselen der Wijsbegeerte en Geschiedenissen. Vervolgens, II, met wat regt uit die ondersteldc algemeenheid zich laat opmaken, dat dit gebruik der *Mythen* ook bij de Hebreërs stand greep. Eindelijk, of ten III, wat men te oordeelen hebbe van de overeenkomst tusschen de *Mythen* van vreemde Volken en die der Hebreërs. Ziet daar den drieledigen inhoud der Hoofdstukken, waarin zich dit deel der Verhandelinge splitst, dat wij thans met onze Lezers zouden doorloopen; offschoon wij, onzes ondanks, buiten staat zijn zullen, den Schrijver in velen, met name aldaar te volgen, waar hij zich, tot aandrang zijner gevoelens, in eene misschien te groote uitvoerigheid inlaat. Wat hiervan zij, de wederlegging der buitensporige gevoelens van KANNE, DE WETTE enz., als ook de toelichting van een en ander gedeelte des Bijbels, waarover in ons Vaderland doorgaans geen verschil is, vermeenen wij in ons Maandwerk onaangeroerd of vlugtig te mogen voorbijgaan.

H. I. In Duitschland zelve waren het de vermaarde J. H. VOSS en C. MEINERS (*) gansch niet eens met HEYNE.

(*) Wij mogen hier niet voorbij, eene groote onnaauwkeurig-

NE. Zij betwisteden hem de nieuwheid zijner *Mythologische* uitlegging van HOMERUS; en waarlijk, NATALIS COMES, wien VOSS de voorkeus gaf, ja ook de *Stoïcijnen*, gingen hem te dezen voor. MEINERS heeft aangemerkt, „dat eene zoo scherpe navorsching der natuur, en verwonderlijke schranderheid in het bekleeden van de fijnst-uitgeplozene kennis van zaken met het gewaad van fabelen, niet al te wel zich laat vooronderstellen in de hoogste oudheid." En te regt: want uit PLUTARCHUS blijkt, dat de beöefening der natuurkunde en natuurlijke geschiedenis het eerste door *Thales* bij de Grieken schijnt ingevoerd te zijn. Trouwens HEYNE, hoezeer hij zijne wijze van fabelverklaring blijft voorstaan, vindt zich elders gedrongen, eenigzins zijn gevoelen in te trekken. KANNE, daarentegen, heeft met voorbeeldelooze stoutheid de vroegste geschiedenissen van *alle* oude Volken tot enkel zinnebeeldige verdichtsels verdraaid, en tot eenen ellendigen almanak verwrongen; door de gezochtste woordafleidingen, en bloote spelingen van het vernuft, in den starrenhemel te huis gebragt, ja op NEDERLAND toegepast. Maar, hiervan zwijgende, onderzoeken wij liever met PAREAU, „of zoo wel de aloude Wijsbegeerte, als Geschiedenissen, uit de *Mythen* moeten opgespoord worden." Even weinig, nu, als de Amerikanen, bijzonder die van Mexico, (vol-

righeid in de vertaling aan te wijzen, die den Hollandschen Lezer in verwarring brengen zoude. Zij komt voor op bl. 196, reg. 4 van ond., en bl. 197, reg. 1. Na melding der namen van de Duitsche Geleerden VOSS en MEINERS, leest men aldaar: „ waarvan *deze* ...... de *andere*;" in het Latijn: *quorum* ILLE — HIC *vero*. Men had dus moeten schrijven: „ waarvan de *eerste* —— de *laatste*." Want *ille* wijst hier op VOSS, *hic* op MEINERS; gelijk taalkundigen weten, echter in deze plaats niet is opgemerkt. Nog vonden wij eene zinstorende fout op bl. 226, reg. 4 van ond., alwaar in den zin: *zoo ongemeen* SCHAARSCH *zijn*, enz. het woordje *schaarsch* is in de pen gebleven.

(volgens ROBERTSON) hield zich de vroegste Oudheid onledig met Wijsbegeerte, of „ de kennis van Goddelijke en menschelijke zaken, of het verband tusschen dezelve: ” deze was, gelijk CICERO leert, alomme de vrucht der beschaving. Moeijelijk valt het, in de kindschheid der wereld, te oordeelen wegens den Godsdienst der ruwe en nog woeste Natiën. Starrekundige waarnemingen en tijdsberekening zijn, zelfs in het Oosten, de nasporing van den oorsprong der dingen en der natuurkunde voorgegaan. Eenvoudige en zuivere begrippen van God en Godsvereering, laat zich voorts opmaken, dat, in het Oosten, van oudeeren dage waren, dan derzelver inkleeding in *Mythen:* door deze inkleeding geraakte de waarheid meer en meer zoek, en werd zij verbasterd. Zoo droeg het zich toe in de Indiën, bij de oudste Perzen, Arabieren, Pheniciërs, en vermoedelijk onder de Egyptenaren en Chinezen. Spoor is wel in de hooge oudheid van *Cosmogoniën;* maar deze waren zeer eenvoudig, en vertoonen zich eerder als beekjes, gevloeid uit eene algemeene bron, dan als uitvindingen van ieder afzonderlijk Volk. En wat aangaat de beginselen der Geschiedenis, HEYNE en anderen, die hem gevolgd zijn, beweren te veel, als zij het voorbeeld der Grieken willen toegepast hebben op de overige aloude Volken. Grieksche Dichters, wordt toegestemd; ondersteunden het geheugen, bevorens de schrijfkunst te hunnent bekend was, door gebeurde zaken in gebonden stijl te brengen. Daar, en bij de Indianen, werd alzoo vroeg de waarheid met fabelen doormengd en getooid. Bij andere Oostersche Volken, en de Romeinen daarna, bloeiden geene Dichters vóór den tijd hunner beschaving, of van de oudste historische berigten. Zelfs bij de Arabieren droeg de allereerste Dichtkunde, blijkens tot ons overgebleven stukken, geheel anderen stempel; en was zij vreemd van dien *Mythischen* trant, en zucht voor het wonderbare, die men bij HOMERUS en de Grieken vindt. Trouwens men verdenkt misschien te veel de waarheid der overleveringen. ROBERTSON toch deelt, ten aanzien der Mexicanen en

Peruvianen, zoodanige mede, die gansch niet verwerpelijk zijn: en bij SCHULTENS, den Uitgever van de oudste Geschiedenisfen der *Joctaniden*, (een Volk van Gelukkig Arabië) treft men, in dat zijn werk, almede niets aan, dat den Griekschen fabelgeest ademt. Eindelijk HOMERUS zelf deelt wegens den Trojaanschen oorlog, onder het verdichte, sommige voorvaderlijke en geloofwaardige overleveringen mede. Uitgemaakt is het daarenboven, dat men oudtijds, in de zoogenaamde *Mythische* eeuwen, geenszins alomme denzelfden trant volgde, en alleen de Perzen het meeste dien der Grieken. Weshalve de stelling van HEYNE, en andere voorstanders der *Mythen*, verre is van den toets te kunnen doorstaan. Om evenwel die leere voorts te bestrijden, was het noodig te onderzoeken, in hoe verre de smaak voor het *Mythische* bij de Hebreërs plaats greep; en gordt zich onze Schrijver hiertoe aan in H. II, beginnende met de *historische Mythen.*

Volgens VARRO, laat zich de Grieksche Geschiedenis in drie vakken deelen: het *onzekere*, dat van den oorsprong van het menschdom, loopt tot den eersten watervloed; het *mythische*, daarop volgende, strekt zich uit tot de eerste Olympiade, en is grootendeels fabelachtig; het *historische*, eindelijk, omvat de latere tijden, waarin men de geschiedenis boekt. Op de Hebreërs, nogtans, laat zich dusdanige tijdsverdeeling niet toepassen. Het *eerste*, of volstrekt *onzekere* tijdvak (ἄδηλον betiteld) kenden zij niet, als bij welken echte berigten voorhanden waren wegens den oorsprong der Volken, elders vergeefs gezocht. Het *tweede*, of *Mythische* tijdvak, dat bij andere Volken de Geschiedverhalen voorgaat, zou bij hen vooral gezocht moeten worden na den leeftijd van *Mozes*, onder *Josua*, de Rigters, en later; ja ook, lang na de uitvinding der schrijfkunst, zich uitstrekken in de Babylonische Gevangenis. Voorts, die onderstelde zucht voor het wonderbare en *Mythische*, waarvan geen spoor is in de schriften van *Ezra*, *Nehemia*, en in het 1ste der Maccabeën, zou na deze verdooving, zonder eenige blijkbare reden,

als verlevendigd zijn in de dagen der Apostelen; daar sommigen toch in het N. V. *Mythen* vermeenen te ontdekken. Dezen alzoo zien hierdoor zich gedrongen, om den zin van het woord *Mythe*, naar eisch van hun gevoelen, uit te breiden „ tot zoodanige verhalen, die, lang na de gebeurtenis te boek gesteld, alvorens door de overlevering *mythisch* zouden getooid zijn." Velen nogtans, wien deze ongerijmdheid ten aanstoot is, houden zich aan de bepaling des woords bij HEYNE, en weigeren, behalve in den *Pentateuchus*, *Mythen* te erkennen in den Bijbel.

Dus getoond zijnde, dat bij de Hebreërs zich geen *Mythisch* tijdvak laat vooronderstellen, vervalt reeds grootendeels het vermoeden, dat de Geschiedenis der Schepping, of die van den Val, *Philosophemen* te achten zijn. Trouwens eene *Cosmogonie*, zoo voortreffelijk als die van Mozes is medegedeeld, en welke bij de Cosmogoniën van elk ander Volk afsteekt, was geenszins het werk der Wijsbegeerte, die zich in zijnen leeftijd, nog minder in de kindschheid der wereld, niet onledig hield met den oorsprong der dingen na te vorschen. Het boek van *Job*, Ps. LXXIII, en de Schriften van *Salomo*, getuigen daarentegen, dat de meest geöefende Hebreërs zich veelmeer toelagen om zedelijk nut te helpen stichten; terwijl de narigten wegens de Schepping, en welke oude oorkonden meer in Genesis gelezen worden, door de Aartsvaders en andere vrome mannen opregtelijk geloofd werden, ja ook op dat geloove de instelling van den Joodschen Sabbat rust en doelt in de Wet der Tafelen. Eveneens is het met de aangenomen spitsvondigheid der Ouden met opzigt tot de *Etymologische Mythen*, waartoe men het verhaal van Mozes wegens de *spraakverwarring* te Babel wil brengen. Men kende namelijk, in de kindschheid der wereld, die scherpzinnigheid niet, welke uit woorden aanleiding zocht, om gebeurtenissen te versieren of op te tooijen; maar *deze* lagen integendeel den grond tot toepasselijke benamingen, waarbij haar aandenken beter bewaard bleef. Hiervan zijn

voor-

voorbeelden door den ganſchen Bijbel verſpreid. Omtrent de *Poëtiſche Mythen* gaven wij (in ons eerſte Verſlag) de hoofddenkbeelden des Schrijvers op, die hij thans verder ontwikkelt, bijzonder aandringende, dat, hoezeer menigerlei allegoriën en poëtiſche tafereelen, ook verdichtſelen, in Hebreeuwſche liederen en godsdienſtige dichtwerken voorkomen, deze nogtans geenerlei ſmaak voor het *Mythiſche* verraden, gelijk die bij andere Natiën. Zelfs verſchilt PAREAU hierin van MICHAËLIS en hedendaagſche Bijbeluitleggers, die meenen, dat de beelden in Jeſ. XI: 6—8, en ſoortgelijke, zouden ontleend zijn uit eene Egyptiſche bron; daar hij dezelve liever uit den Mozaïſchen Eerdienst, of aloude Geſchiedenis, wenscht af te leiden. Intusſchen hierover, en in zijne wederlegging van KANNE, DE WETTE en zulke ſoort van overdrevene voorſtanders van de *Mythen* en het *Heldendichtmatige* in de Bijbelſche Geſchiedverhalen, verdient onze Schrijver te worden nagelezen; daar wij hem te dezen op het ſpoor niet kunnen volgen in ons Verſlag.

(*Het vervolg hierna.*)

De Natiën ſmeekende om het woord des levens, of Leerrede voor het Bijbelgenootſchap, doormengd met eene menigte uittrekſels, voornamelijk uit berigten en brieven, in dier voege gerangſchikt, als dienen kan, om een algemeen overzigt op te leveren van den ſtaat der Wereld, met opzigt tot het gebrek aan Bijbels, en van de pogingen, die aangewend worden, om in dat gebrek te voorzien; door J. SCOTT, *A. M., Predikant te Hull in Engeland, Secretaris van het Bijbelgenootſchap aldaar. Uit het Engelsch. Te Haarlem, bij* J. L. Auguſtini. *In gr.* 8vo. 92 *Bl. f* :-15-:

Een breede titel, maar niet te breed voor den inhoud!

In

In langen tijd is ons geene geſchiedkundige Leerrede voorgekomen, zoo ongemeen rijk in zaken, en allergewigtigſte zaken. Te midden der ſchijnbare onverſchilligheid, van de laauwheid en het verval in den Godsdienst, waarover men de Godgeleerden zoo algemeen hoort klagen, wordt ons hier een zoo aangenaam verſchiet van uitſtekenden lust en vreugde in, en verlangen naar, de Openbaring geöpend, dat wij met bewondering den vinger des Oneindigen daarin erkennen, en zien, dat, in weerwil van alle uitwendige beletſelen en ſchijnbare verachtering, het Koningrijk Gods nogtans wezenlijke veroveringen maakt; maar veroveringen, dat Rijk en dien Koning waardig; ſtil, zonder gedruisch, zoodat men niet zegt: „ ziet, hier of daar is het!" maar dat het zich, ongemerkt, in de harten der menſchen openbaart. Slechts een Genootſchap, 't welk zich met het weldadig oogmerk bezig houdt, om dat Koningrijk, door de vermenigvuldiging van Gods woord, allerwegen uit te breiden, kan en moet dien aanwas in het groot beſpeuren, daar het dien zoekt te bevorderen, en alle tegenkantingen daartegen uit den weg te ruimen.

Engeland, waar alle edele en nuttige ondernemingen met zoo veel geestdrift opgevat, en met zoo veel volharding onderſteund worden, *Engeland* is ook weder de moeder en kweekſter van dit Genootſchap, hetwelk zich bepaaldelijk daarop toelegt, den Bijbel, *zonder bijgevoegde uitlegging*, zoo veel mogelijk in alle bekende Volkstalen, onder alle Natiën, uit te breiden en bekend te maken. Ook in ons Vaderland is dit uitſtekend weldadig plan onlangs begonnen te werken. Men zou echter mogen vragen, of de Bijbel, (vooral het Oude Verbond) kennis aan plaatſelijke gewoonten en betrekkingen onderſtellende, niet noodzakelijk door eenige korte ophelderingen zou dienen voorafgegaan te worden, althans voor die Volken, wier zeden en gebruiken daarvan geheel afwijken, en die niet, zoo als wij, gelegenheid gehad hebben, van jongs af daarmede gemeenzaam te worden? Mondelijk onderwijs wordt door

het

het Bijbelgenootfchap mede niet onderfteld. Doch dit in 't voorbijgaan. Wij zien ook met genoegen, dat het edele Genootfchap zich vooreerst meer bijzonder tot de verbreiding van het *Nieuwe Testament*, ja zelfs van enkele boeken daaruit, gelijk het *Evangelie van* JOANNES, bepaalt (voor de *Eskimaux*, zie bl. 61.)

Na eene zeer korte tekstverklaring ter inleidinge, gaat de Eerw. Schrijver over tot de ontwikkeling, eerst van het hooge *gewigt* des doelwits van het Genootfchap, daarna van de dringende *behoefte* der wereld aan het voorwerp, 't welk hetzelve tracht te bereiken, en eindelijk van de vruchten, die het van zijne pogingen reeds gezien heeft. Tot een en ander gaf de tekst (*Hand.* XVI: 8, 9, 10) gereede aanleiding. Ook de tegenwoordige wereld zoo wel, als het toenmalig *Europa*, heeft, door de gewijde fchriften, *hulpe* noodig tegen de ellenden der maatfchappij, *troost* in lijden, en de *hope* des eeuwigen levens. De rampen der maatfchappij, in die gewesten, waar de H. S. onbekend is, zijn ontzettend. Een tafereel van de jammeren des bijgeloofs, vooral in *Britsch Indië*, wordt ons hier opgehangen, hetwelk wij moeite zouden hebben, voor echt te houden, zoo niet een even kundig als opregt ooggetuige, Dr. BUCHANAN, voormaals Prefident van het *Collegie van Fort William*, in *Bengalen*, ons dit als echt waarborgde. De eerdienst der *Hindoos* is zoo wreed, dat de weg, tot op vijftig mijlen affkands, nat is van de gebeenten der ongelukkige flagtoffers, die op de pelgrimaadje naar den tempel van *Juggernaut* (*Jagranat*) omkomen, hetzij door godsdienftige zelfkwellingen, hetzij door allerlei toevallen; de gieren zijn tam in dien omtrek des doods, en de roofdieren niet van daar te fcheuren. Ook de *zeden* heeft het Evangelie verbeterd, de *flavernij* afgefchaft, voor den elders zoo verachten *gemeenen man* gezorgd, en de *oorlogen* verzacht. Daarop ontwikkelt men de heerlijke troostgronden, en de luisterrijke uitzigten, die de H. fchriften aan de hand geven. In dit laatfte ftuk laat zich de Eerw. Schrijver, misfchien weggefleept door zijn onderwerp, eene

ſtelling ontvallen, die, naar ons inzien, met de Christelijke liefde, en met het denkbeeld, dat wij ons van den goeden God, die zich als *Vader* heeft geöpenbaard, vormen, zeer weinig ſtrookt. „ Indien eenige zalig wor„ den, zonder dadelijk het Evangelie te kennen, zij kunnen „ nogtans alleen gezaligd worden, door dienzelfden hun „ onbekenden VERLOSSER, welken het Evangelie ontdekt. „ (*Zeer goed; doch nu:*) Helaas! noch de Heilige Schrift, „ noch de werkelijke geſteldheid der dingen, laten ons „ toe te onderſtellen, dat hun getal anders dan ten uiter„ ſte gering is." Hoe! vijf zesde des menschdoms (zie bl. 25) zijn Heidenen, *Mohamedanen* en *Joden;* en van dezen zou ſlechts een *ten uiterſte gering* getal tot de zaligheid kunnen komen, buiten eene verlichting, die meestal niet in hunne magt ſtaat? Wanneer men hierbij de millioenen voegt, die vóór de bekendwording des Christendoms geleefd hebben, en dan de eeuwigheid der ſtraffen ſtelt; waar blijft dan (met eerbied gezegd) Gods onpartijdige liefde tot het Menschdom?

In de tweede plaats wordt de *noodzakelijkheid* der pogingen van het Bijbelgenootſchap, door de menigte van Niet-Christenen, en de groote behoefte aan Bijbels, ook onder de Christenen, aangetoond. Wij zullen uit het laatſte gedeelte enkele ſtalen opgeven. In *Wales* zijn 350,000 perſonen, die geen *Engelsch* verſtaan, zonder Bijbels, en 300,000 zijn in *Schotland* bijna in hetzelfde geval, daar de *Gaeliſche* Bijbels ten uiterſte zeldzaam zijn. In *Ierland* rekent men onder de drie millioenen inwoners naauwelijks driehonderd Bijbels. Het aantal Bijbels in het *Rusſiſche* Rijk met 40 millioenen inwoners wordt ſlechts op 6000 begroot. In *China* is, voor de 200,000 inwoners, die het Evangelie belijden, niet één Exemplaar der H. S. in de moedertaal, zoo min als voor de 500,000 Christen-inboorlingen op *Ceylon*, of de 300,000 in *Malabar*.

Veel aangenamer is de beſchouwing van de welgelukte pogingen des Genootſchaps, de begeerte der Natiën naar Bijbels, en de aanvankelijke voldoening aan dat verlangen.

In *Engeland* is de H. S. in niet minder dan 14 talen of tongvallen, en in *Azië* in nog 21 of 22 andere gedrukt. Bijbelgenootschappen zijn opgerigt, behalve in de *Britsche* Eilanden, in *Zweden*, *Deenemarken*, *Pruissen*, *Duitschland*, *Zwitserland*, de Vereenigde Staten van *Amerika*, en in *Britsch Indië*. In laatstgemelde land is de Bijbelvertaling door de Doopsgezinde (*Baptiste*) Zendelingen, vooral den braven Dr. CAREY, begonnen, onder opzigt des Genootschaps voortgezet, en tot vijftien *Indische* talen of taaltakken uitgebreid. De begeerte naar Bijbels onder Protestanten, Roomschgezinden, zelfs Heidenen, verdient bewondering. In het *Europische Spanje* en de *Spaansche* Volkplantingen in *Zuid-Amerika*, onder de *Spaansche* krijgsgevangenen, in *Portugal*, *Italië*, *Sicilië*, *Malta*, *Moréa*, *Tunis* zelfs, gaan de Bijbels met de uiterste graagte af. In het *Roomschgezinde Duitschland* (te *Regensburg*) wordt door een genootschap welmeenende Geestelijken, waaronder wij met vreugde den edelen SAILER gespeld zien, de verbreiding des Bijbels onder de leeken bevorderd. Zelfs tot het bevrozene *IJsland* is het verlangen naar Gods woord doorgedrongen, ja eene ware behoefte, doordien die eilanders lezen en schrijven kunnen, maar van eene drukpers en boeken verstoken zijn. De *Eskimaux*, *Hottentotten*, *Negers* in de Volkplantingen, hebben met tranen van blijdschap en dankbaarheid de Heilige Schrift ontvangen; de laatsten leeren in de uren, tot hunne rust bestemd, het lezen, om zich in het beste boek te kunnen oefenen. Op de *Britsche* Eilanden, *Jersey*, *Ierland*, *Wales*, is het verlangen naar den voorheen schaars verkrijgbaren Bijbel niet minder groot.

Het slot der Leerrede bevat eenen aandrang, om tot het Genootschap, elk naar zijne middelen, iets *toe te brengen*, daarvoor te *bidden*, en te *letten* op de *teekenen der tijden*; daar onze eeuw, om de woorden des Schrijvers te gebruiken, „ boven alle, die dezelve zijn voorgegaan, ge-„ kenmerkt wordt door ijverige en welgeslaagde pogingen, „ om alle rangen en standen van menschen Gods woord te

„ lee-

„ leeren lezen, om alle natiën, geslachten, talen en volken van Bijbels in hunne moedertaal te voorzien, en „ Zendelingen uit te zenden, om het *eeuwig Evangelie* te „ verkondigen aan allen, die op de aarde wonen." Men ziet uit deze laatste zinsnede, dat het Bijbelgenootschap, hoezeer met de Zendelinggenootschappen niet onmiddellijk vereenigd, nogtans met dezelve op een' goeden voet staat, en ze bijna vooronderstelt; iets, zonder hetwelk, gelijk wij boven reeds te kennen gaven, de pogingen des Genootschaps ons ook min vruchtbaar in gevolgen zouden toeschijnen. — Eindelijk toont men nog uit daakzaken aan, dat de bekendmaking des Bijbels in de moedertaal altijd een' grooten invloed op het *Volk* gehad heeft, en hebben moet.

Eenige zeer belangrijke geschiedkundige *aanteekeningen* zijn achter deze Leerrede geplaatst, welke wij, als behelzende eene gewigtige bijdrage tot de Kerkelijke Geschiedenis, ook uit dat oogpunt aan onze Lezers mogen aanbevelen.

Een waarschuwende wenk aan alle Roomsch Catholieken in Nederland, ter zake der wederregtelijke en scheurmakende daarstelling van eenen zoogenaamden Bisschoppelijken zetel te 's Bosch, door wijlen den Franschen Keizer. Te Schiedam, bij G. W. van Hemsdaal, 1814. *In gr. 8vo.* 32 *Bl. f* :-5-8

Dichtmatige Karakterschets van sommige Roomsch-Katholijke Geestelijken, in de Meijerij van 's Hertogenbosch. Door A. F. PAULAERTS. *Te Amsterdam, bij* Geysbeek en Comp. *In gr. 8vo.* 30 *Bl. f* :-6-:

De gelukkige Verlossing van zijne Heiligheid PIUS VII, *godsdienstig gevierd in eene Leerrede, uitgesproken binnen 's Gravenhage,* 19 *Junij* 1814, *door* J. M. SCHRANT,

SCHRANT, *Pastoor te Bovenkarſpel.* *'s Hage en Amſterdam*, *bij* H. S. J. de Groot *en* B. J. Crajenſchot. 1814. *In gr. 8vo. 56 Bl. f* :-12-:

Wij voegen deze drie ſtukjes bijeen, omdat ze te zamen van Roomsch-katholieke afkomst zijn; ſchoon anders No. 3 noch eenig historisch, noch eenig inwendig verband met de twee eerſten heeft, en veeleer verdient naast de ſchoonſte gedenkſtukken der gezegende omwentelinge in Europa te worden geſteld. Doch licht en ſchaduw mogen, naast elkander geplaatst, beiden des te meer uitkomen.

No. 1 is een droog betoog van de ſtelling, dat geen Bisſchop aangeſteld, veel min een Bisdom daargeſteld mag worden, zonder Pauſelijke toeſtemming en bevestiging. Dit betoog wordt gegrond deels op het woord van God, deels op het gezag der Conciliën en ſteeds plaats grijpend gebruik. Het is nog al opmerkelijk, dat de Roomſche Hierarchy, wat het wezen der zake aangaat, dezelfde afſcheiding van Kerk en Staat, dezelfde onafhankelijkheid der eerſte van den laatſten, beweert en op den Bijbel grondvest, welke door de wijsgeerte der laatſte tijden, anders hare gehate vijandin, mede is geleeraard. Ook wij zijn, grootendeels, van dit gevoelen, en meenen, dat wijlen Ds. ROGGE wel kon regt hebben, die, in eene zeer fraaije leerrede, te vinden in zijnen nagelaten bundel, heeft zoeken te betoogen, dat het burgerlijk bewind niet meer dan beſcherming en handhaving ſchuldig was, of behoorde te bewijzen, aan elken, maar vooral aan dien Godsdienst, welke geheel op een beter vaderland doelt. Van den anderen kant, echter, is het ons niet blijkbaar, dat, bij de Joden, Kerk en Staat als geſcheiden moeten worden beſchouwd; ook niet, dat de bijzondere geſteldheid van het Christendom, bij deszelfs opkomst, toen er geene Christelijke overheden beſtonden, veel min Christen-landen, ten bewijs zou kunnen verſtrekken, dat er nimmer eenig nader verband

band tusschen den Godsdienst en het burgerlijk bestuur mogt tot stand komen; veel min, dat de regeling van het uitwendige, het aantal en de uitgebreidheid b. v. der Bisdommen, niet zou zijn van zijn ressort, die het land regeert en de dienaars van den Godsdienst bezoldigt. Dan, dit latende voor rekening van den Schrijver en zijne geloofsgenooten, komt ons voor, dat deze *wenk*, na het verval van het voorwerp der kwestie, wel had mogen achterblijven. Wij vreezen, dat haat tegen den man, met het nieuwe Bisdom eenmaal begunstigd, de bron van het gansche werkje is. En de vergelijking deszelven met het volgend stukje doet ons de oneenigheid bejammeren, welke in de Meijerij van den Bosch tusschen de geestelijken der Roomsche kerke schijnt te heerschen.

No. 2, namelijk, leert ons in een voorberigt, dat evengenoemde Bisschop VAN CAMP een zeer braaf en verdienstelijk geestelijke was, die wel zijne aanstelling niet afwees, omdat hij begreep, dat dan toch een ander, buigzamer man in zijne plaats zou benoemd worden, maar die zich echter, in afwachting der Pauselijke bevestiging, van alle Bisschoppelijke gezagsoefening onthield. Slechts wangunst en dweeperij haatten hem, en zochten hem bij den grooten hoop zwart te maken, zoo wel omdat hij in eene voormaals Hervormde kerk den dienst verrigtte, die de doodsbeenderen zoo veler, daar begraven, ketters voor altijd zouden ontheiligen, als omdat hij zonder tusschenkomst van den H. Vader was aangesteld. Geheel is dan ook deze dichtmatige karakterschets een scherpe roskam voor de domheid, de dweepzucht, en vooral eigenbaat en heerschzucht van het meerendeel der Roomsche pastoors in Hollandsch Braband. De Dichter zelf is katholiek, maar een vriend van verdraagzaamheid, ware verlichting en geleerde beschaving, welker bloei in het eigenlijk Holland door hem hoog geprezen wordt; halende hij de Heeren LEXIUS en SCHRANT aan, als schitterlichten in de Roomsche kerk.

Zijne verzen zijn niet slecht, schoon ook het onderwerp geene hooge poëzij toelaat. Zoo maar zijne pen niet al

te

te ſcherp, zijn toon niet al te grof en ſcheldende is. Althans, geſchikt om vrede te ſtichten, ſchijnt ons dezelve niet. En is er waarlijk zoo veel bedorven vleesch aan de edelſte deelen des kerkelijken ligchaams, dan zijn toch de bijtende middelen voor het minst gevaarlijk. Men oordeele:

Ja, waar men zich ſlechts wendt, ziet men de heerschzucht woeden;
 Elk Pastor is een vorst met dwinglandsmagt bekleed;
En ſchoon men zulk een heer met ſpijs en drank moet voeden,
 Is hij toch telkens met zijn ban en vloek gereed.

Een meisje zelfs mag met geen jongeling verkeeren,
 Zoo lang de Priester haar daartoe 't verlof niet geeft;
Geen man mag, naar zijn zin, zijn eigen goed beheeren,
 Ten zij hij zulk een heer om raad gebedeld heeft.
Ja, in den *Bosch* zag men de heilge toonkunst ſtoren,
 Die 't Godelievend hart met heil en troost beſchenkt,
En 't biddende gemoed op 't lieflijkst kan bekoren,
 Daar de eedle harmonie ons hart met zegen drenkt.
Doch *harmonie?* ... ô Neen! ſlechts tweeſpalt kan hem ſtreelen,
 Maar geen verfijnd gevoel, dat plompe driften temt;
Geen David mag de ſnaar der gladde harp beſpelen,
 Dewijl geen zuivre klank met boerschheid zamenſtemt.
Wie, die regtſchapen is, moet zich dus niet verbijten,
 Wanneer een *dollekwant* (*) uit *Herlaars* varkensſtal
Zegt „ dat hij eene ziel in 't Vagevuur hoort krijten,
 „ Wanneer de kerkmuzijk verheft haar zoet geſchal."
Doch, moet hij, *die* gewend aan 't naar geblaet der ſchapen,
 En aan 't gebulk des ſtiers, 't gegnor van 't morſig zwijn,
En aan 't geloei der koe, niet als een aap ſtaan gapen
 Bij elken klank? kan hij voor 't ſchoon wel vatbaar zijn?

Ja, hij, die ſlechts in *Dens* een weinig is bedreven,
 Heet in de Meijerij verſtandig en geleerd;
Hij doe ſlechts wat hij wil, geen mensch mag hem weêrſtreven!
 't Is wijsheid wat hij ſpreekt, en regt wat hij begeert! —

Doch dweepren haat en wrok en baatzucht kent geen palen.
 Hetgeen de duivel ſchuwt, verrigt de paap met lust:
Eer kan men in een zeef tien emmers water halen,
 Dan dat men 't krakend vuur van zijne woede bluscht.

No. 3

(*) *Tollegant* zegt men in de Meijerij voor *theologant*.

No. 3 bevat troost en verkwikking voor den Katholiek, voor elken Christen, door het voorgaande in de ziel bedroefd. Deze Leerrede is der beschaving van eenen Protestantschen kansel, bij den tegenwoordigen bloei der gewijde welsprekendheid in de Nederlandsche Hervormde kerk, overwaardig. De Redenaar betuigt echter, dezelve met eenige haast te hebben moeten opstellen; en het stuk spreekt dit, behoudens deszelfs voortreffelijkheid, geenszins tegen: het draagt, naar ons gevoel, de kenmerken van met geweld voortgestroomd, met geperften drang voortgestuwd te zijn uit de volheid van hart en geest.

Doch, wij willen het iets nader leeren kennen. — De tekst is Hand. XII: 7: „En hem vielen de ketens van de handen.” Deze tekst, Petrus bevrijding uit de gevangenis, wordt op eene meesterlijke wijze toegelicht en uitgebreid. Wij rekenen deze historische teekening, op het gewijde verhaal zigtbaar gegrond, voor een der schoonste deelen. Voor dezelve gaat eene soort van bijzondere inleiding, die wij daar liever niet gewenscht hadden; te meer, daar zij onmiddellijk op de algemeene, en waarlijk zeer treffende, inleiding volgt. Gezegde uitbreiding, intusschen, als het eerste deel der verhandelinge beschouwd, wordt in het tweede overgebragt op de geschiedenis van PIUS VII; waarna het stuk met toepasselijke aanmerkingen eindigt, en door een schoon nagebed besloten wordt.

De denkbeelden zijn zuiver en gezond. De Redenaar spreekt op eene wijze, dat zijne liefde en bewondering voor den gevierden Kerkvoogd sterk uitkomen, maar zoo, dat ook een Protestant in zijn gevoel mag deelen; op eene wijze, die wel nergens het kenmerkende van zijn Kerkgenootschap verloochent, veel min tegenspreekt, doch tevens geenen redelijken Christen kan hinderen in zijne aandacht; gelijk ons inzonderheid trof in het nagebed, waar de bede om algemeenen vrede en volmaakte eensgezindheid in de Christenkerk regt voegt in den mond des katholieken Priesters, geheel instemt met de bede der ijverigste regtzinnigheid in de moederkerk, en toch ook de bede is van den waren — Christen, van welke benaming.

Zie

Zie hier een ſtaaltje van ſtijl en gedachten uit de inleiding. — „ Er is een God! ô Hoe duidelijk wordt ons deze waarheid in onze dagen gepredikt! Waar is hij, die haar niet helder ziet ſchitteren? waar hij, die niet nedervalt, en aanbidt? Welke verbazende gebeurtenisſen! welke onverwachte uitkomſten! welke omwentelingen! Rijken ontſtonden — verdwenen; en op derzelver puinhoopen rijzen wederom andere op. Wijduitgeſtrekte landen, uit den rang der volken geſchrapt, vernederd, verguisd, vertreden, nemen hunnen rang terug. Geheele volken, onder het juk eener onverzadelijke overheerſching gebragt, zuchtten onder den looden ſchepter, die hen drukte: hun geroep klimt ten hemel: verbroken wordt de ſtrik, en zij zijn vrij. Vorſten, door geweld zoo wel als door verblinde partijzucht van hunne vaderlijke troonen geſtooten, zwierven als ballingen in vreemde, doch gastvrije gewesten hopeloos om: eensklaps ſlaat het uur der verlosſing, en ſprakeloos ijlen zij hunnen verlatenen en mishandelden kinderen in de armen. Menschheid-onteerende oorlogen hielden niet op het geluk der volken te verwoesten; een eeuwigdurende krijg ſcheen ons met alle deszelfs verſchrikkelijkheden toe te grimmen; geen vooruitzigt! geen enkel ſtraaltje van hoop! en ziedaar, ſlechts weinige maanden verloopen, en vrede! vrede! is de blijde mare, welke in ieders ooren klinkt! *Wie wijs is, merke dit alles verſtandig op, en lette op de goedertierenheden des Heeren!*"

Deze brok is niet zorgvuldig gekozen; zulks was niet noodzakelijk. In het bijzonder is ook van de taal der Schrifture een doorgaand uitſtekend gebruik gemaakt; en hebben wij waarlijk geene aanmerkingen, met welke het der moeite waardig is, onzen welgemeenden lof te bezwaren.

Dagboek eener magnetische behandeling, door *Mr.* P. G. VAN GHERT, *Secretaris bij de Hertoglijke Mineralogische Societeit te Jena*, *en Lid van verscheiden Letterkundige Genootschappen. Te Amsterdam*, *bij* J. van der Hey. 1814. *In gr.* 8*vo. XLVIII en* 180 *Bl. f* 2-4-:

De inhoud van dit werkje wordt breedvoeriger opgegeven op den Franschen titel; vindende wij in hetzelve niet alleen het dagboek der magnetische behandeling en het daarop gevolgd herstel van Mej. B***, maar tevens eene inleiding, waarin de Schrijver zijne gedachten omtrent het dierlijk magnetisme, ten minste gedeeltelijk, blootlegt, en vervolgens eenige aanmerkingen over de brieven van *Philalethes*, in eenige nommers onzer *Letteroefeningen* van 1813 en 1814 geplaatst. Wij gaan onzen lezeren van deze verschillende stukken een kort verslag, gepaard met onze aanmerkingen en bedenkingen, mededeelen.

In de inleiding houdt zich de Schrijver vooral bezig met het dierlijk magnetisme in het algemeen te verdedigen tegen dezulken, welke hetzelve buiten den kring der natuurkunde willen sluiten, en, te zeer gehecht aan eene grofzinnelijke voorstelling der dingen, het bestaan van de magnetische verschijnselen loochenen, omdat zij dezelve met hunne begrippen niet kunnen rijmen. Tevens zoekt VAN GHERT te betoogen, dat het dierlijk magnetisme alleen door de *natuurphilosophie* begrepen en uit dezelve verklaard kan worden, zoo zelfs, dat hij alle waarnemingen en proeven, welke met hetzelve niet in den geest dier wijsbegeerte genomen worden, overbodig, ja zelfs nadeelig acht. Wat meer is, hij schijnt (bl. VIII) te verlangen, dat de natuurphilosophie meer algemeen verspreid, hare beginselen beter gekend en aangenomen mogen zijn, eer men zich regt met het dierlijk magnetisme bezig houde.

Doch

Doch hier vergat hij zeker zijn eigen *motto*, de gulden spreuk van CICERO: *opinionum commenta delet dies, naturae judicia confirmat*: want dat de geheele natuurphilosophie tot de *opiniones* behoort, zoo goed als die van LOCKE of eenige andere, zal ieder moeten bekennen, die slechts eenige blaadjes van de geschiedenis der wijsbegeerte gelezen heeft. Daarenboven: waarom geeft dan VAN GHERT dit dagboek uit, en dat wel in 't Nederduitsch? werkt hij dus niet zelf de bevestiging dier zaak in ons midden tegen? Het is er toch gelukkig nog ver af, dat de heldere koppen onder ons, door den zwijmelwijn der Duitsche *hyperphysik*, aan 't suizelen zouden zijn.

Bij de optelling der zwarigheden, waarmede het dierlijk magnetisme, in zijne geboorte, te strijden had, vergelijkt de Schrijver het, zeer te onpas, met de koepokinenting. Deze weldadige uitvinding heeft den meesten tegenstand gevonden van den kant van het dom gemeen; het dierlijk magnetisme, daarentegen, van de geleerden. De reden hiervan is niet moeijelijk na te sporen. Zij bestaat niet daarin, dat het dierlijk magnetisme zonder eenigen toestel wordt aangewend en dus niet zinnelijk en handtastelijk genoeg is, maar veelmeer in de vreemdheid en dubbelzinnigheid der verschijnselen zelve. Mannen als LAVOISIER en FRANKLIN waren genoeg vertrouwd met de natuur, om in te zien, dat zij ook zonder een' bijzonderen toestel werken kan. Daarenboven, gebruikten niet juist MESMER en D'ESLON een' zeer zamengestelden toestel bij hunne behandeling? een toestel, welke juist geschikt was, om de zinnelijkheid te spannen, de verbeelding op te wekken? Is het niet meer dan waarschijnlijk, dat dit alles de beöordeelaars van den weg zal hebben afgeholpen? dat zij beter hadden kunnen oordeelen en zouden geöordeeld hebben, zoo de verschijnselen van het dierlijk magnetisme hun zuiver waren voorgelegd? VAN GHERT zegge niet, dat dit alles niet toepasselijk is op de geleerden, welke zich *tegenwoordig* nog tegen het magnetismus verklaren. Deze steunen grootendeels op het gezag der Parijsche beöordeelaars; en,

zoo zij hierin verkeerd doen, dan is het eene verkeerdheid, aan groote vernuften eigen, welke moeijelijk laten varen, wat zij eens met volle overtuiging voor waarheid aannamen.

Hoe natuurlijk voorts aan den Schrijver, en hoe gemakkelijk ter verklaring hem de verſchijnſelen van het dierlijk magnetisme, vooral *het zien door de hartkolk*, *het zien op eenen afſtand*, enz. ook mogen voorkomen, blijven zij ons, al nemen wij ook onze toevlugt tot eene *ſympathetiſche voorſtelling*, of tot het *gemeenzaam gevoel*, nog zeer duister. Gaarne zouden wij daarom den raad van onzen Schrijver volgen, en in de *natuurphiloſophie* eene oplosſing van dit raadſel zoeken, waren die verhevene bouwmeesters het zelve maar eens; doch, daar zij nog alle half jaar van gevoelen veranderen, willen wij ons in dien doolhof van verwarring niet begeven, welke door eene volſtrekt onverſtaanbare taal nog duisterder wordt.

Deze inleiding wordt beſloten door een kort berigt aangaande de magnetiſche behandeling eener blindgeborene, welke tot eene zekere mate van helderziendheid gebragt is. Wij hadden wel gewenscht, dat hier wat nader ware omſchreven, hoe het met het zien dier perſoon was; of zij, in den ſlaap, wezenlijk zag, dan of ſlechts de beſchrijving, welke zij van hare voorſtellingen gaf, aan die in den wakenden toeſtand gelijk was.

Hier op volgt eene korte wederlegging der hoofdſtellingen in de brieven van *Philalethes*. Daar VAN GHERT het *nihil est in intellectu*, *quod non fuerit in ſenſu*, even ſtellig ontkent als *Philalethes* het vasthoud, is er niet ligt toenadering tusſchen die twee te wachten. Gelukkig, dat die twist tot de zaak weinig afdoet. Wij erkennen met VAN GHERT, dat *Philalethes* ſlechts zeer oppervlakkig met het dierlijk magnetisme bekend, en in de natuurkunde, vooral in die der levende natuur, zeer ten achtere is. Maar laten wij ons in dien twist niet mengen, en ons tot het dagboek zelve wenden.

Dit bevat een uitvoerig, ja al te omſlagtig, en hier en

daar

daar tamelijk onkiesch voorgesteld verhaal der magnetische behandeling eener Dame, welke sinds dertien jaren aan eene algemeene verzwakking, vooral der long, der maag en ingewanden, gepaard met eene volslagen werkeloosheid der huid en zeer ongeregelde *menstrua*, leed. De zieke werd omtrent een jaar gemagnetiseerd; wordende niet zelden de genezing door haar eigen toedoen vertraagd. Zij werd tot een' vrij hoogen graad van helderziendheid gebragt, en gaf aanleiding tot verscheidene zeer opmerkenswaardige proeven. Het eindelijk resultaat was eene, zoo VAN GHERT zegt, *volkomene* genezing; hoewel zulks uit het naschrift niet duidelijk genoeg blijkt.

Men vergunne ons, eer wij nader spreken over eenige der opmerkelijkste in het werk gestelde proeven, eenige aanmerkingen, waardoor wij willen trachten onzen lezer in staat te stellen, zelven over de waarde van het verhaal te oordeelen.

Vooreerst is dit dagboek niet vrij te pleiten van vrij aanmerkelijke *onnaauwkeurigheden;* onnaauwkeurigheden, welke het geheele verhaal in zekeren zin twijfelachtig, ja zelfs onwaarschijnlijk maken, en waardoor het ten minste ten uiterste moeijelijk wordt, te bepalen, in hoeverre men er zich gerust op verlaten mag.

Wij vinden het dan onnaauwkeurig, dat er nergens melding gemaakt wordt van de wijze, waarop dit dagboek is vervaardigd. Het is toch bijna onmogelijk, dat iemand gesprekken en verrigtingen, welke, dagen en weken achtereen, genoegzaam op hetzelfde uitkwamen, uit het geheugen getrouw en naauwkeurig hebbe opgeteekend; en wij vinden niet, dat zulks of door den magnetiseur, of door een ander, gedurende de behandeling, geschied zij.

Onder die onnaauwkeurigheden tellen wij verder: 1°. Bl. 40 zegt de patiente, dat eene zekere, opgekomene tegenwerking 14 dagen vast zoude zitten, en 6 dagen daarna was dezelve reeds weggenomen. Bl. 49 beschrijft de patiente de schokken van het dierlijk magnetisme als *voortdurend* en *bestendig*, elders als *langzaam toenemend*. Bl. 56

 zegt

zegt zij, haren toenmaligen toestand reeds acht weken vooruit gezien te hebben, daar zij naauwelijks zoo lang gemagnetiseerd en althans veel korter *somnambule* geweest was. Dit alles gaf zij in den slaap te kennen, en had dus betrekking op het dierlijk magnetisme. — 2°. Als men voorts bl. 5 met bl. 61 vergelijkt, ziet men, dat de lijderes, zoo zij al, in het eerst, geene magnetische vloeistof bespeurde, naderhand echter dezelve gewaar werd. Dit diende aangemerkt, vooral omdat VAN GHERT, bl. 5, de proef opzettelijk in het werk stelt, om te ontdekken, of zij ook iets dergelijks zag; en dewijl de uitdrukking, *zoogenaamde magnetische vloeistof*, doet denken, dat hij zelf aan het bestaan daarvan twijfelt. — 3°. Bl. 163 wordt gemeld, dat de zieke den 14 Oct. eene *purgatie* innam, omdat zij sinds de *laatste purgatie* geene ontlasting had gehad; nu is de laatste purgatie, waarvan melding gemaakt wordt, gebruikt den 26 Julij, zoodat de zieke omtrent in drie maanden geene ontlasting had, hetwelk toch wat rijkelijk lang is. — 4°. Ook wordt er nergens opgegeven, of en in hoe verre de zieke de geneesmiddelen, welke haar zijn toegediend, zelve heeft aangewezen; terwijl men elders toch weder leest, dat zij, in haren slaap, er het nut van inzag, en derzelver gebruik gebood te verminderen of te vermeerderen; waaruit men bijna zoude opmaken, dat er iets dergelijks plaats had.

Onze tweede aanmerking is, dat men het herstel der zieke geenszins alleen aan het dierlijk magnetisme kan toeschrijven, daar zij, gedurende de behandeling, bijna gestadig geneesmiddelen gebruikte, en wel zulke, welke ieder kundig en ervaren geneesheer, in dergelijke ziekten, zal voorschrijven. De getuigenis der zieke doet weinig af, vooral daar zij zich zoo dikwijls blijkbaar vergiste. Het blijft nog altijd de vraag, of het gebruik der geneesmiddelen, zonder het dierlijk magnetisme, hier ook niet van een goed gevolg zoude geweest zijn? Wij bekennen, dat het magnetisme veel deed; doch de onzekerheid en onnaauwkeurig-

heid

heid van het verhaal deed ons wel eens vragen, of er niet hier en dan zoo wat *hyperbole* onder loopt.

De zieke werd zeker tot een' aanmerkelijken trap van helderziendheid gebragt, en fcheen zelfs een genoegen te vinden met zich inwendig te befchouwen; waarin zij van de meeste andere magnetifche flaapwandelaars verfchilt, die zulks doorgaans ongaarne doen. Voorts waren hare befchrijvingen zeer onvolledig en oppervlakkig, en bevestigen hetgene de Schrijver in zijne inleiding aanmerkt, dat gemagnetifeerden zich, in den flaap, niet boven de oppervlakte hunner kundigheden verheffen. — Het zien op een' affland gelukte bijna altijd, zoo wel omtrent betrekkingen der lijderesfe, als omtrent vreemden. Wij hebben hier echter een aanmerkelijk onderfcheid waargenomen. In het laatfte geval, namelijk, was het tot duidelijk zien noodzakelijk, dat de perfoon, die de vragen deed, met *belangftelling* en *aandacht* vroeg; waaruit blijkt, hetgene ook andere verfchijnfelen fchijnen aan te duiden, dat de gemagnetifeerde de gedachten of voorftellingen van degenen, waarmede zij in een magnetisch verband ftaat, met bewustheid gewaar wordt. Doch in het eerfte geval kon zij, door de infpanning van haren wil alleen, hare gedachten op haar belangrijke voorwerpen bepalen, b. v. op hare afwezige broeders; en dan fchijnt zij ook dien lichtftraal befpeurd te hebben, waarvan men bij andere Schrijvers gewag gemaakt vindt.

Van de *zwavel*, welke bij de meesten een' aangenamen indruk te weeg brengt, bekwam zij hevige fchokken; bl. 73. De *metalen* bewerkten, over het algemeen, naar haar zeggen, dezelfde aandoeningen, welke echter niet aangenaam waren, en met een gevoel van koude gepaard gingen. Koper werkte fterker dan zilver; zie bl. 34, 125, 141 en elders. Met den zeilfteen zijn flechts weinige proeven genomen; hij fcheen zeer doordringend te werken; zij zag er een' blaauwen gloed uit voortftroomen; bl. 164.

Opmerkelijk is de groote aandoenlijkheid, welke de lijderes, in haren magnetifchen toeftand, van het onweêr

 had,

had, hetwelk zij zelfs beweerde, dat haar dan zeer gevaarlijk was. Eene met water gevulde gemagnetiseerde flesch, tegen hare maag gehouden, deed die onaangename werking bedaren. Men nam dan (volgens het verhaal, bl. 144) een hoorbaar stooten van het water tegen de kurk der flesch waar; doch, daar eenige beweging van het ligchaam daartoe aanleiding kan gegeven hebben, hadden wij dit gaarne wat omstandiger verhaald gezien.

Over de mededeeling der werking aan anderen, over het zien van derzelver kwalen, enz. vindt men ook het een en ander opgeteekend. Wij zouden dit alles echter belangrijker, meer afdoende keuren, indien dit dagboek meer vertrouwen inboezemde; doch wij kunnen niet ontveinzen, dat het in ons oog veel van de kleur der waarheid mist. Men vordert hier met regt meer omzigtigheid, dan bij een verhaal van dagelijksche verschijnselen.

Nederlands Verlossing gevierd op den 29sten van Lentemaand 1814, *door* CORNELIS LOOTS, *Lid van het Hollandsch Instituut. In 's Hage en te Amsterdam, bij* J. Allart en J. Ruys. *In gr. 8vo.* 48 *Bl.* *f* 1-16-:

Bij al den overvloed en de voortreffelijkheid van Nederlandsche Zangers, betreurden wij toch meermalen het gemis van HELMERS. Wie zou zijnen stouten toon, zijne gloeijende vaderlandsliefde, zijne onbevlekte lier vervangen, die zelfs den zwijmel der Fransche vrijheidszucht nooit huldigde, maar bij hare zegepraal reeds weende op *het graf van Nederland?* ô, Had hij geleefd, ware hij teruggekeerd uit eenen kerker, voor den moedigen Zanger der *Hollandsche Natie*, kort na zijnen dood, metderdaad geöpend, en hierdoor in te heeter gloed ontstoken; hoe zou hij, als een onweêr losgebroken, vuur en vonken rondom zich gezaaid, maar ook weldadige verkwikking uitgestort hebben in het hart van den Nederlander!

Ge-

Gelukkig echter, dat zijn Vriend en Behuwdbroeder leeft; LOOTS, de lieveling der Muzen, die de vaderlandsche grootheid en heldenmoed zoo dikwijls met keur van verzen vierde, en niemand ooit toegaf in onveranderlijken afkeer van vreemde overheersching. Ja, het is of hij, als gene Profeet, die den mantel van zijnen voorganger opving, HELMERS geest geërfd, en zijne kracht en stoutheid aan al de losheid en bevalligheid heeft gehuwd, welke LOOTS altijd kenmerkten. Zijn dichtstuk, hier geleverd, genoot de welverdiende eer, om in tegenwoordigheid van den Vorst en al de mannelijke leden van Hoogstdeszelfs Koninklijk Huis te worden uitgesproken, ter gelegenheid van een feest, door de Amsterdamsche Departementen der Maatschappij, *Tot Nut van 't Algemeen*, aan de gezegende verlossing gewijd. Hetzelve kenmerkt zich niet minder door het algemeen beloop als een waar dichtstuk, dan het in de uitwerking overal de sporen draagt van eene kracht der tale, welke alleen de zuivere geestdrift den bekwaamsten Zanger, in de schoonste sprake, kan bijzetten. Dus begint hij:

Schep adem, ja schep lucht, verpletterd Hollandsch harte!
Breek los, klaag overluid uw lang verkropte smarte!
Schep lucht, ô boezem! in de schroef te lang bekneld!
ô Gorgel! schier verstikt, schreeuw tegen 't woest geweld!

Vormende een zeer warm, welgegrond en keurig beklag over den intogt der Franschen eene soort van algemeene inleiding, waarop terstond het gansche geval hooger wordt opgehaald, *eerst* door eene soort van Godspraak, die het verdarteld Europa met schrikkelijke tuchtiging bedreigt, *daarna* door de beschrijving dier slaande roede. Vervolgens vraagt de Dichter, vanwaar die plaag oprijst, en vooronderstelt, dat 't het woeste Noorden zij; — doch, het is het Zuiden, het is de zetel der beschaving. Thans wordt Frankrijk in deszelfs verwildering geschetst, door eene gepaste tegenstelling en aanroeping van den goeden HENDRIK in te sterker licht geplaatst, en daarna wederom met

te zwarter verwen, uit de vroegere geschiedenissen ontleend, van nieuws overstort. De verdere overgang leze men, ten voornamen staal, met zijne eigen woorden:

Zoo steekt de zinnelooze, ontkomen aan de boeijen,
De vlam in eigen dak, en ziet het lagchend gloeijen.
't Waar niets, verging hij zelf alleen met eigen huis;
Maar neen, de vlam schiet rond met huilen en gesuis,
Tast heel den omtrek aan, dreigt alles in te zwelgen,
En de onzin van een' dwaas zal duizenden verdelgen,
Tot dat hij overmand, zijn woning neêrgestort,
't Nabuurge, hoe geblaakt, in 't wee behouden wordt.

Wie zal dien onverlaat betoomen en regeren?
De roê des beuls alleen kan hem zijn pligten leeren.
Wie zou den Gauler dan, na de eigen razernij,
Weêr neêr doen knielen voor der wetten heerschappij?
Het moest een Dwingland zijn, tot moord en straffen vaardig.
Hij, die zich baadt in bloed, is zulk een bloedtroon waardig.
Neen, geen gezalfde Vorst daalt zoo ver af in 't niet,
Dat hij dien plonderhoop, dat vuige rot gebiedt;
Geen eigen landaard wil meer naar den zetel dingen,
Bij 't volk, weleer zoo trotsch, zoo wars van vreemdelingen;
Dat, fier op 't echte bloed, geheiligd tot den troon,
Zijn Koningen aanbad en vierde als halve Goôn.
ô Neen! een vreemdeling, in 't slaafsch gewest geboren,
Dat zelf, geknield, gebukt, der Gaulen wet moest hooren,
Dat, opgeborreld uit gewoel van d'oceaan,
Ter prooi ligt aan de golf, die 't weêr omver wil slaan;
Een Korsikaan, naauw op der volken rol te lezen,
Is dan veracht genoeg om Frankrijks Vorst te wezen,
En knakt den gouden staf, dien hij tot stof vergruist,
En klemt, gelijk 't hem past, een' ijzren in zijn vuist.

Kniel nu, Europa! kniel! door siddring neêrgeslagen;
Kniel neêr! uw Dwingeland beklimt zijn' zegewagen;
Strooi palm, noch vette olijf, noch bloemen voor zijn' voet,
Zijn liefljkst pad loopt dwars door puin en asch en bloed.
Hij, vreemd van welvaart, en uit niets omhoog getreden,
Vergast zijn tijgeroog aan platgestormde steden;

Ziet

Ziet nijverheid en vlijt met norsche blikken aan;
De naaktste roover is zijn waardigste onderdaan.
Met kostlijk Vorstenbloed bespat, liet hij zich wijden,
Om met al 't schoone en goede een' eeuwgen strijd te strijden;
Het vuur en staal gaan als trawanten voor hem uit,
Terwijl het bleek verderf zich aan zijn gangen sluit;
De hoef zijns paards slaat diep verdervend in de landen:
In 't platgetreden oord vindt hij zijn lustwaranden;
Zijn wellust is de traan, die 't oog der moeder stort,
Wanneer haar dierbaarst kind haar woest ontweldigd wordt.
Hij weent, als de aarde juicht; hij lacht met duivlenwoede,
Als hij haar krimpen ziet voor 't snerpen zijner roede;
En, weinig dat hij de aard' vormt tot een jammerhel,
Vliegt hij ten hemel op, en maakt zich God ten spel.

Nu volgt de teekening van *ons* deelgenootschap in den algemeenen jammer. Gaarne namen wij ook hier zeer veel over; inzonderheid de keurige voorstelling des Vaderlands als een boom, die zoo heerlijk praalde, zoo liefelijke schaduw spreidde, zoo menigen vreemdeling, ja Vorsten, rust en verkwikking bood, Frankrijk zelve tegen Frankrijks eigen godsdienstwoede, in vroeger tijd, beschutte, en nu — door het boschzwijn wordt afgeknaagd. Doch, afschrijven zouden wij het gansche stuk, betoomden wij onzen lust niet.

Thans wordt het Noorden opgeroepen, om den pestdamp uit het Zuiden te verdrijven. In keurige beelden en treffende uitdrukkingen is dit mede gehuld; en waardig der dapperheid van deze volken is de hulde, aan Engeland, Rusland en Duitschland gebragt.

Heb dank, heb eeuwig dank, Brittanje! ô onbevlekte!
Die, toen het vuigst gespuis in zwermen de aard' bedekte,
Uw sneeuwwit blinkend strand in reinheid hebt bewaard,
En vestte uw vrijheid op uw eeuwig rotsgevaart'.
Hoe diep ook de aarde kroop voor 's Dwinglands zegewagen,
Gij hebt uw baren hem in 't aangezigt geslagen;
Uw onverzetbre trots heeft aller moed ontgloeid:
Zoo gij bezweken waart, de wereld lag geboeid.

Ook de edelen, die Nederland opriepen uit den doodslaap, krijgen hunne beurt. Nederland *moest* hunne stem hooren, *moest* de vuige boei zelve van zich werpen, of het zou het werk der Vaderen gedoemd, verzaakt hebben.

Dán te onregt hebben zij het Spaansch geweld verstrooid:
Flips had nog regt op 't land, maar Frankrijk had het nooit.

Neen, meer en meer zal Nederland toonen, dat het niet ontaard is. Alles heeft het veil, om den snooden vijand te verdrijven. Eeuwig zal het Frankrijk haten, dat haar eenmaal uit de rij der volken schopte.

Dan keert ook de oude bloei. Dan keert hij, die zijn mishandeld vaderland verliet. De vreugde keert, zelfs te midden van strijd en krijgsrumoer.

De vrijheid woont hier, ook de deugden keeren weder,
En dalen uit het zwerk op wapperende veder,
Alsof een Englenschaar, met breedgespannen vlugt,
Een nieuwe zegemaar komt melden uit de lucht,
En God, met de aard' verzoend, weêr schept een welbehagen
In volken, die geen juk eens aardschen dwinglands dragen.'

Keurig is de opwekking aan alle volken, gelijk aan Nederland, om te juichen in dit feest der spelemeijende aarde; keurig dezelfde opwekking aan maagden, jongelingen, grijsaards, moeders, en vooral dichters, om hunne stemmen te laten vernemen. Want;

Elks oog mag weder zien en aller oor weêr hooren,
De mond mag spreken, al de zinnen zijn weêr vrij,
Gelijk ons God die gaf; weg is de dwinglandij.
Ja, 't gansche nageslacht moet onze vreugde weten:
Geen volk juicht zoo als wij, geen volk droeg slaafscher keten.

Het slot is een zeer fraaije lierzang, door den Dichter in naam van Nederland aangeheven, waaruit deze coupletten ten staal mogen dienen:

Heil,

Heil, ô telg, dan, van Oranje,
Uit Brittanje
Aangefneld door 't bruifend zout;
Die voor mij zijt opgevaren
Uit de baren,
Als het fchittrend zonnegoud!

Welkom! 'k Zie de morgenftralen
Heerlijk pralen
In uw vaan en wapenpracht.
Altijd moet die morgen blinken,
Nimmer zinken;
Nimmer, nimmer keer' de nacht!

Rijs, ô zon! ftort van de bogen
Uit den hoogen
Licht en warmte en blijdfchap neêr!
Gij zult koestren, niet verzengen,
Wasdom brengen;
Gij bevrucht de velden weêr.

Neêrland zal, door u befchenen,
Als voorhenen,
Staan in bloei van overvloed;
Schittren weêr, met glans bepereld,
Voor de wereld,
Eenmaal juichende om haar' gloed.

Het zal, hopen wij, niet noodig zijn, nog veel meer te zeggen, om dit ftuk in zijne waarde te doen kennen. De grootfche gang, de regt dichterlijke trant, de heerlijke en krachtige taal, doen zich overal ten duidelijkfte kennen. Het moge al eene enkele keer fchijnen, dat de uitdrukking der verontwaardiging, als 't ware, al te natuurlijk, en in zoo verre beneden den toon der hooge poëzij zou wezen, wij betuigen, bij de herhaalde lecture, geheel in den ftroom van 's Dichters gedachten geraakt, en met hem lichterlaaije ontvlamd zijnde, daarvan niets gemerkt te hebben. Even min mogen wij op kleine vlekjes,

ten

ten aanzien der harmoniſche kieschheid van de verzen, blijven ſtilſtaan. Dit toch zou niets meer kunnen bewijzen, dan dat LOOTS ſteeds LOOTS, geen TOLLENS of BILDERDIJK, maar in verbeelding, gevoel, en algeheele poëtiſche natuurgave, beneden niemand te ſtellen is.

Het werkje is verfraaid met de bijgevoegde gezangen van den Heer B. KLIJN, en drie vignetjes met derzelver dichtmatige verklaringen. Voorop gaan eene ſoort van opdragt aan 's mans landgenooten en eene prozaïſche voorafſpraak.

Spreuken, Opgaven, Overwegingen, Bepalingen, Gronden. Door W. E. DE PERPONCHER. *Vde Deel. Te Utrecht, bij* J. van Schoonhoven. 1814. *In 8vo.* 191 *Bl. f* 1-4-:

Vonden de vorige deeltjes van dit werk bij ons een gunſtig onthaal, ook het tegenwoordige mag daarop rekenen; de belangſtelling in den waardigen Schrijver nam toch zeer nog toe, toen, bij de laatſte ſtuiptrekkingen van het Fransch geweld hier te lande, ook de grijze PERPONCHER uit den ſchoot zijner familie werd weggerukt, en in den barren winter als gijzelaar naar *Parijs* vervoerd, in het nog donker en kritiek oogenblik, en wel zonder eenige beſchuldiging of verdenking, maar, naar den aard van het gijzelaarſchap, om met zijn perſoon te verantwoorden voor het eventueel lot van deze en gene werktuigen van den Franſchen dwang, die men in Holland in handen had, en alzoo onder niet zeer aangename vooruitzigten. Dit boekje zal vooral belangſtelling opwekken, daar het 's mans overdenkingen bevat meerendeels op deze zijne reis en in zijne gevangenis, en tevens een vrij omſtandig verhaal van zijn wedervaren bij deze zoo onverdiende als onverwachte en harde behandeling.

Wij zien dan ook hier wederom de ons genoeg bekende onedelmoedige handelwijze van het voormalig Fransch beſtuur, in het noodeloos verzwaren van het buiten dat reeds harde lot des bra-

vea

ven Grijsaards en dergenen, die men met hem wegvoerde; als daar is: het weinig gemakkelijk maken van de moeijelijke reis, de onaangename en voor zoodanige mannen geheel ongeschikte plaats ter gevangenis, het van elkander afscheiden en eerst zetten *au secret* van deze in allen gevalle erkende onschuldigen, de ook aldaar streng waakzame achterdocht, en het hatelijk *sangfroid* van den Franschman, waarmede hij de lotgenooten in het ongeluk aanzegt: „ Gij zult wél doen, na „ den maaltijd afscheid van elkander te nemen, daar gij elk „ ander niet zult wederzien." Maar niet minder treffend zien wij hier, hoe de man van braafheid en godsvrucht zich dan nog bemoedigen, sterken en troosten kan, ja in zijn hard lot het verzachtende goede met een oog op God dankbaar opmerken, en zich onder alles vervrolijken. Hetgeen intusschen het leed verzachtte, was, niet de menschlievendheid van den Franschman, maar de welwillende hulp en deelnemende liefde van meer dan éénen landgenoot, en van onzen voormaligen gebieder LODEWIJK NAPOLEON, die, het zij te zijner eere gezegd, zich de Hollanders aantrok, en alzoo gaarne door ons wordt uitgezonderd, als wij algemeen nopens de Franschen zeggen, dat hunne behandeling van deze onze Aanzienlijken ruw en onbarmhartig was. Het spreekt intusschen van zelve, de gevangenen hadden niets tot verkwikking of onderhoud, dan uit hunne eigene middelen.

Maar, wat kan men ook veel verwachten van eene Natie, die wij nu reeds zoo vele jaren en bij zoo vele omwentelingen leerden kennen, als nagenoeg zonder karakter, en die ons de edele PERPONCHER, bij eigen ondervinding, hier wederom teekent, als onvatbaar voor iedere blijvende aandoening van edelmoedigheid en erkentenis? Ziet hier deze teekening: „ Keizer ALEXANDER hield het edelst en schoonst gedrag. Bij zijne intrede in de stad, zeide hij tot de zamenscholende menigte: „ Mijne Vrienden! ik breng u den vrede en het geluk." Aan iemand, die tot hem zeide: „ Wij hadden reeds voorlang gewenscht uwe Majesteit hier te zien," gaf hij dit zoo kiesch, en de Fransche eergierigheid zoo wel te gemoet komend antwoord: „ Indien ik later kom, dan ik zelf verlangde, moet gij 't alleen aan de Fransche dapperheid wijten." Zoo ras de Senaat NAPOLEON vervallen verklaard had, verklaarde ALEXAN-

DER daarentegen, dat hij de vrijheid schonk aan honderd-en-vijftigduizend Fransche gevangenen, die hij nog in zijn Rijk had, enz.

„ De Franschen, door zulke edele trekken aangedaan, gaven nu den Russischen Keizer den naam van ALEXANDER *den Grootmoedigen*, dien hij zeker wel verdiende.

„ Alles moest dus de Parijzenaars uitnoodigen, om zich geheel te voegen tot de omwenteling. En toch, hoedanig was nu wederom de denkwijze bij den grootsten hoop? Zij, die, eer de omwenteling plaats had, tegen den Keizer hadden uitgevaren, begonnen, NB. bijna reeds daags na den intogt der Bondgenooten, van toon te veranderen. — Hun Rijk was toch zoo groot geweest; en nu, hoe klein stond het te worden! Zij bevonden zich onder de bescherming der Bondgenooten, — ja — maar dus ook onder hunne magt! Dit kwetste hunnen hoogmoed. Hun roem, dit zagen zij wel, was, met den Keizer, gevallen; dit bragt de belangneming tot hem weder. Nu zouden de Bondgenooten hem vermoorden! Nu begonnen zij alles van de Bondgenooten te vreezen; en het: „ zij zullen dit," „ zij zullen dat," had geen einde. Van de honderd menschen waren er geen drie, die de witte kokarde droegen. Toen het beeld van NAPOLEON voorbij mijne vensters gevoerd werd, gingen er tusschen de honderd en honderd-en-vijftig menschen achter; maar men hoorde geen geluid, geen juichen, geen schelden; de doodsche stilte der treurigheid heerschte onder allen; 't was of zij de lijkbaar van eenen vriend vergezelden. Bij den intogt van den Graaf VAN ARTOIS juichten wel de lieden van middelen en aanzien, maar de gemeene hoop was meest stil. Zelfs onder de Nationale Garden, die hem inhaalden, hoorde men, uit de Bataljons der Infanterie, geen' den minsten kreet opgaan; alleen de Kavallerie, meest uit meer bemiddelde jonge lieden bestaande, zwaaide met de sabels, en riep gedurig: *vive le Roi!* De Maarschalken van den vorigen Keizer waren reeds misnoegd, omdat zij bij velen niet wel genoeg gezien waren. Met één woord, de vorige onbezorgdheid werd nu, met de ligtzinnigste veranderlijkheid, verwisseld; en de geesten schikten zich nog maar in 't geheel niet tot eene voltooijende vestiging der nieuwe orde van zaken."

En dit was het geval bij het oogenblik van de geestdrift, bij den val des Alleenheerschers, die — één staal uit duizend —

zijne burgers liet gevangen zetten, terwijl men hun toevoegde: „ Gij wordt gevat; niet om het kwaad dat gij gedaan hebt, maar om het kwaad dat gij zoudt kunnen doen." *Wie is*, vraagt PERPONCHER te regt bij dit verhaal, bl. 150, *wie is onder zulk een bestuur veilig?* — Wij binden ons in, en beloven den Lezer bij dit werkje vele belangrijke opmerkingen en wenken, overwaardig dat wij die behartigen: en, hoe moeijelijk het ons ook valle, wij wenschen, dat het kwaad, dat zij Europa berokkenden, hun nimmer vergolden worde! Maar dat zij dan ook eindelijk rust nemen, en de wereld in rust laten. Wij willen met de woorden van PERPONCHER de Fransche Natie zegenen: „ *Lacht en leeft!* sprak de oude Regering tot het Fransche Volk, en gaf het voorbeeld; en de onbedachtzame Natie dartelde, in niets ziende, of niets zien willende, onbezorgdheid, den diepsten afgrond van ellende te gemoet. — Na 1790 spraken verscheiden opeenvolgende Besturen tot die zelfde Natie: *weent en sterft!* En nu lag een ieder, wanhopende aan zijn eigen geluk, voor alle geluk van anderen onverschillig, te verkwijnen in niets voelende hardvochtigheid. — Mogt eindelijk eens een wijzer mond spreken: *lacht* (wijl gij lagchen of van verveling sterven moet) *lacht en leeft, maar ziet hoe!* en zóó de twee vroegere even noodlottige tijdperken doen vergeten!"

Memorie van den Generaal Graaf VAN HOGENDORP, *ter wederlegging van de nadeelige gerugten en lasteringen, dewelke in veele Couranten, Nieuwspapieren en blaauwe boekjes, tegen hem uitgestrooid zijn, gedurende hij Gouverneur was van Hamburg, ten tijde van de belegering van die plaats. Te Amsterdam en in 's Hage, bij* de Gebroeders van Cleef. 1814. *In gr. 8vo. f* :-11-:

In onze beöordeeling van het *Geschiedkundig Tafereel van den waren toestand van Hamburg* (*Vad. Letteroeff.* 1814. No. XII. bl. 526) gaven wij onzen wensch te kennen, dat de Heer VAN HOGENDORP zich van de zware beschuldigingen, hem in dat geschrift gedaan, mogt zuiveren. Thans haasten wij ons, die uitgekomene verantwoording aan te kondigen, om allen zweem van partijdigheid van ons af te weren.

Na in algemeene bewoordingen het ongeluk voor een' onschuldigen te hebben afgemaald, om zijnen goeden naam te zien lasteren, 't welk zelfs somtijds tot het oor van den Vorst doordringt, *die, wanneer hij door woorden of zelfs gebaarden zijn misnoegen had te kennen gegeven, naderhand, van zijne dwaling teruggekomen, het kwaad zou willen, en misschien niet meer kunnen goedmaken*, — verklaart de Heer VAN HOGENDORP, zich ter wederlegging van de nadeelige geruchten, op allerlei wijze tegen hem uitgestrooid, tot een eenvoudig verhaal van daadzaken te zullen bepalen.

Vooreerst heeft de Heer VAN HOGENDORP zich, schoon als Gouverneur van *Hamburg* daartoe geregtigd, nimmer met de finantiële zaken dier stad bemoeid, om den *wantrouwenden* en *ijverzuchtigen aard* van den Maarschalk DAVOUST niet voor het hoofd te stooten. Dan, de Schrijver vergunne ons aan te merken, dat, wanneer hij waarlijk eenig regt van spreken had in de drukkende maatregelen, die *Hamburg* moesten verpletteren, hij als man van moed verpligt was, zonder eenige menschenvrees den Maarschalk althans daarover te onderhouden. Bleef dit zonder vrucht, en was er verder niets aan te doen, zoo had toch de Gouverneur zijn' pligt volbragt. Wij gelooven echter gaarne, dat men, ter juiste beöordeeling van het gedrag des Heeren VAN HOGENDORP in dit geval, niet vergeten moet, wie DAVOUST, wie NAPOLEON, en wat het *Fransche* beheer in eene stad was, die men in staat van beleg verklaard had. — DAVOUST wilde alles alleen doen, en dus werd de Heer VAN HOGENDORP nimmer *geraadpleegd*, maar ontving steeds de *bevelen*, om ze slechts ten uitvoer te brengen.

Vervolgens regtvaardigt zich de Heer Gouverneur, wegens het door hem uitgevaardigde (schoon niet van hem afkomstige) bevel, om de Vrouwen te doen geeselen, daarmede, dat Vrouwen het *oproer* (dit woord klinkt wat hard voor eene zoo heilige zaak) in Februarij 1813 begonnen hadden; dat in dit bevel slechts Vrouwen van de laagste klasse bedoeld werden; dat de straf voor de Mannen in een gelijk geval die van den *dood* was; eindelijk, dat de geeseling in geheel *Duitschland* op een dergelijk vergrijp stond; en vooral, dat ook dit bevel, gelijk alle de andere, niet van hem, maar van DAVOUST afkomstig was. Een Artikel, omtrent deze zaak in de Legercourant des Generaals TETTENBORN gesteld, en hier

in extenso medegedeeld, is zekerlijk geheel niet malsch; men noemt daarin den Gouverneur *een' der beulsknechten van* DAVOUST, spreekt van slagen, door zijne Vrouw geleden, zoo dat zij te *Berlijn* aan de gevolgen gestorven is, enz. Wij bekennen gaarne, dat deze toon ten uiterste onbeschaafd en onvoegzaam is; en laten even gaarne den Heere VAN HOGENDORP het regt wedervaren, dat zijn antwoord hierop de palen der welvoegelijkheid niet in het minst te buiten gaat, en dat het aangevoerde wegens zijne overledene Echtgenoote zelfs treffend en aandoenlijk is.

De Schrijver beroept zich vervolgens, ter staving van het door hem beweerde wegens zijne volstrekte lijdelijkheid onder ECKMÜHL, op de inwoners van *Hamburg* zelve, op de publieke ambtenaren, de goedbezitters, de geestelijkheid, den burgerstand, de klasse des volks en der armen zelve, en vraagt hun allen, „of het tegen hem in alle die onderscheidene geschriften aangevoerde niet valsch is." Wij verlangen niets vuriger, dan deze oproeping des Schrijvers, zoo al door geene openlijke bekrachtiging, dan toch door een toestemmend stilzwijgen van de zijde der *Hamburgers*, aan welke deze *Memorie* zekerlijk niet onbekend zal blijven, beäntwoord te zien. Men weet, dat tegen de *Memorie* van DAVOUST van hunne zijde sterke *reclames* gedaan zijn.

In het bijzonder beroept zich de gewezene Gouverneur op de Geestelijkheid, welke hij betuigt, nimmer in de *Fransche* taal aangesproken, veel min in die taal onbeschoft behandeld, maar zich altijd van de *Hoogduitsche* taal met haar bediend te hebben. Een inwendig bewijs, dat het gebruik dier tale althans onzen Schrijver zeer gemeenzaam is, vinden wij in dit boekje zelve, waarin verscheidene *Germanismen*, zoo als *grofheid* voor *lompheid*, *langstens* voor *op zijn langst*, en enkele andere, voorkomen. Zoo is ook, volgens den Generaal, zijn gedrag omtrent de Schouwburgen geheel verkeerd voorgesteld, en heeft hij, wel verre van de stukken te doen verminken of verbieden, vrijheid tot spelen gegeven van zoodanige, die door de *Fransche* Politie verboden waren. Dan, hij kon onmogelijk alles doen, wat hij wilde; de Maarschalk DAVOUST behield, bij zijn vertrek naar het leger, het geheele oppergezag in handen, en hield onmiddellijke briefwisseling met aan den Gouverneur ondergeschikte bevelhebbers. De klagten van den

Heer VAN HOGENDORP deswege bleven zonder gevolg. Dit werd nog veel erger, toen DAVOUST zich, na den ſlag bij *Leipzig* en de gebeurtenisſen van November, binnen *Hamburg* opſloot. De Gouverneur, als *Hollander*, genoot toen geen vertrouwen meer, en de verwijdering werd volkomen, door de harde maatregelen van den Maarſchalk ten opzigte der ongelukkige *Hamburgers*, die men uit de ſtad verdreef. Van toen af bemoeide zich de Heer VAN HOGENDORP niet meer met het beſtuur, en beſloot, na de heropening der gemeenſchap, bij den Keizer zijne klagten in te brengen. Dus is de Gouverneur, van den 13 of 19 December af, niet verantwoordelijk voor al het gebeurde, als waaraan hij geen deel had. Door de ſtremming der gemeenſchap bleef hij ook onkundig van het gedurende den winter in *Frankrijk* en elders gebeurde, (dus ook van de Omwenteling in ons Vaderland? hiervan wordt niet geſproken, doch zulks is moeijelijk te gelooven.) Aan de andere zijde wist men ook elders niet, hetgeen te *Hamburg* gebeurde, en verwarde dus den Gouverneur in de beſchuldigingen met den Maarſchalk DAVOUST.

Nu blijft echter nog eene grieve van belang over, de wegneming der Bank, waartoe de Heer VAN HOGENDORP zich heeft laten gebruiken. Zijne verontſchuldiging te dezen aanzien is kort, en hij ſchijnt zich op dat gewigtig punt met geene andere gronden te kunnen verdedigen, dan met de bevelen van den Maarſchalk; hij erkent zelfs, nog *na* dien maatregel van gevoelen geweest te zijn, dat er geen ander middel overig was, dan dit, om zich het noodige te verſchaffen. Wij nemen echter de vrijheid, den Heere VAN HOGENDORP, als man van eer en officier, te vragen, of hij zich tot een bevel zou verleend hebben, om bij alle de inwoners van *Hamburg* rond te gaan, en hen rein uit te plunderen? En dit was toch, althans volgens den Schrijver des *Geſchiedkundigen Tafereels van Hamburg*, genoegzaam het geval in de wegneming der Bank, waarin meest *alle* inwoners belang hadden. Op *dit* punt is dus 's mans verdediging, naar ons inzien, onvolledig; en geene magt of invloed moet den braven krijgsman tot daden van berooving tegen weerlooze en onſchuldige burgers kunnen bewegen. Zoo het begrip, dat de *ſubordinatie* zich zoo verre uitſtrekt, moet veld winnen, is dit gewis een heilloos vooroordeel, ſtrijdig met de waardigheid der menſchelij-

lijke nature, en 't welk den krijgsman tot een ellendig, nietsbeteekenend werktuig vernedert. Men werpe ons niet tegen, dat TURENNE wel, uit gehoorzaamheid aan LODEWIJK XIV of LOUVOIS, een gedeelte der *Paltz* in eene woestijn verkeerde: deze daad is en blijft ook eene fmet op TURENNE.

De verdere bijzonderheden, door den Heer VAN HOGENDORP aangevoerd, ten bewijze van zijn menfchelijk gedrag, waar hij maar eenigzins de handen ruim had; van zijn terftond na de verandering in *Frankrijk* opgevat befluit, om met de *Hollanders* naar het Vaderland terug te keeren, en van zijn gefchil, deswege met DAVOUST volgehouden, — erkennen wij zeer gaarne en met blijdfchap als bewijzen, dat de *Fransch-Napoleontifche* geest, aan welks befmetting onze Landgenoot door de omftandigheden zoo buitengemeen was blootgefteld, in hem den *Nederlandfchen* aard ten minfte niet geheel hebbe kunnen uitdooven. De flotfom van dit boekje zou dus de fchuld van den Heer VAN HOGENDORP geheel wegnemen, (uitgezonderd misfchien in een overdreven begrip van de uitgeftrektheid der *militaire* gehoorzaamheid): maar de ftukken van het geding zijn nog niet gefloten; en, nog eens, het ftilzwijgen of het antwoord der *Hamburgers* moet hier alles beflisfen.

Ten flotte vindt men eenige echte ftukken, zoo vele bewijzen van de dwingelandij der *Franfchen*, en de briefwisfeling tusfchen onzen Schrijver en DAVOUST in April en Mei ll.

Beknopt Dagverhaal van het gebeurde te Deventer, gedurende het Beleg in 1813 *en* 1814. *Te Deventer, bij* J. W. Robijns. *In gr.* 8*vo.* 90 *Bl. f* :-10-:

Deventer in ftaat van Beleg, 1813 *en* 1814. *In zes Zangen. Te Deventer, bij* A. J. van den Sigtenhorst. *In gr.* 8*vo.* 71 *Bl. f* :-12-:

Het is opmerkelijk, dat Deventer zoo vele befchrijvers enz. van het voorgevallene gedurende het beleg heeft gevonden, terwijl wij van Naarden zoo goed als niets van dezen aard hebben mogen opzamelen.

Het ſtuk, door ons bovenaan geplaatst, is zeer lang blijven liggen, omdat wij het voor hetzelfde aanzagen met de vroeger ontvangene en terſtond aangekondigde *Brieven*. Van achtere ſpijt ons dit ook daarom, dat wij dan, beiden vergelijkende, een te belangrijker verſlag waren in ſtaat geweest te leveren. Thans weten wij niets beters te doen, dan, door het overnemen van een deel des voorberigts, des Schrijvers doel en werk eenigzins nader te leeren kennen. „ Ik wilde een eenvoudig Dagverhaal, in den vorm eener Kronijk, opſtellen, en moest mij „ derhalve van alle breedvoerigheid, en van alle aanmerkingen „ onthouden, welke ik voor den waardigen *Zanger* van het „ Beleg en voor den mij onbekenden *Briefſchrijver* wilde „ overlaten. Die *Brieven* had ik echter, voor derzelver aankondiging, nimmer verwacht," enz. Voorts betuigt de Schrijver, de mogelijke voorzigtigheid en naauwkeurigheid te hebben in acht genomen; en was hij te beter in ſtaat, alles te vernemen en wel te weten, daar zijn voornemen tot eene beſchrijving terſtond wereldkundig ſchijnt te zijn geweest.

Het *tweede* ſtuk is — een derde vorm des verhaals van het voorgevallene. De inwoner van Deventer, ten einde zich het gebeurde diep in het geheugen te prenten, kan alzoo dezelfde zaken telkens weer in eene andere gedaante, en, zoo wij hopen, met nieuwen lust, voor zijnen geest zien terug geroepen. Andere bijzondere verdienſte, en grond voor de uitgave, hebben wij in het ſtuk juist niet gevonden. Elk heeft nog ſteeds zijne eigen begrippen van poëzij, en derzelver gebruik. Ons hindert het altijd eenigzins, wanneer men haar dagelijkſche voorvallen op dagelijkſchen trant laat beſchrijven; en vooral het laatſte, *de trant*. Dit nogtans heeft hier dikwijls plaats; ſchoon het elders, waar het onderwerp van zelve meer verhevenheid medevoerde, aan dichterlijken zwier niet geheel ontbreekt. Ook de verzen, als zoodanig, zijn tamelijk vloeijende; ſchoon hier en daar tegen den toonval gezondigd, of omzettingen gebezigd worden, die bezwaarlijk door den beugel kunnen. In vele opzigten kunnen dus deze zes Zangen op geenen edeler naam aanſpraak maken dan van Rijmkronijk; en de tijd der Rijmkronijken moest uit zijn, meenen wij! Het is zoo onbegrijpelijk, als jammer, dat de eeuw van BILDERDIJK, FEITH, LOOTS, HELMERS en TOLLENS ontluisterd wordt door vele voortbrengſels, die den Nederlandſchen

dicht-

dichtsmaak weinig eere aandoen. Doch — dit ons oordeel, als in naam van het publiek geveld, behoeft geenszins te gelden, voor zoo verre het stuk, voor de inwoners van Deventer bijzonder bestemd, voor hen bijzondere waarde mag hebben.

Om den schijn van ongegronde willekeur niet op ons te laden, volge hier een en ander, zonder veel keuze aangehaald.

Tot Slagtmaands tiende dag, helaas! in 't eind verscheen,
Toen onverwacht de rust, 't geluk der Vest verdween,
Wijl op dien droeven dag de Kommandant deed lezen,
Dat zij thans in den staat moest van belegerd wezen,
En dat hij meester was van 't geen regeren heet,
Terwijl hij daardoor zich van zijn verpligting kweet.

De Molens ook in vuur? Hier zwijmt mijn Zangerin....
Schoonvaders steun en vreugd! moet gij ook 't aanzijn derven?
Gij, hem zoo dierbaar, en zoo nuttig voor zijn Erven.

„ Waar zijn nu *Paauw*, *Roohart*, en *Star* en *Roozengaard*,
„ Op Paard- en Beesten-markt zoo nut, om dak en haard,
„ Waar men uit handelzucht verscheen van alle oorden,
„ Gemak en goed gerigt den Handelaar bekoorden?"

Pas week de donkre nacht voor 't scheemrend morgenlicht,
Toen weêr door 't Garnizoen een uitval werd verrigt,
Die, met de diepste stilte, en moedig ondernomen,
Slechts zwakken tegenstand, doch geen gevaar deed schromen.
Wat is de Landstorm toch? 't zijn Boeren en niets meer!
Elk Franschman spot met hen, om houding en geweer.
Die geen montering draagt, hoe zou die dapper wezen?
Kan zonder knevelbaard een krijgsman zich doen vrezen?
Pupillen jagen rasch dien schaamlen hoop uit één;
Een' zegenrijken roof verwacht men algemeen.
Dan, Franschjes! 't is niet pluis; 'k hoor: werda, werda! roepen;
'k Zie kogels regenen op uw verlegen troepen,
Die, naauwlijks een kwartier gevorderd van de Vest,
Hen doen sluipstaartende weêrkeeren in hun nest.

Het laatste voorbeeld haalden wij meer aan om de aardige spotternij, dan om bijzondere platheid. Intusschen zal het genoeg zijn, om te doen zien, dat dit stuk zich boven het middelmatige gewis niet verheft, noch genoeg karakter bezit, om het tot eenige dichtsoort — ten zij de Rijmkronijk — te brengen. Echter wete men tevens, dat hetzelve vier dagen na het vertrek der Franschen uit Deventer reeds het licht zag.

Merkwaardige Bijzonderheden uit de vroegere en hedendaagsche Gebeurtenissen van ons Vaderland. Eene Redevoering; door den Schoolopziener H. WESTER. *Te Groningen, bij* J. Oomkens. 1814. *In gr. 8vo.* 32 *Bl. f* :-4-:

De opdragt van de Oppermagt aan den Prinse van Oranje beschouwd, als het eenigste redmiddel, ter vestiging van Nederlands Onafhankelijkheid, bij de afschudding van 't Fransche juk. Door Mr. J. J. ELSEVIER, *(te Voorthuizen.) Te Arnhem, bij* J. H. Moeleman. 1814. *In gr. 8vo.* 28 *Bl. f* :-6-;

Iets over de Kerkelijke Inzegening van het Huwelijk, aan alle Vrienden van Godsdienst en Zedelijkheid. Te Groningen, bij R. J. Schierbeek. 1814. *In gr. 8vo.* 16 *Bl. f* :-4-:

Teregtwijzing aan den Wel Eerw. zeer gel. Heer R. SPEELMAN, *Predikant te Barneveld, betrekkelijk zekere Aanmerkingen, welke Z. W. E. zich omtrent de Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen heeft gelieven te veroorloven in eene Antikritiek, geplaatst in No.* 7 *van den Recensent ook der Recensenten. Door* J. S. SWAAN, *Rector der Latijnsche Scholen te Hoorn, enz. Te Hoorn, bij* J. Vermande. *In gr.* 8vo. 12 *Bl. f* :-4-:

Schoon de opgemelde vier stukjes geene groote overeenkomst, ten aanzien van derzelver onderwerp, bezitten, de menigte van brochures — belangrijke werken blijven nog schaarsch — noodzaakt ons tot dusdanige zamenvattingen.

Het *eerste* is eene soort van betoog, dat de Voorzienigheid zich in de verlossing en behoudenis onzes vaderlands, in vroegere en latere dagen, op eene kenbare wijze heeft werkzaam betoond. In zoo verre heeft het dus eenige overeenkomst met het oude stuk, *Wonderen des Allerhoogsten*, van VAN DE VELDE. Het is jammer, dat de Redenaar niet meer eigenlijke bijzonderheden, zoo als uit de vroegere, ook uit de geschiedenis der laatste dagen heeft weten aan te voeren. Het heeft toch

toch aan vrij algemeene verhalen zelfs van dien aard niet ontbroken. Wij herinneren ze ons flechts niet bepaald en zeker genoeg, om ze hier op te noemen. — Nog moeten wij de vrijheid nemen, den verdienftelijken man onder het oog te brengen, dat zijne redenering over het *Noodlot*, bl. 9, voornamelijk het befluit: *zoo het ongefchapen zij, dan is het de eeuwige God zelf*, enz. alleen bewijst, dat hij met de Metaphyfica in het gemeen, en de ftelfels, zoo van SPINOZA als grovere Materialisten in het bijzonder, niet zeer bekend is. Overigens lazen wij zoo wel het prozaïfche als dichterlijke gedeelte met zeer veel genoegen.

Het *tweede* had ten oorfprong het begrip fommiger van des Schrijvers bekenden, dat liever de oude waardigheden van Stadhouder enz., dan wel de Souvereiniteit, den Prinfe van Oranje hadden behooren van nieuws opgedragen te zijn. Hij poogt daartegen te betoogen, hetgeen op den titel ftaat uitgedrukt. De oude ftaatsregeling was, door de wijze zelve van haar ontftaan, gebrekkig. Zij gaf gereede aanleiding tot allerlei verfchelen. De ftaatkundige twisten, die het land fteeds gefchokt, en eindelijk in het verderf geftort hebben, hadden geenen anderen oorfprong. Sedert is derzelve geheel de bodem ingeflagen; wezenlijke verbeteringen hebben plaats gegrepen; en de herftelling zou, daarenboven, met alleruiterfte zwarigheden, met onvermijdelijke opwekking der oude twisten gepaard gaan, hetgeen nogtans zou doodelijk zijn. Voorheen hadden wij onze welvaart aan onzen ftaatsvorm niet te danken; thans zou hij nog veel minder voegen bij den toeftand van Europa; en de volksvrijheid zelve zou er niet bij winnen op de magt van den Vorst. Ziedaar zoo wat de gronden, die aan eenen onbevooroordeelden bezwaarlijk anders dan bondig zullen voorkomen.

Het *derde*, onder het voorberigt U. geteekend, komt van eene hand, in de geletterde wereld met achting en roem bekend. Bijzondere aanleiding fchijnt het gekregen te hebben uit het thans plaats grijpend gebruik, waarbij de kerkelijke inzegening veelal achtergelaten wordt. De Schrijver meent, dat dit verzuim niet anders dan van nadeeligen invloed kan zijn op de huisfelijke zeden, de reine huwelijkstrouw, regte huwelijksliefde en het echtelijk geluk. Bij elke belangrijke onderneming, zegt hij in het algemeen, wordt de Godsdienst

ingeroepen, althans behoort dit te geschieden; en welke belangrijker, welke gewigtiger onderneming bestaat er voor den mensch, dan het aangaan van een huwelijk? Men roept, en niet zonder grond, om meer plegtigs in onze openbare godsdienstoefeningen, voert daartoe gezangen in, enz.; en men zou het dadelijk bestaande en door de oudheid geheiligde afschaffen? enz. enz. — Wij betuigen, over de zaak volkomen eenstemmig met den Schrijver te denken, en lang gedacht te hebben. Het huwelijk is, ja, een burgerlijk contract; maar het is even zeer op de redelijkheid onzer natuur, op de zedekunde, ouder dan alle maatschappelijk verdrag, op den geöpenbaarden Godsdienst gegrondvest. Een groot deel der pligten, aan hetzelve verbonden, vallen geheel buiten het bereik van den aardschen regter; het hart en geweten alleen kunnen die met naauwgezetheid doen vervullen, en den echt tot eenen waren zegen maken. Wij wenschen dus even vurig als de geächte Schrijver, dat de nieuwe wetgeving althans geenen hinderpaal zal in den weg leggen, maar veeleer krachtige aanbeveling verleenen aan de openbare heiliging van het echtverbond door den Godsdienst, onder Protestanten zoo wel als anderen, elk naar zijne eigen kerkzeden en begrippen.

Het *vierde* moet gewis uit het oogpunt worden beschouwd, dat godsdienstige vooroordeelen gevaarlijk zijn voor alwat nieuw is, of op verlichting en beschaving uitloopt; dat de stem van éénen Leeraar in staat is, die vooroordeelen, eenmaal ingesluimerd zijnde, dadelijk weer op te wekken, en dat dit zéér altijd zacht moet behandeld worden. Anders meenen wij, dat de loffelijke Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* nog minder reden had, de heengeworpen aanmerking van SPEELMAN met eenige bestrijding te verwaardigen, dan wij, om op zijne gansche zoogenaamde *Antikritiek* bijzondere aandacht te vestigen. Wat SPEELMAN eigenlijk in de werken der Maatschappije mist, is zoo geheel duidelijk niet. Zoodanige Christelijke leerstukken, zegt hij, over welken, voor weinige jaren, geen (dus thans wel) verschil was. Wij betuigen — althans buiten de eigenlijke Neologie, een Christendom zonder wonderen — deze leerstukken niet te kennen. Gesteld echter, dat zij er zijn, dan mogen ze even zoo weinig voorkomen in de werken eener Maatschappij tot nut des Algemeens, als of er steeds twist over geweest was. Misschien geschiedt reeds te veel,

door

door de uitsluiting der Joden. Misschien pleit het aangevoerde van den Heer SWAAN reeds tegen de Maatschappij, en hare aanspraak op algemeenheid. In zoo verre nogtans, als op eene bescheidene wijze moest aangetoond worden, dat hare werken eenen waarlijk Christelijken geest ademen, voldoet het stukje zeer goed aan het oogmerk.

ALEXANDER, *Keizer aller Russen. Lierzang. Door Mr.* R. H. ARNTZENIUS. *Te Haarlem, bij* A. Loosjes, Pz. 1814. *In gr. 8vo. 8 Bl. f* :-5-8

Onze verwachting was, zoo toevallig als ongelukkig, wat hoog gespannen. Men weet, wat dit in onze eeuw, de eeuw van BILDERDIJK, LOOTS en TOLLENS, beduidt! ALEXANDER, in een' Lierzang, door ARNTZENIUS bezongen, en, naar het oordeel van kenners, gelukkig, uitstekend gelukkig bezongen; hoe zou dit een en ander ons verlangend uitzigt niet hoog opgewonden hebben?

Hierom, en hierbij, viel het stukje eenigerwijze af. Hetzelve is lief, is los, is zuiver van denkbeelden. Maar, wanneer men A heeft zien tooveren met de taal, B hooren donderen met woorden, spraakwendingen en beelden; zoo veel treffends, zoo veel schoons reeds gelezen heeft, als de vaderlandsche dichtader, ook aan min vruchtbare oevers soms, heeft doen ontspruiten; als men zoo op ALEXANDER, als de ziel van het groot verbond, als den roem der Vorsten, heeft gestaard, gelijk wij deden, en nu de lier opzettelijk voor hem getokkeld wordt, — dan kan het voldoen niet gemakkelijk gaan. De Dichter vergeve ons te dezen aanzien. Zijn stuk is, op zichzelve beschouwd, waarlijk fraai. En misschien moest men dusdanige dingen altijd op zichzelven beöordeelen. Ieder heeft zijne eigen manier, zijne bijzondere verdienste, of gebrek. Deze Lierzang dartelt luchtig en vrolijk daarheen. Het is de taal der waarheid en des gezonden verstands, in bevallige versjes gehuld. De Dichter heeft het voorkomen van zijn werk met gemak te hebben voltooid; en dit vergoedt zelfs, wat aan den naauwkeurigen gang der denkbeelden en de volkomene vloeibaarheid der dichtregels hier of daar al zou mogen haperen.

In

In één woord, dit kleine ſtukje behoort, ondanks het gezegde, buiten tegenſpraak, tot diegenen, welke uit den vloed van allerlei behooren bewaard te blijven, als den ſchat onzer poëzij even zeer verrijkende, als de gebeurtenisſen onzer dagen op eene waardige wijze vereeuwigende. Het ſpijt ons, om de veelvuldige poëtiſche aanhalingen in het tegenwoordig No., dit met geene proeven te kunnen ſtaven.

Carolina van Eldenberg, of de beproefde Huwelijkstrouw. Door PETRONELLA MOENS. *Met Platen. IIde en IIIde Deel. Te Haarlem, bij* F. Bohn. *In gr. 8vo. Te zamen 660 Bl.* *f* 6-:-:

Ons beſtek zou niet toelaten, bij zoo eene uitgebreidheid, den loop des verhaals voor onze Lezers te volgen, al hadden wij onze aankondiging van den aanvang dezes werks op die wijze opgezet; gelukkig is dit nu het geval niet; wij hebben ſlechts de hoofdbijzonderheid aangeſtipt, en kunnen nu dienaangaande volſtaan, met uit deze twee zware boekdeelen alleen maar op te geven, dat inderdaad de ſchuldige echtgenoot van CAROLINA wederom te voorſchijn komt, maar geheel veranderd, en dat zij, op nieuw met hem vereenigd, de gelukkigſte dagen beleeft en verder hopen mag, en ook het genot van uitwendigen voorſpoed. CAROLINA, het voorbeeld van ware huwelijkstrouw, geniet alzoo, tot ons groot genoegen, het loon van deze hare deugd. Overigens hebben wij geene reden, om het goed getuigenis, dat wij van dezen Roman gaven, eenigzins terug te nemen of te matigen; het onmanierlijk lange der brieven zou ons zeker hinderen, bijaldien *wij* dezelve ſchrijven moesten, of ook *met den post* ontvingen. De ſchrijvers en ſchrijfſters zijn dan onvermoeid! wij ontvangen hier meer dan één briefje van 30, ja 40 bladzijden. Met dat al ſtrekt het ter bevestiging van ons goed gevoelen, dat wij opregt verklaren, dat ook het onverwachte *derde* Deel ons welkom was. De Schrijfſter neemt intusſchen de ſchuld hiervan geheel op zich. Eene gemeenzame briefwisſeling lokt zeer tot uitvoerigheid uit; en toen de Uitgever haar herinnerde, dat, naar zijne belofte aan het publiek, de geſchiedenis in

twee

twee Deelen afloopen moest, was zij in hare uitweidingen reeds te ver gevorderd. Die het eerste Deel met genoegen lazen, vergeven het haar zeker gaarne, zoo wel als wij. De brieven zijn met een aantal, dikwijls nuttige, uitweidingen opgevuld; men ontvangt hier alzoo meer dan geschiedenis; wij geven hiervan eene enkele kleine proeve:

„ Hoe komt het toch, dat zoo vele Jongelingen eene soort „ van afkeer voeden van bejaarde Vrouwen, schoon zij toch „ den met grijze lokken getooiden Man hoogachting betoo„ nen? Ik begrijp dit niet regt. Hulpelooze zwakheid heeft „ immers altijd aanspraak op de bescherming en deelneming „ des moedigen Jongelings; en waar vertoont zich die hulpe„ looze zwakheid meer, dan in eene hoogbejaarde Vrouw? „ Zoude ook wel die soort van afkeer het gevolg zijn van „ loutere zinnelijkheid?... Hij toch, die het vrouwelijk ge„ slacht alleen om jeugd en schoonheid bemint, zonder het im„ mer eenige ware hoogachting te schenken, hij moet ook „ voorzeker daar, waar jeugd en schoonheid ontbreken, terug„ vlieden, en zelfs verachten. Maar de edele ziel, die de „ zwakste helft van het menschdom om wezenlijk schoone „ hoedanigheden bemint, blijft ook de kostelijke paarlen waar„ deren, schoon de schelpen al haar sieraad verliezen, en zelfs „ afzigtelijk worden. Ik gevoel bij het zien van eenen Grijs„ aard eene soort van plegtigen eerbied; doch bij het zien „ van eene afgeleefde Vrouw gevoel ik meer medelijden, meer „ goedwillige deelneming. De Grijsaard schijnt mij een stati„ ge eik, die ontzag inboezemt; maar de afgeleefde Vrouw „ schijnt mij een kwijnende vruchtboom, die mij de bekoor„ lijkheid des verwelkenden bloesems nog laat herdenken, en „ de schoone vruchten met eene soort van dankbaar gevoel „ doet betreuren."

Ta-

Tableaux de Société, ou Fanchette et Honorine; par PIGAULT LE BRUN. IV Tomes. *Oh! les passions! les passions!* Paris, chez *Barba*. 1813. 12mo. p. p. environ 900.

Een roman kan van een anderen hemelsbreed verschillen. Een geleerde WIELAND verplaatst ons in langverloopen eeuwen en afgelegen landen. Een ander schept eene eigen wereld, naar het model van zijn hart en verbeelding gevormd. Doch, wanneer de roman *tableau de société*, uit het dagelijksch leven ontleend, en daarop toepasselijk is, (verre de meeste goede romans zijn van dezen aard) dan kan hij tevens tot eene aanwijzing strekken van de denkwijze en zeden des lands en des tijds, in welken hij geschreven is. Hoe veel te meer moeten wij het daarvoor houden bij dit boekje, door den titel zelf als spiegel van het dadelijke leven aangewezen; en door alles, wat zich gemakkelijk laat onderkennen, — uitwendige omstandigheden, inrigtingen en namen van den dag — als zoodanig blijkbaar gestempeld? — hoe veel te meer, daar het bekende ten aanzien van Fransche karakters en zeden zoo wél getroffen is, dat men hieruit tot de juistheid van het min bekende met regt besluiten mag? Helaas, welk eene waarheid met opzigt tot genoemde karakter, denk- en leefwijze, onder de tegenwoordige aanzienlijken van Frankrijk! welk eene waarheid, zoo dit boeksken een gewoon en getrouw tafereel der zamenleving bij deze lieden behelst!

Een der hoofdpersonaadjen, de man en vader der op den titel aangeduide heldinnen, treedt hier het eerst op, als nieuwelings aangesteld Prefect in een afgelegen Departement. Van ter zijde bemerkt men, dat zijne tegenwoordige vrouw (die zelve als verhaalster voorkomt) voorheen door hem uit lageren stand opgetrokken, en in de plaats eener gade, als 't ware, gedrongen is, die, schijnt het, door hartzeer ten grave werd gesleept. Zij beminnen elkander vurig; doch dit belet niet, dat al spoedig eene nieuwe intrigue door Mijnheer den Prefect, met de vrouw van eenen vriend en gast, wordt bij de hand genomen, die hem daarenboven beweegt, de dwaze verliefdheid van eenen beminnelijken jongeling op zijne eigen vrouw, op allerlei wijze, te begunstigen. Door zijne onbezonnenheden daarna ontzet van zijnen post, en met de zijnen

gevestigd op een afgelegen landgoed, verleidt hij op nieuw de jeugdige weduw eens verdienstelijken krijgsmans, als vriendin te hunnen huize wonende. En, hierin gedwarsboomd, ja eindelijk teleurgesteld, door de tusschenkomst zijner vrouwe, begaat hij al meer en meer buitensporigheden, ziet zijn huwelijk ontbonden, vervalt hoe langs zoo dieper, en komt gelukkig nog, als een uiterste booswicht, tijdig om.

Onder dit alles is de liefdedraad, tusschen de vrouw en den jongeling boven gemeld, niet afgebroken. In tegendeel, het ondoofbaar vuur des laatsten, allerlei toeval, en zekerlijk ook het wangedrag des eigen mans, ontsteekt mede in het hart der vrouwe eenen onweerstaanbaren gloed. Deze liefde is zelfs als de voorname hoofdzaak van het geheele verhaal te beschouwen, en wordt een tijdlang, of liever voor een groot deel, zeer belangrijk behandeld. Met vurige trekken inzonderheid maalt de Schrijver dezen hartstogt, schoon op de Fransche wijze, als zinnelijke behoefte en genot veel meer, dan zuivere aandoening van het hart. Men herinnert zich daarbij gedurig ROUSSEAU's schilderijen uit de *Heloïse*, en wordt meer en meer overtuigd, dat de Franschen geene andere liefde kennen, dan hetgeen zij *desir avec de l'amitié* noemen; doch dat ook deze begeerte, door het zuidelijk luchtgestel, de levendige verbeelding, het gansche gevoel hierop gerigt — in één woord, de verhoogde en verfijnde zinnelijkheid, in een licht wordt beschouwd en geplaatst, dat niet kan nalaten den verderfelijksten invloed te oefenen op het jeugdige hart. Eene poos blijft de onderlinge verkeering binnen de grenzen der betamelijkheid. Doch het is er verre vandaan, dat waarachtige zedigheid hiervan de oorzaak zou zijn. Welhaast stoort men zich aan niets meer; want het geheim, hun besloten huwelijk, doet geen gevaar meer vreezen. Eene vriendin van den hoogsten rang, de Vorst, derzelver echtgenoot, beiden hare beschermers en verlossers van het hatelijk huwelijk met den ontrouwen, weten van deze hare buitensporigheden, en blijven even zeer hare vrienden, ja leenen zich tot verberging der te vroege vrucht van dat zedeloos gedrag; schoon juist zij dit alles konden doen, uit hoofde hunner onbesmette en onverdachte eer. Eindelijk wordt het huwelijk aangekondigd; en nu besterft het Fanchette's dochter, nog in kinderlijken ouderdom; want ook zij is op den minnaar van hare moeder verliefd. Zij dringt zelfs daarop,

op,

op, dat deze haar den man zal afstaan. Men ziet geen ander middel, haar dezen eisch te doen intrekken, dan door de verklaring, dat in het geheim reeds de naauwste verbindtenis tusschen hare medevrijster en den gevaarlijken man bestaat. En Honorine bekoopt haren gedwongen afstand met niets minder dan den dood.

Zie daar het algemeen beloop van een verhaal, bovendien met allerlei bijwerk, en fraaije zoo wel als belangrijke stoffaadje, zoo als van zelve spreekt, ruim voorzien. Men ziet uit hetzelve den geest dezer hersenvrucht, die overigens alles heeft, waardoor deze soort van geschriften gewoonlijk onderhoudt, vermaakt en boeit. Is het niet ongelukkig, dat het rijk, hetwelk in zoo vele opzigten den toon aan de beschaafde wereld geeft, dat de taal, die in alle hoogere standen wordt verstaan, dat de geliefkoosde Fransche litteratuur zulk eene bron van zedebederf bevat? Neen, beminnelijke schoonen, bederft uw hart en verbeelding en zedelijken smaak en rein geluk door deze verpestende lekkernijen niet! Dweept dan oneindig liever met een' LAFONTAINE, die — hij moge somtijds uw gemoed met droomen en hersenschimmen vervullen — ten minste de deugd en de schaamte eerbiedigt en verhoogt. Doch, dat het niet slechts romans zijn, die uwen leeslust boeijen. Immers, de Bevalligheden zelve openen u in onze dagen den tempel der wetenschappen. Geschiedenis en dichtkunde geleiden langs de aangenaamste, en niet min zekere, niet min heilzame paden van ware wijsheid en rijpe ervarenis. Honderd gelezen romans — wat voordeel hebben ze u aangebragt? wat hebt gij uit dezelven geleerd? Helaas! het is maar al te waarschijnlijk, dat uw hart en verstand beide, gelijk uw kostbare tijd en vermaak in nuttige bezigheid, daarbij veeleer hebben schade geleden. — Doch, nog eenmaal: verre, verre vooral van ons Fransche wijsheid, Fransche vrijheid, Fransch geluk! De ondervinding zelve heeft ze schrikkelijk gebrandmerkt.

BOEKBESCHOUWING.

Verhandelingen, uitgegeven door TEYLER's *Godgeleerd Genootschap. XXVste Deel.*

(Derde Verflag.)

Hoofdst. III. Zou de voorname fterkte, waarop voorftanders der *Mythifche* Schriftverklaring bogen, aan dezen geheel betwist worden, zoo vereischte die beruchte *overeenkomst* tusfchen de *Mythen* der Hebreërs met die van andere Natiën een' opzettelijken en uitvoerigen toets; hoe zeer de Schrijver, wegens den overvloed van ftoffe, zich alleen in dezen bepaalt tot de hoofdpunten. Daar is, zulks werd alreede erkend, voorzeker eenige overeenkomst tusfchen de dichterlijke tafereelen bij de Hebreërs, en Grieken of Latijnen; vermits de verbeelding overal gelijken gang volgde, eenfoortige beelden fchiep: echter onderfcheiden zich hierin de eerften van de laatften, dat zij, offchoon ftouter in hunne vlugt, meer omzigtig en fpaarzaam zijn dan dezen in het aanwenden of opfieren van verdichtfelen. Uit eene keurige tegenftelling van het Boek *Job* en den *Homerus*, en vergelijking bovendien tusfchen de plaats, Jef. XIV: 9—12, aangaande het *rijk der dooden*, met de befchrijving en tooi van hetzelve bij Griekfche en Latijnfche Dichters, befluit PAREAU te regt, „dat *dezen* zeer verkuischt waren met *Mythen*, terwijl de Hebreërs daartoe geheel niet geneigd waren." — Overigens mag men toeftaan, dat er eenige overeenkomst is tusfchen vele Bijbelfche gefchiedverhalen en fommige *Mythen*; en dringt men hierbij inzonderheid aan op de *verfchijningen* en tusfchenkomst van Jehovah of Engelen, als eenerlei met die der Goden in de Fabelleer der Heidenen. Maar te eenemaal ongepast is het, zoo ongelijkfoortige dingen, als den eenvoudigen ftijl des Gefchiedfchrijvers, met den hoogdravenden trant en zwier van Dich-

ters, te willen vermengen. Het doel toch van beiden loopt krachtig uiteen: dezen schikken zich naar het vooroordeel of bijgeloof hunner landgenooten; genen doen opgave van gebeurde zaken. Zoo verschilt HERODOTUS te dezen zelfs van de oudste Grieksche Dichters: trouwens, geen Volk ter wereld had immer Geschiedschrijvers, bij welken zich zoodanige overhelling tot het *Mythische* laat waarnemen, als men aan die der Hebreërs willekeurig aantijgt. Verder, men vindt bij andere Natiën zekere volgreeks van *Mythen*, door de Dichters tot een *Mythologisch* stelsel, of zeker geheel, gebragt. Maar bij de Hebreërs is die *zamenhang der Mythen* niet; komen deze voor, als ingeweven, en in verband staande met de Geschiedenis. Elders wederom behooren de *Mythen* tot het *Veelgodendom*, en ontleenen hare geboorte van het *bijgeloof*. Bij de Hebreërs, daarentegen, mist deze rijke bron van verdichtselen; werd van den beginne de *Eenheid* Gods erkend. Van hier kent hunne Geographie geene verdichte eilanden, geene rivieren, bergen of bosschen, door Goden bewoond; ook is er in hunne Geslachtlijsten, bij de geboorte van hunne Stamvaders, Wetgevers of Helden, nergens spoor van eene bovennatuurlijke afkomst. Met dit al vermeent men van het Veelgodendom eenig blijk te vinden, in den meervoudigen uitgang en gebruik van het woord *Elohim*; in Gen. III: 22, waar *God* zegt: „ De mensch is geworden, gelijk één *onzer*;" alsmede in Gen. VI: 2, en weinige plaatsen uit *Job*, gewagende van *Zonen Gods*; het *reuzengeslacht*, of de *halve Goden*, in de fabelleer, gelijk men wil. Dat hierop veel met rede valt aan te merken, en met de daad door onzen ervaren Oosterling ter wederlegging gezegd is, vereischt geen bewijs voor den Vaderlandschen Lezer. Alleen in zoo bekende en bij ons uitgemaakte zaak, achten wij het overbodig, de voldingende bewijzen van PAREAU over te nemen, die ons zelfs toeschijnt op deze vitterij der Neologen breedvoerig genoeg te hebben geantwoord. — Van meer belang was het, stil te staan op de *verschijningen* van *God* of *Engelen* in den Bijbel,

in

in welker opgave men vooral het *Mythische* meent aan te treffen, en waarover men inzonderheid struikelt. Maar de openbaring Gods op Sinaï, de lastgeving van Jehovah aan Jeremias, en Christus verheerlijking op Thabor, waarbij Mozes en Elias gezien werden, dragen geenerlei kenmerk van een *Mythisch* verhaal; veelvuldig bewijs daarentegen van ware gebeurtenissen: gelijk zij ook als zoodanige geloofd en te boek gesteld zijn; en dit te meer, omdat eene voldoende reden voor de Goddelijke tusschenkomst in elk dier gevallen blijkbaar te ontdekken is. Eveneens is het gelegen met de *verschijningen* van *Engelen*, of *Boden* Gods, in de Gewijde Boeken. Het bestaan immers van geestelijke wezens, die eenen tusschenstand uitmaken tusschen God en menschen, is voor onze rede zeer aannemelijk; en, dit bestaan erkend wordende, heeft het meer waarschijnlijkheid, dat gedachte aloude Openbaringen aanleiding gaven tot het Veelgodendom, of den bijgeloovigen waan omtrent *Geniussen* en *Demons*, dan dat men in vroegere eeuwen die verschijningen van Engelen zou verdicht hebben, welke in zoo naauw verband staan met den waren Godsdienst, en in de H. S. als wezenlijke *daadzaken* voorkomen. Daarenboven, hoedanige overeenkomst ondersteld wordt tusschen de *Mythen* van sommige oude Volken en die der Hebreërs, dit veel afdoend *verschil* is niet te loochenen, dat men bij die der eerstgenoemden eene verspillende kracht ontdekt van het menschelijk verstand, gepaard gaande met eene sterke zucht tot het verdichten van alles, wat hoogst ongerijmd, goddeloos, verwaarlijk en monsterachtig mag heeten: terwijl steeds bij de laatsten, daarentegen, iets verhevens, Godewaardigs en doelmatigs vrij duidelijk uitblinkt. PLATO wraakte hierom de *Mythologie* van HOMERUS; en de *Stoicijnen* en latere Uitleggers benaarstigden zich, dat afzigtelijke te dekken, en eenen redelijken zin der fabelen op te sporen. BAUER zelf erkent, dat de vergelijking van *Mythen* grootelijks ter eere der Hebreeuwsche strekke; hoezeer hij tevens uit den Bijbel een aantal plaatsen aanvoere, waarop niet weinig zou

te *berispen* zijn. Hiervan *nu* zwijgende, dringt evenwel PAREAU dat *algemeen* onderscheid aan, welk gelegen is in het verband met den dienst van den éénen waren God, en niet, gelijk bij de Heidenen, met de leere des Veelgodendoms.

Wat voorts wegens meergezegde overeenkomst valt aan te merken, brengt onze Schrijver tot eene algemeene bespiegeling. Zoo ging het menschelijk vernuft ten deele gelijken gang in het gebruik en tooi van dichterlijke tafereelen; zoo putteden ook wel eens Hebreërs en Grieken uit eene gemeene Egyptische bron. Dan wederom is die vermeende overeenkomst van Hebreeuwsche *Mythen* met die van andere Natiën, of in het geheel *geene*, of louter *toevallig*, of eindelijk, volgens PAREAU, daaruit ontstaan, dat men elders *Mythen ontleende* uit de H. Geschiedverhalen. In ons verslag moeten wij ons bepalen, om van deze *driederlei* soort, waarover zich onze Schrijver oordeelkundig uitlaat, eene en andere proeve op te geven ter aanwijzing van 's mans gevoelens. — *Geene* overeenkomst ontdekt hij, in de onderstelde *Philosopheme* wegens den oorsprong des Kwaads, tusschen het *eten van den verboden boom* en *Pandora's doos*; even weinig als bij een aantal zamengeraapte vergelijkingen. Eene louter *toevallige* neemt hij waar, behalve in de Profetische droomen, ten aanzien der geboorte van den Heiland. Deze wil men toch voor eene wijsgeerige *Mythe* hebben aangezien, omdat andere Natiën desgelijks aan groote Mannen eene afkomst van Goden toeschreven. Hoe los dit gevoelen sta, blijkt onzen Lezeren reeds uit het boven gezegde, dat juist de Hebreeuwsche geslachtlijsten geenerlei bewijs dragen van hunnen smaak om eenige bovennatuurlijke afkomst te verzinnen, die zich bij de Grieken en andere Heidenen gedurig laat opmerken. Vreemd luidt het dus, dat men hiervan *eerst* in het N. V. eenig bewijs aantreffen zoude. Ook geeft de plaats, Jes. VII: 14, geene aanleiding om des Heeren geboorte voor een verdichtsel aan te zien; daar *Voorspellingen* wel toegepast werden op *gebeurde zaken*, maar nimmer eenige *gebeurtenis-*

sen

ſen verzonnen zijn, om aan de Godſpraken der Profeten *vervulling* te doen erlangen: althans zulks had geen plaats in het onderhavig geval, vermits de Joden, ten tijde van Christus, de bedoelde woorden van *Jeſaïas niet* toepasten op de geboorte van den verwachten Mesſias. Met geen regt, derhalve, laat zich uit deze *toevallige* overeenkomst (die, naar *ons* gevoelen, naauwelijks eene *overeenkomst* heeten mag) iets opmaken, dat tegen de geloofwaardigheid van het Evangeliſch verhaal gelden mag. Eindelijk, hoewel men dit ſtuk niet te ver moet uitbreiden, onderſcheidene *Mythen* van den ouden tijd ſchijnen haren oorſprong aan de Gewijde Geſchiedenisſen te zijn verſchuldigd. Zoo, gelijk gezegd is, vond het bijgeloof voedſel, om de *tusſchenkomst der Goden* te verdichten, uit de verſpreide overleveringen wegens *Goddelijke verſchijningen* in die kindschheid der wereld, waarvan *alleen* de Bijbel ſpreekt. De *langlevendheid*, desgelijks, der menſchen *vóór den Vloed* ſchijnt aanleiding verſchaft te hebben tot zeer vergroote opgaven van dien aard, bij andere Volkeren verſpreid. Inzonderheid nogtans getuigen de oudſte *Cosmogoniën*, en vele verhalen wegens *ongemeenen Watervloed*, overblijfſelen te zijn van de geheugenis wegens de *Schepping* en *Zondvloed*, hier en ginds onder de Natiën bewaard gebleven. Bij de *Perzen* in het bijzonder vindt men ſpoor wegens de *Geſchiedenis van den Val*, in eene opgave van den oorſprong des Kwaads, die uit deze bron mag gerekend worden afgeleid te zijn.

Achtende alzoo het *voorname* bewijs voor de *Mythiſche Schriftuurverklaring* ontzenuwd te hebben, vervolgt onze Schrijver zijn ſtuk te voldingen in het tweede gedeelte zijner Verhandelinge, waarin hij de *overige bijkomende* bewijzen toetst. Daarbij hopen wij den kundigen Man te vergezellen in ons volgend en laatſte Verſlag. Thans leggen wij eenen oogenblik de pen neder, met den beſcheiden wenk, dat, zoo wij iets in het algemeen omtrent 's mans arbeid hebben aan te merken, dit zijn moet ten aanzien van zijne *uitvoerigheid*, waardoor PAREAU eensdeels meer *bekende*

zaken vrij breed verhandelt, anderdeels bij gelijkheid van onderwerpen bijkans tot *herhalingen* vervalt. Dan, wij gevoelen te wel, dat de aangelegenheid van een geschrift, dat de eer des Bijbels waardiglijk handhaaft, ons gebiedt, om met geene te groote strengheid te vonnisfen over dit zeer volledig en uitgewerkt stuk.

Leerrede, ter aanbeveling van en deelneming aan een, hier te lande, op te rigten Nederlandsch Bijbelgenootschap, uitgesproken te Leyden, den 3 Julij, 1814, door J. ROEMER, *Christen-Leeraar aldaar. Te Leyden, bij* J. van Thoir. *In gr. 8vo. 29 Bl. f* :-6-:

Godsdienstige Redevoering op het Beleg en Ontzet der Stad Leyden, voorgevallen in den Jare 1574; gepredikt, op den 3 Oct. 1814, door J. ROEMER, *Christen-Leeraar te Leyden. Aldaar, bij* J. W. van Leeuwen. *In gr. 8vo. 40 Bl. f* :-8-:

Kort na malkander komen deze twee Kerkelijke Redevoeringen van den Eerw. ROEMER uit. De onderwerpen, nogtans, hebben geene overeenkomst of verband. En hieruit is het zekerlijk te verklaren, dat de stijl zoo aanmerkelijk verschilt. In het eerste stuk zijn de volzinnen doorgaans lang, in het laatste hier en daar verbazend kort; in het eerste heerscht dus eene zekere bedaardheid, in het laatste eene soort van onrust, die, hoe zeer de stijl van redevoeringen uit de letter niet juist moge te beoordeelen zijn, toch eenen verschillenden invloed op de uitspraak moet oefenen, en in het laatstgenoemde geval, in plaats van eenen wegslependen stroom der rede, iets stooterigs te weeg brengen.

De Leerrede, over Marc. XVI: 15, is haren oorsprong inzonderheid verschuldigd aan eenen brief, door den Predi-

liker ontvangen van het Engelsch Bijbelgenootſchap; brief, die, zoo niet aan allen, zeker aan de Leeraars in aanzienlijke ſteden algemeen is toegezonden. Het verzoek, in dien brief vervat, om ter bevorderinge van de belangen des Bijbelgenootſchaps, vooral des op te rigten Nederlandſchen, mede te werken, wordt met de uitſpraak en uitgave van deze Leerrede beantwoord. Haar loop is deze: het weldadig ontwerp van den Stichter des Christendoms ſtrekt zich tot alle menſchen uit; de roeping, daartoe op de Apostelen overgebragt, beſtaat ook nog voor ons; duizenden onzer tijd- en landgenooten misſen de noodige godsdienſtige beſchaving, misſen het middel daartoe, den Bijbel; het is Christenpligt, in dit gebrek te helpen voorzien. Geleidelijk en natuurlijk vloeit dit eene uit het andere voort, zonder dat opzettelijk aangeduide afdeelingen de overgangen aanwijzen, of behoeven aan te wijzen. Met vele drangredenen aangedrongen, door vele aanmerkingen in het licht geſteld en treffend opgeluisterd, vertoont zich het geheel in geen onbevallig licht. Inzonderheid zou men eene ware leerwijsheid daarin kunnen vinden, dat de aandrang zoo zeer is in den geest van toehoorders, hoedanigen wij mogen vooronderſtellen die van den Eerw. ROEMER geweest te zijn; liefhebbers van verlichting, algemeene menſchenwaarde, en vrije beoefening van den éénigen Bijbel. Schoon wij dan ook niet zoo zeker zijn, dat het bij velen onzer landgenooten aan eenen Bijbel ontbreekt, en dat voorziening in dat vermeend gebrek het licht en den troost van den Godsdienst hier aanmerkelijk zou doen toenemen; zoo kunnen wij toch bij niemand den ijver afkeuren, aan de bevordering der waarheid gewijd, die naar de godzaligheid is. Mogt het misſchien hier of daar aan het *woord* haperen, of kan dat Goddelijk woord, op deze wijze, verder doordringen, dan tot hiertoe geſchiedde, hoe rijkelijk zou de uitſtekendſte moeite beloond zijn! Het ſpeet ons min of meer, dat ROEMER van hetzelve tot zijne t. t. zegt: „ Als een werk van waarheid, troost, bemoediging, hope en verzekering, noemt gij hetzelve het *woord Gods*." De op-

oppervlakkige toehoorder, of lezer, zou kunnen meenen, daaruit te moeten opmaken, dat ROEMER deszelfs waarachtig *Goddelijk gezag* niet erkende, noch Jezus woorden, daarin vervat, door God wonderdadig bekrachtigd, en dus als Zijne eigen woorden achtte. En zoodanige opvatting toch zou niet min den Heere ROEMER, dan der waarheid onregt doen.

No. 2. De Kerkelijke Redevoering heeft ten tekst: *Zoo God voor ons is, wie zal tegen ons zijn?* Zij begint met het betoog, dat het bestuur der Voorzienigheid alles ten goede regelt, God altijd met ons is, en nergens tegenstand zijner wijze en weldadige oogmerken ontmoet. Vervolgens wordt de gebeurtenis, toen gevierd, ontvouwd en toegelicht; en eindelijk daarvan de toepasfing op de tegenwoordige omstandigheden des vaderlands gemaakt. Zeer levendig is alles gesteld. De toon der redevoering, bij een verhaal zoo ligt verloren gaande, is zoo wel daar als in de toepasfing behouden gebleven. Het kan alzoo waarlijk eene feestrede heeten, en niet gemist hebben, eene vrolijke en teffens godsdienstige geestdrift in de toehoorders op te wekken. Gelijk echter, bij ons, zwakke menschen, alle goed zijn kwaad, alle lust zijn last veelal heeft; zoo zeiden wij reeds, dat de stijl ons wat al te levendig, al te springerig voorkwam; en moeten wij er bijvoegen, dat zoo wel in het geheel, als in sommige deelen, voor ons, iets onbestemds en duisters scheen te heerschen, dat den straks gemelden gunstigen indruk aanmerkelijk kan verzwakt hebben. Wij willen alleen van het partieele een paar voorbeelden aanhalen, omdat dit het andere te gelijk eenigzins verklaart, hetgeen overigens te veel eigen betoog, naar mate der uitgebreidheid van het beoordeelde stuk, van ons zou vorderen.

Op bl. 17 luidt het van de *Inquisitie*: „ Zij zocht de doortraptste snoodheden bijeen, om lieden te belagen, gemoederen te doorsnuffelen, en de gevangenen de diepste verborgenheden hunner gewissen, zoo door ijsselijke, in de oogen onverdragelijke, dreigementen, als door de aller-

gevoeligste vonden van weedom, uit te pijnigen;" — hetgeen, uit BRANDT eenigzins onnaauwkeurig aangehaald, en van veroudering niet volkomen vrij te pleiten, hier, buiten zijnen eigen zamenhang, bezwaarlijk volkomen zal zijn verstaan.

Bl. 36. „ Wij verloren de vrijheid, verlieten God en zijnen dienst, verzaakten eed en pligt, waren geene Nederlanders meer; en aller armen waren tegen ons gewapend, toen wij ons, lafhartig, gedroegen, ten prooi gaven aan de verleiding van de baatzucht en naar het gevlei van eenige Grooten hoorden. Onze gedienstige verbeelding herinnert ons de gebeurtenissen nog levendig genoeg, die onzen val voorbereidden. Daar *zaten wij* en *weenden wij aan onze rivieren*, gedwongen *onze liederen*, als *in een vreemd land*, ter eere van bloeddorst en geweld, te *zingen*. God scheen zich voor ons te verbergen. Wij herleefden voor onze regtvaardige zaak," enz. Wordt hier in den beginne van den oorsprong der rampzalige revolutie, met den aankleve van dien, gesproken, of niet? welke *allen* waren tegen ons? Het is duister.

Voorts wordt op bl. 25 van een *lijkvurig gelaat*, bl. 28 van het *onzekerste gevaar* gesproken, dat wij mede niet regt begrijpen. En op bl. 11 wordt gezegd: „ Kon eenig volk zeggen: zoo God voor ons is, wie zal tegen ons zijn? het was de Nederlander, welke den plek gronds, dien hij bewoont, aan de golven ontwoekerde; te midden der woedende stormen middelen zijner beveiliging tegen overstrooming en verwoesting schiep," enz. Hoe hangt dit zamen? Dit immers mogt zelfvertrouwen leeren; maar daarvan wordt hier niet gesproken.

Handleiding tot de Geregtelijke Geneeskunde; dienstig voor Geneesheeren, bij de schouwing, als ook voor Regtsgeleerden en Regters, ter beoordeeling van het doodelijke der wonden, en van alle andere bij het Geregt voorkomende geneeskundige zaken; door M. VAN DER MEERSCH BOSCH, *Doctor en Vroedmeester te Amsterdam. Met eene Plaat. Te Amsterdam,* bij W. van Vliet. 18 4. *In gr. 8vo.* *f* 2-16-:

Het mag inderdaad onder de zeldzame verschijnselen gerekend worden, wanneer, in onze tale, eenig oorspronkelijk werk het licht ziet, dat aan de Geneeskunde is toegewijd. Nog zeldzamer kan het geacht worden, zulk een werk uit handen te zien komen van hem, die in deze kunst nog niet zeer lang is ingewijd. De uiterste voorzigtigheid wordt er alsdan vooral vereischt; daar het voor den dag komen, om ons dus uit te drukken, met eenig geschrift van eenen beslissenden invloed zijn moet op den dunk, welken men omtrent het oordeel, de schranderheid en den smaak des Schrijvers koestert; zoo zelfs, dat hij, na de algemeenwording van denzelven, bij de onberadene uitgave van een te weinig bekookt stuk, wel wenschen mogt, hetzelve nimmer het daglicht te hebben doen zien. En nu vragen wij al aanstonds, of Dr. VAN DER MEERSCH BOSCH geene reden heeft, om openlijk dien wensch te uiten; daar wij deze zijne Handleiding onder die ongelukkig uitgevallene proeven moeten rangschikken, welke juist geschikt zijn om de algemeene opinie tegen zich te zien opkomen, waarvan hij ongetwijfeld reeds gevoelige verzekeringen heeft verkregen. Waartoe toch deze Handleiding, en dat in onze tale? daar de onderwerpen, in dezelve vervat, in de taal der Geleerden zoo vaak behandeld zijn, juist daarin behooren geschreven te worden, en

der ongewijden kiesche ooren hoogst onaangenaam aandoen. Zij is, daarenboven, wat meer zegt, uit dit oogpunt beschouwd, overtollig; daar er, in genoemde tale, een op zichzelf belangrijk werkje gevonden wordt van J. B. KEUP, ten titel hebbende: J. D. METZGER, *systema medicinae forensis succinctum*, hetgeen eene vertaling uit het Duitsche werk van dezen laatsten is, (wiens geschrift bij herhaling is herdrukt) en hetgeen Dr. VAN DER MEERSCH BOSCH vooral niet onbekend kan zijn; hebbende deze Latijnsche overzetter, behalve de aangevoerde reden voor zijne overbrenging in die taal, daarbij de zeer gegronde aanmerking gemaakt, dat dezelve noch den Geneesheeren, noch den Regters, of die regtzaken behandelen, wanneer zij hun ambt waardiglijk zullen bekleeden, vreemd mag zijn. Maar, dit nu eens ter zijde gesteld, wat is dan deze Handleiding nog anders, dan eene gedeeltelijke vertaling van het werk van METZGER, waaruit men het een en ander heeft uitgelaten, hetgeen mogelijk beter geweest ware over te nemen? En, daar METZGER slechts hier en daar wordt aangehaald, zoo vragen wij, of dit niet vrij wat naar letterdieverij zweeme? Daarenboven krielt het geschrift van fouten, en de lijst der *Errata* had aanzienlijk vergroot kunnen worden; ja wij zouden schier kunnen zeggen, dat geene aanhaling behoorlijk of in goede orde overgeschreven is. Ook met betrekking tot het Latijn zondigt de Schrijver grof: *vulnera insanabilia*, *haud lethalia*, b. v., te vertalen door ongeneeslijke *of* doodelijke wonden, zou men den Latijnschen leerling van de eerste school naauwelijks vergeven. Ook de namen der Schrijvers zijn hier en daar als geradbraakt; zoo leest men, bl. 19, GORTER en WELSCH; het naast ons liggend werk van METZGER, bl. 72, laatste uitgave, vergelijkende, vinden wij, GOTTFR. WELSCH, enz. enz. Deze naamsverwisseling schijnt dan ook aanleiding te hebben gegeven, dat onze Dr. den zoo beroemden als braven Hoogl. BONN op eene schandelijke wijze ten toon gesteld heeft; daar hij, van METZGER sprekende,

bl.

bl. 287, zegt, dat deze in zijne *nota* een gezegde van dien Hoogleeraar aanhaalt, die zijnen leerlingen een meisje vertoonde, hetwelk zwanger was; daarbij voegende: *ſtando feci!* terwijl in het werk van METZGER, in de noot, het volgende gevonden wordt: Van R.... wordt verhaald, dat hij bij zulk eene gelegenheid zijn meisje in de gehoorzaal geroepen, en tot zijne toehoorders gezegd hebbe: *hanc ſtando feci!* — Recenſent, hoezeer vernomen hebbende, dat, op eisch des genoemden eerbiedwaardigen Hoogleeraars, door den onvoorzigtigen Schrijver een verbeterblad vervaardigd is, heeft, uit aanmerking van het aantal exemplaren, bevorens reeds verſpreid, het van zich niet kunnen verkrijgen, dezen, uit onkunde of ſlordige onoplettendheid, gelijk wij liefst onderſtellen, voortgeſprotenen misſlag te verzwijgen. — En nu oordeele de Lezer uit het aangevoerde, wat hij van dit werk te houden hebbe! Ongelukkiglijk is de Uitgever met hetzelve wel het meest bedrogen; daar wij, een oneindig beter in het oorſpronkelijke van METZGER zelven bezittende, de uitgaaf zelve van dit ſtuk als eene grove *drukfeil* mogen aanmerken. Het lust ons daarom niet, van hetzelve eenige breedere melding te maken.

Reizen van MIRZA ABU TALEB KHAN *in Azië, Afrika en Europa, gedurende de jaren* 1799—1803. *Door hemzelven in het Perzisch beſchreven.* (*Naar de Franſche vertaling.*) *II Deelen. Te Leeuwarden, bij* de Wed. J. P. de Boy. 1813. *In gr. 8vo. Te zamen* 506 *bl. f* 6-:-:

Op het gezigt van dezen titel zal het velen even als ons gaan; zij zullen dien voor een masker houden, maar zich niettemin met een belangrijk en welligt geestig onderhoud vleijen. Uit het voorberigt, echter, van den Engelſchen vertaler zoo wel, als uit het ſtuk zelve, blijkt de echtheid der geheele reize, althans naar ons oordeel, genoegzaam. En des te gretiger begonnen wij dan ook te lezen.

Ge-

Gelijk te verwachten is, voor hem, die enkel om zich te vermaken leest, is deze natuurlijke *Perziaan* niet zoo treffend als een verdichte. Vele zaken vertelt hij, *die* en *zoo als* een *Europeaan* ook al zou vertellen; vele, die ons in het geheel niet vertellenswaardig schijnen; vele, die wij toch liever van eenen landsman zouden hooren; maar evenwel ook niet weinige, die, hetzij om zichzelve, hetzij om de wijze van derzelver vertelling en inzonderheid beoordeeling, een groot belang wekken. Dit alles ligt in den aard der zake, en is het blijkbaar bewijs der echtheid van het verhaal zelve.

De schrijver is een aanzienlijk man, wiens vader, een *Turk* van afkomst, doch in *Perzië* geboren, zich vervolgens in *Indië* neêrgezet, daar eene vrouw gehuwd, en in belangrijke betrekkingen gestaan had. Hij zelf, de nukken der fortuin op eene droevige wijze ondervonden hebbende, besluit met eenen vriend uit *Engeland*, deszelfs vaderlijken grond een bezoek te geven. Op een *Deensch* vaartuig ingescheept, vindt hij ruime stof tot klagten over allerlei ongemak en kommer. Zij reizen daarmede dan slechts tot de *Kaap de Goede Hoop*, waar men eene poos vertoeft, en land en stad en inwoners eenigzins beschreven, of, uit hetgeen den reiziger wedervaart, kenbaar gemaakt worden. Vervolgens beklimt hij eenen *Engelschen* bodem, die oneindig beter is ingerigt, doch waarmede zij genoodzaakt worden te *Cork*, in *Ierland*, binnen te loopen. In zijne beschrijvingen van dit eerste *Europesche* gewest, door hem betreden, bespeurt men misschien den aangenamen indruk, dien het vasteland-verblijf, na eenen langen zeetogt, altijd maakt; althans men bespeurt des mans tevredenheid en ingenomenheid met vele eigenheden van ons westersch werelddeel doorgaans sterker, dan men van eenen Oosterling, aan ander klimaat en andere zeden gewoon, zou verwachten. Te *Dublin* inzonderheid eenen tijd vertoefd, en zich daar zeer naar zijnen zin bevonden hebbende, gaat hij op reis naar *Londen*. Hier blijft hij lang, ziet er al wat zienswaardig is, verkeert er met de aanzienlijkste lieden, en vergadert het grootste deel der stoffe, waarmede dit boek gevuld is. Vervolgens keert hij over *Frankrijk*, *Italië*, *Maltha*, *Konstantinopel*, *Bagdad*, *Bassora*, *Bombai* naar zijne bakermat terug, en is, in het verhaal dezer, meest land-reize, naar *Indië* niet zelden om de eigen onbekendheid der zaken, en niet meer slechts om zijne

mar-

naïve ontmoete van ons gewone dingen en zeden, lezenswaardig. In al het verhandelde straalt een helder verstand, een opmerkzame en geoefende geest, eene schoone mate van beschaving door; en is de stijl doorgaans zoo klaar als eenvoudig. Ten einde onze lezers hiervan te overtuigen, en hun vooral de aanprijsselijkheid van het werk zelve te doen zien, zullen wij, dus doorloopende, hier en daar eenige regels uitschrijven; hiertoe inzonderheid *die* gebruikende, waar het karakteristieke der beschouwing van den *Asiaan* meest in uitkomt.

„ Hier te lande (*Ierland*) even als in geheel *Europa*, maar vooral in *Frankrijk* en *Italië*, zijn de gewrochten der beeldhouwkunst in zulk eene achting, dat het bijna naar afgoderij gelijkt. Eens heb ik te *Londen* eene figuur, die armen, blijken noch hoofd had, en eigenlijk niets meer dan eene wanstaltige romp was, voor den ontzettenden prijs van veertigduizend *roupyen* (*) zien verkoopen. Het is inderdaad zonderling, dat lieden, die met zoo vele kennis en gezond verstand begaafd zijn, en den adel van *Hindostan* bespotten durven, omdat hij, even als de vrouwen, gouden en zilveren tooisels draagt, zoodanig door wansmaak weggesleept worden, dat zij hun geld voor zulke nuttelooze stukken steen verkwisten. Vele van deze figuren schijnen intusschen verschillende bestemmingen te hebben. Zoo ziet men, bij voorbeeld, somtijds boven de deuren groote doggen, en binnen in de huizen vrouwebeelden, die met cimbalen of andere muzijkinstrumenten dansen. Op de schoorsteenmantels plaatst men eenige Grieksche godheden; de kerkhoven zijn met doodsbeelden versierd, en in de tuinen ontmoet men gestalten van duivels, tijgers en wolven, die eenen vos vervolgen, waarschijnlijk met oogmerk, dat die laatstgenoemde dieren, daardoor afgeschrikt, niet in den tuin zullen komen."

„ De aangenaamste plaats, welke ik mij herinneren kan ergens gezien te hebben, is het *Pheniks-park* (bij *Dublin*). Behalve de reeds opgenoemde schoonheden, die aan alle *parken* in het algemeen eigen zijn, bevat het verscheidene gebouwen van gehouwen steen; terwijl de rivier van *Dublin*, wier schuins afloopende en met boomen beplante oevers schoone wandel-

dre-

(*) „ Eene *roupy* is 27 st. Hollandsch. 100000 *roupyen* d. i. *f* 135000 noemt men een *lac*, en 80 *lac* eene *crore* *f* 10,800,000. "

stroomen vormen, midden door hetzelve vliet. Twee uitmuntende steenen bruggen en heuvels, wier schaduwkanten in den winter somtijds met sneeuw overdekt zijn, terwijl de tegenovergestelde zijden altijd groen blijven, 't welk een allezins aardig kontrast oplevert, brengen zeer veel toe tot verfraaijing van het geheel. Kortom, dit betooverende tafereel overtuigde mij ten volle, dat de *Engelschen* in de *Indiën* volkomen gelijk hebben, wanneer zij, in weerwil van den hoogen rang, dien zij daar bekleeden, en niettegenstaande de aanzienlijke inkomsten, welke zij genieten, ons land slechts als een kortstondig verblijf beschouwen, en steeds naar het oogenblik haken, waarin zij wederom naar hun vaderland kunnen terugkeeren."

„ Veertien dagen na mijne aankomst hadden wij zeer veel sneeuw; eene verschijning, welke, als voor mij geheel vreemd zijnde, mij ten uiterste verbaasde. De daken en muren waren er spoedig mede overdekt, en in twee of drie dagen vertoonden de velden en bergen, zoo verre het oog slechts reiken kon, niets dan eene witte oppervlakte. Gedurende het sneeuwen was de koude niet zeer sterk; doch vervolgens werd zij zoo streng, dat, niettegenstaande ik alle mijne deuren en vensters gesloten hield, en drie dekens op mijn bed had, ik mij van dezelve als van eenen scherpen pijl doordrongen gevoelde. Het vuur baatte mij weinig, want terwijl ik mijne eene zijde warmde, bevroor de andere, en dikwerf brandde ik mijne vingers, voor ik de eigenlijke hitte ontwaar werd. Eindelijk bevond ik, dat het wandelen het beste middel tegen de koude was; hetgeen mij dan ook deed besluiten, dagelijks zeven of acht mijlen te voet af te leggen. Eerst vreesde ik, dat mijne gezondheid door de koude zou lijden; doch in tegendeel bespeurde ik weldra met genoegen, dat mijn eetlust beter werd, en dat mijne krachten en vlugheid dagelijks meer en meer toenamen. — Ik herinner mij, dat, toen ik in *Indië* slechts een kamizool van *Daccascher mousselin* droeg, ik, na eene wandeling van één uur, zeer vermoeid was; terwijl ik hier, met een groot gewigt van kleederen beladen, zonder moede te worden, zulk eenen geruimen tijd kon wandelen. In *Indië* bragt ik dagelijks zes of acht uren, op onderscheidene wijzen, met slapen door, zonder mij verkwikt te gevoelen; en gedurende mijn verblijf in *Ierland* heb ik zelden 's nachts meer dan *vier*

uren

uren geslapen, en echter over dag nooit den minsten zweem van vaak bespeurd."

„Het is te *Londen* gebruikelijk, om, bij gelegenheid der verjaardagen van den Koning en de Koningin, op de tijding eener groote overwinning, of bij de afkondiging van den vrede, de stad buitengewoon en luisterrijk te verlichten. Offchoon ik te *Hindostan* meermaals soortgelijke prachtige verlichtingen gezien hebbe, en mij, tijdens het huwelijk van den Vizier ALY, den aangenomen zoon van den laatsten *Nabob*, te *Lucknow* bevond, waar men een fort van vijf mijlen omtreks, met bolwerken, torens en poorten, alles uit bamboes zaamgesteld, vervaardigd had, 't welk des nachts door zoo vele lampen verlicht was, dat er twintigduizend menschen vereischt werden om ze aan te steken; moet ik echter bekennen, dat er, naar mijn oordeel, zulk eene eentoonigheid en gebrek aan smaak in heerschte, dat het met de *Londensche*-verlichtingen volstrekt niet kan vergeleken worden."

„De *Engelsche* wetgevers en wijsgeeren zijn zeer wijsselijk van oordeel geweest, dat het beste middel, om de vrouwen voor verleiding te bewaren, is, te beletten, dat zij geene gelegenheid hebben, om zich aan onbetamelijke hartstogten en begeerten over te geven, en haar, ten einde dat oogmerk te bereiken, bezigheden te verschaffen. Dien ten gevolge heeft men haar alle de zorgen voor en het gansche bestuur over häre huishouding geheel en onverdeeld opgedragen." — „Behalve den allezins gewigtigen regel, van welken ik zoo even melding maakte, hebben de *Engelsche* wetgevers, insgelijks zeer verstandig, der vrouwen zekere hinderpalen in den weg gesteld, die haar beletten een kwalijk gebruik van de vrijheid te maken, welke zij genieten. Vooreerst worden vreemdelingen en personen, van wier goed zedelijk gedrag men geene genoegzame bewijzen heeft, zelden in haar gezelschap toegelaten. Ten andere leggen de vrouwen zelden bezoeken bij ongehuwde mannen af, ten ware die hare bloedverwanten zijn. Ten derde wandelt te *Londen* geene fatsoenlijke vrouw, zonder door haren man, bloedverwant, vriendin of bediende vergezeld te zijn. Daarenboven zouden de ouders en het gansche huisgezin zich onteerd achten, wanneer hunne dochter of zuster zich slecht gedroeg. — Uit dit een en ander blijkt zonneklaar, dat de *Engelsche* vrouwen, in weerwil van de schijnbare vrijheid, welke

zij

zij genieten, ondanks de beleefdheid en vleijerijen, waarmede men haar dikwerf als overlaadt, door de wijsheid der wetgevers binnen zeer naauwe grenzen beperkt zijn; daar, in tegendeel, bij de *Mahometanen*, de vrouwen, die, van de zamenleving uitgesloten, en geenen omgang met vreemdelingen hebbende, echter de vrijheid genieten, om gesluijerd de baden te bezoeken, en zelfs hare ouders en eenige personen van hare sekse bezoeken en verscheidene nachten bij dezelve doorbrengen mogen, oneindig meer meesteressen van haar gedrag zijn, en gevolgelijk grooter gevaar loopen, om op den weg der ondeugd te geraken."

„ Dikwerf hebben mijne vrienden mij gelegenheid verschaft, om de vergaderingen van de *kamer der gemeente* bij te wonen. De eerste maal, dat ik die vergaderingen bezocht, herinnerde ik mij levendig de kijvende papegaaijen in de *Indiën*, die, tegen over elkander op *manguier*-boomen zittende, elkander wederkeerig hevig uitscholden en beleedigden, zonder echter elkander te bijten. Van deze *Engelsche* papegaaijen waren de luidruchtigste schreeuwers PITT en FOX."

„ Alle *Franschen* in het algemeen, maar vooral de *Parijzenaars*, zijn bij uitstek beleefd, vriendelijk en voorkomende. Nimmer gebruiken zij, om hunne goed- of afkeuring te kennen te geven, de enkele woordjes ja en neen. Voorts schijnen zij altijd gelukkig, en ergeren zich zeer zelden over hetgeen er gebeurt. Overigens is het mij voorgekomen, dat de *Franschen* in vele opzigten al te hartstogteloos zijn, en dat de bedienden de toegevendheid hunner meesters veelal zeer schandelijk misbruiken."

„ Over het algemeen schijnen mij de *Fransche* vrouwen eene betere houding dan de *Engelsche* te hebben; doch haar gelaat is verre na zoo schoon niet. Ook ontbreken haar die eenvoudigheid, die zedigheid en die bevallige bewegingen, welke de laatstgenoemde zoo voordeelig onderscheiden. Daarenboven zijn zij zeer sterk geblanket, ongemeen driest, en groote praatsters. De ruggen van hare japonnen waren zoo kort en breed, dat zij alle bogchels schenen te hebben; terwijl men, in tegendeel, van voren zoo zuinig op de stoffaadje was geweest, dat zij de helft van haren boezem geheel ongedekt had gelaten."

„ Wij (*Perzen*) bezitten volstrekt geene echte jaarboeken vóór MAHOMET."

„ Bij den mond van den *Hellespontus*, op de kust van *Natolië*, ligt eene plaats, *Troja* genaamd, die weleer het vaderland was van eenen beroemden wijsgeer, HOMERUS geheeten, wiens werken in het *Grieksch* nog heden bestaan, en in *Europa* zeer bewonderd worden."

„ De maaltijden der *Turken* zijn dagelijks drie in getal. Het ontbijt bestaat uit brood en konfituren, of vruchten. Des middags doen zij een sober maal, met brood, *kibobs* en groenten. Doch na hun avondgebed onthalen zij zich op het deftigste; en deze is ook de eenige maaltijd, op welken zij gasten noodigen. — De *Turksche* keuken is eene ten uiterste slechte navolging van de *Hindousche* en *Perzische*. Zij bestaat in rijst, die in vleeschnat is gekookt, in *hurris*, gestoofde spijzen, en verscheidene soorten van konfituren. De wijze, om het eten voor te dienen, verschilt echter veel van de *Perzische* en *Hindousche*, alwaar zij voor iederen beschaafden gast zeer onvoegelijk zou schijnen. Wanneer de gasten in *Turkije* een getal van achttien beloopen, dekt men in de eetzaal drie onderscheidene tafels, op iedere van welke zes meelkoeken gelegd worden. De heer des huizes plaatst zich met de vijf voornaamste gasten aan de bovenste tafel; de zes, die in rang volgen, bezetten de tweede, en de overige moeten zich met de benedenste tafel vergenoegen. Dan brengt men eenen grooten bak met eenen enkelen schotel, dien men op de bovenste tafel plaatst, en dadelijk nemen de gastheer en zijne tafelgenooten ieder twee of drie monden vol met hunne handen uit den schotel, die vervolgens op de tweede en derde tafel wordt gebragt, waar men dezelfde onzindelijke plegtigheid herhaalt, tot de volle schotel in weinige minuten weder verdwijnt. Op deze wijze dient men dikwijls tot dertig schotels voor, die telkens met den grootsten spoed weder weggenomen worden, zonder dat men tijd gehad heeft, om te onderscheiden, van welke spijzen men het meeste houdt. Om soep, rijst of melk te eten, gebruikt men houten lepels, die, plat en bijna rond zijnde, nergens toe dienen, dan om het tafellaken en de kleederen morsig te maken."

„ De graftombe van ALY, te *Nejif*, benevens de vertrekken rondom het binnenplein, zijn alle van eene zeer schoone bouworde. De met gouden pannen gedekte koepel en torentjes werden door een der gunstelingen van den dwingeland NADIR-

SHAH

SHAH herbouwd. De deuren van het graf, het graf zelf, benevens den koepel, die het overdekt, zijn alle van massief zilver. Toen ik dit heiligdom binnentrad, was ik dermate van eenen godsdienstigen eerbied doordrongen, dat ik, alhoewel door vier personen ondersteund, als een blad beefde, en met zeer vele moeite de heilige plegtigheden vervulde. Gedurende dien tijd kwam er een *Bedouin* (zwervende *Arabier*) met eenen witten baard, die hem tot aan den navel kwam en nooit gekamd scheen te zijn. Hij was in een slecht en morsig hemd gekleed, en had, in plaats van eene broek, een stuk grof laken om zijne lendenen gewonden. Zijne hielen geleken, door het sterke gaan, naar de hoeven van een paard, en waren vol kloven; zoodat hij reeds eene lange en moeijelijke reis scheen afgelegd te hebben. Om de opzieners van den tempel bekreunde hij zich niet, maar liep dadelijk rondom het graf, en riep, in plaats van de voorgeschrevene gebeden te verrigten, met luider stem: *Ya Abul* HUSSEN! (*ô Vader* HUSSEN!) *vrede zij met u!* — Ondanks dit oogenschijnlijk gebrek aan eerbied en welvoegelijkheid, was hij dermate van zijn geloof en van godsdienstigen ijver vervuld, dat de tranen hem onophoudelijk langs de wangen biggelden. Daar hij zoo luttel eerbieds bij dit heilige graf betoonde, dacht ik in 't eerst, dat ABUL HUSSEN een zijner makkers of gemeenzame vrienden was dien hij, hier in slaap gevallen, door zijn geschreeuw wilde wekken. Doch, toen ik hem met aandacht beschouwde, en de opregtheid en zuiverheid van zijn hart en mijne weinige verdiensten overwogen had, werd ik overtuigd, dat zijne gebeden meer dan de mijne verdienden verhoord te worden, en ik benijdde zijnen vromen ijver en zijn wezenlijk geluk."

Ziedaar eenige stalen van den zeer verscheiden inhoud dezes werks, hetgeen wel eerst uit eene vertaling van eene vertaling is overgebragt, doch waarbij het onzen landgenoot heeft mogen gebeuren, naderhand zoo wel de eerste, *Engelsche*, als ook de *Duitsche* vertolking te vergelijken, en zeer wel strookende te vinden. Dank zij den bekwamen man, voor zijne aan dit werk bestede moeite! Wij hebben aan de volvoering zijner taak niets bijzonders te gispen dan het veelvuldig gebruik van het woordje *knap*, dat ons toeschijnt in beschaafden stijl geen genoegzaam burgerregt verkregen te hebben, om althans bij herhaling en veelvuldige malen te mogen voorkomen. Doch

ja, nog iets! De vertaler is zeker geen theologant. Anders ware er wel eenige aanmerking gevallen op de gewaande voorspelling der komste van MAHOMET in het N. Verbond. Immers, des reizigers antwoord op de gissing van den *Lincolnschen* bisschop schijnt alleen dán te kunnen gelden, wanneer het bedoelde in alle, of althans in de meeste, handschriften gevonden werd; om in deze zaak niet verder te treden, die zeker niet vele bekeerlingen voor den *Koran* zal maken.

Schets der gevolgen van den invloed der Franschen op Nederland, sedert het jaar 1795. Ten voordeele van Nederlanders, welke door den laatsten Oorlog ongelukkig zijn geworden. Te Amsterdam en in 's Gravenhage, bij de Gebroeders van Cleef. 1814. *IV en* 61 *Bl. In gr. 8vo. f* :-12-:

De bedoeling van dit boekje is, aan te toonen, dat de invloed van *Frankrijk*, van alle tijden verderfelijk voor *Nederland*, sedert 1795 voor hetzelve doodelijk geweest is; terwijl, daarentegen, het bondgenootschap met *Engeland* ons door Natuur en wijze Staatkunde wordt voorgeschreven. Zoo deze stelling nog vóór ruim twintig jaren bij velen twijfelachtig was, thans hebben de gebeurtenissen haar zóó voldongen, dat de Schrijver geene redeneringen, maar slechts daadzaken behoefde te berde te brengen, om zijn gevoelen te staven. Met dat alles moeten wij niet uit het oog verliezen, dat *Frankrijk*, dat geheele tijdvak door, in een' koortsachtigen toestand verkeerde, en beurtelings, onder maatschappij vernielende grondstellingen, door het schuim der Natie bestuurd, en door een' afzigtigen Dwingeland tot werktuig zijner heerschzucht misbruikt werd. *Hieruit* zou zich dus niets ten nadeele der wettige, thans herstelde Regering kunnen laten afleiden; en, zoo men, gelijk het schijnt, met dit boekje bedoelt, de Natie op den duur van alle verbond met *Frankrijk* afkeerig te houden, ware het niet kwaad geweest, van wat hooger af te beginnen, en van het verraad van *Antwerpen* door den schijnvriend ANJOU in 1583, van den moorddadigen inval van 1672, van de gedurige Oorlogen tot 1713, van den Oorlog van 1747, enz. kortelijk te gewagen. Daar echter dit boekje in April ll. is uitge-

gekomen, vermoedde de Schrijver onder 't opstellen vermoedelijk de plotselinge Staatsverandering niet, die zoo eensklaps aan de dwingelandij een einde maakte.

In twee afdeelingen is dit opstel gesplitst; de eene den *zedelijken*, de andere den *burgerlijken* en *staatkundigen* toestand der *Nederlandsche* Natie onder den *Franschen* invloed beschouwende. Beide tafereelen kunnen niet anders dan somber zijn. De drukpers aan banden gelegd, — de belemmering der Nationale opvoeding, — der Nationale taal, — vooral de verbastering der Nationale zeden, alles door de *inlijving* in *Frankrijk*; de verdrukking, ontmoediging des volks, en uitdooving van den volksgeest door de Fransche *Constitutie*, die hier bij de *Chinesche* vergeleken wordt, ('t welk zeer onjuist is, daar de *Constitutie* van het jaar 1800 niet zoo kwaad, en door de opvolgende *Senatus-Consulten* slechts gewijzigd was; doch in de *beoefening* slecht en tiranniek werd, tegen haren geest en letter aan;) voorts de onzedelijkheid, losheid of wreede gestrengheid van het Wetboek *Napoleon*; de listen eindelijk, die men, tot nadeel van het eerlijk Volkskarakter, wel tegen de verdrukkers moest te werk stellen: dit alles wordt als gevolgen der *Fransche* overheersching voor de zeden opgenoemd. Omtrent den burgerlijken en staatkundigen toestand des volks worden vele bijzonderheden medegedeeld; zoo als het verval der O. I. Maatschappij door de gevolgen des *Amerikaanschen* Oorlogs, waarin wij ons door *Frankrijk* lieten medeslepen, (eene zeer juiste daadzaak, wier verkeerde voorstelling in den tijd onbegrijpelijk veel nadeel gedaan heeft; de geheele ondergang van fabrijken, zeevaart, koophandel; de vermeerdering der staatsschuld door de eischen en knevelarijen der *Franschen*, nog na den afkoop der onmiddellijke slavernij voor 100 Millioenen, en door de kostbare wapeningen, het verlies van krijgsbehoeften in den Oorlog, enz. (Dat echter het aantal der door de *Franschen* aan *Nederland* ontnomen stukken op *ruim* 10,000 kan begroot worden, is gewis eene verbazende overdrijving) terwijl de inkomsten naar die zelfde evenredigheid afnamen. Wij moeten, omtrent de opgegevene vermindering van de opbrengsten der heffingen op de bezittingen, aanmerken, dat niet alleen vermindering van kapitaal, maar ook toenemende onwilligheid, naar mate de belasting meer herhaald en ondragelijker werd, daartoe heeft bijgedragen. Dat de schade der ingezetenen, door het Staatsbankeroet in *Frankrijk* en de vermin-

dering van waarde der verdere buitenlandsche fondsen, ook op rekening van der *Franschen* invloed gesteld wordt, kan er — door middellijke gevolgtrekking — wel door, doch was bij zoo veel stofs niet eens noodzakelijk. Voor 't overige is het stuk van de Finantiën gunstiger behandeld, dan men in zulk eene kleine *brochure* zou verwachten, en met tafels en aanhalingen uit de officiéle Koninklijke Courant, het geachte werk van METELERKAMP, en ook uit C. VAN DER AA, die hierdoor in zeer goed gezelschap geplaatst wordt, gestaafd. De slotsom (reeds ten tijde der inlijvinge) was, volgens onzen Schrijver, de betaling van 300 Millioenen baar geld, het voltallig houden eens Legers van 20,000 man, en het verlies der Zeemagt, die in 1795 uit 36 Oorlogschepen (behalve de mindere vaartuigen) bestond; waarbij nu nog de Conscriptie, de 40 ten honderd van het Koloniaal, en de *tiercéring* kwamen. Gebrek, algemeen verval, en afbreken van huizen in vele steden, moest het gevolg zijn. — De stijl van dit boekje is duidelijk, en zonder aanspraak op sieraad; de spelling vrij zuiver.

Camillus, *Dichtstuk*, *door* H. VINKELES. *Te Amsterdam*, *bij* H. van Kesteren, 1814 *In gr. 8vo. IV en* 32 *Bl. f* :-15-:

Dit *eerste voortbrengsel eener nog jeugdige Zangster*, gelijk de Dichter zelf in zijn Voorberigt zegt, bevat de bevrijding van *Rome* van de *Galliërs* door het zwaard van CAMILLUS, volgens het (zeer betwijfelde) verhaal van LIVIUS. Het heeft een' voorzang ter inleiding en een' toezang tot slot, beiden zeer hoog gestemd, en waaruit men tot eene stoute vlugt des Dichtstuks zelve zou besluiten. Men hoore slechts het begin van den voorzang:

Stijg op des Condors forsche schachten,
  Mijn geest! stoutmoedig op van de aard,
Zweef op de vieuglen der gedachten,
  Vol van verrukking, hemelwaart,
Schud, om te stouter op te varen,
't Ontluisterend logge stof der jaren,

Der

Der lang vervlogen eeuwen af, —
En dagvaard uit de nacht dier eeuwen
Die teelt van nooitverwonnen leeuwen,
Die halve Goden, uit het graf.

Wanneer men, na dezen aanhef, het verhalende Dichtſtuk zelve leest, kan men zich naauwelijks weêrhouden, het *quid dignum tanto* van HORATIUS hier toe te pasſen. Immers, voor het grootſte deel beſtaat dit verhaal uit berijmd proza, zoo lang niet de eene of andere uitſtekende partij van zijn onderwerp den Dichter als 't ware dwingt tot verheffing van ſtijl. Hij doet den Lezer opmerken, dat hij zijn onderwerp uit STUART's *Romeinſche Geſchiedenisſen* genomen heeft: hiervan zijn inderdaad ſporen genoeg, (in bijna woordelijke overeenkomst zigtbaar;) doch het komt ons voor, dat de *Geſchiedſchrijver* hier den *Dichter* veeltijds, in ſchilderachtige en dus waarlijk dichterlijke voordragt, overtroffen hebbe. Men vergelijke ter proeve ſlechts bij STUART (die genoeg in ieders handen is, om het afſchrijven hier overtollig te maken) de beſchrijving van het gevecht tegen de *Galliërs* bij *Ardéa* (*Rom. Geſch.* IV D. bl. 30—34) met die bij onzen Dichter, (bl. 16—19) waarvan wij het begin zullen overnemen:

Daar BRENNUS zijn geweld hier ſchandlijk zag mislukken,
Dacht hij dat hongersnood weldra hen zou doen bukken,
En ſloeg zijn leger neêr; doch merkte ſpoedig dat
Hij zelf dit ſchriklijk lot het meest te duchten had,
Doordien hij onbedacht, met *Rome* te verbranden,
Den voorraad had vernield, nog in de ſtad voorhanden,
En d'oogst in veiligheid naar *Veji* was gebragt.
Hij zag zich dus verpligt, zijn talrijke oorlogsmagt
Te ſcheiden, en een deel der hongerige benden
In 't land des nagebuurs tot ſtropen uit te zenden.
Zij togen driftig heen, en 't wisſelziek geval
Voerde onder 't zwerven hen nabij *Ardea's* wal,
Waarheen, in ballingſchap, uit *Rome's* muur verdreven,
Zich *Rome's* grootſte held, CAMILLUS, had begeven, enz.

Dit is geene poëzij, geen ſcheppen, geen *ſchild'ren voor 't gehoor en ſpreken tot het oog*; het is bijna 't geen de *Fran-*

schen eene *gazette en vers* noemen. Of wil men meer bewijzen van het gestelde? Men zie de herleving van den *Romeinschen* moed, na de kleine overwinningen bij *Ardéa* en *Veji*, (bl. 20 van het Dichtstuk, vergeleken met STUART t. a. pl. bl. 37; alsmede de nalatigheid der *Galliërs* na de gemakkelijke zege bij den vloed *Allia*, (bl. 8.)

Der Gallen Opperhoofd, dat van zijn' vijands kracht
En hooggeroemden moed iets eedler had verwacht,
Verzuimde dadelijk op *Rome* aan te trekken,
Vermoedend, dat dees vlugt een krijgslist mogt bedekken,
En rukte eerst d'andren dag tot aan de wallen voort,
Doch vindend' tegenstand noch magt aan d'open poort,
Sloeg hij zijn leger neêr, uit vrees voor hinderlagen,
En toefde voor den muur nog twee geheele dagen.

Men vergelijke dit weder met STUART's beschrijving, IV D. bl. 18, 19. Meer andere blijken van het beweerde zullen de Lezers alom in dit stukje ontdekken. Het doet ons leed, dat de pligt eener onpartijdige beoordeeling ons tot deze aanmerking tegen het gewrocht van een' zoo ijverigen jongen beoefenaar der edelste kunst noodzaakt, die haar, blijkens zijn zedig Voorberigt, met vuur bemint, en hoopt, zoo wel *door den tijd rijpere vruchten te zullen kunnen aanbieden*, als dat *deze proeve meer toegevend en opwekkend dan gestreng en ter nederslaande zal beoordeeld worden.* Dan, wanneer nu eens het laatste het eerste uitsloot? wanneer eene zoo malsche beoordeeling den Dichter stijfde in het verkeerde begrip, 't welk hij schijnt opgevat te hebben, dat de toon der Ode (dien hij vrij wel weet te vatten) stout en verheven moet zijn, de verhalende stijl daarentegen plat en kruipend kan wezen? Om zich hiervan te genezen, sla hij slechts HOMERUS en VIRGILIUS op, en zie aldaar, niet alleen in verhalen van het slaggewoel, maar ook van de eenvoudigste bedrijven des levens, een' dichterlijken gloed, eene scheppende kracht heerschen, die alles veredelt, wat zij aanraakt. Hij neme zelfs LUCANUS (schoon geheel geen volmaakt Model) ter hand, en lette op het grootsche, stoute, echt *Romeinsche*, 't welk hij, bij gebrek van andere dichterlijke eigenschappen, aan zijne verhalen, die ook bijna woordelijk met de Geschiedenis overeenkomen,

men, heeft weten bij te zetten. De Heer VINKELES zal dus (wanneer zijn wensch, om eenmaal rijpere vruchten voort te brengen, hem waarlijk ernst is, waaraan wij geheel niet twijfelen) ook onzen welgemeenden raad, van zijne geschiedkundige tafereelen voortaan wat rijker te stofféren, gewis niet euvel opnemen.

Wij zouden hem dezen raad niet geven, wanneer de zoo menigwerf voorkomende schraalheid zijner voorstelling uit onvermogen, uit gebrek van dichtvuur voortkwam. Maar, behalve de reeds gemelde vlugt der beide Lierzangen vóór en achter dit stukje, verheft zich waarlijk de Dichter van CAMILLUS op meer dan éénе plaats tot de vereischte hoogte. Zie hier een tafereel van een der vrijwillige slagtoffers voor *Rome*, der grijsaards, die hun zinkend vaderland niet overleven willen, en, terwijl de jeugd zich in 't Kapitool opsluit, in de benedenstad een' zekeren dood verwachten:

ó Zucht voor 't Vaderland, die 't menschlijk hart doet ijzen!
Te zeer schokt gij mijn hart, dat u mijn mond zou prijzen,
Natuur beeft bij dit beeld; gij stort der oudren bloed,
Opdat voor 't nageslacht de vrijheid blijv' behoed.
Moet ik u in mijn' zang verheffen, of u doemen?
Moet ik u godlijk groot, of godonteerend noemen?
Gintsch doet zich aan mijn oog een achtbre grijzaard op,
Het kenmerk eener wond' versiert zijn' schedeltop,
Een dunne hairlok daalt onachtzaam van zijn slapen,
Van glinstrend ravenzwart in zilvergrijs herschapen,
Het oog, thans van zijn' kracht en van zijn vuur beroofd,
Blikt somber in het ronde, en wijkt terug in 't hoofd.
Een jongling staat voor hem, en zwijgt, vermand door smarte;
Maar zijn gelaat drukt uit wat omgaat in zijn harte.
Hij staart op d'eedlen held, van wien hij 't licht ontfing,
Weldra een zwakke prooi voor der barbaren kling.
't Lot, zegt de grijzaard hem, gunt mij voor 't land te sneven,
Maar uw bestemming is 't, mijn zoon! voor 't land te leven.
Hij reikt hem zwaard en speer, en wijst op 't heiligdom,
Het hooge Kapitool, gaat heen, en ziet niet om.

Ook de onderneming van PONTIUS (bl. 21, 22), de moedige tegenweer van MANLIUS (bl. 23, 24), en de aanval

van CAMILLUS op de *Galliërs*, (bl. 27, 28) zijn fiks geteekend.

De flotzang is weder krachtig en fraai. Wij voor ons gelooven, dat de Heer VINKELES meer gefchiktheid voor den lierzang, dan voor den verhalenden heldenftijl bezit, en dat hij misfchien wél zou doen, zich tot eerstgemelden te bepalen.

Nog ééne aanmerking, die echter niet het dichterlijke, maar de gevoelens van den Dichter betreft. Onmiddellijk na de laatst overgenomene fchoone plaats, waarin het affcheid der achterblijvende grijsaards en der jongelingen, die zich naar het Kapitool begeven, geteekend wordt, laat de Dichter deze regels volgen:

ô *Rome!* tot wat prijs doet gij uw grootheid ftijgen?
Moet, waar uw ftem gebiedt, de ftem der menschheid zwijgen?
Moet, of een tijgerras zich nestlen in uw' wal,
Of gij u bukken voor den minder wreeden Gal?
ô Had gij faam' den dood voor 't fchandlijk juk verkoren,
Dan zou uw vaste moed mij tot bewondring fporen:
Maar dat gij d'ouderdom als flagtvee doet vergaan,
Wekt mijn bewondring niet, neen, 't jaagt mij ijzing aan.
't Is edel voor den ftaat met heldenmoed te ftrijden,
't Is groot, als DECIUS, zichzelv' den dood te wijden,
Maar is uw offer deugd, Romeinen! ik beken,
Dat ik tot zulk een deugd te zwak gefchapen ben.

Wij eerbiedigen het menfchelijke hart van den Schrijver; wij zijn ook verre van met de geprezene vaderlandsliefde der Romeinen, die meermalen eene geefelroede voor hunne vreedzame naburen was, zoo hoog te loopen als fommigen; doch in het voor ons liggende geval was het geene onmenfchelijkheid der jonge manfchap, die tot dit befluit aanleiding gaf, maar eensdeels de noodzakelijkheid, daar de grijsaards de geringe plaats en voorraad op het Kapitool zonder gevaar met de ftrijders niet konden deelen en tot eene verre vlugt buiten ftaat waren, anderdeels de bekende gehechtheid dezer hoofden van den Raad en Godsdienst aan *Rome's* huisgoden en heiligdommen, de fierheid van helden, die zoo dikwerf *hier* hadden gezegepraald, welke ieder denkbeeld van verwijdering uit

uit hunne ziel verbanden. Zou de Heer VINKELES den ouden man niet groot noemen, die, in een zwaarbeladen vaartuig, te midden des Oceaans, waar de levensmiddelen sterk verminderden, en hoop op redding verre te zoeken was, zich door een' vrijwilligen dood voor meer noodzakelijke leden der Maatschappij opofferde? De gevallen staan hier bijna gelijk.

Papier, druk en letter van dit werkje zijn bij uitstek fraai.

Ludolf's Leerjaren. Naar het Hoogduitsche van C. F. Vrijheer VAN BILDERBECK, *Schrijver van den Doodgraver, de Familie van Werning, Wilhelmine van Rozen, enz. II Deelen. Te Leeuwarden, bij* Steenbergen van Goor. 1814. *In gr. 8vo. Te zamen 618 bl. f 5-18-:*

Wij wenschen onze jeugdige Lezers wel de brave grondbeginselen en eindelijk een zoo lief vrouwtje naar wensch, maar niet die afwijkingen en de leerjaren van dezen LUDOLF toe. De Roman is wel en onderhoudend geschreven, fiksch vertaald, en de uitvoering prijst zich aan. Intusschen is hier en daar een tooneeltje juist niet al te *kausfer;* weshalve wij het werk tot de studie der wereld- en menschen-kennis juist onze jonge lieden niet zonder uitzondering durven aanprijzen. Wij vreezen evenwel, dat er maar al te veel waarheid is in de zwarte teekening van de wijze, waarop men met het beste succes bij de zoogenaamde groote wereld het zekerst naar boven gaat. Het stuk zelve is van te grooten omvang, de bedrijven der personen te groot in aantal, en hangt alles te naauw aaneen, dan dat ons bestek veroorloven zou een overzigt te nemen van den loop des verhaals. Het is intusschen voorzigtig, dat men niet beproefde de vertaling uit te geven staande de Fransche boekcensuur hier te lande; dit zou, zeggen wij met het Voorberigt, *een onvergeeflijk defaut tegen alle politieke savoir vivre* geweest zijn: het volgende onder andere, dat wij met vermaak voor den Lezer afschrijven, ware voor het minst dan doorgeschrapt: „ Gij gaat naar Frankrijk! verbeeld u in iedere kennis, die gij daar maakt, eenen schurk, en van de tien malen zult gij u naauwelijks ééne maal vergissen!"

En dus schreef LUDOLF, toen hij Frankrijk verliet: „ Het

„ kost

„ kost mij waarlijk volstrekt geene opoffering, een land en „ eene stad te verlaten, waar men met de lucht eene laffe, „ den man onteerende verwijfdheid, en de zucht naar den schan„ delijksten wellust inademt. — Nergens heerscht het zedelijke „ en physieke kwaad zoo sterk, zoo ongestraft als hier: zelfs „ de schijn van deugd maakt hier belagchelijk; en hij, die „ belagchelijk wordt, kan in Parijs niet langer leven. Om zij„ ne fortuin te maken, moet men hier van het grondbeginsel „ uitgaan, volstrekt geene grondbeginselen te hebben. — Volg „ mijn voorbeeld, lieve vriend! ontvlied een volk, 't welk, „ onder het aanhartige voorwendsel van eene aangeborene ligt„ zinnigheid en eene natuurlijke onbestendigheid, zich met „ eene ongehoorde onbeschaamdheid aan elke buitensporige drift, „ aan elken dollen hartstogt roekeloos overgeeft, en voor 't „ welk ieder genot, zonder deugd of ondeugd in aanmerking te „ nemen, een welkom geschenk is, indien het slechts door de „ despotieke heerscheresse mode, of door de luim van een „ oogenblik, onder het een of ander aanlokkelijk gewaad, „ worde aangeboden. De ligtzinnigheid alleen wordt onder de„ ze natie systematisch uitgeoefend; en offchoon de Fransch„ man in zijne keus van de middelen, om gelukkig te zijn, „ met zichzelven volstrekt onbestaanbaar (inconsequent) is, „ blijft hij zich echter in zijne zedelijke bedorvenheid, in zij„ ne onverzadelijke gulzigheid naar zinnelijk genot, volkomen „ gelijk. — Hier heeft de hebzucht hare naauwkeurige bere„ keningen gemaakt, om weduwen en weezen te plunderen „ en te berooven: hier heeft de lichtmis zijne bijzondere theo„ rie, volgens welke hij de deugd ondermijnt en de onschuld „ vermoordt: hier zijn de eerzucht, de valschheid, de verra„ derij, onder den naam van politique, tot eene kunst ver„ heven; ja de manslag is eene bekwaamheid, een talent ge„ worden, waarin men zich openlijk oefent, en waarop men „ zich verhoovaardigt."

En de Heer Vertaler had in den vorigen tijd voorzeker zijn *amen, ja amen!* op het volgende duur betaald: „ Dat volk is „ het uitvaagsel van het menschdom; met zijne verpestende ze„ den heeft het reeds andere volken besmet, die vroeg of laat, „ als zij uit hunnen zwijmel ontwaakt zijn, den Franschen naam „ met afgrijzen zullen noemen. God beware iederen eerlijken „ man voor die lage schurken!"

LUDOLF's ondervinding, het is waar, genas hem ook van de al te gunstige denkbeelden over de betere gesteldheid in andere landen; met dat al, en bij alle onze onpartijdigheid, gelooven wij niet, dat de kleuren in het daar opgehangen tafereel te hard gemengd zijn; en, bij al den invloed der verpestende Fransche zeden, verblijden wij ons, dat wij met volle overtuiging hier kunnen ter nederschrijven: „ Gode zij dank, dat het groot gevaar nu over is, dat ooit de Hollander, bij het inzien dezer afzigtige teekening, zou moeten zeggen: *c'est tout comme chez nous!*"

De leering dezes werks komt ons voor vooral te zijn: Goede, eerlijke en zedelijke beginselen zijn de weg niet om fortuin te maken; nergens, maar vooral bij de Franschen niet. — Met dat al boezemt dit boek voor zulke beginselen liefde en hoogachting in.

Koenraad Rozendal, of de gewaande Geestverschijning. Door J. IMMERZEEL, JUN. *Met Platen. Te Rotterdam, bij* van der Bol en van Conijnenburg. 1813. *In gr. 8vo.* 268 *Bl. f* 2-10-:

De *geestverschijning* is hier wel het minste; het *huwelijk van Lotje en Frederik* had eerder een plaatsje op den titel verdiend, hoewel er een paar maal een gewaande geest ten voorschijn komt, en daarom veroorloven wij dan ook gaarne het voor velen aanlokkend uithangbord. Met de geesten moge de Lezer al bedrogen zijn, hij beklaagt zich evenwel zijn geld niet; hij vindt een boek, waarbij hij, in plaats van voor geesten te huiveren, nu en dan eens hartelijk lagchen kan, en dit is misschien nog wel zoo gezond. Overigens wenschen wij te dezer gelegenheid onzen Collega, den *Recensent ook der Recensenten*, bij deze soort van geschriften van den Heer IMMERZEEL, met zijne wapenrusting uit de manier van FOCQUENBROCH, de gemeene klucht, en *le bas comique* der Franschen, van harte geluk; ons echter verblijdende, dat hij deze wapenen hier minder, dan bij den *Balthazar Knoszius* van dezen zelfden Schrijver, behoeven zal.

Zangwijzen der Psalmen, enz. zoo als die in de Nederduitsche Hervormde Kerkgemeenten gezongen worden, tot gebruik der Schooljeugd. Te Groningen, bij J. Oomkens. 1814. *In kl. 8vo. 70 Bl. f* :-4-:

In navolging van eene soortgelijke onderneming van den Boekverkooper ALLART ten aanzien der *Evangelische Gezangen*, ontvangen wij hier een boekje, bevattende uit elken Psalm, volgens de berijming, gebruikelijk in de Hervormde Kerk, een zangvers, hetzij het eerste, of anders het geschiktste, van algemeenen en meest stichtelijken inhoud, gesteld op de gewone noten. Waar men dus, op Scholen en dergelijke, gewoon is zich in het gemeene Psalm- en Kerkgezang te oefenen, daar kan dit boekje te pas komen, deels om deszelfs mindere kostbaarheid, deels om het kleiner volumen, dan een geheel psalmboek. Wij vinden dus den inval niet kwaad, en wenschen den Uitgever een goed debiet, der Kerke eene krachtige bevordering van regelmatigheid en welluidendheid des gezangs, aan den Godsdienst gewijd.

Almanak voor Vrouwen door Vrouwen. 1815. *Te Amsterdam, bij* de Wed. J. Döll. *f* :-18-:

Almanak van Vernuft en Smaak. 1815. *Te Amsterdam, bij* de Wed. J. Döll. *f* :-18-:

Men heeft ons wederom de aanmelding verzocht der beide bovenstaande Jaarboekjes. Daar dezelve zich in aanleg en bewerking nagenoeg gelijk blijven, kunnen wij ook niet veel anders doen. Beide zijn, als naar gewoonte, wederom gestoffeerd met een aantal, meestal dicht-stukjes, van gemengden inhoud, waaronder eenige uitstekende, vele niet onverdienstelijke, maar ook een aantal weinigbeteekenende gevonden worden, zoo als dat met soortgelijke verzamelingen doorgaans gaat. Over 't geheel, echter, zouden wij in de opneming nog wel eenige meerdere kieschheid verlangen. De Plaatjes van den Almanak voor Vrouwen overtreffen die van den anderen. Wij wenschen der Uitgeefster van dezelven een goed vertier.

REGISTER

VAN DE

BOEKBESCHOUWING.

VOORREDE. Bl. 1

A.

Aa, (*C. van der*) Verslag van de oproerige bewegingen te Amsterdam. Amst. bij *J. Ruys.* 31
———— Echt Verslag van de Gebeurtenissen binnen Amsterdam, enz. No II Amst. bij *J. Ruys.* 133
———— De Tirannijen der Franschen. Amst. bij *W. Brave.* 311
Aanspraak aan het herstelde Volk van Nederland. Amst. bij *P. den Hengst en Zoon.* 518
———— (Tweede) aan hetzelve. Bij dezelfden. 518
Almanak voor Vrouwen door Vrouwen, voor 1814. Amst. bij *de Wed. J. Döll.* 47
———— voor 1815. Amst. bij dezelfde. 714
———— van Vernuft en Smaak, voor 1814. Amst. bij dezelfde. 47
———— voor 1815. Amst. bij dezelfde. 714
Anecdoten, Karaktertrekken, enz. No. I. Amst. bij *E. Maaskamp.* 92
Ange, (J. T. l') *Actes religieux du Culte solemnel, &c. Leyde, chez* D. du Mortier et Fils. 373
———— Leerrede, vertaald door *M. Siegenbeek*; gevolgd van eene Aanspraak, Gebed en Lierzang, door laatstgenoemden. Leyd. bij *D. du Mortier en Zoon.* 373

Arn-

Arntzenius, (*R. H.*) De Hollander zoo als er wel meer zijn. Haarl. bij *A. Loosjes*, *Pz.* 266

———— Alexander, Lierzang. Haarl. bij *A. Loosjes*, *Pz.* 679

Art (*L'*) *de juger du Caractère des Hommes sur leur Ecriture. Paris*, *chez* Saintin. 155

B.

Bakker, (*G.*) Bijdragen tot het Magnetismus. Iste St. Gron. bij *Schierbeek en van Boekeren.* 464

Barbaz, (*A. L.*) Nieuwe Tooneelpoëzij. IIde D. Amst. bij *H. van Munster en Zoon.* 160

Batthyani, (*Von*) Reize door Hongarijen, enz. Leeuw. bij *de Wed. J. P. de Boy.* 340

Baur, (*S.*) Levens van Mannen en Vrouwen uit de XVIIIde Eeuw. Vde D. 's Hag. bij *J. Allart.* 244

Beeler, (*A.*) Het Dierlijk Magnetismus beknopt voorgesteld. 's Hag. bij *J. Allart*, 383

Beilanus, (*T. C. K.*) Geschiedenis van Ruth. Een Schoolboekje. Leeuw. bij *J. W. Brouwer.* 180

Berigten, (Echte) officieele Stukken en Bulletins, enz. No. I en II. Amst. bij *E. Maaskamp.* 112

Berkhey, (*J. le Francq van*) Nagelaten Gedichten. Haarl. bij *A. Loosjes*, *Pz.* 482

Bertrand, (*G.*) De Sarkophaag. II Deelen. Leeuw. bij *de Wed. J. P. de Boy.* 271

Beschrijving van het Eiland Elba. Haarl. bij *F. Bohn.* 348

Bezoek (Afgelegd) van *Napoleon* in eene Herberg. Tooneelspel. Amst. bij *E. Maaskamp* 93

Bilderbeck, (*C. F. van*) Ludolf's Leerjaren. II Deelen. Leeuw. bij *Steenbergen van Goor.* 711

Bilderdijk, (*Vrouwe K. W.*) De Moord van Woerden. Amst. bij *J. Ruys.* 517

———— (*Vrouwe K. W.*) Gedichten voor Kinderen. Haarl. bij *F. Bohn.* 359

———— (*Mr.* en *Vrouwe*) Hollands Verlossing. Haarl. bij *F. Bohn.* 384

Blik

Blik in de Toekomst. Amst. bij *E. Maaskamp.* 92
Borger, (*E. A.*) Leerredenen. 's Hag. bij *J. Allart.* 279
Bosch, (*M. van der Meersch*) Handleiding tot de Geregtelijke Geneeskunde. Amst. bij *W. van Vliet.* 694
Bosveld, (*P.*) Verklaring van Paulus Isten Brief aan de Korinthers. IIde D. Dordr. bij *P. van Braam.* 137
Bouilly, (*J. N.*) Vertellingen aan mijne Dochter. IIde D. Amst. bij *Schalekamp en van de Grampel.* 633
Bouman, (*K. H.*) Nieuw Gedicht op de Nationale Garde van Groningen. Gron. bij *W. Wouters.* 585
——— Bij het vertrek van het Fransch Garnizoen uit Delfzijl. Gron. bij *W. Wouters.* 585
Brief van C. aan X., over de Brieven van A. aan Z. Amst. bij *J. ten Brink, Gz.* 220
—— over het vernietigen der Partijschappen. Amst. bij *C. Timmer.* 221
Briefwisseling van eenige Regtsgeleerden, over de Nederlandsche Wetgeving. Leyd. bij *D. du Saar.* 516
Brieven, (Historische) over den staat der zaken in Utrecht, enz. Amst. bij *H. Molenijzer, Jun.* 31
——— van A. aan Z. Leyd. bij *L. Herdingh en Zoon.* 35
——— van B. aan IJ., over den Brief van A. aan Z. Leyd. bij *A. en J. Honkoop.* 87
Brink, (*J. ten*) *Xenophon's* Cyropedie. II Deelen. Amst. bij *J. ten Brink, Gz.* 255
——— Nieuwe Fransche Tirannij. Amst. bij *J. van der Hey.* 311
Broes, (*W.*) Leerredenen, over Bijbelsch-historische onderwerpen. Amst. bij *de Wed. A. Bakker en Zoon.* 292
Brouwer, (*J.*) Vreugdelied, bij het wederkeeren der Vriesche Jongelingen. Leeuw. 585
Brun, (P. le) *Tableaux de Société, &c. IV Tomes. Paris,* chez Barba. 682
Buonaparte, (J.) *Moïna, ou la Villageoise du Mont Cenis, Paris, chez* Pélicier. 630
Bydragen tot theoretische en practische Geneeskunde, enz. IIIden D. 1, 2 en 3de St. Amst. bij *L. van Es.* 58

C.

Cevallos, (*P.*) De listen en feitelijkheden, ter usurpatie van de Spaansche Kroon. Amst. bij *H. Gartman.* 309
Chateaubriant, (F. A. de) *De Buonaparte et des Bourbons, etc. Paris.* 429
Chevallier, (P.) *Sermons relatifs aux circonstances de la Patrie. à la Haye, chez* J. Allart. 373
Clarisse, (*J.*) Viertal Leerredenen over de heugelijke Omwenteling. Rott. bij *J. van Baalen.* 553

D.

Dagverhaal (Beknopt) van het gebeurde te Deventer, gedurende het Beleg. Dev. bij *J. W. Robijns.* 673
Dermout (*I. J.*) en *I. Sluiter*, Leerredenen op de Verlossing des Vaderlands. 's Hag. bij *J. Allart.* 234
Deventer, (Het belegerd) of Dagverhaal. Dev. bij *L. A. Karsenbergh*, enz. 425
——— in staat van Beleg, in zes Zangen. Dev. bij *A. J. van den Sigtenhorst.* 673
Dichtoefeningen van het Genootschap: Kunstliefde spaart geen Vlijt. Iste D. 's Hag. bij *G. Vosmaer* en *de Gebr. van Cleef.* 601
Dictionnaire (Zak-) voor Hollanders in de Russische Taal. Amst. bij *E. Maaskamp.* 93
Donker Curtius, (*H. H.*) Leerrede ter gelegenheid van Nederlands bevrijding. Arnh. bij *P. Nijhoff.* 101

E.

Eck, (*C. F. van*) Leerrede bij het plegtig Dankuur, 26 Apr. 1814. Dev. bij *L. A. Karsenbergh.* 425
Elsevier, (*J. J.*) De Oppermagt van den Prinse van Oranje het eenigste redmiddel. Arnh. bij *J. H. Moeleman.* 676
Eskes, (*H. G.*) Philaagje en Melaantje, een Volksboekje. Dev. bij *J. W. Robijns.* 415
Ewald, (*J. L.*) Christelijk Huis- en Handboek. Isten D. 1ste St. (Tweede Druk.) Rott. bij *N. Cornel* en Amst. bij *W. Brave.* 188

E-

Ewald, (*J. L.*) De Geest van het Christelijk Gebed, in Leerredenen. Amst. bij *J. van der Hey.* 413
Eyk, (*J. van*) Cantate. 's Hag. bij *de Erve J. Thierrij en C. Mensing en Zoon.* 447
Eysinga, (*S. R. van*) Godsdienstige Beschouwing van den Krijgsman. Amst. bij *J. H. Duisduiker.* 235

F.

Fallee, (*B. A.*) Mijne Verantwoording aan het Volk van Nederland. Amst. bij *C. Timmer.* 133
Fokke, *Sz.* (*A.*) Het Leven is een Droom, enz. Amst. bij *A. B. Saakes.* 157

G.

Gedachten bij de redding des Vaderlands. Utr. bij *J. G. van Terveen.* 458
Gedenkrolle (Dichterlijke) van Nederlands Verlossing. Iste St. Amst. bij *P. G. en N. Geysbeek.* 36
——————— II, III en IVde St. 401
Gelder, (*A. H. van*) Redevoeringen over de Natuurlijke Historie. Iste St. Leyd. en Amst. bij *D. du Mortier en Zoon* en *J. ten Brink*, *Gz.* 598
Geologie, of Verhandeling over de vorming en vervorming der Aarde. Gron. bij *W. Wouters.* 63
Geysbeek, (*P. G. Witsen*) *Bonaparte*, Ode. Amst. bij *P. G. en N. Geysbeek.* 176
Ghert, (*P. G. van*) Dagboek eener magnetische behandeling. Amst. bij *J. van der Hey.* 654
Godsdienst, Vrijheid en Eendragt, enz. Hoorn, bij *J. Vermande.* 221
Goede, (*W.*) Galerij van merkwaardige Menschen, enz. Dordr. bij *P. van Braam* en *A. Blussé en Zoon.* 259
Gräffe, (J. F. C.) *Philosophische Vertheidigung der Wunder Jesu und seiner Apostel. Gött. bei* H Dieterich. 140
Gravenweert, (*J. van 's*) Regulus, in vier Zangen. Amst. bij *J. Ruys.* 610
Groeneveld, (*J.*) Overzigt bij den aanvang van 1814. 's Hag. bij *A. van Hoogstraten en Zoon.* 314

Grondlegging (De) van Neêrlands Onafhankelijkheid. Amst. bij *J. H. Duisdeiker.* 479

H.

Haack, (*P.*) Godsdienstige Redevoering. Amst. bij *J. Brandt en Zoon.* 381

Hakbijl, (*L.*) Herinneringen. 447

Hartog, (*P.*) De Val der Heerschzucht. Hoorn, bij *J. Vermande.* 447

Hempel, (*A. F.*) Grondbeginselen der Ontleedkunde. III Stukken. Haarl. bij *A. Loosjes, Pz.* 294

Hengel, (*W. A. van*) Bij de aanvankelijke Verlossing van mijn Vaderland. Amst. bij *W. Brave.* 176

Hermite (L') de la Chaussée d'Antin, &c. Tom. III. Paris, chez Pilet. 85

Hiebink, (*J. J.*) Opwekking tot Dankbaarheid. Zwolle, bij *J. L. Zeehuisen.* 266

Hildebrand, (*M. S.*) Tweetal Leerredenen, op den Bededag, 13 Jan. 1814. Leyd. bij *D. du Saar.* 507

Hoekstra, (*F.*) De heillooze gevolgen van partijschap, enz. Harl. bij *M. van der Plaats.* 52

Hogendorp, (*Van*) Memorie als Gouverneur van Hamburg. Amst. en 's Hag. bij *de Gebr. van Cleef.* 669

Huët, (P. D.) *Sermons. Amst. chez* J. A. Sluyter. 49

Hulde aan *Napoleon*, door een Hollandsch Meisje. Alom. 179

Hulpboekje om de Russen en Kozakken goed te verstaan. Amst. bij *E. Maaskamp.* 93

J. en I.

Jaarboeken der Genees-, Heel- en Natuurkunde. IIden D. 1ste en 2de St. Amst. bij *L. van Es.* 192

————— Tweede Verslag. 240

Jalousie (La) de l'Eternel des armées sera cela. Sermon, &c. Zwolle, chez J. de Vri. 374

Jauffret, (*L. F.*) Reizen van Rolando rondom de Wereld. Iste D. Amst. bij *J. Tiel.* 451

Iets (Allergewigtigst) over den Kroonprins van Zweden, enz. Amst. bij *A. Vink* en *N. Budde.* 479

Iets over de Kerkelijke Inzegening van het Huwelijk. Gron. bij *R. J. Schierbeek.* 676

Immerzeel, Jun. (*J.*) Voor Opgeruimden van Geest. Rott. bij *J. Immerzeel, Jun.* 213

——————— Balthazar Knoopius. Rott. bij *J. Immerzeel, Jun.* 630

——————— Koenraad Rozendal. Rott. bij *van der Bol en van Conijnenburg.* 713

Jordens, (*K.*) Nachtgepeinzen. Amst. bij *J. ten Brink, Gz.* 447

K.

Kampen, (*N. G. van*) Geschiedkundig Overzigt der Gebeurtenissen in Europa. Iste St. Leyd. bij *L. Herdingh en Zoon.* 474

Kemper, (*J. M.*) Redevoeringen. Amst. bij *J. van der Hey.* 261

Kesteloot, (*J. L.*) De Koepokinenting getoetst aan het gezond verstand. Amst. en 's Hag. bij *de Gebr. van Cleef.* 106

Kist, (*E.*) Het veranderd gelaat des Aardrijks, enz, in twee Leerredenen. Dordr. bij *A. Blussé en Zoon.* 593

Kluizenaar (De) van de Chaussée-d'Antin, enz. Dordr. bij *A. Blussé en Zoon.* 116

Koning, (*A. de*) Twee Leerredenen. Dordr. bij *A. Blussé en Zoon.* 161

——————— Berigt, aangaande de belegering enz. van Gorinchem. Dordr. bij *A. Blussé en Zoon.* 304

——— *Lz.* (*C. de*) Aan Nederland, bij de afschudding van het Fransche Juk. Haarl. bij *F. Bohn.* 89

Kotzebue, (*A. von*) Het Raadsel onzes Tijds. Amst. bij *E. Maaskamp.* 93

——————— Ode aan *Napoleon.* Amst. bij *E. Maaskamp.* 93

——————— De Stroomgod Niemen, en nog Iemand. Vreugdespel. Amst. bij *E. Maaskamp.* 93

——————— De twee Duivels. Kluchtspel. Amst. bij *E. Maaskamp.* 93

Kotzebue, (*A. von*) Moskow's Verbranding. Amst. bij *E. Maaskamp*. 109

Kraijenhoff, (*C. R. T.*) Verzameling van Hydrographische en Topographische Waarnemingen in Holland. Amst. bij *Doorman en Comp*. 124

Krijgsliederen voor de Verdedigers des Vaderlands. Amst. bij *E. Maaskamp*. 272

L.

Lafontaine, (*A.*) De Bekentenis aan het Graf. II Deelen. Haarl. bij *F. Bohn*. 533

——— Albertina, of de Proef der Mannen. Haarl. bij *F. Bohn*. 535

——— De Gevaren der Groote Wereld. II Deelen. Haarl. bij *F. Bohn*. 621

Langbein, (*A. F. E.*) De Kramertwist, of het Steedje Kijfhoek. Amst. bij *C. Timmer*. 96

——— De Ridder der Waarheid. II Deelen. Leeuw. bij *Steenbergen van Goor*. 223

——— De Bruidegom zonder Bruid. Amst. bij *C. Timmer*. 494

Langenbeck, (*C. J. M.*) Bewerking van den Hoornvliessteek, enz. Amst. bij *C. G. Sulpke*. 105

Lavater, (*J. C.*) Brief aan het Uitvoerend Bewind der Fransche Republiek. Rott. bij *J. Immerzeel*, *Jun*. 480

Lemon, (*H. de H.*) Iets over de nooit plaats gehad hebbende Zamenzwering te Amsterdam. Amst. bij *J. ten Brink*, *Gz*. 583

Letteroefenaars (*De Vaderlandsche*) *aan den Recensent ook der Recensenten*, *opzigtelijk de beöordeeling der Leerredenen van Prof.* Borger. 539

Leven (Het) van Willem Vlijtig. IIIde D. Amst. bij *Schalekamp en van de Grampel*. 42

Levensbeschrijving van den Franschen Generaal *Van Damme*, enz. Amst. bij *E. Maaskamp*. 92

Lichtenstein, (*H.*) Reizen in het zuidelijk gedeelte van Afrika. IIde D. Dordr. bij *A. Blussé en Zoon*. 150

——— Tweede Verslag. 195

Lic.

Liederenboekje, (Nieuw) tot opwekking van Vaderlandschen moed, enz. Amst. bij *H. Gartman.* 173
Linden, (*J. van der*) Tweetal Leerredenen over den Heidelb. Catechismus. Gron. bij *W. van Boekeren.* 328
Loosjes, Pz. (*A.*) De Geest der Geschriften van wijlen *J. le Francq van Berkhey.* Haarl. bij *A. Loosjes, Pz.* 26
——— *Delille's* Drie Rijken der Natuur. Iste Afd. Haarl. bij *A. Loosjes, Pz.* 295
——— IIde Afd. 420
Loots, (*C.*) Dichtstuk bij het Tweede Eeuwgetijde der Beurs van Amsterdam. Amst. bij *J. Ruys.* 117
——— De Hollandsche Taal. Amst. bij *J. Ruys.* 487
——— Nederlands Verlossing gevierd 29 Maart l. l. 's Hag. en Amst. bij *J. Allart* en *J. Ruys.* 660

M.

Magazijn der Geneeskunde, uitgegeven door *Sander, Walop* en *Wachter.* Isten D. 1ste St. Rott. bij *J. Hendriksen.* 331
——— Isten D. 2de St. 560
——— van en voor Lijdenden en Rampspoedigen. Isten D. 1ste St. Dordr. bij *A. Blussé en Zoon.* 453
——— Tweede Verslag. 503
Marie, ou les Hollandoises. III Tomes. Paris, chez Arthus-Bertrand. 577
Marle, (*C. van*) Rijmelarij. Leyd. bij *J. van Thoir.* 447
Meerman, (*A. C.*) geb. *Mollerus*, Gedichten. IIde D. Amst. en 's Hag bij *de Gebr. van Cleef.* 527
Meerten, (*H. van*) Bijbelsche Geschiedenissen. Gouda, bij *W. Verblaauw.* 536
Meijer, (*A.*) Kerk. Redevoering, bij gelegenheid der Omwentelinge, enz. 's Bosch, bij *H. Palier en Zoon.* 596
Mikker, (*W. P. T. de*) Vloek en Schande, enz. Lierzang. Amst. bij *Doorman en Comp.* 89

Mirza Abu Taleb Khan, Reizen in Azië, Afrika en Europa. II Deelen. Leeuw. bij *de Wed. J. P de Boy.* 696
Moens, (*P.*) Karel van Rozenburg. II Deelen. Dordr. bij *A. Blussé en Zoon.* 268
——— De kleine Willem, of het Huisgezin van den Heer Lausbach. Amst. bij *J. ten Brink*, *Gz.* 634
——— Carolina van Eldenberg. II en IIIde D. Haarl. bij *F. Bohn.* 680
Monsjou, (*D. J. van*) *Buonaparte's* Aanspraak in zijnen geheimen Raad. Utr. bij *O. J. van Paddenburg.* 586
Montolieu, (*Mevr. de*) Falkenberg, of de Oom. Dordr. bij *A. Blussé en Zoon.* 622
Mühlen, (*C. J. P. von*) Eerste Schoolboek der Wiskunde. Iste en IIde D. Nijm. bij *J. C. Vieweg*, enz. enz. 203
——— Tweede Verslag. 344
Munting, (*W. N.*) Wanneer kan het Nederland welgaan? Leyd. bij *D. du Saar.* 458
Muntinghe, (*H.*) Leerrede over 2 Chron. XIII: 18b. Gron. bij *J. Oomkens.* 593

N.

Napoleon Buonaparte sprekende ingevoerd. Hoorn, bij *J. Vermande.* 586
Nederland. (Het juichend) Amst. bij *J. Ruys.* 36
Netten, (*C. A. G. van der*) Handboek der Paardenkennis. Amst. en 's Hag. bij *de Gebr. van Cleef.* 418

O.

Oproeping tot Landstorm en Landweer. Amst. bij *E. Maaskamp.* 92
Oranjeliederen. (Vaderlandsche) 314
Owenson, (*Miss*) Ida, of het Meisje van Athene. IIde D. Amst. bij *C. Timmer.* 625

P.

Pabst tot Bingerden, (*R. W. J. van*) Verhandeling over den invloed der Kruisvaarten, enz. Utr. bij *J. Altheer.* 563

Palm,

Palm, (*J. H. van der*) Tweede zestal Leerredenen. Leyd. bij *D. du Mortier en Zoon.* 13
———— Vaderlandsche Uitboezeming. Leyd. bij *D. du Mortier en Zoon.* 36
———— Nederlands blijde vooruitzigten godsdienstig gevierd. Leyd. bij *D. du Mortier en Zoon.* 53
———— Salomo. Vde D. V—IXde Aflev. Leyd. bij *D. du Mortier en Zoon.* 97
———— De Vrede van Europa. Leyd. bij *D. du Mortier en Zoon.* 396
Pareau, (J. H.) *Sermons sur quelques textes de l'Ecriture Sainte. Utr. chez* J. Altheer. 497
Paulaerts, (*A. F.*) Dichtmatige Karakterschets van sommige R. K. Geestelijken. Amst. bij *Geysbeek en Comp.* 648
Perponcher, (*W. E. de*) Spreuken, enz. Vde D. Utr. bij *J. van Schoonhoven.* 666
Ploeg, (*H. W. van der*) Christelijke Leerredenen. Haarl. bij *A. Loosjes, Pz.* 317
———— Tweede Verslag. 365
Plotho, (*K. van*) Geschiedenis der Kozakken. Haarl. bij *F. Bohn.* 304
Progrès (*Des*) *de la Puissance Russe, depuis son origine jusqu'au XIXe. Siècle. Paris, chez* Fantin. 106

R.

Reddingius, (*G. B.*) Geschiedenis van 's Heilands Lijden. IIde D. Gron. bij *W. Zuidema.* 238
———— Kort Begrip der Kerkelijke Geschiedenissen. Gron. bij *W. Zuidema.* 556
———— (*W. G.*) Homiliën over verschillende onderwerpen. Gron. bij *W. Zuidema.* 409
Regenbogen, (*J. H.*) Antwoord aan het Tijdschrift van Kunsten en Wetenschappen. Leyd. bij *L. Herdingh en Zoon.* 225
———— Tweede Verslag. 273

Roemer, (*J.*) Leerrede over het Bijbelgenootschap. Leyd. bij *J. van Thoir.* 690
——— Redevoering over het Beleg van Leyden. Leyd. bij *J. W. van Leeuwen.* 690
Roest, (*J. van der*) Leerrede, ter opwekking tot eene Christelijke opvoeding, enz. Haarl. bij *J. L. Augustini.* 325
Rohlwes, (*J. N.*) Handboek der algemeene Vee-Artsenijkunde. Gron. bij *R. J. Schierbeek.* 19

S.

Scheltema, (*J.*) Vergelijking van de afschudding van het Spaansche Juk met die van het Fransche. Amst. bij *H. Gartman.* 73
——— *Peter de Groote*, Keizer van Rusland, in Holland. Iste D. Amst. bij *H. Gartman.* 510
Schenk, (*A. C.*) Bij het opsteken der Hollandsche Vlag. Lierzang. Rott. bij *J. Immerzeel, Jun.* 176
Schets van den Invloed der Franschen op Nederland, enz. Amst. en 's Hag. bij *de Gebr. van Cleef.* 704
Schlegel, (F.) *Ueber die neuere Geschichte, Vorlesungen. Wien, bey* K Schaumburg und Comp. 391
Schlosser, (*F. C.*) Leven van *Vermili.* Amst. bij *W. Brave.* 181
Scholten, (*J. J.*) Twee Leerredenen op den Dank- Vast- en Bededag. Amst. bij *W. Brave.* 234
——— (*W.*) Leerrede op den Bededag van 13 Jan. 1814. Utr. bij *J. Altheer.* 458
Schrant, (*J. M.*) De Verlossing van *Pius VII* gevierd, in eene Leerrede. 's Hag. en Amst. bij *H. S. J. de Groot* en *B. J. Crajenschot.* 648
Schutters, (*C.*) Bijdrage ter opwekking bij de Gebeurtenissen onzer dagen. Middelb. bij *S. van Benthem.* 586
Scott, (*J.*) Leerrede voor het Bijbelgenootschap, enz. Haarl. bij *J. L. Augustini.* 643
Siegenbeck, (*M.*) Museum, ter bevordering van fraaije Kun-

Kunsten en Wetenschappen. IIde D. Haarl. bij *A. Loosjes, Pz.* 200
Simons, (*A.*) De Waarde van den Mensch, in drie Zangen. Amst. bij *J. ten Brink, Gz.* 565
Smeekschrift aan de vereenigde Mogendheden, enz. Leyd. bij *D. du Mortier en Zoon.* 518
Snell, (*L. J.*) Geschiedenissen voor de Jeugd. Dordr. bij *A. Blussé en Zoon.* 271
Spandaw, (*H. A.*) Nederlands Verlossing. Gron. bij *W. Wouters.* 447
Speelman, (*R.*) Gelukwensch en Raad aan Neêrlands Jongelingschap. Amst. bij *W. Brave.* 235
Stierling, (*G. S.*) Redevoering over de liefde voor het Vaderland, enz. Haarl. bij *A. Loosjes, Pz.* 221
——————— Aan de Hollandsche Natie. 266
Suinine, (*P. de*) Bijzonderheden, betreffende den Generaal *Moreau.* Dordr. bij *A. Blussé en Zoon.* 324
Swaan, (*J. S.*) Teregtwijzing aan Do. *R. Speelman.* Hoorn, bij *J. Vermande.* 176
Swinderen, (*T. van*) Almanak der Akademie van Groningen, voor 1814. Gron. bij *J. Oomkens.* 136

T.

Tafereel, (Geschiedkundig) van den Aftogt der Franschen uit Rusland. Amst. bij *E. Maaskamp.* 109
——— (Kort) der nieuwe Fransche Tirannij. Amst. bij *H. Gartman.* 173
——— (Geschiedkundig) van den waren toestand van Hamburg, enz. Amst. bij *C. Timmer.* 522
Temminck, (C. J.) *Histoire Naturelle générale des Pigeons et des Gallinacés. Tom I. Amst. chez* Sepp et Fils. 470
Teutem, (*F. van*) Leerrede op den Dank- Vast- en Bededag. Utr. bij *J. G. van Terveen.* 190
Tinga, (*E.*) Vaderlijke raad van David aan zijnen Zoon Salomo, enz. Gron. bij *J. Oomkens.* 189
———— De vrucht- en onvruchtbaarheid van Gods

kas-

kastijdingen, in twee Leerredenen. Gron. bij *J. Oomkens.* 458
Tollens, Cz. (H.) Gedichten, IIde D. Rott. bij *J. Immerzeel, Jun.* 76
Triomfzang. Amst. bij *G. van Dijk.* 447
Twent, (A. C.) Zeemans Woordenboek. Amst. bij *P. den Hengst en Zoon.* 171

V.

Vaderlander. (De) Leyd. bij *L. Herdingh en Zoon.* 447
Vereeniging (De) van Belgie met Holland; zou dezelve voor- of nadeelig voor Belgie zijn? Utr. bij *F. D. Zimmerman.* 521
Verhandelingen (Nieuwe) van het Haagsche Genootschap, voor 1812. IIIde D. 's Hag. bij *de Erve J. Thierrij en C. Mensing en Zoon.* 3
——— van *Teyler's* Godgeleerd Genootschap. XXVste D. (zijnde het Onderzoek over de Mythen, door *J. H. Pareau.*) Haarl. bij *J. van Walré en Comp.* 545
——— Tweede Verslag. 637
——— Derde Verslag. 685
Verlossing (Staatkundige) van de Vereenigde Nederlanden, in 1813. In Gesprekken. 's Hag. bij *J. Allart.* 620
Verlossings-Danklied, en Opdragt aan *van der Palm.* Utr. bij *J. van Schoonhoven.* 355
Verslag (Beknopt) van de Belegering van Gorinchem. Rott. bij *J. Immerzeel, Jun.* 479
Verwey, (B.) Plegtige Dank- en Bidstond. 's Hag. bij *J. Allart.* 52
Verzameling van echte Stukken, enz. Amst. bij *E. Maaskamp.* 92
Vinkeles, (H.) Camillus, Dichtstuk. Amst. bij *H. van Kesteren.* 706
Visser, (H. W. C. A.) Herinnering aan *J. H. Nieuwold.* Sneek, bij *F. W. V. B. Smallenburg.* 508